ANUARI DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS 2019

ANUARI DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS 2019

Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2019

Aquest *Anuari de la Joventut* és una iniciativa i el resultat de la col·laboració entre la Conselleria d'Afers Socials i Esports a través de l'Institut Balear de la Joventut (IBJOVE), el Departament de Promoció Econòmica i Desenvolupament Local del Consell de Mallorca, a través de la Direcció Insular de Participació i Joventut, i la Universitat de les Illes Balears, concretament del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES), membres del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. La iniciativa compta, a més, amb el suport de la Fundació Guillem Cifre de Colonya de la Caixa d'Estalvis de Pollença, «Colonya».

Coordinació:
Grup d'Investigació i formació educativa i social (representants: Dra. Belén Pascual Barrio i Dr. Josep Lluís Oliver Torelló).

Secretaria:
Grup d'Investigació i formació educativa i social (representant: Dra. Rosario Pozo Gordaliza)

Comissió de seguiment:
Observatori de la Joventut de les Illes Balears (representant: Sra. Assumpta Mas Liñares).
Institut Balear de la Joventut (representants: Sr. Sebastià Lliteres Lliteres i Sr. Joan Ferrà Terrassa).
Direcció Insular de Participació i Joventut del Consell de Mallorca (representants: Sr. Alejandro Segura Castelltort i Sra. Rosalia Benítez Gil).
Grup d'Investigació i formació educativa i social (representant: Dra. Margalida Vives Barceló).

© de l'edició: Institut Balear de la Joventut(IBJOVE) de la Conselleria d'Afers Socials i Esports; Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES), Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears, i Departament de Promoció Econòmica i Desenvolupament Local del Consell de Mallorca, a través de la Direcció Insular de Participació i Joventut.

© de la foto de portada: Mónica Matanza, de la col·lecció Corpus, participant del certamen de fotografia ArtJove 2018.

Disseny: Moiré
Producció editorial: Edicions MIC
ISSN: 2605-5139
Dipòsit legal: PM 1416-2018

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors i autores. El seu parer no representa l'opinió de la Universitat de les Illes Balears, ni de l'Institut Balear de la Joventut de la Conselleria d'Afers Socials i Esports, ni del Departament de Promoció Econòmica i Desenvolupament Local del Consell de Mallorca (Direcció Insular de Participació i Joventut). S'autoritza la reproducció total o parcial de l'obra, si se n'esmenta la font i l'autor o l'autora.

L'Anuari de la Joventut de les Illes Balears es pot consultar a les pàgines web de:
L'Observatori de la Joventut de les Illes Balears de l'IBJOVE: <http://observatorijove.caib.es>
Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social/UIB: <http://gifes.uib.cat/>
Departament de Pedagogia i Didàctiques Especifiques: <http://dpde.uib.cat/>
Direcció Insular de Participació i Joventut del Consell de Mallorca: <https://joventut.conselldemallorca.cat/>
Fundació Guillem Cifre de Colonya: <http://www.colonya.com/cms/estatico/bl/ colonya/web/ca/lobra-social/index.html>

Contacte:
Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Ed. Guillem Cifre de Colonya. Campus de la UIB. Ctra. de Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma (Illes Balears).
Tel.: +34 971 17 30 85. <http://gifes.uib.es/Location-and-Contact>

Observatori de la Joventut de les Illes Balears. Institut Balear de la Joventut. C/ de l'Uruguai, s/n. 07010 Palma (Illes balears). Tel.: +34 971178951. Contacte: observatorijove@ibjove.caib.es

ANUARI DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS 2019

Índex

Presentació institucional 11

Pròleg 13

Introducció 19

**LA JOVENTUT A LES BALEARS:
CONTEXT SOCIODEMOGRÀFIC I NORMATIU**

1 La realitat juvenil a les Illes Balears. L'Índex Sintètic deDesenvolupament Juvenil Comparat del ProyectoScopio com a proposta d'anàlisi. 29
ASSUMPTA MAS LIÑARES

INICIATIVES DE LES ADMINISTRACIONS

2 Àmbit competencial en matèria de joventut a les Illes Balears 47
JOAN FERRÀ TERRASSA | ALEJANDRO SEGURA CASTELLTORT

3 Els perfils dels i les professionals de les polítiques de joventut a les Illes Balears 59
ASSUMPTA MAS LIÑARES | STEPHANIA COLORADO GUERRERO

4 La formació dual en el sistemade formació professional per a l'ocupació de les Illes Balears 83
FRANCISCO CAPARRÓS ALCARAZ | LLORENÇ POU GARCIAS | JUAN FRANCISCO VILA GÓMEZ

5 Programa de Pedagogia Intensiva. Generant nous espais de relació i convivència 107
MARIA DEL MAR DIEZ CASASNOVAS | MARÍA GLORIA VARGAS RODRÍGUEZ

6 **"noSaltres". Un projecte de creació col·lectiva entre joves i grans, inspirat en històries i experiències de la Ciutat Antiga de Palma** 121
IRENE PASCUAL MOLINAS

INICIATIVES DE LA SOCIETAT CIVIL

7 **Consell de la Joventut de les Illes Balears (CJIB): estat actual** 139
COMISSIÓ PERMANENT (2017-2019)

8 **L'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears: de què parlem quan parlem d'emancipació?** 145
JUAN CARLOS LÓPEZ HERRERÍAS | ALBERT CABELLOS VIDAL | ALEJANDRO ZAHINOS ROZALÉN

9 **"Juguis on juguis, guanyes!": El futbol com a estratègia per a la inclusió social** 157
ANTONIO ROSSELLÓ PULIDO | BÀRBARA QUETGLAS FLORIT | FRANCISCO JAVIER COBO MORAGUES

10 **"Ulls per volar", una mirada jove als bons tractes.** 177
EVA PLANELLAS LLITERAS | SILVIA MAROTE MAYANS

11 **"Dóna-li sa Volta", un projecte de formació i ocupació de Fundació Deixalles per millorar l'accés al mercat laboral de joves amb estudis incomplets** 203
ADELA BERLANAS ROSSELLÓ | JORDI LÓPEZ BEZUNARTEA

RECERCA I DEBATS OBERTS

12 **Polítiques de joventut, Fast Leisure, i perspectiva juvenil. Una proposta de debat.** 223
ALEJANDRO SEGURA CASTELLTORT

13 **Diferències de gènere en el consum d'alcohol i altres drogues i conductes addictives entre els 12 i 18 anys a Menorca. Evolució 1996-2001-2006-2018** 239
MARIA CRISTINA FERNÁNDEZ COLL | NÚRIA MARQUET JOSA | MARIA HARO CORTES | AINA BARRASA MARQUET

14 **Estudi sobre estratègies de promoció de l'ús social de la llengua catalana entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials** 259
CONSELL SOCIAL DE LA LLENGUA CATALANA

15 Formació en el temps lliure: una breu anàlisi de la realitat de les escoles d'educació en el temps lliure a les Illes Balears 297
CARME MONER ENSENYAT | MARTINA PERELLÓ CONTESTÍ | JOSEP LLUÍS RIERA MOLL

16 Protocols de prevenció i d'atenció al suïcidi en infants i joves. Una revisió 317
CARMEN ORTE SOCIAS | MARÍA VALERO DE VICENTE | LYDIA SÁNCHEZ PRIETO | MARGA VIVES BARCELÓ | LLUC NEVOT CALDENTEY

17 Valoració del Pla Anual de Política d'Ocupació 2018 (PAPE) i les accions desplegades pel Servei d'Ocupació de les Illes Balears en el marc d'accions destinades al públic juvenil. 335
EMILIO MENÉNDEZ BENET

18 La joventut i les percepcions de les violències de gènere 2.0. 355
VIRGINIA FERREIRO BASURTO

MONOGRÀFIC: Ser jove en un món globalitzat

19 El lloc dels nostres joves dins un món global 371
ANTONI RAMIS LALOUX | AINA SOLER CRESPÍ | JOVES ARQUITECTES DE MALLORCA (JAM)

20 Una revisió de les oportunitats de mobilitat europea a les Illes Balears: el programa Erasmus+ 395
Ma ÁFRICA ALMIRÓN PÉREZ | EVA Ma SALOM COLOMAR

21 Dos programes de mobilitat internacional d'impacte per al jovent universitari 409
AINA GAYÀ COLL

22 Joventut pel clima: el darrer crit en el desert o la llavor d'una nova esperança? 427
MIQUEL ÀNGEL BALLESTER SALAS

23 L'ecofeminisme i el jovent, un binomi d'actualitat a la UIB 449
RUTH ESCRIBANO DENGRA

24 La irrupció del jovent als moviments feministes: de la Revolució Francesa al Ciberfeminisme 465
CONCHA RIPOLL POL

25 Socioaddiccions: atenció educativa i terapèutica a joves amb ús problemàtic i abús de noves tecnologies. Estudi de factors d'èxit/fracàs del programa "Ciber" 481
JESÚS MULLOR ROMÁN | SERGI CANAL MONTIEL

PRESENTACIÓ

L'Anuari de la Joventut està cridat a ser una publicació de referència, un instrument d'anàlisi i debat sobre la situació del jovent al nostre país. El vessant social més marcat d'aquesta segona edició la fan especialment interessant i actual; tracta qüestions que van des de la lluita ecofeminista fins a la situació laboral dels professionals de joventut, passant per temàtiques com el suïcidi o la violència masclista.
Són aquests i molts altres els temes que, des de la transversalitat i la participació, han d'ajudar-nos a conèixer la situació del jovent, per planificar i millorar el seu present i futur. Tenim un repte per a les properes edicions, donar més veu a la joventut; l'hem iniciat, però s'ha d'ampliar.

Fina Santiago Rodríguez
Consellera d'Afers Socials i Esports
del Govern de les Illes Balears

Des del Consell de Mallorca volem que les iniciatives per a joves que impulsam en l'àmbit local els facilitin les oportunitats necessàries per tenir el millor present i futur possibles i que contribueixin a la millora de la realitat juvenil de la nostra illa. Un recurs com el que teniu a les mans és imprescindible per tal de plantejar les polítiques més adequades, sigui en l'àmbit local o autonòmic. L'Anuari de la Joventut de les Illes Balears, que conté estadístiques, casos pràctics i recerca, ha de ser una eina de referència per a tota la comunitat i professionals i una mostra de que la col·laboració institucional és una bona pràctica a mantenir i fomentar en el futur.

Jaume Alzamora Riera
Conseller de Promoció Econòmica
i Desenvolupament Local del Consell de Mallorca

L'aproximació a la realitat de les persones joves i la comprensió de les seves dinàmiques facilita, sens dubte, que les administracions públiques impulsin polítiques de joventut que responguin a les necessitats existents. Aquest és el repte de l'Anuari de la Joventut, un projecte al qual dona suport la Fundació Guillem Cifre de Colonya, per la contribució a la transferència de la recerca, el debat i l'intercanvi d'experiències en matèria de joventut.

Josep A. Cifre Rodríguez
President de la Fundació Guillem Cifre de Colonya
i de Colonya Caixa d´Estalvis de Pollença.

Carles Feixa Pàmpols

Catedràtic d'Antropologia Social a la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona) i doctor per la Universitat de Barcelona i honoris causa per la de Manizales (Colòmbia). Va ser professor a la Universitat de Lleida i investigador visitant a Roma, Mèxic DF, París, Berkeley, Buenos Aires, Santiago de Xile, Newcastle i Lima. S'ha especialitzat en l'estudi de les cultures juvenils i ha duit a terme investigacions sobre el terreny a Catalunya i Mèxic. És autor o coautor de cinquanta llibres, entre els quals podem destacar *De jóvenes, bandas y tribus* (Barcelona, 1998; 5a ed. 2012), *Jovens na America Latina* (São Paulo, 2004), *Global Youth?* (Londres i Nova York, 2006), *Youth, Space and Time* (Boston i Leiden, 2016) i *La imaginación autobiográfica* (Barcelona, 2018). Ha estat coeditor de la revista *Young* (Londres/Delhi) i és membre del consell editorial de *Nueva Antropología* (Mèxic), *Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales, Niñez y Juventud* (Colòmbia), *Última Década* (Xile), *Mondi Migranti* (Itàlia) i *Analise Social* (Portugal), entre d'altres. Ha estat assessor per a polítiques de joventut de les Nacions Unides i vicepresident del comitè d'investigació sobre sociologia de la joventut de la International Sociological Association. Coordinador de la «Red de Estudios sobre Juventud y Sociedad 2.0», el 2017 va obtenir dos dels màxims reconeixements a la tasca investigadora: el premi ICREA Acadèmia de la Generalitat de Catalunya i l'Advanced Grant de l'European Research Council.

PRÒLEG

Generació ฿
Ser jove en un món globalitzat

CARLES FEIXA PÀMPOLS
Catedràtic d'Antropologia Social a
la Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

La relació entre joves i globalització és un Janus de dues cares. Per una banda, d'ençà dels anys 60, els joves han estat a l'avantguarda dels processos de globalització econòmica, tecnològica, social i sobretot cultural, i han actuat com a caçadors de tendències –*trendsetters*– dels nous usos i costums que després la societat va incorporant. Per l'altra, els joves acostumen a ser els principals beneficiaris –o més aviat, les víctimes propiciatòries– d'aquests mateixos processos de globalització, que es concreten en fenòmens com l'increment de la mobilitat, la liberalització econòmica, la precarització laboral, les migracions transnacionals, la digitalització i la uniformització cultural.

Escric aquest pròleg en un moment en què s'han produït dues notícies que exemplifiquen aquesta doble cara de la globalització (amb efectes col·laterals a les Illes Balears). Per una banda, la companyia Thomas Cook –la primera agència de viatges de la història, creada a mitjan segle xix– ha declarat suspensió de pagaments i ha deixat milers de viatgers atrapats als destins turístics, molts a les Illes. La massificació i democratització del turisme va ser inicialment protagonitzada per joves viatgers, que en el cas de les Balears va comportar l'arribada de minories *underground*, com els hippies a Eivissa i Formentera, però també del turisme *mainstream*, concentrat al gran parc temàtic de la diversió juvenil europea a Magaluf, i de productes híbrids com l'escena *rave* i new-age (l'anomenat *balearic beat*, en l'origen de la música electrònica, és una de les contribucions més originals de les Illes a l'escena global). Per altra banda, l'adolescent sueca Greta Thunberg

acaba de parlar a les Nacions Unides i ha sermonejat els dirigents mundials sobre el destí del planeta, mentre a les nostres ciutats els joves estudiants ocupen els carrers per protestar contra la sobreexplotació del planeta, el consum desfermat o la contaminació causada pels grans creuers.

Jo mateix he viscut en família recentment aquestes contradiccions provocades per una globalització desigual. A principi de setembre vaig anar de vacances a Mallorca amb la meva filla adolescent i una amiga seva. No hi tornava des de final dels 80, quan vaig anar a la boda d'una amiga mallorquina i d'un amic suís. Aquest cop vam poder volar des del minúscul aeroport de la meva ciutat –Lleida– gràcies a una companyia *low cost* i ens vam allotjar en un apartament Airbnb –un dels epítoms de la globalització. Les adolescents van voler visitar Magaluf –com que fan segon de batxillerat, tenen programat tornar-hi amb l'institut un cop s'acabi la selectivitat, un ritu de pas que també s'ha globalitzat. Però també van quedar amb amics mallorquins en un concert de rock d'un grup català al Coso, a Felanitx, mostra de l'eclosió de neofestes populars i autogestionades protagonitzades pel jovent als pobles de l'interior de Mallorca (Mateu, 2016). El fill dels nostres amics –els de la boda, que vam retrobar feliçment al cap de trenta anys– ens va parlar de les tensions que de vegades es produeixen entre els joves de Ciutat i els de la Part Forana (i també entre els joves balears i els turistes estrangers, sobretot els que viatgen a la recerca de descontrol). Però també és indubtable que la mentalitat cosmopolita dels joves de les Illes deu molt a la internacionalització primerenca provocada pel turisme. I és que les Balears, per bé i per mal, s'han convertit en un gran laboratori per a la indústria de l'oci juvenil de masses, un dels efectes més visibles de la globalització, però també en un lloc de trobada –en una cruïlla de cultures–, com sempre ha estat aquest racó del Mediterrani.

Per reflexionar sobre les causes i els efectes d'aquests processos, en aquest pròleg proposo una reflexió entorn del concepte de Generació Blockchain o cadena de blocs (฿) , que utilitzo com una metàfora de la joventut de l'era postdigital o d'Internet 3.0. Es tracta de la generació que succeeix a la Generació@ o Arrova (la joventut de l'era digital o d'Internet 1.0) i a la #Generació o Hashtag (la joventut de l'era hiperdigital o d'Internet 2.0), conceptes que he exposat en un altre lloc (Feixa, 2014). D'alguna manera, les meves reflexions enllacen amb el pròleg de l'Anuari 2018, a càrrec del meu col·lega i amic Jorge Benedicto, on reflexionava sobre la joventut a la sortida de la crisi (Benedicto, 2018).

***

La noció *blockchain* o cadena de blocs va ser utilitzada primer per Bitcoin el 2009, que va proposar el logo del concepte: una B que imitava el dòlar (฿). Correspon a l'anomenat web 3.0, també anomenat web semàntic, que combina *big data*, internet de les coses, intel·ligència artificial, 3D, personalització i èmfasi en les emocions (Web 3.0, 2019; Codina, 2009). La base del concepte és

que permet validar la fiabilitat d'unes dades segons la traçabilitat, sense necessitat d'una autoritat de certificació superior. Però els beneficiats no són només les persones usuàries de la moneda digital: la tecnologia *blockchain* permet crear aplicacions autònomes sense passar per intermediaris o, com diu Palacios (2019), «que tot tipus de persones creatives puguin generar valor i compartir-lo». Segons la Wikipedia, «es considera una tecnologia en la qual la "veritat" (estat fiable del sistema) és construïda, assolida i enfortida pels mateixos membres; fins i tot, en un entorn en el qual hi hagi una minoria de nodes a la xarxa amb comportament maliciós» (Cadena de datos, 2019). Això és precisament el que permet que la informació deixi de ser patrimoni de l'emissor i passi a ser resultat d'un treball col·laboratiu, descentralitzat, en línia, dut a terme per comunitats virtuals amb un alt component juvenil i lúdic (Tapscott & Tapscott, 2016).

Si apliquem els conceptes de web 3.0 i *blockchain* a la joventut d'avui, podem relacionar-ho amb el context socioeconòmic de la sortida de la crisi, la cerca de nínxols econòmics nous en les xarxes col·laboratives, l'intercanvi de serveis com alternativa a l'economia monetària, la deslocalització de les cultures juvenils i la crisi de la mateixa noció de joventut. Simplificant: els joves ja no busquen la veritat en una entitat superior, sinó en les xarxes de confiança mútua construïdes per ells i elles. Entenem per *postdigital* no la fi del digitalisme com a tecnologia o com a praxi quotidiana, sinó més aviat la superació del digitalisme com a ideologia, amb un cert retorn a espais no tecnològics, a les comunitats primàries i de les afinitats electives. La crisi va afectar profundament la joventut i es va traduir en precarietat laboral, migracions transnacionals (de sud a nord, però també de nord a sud), retard de l'emancipació i refugi en les xarxes socials.

Per *generació postdigital* entenem la nascuda en el trànsit al nou segle, hiperconnectada des de la primera infància en les albors del nou mil·lenni, que va arribar a la preadolescència en plena crisi, va viure en la distància l'emergència dels moviments indignats i entra en la joventut coincidint amb el final oficial de la crisi, però també amb l'auge de moviments neoconservadors, xenòfobs (i *juvenòfobs*) a escala planetària. D'altra banda, és la generació que protagonitza la renovació del moviment feminista, amb la implicació d'adolescents i joves en els moviments #NiUnaMenos i #MeToo i en el 8M de 2018 i 2019. Així mateix, lidera l'emergència del moviment ambientalista global contra el canvi climàtic, protagonitzat per una adolescent sueca (#FridaysForFuture). En l'era postdigital, la joventut es converteix en l'edat de moda, en forma de culte per la imatge, obsessió per l'anti-*aging*, paradigma de la innovació tecnològica i de l'experimentació social. Alhora, el jovent de carn i ossos veu com es consoliden les retallades socials, educatives i laborals establertes durant la crisi; se'ls exclou de la presa de decisions i es generalitzen intents de censura o control de la xarxa amb l'excusa de combatre les *fake news*. Per contenir el risc de morir d'èxit, la joventut s'encadena en blocs

per prevenir un futur incert i genera una mena d'intel·ligència col·lectiva, com els cíborgs.

***

Arriscant-me a ser futuròleg, intentaré deduir de la categorització anterior els trets emergents de la generació postdigital, precisant que es tracta d'una pura especulació sense suport encara en estudis empírics.

a) Generació Hashtag versus Generació Blockchain. Quan els adults hem aterrat finalment a les xarxes socials i les hem convertit en fonament de la postveritat, els adolescents i joves n'escapen i busquen altres territoris a colonitzar. Primer va ser Instagram, una xarxa social que privilegia la imatge i les emoticones. Després van començar a col·laborar en línia amb cadenes de metadades, per alliberar-se dels lligams del sistema, però també per confirmar-ne la condició precària. Un exemple significatiu del que dic és l'anomenada torre de la veritat. Es tracta de la creació per Facebook d'una unitat encarregada de vigilar les *fake news*, instal·lada a diverses plantes de la torre Agbar de Barcelona (al districte 22 @ on té la seu la meva universitat i diverses empreses audiovisuals i tecnològiques). Hi treballen centenars de joves hiperformats, però amb sous mileuristes.

b) Espai glocal versus no-lloc. El retorn globalitzat a la localitat, visualitzat en la comunitat presencial i *online* que va ocupar les places del 15M, corre el risc de transformar-se en un no-lloc. Utilitzo lliurement el concepte encunyat per Augé (1996) per designar la ubiqüitat de l'espai juvenil, entre l'expulsió de l'espai públic, la supervisió i comercialització dels espais d'oci, la desorientació de l'hiperespai, l'anonimat dels nous centres comercials i el retorn a l'anonimat de l'habitació. La multiplicació dels espais esdevé sensació de no-lloc, perduts en el *no-man's-land* (o millor en el *no-women's-land*) d'una adolescència i joventut perllongades o eternes (que alguns anomenen *emerging adulthood* i altres *adultescencia*). Alhora, la tecnologia es deslocalitza, com va posar de manifest la febre del Pokémon Go durant el 2016.

c) *Temps viral* versus *slow time*. A la sortida de la crisi i després de la ressaca dels moviments socials post 2011, es produeix l'auge d'una nova extrema dreta, però també el retorn a un temps més pausat, *slow time*, que connecta amb altres moviments que elogien la lentitud: *slow food, slow travel, slow work*, etc. D'una banda, els joves que van créixer en l'hiperdigitalisme cerquen espais lliures de tecnologia. De l'altra, incorporen plenament la tecnologia en el seu jo interior, sense el dualisme persona-màquina de generacions anteriors (que es fa ressò del dualisme judeocristià original cos-ànima). Adolescents i joves no tenen problemes per combinar espais-temps d'hiperconnexió amb espais-temps de desconnexió, cronòtops hiperdigitals i cronòtops analògics. La lentitud com a entrenament de la velocitat.

d) Translocalisme versus *The wall*. La crisi dels refugiats de l'Orient Mitjà i l'Àfrica Subsahariana, la caravana de migrants centreamericans i l'auge de l'extrema dreta a escala global converteixen el translocalisme en construcció

de fronteres noves, físiques o simbòliques, normalment erigides per adults (nadius territorials i migrants digitals) per impedir el pas de joves (migrants territorials i nadius digitals). Un cas emblemàtic en són les tres eleccions o referèndums que van tenir lloc el 2016: les presidencials als Estats Units, el Brexit i l'acord de pau a Colòmbia. En els tres casos van guanyar opcions contràries al translocalisme, que cercaven erigir fronteres o tornar a un passat sense barreges, opcions amb el suport dels grans i el rebuig dels joves (contra Trump, contra el Brexit, per la pau): les velles generacions imposaven així un futur amb fronteres a les noves generacions que volien viure sense. Com succeeix amb els caminants blancs de *Joc de trons*, el Mur pretén establir clares delimitacions ètniques, de gènere o generació per superar la por a l'altre (al diferent). Però la tecnologia *blockchain*, en aquest cas, trenca les fronteres i experimenta amb no-llocs transfronterers.

e) Rizoma versus holograma. La revolució rizomàtica teoritzada per Castells (2012) no s'ha extingit, però corre el risc de transformar-se en fantasmagoria: en holograma. En uns temps en què la realitat virtual i el 4D es generalitzen, en què es pot imprimir a distància qualsevol prototip multidimensional, en què un polític empresonat participa en mítings mitjançant un holograma, la cultura juvenil sembla recrear la *Holesecció* de *Star Trek*, l'espai de la nau interestel·lar on els navegants es relaxaven amb jocs de realitat virtual, en forma d'hologrames que els transportaven a espais i temps passats o futurs, reals o imaginaris. De la mateixa manera, la ment postdigital de la Generació Blockchain transforma les arrels del rizoma en hologrames futuristes i els converteix en caçadors de tendències –*trendsetters*– capaços de prefigurar la societat i la tecnologia del futur.

***

L'Anuari que els lectors tenen a les mans és un aplec de dades sobre la joventut de les Illes Balears, que potser sense saber-ho, pot servir per confirmar, refutar o precisar, des d'un observatori local privilegiat, les reflexions anteriors sobre la Generació Blockchain. La primera part és una radiografia dels principals indicadors sobre les persones joves en aquest territori, a partir del marc comparatiu facilitat per l'índex de desenvolupament juvenil del projecte «Scopio», que constitueix un intent seriós de creuar dades locals i globals. Les parts segona i tercera documenten els esforços de l'administració i la societat civil per abordar les problemàtiques juvenils, la majoria de les quals tenen causes globals. La quarta part exposa el rol de la recerca en l'exploració dels universos juvenils –del *fast leisure* a les violències de gènere, passant pel consum d'alcohol, els usos de la llengua, la formació en el lleure, el suïcidi i els plans d'ocupació. La cinquena i darrera part és el monogràfic sobre el tema d'aquest pròleg: ser jove en una societat globalitzada. Els textos inclouen un informe estadístic documentat sobre l'ecosistema vital del jovent a les Illes –de l'habitatge a l'eficiència energètica–; dos treballs sobre les dues cares de la globalització –la cara lluminosa de la mobilitat estudiantil internacional i la cara fosca de

les ciberadiccions–, i tres interessants estudis de cas qualitatius sobre els moviments socials als quals m'he referit en aquest text: el moviment neofeminista, el moviment neoambientalista i el moviment híbrid de l'ecofeminisme, tots tres liderats per joves, més exactament per adolescents, tant a escala global com en l'escena local.

Aquest Anuari, i els estudis que s'hi inclouen, s'han de llegir com una oportunitat per fer de la necessitat virtut i abordar sense por els reptes suscitats per la Generació ฿, perquè la globalització no els devori –no ens devori. Perquè els i les joves puguin ser amos dels seus destins. Aquest és, només i nogensmenys, l'objectiu final de les polítiques de joventut.

Bibliografia

- Augé, M. (1996). *Los no lugares*. Barcelona: Gedisa.
- Benedicto, J. (2018). «Conèixer la joventut, visibilitzar els joves». *Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2018*. Mallorca: Institut Balear de la Joventut, p. 13-16.
- Castells, M. (2012). *Redes de indignación y esperanza*. Madrid: Alianza Editorial.
- Codina, L. (2009). «¿Web 2.0, Web 3.0 o Web Semántica? El impacto en los sistemas de información de la Web». *I Congreso Internacional de Ciberperiodismo y Web 2.0*. Bilbao.
- Feixa, C. (2016). *De la Generación@ a la #Generación: la juventud en la era digital*. Barcelona: NED.
- Tapscott, D. i Tapscott, A. (2016). *La revolución blockchain*. Bilbao: Deusto.

Webgrafia

- «Cadena de bloques» (2019, 28 de febrer). *Wikipedia, La enciclopedia libre* [en línia]. <https://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Cadena_de_bloques&oldid=114277952> [Consulta: 8-3-2019].
- Mateu, M. (2016, 16 d'agost). «L'eclosió de les neofestes a l'interior de Mallorca». *Diari Ara* [en línia]. <https://www.ara.cat/estils/neofestes-Mallorca-tradicio-festa-catalunya_0_1631236897.html> [Consulta: 24-09-2019].
- Palacios, N. (2017). «Revolución de la Web 3.0. TEDxUAI» [en línia]. <https://www.youtube.com/watch?v=nzqrWNNr8ZY> [Consulta: 11-3-2019].
- «Rizoma» (2018, 28 de novembre). *Wikipedia, La enciclopedia libre* [en línia]. <https://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Rizoma&oldid=112326229> [Consulta: 8-3-2019].
- «Web 3.0.» (2019, 20 de febrer). *Wikipedia, La enciclopedia libre* [en línia]. <https://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Web_3.0&oldid=114096184> [Consulta: 8-3-2019].

INTRODUCCIÓ

BELÉN PASCUAL BARRIO
JOSEP LLUÍS OLIVER TORELLÓ
Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la Universitat de les Illes Balears.

Fa un any es va posar en marxa el projecte de l'*Anuari de la Joventut,* una iniciativa de la Conselleria d'Afers Socials i Esports -a través de l'Institut Balear de la Joventut (IBJOVE)-, el Departament de Promoció Econòmica i Desenvolupament Local del Consell de Mallorca -a través de la Direcció Insular de Participació i Joventut-, la Fundació Guillem Cifre de Colonya i la Universitat de les Illes Balears -a través del Grup d'Investigació i de Formació Educativa i Social-.

Des del Grup d'Investigació i de Formació Educativa i Social (GIFES) de la Universitat les Illes Balears, i en nom de totes les institucions i persones que impulsam aquest projecte, volem agrair la participació a totes les autores i autors que enguany han contribuït a la publicació amb els seus treballs, que són els que donen sentit a aquesta iniciativa.

L'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears és una publicació* anual que pretén fer accessibles estudis, iniciatives i debats actuals sobre la joventut. La intenció principal és fer més visible la joventut i situar-los en un lloc també visible de l'agenda pública. Un primer objectiu de l'Anuari és contribuir a la construcció de coneixement sobre els joves i les joves. El segon és facilitar un espai de debat, reflexió, transferència i divulgació d'aquest coneixement sobre la realitat, les necessitats, les polítiques i les iniciatives existents. En aquest sentit, el projecte de l'Anuari està obert a les sinergies entre les administracions i la societat civil, contribuint al disseny de polítiques de joventut coordinades, integrades i ajustades a les necessitats presents. Així, el procés d'elaboració conjunta ja constitueix en si mateix una pràctica de col·laboració positiva.

Es presenten vint-i-cinc articles distribuïts en cinc apartats d'acord amb la temàtica i l'àmbit de referència. La transversalitat temàtica i l'enfocament en xarxa de les distintes iniciatives és una constant en la publicació d'enguany. El titular del monogràfic, *Ser jove en un món globalitzat*, està present de forma transversal a gairebé tots els estudis, debats i iniciatives que es presenten. A més, bona part dels projectes adopten un enfocament en xarxa i integren diferents actors de l'administració i de la societat civil.

El primer article de l'Anuari aporta dades empíriques i elements de debat sobre la realitat dels joves i les polítiques per a la joventut. Es presenta l'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat, del ProyectoScopio del Centre Reina Sofia d'Adolescència i Joventut creat per la Fundació d'Ajuda contra la Drogoaddicció.

En relació amb les polítiques de joventut, el treball titulat «Polítiques de joventut, Fast Leisure, i perspectiva juvenil» és una interessant proposta per al debat. Es fa una anàlisi de l'evolució de les polítiques de joventut a les Illes Balears, així com de les visions i representacions socials actuals entre el jovent. També ens parla del significat de les polítiques afirmatives de joventut, un model de polítiques que, en paraules de l'autor, es troba en un moment d'entredit, a causa de la manca de capacitat d'influència sobre les trajectòries vitals de la majoria del jovent.

El repte principal de les administracions públiques, pel que fa a les polítiques de joventut, és la coordinació dins les institucions i entre elles. Aquesta és la idea clau de l'article titulat «Àmbit competencial en matèria de joventut a les Illes Balears». Al treball s'afirma que les polítiques de joventut van més enllà de les relacionades amb el lleure i l'associacionisme juvenil i que afecten polítiques econòmiques, laborals, d'habitatge, cultura, medi ambient, salut, etc. La transferència recent de competències de l'àmbit de joventut des del Govern cap al Consell de Mallorca suposa una redefinició dels àmbits de treball de cada institució i un replantejament de les polítiques transversals.

L'estudi sobre «Els perfils dels i les professionals de les polítiques de joventut a les Illes Balears», impulsat per l'Observatori de la Joventut, és una aportació al reconeixement i definició de la tasca, les funcions i els perfils dels professionals que intervenen en les polítiques de joventut.

Tot i no ser l'àmbit exclusiu, l'àmbit del lleure a les Illes Balears té gran rellevància. Des de 1983 s'han format milers de professionals del lleure a les prop de seixanta escoles de formació de temps lliure (monitor/a i director/a d'activitats de temps lliure infantil i juvenil). A l'article «Formació en el temps lliure: una breu anàlisi de la realitat de les escoles d'educació en el temps lliure a les Illes Balears», es presenta una revisió d'aquestes dades així com de la normativa reguladora d'aquestes formacions.

També des del punt de vista formatiu i com a iniciativa de la Unió Europea, l'article «Una revisió de les oportunitats de mobilitat europea a Balears: el programa Erasmus+» ens dona a conèixer l'evolució del pro-

grama Erasmus+ pel que fa al capítol de joventut i la seva implantació a Balears: com s'ha anat adaptant a les necessitats dels joves i a la nova realitat social i la incidència que ha tengut sobre el seu desenvolupament personal i professional.

En el marc de la cooperació universitària al desenvolupament, l'article «Dos programes de mobilitat internacional d'impacte per al jovent universitari» ens presenta dues iniciatives (Beques de pràctiques i Estades solidàries) que promouen entre els estudiants universitaris la implicació, els aprenentatges vivencials, l'educació en valors i la formació integral. Com a iniciativa d'educació per al desenvolupament per a una ciutadania global, a l'article es presenta l'impacte d'aquestes vivències a partir dels testimonis de l'alumnat participant.

Pel que fa a la situació sociolingüística es presenta una anàlisi sobre els usos lingüístics i el consum cultural en català dels joves de les Illes Balears. També es recullen propostes d'accions per fomentar l'ús del català entre la població jove en diversos camps: formació i promoció, lleure i oferta cultural, xarxes socials i esports. L'article recull íntegrament el document *Estudi sobre estratègies de promoció de l'*ús de la llengua *catalana entre la població jove* (Ponència Sectorial de Joventut del Consell Social de la Llengua Catalana).

En relació amb l'ocupació del jovent de les Illes Balears, es presenten tres treballs. El primer, sobre el Pla Anual de Política d'Ocupació 2018 i les accions orientades als joves i desplegades pel Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB). El segon, sobre el desenvolupament de la formació professional dual en el sistema de formació professional per a l'ocupació. El tercer és una iniciativa de formació dual impulsada per la Fundació Deixalles i destinada a millorar l'accés al mercat laboral dels joves amb estudis incomplets; es tracta del projecte «Dona-li sa volta».

Quant a la transició a la vida adulta, l'article «L'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears (APEIB): de què parlem quan parlem d'emancipació?» analitza els processos d'emancipació en el context de l'acolliment residencial, és a dir, dels joves que han estat en el Servei de Protecció de Menors. A partir de l'experiència de l'APEIB, una associació pionera a l'Estat, els autors ens apropen a les vivències, sentiments i emocions que sorgeixen quan s'acosta el final de la tutela.

Com a iniciatives socioeducatives, comptam amb diversos treballs que ens mostren experiències que es duen a terme des d'una visió inclusiva, participativa i creativa. Es tracta de programes que, des de l'àmbit del temps lliure, l'esport, la cultura o els serveis socials, representen noves formes de construir projectes amb els joves.

- «NoSaltres» és un projecte col•laboratiu, de creació col•lectiva entre joves (d'institut) i persones adultes i grans (veïnats del barri), i inspirat en històries i experiències de la ciutat antiga de Palma.
- El programa «Pedagogia Intensiva» és una iniciativa orientada a generar nous espais de relació i convivència que possibiliten una

nova mirada dels joves i cap als joves que es troben en situació de dificultat. A través dels espais naturals, l'oci alternatiu, la intervenció socioeducativa s'orienta a motivar valors de resiliència i convivència.

- El programa «Juguis on juguis, guanyes» opta pel futbol com a estratègia per a la inclusió social d'adolescents i joves en situació de vulnerabilitat o risc social. Des d'un enfocament en xarxa, mitjançant l'esport es treballen els valors, els hàbits de vida saludable i la prevenció.
- Al projecte «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes» un grup de joves del projecte socioeducatiu Naüm han participat en un procés reflexiu, creatiu i expressiu sobre els bons tractes en el context familiar, escolar, de parella i entre iguals.

Consideram del tot necessària la participació activa i la contribució del jovent en els principals processos de presa de decisions que els afecten. En aquest sentit, llegint les propostes anteriors comprovam que totes aposten per fer dels joves els actors principals dels projectes als quals participen. Complementant aquestes propostes, en trobam d'altres que ens situen en escenaris d'acció i transformació, mostrant-nos espais i col·lectius que aporten significativament a la construcció d'una ciutadania activa i crítica. Concretament, trobam tres treballs sobre experiències amb un posicionament i lideratge actiu del jovent i lligades als moviments ecologista i feminista.

L'article titulat «Joventut pel clima: el darrer crit en el desert o la llavor d'una nova esperança?» aprofundeix en el fenomen del moviment global d'estudiants contra el canvi climàtic, especialment els seus orígens i evolució, el seu caràcter innovador relacionat amb la dimensió global i els lideratges femenins de les impulsores, així com també les accions que promou, les aliances que ha establert i el seu impacte global.

A l'article «L'ecofeminisme i el jovent, un binomi d'actualitat a la UIB», l'autora analitza com el moviment feminista i el moviment ecologista estudiantil internacional Fridays for future s'ha desenvolupat a les Illes en forma de mobilitzacions i accions de diversos col·lectius incipients: joves interessades per l'ecofeminisme, com a corrent en què troben moltes respostes a les seves inquietuds.

L'article «La irrupció del jovent als moviments feministes: de la Revolució Francesa al Ciberfeminisme» ens parla de com les xarxes socials han transformat la manera de fer política feminista i ecologista.

Reprenent les paraules del pròleg de Carles Feixa, si els treballs comentats fins al moment representen la cara lluminosa de la globalització, els treballs següents ens situen en la cara fosca, en escenaris de vulnerabilitat del món global, a través de diversos estudis que aporten coneixement sobre algunes problemàtiques existents i les iniciatives per respondre-hi.

L'accés a l'habitatge és un dels problemes principals de la joventut avui dia i, a les Balears, l'impacte del turisme, l'alta precarietat del mercat

laboral i la forta pressió immobiliària sobre el territori agreugen aquesta dificultat. Aquesta qüestió és analitzada a l'article «El lloc dels nostres joves dins un món global», un treball que també planteja qüestions com els recursos energètics i les actuacions a dur a terme en matèria de sostenibilitat i d'autosuficiència.

Els nous contextos tecnològics i culturals en línia en els quals es desenvolupen els infants i joves (nadius digitals) els exposen a situacions de vulnerabilitat i un nou tipus de riscos i violències. L'article titulat «La joventut i les seves percepcions de les violències de gènere 2.0.» indaga sobre el trànsit de la violència de gènere a la cultura en línia i presenta una anàlisi del grau de percepció de l'alumnat de 3r i 4t d'ESO respecte a les conductes de control i violència que es donen als espais virtuals, acceptables socialment però que responen a patrons patriarcals i androcèntrics.

En aquest mateix context, l'article titulat «Socioaddiccions: atenció educativa-terapèutica a joves amb ús problemàtic i abús de noves tecnologies» ens acosta al tema de les socioaddiccions i les accions que es duen a terme per a la seva prevenció, tractament i reinserció.

L'estudi «Diferències de gènere en el consum d'alcohol i altres drogues i conductes addictives entre els 12 i 18 anys a Menorca» mostra que les substàncies més consumides són les més accessibles: l'alcohol i el tabac, i el consum d'ambdues està més estès entre les al·lotes que entre els al·lots.

Com a realitat silenciada, el suïcidi és el tema que es tracta a l'article «Protocols de prevenció i atenció al suïcidi en infants i joves». Es presenta una anàlisi de les línies principals d'actuació i d'orientacions en l'àmbit internacional, a través de l'Organització Mundial de la Salut i a l'àrea europea. En segon lloc, es fa una anàlisi dels protocols de prevenció i d'intervenció en suïcidi i en ideació o planificació suïcida en infants i joves de les diferents comunitats autònomes. L'article remarca la necessitat d'ampliar el terreny de prevenció i d'intervenció a tota la comunitat, especialment als familiars i als iguals.

Esperam que la lectura de l'*Anuari de la Joventut 2019* sigui del vostre interès i que els treballs aportin elements per a la discussió, per inspirar noves iniciatives, fonamentar projectes nous, establir contactes nous, millorar les pràctiques, definir estratègies, detectar mancances, reconèixer el treball dels altres, resoldre dubtes, qüestionar la realitat i trobar punts de trobada.

Per acabar, dos reptes de futur. És necessari augmentar la diversitat territorial i sectorial dels treballs que presentam. També, persistir en l'aposta per una presència dels joves al projecte com a protagonistes, com a part activa i fonamental de les iniciatives; no només com a destinataris de projectes i/o objecte d'investigació. Haurem de trobar estratègies per aproximar l'Anuari als debats dels joves, i fer-nos més accessibles a les experiències i propostes on sigui present la seva veu en primera persona.

La Joventut a les Illes Balears: Context sociodemogràfic i normatiu

La realitat juvenil a les Illes Balears. L'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat del ProyectoScopio com a proposta d'anàlisi

ASSUMPTA MAS LIÑARES

Assumpta Mas Liñares

Llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. Màster en Joventut i Societat per la UNED. Tècnica de Joventut a l'Institut Balear de la Joventut, cap de l'Observatori de la Joventut. Membre del Comitè d'Investigació d'Estudis de Joventut de la Federació Espanyola de Sociologia. Les seves línies de feina se centren en el desenvolupament i l'avaluació de les polítiques de joventut i en el coneixement de la condició juvenil.

Resum

La política per a la joventut ha d'estar basada en dades empíriques i vinculades a les necessitats i situacions reals del jovent. Això requereix investigació contínua, generació de coneixement i acostament als joves i a les organitzacions juvenils.

Una de les darreres propostes serioses de síntesi per al coneixement i l'anàlisi de la realitat juvenil és l'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat del ProyectoScopio del Centre Reina Sofía d'Adolescència i Joventut creat per la Fundació d'Ajuda contra la Drogoaddicció (FAD), que s'ofereix com a proposta de debat en aquest article.

Paraules clau

Joves / Joventut / Polítiques de joventut / Anàlisi de la realitat / Proyectoscopio.

Resumen

La política para la juventud debe estar basada en datos empíricos y vinculados a las necesidades y situaciones reales de la juventud. Esto requiere investigación continua, generación de conocimiento y acercamiento a los jóvenes y las organizaciones juveniles.

Una de las últimas propuestas serias de síntesis para el conocimiento y el análisis de la realidad juvenil es el Índice Sintético de Desarrollo Juvenil Comparado del ProyectoScopio del Centro Reina Sofía de Adolescencia y Juventud creado por la Fundación de Ayuda contra la Drogadicción (FAD), que se ofrece como propuesta de debate en este artículo.

Palabras clave

Jóvenes / Juventud / Políticas de juventud / Análisis de la realidad / Proyectoscopio.

Introducció

La política de joventut, com qualsevol altra política, ha de tenir per finalitat millorar la vida de les persones, en aquest cas la vida dels joves i les joves. Amb aquest plantejament no cal dir que és imprescindible posar en marxa actuacions que ens permetin conèixer quina és la realitat que es vol millorar. Les polítiques que es plantegen, les iniciatives que es duen endavant, els programes que s'implementen cal que s'ajustin i que donin resposta a la situació real que viuen les persones joves. Cal, doncs, que el coneixement empíric, sistemàtic, estructurat i fiable guïi l'anàlisi, la intervenció i l'avaluació de les polítiques que es desenvolupen.

És imprescindible conèixer la joventut per visibilitzar els joves, tal i com apunta Jorge Benedicto en el títol del pròleg que va escriure per al primer número de l'*Anuari de la Joventut el 2018*. Sovint, i seguint amb les paraules de Jorge Benedicto (2018), es tendeix a oferir una imatge simplificada de la problemàtica juvenil, sense atendre l'enorme varietat de situacions que hi ha, ni, tampoc, tenir en compte adequadament els condicionaments que determinen les seves respostes davant la conjuntura en què viuen.

Així doncs, el coneixement de la realitat no és una opció, és una obligació per poder formular polítiques adients. Però, com analitzam la realitat?, quines fonts són fiables?, quins indicadors utilitzam? són algunes de les de preguntes que cal fer-se i que cal respondre.

En aquesta línia, el Consell de la Unió Europea (UE) i els representants dels governs dels estats membres, reunits en el Consell conclouen, en la Resolució sobre l'Estratègia de la Unió Europea per a la Joventut 2019-2027,[1] que per aconseguir els objectius de l'Estratègia cal treballar, segons correspongui, a escala local, regional, nacional, europea i mundial en l'elaboració de polítiques relatives a la joventut sobre la base de dades empíriques i en la generació de coneixement. L'Estratègia incideix en assenyalar que la política de la UE per a la joventut ha d'estar basada en dades empíriques i vinculades a les necessitats i situacions reals dels joves. Això requereix investigació contínua, generació de coneixement i acostament als joves i a les organitzacions juvenils. És especialment important recopilar dades desagregades sobre els joves per comprendre millor les necessitats dels distints grups, especialment d'aquells amb menys oportunitats.

Així doncs, en l'àmbit de la joventut és imprescindible tenir present que les necessitats, els interessos i les demandes són múltiples. D'acord amb el que estableix la Llei 10/2006 integral de la joventut, consideram joves les persones amb edats compreses entre els 14 i els 30 anys, si bé poden establir-se altres límits mínims i màxims, per als programes o actuacions en què, per la seva naturalesa o objectiu es consideri necessari. Cal pensar que la joventut és molt plural i abasta franges d'edat molt dispars. Les joves i els joves necessiten divertir-se, aprendre, créixer físicament i culturalment, construir la seva identitat, socialitzar, participar i trobar el seu lloc al món (la ciutat, l'entorn, el

grup d'amistats, en el sí de la família), així com formar-se, preparar-se per a un mercat laboral, trobar una feina, construir-se una carrera professional, independitzar-se, emancipar-se, tenir una llar, formar o no una família pròpia, conèixer els seus drets i exercir els seus deures...

Però, com viuen els joves la seva condició? Com es produeixen aquestes transicions de l'escola a l'ocupació, de la casa d'origen a una casa pròpia?..., han estat sempre igual al llarg dels anys? Quins factors hi influeixen, o només hi influeix l'esforç individual de cadascú? Són sempre igual en el temps i per a tots els joves, independentment del sexe, l'edat, la classe social o l'indret a on viuen? Està clar que no cal respondre totes aquestes preguntes, el jovent és plural, com és plural la societat, i la realitat no és estable, sinó canviant i els condicionants i factors que determinen la trajectòria vital d'una persona són múltiples, començant per factors estructurals com el desenvolupament econòmic, o les polítiques públiques que es duen a terme –amb especial incidència de les educatives, les d'ocupació i les d'habitatge, entre d'altres. A banda de factors culturals com puguin ser els valors ètics, o les pautes familiars.

L'Observatori de la Joventut de l'Institut Balear de la Joventut de la Conselleria d'Afers Socials i Esports treballa per conèixer la realitat juvenil. Per una banda, facilita la unificació de criteris per recollir dades, mitjançant la definició d'indicadors que es puguin harmonitzar amb els que utilitzen altres organismes similars, i treballa en un sistema d'indicadors socials en matèria de joventut que agrupa dades estadístiques oficial disperses per obtenir una visió general de l'estat de la joventut a les Illes Balears, en aquest sentit el segon article de l'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2018* (Mas, A. i Millán, A., 2018) n'és un bon exemple ja que ofereix una anàlisi descriptiva de la realitat de la joventut de les Balears partint del sistema d'indicador de l'Observatori de la Joventut.

Però, per altra banda, l'Observatori també recull i difon informació, estudis i recursos que, de manera directa o indirecta, poden servir per conèixer i entendre la condició juvenil i cap on s'adrecen les polítiques de joventut. En una marc global, per exemple: els Objectius de desenvolupament sostenible (ODS) de Nacions Unides respecte a la Joventut[2] i el Pacte Iberoamericà de Joventut de l'OIJ (Organisme Internacional de Joventut per a Iberoamèrica);[3] en un marc europeu: l'Estratègia de la Unió Europea per a la Joventut 2019-2027, esmentada; a escala estatal: els informes de l'Observatori de l'Emancipació del Consell de la Joventut d'Espanya[4] i els Informes de Juventud en España (IJE) que edita l'Institut Nacional de la Joventut (Injuve) des de fa més de trenta anys i que s'han convertit en una de les línies d'estudi sociològic més consistents sobre la situació de la joventut a Espanya. El darrer IJE és el de l'any 2016.[5]

Una de les darreres propostes serioses de síntesi per conèixer i l'analitzar la realitat juvenil ve de la mà del Centre Reina Sofia d'Adolescència i Joventut creat per la Fundació d'Ajuda contra la Drogoaddicció (FAD), i

que proposa el ProyectoScopio per oferir una visió global, periòdica i actualitzada de dades disponibles sobre diferents esferes que intervenen en la realitat i la socialització juvenil, amb diferents tipus d'informació: indicadors, índexs, baròmetres i anàlisis i debats. Dels índexs, la proposta d'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat (ISDJC), en concret, permet fer el seguiment i comparar la situació de la joventut a Espanya, entre les comunitats autònomes i amb la resta de països de la Unió Europea. www.proyectoscopio.es

El ProyectoScopio ens permet comparar la situació de diferents indrets amb contextos diferents, fet que ha de permetre conèixer i intervenir en els punts febles i potenciar els aspectes positius. Facilita observar, doncs, altres contextos i experiències que funcionen i adaptar-les a la nostra realitat, si es considera adient.

El ProyectoScopio es basa en l'«Enfocament de les capacitats» de Martha Nussbaum que es fixa en allò que els individus són capaços de fer (Benedicto Rodríguez, R., 2012). L'enfocament de capacitats parteix de les idees d'Amartya Sen i va néixer en un primer moment com una teoria econòmica i passà, posteriorment, a enforcar-se cap al desenvolupament humà, inspirant l'Índex de Desenvolupament Humà de les Nacions Unides (PNUD).

La proposta, d'acord amb el que s'assenyala en l'apartat del marc teòric a la web del projecte, vol calcular el grau de desenvolupament que assoleixien els i les joves a mesura que avancen en el procés d'adquisició de capacitats per aconseguir integrar-se definitivament en la societat.

L'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat (ISDJC) del ProyectoScopio es nodreix de dades estadístiques d'Eurostat complementades amb fonts estadístiques espanyoles pròpies.

L'Índex aborda 5 dimensions ordenades per pes en importància per a la socialització dels joves: educació, ocupació, emancipació, vida i TIC. Les 5 dimensions es nodreixen de 23 indicadors que el fan un índex fiable, ja que permet la comparabilitat i la periodicitat.

L'Índex ofereix una foto fitxa de la situació de 46 territoris (28 països de la UE i 17 comunitats autònomes, a més de la dada mitjana dels països de la UE), i permet també una visió longitudinal, és a dir, una comparació al llarg dels anys.

L'anàlisi de l'Índex permet observar com els països del nord es troben, en general, per damunt de la mitjana de la posició de la UE, mentre que els països del sud d'Europa es troben per davall. Diferencia cinc territoris: els països nòrdics; els anglosaxons; l'Europa central; el sud dels països mediterranis i l'Europa oriental. Pel que fa l'Estat espanyol, també s'observa com les comunitats del nord estan per damunt de la mitjana nacional i les comunitats del sud, per davall.

Les dades que oferim a partir d'aquí parteixen del document: *Indice Sintético de Desarrollo Juvenil Comparado 2018. Dossier autonómico*. Del Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD, al qual es pot accedir a la web del ProyectoScopio.

Les Illes Balears en l'índex sintètic de desenvolupament juvenil comparat (ISDJC) 2018

D'acord amb l'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat, el desenvolupament juvenil a les Illes Balears avança molt lentament, tot i que ha superat els nivells de desenvolupament del principi de la crisi econòmica (vegeu gràfic 2).

En relació a la posició general, les Illes Balears ocupen el lloc 39, d'un total de 46 territoris, en el rànquing del desenvolupament juvenil de 2018 (vegeu gràfic 1) d'acord amb l'Índex

Gràfic 1. Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat (ISDJC) 2018.

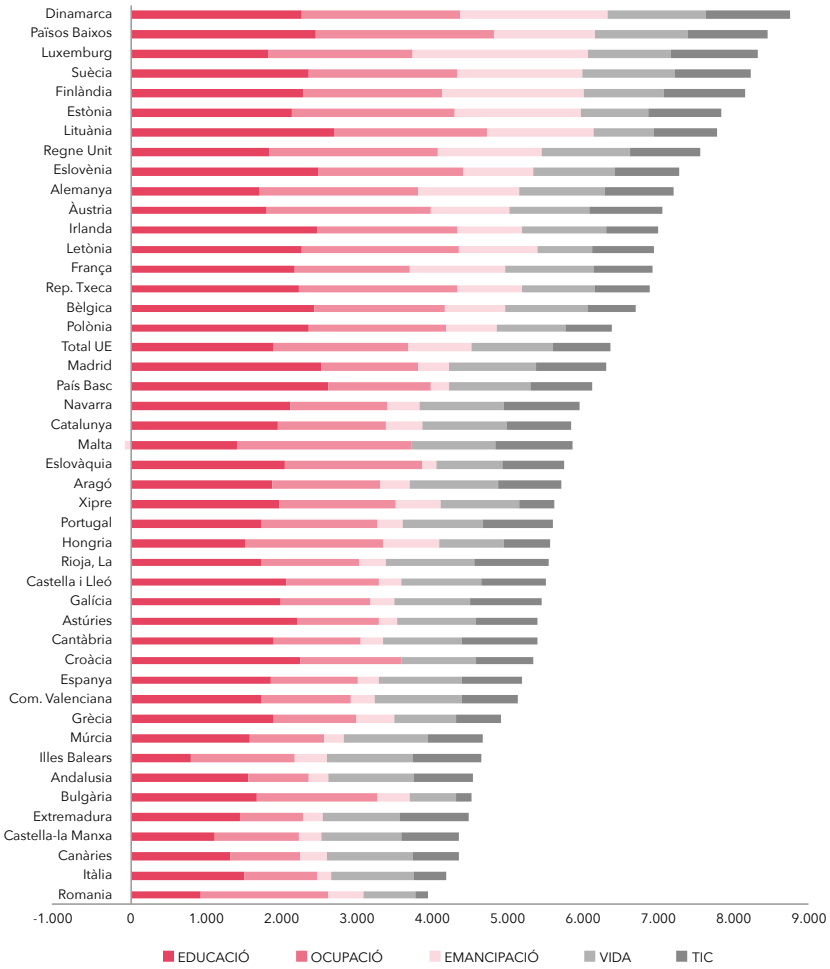

Font: Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

construït amb una escala d'entre 0 i 10, en la qual la dimensió d'educació té un pes de fins a 3 punts; ocupació de 2,5; emancipació 2; vida 1,5 i TIC 1.

Balears, amb un índex de 4,45, es troba per sota de l'índex d'Espanya, que se situa en el lloc 35, amb un valor, al 2018, de 4,97 i bastant per davall del valor de la mitjana de la UE que se situa en la posició 18 del rànquing amb 6,09 punts. El rànquing, l'encapçala Dinamarca amb una puntuació de 8,38 i el tanca Romania amb un 3,77 (vegeu gràfic 1).

Les Illes Balears han patit petites modificacions al llarg dels anys, amb una millora notable de l'Índex del 2016 al del 2017 (vegeu gràfic 2), tot i que sempre per davall de la mitjana estatal i de la UE en la posició general.

Índex d'educació

Si observam les dimensions per separat, les Illes Balears se situen en la darrera posició en **educació** amb un índex de 0.254 (escala 0-1), Espanya de 0,592 (en la posició 28) i el total de la UE amb un 0,603 (posició 24). Els sis indicadors utilitzats per aquest índex són:

- Taxa de població de 25 a 29 anys amb educació terciària
- Taxa d'aprenentatge d'almenys dos idiomes estrangers
- Taxa d'abandonament escolar primerenc en joves de 18 a 24 anys
- Taxa de participació en educació al final de l'edat obligatòria X-1 (15 anys)
- Taxa de participació en educació al final de l'edat obligatòria X+2 (18 anys)
- Taxa de participació en educació universitària als 22 anys

Gràfic 2. Evolució de l'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat 2009-2018.

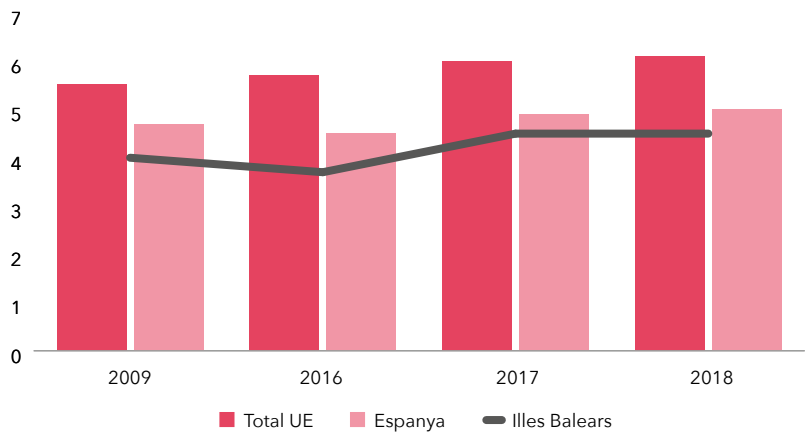

Font: Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

Gràfic 3. Evolució de l'índex d'educació de l'ISDJC.

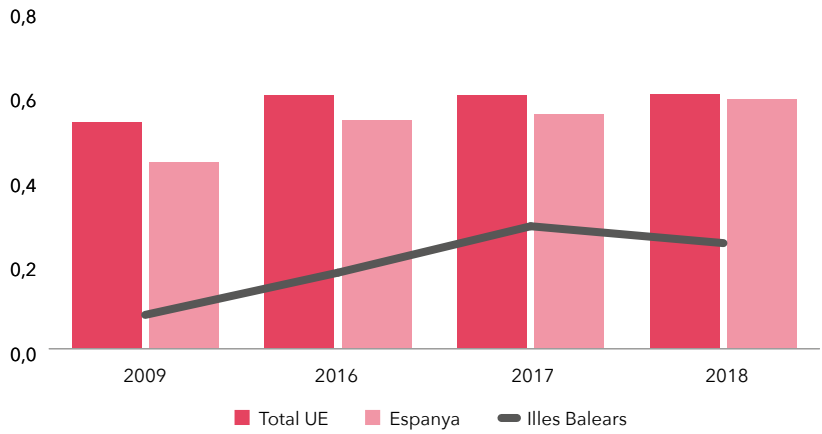

Font: Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

Al 2018, les Balears milloren en els tres primers indicadors assenyalats respecte a l'edició anterior i empitjoren en els tres darrers. En general, la dimensió d'educació ha tingut una evolució positiva, tot i que lenta, en el termini dels deu anys que es poden observar al gràfic 3.

Índex d'ocupació

En relació a l'àmbit de l'**ocupació,** les Illes Balears presenten un dels índex més alts a nivell estatal.

Per elaborar l'índex d'ocupació es tenen en compte sis indicadors:

- Taxa global d'ocupació (15-29 anys)
- Taxa de desocupació (15-29 anys)
- Taxa de treballadors (15-29 anys) per compte propi
- Taxa de parcialitat involuntària (15-29 anys)
- Taxa de temporalitat (15-29 anys)
- Taxa de joves (15-29 anys) inactius que no estudien

Les Illes Balears empitjoren en els dos darrers indicadors i milloren en els quatre primers d'aquests índex al 2018 respecte de l'any 2017, amb la taxa d'ocupació juvenil més alta d'Espanya. Totes les comunitats autònomes se situen per sota de l'índex del total de la UE que és de 0,685 (escala 0-1) i que ocupa la posició 19 del rànquing. L'índex espanyol és de 0,440 i ocupa la posició 38, mentre que les Illes Balears se situen en la posició 28 amb un índex de 0,528.

Atenent l'evolució de l'índex d'ocupació (gràfic 4) s'observa la incidència de la crisi econòmica, tant a la nostra comunitat com a la resta de l'Estat, i com en els darrers índexs es produeix una millora, sense arribar als nivells de 2009.

Gràfic 4. Evolució de l'índex d'ocupació de l'ISDJC.

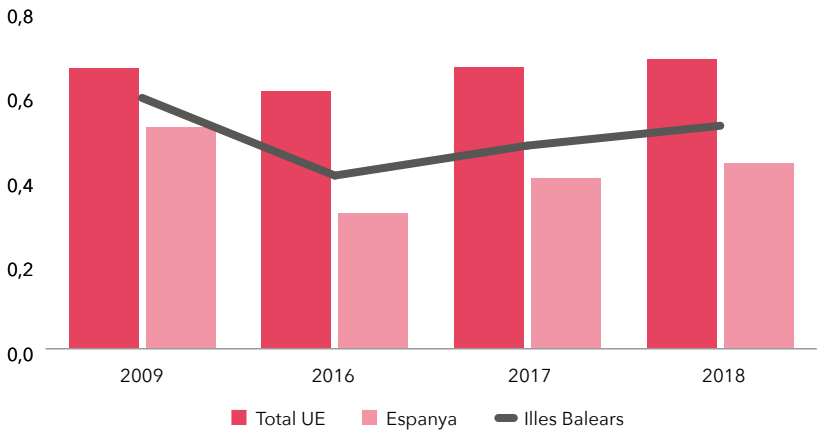

Font: Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

Índex d'emancipació

A l'índex d'**emancipació** 2018, de nou, totes les comunitats autònomes se situen per davall del total de la UE tot, i a les Balears és dels més alts d'Espanya.

Les Balears se situen en la posició 26 del rànquing amb un índex

Gràfic 5. Evolució de l'índex d'emancipació de l'ISDJC.

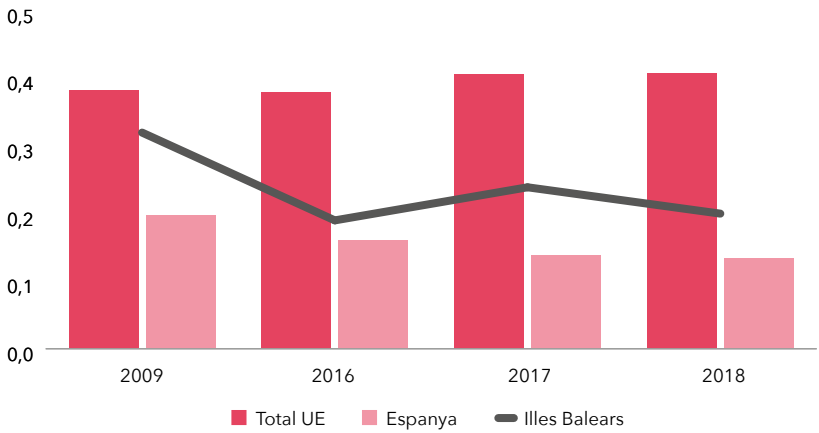

Font: Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

Taula 1: Evolució de la dimensió d'emancipació de l'ISDJC

	2009	2016	2017	2018
Total UE	0,382	0,38	0,406	0,408
Espanya	0,198	0,16	0,138	0,134
Illes Balears	0,320	0,19	0,239	0,200

Font: Elaboració de l'OBJIB a partir de dades del Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

de 0,200 al 2018 (escala 0-1), per damunt d'Espanya, que, amb un 0,134, se situa en la posició 37, molt per davall de la posició del total de la UE, que es troba en la posició 15 amb un índex de 0,408 (vegeu taula 1).

L'índex d'emancipació es construeix a partir de dos indicadors:

- Taxa de població jove (20-24 anys) que no resideix a la llar d'origen
- Taxa de població joves (25-29 anys) que no resideix a la llar d'origen

A Balears, ambdós indicadors han empitjorat lleugerament a l'índex 2018 respecte del de 2017, tal i com s'observa al gràfic 5 i a la taula 2. A l'evolució, també s'aprecia la incidència de la crisi econòmica amb un descens significatiu (de l'ISDJC 2009 a 2016), tot i que sempre s'ha mantingut per damunt del conjunt d'Espanya.

Índex de vida

Per altra banda, l'índex de **vida** es nodreix de set indicadors, les Balears milloren en el 2018 en els quatre primers respecte de l'índex de 2017 i empitjoren en els tres darrers:

- Taxa de fecunditat de joves 22-25 anys
- Taxa de fecunditat de joves de 26-29 anys
- Taxa bruta de mortalitat (15-29 anys)
- Taxa de mortalitat per accident de transport (15-29 anys)
- Taxa de fecunditat de joves 15-17 anys
- Taxa de fecunditat de joves 18-21 anys
- Taxa de suïcidis en joves (15-29 anys)

A l'índex de vida, les Balears se situen en la posició 11 en el rànquing amb un valor de 0,732 (escala 0-1), superant la mitjana Espanyola i la de la UE, que es troben en les posicions 18 i 27 amb valors 0,710 i 0,687 respectivament.

L'índex de vida a les Illes Balears sempre s'ha mantingut en valors alts al llarg de tota la sèrie, per damunt de la mitjana estatal i europea.

Índex de TIC

Finalment, l'índex de **TIC**, mostra una bona posició a les Illes Balears (17) amb un valor de 0,873 (escala

Gràfic 6. Evolució de l'índex de vida de l'ISDJC.

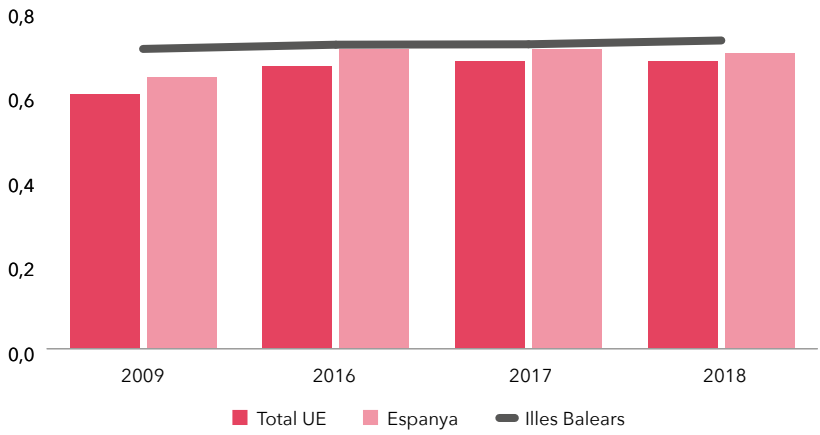

Font: Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

Gràfic 7. Evolució de l'índex de TIC de l'ISDJC.

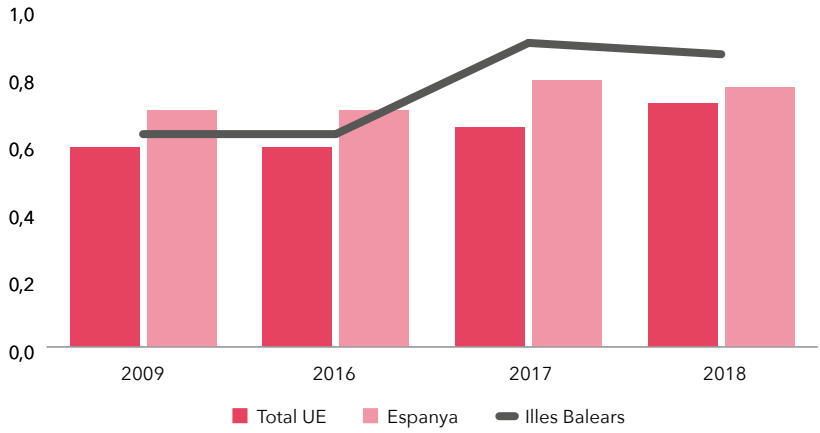

Font: Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la FAD. ProyectoScopio

0-1), per damunt d'Espanya (28) amb 0,768 i del total de la UE (33 amb un valor de 0,728).

Els indicadors que es valoren per elaborar l'índex de TIC són dos:

- Taxa d'usuaris joves (16-29 anys) que no han utilitzat internet (darrers 3 mesos)

- Taxa de joves (16-29 anys) amb un nivell alt de competències digitals

La comparativa de l'índex TIC de 2018 respecte de 2017 mostra que les Balears milloren en el primer i empitjoren en el segon. Observant, però, l'evolució de la sèrie d'aquesta dimensió es percep com s'ha produït un increment de millora molt significatiu a partir del 2016, i es mantenen valors per damunt del total de la UE i d'Espanya, tant a l'índex de 2017 com al de 2018.

Conclusions i debat

El ProyectoScopio es configura com una bona proposta per analitzar la varietat de situacions que hi ha i una oportunitat per identificar els condicionants que determinen les trajectòries vitals dels joves i les joves i possibiliten que es facin propostes per incidir-hi.

La recopilació, l'anàlisi i la comparació de les dades dels distints països de la UE, així com de les 17 comunitats autònomes, ens ha de permetre comprendre millor les necessitats dels diferents territoris i valorar l'adequació de les respostes que ofereixen les polítiques públiques i la possibilitat d'adaptar-les a contextos diferents.

Pel que fa a l'anàlisi per separat de les 5 dimensions que configuren l'Índex Sintètic de Desenvolupament Juvenil Comparat, l'any 2018 s'observa com les Illes Balears es troben per damunt de la mitjana espanyola en quatre de les cinc: ocupació, emancipació, vida i TIC, superant la mitjana de la UE en les dues darreres dimensions. Un cas a part és la situació de les balears en l'índex d'educació, en el qual ocupa la darrera posició del rànquing (tot i que l'evolució és lenta, però positiva, des del 2009). Si analitzam aquest índex, observam que les Balears milloren al 2018 en tres dels sis indicadors que nodreixen aquesta dimensió: taxa de població de 25 a 29 anys amb educació terciària, taxa d'aprenentatge d'almenys dos idiomes estrangers i taxa d'abandonament escolar primerenc en joves de 18 a 24 anys.

Aquests indicadors se solen associar amb una aposta per l'educació com a valor segur, com estratègia quan és difícil accedir al mercat laboral. Però la seva anàlisi, sovint, ens fa plantejar que els i les joves que estudien, estudien més i més temps, sent l'educació un valor refugi, davant els i les joves que abandonen prematurament el sistema educatiu i que sembla que són nombrosos a les Balears com mostren els indicadors al respecte: taxa de participació en educació al final de l'edat obligatòria X-1 (15 anys), taxa de participació en educació al final de l'edat obligatòria X+2 (18 anys) i taxa de participació en educació universitària als 22 anys. Val a dir que per tenir una visió més ampla de la relació dels joves i les joves illencs amb l'educació, cal reflexionar i analitzar més indicadors que ens permetrien tenir una visió més acurada.

Les Illes Balears tenen un mercat laboral dinàmic, marcat pel turisme i que fa possible que tinguem la taxa d'ocupació juvenil (15-29 anys) més alta de totes les comunitats autònomes. Les dades ens mostren que hi ha correlació entre els indicadors d'ocupació i els d'educació. En general, quan més difícil és la inserció en el mercat laboral, més es considera l'educació com un valor refugi, fent que molts joves (però no tots,

i tampoc podem afirmar quins, tot i que s'intueix que són els qui tenen una família que els ho facilita) perllonguin els estudis o es mantinguin en el sistema educatiu.

Dels indicadors que nodreixen la dimensió d'ocupació de l'ISDJC de 2018, les Balears milloren en els que fan referència a quantitat: taxa d'ocupació, de desocupació i de treballadores per compte propi. Però segueixen sent problemàtiques les dades que fan referència a la qualitat de l'ocupació, tret de la taxa de parcialitat involuntària que sí que millora, s'empitjora en les taxes de temporalitat i de joves inactius que no estudien.

Les dades d'emancipació també presenten una relació estreta amb les d'ocupació. Sembla clar que l'ocupació és fonamental per disposar dels doblers que permeten a una persona jove emancipar-se. Els i les joves de les Balears, segueixen, doncs, superant la mitjana espanyola en l'índex d'emancipació, tot i que es veu clarament com afecta la crisi econòmica a l'evolució entre 2009 i 2016 i com, tot i l'evolució favorable des de 2016, encara no s'ha arribat a la situació anterior a la crisi.

En relació a l'índex de vida, les Balears presenten posicions superiors a la mitjana d'Espanya i de la UE. Sembla que el retard en l'abandonament de la llar d'origen influeix positivament en els indicadors de vida i salut de la gent jove, però les Balears han de millorar en les taxes de fecunditat de la joventut de 15 a 21 anys i abordar la problemàtica del suïcidi juvenil.

Finalment, en relació a la dimensió TIC de l'Índex, cal destacar que les Balears presenten posicions per damunt de la mitjana d'Espanya i de la UE, tot i això, cal treballar per assegurar que el jovent assoleixi un nivell alt de competències digitals.

Queda palès, doncs, que els i les joves s'enfronten a un ventall dispar de reptes que, en realitat, són els reptes de les polítiques de joventut i de les polítiques públiques, en general, i que, en definitiva, són els reptes de la societat.

Per acabar, deixar clar que l'Índex Sintètic de Desenvolupaments Juvenil Comparat és una eina més per analitzar la realitat. Es poden discutir les dimensions que preveu o els indicadors que tria per conigurar-se, però és una proposta seriosa i diferent per analitzar la realitat on, potser no és tan important la posició que s'ocupa com l'evolució que es pugui seguir, fruit de les respostes que les polítiques públiques ofereixin a les mancances que es detecten.

Bibliografia i webgrafia

- Benedicto, J. (2018). Pròleg de l'*Anuari de la Joventut de les Illes Balears 2018*. <http://www.caib.es/sites/objib/ca/inici-33505/archivopub.do?ctrl=MCRST-945ZI266608&id=266608> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Benedicto, J. (2017). *Informe Juventud en España 2016*. Madrid: Instituto de la Juventud (INJUVE) <http://www.injuve.es/sites/default/files/2017/24/publicaciones/informe-juventud-2016.pdf> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Benedicto Rodríguez, R. (2012). «Martha Nussbaum: Las capacidades humanas y la vida

buena». http://www.ieturolenses.org/revista_turia/index.php/actualidad_turia/martha-nussbaum-las-capacidades-humanas-y-la-vida-buena A: *Revista Cultural Turia*, núm.101 - 102.

- <*www.ieturolenses.org*> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut (CRSAJ) (FAD) ProyectoScopio. <www.proyectoscopio.es> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Enquesta a la joventut de Catalunya (EJC). Direcció General de Joventut, Generalitat de Catalunya (2018) <http://jovecat.gencat.cat/ca/detalls/Noticia/Enquesta_Joventut> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Estratègia de la Unió Europea per a la Joventut 2019-2027 <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14080-2018-INIT/es/pdf> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Índice de desarrollo juvenil comparado del ProyectoScopio. Publicat el 21 de febrer de 2018

- <https://youtu.be/0f6Zlahl_wY> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- *Indice Sintético de Desarrollo Juvenil Comparado 2018*. Dossier autonómico del Centro Reina Sofia de Adolescencia y Juventud de la FAD <http://www.adolescenciayjuventud.org/generico/descargar_doc.php?Id=127005&Id2=1> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la Joventut (BOIB núm. 109, de 3 d'agost de 2006; correcció d'errades BOIB núm. 112, de 10 d'agost de 2006) <http://boib.caib.es/pdf/2006109/mp5.pdf?lang=ca&mode=view&p_numero=2006109&p_inipag=5&p_finpag=22> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Mas, A., i Millán, A. (2018). *Joves balears en dades: una breu anàlisi de la realitat juvenil a les Illes Balears*. Anuari de la Joventut de les Illes Balears, núm. 2, p. 41-85. <http://www.caib.es/sites/objib/ca/inici-33505/archivopub.do?ctrl=MCRST-945ZI266608&id=266608> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Objectius de Desenvolupaments Sostenible (ODS) de Nacions Unides respecte a la Joventut <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/la-juventud/> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Observatori de la Joventut de les Illes Balears (OBJIB). Sistema d'indicadors de joventut de l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears: <http://www.caib.es/sacmicrofront/contenido.do?mkey=M10080912052716472036&lang=CA&cont=25425> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- Observatori de l'Emancipació del Consell de la Joventut d'Espanya <http://www.cje.org/es/en-que-trabajamos/vivienda/actividades-y-campanas-del-cje/obser-

vatorio-joven-de-emancipacion/> [Consulta 15 de setembre de 2019]

- PACTO IBEROAMERICANO DE JUVENTUD- OIJ (Organismo Internacional de Juventud para Iberoamérica)

- <https://oij.org/wp-content/uploads/2019/05/Pacto-Iberoamericano-de-Juventud.pdf> [Consulta 5 de setembre de 2019]

- Presentació de les dades de desenvolupament juvenil: Espanya a Europa. (CRSAJ) Publicat el 29 de novembre de 2018 < https://www.youtube.com/watch?v=cOw2iYtfP-go&feature=youtu.be>

- ProyectoScopio HD. Data de publicació 6 d'octubre de 2016

- <https://youtu.be/bd_CcpMGt5o> [Consulta 10 de setembre de 2019]

- *Propuesta de vinculación pacto juventud 2030 + youth2030 strategy + generation unlimited* (Setembre 2018) <https://oij.org/wp-content/uploads/2019/05/PACTO-JUVENTUD-2030-ESTRATEGIA-DE-JUVENTUD-2030-GENERATION-UNLIMITED.pdf> [Consulta 5 de setembre de 2019]

- Resolució sobre l'Estratègia de la Unió Europea per a la Joventut 2019-2027 <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14080-2018-INIT/es/pdf> Brussel·les, 15 de novembre de 2018 (OR. en) p. 10. [Consulta 5 de setembre de 2019]

Notes

1. Resolució sobre l'Estratègia de la Unió Europea per a la Joventut 2019-2027 http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14080-2018-INIT/es/pdf

2. Objectius de Desenvolupaments sostenible (ODS) de Nacions Unides sobre la joventut https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/la-juventud/

3. Pacte Iberoamericà de Joventut de l'OIJ https://oij.org/wp-content/uploads/2019/05/Pacto-Iberoamericano-de-Juventud.pdf

4. Observatori de l'Emancipació del Consell de la Joventut d'Espanya http://www.cje.org/es/en-que-trabajamos/vivienda/actividades-y-campanas-del-cje/observatorio-joven-de-emancipacion/

5. Informe Juventud en España 2016 que edita l'Institut Nacional de la Joventut (Injuve) 2016 http://www.injuve.es/sites/default/files/2017/24/publicaciones/informe-juventud-2016.pdf

Iniciatives de les administracions

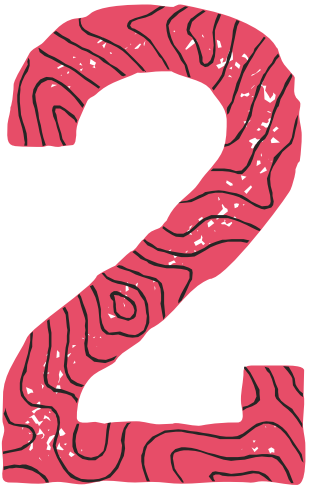

Àmbit competencial en matèria de joventut a les Illes Balears

JOAN FERRÀ TERRASSA
ALEJANDRO SEGURA CASTELLTORT

Ferrà Terrassa, Joan

Esporles, 1981. Interlocutor parlamentari a la Conselleria d'Afers Socials i Esports i regidor de Serveis Socials i Educació de l'Ajuntament d'Esporles. Ha ocupat els càrrecs de president del Consell de la Joventut de les Illes Balears (2004-2006), secretari del Consejo de la Juventud de España (2004-2006), director general de Joventut (2010-2011) i director de l'Institut Balear de la Joventut (2015-2019), a més de diverses experiències laborals en l'àmbit dels serveis socials i menors. Tècnic superior en Integració Social i estudiant dels graus de pedagogia i educació social a la Universitat de les Illes Balears. Ha participat en diverses entitats del moviment associatiu en àmbits de cooperació, lleure, culturals, socials i polítics.

Segura Castelltort, Alejandro

Graduat en Història a la Universitat de les Illes Balears i estudiant del Màster Interuniversitari en Joventut i Societat coordinat per la Universitat de Girona. Ha treballat en diferents projectes i entitats juvenils i prestadores de serveis a la joventut arreu de Mallorca. A més a més, des de la seva adolescència, ha participat de diverses organitzacions juvenils entre les quals destaca la presidència del Consell de Joventut de les Illes Balears entre els anys 2014- 2017. El seu àmbit d'estudi es centra en la planificació i disseny de polítiques públiques en matèria de participació i joventut. Actualment és Director Insular de Participació i Joventut del Consell de Mallorca.

Resum

Les administracions públiques de les Illes Balears tenen un repte de cara a les polítiques de joventut que es fonamenta en la coordinació dins les institucions i entre elles, sempre partint de l'anàlisi que aquestes polítiques van molt més enllà de les relacionades amb el lleure i l'associacionisme juvenil i que afecten polítiques tant transcendents com les econòmiques, les laborals, d'habitatge, de cultura, de medi ambient, de salut, etc., convertint-se en cabdals per a la societat en general. El Govern de les Illes Balears, els consells insulars i els ajuntaments han anat definint el seu àmbit d'actuació ja sigui per necessitat o en compliment de la legislació vigent, una legislació que ha atorgat força als consells insulars des del 2006, no sense mancances i necessitats sense cobrir. L'aprovació recent de transferència de competències del Govern cap al Consell de Mallorca ens porta a una redefinició necessària dels àmbits de treball de cada institució i a entendre l'amplitud i l'abast d'aquestes polítiques transversals.

Paraules clau

Joventut / Competències, transferències / Institucions / Polítiques / Normativa / Legislació.

Resumen

Las administraciones públicas de las Islas Baleares tienen un reto de cara a las políticas de juventud que se basa en la coordinación dentro de las instituciones y entre ellas, siempre partiendo del análisis que estas políticas van mucho más allá de las relacionadas con el ocio y el asociacionismo juvenil y que afectan políticas tan trascendentes como las económicas, las laborales, de vivienda, de cultura, de medio ambiente, de salud, etc., convirtiéndose en trascendentes para la sociedad en general. El Govern de les Illes Balears, los consells insulars y los ayuntamientos han ido definiendo su ámbito de actuación ya sea por necesidad o en cumplimiento de la legislación vigente, una legislación que ha otorgado fuerza a los consells insulars desde el 2006, no sin carencias y necesidades sin cubrir. La reciente aprobación de transferencia de competencias del Govern hacia el Consell de Mallorca nos lleva a una redefinición necesaria de los ámbitos de trabajo de cada institución y a entender la amplitud y el alcance de estas políticas transversales.

Palabras clave

Juventud / Competencias / Transferencias / Instituciones / Políticas / Normativa / Legislación.

Contextualització

Les polítiques de joventut desenvolupades per les administracions públiques en el període constitucional que s'inicià el 1978 ha estat marcat principalment per la indefinició, la volatilitat i, de vegades, la deixadesa per part dels responsables polítics.

Partint de l'àmbit constitucional, l'article 48 de la Constitució espanyola del 1978 estableix que els poders públics han de promoure les condicions per a la participació lliure i eficaç de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural. Aquesta definició ampla ja deixa entreveure que les polítiques de joventut han de ser un gran ventall d'iniciatives coordinades per aquesta «participació lliure i eficaç».

En conseqüència, un dels aspectes definitoris més evidents de les polítiques de joventut l'insereix dins l'àmbit de les polítiques transversals, és a dir, no podem parlar d'un àmbit aïllat de polítiques públiques de joventut, sinó que el seu desenvolupament es localitza en les accions de les diferents polítiques de participació, educació, habitatge, treball, salut, etc., entenent aquestes accions en un marc de coordinació institucional que afectaria la totalitat de l'Administració des del moment que es percep que qualsevol política pública afecta de forma directa i indirecta les persones joves, ja sigui de forma específica o no. Aquesta transversalitat no sols es dona en les polítiques de joventut, també es dona en polítiques d'igualtat o ambientals, entre d'altres.

Potser un dels grans reptes pendents de les administracions és aconseguir coordinar aquesta transversalitat de forma efectiva i no sols a través de plans sectorials que esdevenen habitualment declaracions d'intencions no compartides de segments de l'Administració o, en el pitjor dels casos, simples reculls no coordinats dins cada institució.

Existeix l'acceptació general de la transversalitat de les polítiques públiques de joventut, no es pot deslligar d'entendre que aquest fet es tradueix en una responsabilitat de totes les administracions, partint que totes duen a terme accions que incideixen en els joves dels seus respectius àmbits territorials.

Això ens ha de portar a entendre que qualsevol institució és competent en matèria de joventut, aquesta no es pot encaixonar i transferir com a política aïllada, en cap cas, tot i que en tenim moltes mostres, com al mateix Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, de l'any 1983, que ja establia en l'article 10.13 que la Comunitat Autònoma de les Illes Balears té la competència exclusiva en matèria de joventut. Al nou Estatut, aprovat l'any 2007, no es modifica substancialment, ja que disposa en els apartats 12 i 13 de l'article 30 que la Comunitat Autònoma té la competència exclusiva en matèria de lleure i de joventut, pel que fa al disseny i l'aplicació de polítiques, plans i programes destinats al jovent.

Per aquest motiu, resulta certament contradictori quan es parla de competències en joventut atribuint-les a una Administració a una altra. El problema real, potser, es pot localitzar amb la delimitació que s'ha anat fent des dels anys 80 de les polítiques de joventut cap a les polítiques de promoció del lleure educatiu i l'associacionisme juvenil, dos aspectes fonamentals, però que no deixen de ser una petita porció

del terme general. Durant els anys 90, en un cert canvi de tendència, varen proliferar els serveis de joventut, sota el paraigües de les direccions generals o instituts de joventut, on es reproduïen les àrees de la pròpia Administració en forma de serveis específics: treball jove, formació jove, habitatge jove, salut jove, cultura jove, emprenedoria jove..., sempre duplicant serveis generalistes per fer-los específics. Els darrers anys, s'ha racionalitzat aquesta tendència fent més versàtils els departaments de l'Administració que donen un servei més adaptat als diferents públics, la qual cosa ha deixat de donar sentit als programes específics. Això seria una bona notícia si es pogués situar en un marc de coordinació forta, però la realitat és que molts serveis públics de joventut s'han trobat limitats, encara més, a l'àmbit del lleure i de l'associacionisme on es trobaven als anys 80.

Aquesta situació ens porta a un cert desequilibri dins les administracions, especialment les locals, que en el cas de les Illes Balears són els consells insulars i els ajuntaments. Els primers han rebut certes competències en el marc de l'Estatut d'Autonomia vigent i de la Llei integral de joventut del 2006 i, els segons, sols cert reconeixement a través d'aquesta darrera, sense cap referència a les polítiques de joventut ni a la Llei de bases de règim local (1985) ni a la Llei 20/2006, de 15 de desembre, municipal i de règim local de les Illes Balears.

Aquesta contextualització resulta molt necessària per entendre l'exposició del marc que resulta dels diferents processos de transferències de competències en l'àmbit de la joventut a les Illes Balears i de les limitacions que té, alhora que ens resultarà imprescindible per extreure'n conclusions i reptes de futur.

Desenvolupament del marc de competències de joventut a les Illes Balears

Arran de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, el Govern va desplegar un ventall de regulacions entorn a l'àmbit del lleure, tot i això, el màxim exponent normatiu va ser la creació –via llei– del Consell de Joventut de les Illes Balears, l'any 1985. Com a exemples normatius d'aquest primer període estatutari es poden citar el Decret 16/1984, de 23 de febrer, sobre reconeixement d'escoles d'educadors de temps lliure; el Decret 56/2005, de 20 de maig, pel qual es regula la Comissió Interdepartamental per a l'Elaboració de Polítiques de Joventut; el Decret 29/1990, de 5 d'abril, pel qual es regulen les activitats de temps lliure infantils i juvenils; el Decret 158/1997, de 12 de setembre, pel qual es regula el Carnet Jove, i el Decret 35/1999, de 9 d'abril, pel qual es creen i es regulen la Xarxa Balear de Serveis d'Informació Jove i el Cens de la Xarxa Balear de Serveis d'Informació Jove.

Els consells insulars varen desenvolupar, als anys 90, departaments de joventut que es consoliden en direccions insulars en alguns casos, com a Menorca i Mallorca, on es vesteixen sota les competències de lleure i cultura, principalment, tot i que sempre sota una certa indefinició legislativa de les seves competències.

La centralització dels serveis de joventut per part del Govern de les Illes

Balears a Mallorca fan que els consells insulars de Menorca i d'Eivissa i Formentera (junts en aquell temps) reclamin les competències en aquesta matèria. Aquests moviments porten a una sèrie d'actuacions legislatives en aquest sentit.

La primera iniciativa es desenvolupa a través de la Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de joventut, en què s'especifiquen per primer cop els àmbits competencials tant de l'Administració de la Comunitat Autònoma com dels consells insulars i ajuntaments, competències que reproduïm íntegrament i que suposen, a la pràctica, les competències actuals de cada administració.

> «Article 8. Competències de l'Administració de la comunitat autònoma de les Illes Balears Corresponen a l'Administració autonòmica les competències següents en matèria de joventut i lleure:
>
> a) Regular reglamentàriament, amb la participació del Consell de la Joventut de les Illes Balears, les condicions dels centres, les instal·lacions, els serveis, les activitats i els programes de la joventut, i, en general, totes les matèries que regula aquesta llei o incloses dins les competències de joventut i lleure.
>
> b) Elaborar, aprovar i, si n'és el cas, modificar, amb la participació del Consell de la Joventut de les Illes Balears, la planificació global de les polítiques juvenils en l'àmbit de la comunitat autònoma de les Illes Balears, mitjançant el Pla autonòmic de joventut de les Illes Balears, i propiciar la coordinació i la cooperació entre les diferents administracions públiques i la participació dels joves i de les associacions juvenils i els seus interlocutors.
>
> c) Promoure, desenvolupar, gestionar i coordinar les diferents accions dirigides al jovent des de tots els àmbits de l'Administració autonòmica, en matèria d'habitatge, ocupació, cultura, educació, salut, lleure i temps lliure, informació juvenil, turisme juvenil, formació en el temps lliure, promoció dels joves i de les joves artistes de les Illes Balears, associacionisme o qualsevol altra que tingui el jovent de les Illes Balears com a destinatari, i també coordinar les polítiques juvenils de les Illes Balears i aquestes amb les d'altres àmbits territorials.
>
> d) Ordenar, inscriure i gestionar tots els censos i registres d'abast autonòmic relatius a entitats, instal·lacions, escoles i serveis existents en matèries objecte d'aquesta llei.
>
> e) Ordenar i gestionar les estadístiques autonòmiques.
>
> f) Determinar els currículums i els requisits de les diverses titulacions de temps lliure i informació juvenil d'àmbit autonòmic, expedir-ne els títols corresponents i regular les corresponents convalidacions respecte d'altres titulacions, i també les homologacions i els reconeixements amb titulacions d'altres comunitats autònomes o estats.
>
> g) Dur a terme els estudis, les investigacions, les publica-

cions, els congressos, els plans de formació dels professionals i els programes experimentals de joventut i lleure d'àmbit de la comunitat autònoma de les Illes Balears, i, en general, tot allò que sigui d'interès que contribueixi a la formació integral dels joves i de les joves o que serveixi per conèixer la realitat juvenil, en col·laboració, si n'és el cas, amb les entitats i les administracions competents.

h) Col·laborar en l'actuació de les corporacions locals i dels consells insulars en aquests àmbits i donar-hi suport.

i) Prestar suport al teixit associatiu juvenil com a vehicle principal de transmissió dels valors democràtics de tolerància, solidaritat i respecte a la diversitat, sense excloure altres formes de participació i garantint que el CJIB pugui desenvolupar les tasques per a les quals ha estat creat.

j) Promoure l'accés segur, saludable i de qualitat a la societat virtual i potenciar l'educació en valors democràtics en relació amb les actuacions que els joves i les joves hi facin.

k) Vetllar pel compliment del que es disposa en aquesta llei i en el seu desplegament reglamentari.

l) Promoure i fomentar el voluntariat entre el jovent, com a expressió de participació social i solidària.

m) Qualsevol altra competència establerta en virtut d'una norma amb rang de llei. »

La funció reglamentària, la planificació i la coordinació interdepartamental i interinstitucional són els eixos que marquen el perfil competencial del Govern, a diferència dels consells insulars que centren més la seva acció en la coordinació municipal i la prestació de serveis de forma directa, com veurem a continuació.

«Article 9. Competències dels consells insulars

1. Sense perjudici d'altres competències que l'ordenament jurídic vigent els atribueixi, corresponen als consells insulars les competències següents en matèria de joventut i lleure:

a) Coordinar els serveis municipals que afecten l'àrea de joventut i lleure per garantir una prestació integral i adequada a la totalitat del territori de cada illa.

b) Assistir des dels punts de vista jurídic, econòmic, formatiu i tècnic en matèria de joventut i lleure els municipis, especialment els de menor capacitat econòmica i de gestió, i col•laborar-hi d'acord amb els recursos que el Govern de les Illes Balears transfereixi als consells insulars per aquest motiu.

c) Prestar serveis públics en matèria de joventut i lleure de caràcter supramunicipal.

d) Elaborar, aprovar i, si n'és el cas, modificar el Pla insular de joventut, mitjançant un procediment que garanteixi la participació del Consell de la Joventut de les Illes Balears, dels consells de la joventut del seu

àmbit territorial, de les associacions juvenils i dels mateixos joves en general.

e) Elaborar i gestionar els programes i les accions juvenils d'àmbit insular, tant els propis com els que se'ls hagin delegat o transferit.

f) Elaborar estudis i publicacions que siguin d'interès per al jovent en l'àmbit insular.

g) El foment i el suport tècnic, econòmic i formatiu dels consells insulars de la Joventut.

h) Prestar suport al teixit associatiu juvenil insular com a forma prioritària de fomentar la participació del jovent, sense excloure altres formes de participació.

i) Establir programes i accions que facilitin l'autonomia personal del jovent i promoguin hàbits de vida saludables i actituds responsables, solidàries i de respecte a la diversitat.

j) Qualsevol altra competència que els atribueixi una norma amb rang de llei o la normativa que desplegui aquesta.

2. Els consells insulars poden assumir, dins l'àmbit territorial respectiu, mitjançant la transferència corresponent de competències així com dels mitjans econòmics suficients, i amb les limitacions que es determinin en la llei que les reguli com a pròpies, la funció executiva, la funció reglamentària i la gestió en matèries de joventut i lleure.»

En aquest darrer punt es fonamenta la capacitat reguladora dels consells insulars, que poden desenvolupar reglaments propis sempre d'acord als principis generals que estableixen la normativa autonòmica un cop fetes les transferències.

Els ajuntaments, per la seva part, reben de la Llei integral de joventut la descripció més clara que hi ha actualment al seu favor. Tot i això, com veurem més endavant i a diferència dels consells insulars, cap d'aquestes competències estan reforçades com a competències pròpies pel règim estatutari i la legislació vigent.

«Article 10. Competències dels ajuntaments

1. Sense perjudici d'altres competències que l'ordenament jurídic vigent els pugui atribuir, corresponen als ajuntaments i, si n'és el cas, a altres entitats locals d'àmbit inferior o superior al municipal, en el seu àmbit territorial, les competències següents en matèria de joventut:

a) Participar en la planificació en els àmbits autonòmic i insular de les polítiques juvenils i impulsar les actuacions que es duguin a terme en l'àmbit municipal.

b) Elaborar, de forma potestativa, plans i programes d'àmbit municipal en relació amb el jovent.

c) Gestionar les polítiques juvenils que els corresponguin com a conseqüència dels convenis i altres instruments de col·laboració que subscriguin amb tal finalitat amb l'Administració autonòmica o amb els consells insulars.

d) Dur a terme activitats culturals, esportives i d'ocupació dels temps lliure del jovent del municipi.

e) Qualsevol altres competències que els atribueixi una norma amb rang de llei.

2. D'acord amb els principis establerts a l'article 6 i atesa la seva proximitat amb el jovent, els ajuntaments han de tractar de promoure la participació juvenil en l'àmbit del municipi i de fomentar la participació ciutadana en la prevenció i la resolució dels problemes juvenils detectats en el seu territori, i de fomentar-ne la implicació en la societat en general. Igualment, han de donar suport tècnic, econòmic i formatiu als consells locals de la joventut.

3. Mitjançant els serveis d'informació juvenil que els municipis creïn i mantinguin, amb el reconeixement previ pel procediment establert reglamentàriament, els ajuntaments poden prestar informació al jovent de forma que puguin orientar i assessorar la població jove del seu municipi, entre d'altres, en les matèries que regula aquesta llei.

4. Igualment, els ajuntaments poden col·laborar amb l'Administració autonòmica i els consells insulars en l'elaboració dels estudis d'àmbit autonòmic i insular, i també elaborar anàlisis pròpies de detecció de les necessitats del col·lectiu jove en el seu àmbit territorial i, en general, tots els estudis que ajudin a conèixer millor aquesta població i a cercar les millors solucions.

5. Els ajuntaments poden constituir entitats supramunicipals per a una gestió més eficaç de les accions juvenils.»

Aquesta Llei, tot i les mancances del contingut que varen generar diverses polèmiques, esdevé un marc legislatiu en el qual es defineix clarament el paper de cada administració tenint en compte que totes les administracions afectades tenen competències en joventut, com hem explicat a la contextualització.

Les negociacions durant els anys 2005 i 2006 sobre la transferències de les competències en joventut i lleure acaben generant una situació desequilibrada ja que el Consell de Mallorca s'acaba desmarcant en considerar-les insuficients, no així la resta de consells insulars, que reben efectivament les competències mitjançant la Llei 21/2006, de 15 de desembre, d'atribució de competències als consells de Menorca i d'Eivissa i Formentera en matèria de joventut i lleure. En aquesta llei s'atribueixen, als consells esmentats, les competències relatives a:

a. Educació en el lleure infantil i juvenil.

b. Activitats de lleure per a infants i joves.

c. Instal·lacions destinades a activitats de lleure per a infants i joves.

d. Associacionisme i participació.

e. Informació juvenil.

f. Intercanvis i turisme juvenil.

g. Activitats juvenils de promoció artística i cultural.

En l'articulat de la Llei es despleguen les funcions concretes de cada competència, fonamentades, bàsicament, en la promoció, l'autorització i el suport als àmbits afectats, a més de coordinar tots els censos insulars i la gestió de les instal·lacions juvenils destinades al lleure d'infants i joves que fins aquell moment romanien en mans del Govern. Un altre dels aspectes fonamentals és que es dona la potestat reglamentària als consells insulars, que poden desplegar reglaments sectorials sempre d'acord als decrets autonòmics corresponents.

L'Administració de la comunitat autònoma es reservava les competències en matèria de censos autonòmics, els programes de caire interinsular o de projecció exterior, la gestió dels programes europeus, les relacions amb altres territoris o amb l'estat, així com la potestat normativa. A més, es mantenien les mateixes competències transferides en el cas de Mallorca. Aquest fet suposava un desequilibri funcional, en tenir, el Govern, dos àmbits territorials distints segons les diferents competències.

Cal exposar que poc després s'aprova la Llei 23/2006, de 20 de desembre, de capitalitat de Palma, en el capítol X de la qual se n'explicita el marge d'actuació. Tot i no aportar gaire novetat en matèria competencial, cal dir que sí exposa una declaració d'intencions sobre el compromís per promoure accions destinades a la joventut en matèries com el treball l'habitatge i la participació.

La Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears ja deixava dins el marc estatutari el que era un camí sense retorn, el reconeixement com a competència pròpia dels consells insulars de la matèria de joventut, redactat com a «Joventut. Disseny i aplicació de polítiques, plans i programes destinats a la joventut» en l'article 70. No deixa de ser una mostra més de l'encaixonament de les polítiques de joventut, ja que aquesta redacció podria ser inherent a qualsevol administració i no fa referència a cap matèria en concret, a més d'entrar en certa incoherència amb la pròpia Llei integral de joventut. Tot i això, cal destacar el reconeixement de competència pròpia dels consells insulars, la qual cosa facilita que n'assumeixin tot el relatiu a aquesta matèria, fet molt important ja que els ajuntaments, en no tenir reconegudes com a competències pròpies les de joventut, han patit problemes administratius per desenvolupar certes accions.

Les competències relatives a Mallorca no es varen transferir fins a l'octubre del 2018, parlam de prop de 12 anys en els quals el Govern de les Illes Balears n'ha assumit la funció, això ha fet que se'n desfiguràs la finalitat de treballar en l'àmbit suprainsular. Tot i haver-hi intents durant el període 2010-2011, no és fins al 2017 en què es reprenen amb fermesa les negociacions per fer-les efectives, però amb una situació totalment desigual a la viscuda el 2006, ja que molts serveis i instal·lacions susceptibles de formar

part del traspàs ja no existien. Tot i així, entre les institucions es compartia la necessitat de finalitzar aquest procés per poder tornar a crear una estructura coherent en les polítiques de joventut.

És mitjançant el Decret 26/2018, de 3 d'agost, de traspàs al Consell de Mallorca de les funcions i serveis inherents a les competències pròpies d'aquesta institució insular que exerceix l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears en matèria de joventut i lleure amb el qual es posa fi a aquests prop de 12 anys de procés. Aquest traspàs de competències es fa fonamentalment sobre els mateixos preceptes del que es transferí a la resta de consells insulars.

Tot i això, crida l'atenció la distància entre un procés i l'altre, ja sigui pels canvis soferts a l'àrea de joventut del Govern com pel pressupost real. Un dels indicadors més clars és que el cost efectiu del traspàs al Consell de Mallorca se situa en 753.738,58 €, mentre que el traspàs del 2006 situa el cost en 1.592.915,96 € dels quals el 50 % corresponien al Consell de Menorca i l'altra 50 % al Consell d'Eivissa i Formentera, situant el traspàs al Consell de Mallorca en el més poc dotat, tot i la gran diferència poblacional. Aquest fet s'explica per la realitat pressupostària d'aquests darrers anys, molt diferent a la del 2006, amb retallades de personal, serveis i instal·lacions sofertes durant la crisis que no s'han pogut recuperar i al fet que no s'hagin transferit les instal·lacions juvenils que gestiona el Govern, fet que sí es va donar el 2006 a la resta de consells insulars.

Conclusions

L'anàlisi del procés ens porta a focalitzar la qüestió en dos aspectes generals per comprendre l'àmbit de competències en matèria de joventut de les diferents institucions de les Illes Balears.

Per una banda, el marc competencial que estableix la Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de joventut, en què s'estableixen, com ja hem exposat, les competències que pertoquen a cada institució de forma oberta i que reconeix la responsabilitat de totes les institucions en matèria de joventut.

Per l'altra, la llei i el decret de transferències als diferents consells insulars, amb què es despleguen les funcions específiques de cada institució, principalment en matèria de lleure juvenil, tenint en compte que les polítiques de joventut romanen als diversos departaments de totes les institucions per donar resposta a la joventut de les Illes Balears.

Tant l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, com els consells insulars tenen reconegudes les competències com a pròpies, mentre que els ajuntaments segueixen sense tenir un marc legal que els atribueixi aquest reconeixement, fet que, de certa forma, pot dificultar l'exercici de la coordinació de polítiques de joventut als municipis i les aboca a la voluntat política dels governs municipals.

Bibliografia

- Decret 26/2018, de 3 d'agost de 2018, de traspàs al Consell Insular de Mallorca de les funcions i els

serveis inherents a les competències pròpies d'aquesta institució insular que exerceix l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears en matèria de joventut i lleure, BOIB núm. 96 § 8256.

- Llei 10/2006, de 26 de juliol de 2006, integral de joventut, BOIB núm. 109 § 1

- Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer de 2007, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, BOE núm. 52 § 4233.

- Llei 20/2006, de 15 de desembre de 2006, municipal i de règim local de les Illes Balears, B.O.I.B. núm. 186 § 23130 (2006)

- Llei 21/2006, de 15 de desembre, d'atribució de competències als consells de Menorca i d'Eivissa i Formentera en matèria de joventut i lleure, B.O.I.B 184 § 23131 (2006)

- Llei 23/2006, de 20 de desembre, de capitalitat de Palma, B.O.I.B 186 § 23388 (2006)

- Llei 7/1985, de 2 de abril, Reguladora de las Bases del Règim Local, núm. 80 § 5392 (1985).

- Llei Orgànica 2/1983, de 25 de febrer, d'Estatut de les Illes Balears, B.O.E. núm. 51 § 6316 (1983).

Els perfils dels i les professionals de les polítiques de joventut a les Illes Balears

ASSUMPTA MAS LIÑARES
STEPHANIA COLORADO GUERRERO

Assumpta Mas Liñares

Llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. Màster en Joventut i Societat per la UNED. Tècnica de Joventut a l'Institut Balear de la Joventut, cap de l'Observatori de la Joventut. Membre del Comitè d'Investigació d'Estudis de Joventut de la Federació Espanyola de Sociologia. Les seves línies de feina se centren en el desenvolupament i l'avaluació de les polítiques de joventut i en el coneixement de la condició juvenil.

Stephania Colorado Guerrero

Graduada en Educació Social per la Facultat d'Educació de la Universitat de les Illes Balears. Màster en Educació per a la Justícia Social per la Universitat Autònoma de Madrid. Estudiant del grau en Psicologia per la UNED. Va pertànyer a l'equip de joves qualificats de l'Observatori de la Joventut com a educadora social. Actualment, fa feina a una llar de protecció de menors. Està involucrada a promoure un canvi en la societat a través de l'educació i l'activisme social.

Resum

L'estudi dels perfils dels i les professionals de les polítiques de joventut a les Illes Balears que s'aborda en aquest article parteix de la demanda del mateix col·lectiu, que reclamava i reclama que se'n reconegui la tasca, que es defineixin els diferents perfils professionals que hi intervenen, que se'n delimitin les funcions i que se'n millorin les condicions de feina.

En aquest context l'estudi, impulsat per l'Observatori de la Joventut, pretén facilitar el coneixement de la situació del col·lectiu i oferir dades que contribueixin a analitzar i debatre quin és el perfil i les condicions de treball que ha de tenir aquest cos de professionals per poder aconseguir millorar i desenvolupar les polítiques de joventut que la població requereix i que el 25 % de la ciutadania –format pel jovent de les Balears d'entre 15 i 34 anys– es mereix.

Paraules clau

Professionals de joventut / Polítiques de joventut / Perfils professionals / Joves / Joventut.

Resumen

El Estudio de los perfiles de los y las profesionales de las políticas de juventud en las Illes Balears que se aborda en este artículo parte de la demanda de los propios profesionales que reclamaban y reclaman el reconocimiento de su labor, la definición de los diferentes perfiles profesionales que intervienen, la delimitación de sus funciones y la mejora de las condiciones de trabajo.

En este contexto el estudio, impulsado por el Observatorio de la Juventud, pretende facilitar el conocimiento de la situación del colectivo y ofrecer datos que contribuyan a analizar y debatir cuál es el perfil y las condiciones de trabajo que deben tener estos profesionales para poder conseguir mejorar y desarrollar las políticas de juventud que la población requiere y que el 25% de la ciudadanía -conformada por las jóvenes y los jóvenes de baleares de entre 15 y 34 años- se merece.

Palabras clave

Profesionales de juventud / Políticas de juventud / Perfiles profesionales / Jóvenes / Juventud.

Introducció

Entre els agents que intervenen en l'àmbit de les polítiques de joventut (jovent, representació política i professionals que hi treballen), sens dubte aquests darrers són cabdals per a un desenvolupament de qualitat d'aquestes polítiques que afecten gairebé el 25 % de la població illenca. Però lluny de ser un col·lectiu reconegut, és cert que professionalment el desenvolupament de la seva tasca està marcada sovint per la poca visibilitat, la manca de reconeixement, la precarietat laboral, la indefinició i pluralitat en les funcions, la manca de definició dels diferents perfils que hi intervenen i les dificultats per desenvolupar una carrera professional.

En aquest marc, es fa necessari conèixer la situació i analitzar i debatre com s'ha de configurar un servei de joventut de qualitat, així com quin perfil i quines condicions de treball han de tenir les persones que s'hi dediquen per poder aconseguir millorar i desenvolupar les polítiques de joventut que la població requereix i que el 25 % de la ciutadania –formada pel jovent balear d'entre 15 i 34 anys– es mereix.

Amb aquesta idea i davant la necessitat de conèixer, com a primera passa, quin és el perfil de les persones que actualment treballen a l'àmbit de la joventut a les Balears, l'Observatori de la Joventut de les Illes Balears (OBJIB), recollint la demanda de professionals i, en concret, de l'Associació de Professionals de les Polítiques de Joventut a les Illes Balears (APROJIB), va posar en marxa a final de l'any 2017 l'estudi dels perfils de les persones que treballen a l'àmbit de la joventut a les Balears, emmarcat en el projecte «Joventut i polítiques de joventut a les Illes Balears» aprofitant la convocatòria 2017 del Programa SOIB JOVE - Qualificats Sector Públic, finançat pel SOIB amb el cofinançament del Fons Social Europeu (FSE) i la Garantia Juvenil i que va permetre contractar joves qualificats per un període de 15 mesos.

El projecte «Joventut i polítiques de joventut a les Illes Balears» es desplega en quatre subprojectes amb la intenció d'obtenir una visió ampla i longitudinal de les polítiques de joventut que s'han fet, les que es fan i les que encara s'han de dur a terme a les Illes:

- 30 anys de polítiques de joventut a les Illes Balears (1985-2015).
- Catàleg *online* de programes i accions en matèria de joventut del Govern de les Illes Balears.
- Estudi dels perfils dels i les professionals de joventut a les Illes Balears.
- 15 mesos, 15 temes. Mirada jove.

Antecedents

El debat i la necessitat de dignificar, donar visibilitat i valorar el treball del col·lectiu de professionals de joventut independentment que desenvolupin la tasca a l'àmbit públic o al privat és un debat obert fa temps i no només a les Illes Balears. El mateix debat i tasca ocupa, per exemple, l'Associació Catalana de Professionals de les Polítiques de Joventut (ACPPJ, 2016), que

ja al 2005 va publicar el document *Del retrat al repte* (ACPPJ, 2005), i l'Associació Professionals de Joventut de la Comunitat Valenciana (APJCV, 2017), impulsors de la primera Trobada Estatal de Professionals de Joventut celebrada a Alacant el febrer de 2019, fruit de la qual s'ha creat el web *www.profesionalesdejuventud.org,* on es pot trobar informació de la trobada, inclòs el document marc i el de propostes.

L'estudi dels perfils dels i les professionals de joventut a les Illes Balears que aquí s'aborda parteix de la demanda dels mateixos professionals que reclamaven, ja fa anys, i reclamen el reconeixement de la seva tasca, la definició dels diferents perfils professionals que hi intervenen, la delimitació de les seves funcions i la millora de les condicions de feina que, amb els anys i amb la crisi econòmica i de valors que s'inicià al voltant de l'any 2008, han empitjorat i han dificultat el desenvolupament de polítiques de joventut de qualitat.

En aquest context i amb la necessitat de conèixer en profunditat el col·lectiu de professionals que treballa en l'àmbit de joventut, la II Trobada de Professionals de Joventut de les Illes Balears que va tenir lloc a Ciutadella l'octubre de 2017, organitzada per l'Institut Balear de la Joventut (IBJOVE), va centrar el seu eix temàtic en aquesta qüestió (GOIB, 2017a). A la trobada, entre d'altres, es va presentar el resultat d'una primera enquesta que es va dur a terme des de l'OBJIB amb la intenció d'obtenir un mapa de professionals de joventut a les Illes, una aproximació a la realitat, i que ha servit de punt de partida per a l'estudi dels perfils que ara ens ocupa (GOIB, 2017b). Per confeccionar el mapa de professionals de joventut, es va agafar com a referència l'estudi «Polítiques locals de joventut a les Illes Balears», 2010 (Mas, Cerdà i Millán, 2011), que oferia una anàlisi de la realitat del jovent de les Illes i de les polítiques de joventut desenvolupades per les administracions locals i on ja es recollia el nombre i la categoria laboral del personal que treballava als serveis.

Consideram que un professional de les polítiques de joventut (Montes, P. 2015) és una persona especialista en joves, amb un tret essencial que la defineix: la capacitat d'interlocució amb el jovent. És, a més, un professional amb capacitat per adoptar una perspectiva global respecte del món del jovent, ja que en la política de joventut hi cap tot el que afecta el jovent i, per tant, un professional de les polítiques de joventut ha de tenir capacitat per abordar qualsevol temàtica que afecti el col·lectiu de joves.

A petició de l'APROJIB, l'Estudi dels perfils dels i les professionals de joventut a les Illes Balears, es va presentar el 20 de març de 2019 a la seu de la Federació d'Entitats Locals de les Illes Balears (FELIB).

Cal esmentar, finalment, que en l'àmbit europeu la darrera conferència de joventut de la Unió Europea (UE) celebrada a Hèlsinki de l'1 al 3 de juliol d'enguany, va tractar sobre el treball en l'àmbit de la joventut i el personal que s'hi dedica, en el marc del setè cicle del Diàleg de la joventut amb la UE iniciat el gener de 2019. L'objectiu de la UE és elaborar una resolució amb recomanacions als estats membres sobre aquest tema a partir dels resultats de la confe-

rència. Podeu accedir a la informació en el web de la conferència <https://eu2019.fi/en/events/2019-07-01/eu-youth-conference>.

Objectius

L'Estudi dels perfils de professionals de joventut a les Illes Balears pretén:

- Conèixer quins són els perfils del col·lectiu que treballa en l'àmbit de la joventut a les Balears en l'actualitat (perfil formatiu i laboral: situació, funcions, característiques i necessitats).
- Dibuixar les característiques i necessitats reals del personal en els àmbits formatiu i laboral.
- Contribuir a donar visibilitat a les polítiques de joventut i al reconeixement de la professió.

Conèixer quins són els perfils del col·lectiu que treballa en l'àmbit de la joventut i de les polítiques de joventut a les Illes Balears ha de permetre entre altres qüestions:

- Identificar-ne les funcions i tasques.
- Conèixer la formació que posseeixen, reglada i no reglada.
- Reconèixer les necessitats laborals i formatives del grup.
- Facilitar el treball en xarxa.
- Definir els estàndards necessaris per guiar:
- La definició de la professió.
- La contractació de professionals en l'àmbit de les polítiques de joventut.

Metodologia

L'elaboració de l'estudi es divideix en tres fases:

Fase I

- Revisió de fonts i factors clau relatius als perfils professionals.
- Elaboració d'una estratègia d'investigació: elaboració de l'eina de recollida de la informació: qüestionari en línia.

Fase II

- Recollida de la informació: enviament dels qüestionaris. Participació de professionals de les diferents illes.

Fase III

- Gestió i explotació de la informació: tractament, revisió i creuament de variables.
- Anàlisi dels resultats (classificació, organització, rellevància...), elaboració de les conclusions i difusió.

Estratègia d'investigació

La recollida de la informació s'ha duit a terme a través d'un qüestionari en línia per a l'elaboració del qual s'ha utilitzat l'aplicació de formularis

de Google, que permet diferents tipus de preguntes i facilita l'accessibilitat al formulari a través de diferents dispositius.

El qüestionari té 32 ítems, amb una combinació de preguntes obertes i tancades (vegeu la taula 1), 14 de les quals permeten que la persona enquestada pugui ampliar informació. En relació amb l'estructura del qüestionari, es pot dividir en 3 grans apartats d'acord amb la naturalesa de la informació que es vol obtenir. Així, s'identifiquen tres blocs que recullen: dades de caire personal o general (6 preguntes); dades relatives al treball o l'àmbit laboral (19 preguntes) i dades relacionades amb la formació (6 preguntes, més una pregunta final oberta).

Per validar el qüestionari es va passar en primer lloc, de forma presencial, a quatre professionals de perfils diferents, amb l'objectiu d'estar segurs que les preguntes s'entenien, de corregir possibles errors i d'obtenir suggeriments de millora.

Un cop validat el qüestionari, per arribar a cada professional dels diferents serveis i entitats que treballen a l'àmbit de les polítiques de joventut a les Illes Balears, es va fer una recerca dels serveis de joventut als quals es va enviar el qüestionari per correu electrònic. Alhora, es va fer difusió de l'estudi, adjuntant l'enllaç, a través de les xarxes socials de l'OBJIB (Facebook, Twitter i Instagram), de l'IBJOVE i de la Xarxa Balear de Serveis d'Informació Jove (INFOJOVE), que també ho va enviar a la llista de distribució que gestiona.

A més a més, l'enllaç al qüestionari es va remetre per correu electrònic a les més de 60 persones que varen participar en la II Trobada de Professionals de Joventut de les Illes Balears que va tenir lloc a Ciutadella l'octubre de 2017.

El qüestionari es va enviar a final de febrer de 2018 i va estar obert fins al juny, moment en el qual s'havien obtingut 74 respostes. Un cop revisada la procedència, es va considerar que mancaven respostes de professionals de Menorca, d'Eivissa i de Formentera, així que es va decidir obrir un altre termini entre el 30 de juliol i el 12 d'agost de 2018 centrat a obtenir resposta d'aquestes illes, de les quals es varen aconseguir 7 respostes més. En total, doncs, han donat resposta al qüestionari 81 professionals.

Taula 1. Tipologia de les preguntes del qüestionari.

Tipus de pregunta	Nombre de preguntes principals	Nombre de subpreguntes
Oberta	10	11
Tancada dicotòmica	9	2
Tancada politòmica	10	1
Tancada d'elecció múltiple	3	0

Font: elaboració de l'OBJIB

Resultats

Dades generals

En relació amb els resultats de l'enquesta, de 81 professionals que han contestat el qüestionari, 70 treballen a Mallorca, 10 a Menorca i 3 a Eivissa (vegeu el gràfic 1). La majoria de professionals que ha contestat són dones, en concret 6 de cada 10.

Pel que fa a l'edat del personal, la mitjana és de 37,5 anys i les franges més freqüents són: 36-40 anys, 31-35 anys i 26-30 anys, que suposen el 22 %, 20 % i 19 %, respectivament (vegeu el gràfic 2). D'altra banda, s'observa que no hi ha representació de la franja d'edat de 18-20 anys, que només el 4 % té més de 56 anys i que el 5 % té entre 46-50 anys.

En general, es produeix un increment del nombre de professionals de joventut segons l'edat fins al rang 36-40 anys, on es troba el punt més alt (22 %). A partir d'aquestes edats, es produeix un descens continu del nombre de treballadors i treballadores, a excepció de la franja 51-55 anys, la qual torna a augmentar i arriba a suposar l'11 % del total.

Aquest patró d'increment per edat s'observa clarament entre les professionals dones que augmenten en nombre fins als 36-40 anys i llavors descendeixen per tornar a augmentar en la franja de 51-55 anys, tal com s'observa en el gràfic 3. El cas dels professionals homes és diferent, no hi ha un patró d'increment o de baixada segons l'edat. Els rangs amb major nombre d'homes són 26-30 i 41-45 anys (tots dos amb un pes del 9 % del total de professionals).

En general, en la combinació d'edat i sexe el grup més nombrós és el format per dones d'entre 36 i 40 anys, el qual suposa el 19 % del total (15 persones de les 81 totals), seguit del grup de dones de 31-35 anys, amb un 12 %.

En totes les franges d'edat, el nombre de dones és superior al d'homes, a excepció de la franja 21-25 anys, en la qual la representació és paritària, amb un pes del 4 % respectivament. També

Gràfic 1. Distribució de respostes per illa.

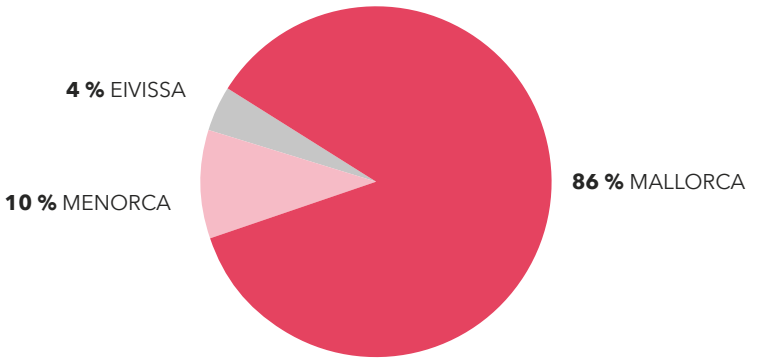

Font: elaboració de l'OBJIB

Gràfic 2. Distribució per edat de professionals de joventut a les Balears.

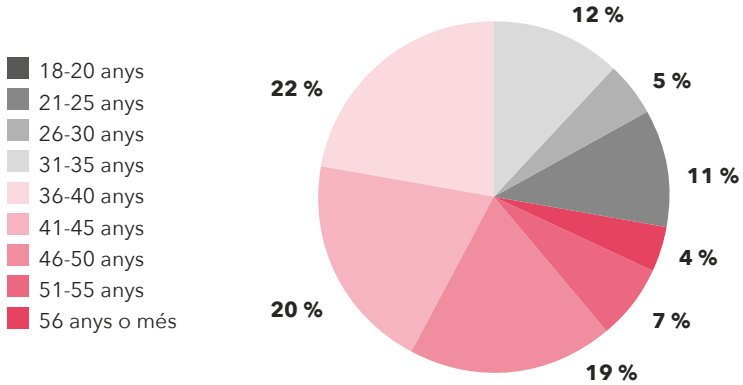

Font: elaboració de l'OBJIB

destaca la diferència que hi ha entre els dos sexes en el rang 36-40 anys, ja que el 3 % d'homes està molt allunyat del 19 % de dones d'aquestes edats.

Així doncs, d'acord amb les dades obtingudes, el 51 % del personal que treballa en l'àmbit de la joventut a les Illes té entre 26 i 40 anys. L'edat mitjana és de 37,5 anys i el grup més nombrós és el que té entre 36 i 40 anys.

Dades laborals

L'àmbit territorial d'actuació dels serveis en els quals treballen les persones que participen en l'estudi és

Gràfic 3. Professionals de joventut segons sexe i edat a les Illes Balears.

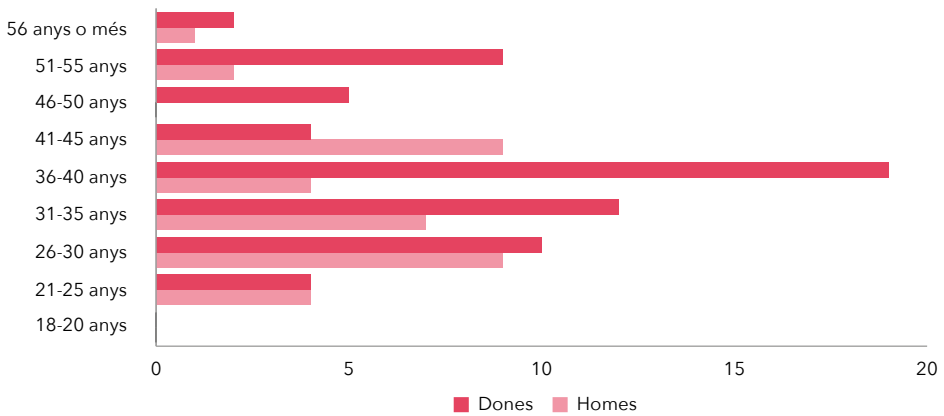

Font: OBJIB, a partir de dades de l'EULIB2014.

de caire municipal en un 69 %, autonòmic en un 19 %, insular en un 10 % i estatal en un 2 %. Hi ha professionals de joventut a un bon nombre de localitats de les Balears (la taula 2 en recull la distribució de les respostes per municipis), però s'observa com la gran majoria del col·lectiu es concentra (igual que la població jove) a la badia de Palma, que inclou els municipis d'Andratx, Calvià, Palma i Llucmajor.

De les respostes obtingudes es desprèn que l'àmbit professional té un caire estable, la mitjana d'anys que fa que les persones enquestades treballen a l'àmbit de joventut supera els 10 anys (10,4 anys). El 72 % ja havien fet feina anteriorment en aquest àmbit, principalment a sectors juvenils i de lleure. Així mateix, el 84 % de professionals treballen a serveis que compten amb més professionals de joventut i el 35 % tenen persones al seu càrrec.

Actualment, 8 de cada 10 professionals (81 %) exerceixen les seves funcions per a l'Administració pública i un 19 % per a entitats privades, però és significatiu assenyalar que tan sols un 57 % està contractat pel sector públic directament; la resta pertany al sector privat (30 %), al tercer sector (12 %) o és autònom (1 %).

Les dades, doncs, posen de manifest que des de l'àmbit públic es

Taula 2. Municipis als quals pertanyen les persones participants.

Nombre de respostes	Mallorca
2	Comarca des Pla: Algaida i Sencelles
1	Comarca des Raiguer: Inca
3	Comarca del Nord: Artà i Muro
5	Comarca de Tramuntana: Esporles, Sóller, Puigpunyent i Bunyola
3	Comarca del Sud: Felanitx, Santanyí i ses Salines
3	Comarca de Llevant: Capdepera, Sant Llorenç des Cardassar i Son Servera
52	Comarca de la badia de Palma: Andratx, Palma, Calvià i Llucmajor
	Menorca
1	Ciutadella
1	Es Migjorn Gran
4	Maó
1	Ferreries
1	Alaior
3	Eivissa
1	Indeterminat

Font: elaboració de l'OBJIB

Gràfic 4. Tipus de contracte.

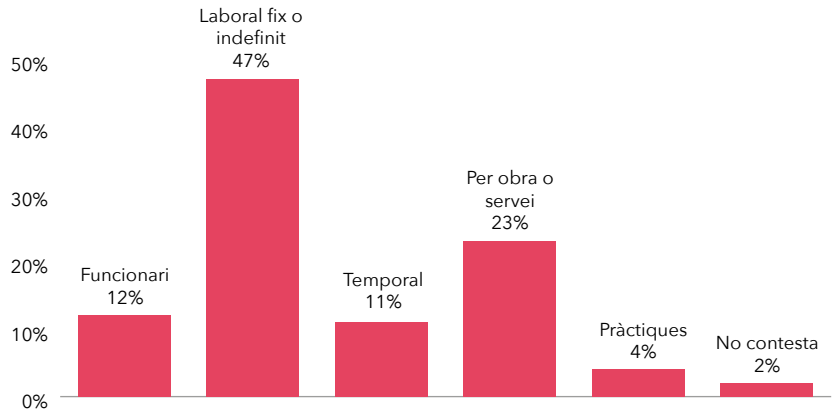

Font: elaboració de l'OBJIB

duen a terme la gran majoria de les polítiques de joventut que es fan, però una part considerable de professionals que les desenvolupen, en concret 1 de cada 4 (24 %), no està contractat directament per l'Administració pública, sinó que està subcontractat i depèn d'una entitat privada, per regla general amb un contracte per obra i servei, fet que suposa una forma de precarització de l'ocupació.

En relació amb l'estabilitat de l'ocupació i d'acord amb el que es pot observar en el gràfic 4, la majoria de treballadores i treballadors (el

Gràfic 5. Categories professional del personal que treballa en joventut a les Illes Balears.

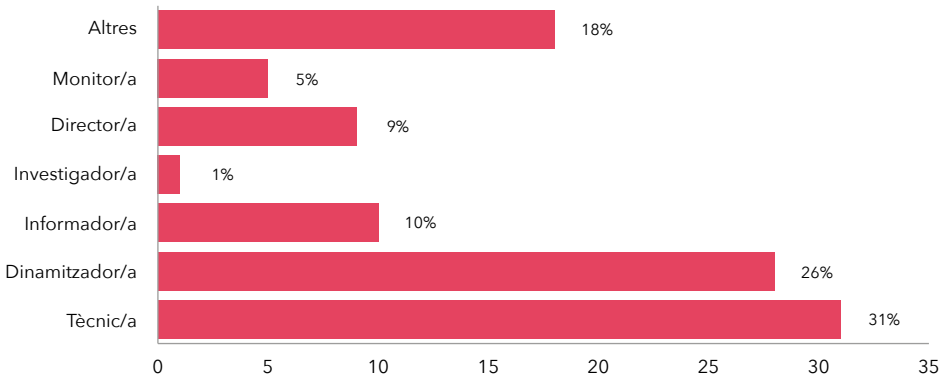

Font: elaboració de l'OBJIB

59 %) té una estabilitat laboral a llarg termini, bé amb un contracte laboral fix o indefinit (47 %) o amb la condició de funcionari (12 %). Mentre, a l'altra banda, quasi 1 de cada 4 (un 23 %) té un contracte per obra o servei, l'11 % té un contracte temporal, el 4 % es troba en pràctiques i el 2 % restant no va contestar.

Així mateix, s'observa que el 80 % de les persones enquestades tenen una jornada laboral completa (entre 35 i 40 hores a la setmana), el 6 % entre 21 i 34 h, el 7 % entre 11 i 20 h i també un 7 % estan contractades per menys de 10 hores. Tot i que la mitjana d'hores de feina és de 33,8 per setmana, cal tenir present que 1 de cada 10 professionals de joventut només fa feina mitja jornada o menys.

En relació amb les categories professionals (vegeu el gràfic 5), trobam una gran varietat de categories: tècnic, dinamitzador, informador, investigador, director i monitor. Dins la resposta «Altres», les persones enquestades s'identifiquen principalment com a educadors socials, animadors socioculturals, periodistes, pedagogs i bibliotecaris.

Les dades mostren que el 31 % de les persones que han contestat el qüestionari declaren que estan contractades en la categoria professional de personal tècnic i el 26 % com a personal dinamitzador. En aquest sentit, cal tenir present que el qüestionari es va contestar en un moment en què hi havia joves qualificats treballant als serveis de joventut en qualitat de personal tècnic i que aquesta categoria podria disminuir el pes un cop ha finalitzat el termini de feina d'aquestes persones.

Sembla significatiu que 2 de cada 10 professionals (el 18 %) contesta que la seva categoria professional és «Altres», d'entre les quals la d'auxiliar administratiu és la més habitual, seguida de la d'educador o educadora social. Però entre les persones que contesten que el seu tipus de contractació és un altre i no és entre les que es proposen, el 20 % no especifica o concreta quina és aquesta categoria.

El 19 % considera que la feina que fa no es correspon amb la categoria professional per a la qual està contractat, ja sigui perquè fa funcions diferents de les funcions per a les quals està contractat o fa funcions de categories superiors. [Pregunta 14. (La categoria de contractació) Es correspon amb la feina que fas?]

Ara bé, la dissonància s'incrementa quan la pregunta aborda les funcions que es fan (Pregunta 18: Creus que les funcions que realitzes es corresponen amb la categoria professional per a la qual estàs contractat o contractada?). 1 de cada 4 professionals de joventut (vegeu el gràfic 6) considera que les seves funcions no es corresponen amb la categoria professional per a la qual estan contractats, ja sigui perquè tenen més funcions de les que haurien de tenir i que són pròpies d'altres professionals, o perquè algunes vegades fan funcions que requereixen una qualificació major de la que tenen.

La següent taula 3 indica les funcions principals, així com els percentatges de freqüència de realització de cadascuna, d'acord amb l'escala Likert que té les opcions: *mai*, *quasi mai*, *algunes vegades* i *habitualment*.

Gràfic 6. Opinió del personal sobre la idoneïtat de les funcions amb la categoria professional de contractació.

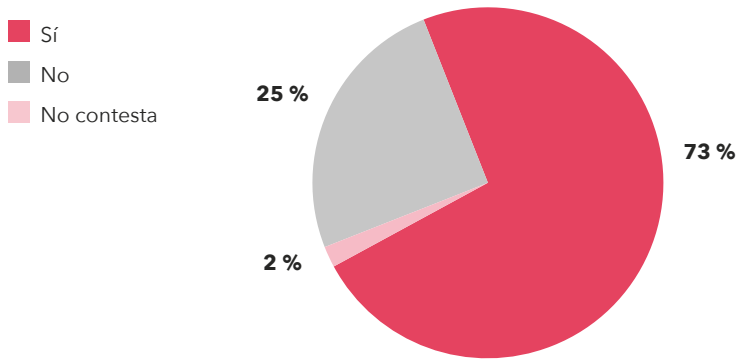

Font: elaboració de l'OBJIB

Taula 3. Freqüència de realització de les principals funcions.

	Mai	Quasi mai	Algunes vegades	Habitu-alment
Atenció al públic / Servei d'informació	6 %	10 %	22 %	62 %
Tasques burocràtiques diverses	5 %	7 %	37 %	51 %
Elaboració de programes/projectes	4 %	10 %	27%	59 %
Treball directe amb joves	4 %	12 %	20 %	64 %
Coordinació i avaluació de la política de joventut	25 %	25 %	21 %	30 %
Gestió de pressuposts, recursos materials, recursos humans...	21 %	22 %	19 %	38 %
Anàlisi, planificació i avaluació de programes de dinamit-zació juvenil	15 %	19 %	23 %	43 %
Participació en programes de recerca / d'investigació / de consultoria	28 %	37 %	23 %	11 %
Coordinació d'equips de treball	20 %	22 %	26 %	32 %
Coordinació amb altres departaments	14 %	7 %	44 %	35 %
Coordinació amb altres entitats	7 %	5 %	48 %	40 %
Planificació, gestió i avaluació de programes/projectes	9 %	14 %	28 %	49 %
Comunicació i difusió de programes	5 %	2 %	26 %	67 %
Dinamització d'espais i/o projectes	10 %	7 %	41 %	42 %
Supervisió i execució de projectes	10 %	12 %	31 %	47 %
Disseny i organització de projectes	9 %	12 %	33 %	46 %

Font: elaboració de l'OBJIB

En general, les funcions més realitzades són les de comunicació i difusió de programes, atenció al públic / servei d'informació i treball directe amb joves, de les quals es va indicar que es duen a terme habitualment en un 67 %, 64 % i 62 % dels casos, respectivament.

Per contra, les funcions menys realitzades són:

- Participació en programes de recerca, investigació, consultoria: les fa habitualment només un 11 % de professionals i mai un 28 %.

- Coordinació i avaluació de la política de joventut: desenvolupades habitualment pel 34 % dels membres del col·lectiu i mai per un 25 %.

- Gestió de pressuposts, recursos materials, recursos humans: fet habitualment pel 30 % i mai pel 21 %.

L'anàlisi de les funcions que es duen a terme habitualment segons la categoria professional posa de manifest la distribució següent:

- **Tècnics i tècniques** duen a terme principalment tasques de planificació, de gestió, d'execució i d'avaluació de programes o projectes.

- **Dinamitzadors i dinamitzadores** s'encarreguen de l'atenció al públic, del treball directe amb joves i de la dinamització d'espais.

- **Informadors i informadores juvenils** treballen directament amb la població jove, en l'atenció al públic i fan la comunicació i difusió de programes.

- **Investigadors i investigadores** fan tasques burocràtiques, a més de participar en programes d'investigació.

- **Directors i directores** tenen funcions de planificació, de gestió i d'avaluació de programes.

- **Monitors i monitores de temps lliure** elaboren programes i treballen directament amb joves.

El 46 % de professionals indica que vol dedicar més temps a alguna tasca en concret, d'entre les quals destaquen el treball directe amb joves i la comunitat, la informació juvenil, les polítiques de joventut, el treball amb projectes –inclosos els projectes europeus– i la coordinació i gestió d'equips.

Quant a la percepció de les persones enquestades sobre la seva feina, quasi 7 de cada 10 professionals considera que la feina que fa és poc valorada: destaca que el 46 % considera que la seva feina es valora poc, l'11 % molt poc i un 1 % que no es valora. Tan sols el 10 % considera que es valora molt i el 32 % suficient. En el cas de la visibilització de la feina, el 8 % considera que es visibilitza molt, el 27 % suficient, el 52 % poc, el 12 % molt poc i l'1 % creu que no es visibilitza. Les dades indiquen, doncs, que el 65 % del personal que treballa en l'àmbit de la joventut de les Illes considera que a la seva feina li manca visibilització.

En relació amb la planificació de les polítiques i la coordinació amb altres professionals, les dades mostren que hi ha coordinació principalment amb personal tècnic, responsables polítics, personal dinamitzador i directors i directo-

Gràfic 7. Coordinació amb altres professionals de joventut.

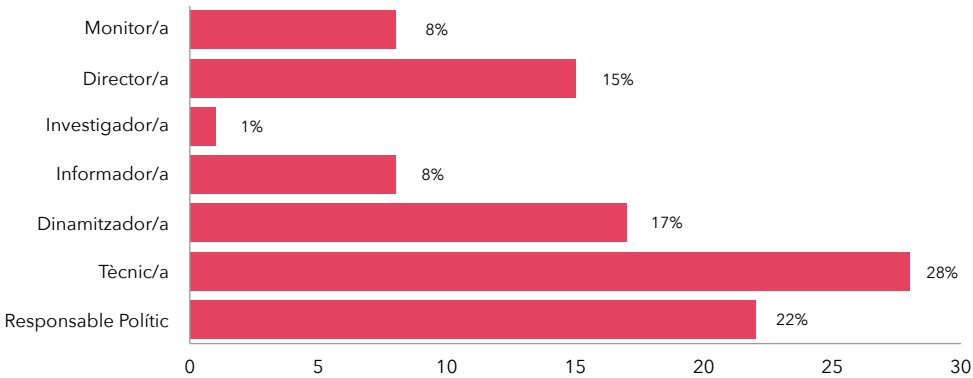

Font: elaboració de l'OBJIB.

res, encara que també amb el personal d'informació juvenil, monitors i monitores, i personal investigador, tot i que en menor mesura (vegeu el gràfic 7).

El 79 % del personal consultat que treballa en joventut es coordina amb responsables polítics, no obstant això, la relació pot variar en funció de la periodicitat i la implementació de directrius. Destaca que l'11 % de professionals no manté una coordinació periòdica amb responsables polítics i aquests, a més a més, no marquen directrius.

Dades de la formació

El 67 % de professionals de joventut posseeixen formació universitària,

Gràfic 8. Tipus de coordinació amb la persona responsable política.

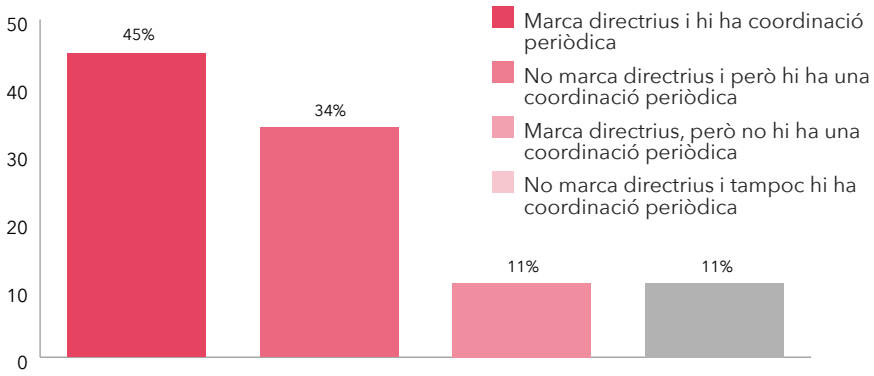

Font: elaboració de l'OBJIB.

Gràfic 9. Nivell de formació reglada del col•lectiu de professionals de joventut.

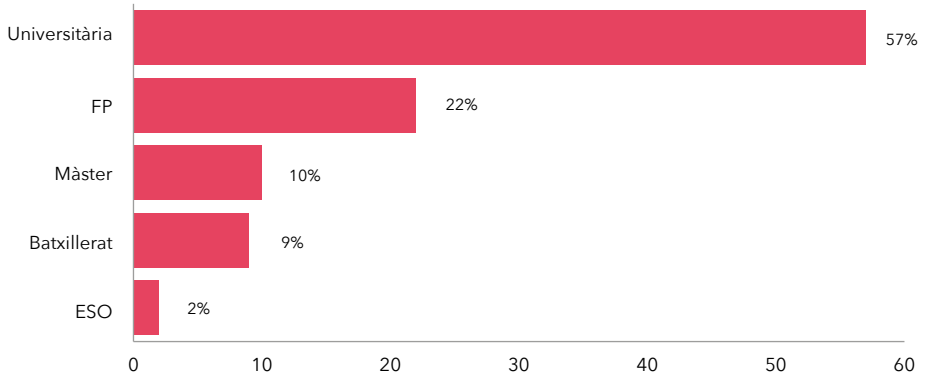

Font: elaboració de l'OBJIB.

un 10 % dels quals té un màster. Del 33 % restant del col·lectiu, el 22 % té formació professional, el 9 % batxillerat i el 2 % la secundària obligatòria.

Per branques de coneixement, la majoria (73 %) pertany a les ciències socials i jurídiques, el 15 % a l'art i les humanitats, el 5 % a les ciències de la salut i el 7 % restant no ho ha especificat.

El 78 % del col·lectiu ha fet algun tipus de formació específica en matèria de joventut, d'entre la qual destaquen els cursos d'informador juvenil, de monitor i de director de temps lliure i d'animació sociocultural i turisme.

Gràfic 10. Iniciativa de la formació contínua.

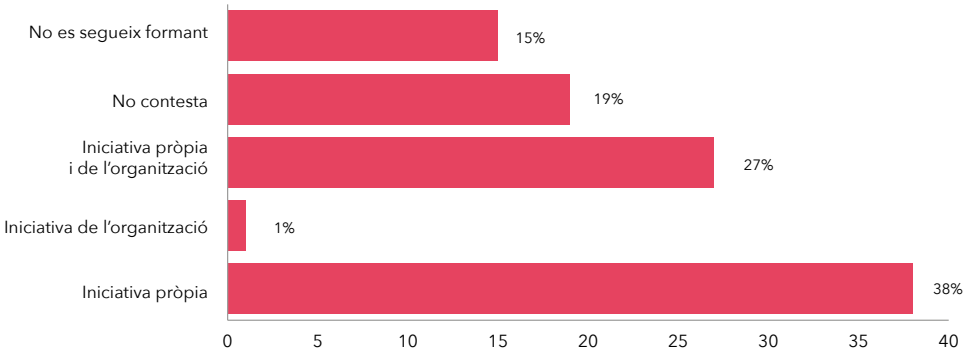

Font: elaboració de l'OBJIB.

Gràfic 11. Formació que els agradaria rebre als professionals de joventut.

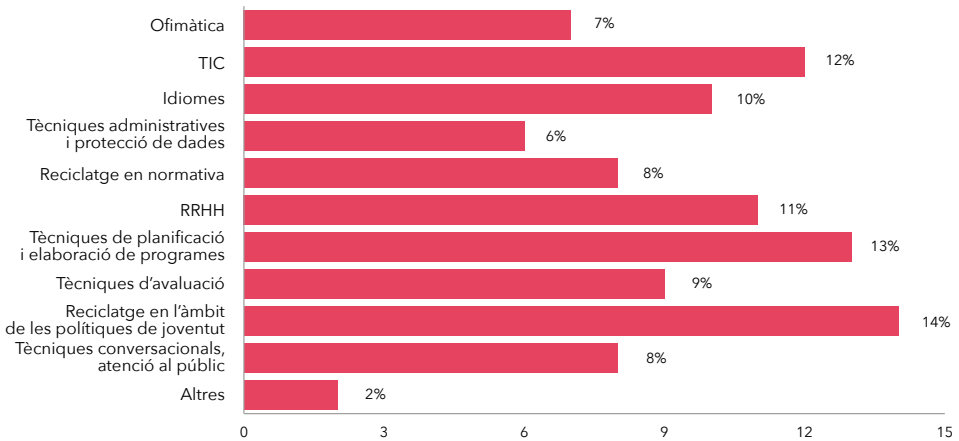

Font: elaboració de l'OBJIB.

D'altra banda, el 85 % indica que se segueix formant. D'aquest, el 38 % fa formació per iniciativa pròpia i el 27 % per iniciativa pròpia i de l'organització on treballa. Tan sols l'1 % es forma per indicació de l'organització o entitat, així mateix cal destacar que el 19 % de les persones que se segueix formant no va contestar qui impulsava la formació.

Tot el personal de joventut (99 %) considera que hi hauria d'haver formació permanent dins aquest àmbit per la necessitat d'aprendre i actualitzar-se per millorar la feina, i adaptar-se així a les necessitats canviants de la societat i, concretament, de la joventut. D'aquesta manera, al 98 % de professionals de joventut els agradaria tenir la possibilitat de formar-se i millorar les seves competències.

Dins els aprenentatges que els agradaria millorar, destaquen el reciclatge en l'àmbit de les polítiques de joventut, la formació en tècniques de planificació i d'elaboració de programes i les TIC. També manifesten que voldrien fer cursos d'intel·ligència emocional, habilitats socials, resolució de conflictes i cursos específics en matèria de joventut, com ara els d'informació o de dinamització juvenil.

Conclusions i discussió

El perfil majoritari del personal de les polítiques de joventut a les Illes Balears (vegeu la imatge 1), respon a una dona amb estudis superiors de la branca de les ciències socials i amb formació específica en joventut, que treballa com a tècnica per a l'Administració junt amb altres professionals, a jornada completa en un lloc de feina estable i amb més de deu anys d'experiència professional. Entre les responsabilitats que té, hi ha l'elaboració, la comunicació i la difusió de programes i projectes , així com el treball directe amb joves i l'atenció i la informació al públic.

En el projecte d'investigació impulsat per la Direcció Insular de Joventut del Consell de Mallorca (Pons, M., Pastrana, V. i Navarro, MM., 2018, 62), amb l'objecte de treballar en el desenvolupament d'un pla de serveis municipals bàsics dirigits a la joventut, s'assenyala, en les conclusions del document, que la majoria de municipis es mostren insatisfets amb els recursos per a l'àrea de joventut, ja siguin econòmics, humans i d'infraestructures, però destaquen especialment la insatisfacció en els recursos humans. «En aquest sentit, es prioritza el recurs humà (un professional que pugui fer feina amb joves i per a joves) per damunt de les infraestructures.»

Si tenim clar que l'eficàcia de les actuacions dirigides al jovent depèn en gran part de les persones que fan feina a l'àmbit de les polítiques de joventut, cal treballar de valent per definir i estructurar la professió, amb actuacions que comporten delimitar itineraris formatius i establir perfils professionals i condicions laborals òptimes en concordança amb el nivell d'especialització necessària i de responsabilitat exigida.

Recordem que un professional de les polítiques de joventut (Montes, P. 2015) és una persona especialista en joves i que un dels trets essencials que la defineix és la capacitat d'interlocució amb aquests. Cal que sigui un professional amb capacitat per adoptar una perspectiva global respecte al món del jovent, ja que en la política de joventut hi cap tot el que afecta el jovent i, per tant, un professional de les polítiques de joventut ha de tenir capacitat per abordar qualsevol temàtica que afecti el col·lectiu de joves.

Imatge 1. Professionals de les polítiques de joventut a les Illes Balears. Perfil majoritari (2018).

Font: elaboració de l'OBJIB

D'acord amb les dades obtingudes en l'estudi, l'àmbit professional de les polítiques de joventut a les Illes Balears té un caire estable, la mitjana d'anys que fa que les persones enquestades hi treballen supera els 10 anys (10,4 anys) i el personal no és jove, per tant, s'hi guanya la vida.

En relació amb l'àmbit laboral del col·lectiu, les dades ens mostren com les polítiques de joventut són majoritàriament polítiques públi-

ques (un 69 %, d'àmbit municipal). Des de l'àmbit públic, es desenvolupen la gran majoria de les polítiques de joventut (el 80 %), però 1 de cada 4 professionals que desenvolupa aquestes polítiques està contractat per l'àmbit privat. Per bé que la subcontractació facilita el desenvolupament de serveis, també té un grapat d'inconvenients, entre els quals destaquen que per al personal suposa, de vegades, pitjors condicions de feina, ja que la realitat ens mostra com sovint l'externalització dels serveis que són trets a concurs forcen les empreses a abaixar preus a costa del sou del personal o de les hores que el servei es pot oferir.

Les dades també posen de manifest que, tot i que les polítiques de joventut són desenvolupades des de l'àmbit públic, només 1 de cada 10 professionals és funcionari, cosa que indica que no s'acaba d'assumir realment com una política de servei públic (tot i que ho és) i, per tant, són molt escasses les estructures estables i qualificades a les administracions des de les quals planificar, gestionar, desenvolupar i avaluar les polítiques que es duen a terme.

Que un bon nombre de professionals (1 de cada 4) consideri que la feina que fa no es correspon amb la categoria professional per a la qual està contractat ens pot dur a incidir en la necessitat d'estructurar i, possiblement, també de comptar amb un equip de treball i no només amb un únic professional.

Trobam professionals que consideren que, de vegades, fan funcions que requereixen una qualificació major de la que posseeixen, a ajuntaments que tenen un únic professional de joventut contractat al qual se li demana que faci totes les funcions que hauria de fer un equip de professionals en un servei i moltes vegades, a més a més, està contractat amb la categoria més baixa, el que vendria a ser un auxiliar de programa de joventut o, en el millor dels casos, com a tècnic de programa; però realment se li exigeix que desenvolupi funcions de tots els perfils que podrien definir un equip de joventut, incloses les funcions que correspondrien a un tècnic coordinador de joventut, seguint la definició dels perfils recollits en el document de 2005 de l'ACPPJ *Del retrat al repte* (vegeu la taula 4).

Que seguim utilitzant de referent els perfils definits en el document *Del retrat al repte* elaborat l'any 2005, significa, a banda que es va fer una bona feina, que les coses han canviat poc en quasi quinze anys. Continuam debatent els perfils que ha de tenir el personal que treballa en l'àmbit de les polítiques de joventut quasi sense haver avançat, per bé que alguns programes de joventut han perdut l'empenta que tenien fa uns anys i s'estan adaptant a les circumstàncies noves (com la informació juvenil), i d'altres han crescut per la necessitat o la demanda social (com la dinamització juvenil). Ara bé, és cert que el debat existent el 2005 i l'esquelet dels perfils dibuixats aleshores continua vigent per al debat actual, al 2019.

En relació amb la formació del personal que treballa en les polítiques de joventut sembla clar que, tal com assenyala Pep Montes (2015),

Taula 4. Definició de perfils

Perfil		Funcions	Formació
Tècnic/a coordinador/a de joventut		Anàlisi, planificació, coordinació i avaluació de la política global de joventut. Gestió de pressupost, recursos infraestructurals i humans	Llicenciatura
Tècnic/a de programes de joventut	Informador/a juvenil	Responsable del servei d'informació juvenil. Anàlisi, planificació i avaluació del programa/projectes d'informació juvenil	Diplomatura
	Dinamitzador/a Juvenil	Responsable d'activitats juvenils. Anàlisi, planificació i avaluació del programa/projectes de dinamització juvenil	Diplomatura
	Altres responsables de programes de joventut	Anàlisi, planificació i avaluació de programes/projectes específics	Diplomatura
Auxiliars de programes de joventut	Auxiliar d'informació juvenil	Detecció de necessitats i execució del programa/projectes d'informació juvenil	Cicle formatiu de grau superior (CFGS)
	Auxiliar de dinamització juvenil	Detecció de necessitats i execució del programa/projectes de dinamització juvenil	Cicle formatiu de grau superior (CFGS)
Consultors/es i investigadors/es		Consultoria i/o recerca	Llicenciatura

Font: Del retrat al repte, ACPPJ. 2005.

cal establir formalment els perfils i, en conseqüència, fixar nivells de formació i itineraris formatius adients. Però la mateixa pràctica mostra, i les dades de l'estudi que hem fet ho corroboren, que el nivell de responsabilitat assumit exigeix un nivell formatiu de base universitària. Montes hi afegeix que, tot i que és possible treballar en polítiques de joventut amb una formació secundària o amb titulació de mòduls professionals, sempre hauria de ser com a personal tècnic auxiliar o de suport, ja que es requereix un grau elevat d'especialització. I no li falta raó si tenim present que: (Montes, P. 2015. 14):

«Els professionals de les polítiques de joventut assumeixen en l'exercici de les seves funcions altes responsabilitats: orienten, assessoren, acompanyen els i les joves, donen informacions decisives per al seu futur, organitzen activitats amb gran nivell d'afluència de públic, gestionen i són responsables d'equipaments públics, dirigeixen i coordinen equips humans, intervenen en situacions de risc social, són interlocutors en igualtat de condici-

ons de responsables tècnics d'altres departaments de l'administració, tradueixen les directrius polítiques en línies concrets d'actuació... Negar que per a complir aquestes funcions es requereix formació universitària és tancar els ulls a la realitat.»

Sembla lògic, doncs, que el col·lectiu de professionals de la joventut reclami el reconeixement de la seva tasca, la definició dels diferents perfils professionals que hi intervenen, la delimitació de les seves funcions i la millora de les condicions de feina per poder desenvolupar unes polítiques de joventut de qualitat.

Cal, per tant, finalitzar la feina iniciada fa uns anys i acabar de delimitar i d'estructurar els perfils de les persones que treballen en l'àmbit de les polítiques de joventut. En aquest sentit, a les Illes Balears es proposa treballar per crear un cens i posar en marxa grups de feina de professionals que haurien de servir per estructurar, definir i regular el sector professional.

Agraïment

Expressam el nostre agraïment a Pilar Servera Gómez per la seva col·la- boració en l'elaboració inicial de l'Es- tudi dels perfils dels i les professionals de les polítiques de joventut a les Illes Balears.

Bibliografia i webgrafia

- Associació Catalana de Professionals de les Polítiques de Joventut (ACPPJ), Comissió Professional (2005). *Els perfils dels professionals de les polítiques de joventut. Del retrat al repte* [en línia]. <https://joventut.info/wp-content/uploads/2016/02/Del-retrat-al-repte.pdf> [Consulta: 12 de juliol 2019]

- Associació Catalana de Professionals de les Polítiques de Joventut (AcPpJ) (2010). *Informe Cens de Professionals en l'Àmbit de la Joventut 2008* [en línia]. <https://joventut.info/wp-content/uploads/2016/02/INFORME-CENS-DE-PROFESSIONALS-MAQUETAT.pdf> [Consulta: 16 de juliol 2019]

- Associació Catalana de Professionals de les Polítiques de Joventut (ACPPJ) (2016). «L'AcPpJ proposa la realització d'un estudi dels perfils dels i de les professionals de joventut avui» [en línia]. <https://joventut.info/lacppj-proposa-la-realitzacio-dun-estudi-dels-perfils-dels-i-de-les-professionals-de-joventut-avui/> [Consulta: 12 de juliol 2019]

- Associació Professionals de Joventut de la Comunitat Valenciana (APJCV) (2017). «Trobada de Professionals de Joventut 2017: "Los perfiles profesionales de juventud: realidad y propuestas de futuro" [en línia]. <https://professionalsjoventutcv.wordpress.com/2017/02/11/trobada-de-professionals-de-joventut-2017-los-perfiles-profesionales-de-juventud-realidad-y-propuestas-de-futuro/> [Consulta: 12 de juliol 2019]

- Centre d'Estudis de l'Esplai (CEE) (2018). *Guia digital de polítiques de joventut* [en línia]. Direcció Insular de Joventut del Consell de Mallorca. <https://joventut.conselldemallorca.cat/documents/421210/1369795/20190130_GUIA_JOVENTUT.pdf/0e33f2c5-d21c-61ee-bedd-63e090bdf75b?t=1550484260385> [Consulta: 22 de juliol 2019]

- Comas, D. (2007). «El futur dels àmbits de joventut: una política sectorial potent en l'eix de les polítiques socials públiques». A: *Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions* [en línia]. Barcelona: Diputació de Barcelona. <https://www1.diba.cat/llibreria/pdf/38733.pdf> (p. 47-54) [Consulta: 22 de juliol de 2019]

- Generalitat de Catalunya (2018). «Activada l'enquesta en línia per elaborar un nou cens de professionals de joventut a Catalunya» [en línia]. <http://ejoventut.gencat.cat/ca/detalls/Noticia/AcPpJ_Enquesta_cens> [Consulta: 16 de juliol 2019]

- Govern de les Illes Balears (GOIB) (2017a). «El Govern reuneix a Menorca més de seixanta professionals de la joventut de les Illes Balears per impulsar el treball en xarxa en l'àmbit juvenil» [en línia]. 5 d'octubre de 2017. <http://www.caib.es/govern/sac/fitxa.do?codi=3082968&coduo=1&lang=-ca> [Consulta: 12 de juliol 2019]

- Govern de les Illes Balears (GOIB) (2017b). «El Govern tendrà enllestit a finals de 2018 l'estudi dels perfils dels professionals de la joventut que permetrà definir la professió per atendre millor les necessitats i interessos dels joves» [en línia]. 6 d'octubre de 2017. <http://www.caib.es/pidip2front/jsp/ca/fitxa-convocatoria/stron-gel-govern-tendragrave-enllestit-a-finals-de-2018-lrsquoestudi-dels-perfils-dels-professionals-de-la-joventut-que-permetragrave-definir-la-professioacute-per-atendre-millor-les-necessitats-i-interessos-dels-jovesstrong> [Consulta: 12 de juliol 2019]

- Mas, A.; Cerdà, E. i Millán, A. (2011). *Polítiques locals de joventut a les Illes Balears, 2010* [en línia]. Institut Balear de la Joventut: Observatori de la Joventut de les Illes Balears. <http://www.caib.es/sacmicrofront/archivopub.do?ctrl=MCRST945ZI120748&id=120748> [Consulta: 12 de juliol 2019]

- Montes Salas, P. (2007). «Les polítiques de joventut i els seus professionals». A: *Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions* [en línia]. Barcelona: Diputació de Barcelona. <https://www1.diba.cat/llibreria/pdf/38733.pdf> (p. 61-66) [Consulta: 22 de juliol 2019]

- Montes Salas, P. (2015). *Els professionals de les polítiques de joventut* [en línia]. <http://www.

pepmontes.com/els-professionals-de-les-politiques-de-joventut/> [Consulta: 12 de juliol 2019]

- Pons, M., Pastrana, V. i Navarro, MM. (2018). *Realització d'un procés participatiu pel desenvolupament del Pla de Serveis Municipals Bàsics dirigits a la joventut*. Direcció Insular de Joventut del Consell de Mallorca. Document de treball inèdit.

- Profesionales de Juventud de España – Marco y propuestas (2019) [en línia]. <https://docs.wixstatic.com/ugd/6f46a8_8df2135059c2415eac76b63f65455969.pdf> A: <www.profesionalesdejuventud.org> [Consulta: 16 de juliol 2019]

La formació dual en el sistema de formació professional per a l'ocupació de les Illes Balears

FRANCISCO CAPARRÓS ALCARAZ
LLORENÇ POU GARCIAS
JUAN FRANCISCO VILA GÓMEZ

Francisco Caparrós Alcaraz

1976. Llicenciat en psicologia. Premi extraordinari de llicenciatura
Màster en Applied Labour Economics for Development
Màster en Gestió de Qualitat i Certificació d'Empreses
Cap del Servei d'Avaluació i Estratègia de Polítiques Actives i Qualitat dels Processos del Servei d'Ocupació (SOIB) de les Illes Balears
Expert nacional en Erasmus +, en programes de formació professional per a l'ocupació
Expert europeu en habilitats i desenvolupament de carrera professional en l'economia blava
Expert europeu en el model d'excel·lència dels serveis públics d'ocupació de la Comissió Europea
Autor i coordinador de diferents ponències, estudis i treballs d'anàlisi i avaluació d'estratègies i polítiques d'ocupació.

Llorenç Pou Garcias

1972. Llicenciat en economia per la Universitat de Barcelona
Doctor en economia per la Universitat Autònoma de Barcelona
Professor titular d'Economia aplicada de la UIB (1997-actualment)
Director general de Planificació Estratègica de la Conselleria de Turisme i Treball (2008-2011)
Director general d'Ocupació i Economia de la Conselleria de Treball, Comerç i Indústria del Govern de les Illes Balears (2015-actualment).

Juan Francisco Vila Gómez

1961. Llicenciat en grau de geografia per la Universitat de València
Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local
Cursos diversos vinculats a les funcions d'orientador laboral
Actualment és tècnic d'ocupació i mercat de treball en el SOIB
Des del 1985 és autor d'estudis i publicacions referides a desocupació juvenil
Disseny, coordinació i gestió de diferents projectes vinculats a la inserció del jovent per a entitats públiques i privades

Resum

A fi d'impulsar l'ocupació entre el jovent i donar resposta a les necessitats de les empreses de trobar personal adequat en els seus requeriments productius, la Conselleria de Model Econòmic, Turisme i Treball, per mitjà de Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB), impulsa la Formació Professional Dual que permet a les persones participants aprendre una ocupació a través d'un contracte laboral per a la formació i l'aprenentatge, on es combinen classes teòriques en un centre de formació acreditat i classes pràctiques i feina en una empresa.

L'article explica la formació dual basada en certificats de professionalitat a les Illes Balears; característiques distintives, nombre de participants i grau d'inserció laboral, alhora que posa en valor la rellevància de polítiques actives d'ocupació on es combinen components de qualificació i treball de qualitat..

Paraules clau

Formació dual / Vulnerables / Sectors estratègics / SOIB / Ocupació / Formació / Aprenentatge / Illes Balears / Joventut / Empreses.

Resumen

A fin de impulsar el empleo entre las personas jóvenes y por otro lado dar respuesta a las necesidades de las empresas de encontrar personas en función de sus requerimientos productivos, la Consejería de Modelo económico, Turismo y Trabajo mediante Servicio de ocupación de las Islas Baleares (SOIB) impulsa la formación Profesional Dual que permite en los participantes aprender un empleo a través de un contrato laboral para la formación y aprendizaje donde se alternan clases teóricas en un centro de formación acreditado y clases prácticas y trabajo real en una empresa.

El artículo explica la Formación Dual basada en certificados de profesionalidad en las Islas Baleares; características distintivas, número de participantes y grado de inserción laboral a la vez que pone en valor la relevancia de políticas activas de empleo donde se combinan componentes de calificación y trabajo de calidad.

Palabras clave

Formación dual / Vulnerables / Sectores estratégicos / SOIB / Ocupación / Formación/ Aprendizaje / Islas Baleares / Juventud / Empresas.

1. Introducció

La reducció de l'atur juvenil és un dels reptes més importants per al període de programació europea 2014-2020 i les institucions europees l'afronten amb un paquet de programes, mesures i instruments de finançament, entre els quals destaquen la Iniciativa Europea d'Ocupació Juvenil, l'establiment d'una garantia juvenil, l'aliança europea per a la formació d'aprenents i la promoció de la formació dual com a mecanisme de qualificació i consecució d'una feina de qualitat.

La formació dual es desenvolupa a Espanya com a part del conjunt de mesures destinades a combatre les xifres elevades de desocupació juvenil. Així, l'any 2013 la taxa d'atur dels espanyols amb edats compreses entre 15-24 anys era del 55,5 % superant en més de 31 punts percentuals la mitjana europea de desocupació per al mateix grup d'edat.[1]

La darrera crisi econòmica i la sortida desigual reflecteixen amb especial intensitat els desavantatges enormes que suposa tenir un nivell educatiu[2] baix per incorporar-se en el mercat laboral. Recerques i estudis diversos confirmen les dificultats que té el jovent amb nivell educatiu baix en relació amb l'ocupació i la formació al llarg de la vida. Així, l'informe sobre la Joventut a Espanya elaborat el 2008[3] ja assenyalava que els indicadors pitjors sobre inserció laboral corresponen a la població jove menys qualificada. Altres organismes, com l'OCDE, també confirmen que el jovent que no fa feina, que no està dins el sistema educatiu i que tampoc es forma ocupacionalment està particularment exposats al risc de quedar-se ressagat de forma permanent del mercat laboral. En efecte, el jovent amb menor formació troba més dificultats al llarg de tota la seva vida laboral.

Però no només el nivell de formació i de qualificació afecta la inserció laboral del jovent, altres dimensions també són rellevants. L'informe de l'Observatori Empresarial contra la Pobresa del 2016 indica, entre altres qüestions, que la falta d'experiència és una altra de les barreres principals a la qual s'enfronta el jovent a l'hora de trobar una ocupació.[4]

Si bé aquestes barreres van lligades íntimament a la problemàtica laboral del jovent, no cal oblidar que un dels arguments més repetits per les empreses és que la formació no s'ajusta a les necessitats empresarials.

L'opinió empresarial sobre la qualitat de la formació coincideix amb una literatura àmplia que assenyala que com més coneixements específics i habilitats adquireix el jovent al llarg de la formació i més estreta és la relació entre centres de formació i empreses, més lineal és la transició de l'ensenyament al món laboral.[5]

El Servei d'Ocupació dels Illes Balears (SOIB) ha fet una aposta significativa per la formació professional dual a partir del 2015, amb l'objectiu d'impulsar l'ocupabilitat del jovent. Això és, que l'alumnat disposa d'un contracte laboral per a la formació i l'aprenentatge des del primer moment i combinen classes teòriques en un centre acreditat, classes pràctiques i feina en una empresa.

2. Marc jurídic de la formació dual en els serveis d'ocupació

El punt de partida per comprendre el sistema de formació dual actual dins els serveis públics d'ocupació és la co-

municació de la Comissió Europa 2020 «Una estratègia per a un creixement intel·ligent, sostenible i integrador», on es fixaren objectius mesurables a cada estat membre de la Unió Europea en matèria d'ocupació i de qualificació per a l'any 2020 i també s'estableixen directrius i recomanacions en polítiques públiques per aconseguir-los, tenint en compte el context i les especificitats de cada país.[6]

La comunicació també presentava una previsió del panorama laboral al 2020, on la demanda de personal qualificat s'incrementava, mentre que la demanda de personal amb baixes qualificacions disminuïa; també remarcava que perllongar la vida laboral comporta la necessitat d'adquirir i de desenvolupar qualificacions noves i, per acabar, que existeix un gran risc que persones allunyades del mercat laboral o amb vincles febles quedin desconnectats definitivament.[7]

La formació dual a Espanya va començar amb el Reial decret 1529/2012, de 8 de novembre, pel qual es desenvolupa el contracte per a la formació i l'aprenentatge i s'estableixen les bases de la formació professional dual. No obstant això, ja existia una llarga experiència en programes d'alternança entre formació i ocupació, a través dels antics tallers d'ocupació, les escoles taller i les cases d'oficis, que són l'antecedent dels programes mixtos de formació i d'ocupació.

Aquest Reial decret defineix la formació professional dual com el conjunt de les accions i iniciatives formatives mixtes, d'ocupació i de formació, que tenen per objecte la qualificació professional del personal en un règim d'alternança de l'activitat laboral en una empresa amb l'activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació o del sistema educatiu. Així mateix, s'estableix que té la consideració de formació professional dual l'activitat formativa inherent als contractes per a la formació i l'aprenentatge i també projectes de la mateixa naturalesa, desenvolupats dins el sistema educatiu reglat.

Consegüentment, la formació dual es pot implantar tant des del sistema educatiu com des de la formació professional per a l'ocupació. La regulació de 2012 posa l'accent en les accions formatives dirigides als treballadors desocupats, a més d'estendre el contracte per a la formació i l'aprenentatge en línia amb la formació dual de tradició germana.[8] La intenció del regulador era avançar decididament cap una participació major de les empreses en els processos d'adquisició de les habilitats requerides per a fer feina exitosament i posant el focus en el jovent.

El contracte per a la formació i l'aprenentatge, element clau de la formació dual a Espanya, té per objecte la qualificació professional dels treballadors, en un règim d'alternança d'activitat laboral retribuïda en una empresa, amb activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació o del sistema educatiu.

L'Estatut dels treballadors del 1995 ja ho preveia i el definia com un tipus de contracte que té per objecte la qualificació professional dels treballadors dins un règim d'alternança d'activitat laboral retribuïda d'una empresa amb activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació o del sistema educa-

tiu. La fi és que el jove signant d'un contracte de formació i aprenentatge obtingui un certificat que acrediti la qualificació rebuda i la pugui posar en pràctica en una empresa on es requereixin aquests coneixements i capacitats adquirides.

Ara bé, a l'Estatut dels treballadors hi havia mancances significatives que van requerir un desenvolupament reglamentari posterior, com la concreció del sistema d'impartició de la formació o la manera de finançar-la. La publicació de decrets posteriors impulsaren la formació dual i aclariren les dificultats jurídiques d'aplicació; concretament, el Reial decret de 2012, i la modificació posterior amb el Reial decret llei 4/2013, de 22 de febrer de 2013, de mesures de suport a l'emprenedor i d'estímul del creixement i de la creació d'ocupació.

El desenvolupament normatiu va continuar amb l'Ordre ESS/2518/2013, de 26 de desembre, per la qual es regula els aspectes formatius del contracte per a la formació i l'aprenentatge i l'Ordre ESS/41/2015, de 12 de gener, que modifica l'Ordre ESS/2518/2013, de 26 de desembre, i que continua el desenvolupament del Reial decret 529/2012, en matèria de formació d'oferta i s'estableixen les bases reguladores per a la concessió de subvencions públiques destinades al seu finançament.

Recentment, el Reial decret llei 28/2018, de 28 de desembre, per a la revaloració de les pensions públiques i altres mesures urgents en matèria social, laboral i d'ocupació, introdueix modificacions importants en els contractes de formació i d'aprenentatge en matèria de bonificacions a la contractació i l'edat legal d'accés als contractes de formació.

Espanya ha apostat per l'opció dual com un mitjà d'inserció laboral del jovent que vol ampliar i millorar la qualificació, seguint les recomanacions de l'Organització Internacional del Treball sobre els aprenentatges de qualitat dins els centres de treball. Els agents socials han assenyalat la formació dual alemanya com a model d'èxit a seguir, donades les taxes baixes de desocupació juvenil.[9]

No obstant això, Oriol Homs[10] assenyala que el model de formació dual que s'aplica a Espanya no té les mateixes característiques que el centreeuropeu i tampoc opera en un mercat de treball similar.

En els serveis públics d'ocupació existeix consens a l'hora de diferenciar entre programes mixtos de formació i d'ocupació i la resta de formació dual, perquè els mixtos es fan amb administracions públiques i tenen com a objectiu millorar les competències professionals de les persones que hi participen, alhora que es duen a terme projectes d'interès general o social. No obstant això, tant els programes mixtos de formació i d'ocupació com la resta de la formació dual tenen la mateixa finalitat de qualificar persones desocupades a través d'un règim d'alternança amb l'ocupació, per mitjà del contracte per a la formació i l'aprenentatge en un règim d'activitat retribuïda.

3. La formació dual del soib: programes i resultats

El Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears (POQIB) 2017-2020,

en la prioritat 4 «Desplegament de l'estratègia balear de formació professional per a l'ocupació», inclou un conjunt de línies d'actuació que impulsen la formació dual i l'aprenentatge dins l'àmbit laboral, fomenten els elements clau que afecten la qualitat de la formació professional i prioritzen les accions formatives basades en certificats de professionalitat com a mecanisme d'acreditació i de reconeixement de la formació feta.

El juny de 2019, les Illes Balears són la segona comunitat autònoma en creació d'ocupació[11] i l'EPA ja va indicar el 2017 que havia estat la primera comunitat autònoma en recuperar l'ocupació destruïda per la crisi.[12] No obstant això, d'una banda, la població menor de 25 anys a les Illes Balears suposa el 9,2 % del conjunt de la població desocupada, superant en dos punts percentuals la proporció de jovent sobre el conjunt de la població espanyola.

D'altra banda, són moltes les empreses de les Illes que no troben els perfils professionals que requereixen, al mateix temps que joves amb baixa qualificació no aconsegueixen una ocupació de qualitat que els integri en el mercat laboral.

Actualment el SOIB desenvolupa línies vàries de formació amb alternança amb l'ocupació; la formació dual amb empreses, entitats del tercer sector i els programes mixtos de formació i ocupació amb administracions públiques.

SOIB Formació Dual en Sectors Estratègics amb centres propis i col·laboradors. El programa es dirigeix a cobrir les necessitats de capital humà d'activitats econòmiques prioritàries com: agricultura ecològica, industrials com nàutica, calçat, moble, bijuteria, energies renovables, eficiència energètica, química, TIC, construcció, comerç, turisme i hoteleria (específicament cuina, recepció i allotjament) i imatge i so. A banda de cobrir les necessitats de personal qualificat de les empreses també es millora l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció laboral del jovent de fins a trenta anys que es troba en situació d'atur.

SOIB Formació Dual en Col·lectius Vulnerables. En el contracte de formació i d'aprenentatge no aplica el límit d'edat amb persones amb discapacitat, que tinguin un grau de discapacitat igual o superior al 33 % o en risc d'excursió social sempre que estiguin inscrits com a persona demandant d'ocupació en el SOIB. SOIB Dual Vulnerables es fa servir com a política de qualificació i d'inserció de les persones amb majors dificultats d'accés al mercat de treball i es promou la inclusió laboral de qualitat amb persones amb capacitats diferents.

SOIB programes mixtos de formació i ocupació per a jovent inscrit en el Sistema Nacional de Garantia Juvenil, amb l'objectiu de reforçar l'ocupabilitat i les competències professionals del jovent no ocupat i no integrat en els sistemes d'educació o formació. Aquesta modalitat de formació dual es desenvolupa en col·laboració amb administracions públiques i també s'ofereix per a persones majors donada l'eficàcia per a promoure la inserció laboral i la qualificació professional en un context real de treball. Val a dir que l'objecte de l'article són els programes de formació dual per a

vulnerables i sectors estratègics més que els programes mixtos de formació i d'ocupació.

El SOIB per a posar en marxa la formació dual desenvolupa convocatòries de subvenció, on es presenten les empreses o agrupacions empresarials, entitats sense ànim de lucre i centres de formació. La taula 1 mostra totes les convocatòries publicades fins a dia d'avui i com s'articulen entorn els eixos de formació dual per a col·lectius vulnerables i formació dual per a sectors estratègics.

Taula 1. Tipologia de les preguntes del qüestionari.

PROGRAMES	PARTICIPANTS	HOMES	DONES
PILOT 2015	217	124	93
VULNERABLES 2016	260	147	113
SECTORS ESTRATÈGICS 2016	184	155	29
VULNERABLES 2017	117	74	43
SECTORS ESTRATÈGICS 2017	147	125	22
SECTORS ESTRATÈGICS AMB CENTRES PROPIS 2017	34	22	12
CONVOCATORIES 2018*	280	195	85
TOTAL GENERAL	1239	842	t

*Dades provisionals de les diverses convocatòries a dia d'avui

Gràfic 1. Distribució de les persones participants de totes les convocatòries de Formació Dual del SOIB per edat.

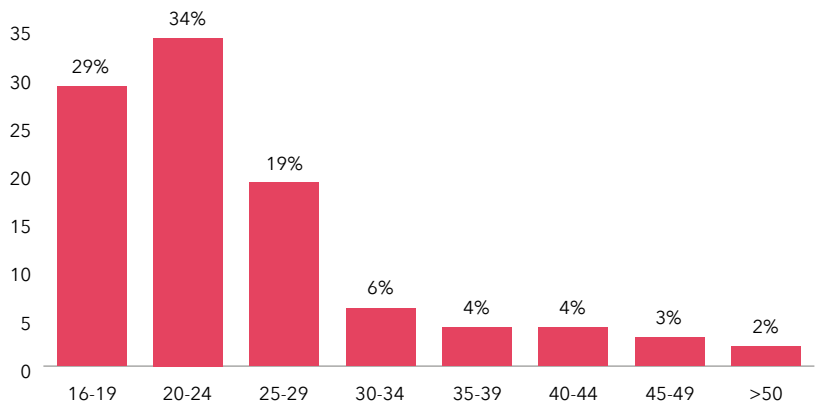

Font: SOIB

Per això, polítiques actives d'ocupació, com la dual, donen resposta a les empreses i al jovent desocupat, ja que el programa SOIB Formació Dual ha incorporat 1.239 alumnes treballadors dins empreses diverses de Balears.

Un dels reptes majors que té el SOIB és incrementar la presència de les dones en els programes de formació dual, perquè els homes suposen el 68 % de participants.

La distribució per edats amb les dades disponibles mostra que la formació dual és una política activa adreçada al jovent, tot i que les persones majors de trenta anys que reuneixen les condicions per a l'exempció del contracte de formació i d'aprenentatge també se'n beneficien.

El 60 % de l'alumnat treballador correspon a programes de formació dual dels anys 2016 i 2017[13] i convé tenir present que el 2018 encara s'estan executant convocatòries, la qual cosa fa que l'anàlisi de les dades faci referència principalment al 2016 i 2017.

En l'actualitat s'ofereixen aproximadament 40 cursos de formació dual, per als quals es disposa de 13 entitats o centres de formació acreditats, que imparteixen el mòdul teòric i fins a 129 empreses que s'encarreguen de la part pràctica. Entre els cursos que s'ofereixen, en figuren alguns de vinculats a la nàutica, de treball de fusteria i moble; confecció de webs; carnisseria i elaboració de productes carnis; reparació de calçat i marroquineria; neteja de superfícies i mobiliari en edificis i locals; sistemes micro-informàtics; gestió comercial de vendes i organització i control dels processos de química transformadora, entre molts altres. La temàtica és molt diversa i sempre s'ajusta a les demandes qualificadores de les empreses que contracten el jovent.

3.1 Soib formació dual col·lectius vulnerables

Aquest tipus de formació dual va adreçada a millorar l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció professional de les persones amb discapacitat o en risc d'exclusió i que es troben en situació d'atur. Es considera persona amb discapacitat aquella que té reconegut un grau de discapacitat igual o superior al 33 %, fet que s'ha d'acreditar amb el certificat emès per l'òrgan competent. Es considera persona en risc d'exclusió aquella que així ho determina l'informe emès pels serveis socials competents.

Les barreres amb què es troben els col·lectius de persones destinatàries d'aquest programa incrementen els problemes davant l'ocupació, ja que tenen a veure amb situacions personals, familiars, socials i culturals d'aquests grups de persones que parteixen d'una posició de desigualtat, en confluir en ells factors majors d'exclusió. Es multiplica, d'aquesta forma, la dificultat per a accedir a una ocupació de qualitat, ja que, a més d'enfrontar-se a barreres de caràcter personal i familiar, han de superar situacions de discriminació i desigualtat «de partida», associades a l'estigma social i els prejudicis inherents a aquests perfils.

El mercat de treball normalitzat dificulta la inserció de les persones amb discapacitat i/o en risc d'exclu-

Taula 2. Convocatòries de subvencions i modificacions publicades per a impulsar la Formació Dual a través del SOIB

PROGRAMES DE FORMACIÓ DUAL	DATA PUBLICACIÓ BOIB
Resolució del conseller d'Economia i Competitivitat de 19 de maig de 2015 per la qual s'aprova la convocatòria per a la concessió de subvencions per executar un programa pilot de formació dual per a la millora de l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció professional dels joves amb especials dificultats d'inserció laboral i de les persones amb discapacitat o en risc d'exclusió social, basada en un règim d'alternança amb l'ocupació en una empresa i l'activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació	**21 de maig de 2015**
Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del SOIB, de 28 de setembre de 2016, per la qual s'aprova la convocatòria per concedir subvencions per executar un programa de formació dual per millorar l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció professional de les persones amb discapacitat o en risc d'exclusió social, basada en un règim d'alternança amb l'ocupació en una empresa i l'activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació, tramitada pel procediment d'urgència	**1 d'octubre de 2016**
Resolució de 15 de desembre de 2016 per la qual s'aprova la convocatòria per a la concessió de subvencions per executar un programa de formació dual basat en un règim d'alternança amb l'ocupació en empreses de sectors estratègics	**17 de desembre de 2016**
Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del SOIB, de 14 d'agost de 2017, per la qual s'aprova la convocatòria SOIB DUAL VULNERABLES per concedir subvencions per executar un programa de formació dual per millorar l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció professional de les persones amb discapacitat o en risc d'exclusió social, basada en un règim d'alternança amb l'ocupació en una empresa i l'activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació, per l'any 2018	**19 d'agost de 2017**
Resolució de 14 d'agost de 2017 per la qual s'aprova la convocatòria SOIB DUAL SECTORS ESTRATÈGICS CENTRES PROPIS per a la concessió de subvencions per executar un programa de formació dual basat en un règim d'alternança amb l'ocupació en empreses de sectors estratègics per a l'any 2018	**19 d'agost de 2017**
Resolució de 14 d'agost de 2017 per la qual s'aprova la convocatòria SOIB DUAL SECTORS ESTRATÈGICS per a la concessió de subvencions per executar un programa de formació dual basat en un règim d'alternança amb l'ocupació en empreses de sectors estratègics, per al període 2018-2019	**19 d'agost de 2017**
Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del SOIB, per la qual es modifica la Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del Servei d'Ocupació de les Illes Balears, de 14 d'agost de 2017, per la qual s'aprova la convocatòria SOIB DUAL SECTORS ESTRATÈGICS CENTRES PROPIS per a la concessió de subvencions per executar un programa de formació dual basat en un règim d'alternança amb l'ocupació en empreses de sectors estratègics, per a l'any 2018	**14 d'octubre de 2017**
Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del SOIB, de 22 de novembre de 2017, per la qual s'aprova una convocatòria de subvencions complementària de la convocatòria per concedir subvencions per executar un programa de formació dual per millorar l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció professional de les persones amb discapacitat o en risc d'exclusió social, basada en un règim d'alternança amb l'ocupació en una empresa i l'activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació (BOIB núm. 125, d'1 d'octubre de 2016), tramitada pel procediment d'urgència	**23 de novembre 2017**

Taula 2. Convocatòries de subvencions i modificacions publicades per a impulsar la Formació Dual a través del SOIB

PROGRAMES DE FORMACIÓ DUAL	DATA PUBLICACIÓ BOIB
Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del SOIB, de 24 d'agost de 2018, per la qual s'aprova la convocatòria SOIB Dual Vulnerables per concedir subvencions per executar un programa de formació dual per millorar l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció professional de les persones amb discapacitat o en risc d'exclusió social, basada en un règim d'alternança amb l'ocupació en una empresa i l'activitat formativa rebuda en el marc del sistema de formació professional per a l'ocupació, per al període 2019-2022	**1 de setembre de 2018**
Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del SOIB, de 24 d'agost de 2018 per la qual s'aprova convocatòria SOIB Dual Centres Propis en sectors estratègics per a la concessió de subvencions per executar un programa de formació dual basat en un règim d'alternança amb l'ocupació en empreses de sectors estratègics per al període 2019-2020	**1 de setembre de 2018**
Resolució del conseller de Treball, Comerç i Indústria i president del SOIB, de 24 d'agost de 2018 per la qual s'aprova la convocatòria SOIB Dual Sectors Estratègics per a la concessió de subvencions per executar un programa de formació dual basat en un règim d'alternança amb l'ocupació en empreses de sectors estratègics, per al període 2019-2020	**1 de setembre de 2018**

Font: SOIB

sió, basant-se en consideracions globals estereotipades, sense que això respongui, en realitat, a l'experiència particular de cada empresari.[14] Un dels aspectes que ajuden a incrementar l'ocupabilitat del jovent és preparar-los en l'adquisició i millora de competències tècniques, així com també en el desenvolupament de les competències personals i professionals per a facilitar l'acoblament a les empreses.

La formació dual suposa grans avantatges en l'adquisició de les competències respecte altres mètodes tradicionals adreçats al col·lectiu de persones amb discapacitat i amb risc d'exclusió social. S'ha pogut constatar que la durada dels certificats de professionalitat resulta insuficient, perquè el col·lectiu de persones amb discapacitat pugui superar amb aprofitament les qualificacions necessàries. Les característiques personals del col·lectiu requereixen adaptacions dels certificats en itineraris formatius estables en dos anys o tres anys de durada. La durada de la formació dual ho permet.

Les convocatòries de subvencions per a fer formació dual amb col·lectius vulnerables finança els costs salarials totals de les persones participants mitjançant el contracte per a la formació i l'aprenentatge. Se subvenciona el salari brut que els correspon, d'acord amb el conveni col·lectiu aplicable, en proporció a la jornada de treball efectiu i les quotes a càrrec de l'ocupador a la Seguretat Social, excloses les contingències per atur, d'acord amb el que estableix la dispo-

sició addicional primera, en l'apartat 2 del Reial decret 1529/2012. També finança el personal de les unitats de suport i les despeses de formació associades.

Poden beneficiar-se de les subvencions les empreses, en qualsevol forma jurídica que adoptin, incloses les persones autònomes, les fundacions i les comunitats de béns, i també les entitats sense ànim de lucre, que hagin contractat treballadors per compte aliè mitjançant la modalitat de contracte per a la formació i l'aprenentatge, per prestar serveis en centres de treball radicats a la comunitat autònoma de les Illes Balears.

Una vegada fet els ajustaments necessaris arran del projecte pilot de formació dual de 2015, ja s'han executat dues convocatòries i actualment està en marxa la corresponent al 2018. Fins al moment, han participat 377 persones a les convocatòries de 2016 i 2017, de les quals els 41 % eren dones i el 59 %, homes.

S'ha de tenir en compte que el límit màxim d'edat no s'aplica quan el contracte es concerta amb persones amb discapacitat, ni amb els col·lectius en situació d'exclusió social prevists en la Llei 44/2007, de 13 de desembre, que regula el règim de les empreses d'inserció.

Les persones que han finalitzat els programes de SOIB Formació Dual per a Col·lectius Vulnerables dels anys 2016-2017 amb algun tipus de certificat complet o d'acreditació parcial es concentren en la franja de 16-19 anys i 20-24 anys, és a dir persones menors de 25 anys amb diferents capacitats intel·lectuals i/o físiques.

La taula 3 mostra els certificats de professionalitat que han impartit les entitats participants, així com el nombre de persones que han obtingut algun tipus de certificació. Del conjunt de les persones participants han ob-

Gràfic 2. Distribució dels participants als programes vulnerables, per edats, en les convocatòries de 2016 i 2017.

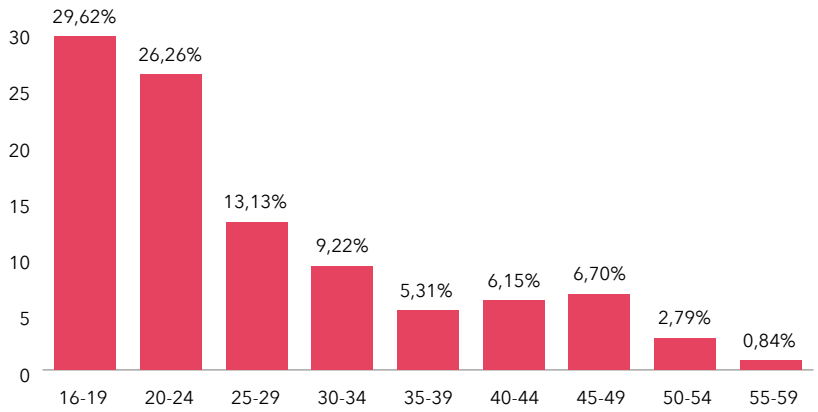

Font: SOIB

Gràfic 3. Distribució per sexe del les persones participants de Formació Dual que han millorat la qualificació a través d'un certificat de professionalitat complet o d'una acreditació parcial.

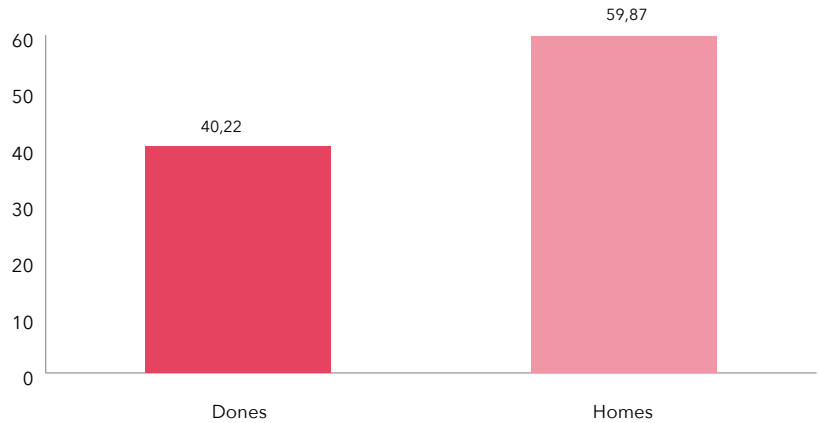

Font: SOIB

tingut un certificat complet o bé una acreditació parcial 358 persones, de les quals el 60 % eren homes i el 40 %, dones.

Les dades indiquen l'èxit qualificador de la formació dual en un col·lectiu amb dificultats manifestes de capacitació, ja que el 95 % de les persones participants a les convocatòries del 2016 i 2017 han obtingut un certificat de professionalitat o una acreditació parcial acumulable i la raó és l'adaptació de la formació a les necessitats individuals.

3.2 Soib formació dual sectors estratègics

La Formació Dual adreçada a empreses i sectors econòmics estratègics es divideix en dos tipus de programes, en funció de la naturalesa jurídica del centre de formació. Així, hi ha una línia de formació dual en sectors estratègics de caire generalista i per a centres col·laboradors i una altra línia de formació dual per a sectors estratègics on participen els centres de formació propis.

3.2.1 Formació Dual Sectors Estratègics

SOIB Formació Dual Sectors Estratègics articula un programa de subvencions per a millorar l'ocupabilitat, la qualificació i la inserció laboral del jovent de fins a trenta anys, preferentment inscrits en el Sistema Nacional de Garantia Juvenil, mitjançant el contracte per a la formació i l'aprenentatge en les activitats econòmiques considerades estratègiques, així com impulsar la formació de treballadors en altres sectors amb necessitats significatives de personal qualificat.

Les entitats de formació han d'estar inscrites i/o acreditades en el Re-

Taula 3. Participants que obtenen un certificat de professionalitat segons entitats promotores SOIB Formació Dual Col·lectius Vulnerables 2016-2017

ENTITAT PROMOTORA	FAMÍLIA PROFESSIONAL	CERTIFICAT PROFESSIONAL IMPARTIT	PARTICIPANTS CONVOCATÒRIA 2016	PARTICIPANTS CONVOCATÒRIA 2017
ESTEL DE LLEVANT	AGRÀRIA	ACTIVITATS AUXILIARS EN VIVERS, JARDINS I CENTRES DE JARDINERIA	11	20
	AGRÀRIA	PRODUCCIÓ DE LLAVORS I PLANTES EN VIVER	7	18
AMADIP	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE PISOS EN ALLOTJAMENTS	8	
	SERVEIS SOCIOCULTURALS I A LA COMUNITAT	NETEJA DE SUPERFÍCIES I MOBILIARI EN EDIFICIS I LOCALS	2	
	ADMINISTRACIÓ I GESTIÓ	OPERACIONS AUXILIARS DE SERVEIS ADMINISTRATIUS I GENERALS	10	
	COMERÇ I MÀRQUETING	ACTIVITATS AUXILIARS DE COMERÇ	2	
	ARTS GRÀFIQUES	OPERACIONS DE MANIPULACIÓ I ACABAMENT DE PRODUCTES GRÀFICS	18	
	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE CUINA	26	
	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE RESTAURANT I BAR	19	
	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE PASTISSERIA	15	
	AGRÀRIA	ACTIVITATS AUXILIARS EN VIVERS, JARDINS I CENTRES DE JARDINERIA	13	
	AGRÀRIA	ACTIVITATS AUXILIARS EN AGRICULTURA	1	
ASPAS	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE RESTAURANT I BAR	9	4
	ADMINISTRACIÓ I GESTIÓ	OPERACIONS AUXILIARS DE SERVEIS ADMINISTRATIUS I GENERALS	2	
ASSOCIACIÓ GIRA-SOL	ADMINISTRACIÓ I GESTIÓ	OPERACIONS AUXILIARS DE SERVEIS ADMINISTRATIUS I GENERALS	16	23
CASA LA MILAGROSA	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE RESTAURANT I BAR	10	
	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE CUINA	22	8
	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE PISOS EN ALLOTJAMENTS	10	

Taula 3 (continuació). Participants que obtenen un certificat de professionalitat segons entitats promotores SOIB Formació Dual Col·lectius Vulnerables 2016-2017

APROSCOM	SERVEIS SOCIOCULTURALS I A LA COMUNITAT	NETEJA DE SUPERFÍCIES I MOBILIARI EN EDIFICIS I LOCALS	10	
	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE CUINA	9	
	AGRÀRIA	ACTIVITATS AUXILIARS EN VIVERS, JARDINS I CENTRES DE JARDINERIA	11	
ES GARROVER	AGRÀRIA	ACTIVITATS AUXILIARS EN VIVERS, JARDINS I CENTRES DE JARDINERIA	9	
	COMERÇ I MÀRQUETING	ACTIVITATS AUXILIARS DE COMERÇ		14
AMADIP ESMENT FUNDACIÓ	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE CUINA	1	8
	AGRÀRIA	ACTIVITATS AUXILIARS EN VIVERS, JARDINS I CENTRES DE JARDINERIA		4
	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE RESTAURANT I BAR		6
	ADMINISTRACIÓ I GESTIÓ	OPERACIONS AUXILIARS DE SERVEIS ADMINISTRATIUS I GENERALS		6
	ARTS GRÀFIQUES	OPERACIONS DE MANIPULACIÓ I ACABAMENT DE PRODUCTES GRÀFICS		6

gistre de Centres i Entitats de Formació d'àmbit estatal en les especialitats formatives que volen impartir en el marc dels contractes de formació i d'aprenentatge a subscriure. A més, poden presentar la sol·licitud de forma agrupada.

També tenen dret a participar les empreses, associacions d'empreses, gremis o altres entitats amb personalitat jurídica pròpia que es comprometin a contractar treballadors amb la modalitat de contracte de formació i d'aprenentatge relacionats amb les activitats econòmiques objecte de la convocatòria i que tinguin centres de treball radicats a la comunitat autònoma de les Illes Balears.

SOIB Formació Dual Sectors Estratègics va dirigit principalment a les empreses que el Pla Estratègic Industrial 2018-2025, elaborat per la Direcció General d'Indústria, considera estratègiques i queden classificades dins el sector nàutic, aeronàutic, moda i calçat, hàbitat, alimentació, indústries culturals i tecnològiques. La raó és l'especialització elevada, el valor afegit i el potencial de creixement.[15]

Es pot subvencionar fins al 100 % del salari brut, d'acord amb el conveni col·lectiu aplicable, en proporció a la jornada de treball efectiu i les quotes a càrrec de l'ocupador a la Seguretat Social, excloses les contingències per atur. Les empreses amb activitat

Gràfic 4. Distribució de les persones participants en la Formació Dual Sectors Estratègics, per edats, convocatòries 2016 i 2017.

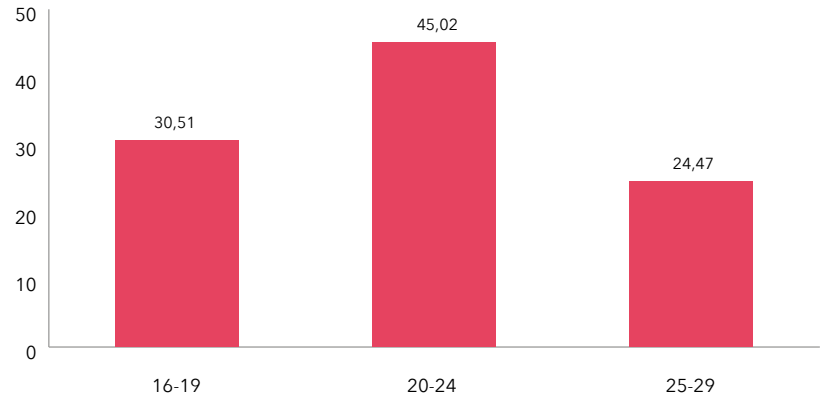

Font: SOIB

Gràfic 5. Distribució de les persones participants en la Formació Dual Sectors Estratègics, per sexe, que han obtingut certificat complet o acreditació parcial.

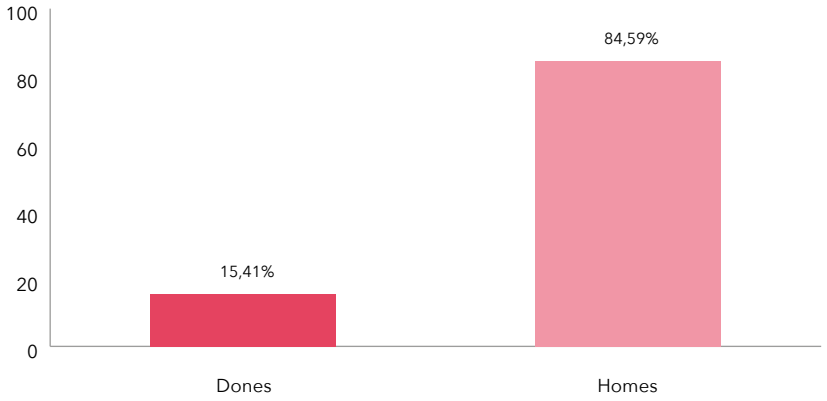

Font: SOIB

econòmica de cuina, de recepció i d'allotjament tenen una minoració en la subvenció i poden imputar el 25 % dels costs salarials. Des de 2016 s'han executat dues convocatòries de subvencions i actualment està en marxa la convocatòria de 2018.

Per grups d'edat, el jovent participant de la Formació SOIB Dual Sectors Estratègics es concentra en la franja de 16-19 anys i en la de 20-24 anys especialment, cosa que indica que és un programa de formació i d'ocupació rellevant per als més joves, que

Taula 4. Certificats professionals impartits per Formació Dual Sectors Estratègics i nombre de participants segons les entitats promotores

ENTITAT PROMOTORA	FAMÍLIA PROFESSIONAL	CERTIFICAT PROFESSIONAL IMPARTIT	PARTICIPANTS CONVOCATÒRIA 2016	PARTICIPANTS CONVOCATÒRIA 2017
AJUNTAMENT DE FERRERIES	TÈXTIL CONFECCIÓ I PELL	REPARACIÓ DE CALÇAT I MARROQUINERIA	15	0
AJUNTAMENT DE'ALCUDIA	MARÍTIM PESQUERA	ACTIVITATS D'AUXILIARS I DE SUPORT AL VAIXELL EN PORT	0	10
AJUNTAMENT D'INCA	FUSTA MOBLE I SURO	TREBALLS DE FUSTERIA I MOBLE	10	10
	TÈXTIL CONFECCIÓ I PELL	REPARACIÓ DE CALÇAT I MARROQUINERIA	11	11
AJUNTAMENT DE SANT JOSEP DE SA TALAIA	TRANSPORT I MANTENIMENT DE VEHICLES	OPERACIONS AUXILIARS DE MANTENIMENT DE SISTEMES I EQUIPS D'EMBARCACIONS ESPORTIVES I D'ESBARJO	15	7
CENTRE BIT MENORCA	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	CONFECCIÓ I PUBLICACIÓ DE WEBS	8	0
CONSELL INSULAR MENORCA	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	CONFECCIÓ I PUBLICACIÓ DE WEBS	1	0
CONSELL INSULAR FORMENTERA	TRANSPORT I MANTENIMENT DE VEHICLES	OPERACIONS AUXILIARS DE MANTENIMENT DE SISTEMES I EQUIPS D'EMBARCACIONS ESPORTIVES I D'ESBARJO	0	3
FUNDACIÓ UNIVERSITAT I EMPRESA ILLES BALEARS	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	CONFECCIÓ I PUBLICACIÓ DE WEBS	9	0
	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	PROGRAMACIÓ AMB LLENGUATGES ORIENTATS A OBJECTES I BASES DE DADES RELACIONALS	20	0
	QUÍMICA	OPERACIONS DE MOVIMENTS I LLIURAMENT DE PRODUCTES EN LA INDÚSTRIA QUÍMICA	0	20
	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	PROGRAMACIÓ AMB LLENGUATGES ORIENTATS A OBJECTES I BASES DE DADES RELACIONALS	2	0
FUNDACIÓ PER LA FORMACIÓ I LA RECERCA	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	CONFECCIÓ I PUBLICACIÓ DE WEBS	22	0
	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	PROGRAMACIÓ AMB LLENGUATGES ESTRUCTURATS D'APLICACIÓ I DE GESTIÓ	0	10
IES MARIA ANGELS CARDONA	TRANSPORT I MANTENIMENT DE VEHICLES	OPERACIONS AUXILIARS DE MANTENIMENT DE SISTEMES I EQUIPS D'EMBARCACIONS ESPORTIVES I D'ESBARJO	0	1
SOCIETAT COOPERATIVA JOVENT	MARÍTIM PESQUERA	AMARRATGE DE PORT I MONOBOIES	15	0
	TRANSPORT I MANTENIMENT DE VEHICLES	OPERACIONS AUXILIARS DE MANTENIMENT DE SISTEMES I EQUIPS D'EMBARCACIONS ESPORTIVES I D'ESBARJO	15	0
	TRANSPORT I MANTENIMENT DE VEHICLES	OPERACIONS AUXILIARS DE MANTENIMENT D'ELEMENTS ESTRUCTURALS I DE RECOBRIMENT DE SUPERFÍCIES D'EMBARCACIÓ	16	16
	MARÍTIM PESQUERA	ACTIVITATS D'AUXILIARS I DE SUPORT AL VAIXELL EN PORT	0	15
MUÉVETE FORMACIÓN	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	DESENVOLUPAMENT D'APLICACIONS AMB TECNOLOGIES WEB	0	13

Taula 4 (continuació). Certificats professionals impartits per Formació Dual Sectors Estratègics i nombre de participants segons les entitats promotores

ENTITAT PROMOTORA	FAMÍLIA PROFESSIONAL	CERTIFICAT PROFESSIONAL IMPARTIT	PARTICIPANTS CONVOCATÒRIA 2016	PARTICIPANTS CONVOCATÒRIA 2017
S'ALGAR FORMACIÓ	MARÍTIM PESQUERA	AMARRATGE DE PORT I MONOBOIES	10	0
	INDÚSTRIES ALIMENTÀRIES	CARNISSERIA I ELABORACIÓ DE PRODUCTES	0	12
TESLA	ENERGIA I AIGUA	MUNTATGE, POSADA EN SERVEI, MENTENIMENT, INSPECCIÓ I REVISIÓ D'INSTAL·LACIONS RECEPTORES I APARELLS DE GAS	15	0
ASOCIACIÓ DE INSTALADORS EMPRESARIS BALEARS	ELECTRICITAT I ELECTRÒNICA	MUNTAGE I MANTENIMENT D'INSTALACIONS ELÈCTRIQUES DE BAIXA TENSIÓ	0	12
PALMA ACTIVA	INFORMÀTICA I COMUNICACIONS	CONFECCIÓ I PUBLICACIÓ DE WEBS	0	7

Taula núm. 5. Certificats professionals impartits en el programa sectors estratègics centres propis i nombre de participants segons les entitats promotores

ENTITAT PROMOTORA	FAMÍLIA PROFESSIONAL	CERTIFICAT PROFESSIONAL IMPARTIT	PARTICIPANTS CONVOCATÒRIA 2017
CONSORCI ESCOLA D'HOTELERIA DE LES ILLES BALEARS	HOTELERIA I TURISME	OPERACIONS BÀSIQUES DE CUINA	24
IES MARIA ÀNGELS CARDONA	TRANSPORT I MANTENIMENT DE VEHICLES	OPERACIONS AUXILIARS DE MANTENIMENT DE SISTEMES I EQUIPS D'EMBARCACIONS ESPORTIVES I D'ESBARJO	10

Font: SOIB

són sovint els que tenen manco nivell de qualificació.

La taula 4 ens mostra els certificats professionals impartits segons les diferents entitats participants. Segons les dades mostrades, 331 persones s'han tret el certificats professional o l'acreditació parcial acreditable.

3.2.2 Formació Dual Sectors Estratègics amb centres propis

L'aposta per reforçar les capacitats dels centres públics en els processos de qualificació del jovent de les Illes Balears inclou que els centres públics degudament acreditats participin en les convocatòries de formació dual adreçada a sectors estratègics de l'economia balear, tal com es desprèn del Pla Integrat de Formació Professional 2018-2021.

Són centres propis del SOIB els declarats com a tals per l'Acord del Consell de Govern, els centres educatius públics o concertats, així com els centres a què es refereix la disposició transitòria única del Decret 37/2015, de 22 de maig, d'aprovació dels Estatuts del Servei d'Ocupació de les Illes Balears. Hi ha dues línies de subvenció:

- Línia 1: adreçada a centres de formació propis del SOIB que presenten convenis de col·laboració amb empreses d'agricultura ecològica, industrial, nàutica, calçat, moble, bijuteria, energies renovables i eficiència energètica, química, TIC, comerç, turisme i hoteleria (però només cuina, recepció i allotjament). La línia 1 subvenciona els costs de formació associats al contracte de formació i d'aprenentatge.

Gràfic 6. Distribució de les persones participants de la Formació Dual Sectors Estratègics en centres propis, segons el sexe, que han obtingut certificat complet o acreditació parcial.

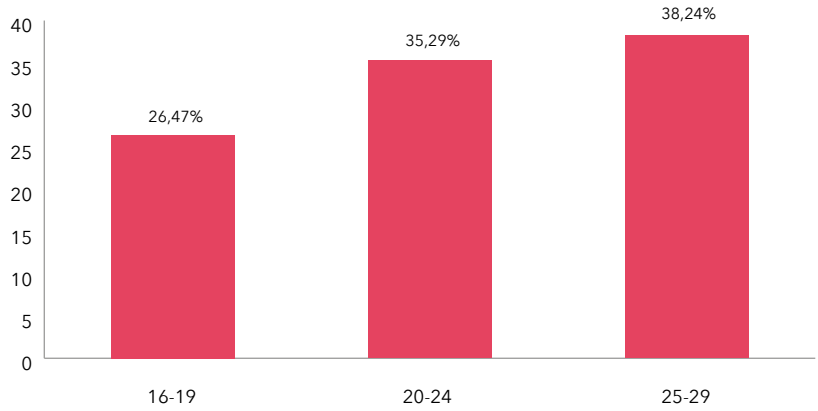

Font: SOIB

Gràfic 7. Distribució de les persones participants en la Formació Dual Sectors Estratègics, segons el sexe, que han obtingut certificat complet o acreditació parcial.

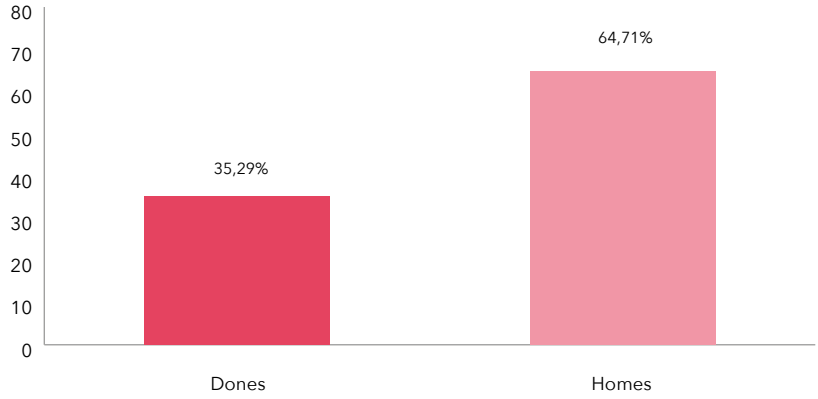

Font: SOIB

- Línia 2: adreçada a empreses on se subvencionen els costs de tutorització i laborals, incloses les cotitzacions de les persones participants, sempre que estiguin contractades en la modalitat de formació i d'aprenentatge i s'imparteixi presencialment la formació vinculada a l'ocupació, a través dels centres propis del SOIB. Va adreçada a aquestes activitats econòmiques.

La formació dual amb centres propis està en marxa i actualment 34 persones han obtingut un certificat professional o l'acreditació parcial, de les quals un 65 % són homes i el 35 %, dones. Per edats, el grup més nombrós té entre 25 i 29 anys.

4. Avaluació de la formació dual del soib

L'objectiu principal de qualsevol política activa d'ocupació és afavorir la incorporació de les persones aturades en el mercat laboral i, per això, cal conèixer quina és la inserció posterior dels participants dels programes i serveis que ofereix el SOIB.

En el cas de la formació dual, es tracta de conèixer les taxes d'inserció laboral una vegada acabats els diferents programes de formació dual, en intervals periòdics. Sovint, l'impacte de la mesura en la inserció posterior del participant no és immediat, sinó que augmenta amb el transcurs del temps.[16]

També convé tenir present que en el cas de les persones amb capacitats diferents la taxa d'abandó escolar és molt superior al de la població en general i que les persones amb discapacitat d'entre 16 i 30 anys presenten nivells educatius encara inferiors als del jovent sense discapacitat de la mateixa edat.[17] Per tant, l'èxit o el fracàs del programa de la formació dual adreçada a col·lectius vulnerables cal mesurar-lo no només pel grau d'inser-

Taula 6. Taxa d'inserció de les diferents convocatòries de formació amb alternança: programes mixtos i formació dual

TAXA D'INSERCIÓ POSTERIOR DELS PARTICIPANTS	HOMES		DONES	
	Contracte a 1 mes	Contracte a 6 mesos	Contracte a 1 mes	Contracte a 6 mesos
Programes mixtos SOIB 30 2017	21,43%	63,64%	22,63%	64,96%
Programes mixtos SOIB Jove 2017	17,24%	58,62%	30,77%	67,95%
Sectors estratègics 2016	35,56%	69,63%	56,00%	72,00%
Sectors estratègics 2017	43,86%	63,16%	43,48%	65,22%
Sectors estratègics amb centres propis 2017	42,11%	78,95%	25,00%	75,00%
Sectors estratègics 2018	38,46%	61,54%	0,00%	33,33%
Vulnerables 2016	38,83%	66,02%	42,86%	62,86%
Vulnerables 2017	50,00%	50,00%	25,00%	25,00%
TOTAL GENERAL	29,50%	59,39%	27,24%	56,66%

Font: Direcció General de Model Econòmic i Ocupació

ció laboral sinó també per l'eficàcia en la millora del nivell formatiu.

La taula 6 mostra unes taxes d'inserció laboral al mes de quasi un 30 % i que apuja fins al 59 % en els sis mesos en el cas dels homes, mentre que les taxes d'inserció de les dones en els sis mesos són un poc menors (56,66 %).

Per programes, la formació dual adreçada a sectors estratègics amb independència de si és amb centres propis o col·laboradors és la que facilita una major inserció laboral posterior, tant en homes com en dones, i és consistent al llarg del temps i més del 70 % dels participants tenen un contracte laboral en els sis mesos posteriors a l'acabament de la formació dual.

5. Conclusió

El Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears 2017-2020 així com el Pla Integral de Formació Professional per a l'ocupació 2018-2012 estableixen en les prioritats promocionar i desenvolupar la formació professional dual per a persones desocupades joves en sectors estratègics i emergents i que sigui una alternativa d'inserció i de qualificació laboral per als col·lectius vulnerables.

Després d'una legislatura on el SOIB ha fet feina de valent per a implantar la formació dual basada en certificats de professionalitat i els resultats indiquen que més de 1.200 persones han participat en formació dual del SOIB, les taxes de qualificació superen el 90 % en alguns programes específics i la inserció laboral en els sis mesos posteriors a l'acabament de la formació dual superen el 55 %.

Es pot afirmar que la formació dual impulsada pel SOIB s'ha consolidat com a part del catàleg de programes i serveis que l'Administració ofereix al jovent, col·lectius vulnerables i empreses de les Illes Balears per a millorar la qualificació i inserció laboral en el mercat de treball.

6. Bibliografia

- Breen, R. (2015) Explaining cross-national variation in youth unemployment, market and institutional factors, *European Sociological Review*, vol. 21, núm. 2, p. 125-134.

- Caparros Alcaraz, F.; Quetglas Oliver, M.; Ribas Mas, M. (agost, 2018). Avaluació de polítiques actives d'ocupació (II): els programes MIXTS de formació i ocupació del SOIB. *Focus Econòmic*, 8. Disponible en: https://soib.es/wp-content/uploads/2018/09/Focus-8-Programes-Mixts.pdf

- Comisión Europea (2010). *Una estrategia para un crecimiento inteligente, sostenible e integrador*, comunicación de la Comisión Europa 2020. Disponible en: <eur-Lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:ES:PDF>.

- D. A. Pla d'Indústria de les Illes Balears. Pacte per la competivitat, l'ocupació de qualitat i el progrés social 2018-2025. Disponible en: file:///C:/Users/u107940/Downloads/PLA-ESTRATGIC-INDUSTRIAL-2017_def_-19.01.2018-1%20(1).pdf

- Escudero Rodríguez, R. (2012). Nuevos derechos de formación y el contrato para la formación y el aprendizaje, *Relaciones Laborales*, núm. 23-24, p. 49-84.

- EUROSTAT. Disponible en: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en

- G. Echegaray, J. (2018, 2 de marzo). Baleares es la primera región que recupera el nivel de empleo previo a la crisis. *Libre mercado* Disponible en: https://www.libremercado.com/2018-02-03/baleares-es-la-primera-region-que-recupera-el-nivel-de-empleo-previo-a-la-crisis-1276613001/

- Gómez S.; Gómez E.; Bardi C.; Barón J. (2016). *El camino hacia el empleo juvenil ¿Qué puede hacer la empresa?* Madrid: Observatorio Empresarial contra la Pobreza.

- Homs, O. (2017). La implantación en España de la formación profesional dual: Perspectivas. *Revista Internacional de Organizaciones,* (17), 7-20. Disponible en el siguiente enlace: https://doi.org/10.17345/rio17.7-20 [Consultado el 13/06/2019].

- Huete García, A.; Quezada García M. Y.; Daniel Caballero J. (2017). *Jóvenes con discapacidad en España.* Madrid, Observatorio de la Juventud en España.

- Marhuenda Fluixá, F.; Chisver Tarazona, M. J.; Palomares Montero, D.; Vila, J. (2017). Con d de dual: investigación sobre la implantación del sistema dual en la formación profesional en España. *Educar 2*, (53/2), p. 285-307.

- Molina, I. La formación dual: un nuevo enfoque de la formación profesional. *Revista Internacional de Organizaciones*, [Sl], n. 17, p. 129-139. Disponible en: <http://www.revista-rio.org/index.php/revista_rio/article/view/214>

- Fecha de acceso: 11 junio 2019 doi: https://doi.org/10.17345/rio17.129-139.

- Moreno, A. (2008). *Economía, empleo y consumo: las transiciones juveniles en el contexto de la globalización Informe 2008, Juventud en España* (2), Madrid, Observatorio de la Juventud en España: Servicio de Documentación y Estudios.

- Torelló, O.; Olmos, P.; Salvà Mut, F.; Comas, R. Itinerarios de éxito y fracaso en FP, (2015). En: *actas XVII congreso internacional de Galicia en el Norte de Portugal de Formación Para o Travallo.* Santiago de Compostela, p. 75-88.

Notes

1. EUROSTAT. Disponible en: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en

2. Torelló, Óscar; Olmos, Patricia; Salvà Mut, Francesca; Comas, Ruben. Itinerarios de éxito y fracaso en FP, (2015) . En: Actas XVII Congreso Internacional de Galicia en el Norte de Portugal de Formación Para o Travallo. Santiago de Compostela, p.75-88

3. Moreno, A. (2008). Economía, empleo y consumo: las transiciones juveniles en el contexto de la globalización Informe 2008, Juventud en España (2), Madrid, Observatorio de la Juventud en España: Servicio de Documentación y Estudios

4. Gómez S.; Gómez E.; Bardi C.; Barón J. (2016). El camino hacia el empleo juvenil ¿ Qué puede hacer la empresa?. Madrid: Observatorio Empresarial contra la Pobreza

5. Breen, R. (2015). Explaining cross-national variation in youth unemployment, market and institutional factors, European Sociological Review, vol. 21, núm. 2, p. 125-134.

6. Molina, Iris. «La formación dual: un nuevo enfoque de la formación professional». Revista Internacional de Organizaciones, [Sl], núm. 17, p. 129-139. Disponible en: <http://www.revista-rio.org/index.php/revista_rio/article/view/214>. doi:https://doi.org/10.17345/rio17.129-139.

7. Comisión Europea (2010). Una estrategia para un crecimiento inteligente, sostenible e integrador, comunicación de la Comisión Europa 2020.

8. Escudero Rodríguez, R. (2012). Nuevos derechos de formación y el contrato para la formación y el aprendizaje, Relaciones Laborales, núm. 23-24, p. 49-84.

9. Marhuenda Fluixá, F.; Chisver Tarazona, M. J.; Palomares Montero, D.; Vila, J. (2017). Con d de dual: investigación sobre la implantación del sistema dual en la formación profesional en España. Educar 2, (53/2), p. 285-307.

10. Homs, O. (2017). La implantación en España de la formación profesional dual: perspectivas. Revista Internacional de Organizaciones, 0(17), 7-20.

11. Nota de conjuntura laboral a les Illes Balears. Observatori del Treball de les Illes Balears. 2/07/2019.

12. G. Echegaray, J. (2018, 2 de marzo). Baleares es la primera región que recupera el nivel de empleo previo a la crisis. Libre mercado. Disponible en: https://www.libremercado.com/2018-02-03/baleares-es-la-primera-region-que-recupera-el-nivel-de-empleo-previo-a-la-crisis-1276613001/

13. Anàlisi de les dades proporcionades pel Servei de Gestió de Programes VI. SOIB.

14. Gómez S.; Gómez E.; Bardi C.; Barón J. (2016). El camino hacia el empleo juvenil ¿Qué puede hacer la empresa? Madrid: Observatorio Empresarial contra la Pobreza.

15. AV. Pla d'Indústria de les Illes Balears. Pacte per la competivitat, l'ocupació de qualitat i el progrés social 2018-2025. Disponible en: file:///C:/Users/u107940/Downloads/PLA-ESTRATGIC-INDUSTRIAL-2017_def_-19.01.2018-1%20(1).pdf

16. Caparros Alcaraz, F.; Quetglas Oliver, M.; Ribas Mas, M. (agost, 2018). Avaluació de polítiques actives d'ocupació (II): els programes MIXTS de formació i ocupació del SOIB. Focus Econòmic, 8. Disponible en: https://soib.es/wp-content/uploads/2018/09/Focus-8-Programes-Mixts.pdf

17. Huete García, A.; Quezada García, M. Y.; Daniel Caballero J. (2017). Jóvenes con discapacidad en España. Madrid, Observatorio de la Juventud en España.

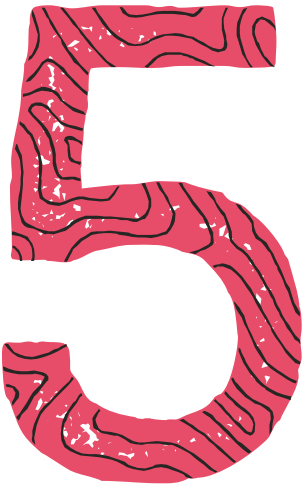

Programa de pedagogia intensiva

GENERANT NOUS ESPAIS DE RELACIÓ I CONVIVÈNCIA

MARIA DEL MAR DIEZ CASASNOVAS
MARÍA GLORIA VARGAS RODRÍGUEZ

Maria del Mar Diez Casasnovas

Maó, Illes Balears, 1982. Diplomada en Educació social per la Universitat Complutense de Madrid. Especialista Universitària en Gestió Integral de Conflictes i Promoció de la Convivència, Mediació Familiar, per la UAB, i en la Intervenció Socioeducativa de l'Educador Social en els Centres Escolars, per la UIB.

Des de 2008, treballa com a educadora en els Serveis Socials Comunitaris Bàsics, i concretament en l'Equip Municipal d'intervenció familiar (EMIF) de l'Ajuntament de Ferreries.

María Gloria Vargas Rodríguez

Dehesas de Guadix, Granada, 1971. Diplomada en Educació Social per la UNED. Especialista Universitària en Orientació i Mediació Familiar, per la UNED, i en Intervenció Educativa del Educador Social en els Centres d'educació Secundària, per la UIB.

Des de 2007, treballa com a educadora social en l'SSCB i en l'Equip Municipal d'Intervenció Familiar (EMIF) de l'Ajuntament des Castell (Menorca).

Resum

La pedagogia intensiva viscuda com a generadora d'experiències que possibilitin i propiciï espais que generin una mirada nova. Aquesta és la clau en la qual es basa aquest programa adreçat a joves entre 13 i 18 anys, que es troben en situació de dificultat sociofamiliar o de desenvolupament personal, i que per algun motiu estan vinculats amb els Serveis Socials Comunitaris Bàsics (SSCB), l'Equip Municipal d'Intervenció Familiar (EMIF), l'Atenció Primària, els Programes d'Escolarització Compartida o altres. Aquest programa es du a terme a Menorca des de l'any 2009 i hi participen ajuntaments de l'illa i també altres entitats relacionades amb la joventut.

Quan treballem amb una part del jovent que acumulen vivències que impliquen dificultats, proporcionar històries alternatives d'èxit ofereix la possibilitat de reinventar-se i contar-ho d'una manera diferent, donant peu a la possibilitat de relacionar-se des d'un altre angle que els proporcioni una mirada diferent. És a dir, oferir altres espais capaços de generar històries alternatives que donin lloc a una narrativa nova sobre ells mateixos.

Aquesta oferta s'emmarca en l'espai natural que ofereix Menorca, com a escenari de normalització i de pertinença, fomentant l'oci alternatiu i el treball en equip, amb l'acompanyament de l'educador o educadora social que aposten per la tutoria de referència capaços de motivar valors de resiliència i fer sentir als grup amb el que treballen «persones estimables» (J. Barudy).

Paraules clau
Pedagogia intensiva / Joves / Alternativa.

Resumen

La pedagogia intensiva vivida como generadora de experiencias que posibiliten y propicien espacios que generen una nueva mirada. Esta es la clave en la que se basa este programa dirigido a jóvenes entre 13 y 18 años, que se encuentran en situación de dificultad sociofamiliar o de desarrollo personal, y que por algún motivo están vinculados con los Servicios Sociales Comunitarios Básicos (SSCB), Equipo de intervención familiar (EMIF), Atención Primaria, Programas de Escolarización Compartida u otros. Este programa se lleva a cabo en Menorca desde el año 2009 y en él participan los diferentes ayuntamientos de la isla, así como otras entidades relacionadas con la juventud.

Cuando trabajamos con una parte de los y las jóvenes que acumulan vivencias que implican dificultad, proporcionar historias alternativas de éxito ofrece la posibilidad de reinventarse y contarse de una manera diferente, dando pie a la posibilidad de relacionarse desde otro ángulo que les proporcione una mirada diferente. Es decir, ofrecer nuevos espacios capaces de generar historias alternativas que den lugar a una nueva narrativa sobre ellos mismos.

Enmarcado en el espacio natural que ofrece la isla de Menorca, como escenario de normalización y de pertenencia, fomentando el ocio alternativo y el trabajo en equipo, con el acompañamiento del educador o educadora social que apuestan por la tutoría de referencia capaces de motivar valores de resiliencia y hacer al grupo con el que trabajan «personas queribles» (J. Barudy).

Paraules clau
Pedagogía intensiva / Jóvenes / Alternativa.

1. Contextualització i fonamentació

El programa de pedagogia intensiva és un programa que pretén oferir al jovent que participa dels programes dels Serveis Socials Comunitaris Bàsics dels diferents ajuntaments una oportunitat de ruptura amb el seu entorn natural, oferint un escenari de noves experiències i vivències que els permeti contar la seva història d'una manera diferent.

Els inicis d'aquest programa es remunten a l'any 2009 en el que un grup de joves participa amb la Fundació de Joves navegants en el programa " Mar de joves" que consistia a estar tres dies a bord d'un veler. L'experiència que ofereix aquest escenari nou quant a vivències del grup, noves experiències d'èxit que van ser contades a les famílies, el vincle que s'estableix amb la persona educadora que els acompanya, va donar peu a una intensa feina amb resultats molt positius, com el de tenir una persona de referència, de marc de seguretat, noves relacions, etc. i van tenir com a fruit l'elaboració d'un programa en el qual van participar diversos ajuntaments de Menorca i que van aportar aquests beneficis a les persones amb qui es feia una feina d'acompanyament.

Arran d'aquesta experiència, s'elabora el primer programa que es va anomenar "Fes-te a la mar". Afegia, com a element bàsic, la feina prèvia amb el grup que participava en l'activitat de ruptura. Aquesta activitat era de diversos dies i permetia a la persona que hi participava trobar-se en un espai i en un entorn diferent al de sempre.

Des del primer moment, es va donar molta importància a aquesta feina prèvia, perquè es va considerar que implicava un grau de confiança i de reconeixement que permetia, en moments concrets, anar treballant i elaborant el camí personal d'una forma discreta, acompanyant i sense intrusisme en la vida dels joves.

Aquest manera d'obra era una via per evitar conflictes, prevenir incidents fruit dels rols que cada jove tenia al carrer i, que per mor d les dimensions de l'illa, molts es coneixien i per tant intentaven mantenir el seu estatus dins el grup. És aquest precisament l'aspecte més màgic a treballar, ja que el fet de convertir-se en companys i companyes de noves aventures i situacions desconegudes per a ells, els fa d'alguna manera més vulnerables en algunes situacions i en altres els permet treure altres aspectes personals que són fortaleses i que els sorprèn a ells mateixos i als altres. Així s'acciona la palanca per crear relacions noves i altres maneres de fer.

Es va considerar bàsic incloure aquest aspecte en el programa que s'elaborà, i es va donar una importància que s'ha mantingut durant aquests anys, i que ens ha permès veure que el programa crea la màgia de noves oportunitats.

Es va optar per fer una sèrie d'activitats prèvies a la sortida d'intensitat de tres dies, que permetessin crear grup i conèixer altres persones en la mateixa situació, enfortint els seus vincles de manera que ampliessin els seus escenaris de relació. Es treballaven aspectes diferents, com ara, afrontar situacions noves, resoldra dilemes i superar les pròpies dificultats.

S'ofereix connectar amb la natura com a espai de normalització i de

pertinença, aprofitant els recursos naturals de l'entorn que ens ofereix l'illa, creant un marc en el que sigui possible facilitar una experiència significativa i inspiradora de canvis i se sentin acompanyats en el seu procés.

Al llarg dels anys el programa ha sofert algunes modificacions, concretament l'any 2014, per una sèrie de dificultats amb les entitats col·laboradores a nivell organitzatiu i econòmic, sorgeix la necessitat real de modificar i adaptar el projecte als recursos no sols econòmics, tècnics i materials amb què comptàvem, sinó també amb les possibilitats que ens ofereix l'espai natural de l'illa com a escenari de treball.

Aquesta redefinició va suposar un compromís de tots els educadors i educadores i altres persones implicades amb relació a un objectiu comú: que sorgeixi un projecte inclusiu capaç de donar resposta a les necessitats dels joves amb qui treballàvem a diferents municipis, adaptar-lo a ells utilitzant com a base principal els recursos naturals. És a dir, donar-li en definitiva una nova forma sense perdre mai de vista l'objectiu principal, oferir-los la possibilitat de compartir un espai en un context social alternatiu que facilités el seu desenvolupament socioeducatiu i de creixement personal.

Cal esmentar el que suposa a nivell de creixement professional i personal dels professionals el fet de treballar durant mesos en l'elaboració d'un projecte comú. Es posa de manifest la capacitat d'arribar a acords a fi de concretar la mirada que crèiem que era fonamental transmetre'ls, els matisos que farien que aquest projecte fos diferent als altres, i la reacció que esperàvem rebre del jovent. Aquesta feina ha esdevingut una oportunitat de treball en xarxa real, de treball comunitari en el qual s'impliquen diferents agents, entitats i professionals. El resultat d'aquest nou projecte que ja es va anomenar de *Pedagogia intensiva* va significar gaudir d'activitats entorn de la natura, conèixer l'illa i aprofitar els recursos que ens proporciona Menorca.

Aquesta modificació va ser l'oportunitat que ha permès adaptar el projecte a les necessitats reals del jovent amb què treballem i a les seves famílies, però sobretot a la feina realitzada, des de l'acompanyament respectuós, compromès i sensible que implica una feina tan acurada i propera com la creació d'un vincle de seguretat. Això permet aprofundir altres aspectes de la seva vida que facilitin la seva autonomia, resiliència i l'oportunitat de contar la seva història d'una manera diferent vers al món que viuen.

2. Objectius

2.1. Objectius generals

- Oferir alternatives reals d'escenaris de relació i de temps lliure
- Fomentar l'ús, l'aprofitament i la cura del medi ambient
- Experimentar i gaudir del treball en equip
- Fomentar hàbits saludables
- Crear un espai de convivència

2.2. Objectius específics

- Reforçar l'autoestima, l'empatia i la motivació
- Treballar la gestió de les emocions i les habilitats de comunicació
- Desenvolupar les habilitats socials i promoure relacions diferents en la qual els rols no estiguin predeterminats
- Estimular i sensibilitzar al jovent per entendre l'aventura com un espai de creixement personal i experiència enriquidora
- Aprendre a actuar amb responsabilitat
- Possibilitar la vivència d'una experiència positiva, d'èxit que doni peu a contar la seva pròpia història d'una manera diferent
- Promocionar l'autoconeixement i conèixer les habilitats de cadascú i la possibilitat d'aprendre nous comportaments que donin lloc a resultats nous
- Fer que participin en el seu propi desenvolupament personal i maduratiu
- Afavorir la negociació, el respecte i la comunicació a través de la convivència
- Adquirir eines, recursos i habilitats socials mitjançant el coneixement d'ells mateixos i del seu propi entorn
- Crear un vincle amb l'educador o educadora per tal de tenir una persona de referència i poder treballar des de la proximitat, l'afecte i la vinculació

3. Metodologia

L'essència metodològica d'aquest projecte és la pedagogia intensiva que tracta d'oferir experiències significatives al jovent en procés socioeducatiu fent una aturada dins la seva quotidianitat per submergir-se en un espai d'interacció grupal en un entorn natural que els ajudi a créixer. Es basa en la seva participació activa, en l'aprofitament dels recursos naturals de l'entorn que ens permet l'illa i en el treball en equip.

Es pretén també oferir experiències significatives al jovent perquè trenquin amb la seva realitat i rutina i a partir d'aquestes, ells mateixos puguin construir un relat personal. Es tracta de fer ruptures per poder prendre distància, crear un marc en què sigui possible facilitar una experiència única, significativa i inspiradora de canvis, on cada jove sigui acompanyat en el seu aprenentatge sobre ells mateixos, els altres i el món que els envolta.

És un projecte que ofereix la possibilitat de viure una aventura sobre la qual aquestes persones podran recolzar-se i enriquir la seva identitat. Es crea un espai que convida a comunicar-se i a exposar les inquietuds de manera natural i des de la llibertat i el respecte. Es pretén que les persones participants s'apropin a altres realitats, paisatges i vivències diferents. En definitiva se'ls ofereix un contrast que els permeti compa-

rar i analitzar altres possibilitats, altres maneres de fer i de pensar.

El tècnic o tècnica de referència de cada ajuntament, que sol coincidir amb la figura de l'educador o educadora social, crea el grup de joves en base als criteris que creu oportuns. Sempre es té en compte la necessitat de crear vincle per complementar la feina que es dugui a terme, amb la participació en alguns dels programes dels serveis socials comunitaris bàsics.

Al llarg de l'any es fan una sèrie d'activitats mensuals en les quals participen adolescents de tots els municipis que tinguin grup. Són activitats amb l'objectiu de sorprendre'ls i de promoure emocions i situacions abans no conegudes. Algunes d'aquestes activitats han estat: escalada, dansateràpia, circ, ruta en caiac, etc.

Durant l'estiu es realitza l'activi- tat intensiva en la qual estan tres dies gaudint d'una experiència mai viscuda i que implica una nova manera de vida. La diversió i el benestar estan entrellaçats amb les normes i les responsabilitats. Es crea així un nou concepte d'un mateix com a persona que convida a comportar-se d'una manera diferent i per tant a contar la pròpia realitat des d'una altra perspectiva.

Algunes d'aquestes activitats han estat en col·laboració amb entitats públiques i privades, com ara, navegar, fer rutes en caiac, bicicleta i a peu, estar de campament amb activitats diàries d'orientació, sortir a camí de cavalls, etc.

Durant el tercer trimestre es fa una cloenda en la qual participen les famílies, es mostra un vídeo amb fotos de les diferents activitats i hi ha un intercanvi d'experiències i d'anècdotes que provoquen en molts de casos emocions i satisfacció als participants i també a les seves famílies.

Cal afegir també les coordinacions mensuals entre els professionals referents de cada ajuntament que hi participa. Aquestes trobades representen la base de cada programa ja que s'hi decideixen tots el detalls que faran diferenciar una edició de l'altra. Cal destacar que tot i que cadascuna té la seva importància, és en la darrera, després de l'acte de cloenda, quan es fa una avaluació completa que inclou una anàlisi dels diferents factor implicats. Es debaten possibles millores amb l'objectiu comú d'arribar a acords que siguin positius i facilitadors.

Destaquem com a part molt important de cada edició l'organització de la cloenda ja que dona l'oportunitat de compartir amb les famílies detalls de l'experiència viscuda tant en les sortides prèvies com en la intensiva. Es facilita l'intercanvi d'opinions tant dels referents com dels participants, fet que convida a mostrar-se tal i com són en realitat. Es proporciona l'opció de poder compartir espais de qualitat que en el dia a dia a vegades no són percebuts pels pares i mares.

Amb aquest acte es genera un clima màgic de confiança cap al jovent, així com de satisfacció per part de les famílies perquè perceben la mirada que els seus fills i filles necessiten per poder avançar i evolucionar amb el màxim respecte per la vida i les persones.

4. Població beneficiària i la seva experiència

Des de 2009 aquest programa ha atès un total de 257 joves, dels quals 161 són homes i 96 dones.

Aquest nombre engloba tant els que han participat d'un principi amb la col·laboració de la Fundació Joves navegants com els que es van anar adherint a les activitats prèvies que es van plantejar a partir del segon any, vista la dificultat que suposa organitzar una activitat intensiva, amb objectius clars, sense conèixer les persones destinatàries. D'aquesta manera, amb les activitats prèvies es va creant un vincle que ja suposa un treball de coneixement i d'acompanyament.

El jovent que hi participa prové de programes dels Serveis Socials Comunitaris Bàsics dels ajuntaments de Menorca, com poden ser atenció primària, amb els Equips Municipals d'Intervenció Familiar, els programes d'escolarització compartida o qualsevol altre, i que es consideri adient la participació en el programa, per motius de vinculació, d'acompanyament, de respir o de viure una experiència que els faci sentir diferents.

Les persones participants es troben en una situació personal, social, acadèmica o familiar complicada i necessiten una mirada diferent per poder elaborar d'una manera alternativa la seva pròpia història.

Al llarg dels anys ens hem trobat moltes experiències positives que voldríem destacar. Hi ha hagut joves que han perdut la por a l'aigua i que han après a nedar; joves que han sortit del seu municipi i han conegut llocs de l'illa on mai no havien estat; joves que han assumit responsabilitats en situacions viscudes sense dubte i amb decisió; joves que s'han vist obligats a comportar-se d'una altra manera per mor de l'entorn i que per tant han pogut obtenir diferents resultats, etc.

Un exemple clar és quan es troben en algun medi diferent, com ara en un veler o caiac enmig del mar i s'han marejat o han hagut d'atendre algun company o educador, fins i tot, en una situació d'indisposició. Aquestes experiències tan potents fan que ho visquin amb sorpresa, però també amb satisfacció.

Després de déu anys de compartir amb joves aquest programa la veritat és que podríem trobar moltes experiències a destacar, però el que realment volem fer constar és el vincle que es crea i que perdura al llarg del temps amb aquest joves i amb les seves famílies. Rebem moltes mostres d'agraïment com a impulsors d'aquest programa que fan que any rere any continuem lluitant per donar-li el lloc que creiem que es mereix.

Per mostra, a continuació hi ha alguns comentaris de participants, famílies i referents recopilats al llarg dels anys en que s'ha dut a terme el programa:

«Mai vaig pensar que seria tan guai.»

Són les paraules d'alguns quan en un principi es negaven a participar en el programa per desconeixement o per por. De vegades, ens trobem amb dificultats de convèncer als joves en el programa per por o mandra de començar en nous espais i noves relacions, formant part del repte que, com educadors i educadores ,tenim envers a aquests joves.

«Sort que a la fi he vingut.»

Aquest comentari fa referència a la indecisió que de vegades els acompanya respecte a la participació en el programa. Les activitats prèvies ajuden a consolidar el grup i el vincle entre els joves i la persona de referència, fomentant el sentiment de pertinença.

«Mai pensava que superaria la fòbia a sortir al carrer i en aquestes activitats m'he sentit súper.»

Aquesta és la intervenció pública d'un jove en la cloenda de la darrera edició. De vegades ens trobem amb joves que tenen dificultats afegides i que la participació en aquest programa fa que sigui una passa en el seu procés de recuperació.

«Hauria quedat a viure allà.»

Aquesta jove es va trobar en una situació diferent a l'habitual que la va fer sentir bé, crear nous vincles i relacions més sanes. Aquest és un exemple clar de ruptura amb el seu entorn quotidià que li permet un respir i, d'alguna manera, començar a pensar que pot tenir i construir una vida diferent.

«Saber que si no ho feim nosaltres, no ho fa ningú.»

Aquestes paraules fan referència al fet que responsables d'ells mateixos, que s'han de repartir les tasques, que d'ells depèn que surti bé. Això els motiva i fa que s'ho prenguin com un repte, que després transmeten a les seves famílies amb molta il·lusió.

«Mai havia vist el meu fill fer feina a la cuina.»

És el comentari d'una mare quan veu al vídeo el seu fill preparant el dinar. Per als familiars és una ocasió de veure el seu fill o filla d'una manera diferent a la que se relaciona amb la família, des del vessant d'adult responsable.

«Pensava que al mateix dia hauria d'anar a cercar-lo.»

Als pares i mares els sorprèn com encaren el repte que els proposen i veuen com poden confiar-hi i els perceben d'una manera diferent.

«És una eina molt potent de vinculació.»

Són les paraules una educadora que parla sempre del treball que pot fer a partir d'aquest apropament amb el jove i la seva família.

«És un luxe poder oferir un escenari com el que tenim a l'illa.»

Una educadora fa aquest comentari en referència a l'ús de la natura com espai de vinculació, cohesió i pertinença.

«Ara recollim els fruits del vincle que es va establir participant en aquest projecte. Menors que han verbalitzat que es van sentir cuidats de veritat i han après que poden acudir a demanar ajuda i així ho fan.»

És la conclusió d'una educadora social en la memòria final de la edició 2018.

Quan comparteixen l'experiència el que més agrada és compartir moments positius amb altres joves amb els quals se senten identificats o amb qui empatizen per la seva vivència. També els agrada sortir del seu ambient quotidià i fer coses diferents que

Font: elaboració pròpia

Font: elaboració pròpia

els fa sentir valents, capaços, decidits i sobretot sentir-se que formen part d'un equip.

5. Dilemes ètics que se'ns plantegen

Hem de dir que aquest projecte compta amb la il·lusió dels professionals que el dirigeixen, fet que permet portar-lo a terme i cercar la manera de reinventar-lo any rere any. Es per això mateix que, moltes vegades, la motivació amb la qual plantegem el projecte ens permet tirar endavant amb una motivació que cal plantejar com a primer dilema ètic, pel fet que com a professionals tenim més empenta que els mateixos joves i les seves famílies.

En ocasions ens trobem estirant un projecte que ens fa emprar moltes energies i que no sempre sentim la mateixa intensitat per part del grup.

Font: elaboració pròpia

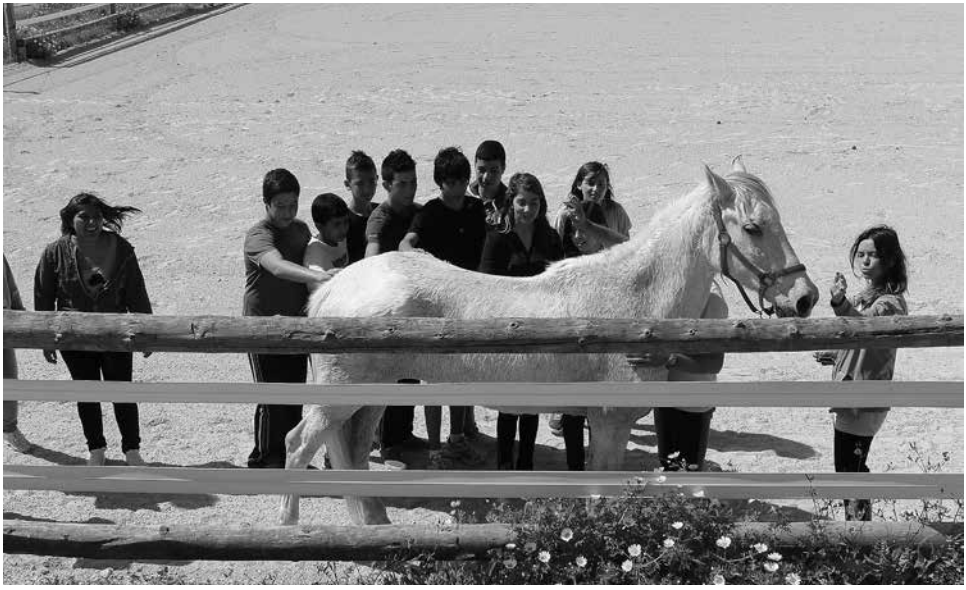

Font: elaboració pròpia

És en aquestes ocasions en les quals la nostra motivació es veu afectada i ens plantegem si té sentit o no. Un altre dilema és la confrontació entre les normes que nosaltres considerem importants per a la convivència i per crear un ambient òptim i les que porten de les famílies d'origen, en les quals a vegades els límits no són tan clars, i implica una lluita constant en la consecució d'un consens en el grup. Un exemple molt comú és el consum de tabac i la utilització del mòbil durant les activitats.

Les diferents mirades dels professionals i els diferent vincles que es creen amb els joves, suposen un altre aspecte ètic, motiu de moltes discussions entre els professionals de referència i que han suposat la necessitat d'arribar a acords abans de les sortides, especialment les intensives, que impliquen una convivència i per tant la necessitat de donar un mateix missatge per part de les persones referents cap als joves que participen.

Aquests dilemes suposen un repte i per tant també una autocrítica que cada any forma part de l'avaluació i el replantejament de la propera edició.

6. Reptes de programa i conclusions

Malgrat aquest programa es du a terme des de l'any 2009, no està exempt de plantejar reptes amb el treball amb el jovent, sinó que requereix cercar solucions a nivell organitzatiu i de recursos econòmics que permetin dur-lo a terme cada nova edició.

Precisament, cercar solucions és el que fa que sigui un projecte viu que obliga els professionals responsables a estar actius i ser capaços de resoldre les possibles eventualitats que puguin sorgir, relacionades tant per l'adaptació al medi físic i ambiental. Per exemple, davant situacions meteorològiques adverses, hi ha hagut ocasions en què ha estat necessari canviar la data de la sortida per mor del temps. També a vegades les empreses col·laboradores no han disposat d'agenda per poder dur a terme qualque activitat i ens hem adaptat a ells per poder realitzar-la. En altres ocasions, hem lluitat per adaptar-nos al recursos econòmics disponibles que de fet solen variar en cada exercici ja que depenen d'aportacions institucionals.

Quant al treball amb el jovent es fa necessària una constant feina de motivació i de recerca d'activitats que siguin atractives. Intentem que cada any hi hagi activitats diverses amb diferents professionals externs, de manera que implica una recerca activa d'alternatives d'oci. Oferim un ventall de possibilitats perquè puguin descobrir quins són els seus interessos.

Pel que fa a l'organització, cal dir que és un programa que compta amb el treball i la confiança del grup d'educadors i educadores que han estat els promotors i els que han fet possible que funcionés de forma continuada, durant tots aquest anys. Continua sent un repte del programa tenir el suport de totes les institucions municipals i que es dugui a terme a tota l'illa.

Rebem el suport econòmic del Consell Insular de Menorca a través de l'INJOVE dins el seu programa «Alternanits» que manté una partida anual destinada a l'activitat intensiva. També comptem amb les aportacions econòmiques que dona cada ajuntament

que hi participa, així com la col·laboració d'entitats sense ànim de lucre i empreses que d'alguna manera ens donen suport. En algunes edicions hem comptat amb la donació d'alguns productes d'empreses menorquines.

Creure en aquest programa ha estat un repte des del principi, ja que a vegades és molt difícil quantificar i determinar quins són els resultats reals i la incidència. La feina amb joves que fem com educadors i educadores implica un treball constant de confiança i d'acompanyament que es veu enriquit amb el vincle que es genera amb aquestes activitats. A més, transmetre la importància que té el treball comunitari com a prevenció tant a la població general com a les mateixes institucions és essencial per comprendre que és una inversió de futur amb el jovent, que els propiciarà l'oportunitat de triar el seu propi camí.

Aquest és precisament el repte màxim d'aquest programa, donar a conèixer aquests resultats de manera objectivable, però que amb la feina diària amb les famílies i amb els joves és quan ho palpem veritablement.

A llarg d'aquests anys s'ha pogut valorar com a repte i aspecte molt important i positiu, amb vista a aconseguir el objectius en el treball amb adolescents, l'establiment d'un vincle entre el professional de referència i ells. Depenent d'aquest aspecte la relació es fonamentarà sobre una base sincera, sensible i respectuosa. Tenim en compte que la resposta davant una nova experiència a vegades necessita d'un acompanyament efectiu i això es pot aconseguir quan es manté aquest vincle de confiança entre persones educadores i participants.

Poder representar i actuar com una figura facilitadora és essencial per tal de poder analitzar plegats la possibilitat enriquidora de poder afrontar d'una altra manera una situació puntual, en un context diferent de l'habitual. Això fa que acceptin que són capaços de resoldre situacions imprevistes i augmentar així la confiança en un mateix.

Com a conclusió, cal dir que no ha estat un camí fàcil. Hem hagut de lluitar molt perquè aquest projecte sigui no sols visible per les diferents administracions, sinó que la dificultat amb què ens trobem encara és haver de demostrar els resultats d'aquesta feina que esdevé imperceptible per qui no treballa amb els joves o amb les seves famílies, i és per això que contínuament hem de defensar el projecte i argumentar-lo. Volem destacar que el motor d'aquest programa és, en primer lloc, el jovent com a part imprescindible del seu procés de vida, però també la creença i la passió de totes les persones que hi participen o han participat, ja que implica una feina acurada, de lluita i de reinvenció.

Creure que proporcionant un espai diferent implica un comportament diferent i, per tant, una nova versió de nosaltres mateixos, no només implica creure-hi, sinó que implica confiar, deixar espai, donar oportunitats i estar preparats per treballar des d'una perspectiva nova. El paper professional és només d'acompanyament, d'observador i de referent, si és necessari, i aquesta feina, plasmar-la amb dades objectives a vegades és molt difícil. La trajectòria durant aquests anys ens ha demostrat que hi ha experiències en la

vida que marquen i que poden ser un punt d'inflexió perquè ens percebem a nosaltres mateixos, i el nostre voltant ens percebi, d'una manera diferent i per tant sorgeixin noves experiències.

És clar que cada any suposa un repte per a les persones que organitzem el programa, tant personal com professional. Ha estat un programa que va sorgir de manera espontània i que ha estat fruit de experiències i d'assajos i errors. Després de tants anys ens ha permès donar-li forma i contingut, i establir unes bases mínimes d'execució. Som conscients que no tenim un model de referència més que la pròpia experiència en aquest tipus de projecte, si més no, d'alguna iniciativa similar. La capacitat d'adaptar-nos al que el jovent ens demana permet començar a enfilar cada any una edició nova.

Per nosaltres és evident que hi ha millores a fer amb vista al futur, però és la mateixa flexibilitat, capacitat d'adaptació, d'escolta de la demanda del jovent i, sobretot, la creença que aquest programa funciona, la base per poder donar-li continuïtat i introduir-hi millores en cada una de les edicions.

Sense cap dubte, aquest programa és una oportunitat per a tots els participants, tant per joves com per educadors i educadores que hi participen. Ofereix un espai que permet reinventar-se i deixar-se sorprendre d'un mateix. Estableix escenaris nous, alternatives reals que generen emocions noves i imprevistes, propiciant noves formes de resoldre situacions d'afrontar-les i establir noves relacions. Permet una desconnexió a la seva realitat moltes vegades difícil i, en definitiva, una gran oportunitat de créixer.

Agraïment

Agraïm a totes les persones educadores, voluntàries i professionals que formen i han format part d'aquest projecte, que hi creuen i el fan possible

6. Bibliografia

- Barudy, J.; Dantagnan, M. (2009): Los buenos tratos a la infancia: parentalidad, apego y resiliencia. Barcelona: Gedisa editorial
- Beyebach, M.; Herrero de Vega, M. (2010): 200 Tareas en terapia Breve. Barcelona: Editorial Herder
- Olives, T.; Parreño, L.; Julià, M.; Marsal, J.; Royo, M.; Oliver, J.; Reire (2011): Revista d'innovació i recerca en educació: Acompañados por el viento: creando entornos educativos que favorezcan el trabajo colaborativo
- Ruiz Lázaro, P.J. (2004): Promoviendo la adaptación saludable en nuestros adolescentes. Ministerio de Sanidad y Consumo
- White, M., Epson, D. (1993): Medios narrativos para fines terapéuticos. Barcelona: Paidós
- Fundació Pere Tarrés: http://www.peretarres.org/mcecc
- Nuevas dinámicas y juegos grupales: http://www.pjcweb.org
- Proyecto Rupturas: http://www.hezizerb.net/hausturak

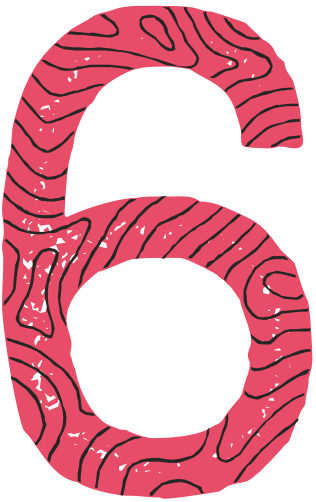

«noSaltres»

Un projecte de creació col·lectiva entre joves i grans, inspirat en històries i experiències de la ciutat antiga de Palma

IRENE PASCUAL MOLINAS

Irene Pascual Molinas

Llicenciada en Història de l'Art a la Universitat de Girona i en Escenografia a l'Institut del Teatre de Barcelona i a la Udk de Berlín, ciutat on va cursar els estudis de postgrau en Mediació de Museus.

Té una trajectòria llarga com a creadora en el camp de la pintura, el dibuix i la performance. Des de ben prest, va combinar l'activitat artística amb la docència, impartint seminaris i tallers de creació per als més joves en l'àmbit del museu o en altres institucions com biblioteques, centres cívics o escoles d'art, així com en programes específics d'ensenyament superior universitari.

Va viure durant tretze anys a Berlín i en fa dos que viu a Mallorca, on actualment treballa en la gestió cultural de la companyia de dansa Cia Mariantònia Oliver i el projecte «EiMa», centre de creació i festival d'arts escèniques.

Resum

Un projecte col·laboratiu entre un grup de joves d'institut i un grup de veïnats del barri (persones adultes), que escorcolla i qüestiona la ciutat antiga de Palma.

Basant-nos en la *performance* com a llenguatge transdisciplinari (veu, cos, instal·lació, audiovisuals…), utilitzam el format recurrent de la visita guiada com a vertebrador d'aquestes trobades, cosa que permet combinar experiències sensorials amb idees, fantasies, memòries i l'espai concret del barri.

El projecte es va desenvolupar a l'espai públic (incloent biblioteca, parcs, places, centres socials…), on es varen crear petites *performance site-specific* i va comptar una presentació final al Teatre Principal l'1 de juny del 2019. El projecte forma part del programa educatiu «Crea Principal» del Teatre Principal.

Paraules clau

Creació col·lectiva / Projecte intergeneracional / Performance (art d'acció) / Ciutat antiga de Palma.

Resumen

Un proyecto colaborativo entre un grupo de jóvenes de instituto y un grupo de vecinos (adultos), que explora y cuestiona la Ciudad Antigua de Palma.

Basándonos en la performance como lenguaje transdisciplinar (voz, cuerpo, instalación, audiovisuales…), utilizamos el recurrente formado de la "visita guiada" como vertebrador de estos encuentros, permitiendo combinar experiencias sensoriales con ideas, fantasías, memorias y el espacio concreto del barrio.

El proyecto se desarrolló en el espacio público (incluyendo biblioteca, parques, plazas, centros sociales…) donde se crearon pequeñas performances site-specific y contamos con una presentación final en el teatro principal, el día 1 de junio del 2019. El proyecto forma parte del programa educativo «Crea Principal» del Teatro Principal.

Paraules clau

Creación colectiva / Proyecto Intergeneracional / Performance / Ciudad Antigua de Palma.

Presentació

«noSaltres**»** és un projecte col·laboratiu entre un grup de joves d'institut i un grup de veïnats del barri (persones adultes), que escorcolla i qüestiona la ciutat antiga de Palma.

Basant-nos en la *performance* com a llenguatge transdisciplinari (veu, cos, instal·lació, audiovisuals…), utilitzam el format recurrent de la visita guiada com a vertebrador d'aquestes trobades, fet que permet combinar experiències sensorials amb idees, fantasies, memòries i l'espai concret del barri.

El projecte es desenvolupa a l'espai públic (incloent biblioteca, parcs, places, centres socials…), on es creen micro-presentacions i amb una presentació final al Teatre Principal. Aquest teatre emblemàtic de Palma dona suport al projecte i l'inclou dins el seu programa educatiu 2018-2019.

El projecte sorgeix d'una iniciativa pròpia amb un acord de col·laboració amb el Teatre Principal de Palma, el qual ens proposa incloure la proposta dins el programa «Crea Principal». A part del suport del Teatre, el projecte també es va presentar a la crida d'iniciatives d'art col·laboratiu del CAC (Centre d'Art Contemporani) de l'Ajuntament de Palma, el qual el va seleccionar i el va contractar en la fase de gestació, concepció i preparació.

L'interès del Teatre rau en la voluntat d'ampliar perfils i generar públics nous, per obrir el ventall de persones usuàries (gent gran, adolescents, veïnats…). D'altra banda, també respon a una voluntat d'enfortir els vincles del Teatre amb el territori i l'entorn urbà, potenciar i donar a conèixer llenguatges i mètodes de creació contemporània nous a Palma, així com fomentar un grup de

treball transgeneracional i pluridisciplinari, constituït per *no professionals* en l'entorn del Teatre Principal.

El projecte proposa una reflexió i una descoberta d'un barri que ha patit un procés de gentrificació intens i que, tot i que no presenta un perfil de *depressió social* (com la Soledat o Son Gotleu), acumula grans canvis socioeconòmics generadors de paradoxes interessants entre passat-futur, luxe-pobresa, modern-antic, atractiu turístic-abandonament… que, més enllà dels límits territorials, reflecteixen una realitat pròpia de Mallorca i les Balears.

Quan ens referim al barri antic, parlam en un sentit ampli, sense tenir en compte la divisió territorial geopolítica. Hi incloem tota la zona que queda dins les muralles antigues de Palma, el que s'anomena *ciutat antiga* o *ciutat vella*.

Pensam en una proposta que comença ja des de l'abordatge metodològic de la recerca i acaba en la presentació d'una part del procés, en l'establiment d'uns paràmetres de reflexió sobre les maneres de mirar i d'experimentar la vida urbana.

La proposta beu de les revisions actuals de l'art contemporani sobre la visita guiada i el *site-specific* (peça artística desenvolupada concretament per a un espai específic), i reflexiona sobre la idea de l'espai urbà, amb totes les imbricacions de relacions humanes, arquitectòniques, històriques i com a activador de l'acció de potencial dramàtic i artístic.

Un altre interès rau en desenvolupar un treball de camp a partir d'escorcolls sobre el territori. La nostra recerca, més que científica, arqueològica o filosòfica, és sensorial; partim d'experiències viscudes; de sortir

al carrer a tocar les pedres, els escalons, les llosques, les reixes i les faroles, palpar les textures humanes, mirar per dins i fora les finestres, obrir i tancar les portes per fer visible el que s'amaga darrere la façana… i així escorcollar l'espai amb totes les parts del nostre cos.

L'estructura del treball col·laboratiu gira entorn de la idea del laboratori (*trial-error*), com si en les nostres excursions a l'espai públic desplegàssim un dispositiu d'investigació del territori basat en la presa de mostres, l'anàlisi i el processament artístic i creatiu dels resultats.

La col·laboració se centra en tres agents igual d'importants: artistes, joves adolescents i persones *adultes*. Les persones adultes són seleccionades pel vincle intens amb el barri: una gitana, una exprostituta, dues

emigrants (de Colòmbia i de Nigèria) que fa anys que són a Palma, una ceramista, una pedagoga i gent de tota la vida, que ha viscut la guerra i la postguerra des de la ciutat vella de Palma.

D'altra banda, hi participen 16 joves d'edats compreses entre els 14 i els 18 anys, la majoria dels quals provenen del grup de teatre de l'IES Guillem Sagrera de Palma.

Línies de recerca

Una de les línies d'investigació del projecte, a part de la introducció al llenguatge transdisciplinari de la *performance*, parteix d'analitzar el format de visita guiada com a llenguatge creatiu, vehicular entre arts plàstiques i arts escèniques.

D'altra banda, ens interessa provar i investigar estructures de creació en grup, basades en el procés i sense jerarquia; així doncs, en tot moment cercam el format col·laboratiu tant entre artistes com entre les persones participants. En general, el jovent està acostumat que se'ls digui el que han de fer i com ho han de fer. Sovint per a aquest col·lectiu és difícil prendre decisions i tenir iniciativa… La majoria té idees clares, imaginació i intel·ligència, i se'ls ha de donar un marc de confiança, un temps i un espai per poder desenvolupar-se.

Un altre concepte que vàrem incloure per a la recerca és el de *deriva* com a passeig desinteressat, que, segons el filòsof situacionista Guy Debord, significa fer una caminada, una passejada sense objectiu específic en un entorn urbà; el que ve a ser *perdre's per la ciutat*.

Un tema que també ens semblava molt adequat, sobretot per tractar amb joves, són els límits entre el jo i el col·lectiu. En una societat en què domina la identitat de la *massa*, ens interessava generar una reflexió i treure a la llum el més particular, el que ens fa especials. És un aspecte molt rellevant en la fase de l'adolescència, en què el jovent es qüestiona fortament aspectes de la personalitat i de la identitat.

Finalment, es tracta d'una aproximació no convencional a l'espai i a l'arquitectura urbanes de l'entorn del Teatre Principal. D'aquesta manera, cercam brindar al públic una manera nova d'experimentar, obrir angles nous, punts de vista, formes inusuals de mirar l'espai des de la sorpresa i la riquesa de perspectives.

Gran part del treball amb tots els grups es desenvolupa in situ a l'espai públic. La gent gran ens guia pels seus espais habituals i ens explica la seva història. El jovent escolta, explora i processa creativament la informació que la gent gran els ofereix.

Visita guiada

L'estructura de les visites guiades aplicades a la creació d'una *performance* permet organitzar el procés creatiu i donar unitat i estructura a diverses accions performatives i crear un lligam entre continguts crítics, històrics i poètics.

Aquest format permet comunicar idees fictícies i abstractes, relacionades amb el lloc (temps i espai), alhora que permet mantenir el públic actiu i compromès.

Les visites guiades són mitjans de comunicació amb milers d'anys d'història, per tant, existeix una mena d'acceptació natural d'aquesta forma

de relació entre audiència i intèrpret. Guiar segurament es classifica entre les professions més antigues del món. Els éssers humans han recorregut la terra des que varen sorgir i els primers relats es refereixen a aquells que lideraven el camí: *patrons*, *líders*, *proxemes* i *cicerons*, tots antecedents del guia d'avui.

A l'hora de configurar els nostres *tours*, ens volem plantejar aquest tipus de qüestions: què passa quan un guia dona informacions contradictòries, explica històries inventades, massa personals, surrealistes o dadaistes… o ens fa adonar de coses prohibides, secretes, desinteressades… o bé el guia genera recorreguts en l'espai que s'assemblen a una coreografia postmoderna: el guia no parla, només es mou, el guia comença a seguir el públic o segueix la gent del carrer…

Site-specific

El Guggenheim defineix l'art *site-specific* com «la intervenció d'un artista en una localització específica, que crea una obra que s'integra amb l'entorn i que explora la relació amb la topografia per reestructurar l'experiència conceptual i perceptiva de l'espectador sobre el lloc, a través de la intervenció de l'artista».

L'art *site-specific* es produeix quan l'artista participa en una investigació del lloc com a part del procés de realització del treball. La investigació i el procés té en compte elements com la geografia, la localitat, la topografia, la comunitat (local, històrica i global) i la història (local, privada i nacional).

Es pot considerar un *codi obert*, obert per a l'ús i la interpretació de qualsevol persona. Aquest procés té una relació directa amb el resultat final de les obres artístiques en quant a forma, materials, concepte, etc., que s'adequaran a l'experiència viscuda del lloc (es pot preveure, fer una hipòtesi, però mai no es pot tenir una idea clara de quin serà el resultat final, i aquí hi ha la part més interessant de la qüestió).

En la nostra proposta tenim com a objectiu *fer parlar l'espai*, donar veu a l'entorn per parlar de nosaltres mateixes. Partirem de l'observació dels accidents en l'espai (una escletxa, una taca, un grafit, l'angle d'una pujada, una pedra, la sanefa de l'empedrat, l'altura d'una finestra…), que aporten una gran riquesa de continguts i, en fer-los visibles, generarem una lectura nova, que serà lliure d'estereotips i de supòsits.

Aquesta nova lectura de l'espai genera una reflexió sobre el jo i l'entorn que, de forma lúdica i lleugera, indueix a una reflexió renovadora sobre Sobre temes com identitat i territori.

Gent vs. individu

El paper que juga l'individual en el col·lectiu és dels assumptes més rellevants que tenim a l'agenda del futur present. Internet, amb la ubiqüitat que genera i el potencial transformador de les connexions socials, tensa aquesta relació que, de per si, mai no ha estat fàcil i planteja dilemes nous que només poden negociar-se des d'una autonomia sana i des de la diversitat de punts de vista.

Pensar junts realment no es pot i si s'intenta ja tenim un problema. Les persones pensen soles, elles mateixes. Escolten altres punts de vista, intercanvien idees, però pensar, pensen

soles. D'altra banda, amb aplicacions d'Internet com Facebook o Twitter, les opinions es comparteixen amb gran facilitat i les masses són manipulades com a col·lectius uniformes.

Nosaltres volem reivindicar la força de l'individual, creim que l'art encara té el potencial de fer-nos qüestionar valors, opinions i visions a partir de les impressions estètiques personals i úniques. Destapant la identitat dels veïnats, els racons on habiten, les trajectòries quotidianes, costums i manies, volem refrescar la idea del col·lectiu i així aportar un petit granet d'arena a la presa de consciència de les facultats i potencials individuals.

Concepte de deriva

El pensament situacionista sorgí cap als anys 50 com una reacció contra un món encotillat, contra la ciutat reglada i avorrida, combatiu amb el que es va considerar un model social enquistat. Des de la perspectiva actual, podríem dir que es va tractar d'un somni llarg i profund, que va oferir una oportunitat per reflexionar sobre la política, l'art i la ciutat; un somni que va ensenyar a mirar el paisatge urbà, investigar models espacials i comportaments socials nous, i va resultar com una alenada d'aire fresc per a una generació desitjosa d'un món diferent. Va sorgir una manera de pensar completament inèdita en una societat que abandonava les certeses i es desprenia de l'antiga pell.

Va ser llavors quan es varen començar a cercar alternatives a viure la ciutat. Es va proposar una actitud inconformista amb l'experiència urbana, un «deambular pels laberints de l'espai

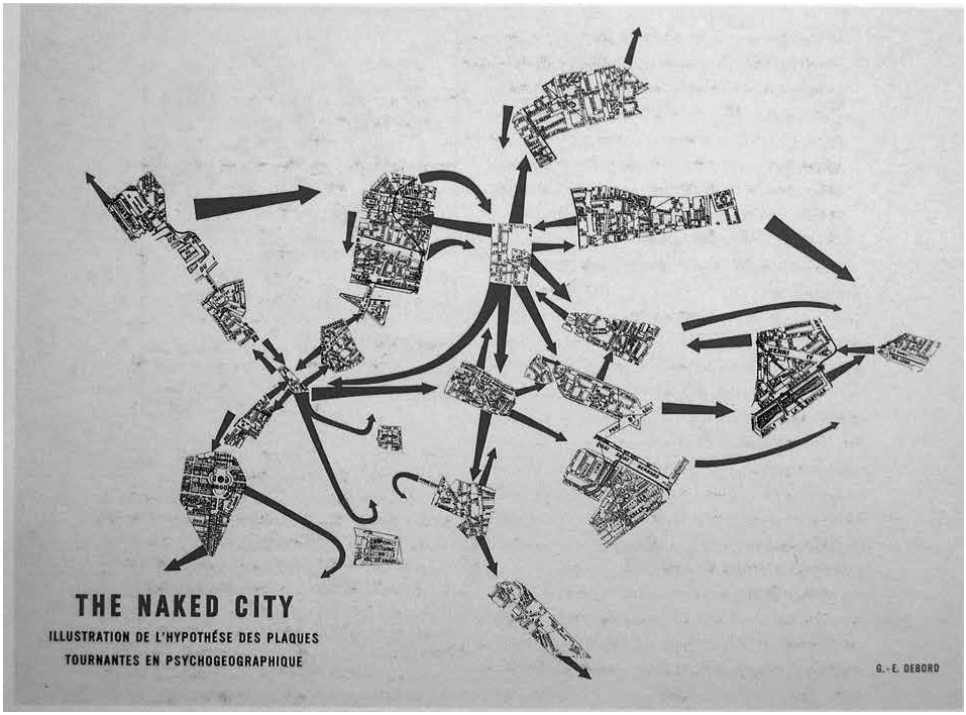

Il·lustració de moviments psicogeogràfics de Guy Debord

urbà a la recerca de desitjos subversius». Es va donar valor a conceptes com el vagareig, el passeig, la quotidianitat, la sorpresa, el joc i l'espontani.

En aquest context, va néixer la teoria de la deriva, proposada per Guy Debord el 1958, «una tècnica de trànsit fugaç a través d'ambients canviants», una de les seves aportacions més suggeridores, com una crida a vagar, traçant recorreguts psicològics segons les diverses experiències urbanes. Es rebutjaven les actituds predeterminades per condicionants econòmics i utilitaris davant el *deixar-se dur* per la ciutat travessant diverses atmosferes i microclimes. Era una exaltació de l'home porós, receptiu i inquiet, en què importava més viatjar que arribar.

A la vista dels situacionistes, les zones marginades de la ciutat varen passar a ser els escenaris perfectes per a l'aventura, per vagar i llançar-se durant dies i nits senceres a la deriva. Una sèrie de connexions amb el surrealisme els feia estar atents als detalls, a les lectures inconscients dels espais que els possibilitava una altra visió de la ciutat, lúdica i emocionant, que els induïa a conductes inesperades i els eixamplava el món sota la «sobirania de la sorpresa i el desig». Es va proposar l'apropiació d'espais, transformats per mitjà de la imaginació, i crear una geografia invisible construïda sobre una cosa tan íntima com els records i les obsessions personals. Freqüentment, varen posar en escena les emo-

cions a través dels *happening* i varen introduir la sorpresa i la provocació en la vida quotidiana i en l'espai públic.

Es va proposar una divisió de la ciutat gens habitual, que es zonificava segons les diverses atmosferes psíquiques. Es va entendre la desorientació de l'home com un valor i es va rebutjar a priori la concepció d'un centre («no hi ha un centre, sinó un nombre infinit de centres en moviment»).

En aquest sentit, varen crear el concepte de *psicogeografia*, que experimentava el comportament humà enfront de l'espai urbà i creava un sistema de zones unides per fletxes o vectors de desig. Paral·lelament, Bretón va proposar un mapa imaginari de la ciutat segons els llocs que ens agrada freqüentar o, per contra, evitar, les zones d'atracció i de repulsió, amb els gradients respectius de transició, fluxos i remolins. Es connectava l'experiència real i l'onírica. «La vida és una ficció que s'amaga després de la realitat dels somnis» (de la pel·lícula *Fritzcarraldo*). Era, per tant, un estudi de les reaccions emocionals a través de l'experiència urbana. En definitiva, va ser un intent de crear espais capaços de generar situacions, entenent que la relació entre la ciutat i el desig havien de configurar l'espai urbà contemporani nou.

El situacionisme va ser l'inici d'un món que es va apagar de sobte, com el del seu creador, Guy Debord, d'un tret al cor. Nosaltres volem tornar a donar vida a aquesta idea. Pensam que, en el nostre moment actual, en què el temps de les persones està tan cronometrat i limitat, en què des de ben petits ens organitzen horaris impossibles per poder acomplir tot el que la vida imposa, en un temps en el qual quan tens cinc minuts d'un lloc a l'altre treus el telèfon mòbil per fer feina… en En aquest context, treballar amb el concepte de deriva ens sembla molt escaient.

La col·laboració com a mètode

Cada vegada són més els artistes que opten per generar projectes col·laboratius i participatius en la seva pràctica. Lluny de la idea del geni únic, tocat per la gràcia divina, l'artista col·laboratiu esdevé un mediador que posa els mitjans perquè les altres persones s'expressin. En més o menys grau, una obra d'art col·laborativa és d'autoria compartida i es basa en la creació d'una experiència i un procés més que no en una peça d'art acabada, concreta i objectual. Però no per això s'ha de considerar una obra d'art col·laborativa inferior o menys artística que una obra executada per una mà única. Per a l'artista, es tracta d'un aprenentatge i una tècnica elaborada que requereix coneixements diversos, sovint relacionats amb l'àmbit del treball social o la psicologia, per dirigir, motivar i engrescar les persones participants.

Tanmateix, aquest tipus de projectes no són obres socials o projectes formatius, tot i que poden compartir-ne molts elements, es tracta de projectes pròpiament artístics que reivindiquen una manera d'entendre l'art oberta, viva i compromesa amb la realitat. Entenem la cultura i el fet artístic com un element de transformació social.

El projecte «noSaltres» no només inclou una col·laboració entre els grups de joves i grans, sinó que, so-

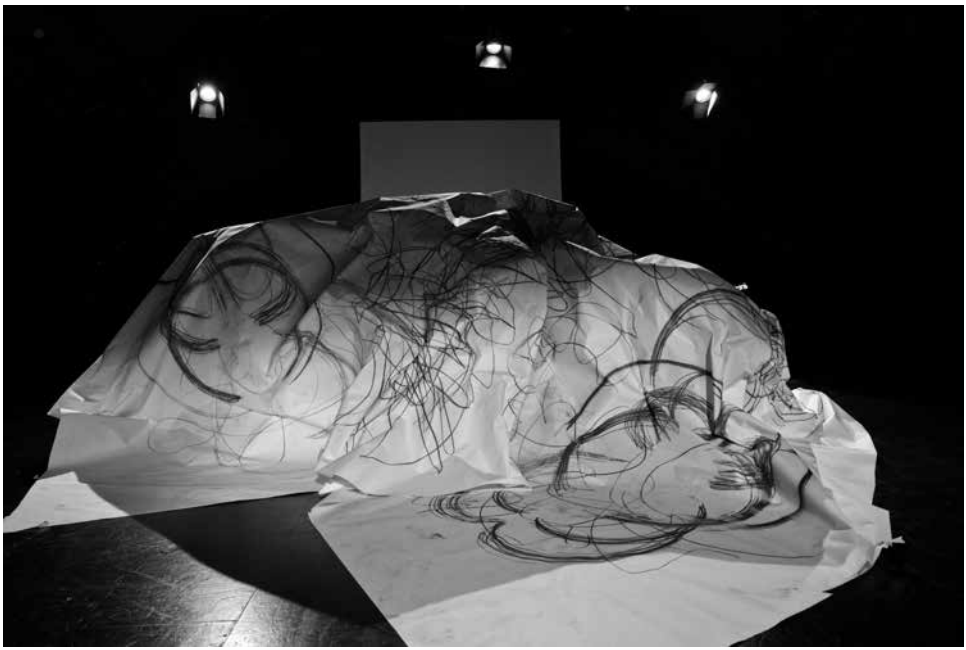

bretot en la fase de gestació, la col·laboració s'estén a molts àmbits. Durant uns quatre mesos, ens vàrem dedicar a tocar la porta dels agents socials de la ciutat de Palma, per demanar que ens posassin al dia de la seva realitat sobre el terreny. D'aquests destaca, per exemple, la col·laboració amb el centre de serveis socials Ciutat Antiga, en concret amb Àngela Dolç, que ens va acompanyar en tota la primera fase: ens va posar en contacte amb la gent gran que hi participava, va explicar el projecte, va cercar contactes amb persones i institucions que treballen a la ciutat antiga de Palma… Gràcies a aquest esforç, vàrem comptar amb una xarxa de centres i persones implicades activament en el projecte. En general, vàrem tenir una rebuda molt bona en el sector social. El personal de treball social, d'educació social, d'infermeria… va mostrar molt interès en la possibilitat d'adreçar problemàtiques socials, generar inclusió, cohesió i reflexió a través de la creació artística.

A l'hora de seleccionar el grup de persones adultes no volíem tancar-nos a un sector concret de gent, sinó que volíem incloure una varietat àmplia de perfils de persones (en sentit de gènere, classe, edat i condició social).

Metodologia

Després d'una fase intensa de recerca per trobar les persones col·laboradores, conèixer el territori i establir les línies de treball, vàrem passar a l'acció. En primer lloc, nosaltres (les artistes) ens varen trobar amb cada persona gran que hi col·laborava dues vegades per separat o en grups

reduïts. En la primera entrevista, simplement xerràvem, preníem cafè i ens coneixíem i, en la segona entrevista, hi fèiem una passejada *a la deriva* i gravàvem un àudio que ens permetés treballar continguts amb els joves.

El problema que vàrem trobar va ser la dificultat de quadrar horaris amb els 16 joves. Tenen un temps molt limitat i, com que ens trobàvem fora d'horari lectiu, va ser molt difícil que coincidissin tots amb els adults. A les trobades de grans amb joves, aquests varen fer entrevistes amb àudio, vídeo i foto, i varen intentar incloure-hi la passejada i el moviment a l'espai públic.

Amb els joves ens vàrem trobar regularment una vegada a la setmana (cada dijous a les 14.30 h) al gimnàs de l'IES Guillem Sagrera. Vàrem començar amb una sèrie de sessions de treball amb el cos, d'improvisació, d'exercicis de presència corporal, de coneixença, per agafar seguretat i treballar aspectes com l'espai, la mirada, el sentiment de grup… En part, ens vàrem inspirar en la metodologia de *Juegos para actores y no actores* d'Augusto Boal, també en exercicis de dansa contemporània i exercicis teatrals d'escalfament i de presència corporal. També vàrem treballar amb els àudios que havíem gravat en les entrevistes amb la gent gran.

En una fase posterior vàrem sortir a treballar a l'espai públic. Vàrem fer petites *performance* i exercicis per anar explorant i escorcollant el barri antic de Palma: com són els carrers i les places, quina impressió ens fan, quin tipus de gent hi ha, com es mou la gent, quins negocis hi trobam, com són els edificis, què ens crida l'atenció del barri…

Després de les sortides, ens trobàvem per posar en comú les impressions i, conjuntament, vàrem generar un mapa conceptual de les coses que ens cridaven l'atenció de la ciutat antiga de Palma i de les reaccions del que hi havíem viscut.

A partir d'aquest contingut, vàrem començar a treballar escenes, imatges, situacions… i ho vàrem contrastar amb el que explicaven la gent gran que hi participava, per així anar desenvolupant tota una peça de creació conjunta.

El que cercàvem és que les imatges i idees que treballàssim no sortissin de la nostra fantasia, sinó de la dels joves. Vam intentar posar-nos al seu lloc i pensament, per treballar des de les seves preocupacions i percepció de la realitat, per poder desenvolupar un llenguatge que sortís d'ells mateixos i no fos imposat per nosaltres. També vàrem intentar esbrinar amb què era bo cadascun dels joves i com ells podien treure el màxim profit creatiu d'ells mateixos, com una forma d'apoderament. Per exemple, hi havia alguna al·lota que sabia ballar molt bé; altres tenien molt bona memòria; altres tenien bona presència escènica, altres cantaven bé… per anar creant un espai d'expressió adequat a cadascú i on totes les persones se sentissin valorades i escoltades.

La proposta final

Tots anaven vestits de blanc. A terra un gran paper blanc que unificava l'espai amb els vestuaris i que, en un moment, serviria per pintar-hi al damunt. Al fons cinc joves que pertanyien a un grup de música varen dur a

escena cinc cançons que servien de banda sonora, donaven unitat i era el que ells tenien ganes d'aportar al projecte.

Un dels reptes importants era que les escenes fluissin una després de l'altra. Per això es requeria la concentració total dels joves, responsabilitat, treball en equip, seguretat i confiança. Dues de les persones grans varen acceptar sortir en escena, una a ballar, l'altra a explicar la seva pròpia història. Altres que no varen poder o no varen voler sortir-hi varen aparèixer com a projecció de vídeo, cosa que aportà riquesa a la performance, en la combinació de registres expressius, alhora que connectava l'escena amb el procés de treball previ.

Vàrem combinar escenes de moviment corporal inspirades en els temes que havíem treballat de la ciutat antiga, escenes de dansa (ball de bot contemporani, dansa K-pop, que és la que està de moda actualment entre el jovent o hip-hop) i escenes d'imatges poètiques relatives als temes que havien sortit en el mapa conceptual, per exemple, el consumisme, el turisme, el *shopping*, l'aïllament que provoquen els smartphone, etc.

En la darrera escena, convidàvem la gent del públic a ballar i a moure's amb nosaltres, com una forma d'incloure-hi també el públic, les famílies, els amics… i donar a entendre que és un projecte obert, que ens pertany a tots, que tots som «noSaltres».

Bibliografia

- Auge, M. (2000). *Los no lugares. Espacios de anonimato*. Barcelona: Gedisa.

- Boal, A. (2002). *Juegos para actores y no actores*. Barcelona: Alba Editorial.

- Calmels, D. (2011). *El espacio habitado. En la vida cotidiana y la práctica professional*. Rosario: Homo Sapiens.

- Cornago, O. (2005). «¿Qué es la teatralidad? Paradigmas estéticos de la modernidad». *Telón de fondo. Revista de teoría* y crítica teatral, 1. Argentina: Universitat de Buenos Aires.

- Debord, G. (1958). *Definitions. Internationale Situationniste*. Traducció de Ken Knabb de les revista original *Les Lèvres Nues #6* (1955) *Situationist International Antology*. Llibre electrònic lliure <https://libcom.org/library/situationist-international-anthology-ken-knabb>.

- Debord, G. (1967). *Society of the Spectacle*. Nova York: Black & Red (1984).

- Dieguez, I. (2007). *Escenarios y teatralidades liminales. Prácticas artísticas y socioestéticas*. Buenos Aires: Editorial Atuel.

- Fraser, Andrea. (2005) "Museum Highlights". Mit Press. Massachusetts, Estats Units.

- Montero, R. (2003). *La loca de la casa*. Barcelona: Punto de lectura.

- Ontañon Peredo, Antonio (2004). *Los significados de la ciudad: ensayo sobre memoria colectiva y ciudad contemporánea*. Barcelona: Edicions de l'Escola Massana.

- Ranciére, J. (2010). *El espectador emancipado*. Buenos Aires: Ed. Bordes Manantial.

- Saer, J. (2012). *La mayor*. Buenos Aires: Seix Barral. Publicat en línia a la revista *El sótano* <www.revistaelsotano.com/extramuros-73.htmld>.

Iniciatives de la societat civil

Consell de la Joventut de les Illes Balears (CJIB): estat actual

COMISSIÓ PERMANENT
(2017-2019)

Comissió Permanent (2017-2019)

La Comissió Permanent del Consell de la Joventut de les Illes Balears és l'òrgan que l'assemblea designa per dur a terme les accions del dia a dia i per dirigir l'ens en la tasca de representar el jovent de les Illes Balears. En resum, s'encarrega de dur l'òrgan al dia.

Actualment està conformada per: Àngela Palou, com a presidenta; Andrea Cañal, com a vicepresidenta primera; Antònia Maria Dols, com a vicepresidenta segona; i Maria del Mar Roig, Rafael Campos i Pau Roig, com a vocals.

Resum

En aquest article s'explica quin és l'estat actual del Consell de la Joventut de les Illes Balears i quines activitats fa, què és la Trobada d'Entitats de Primavera i els objectius com a CJIB. Alguns dels objectius són: constituir els consells de la joventut insulars, incrementar la participació del jovent i aconseguir la forma jurídica pròpia.

Paraules clau
Consell de la Joventut / Balears / Participació.

Resumen

En el presente artículo se explica cuál es el estado actual del Consejo de la Juventud de las Islas Baleares y qué actividades realiza. Se explica qué es "la trobada d'Entitats de Primavera", cuáles son nuestros objetivos como CJIB. Que son: llegar a la constitución de los Consejos de la juventud insulares, incrementar la participación de los jóvenes y conseguir la forma jurídica propia como ejemplo de algunos de ellos.

Palabras clave
Consejo de la Juventud / Baleares / Participación.

Introducció

En l'*Anuari de la joventut 2018* es publicà l'article «Consells de la joventut. Origen i importància» (Moreno, 2018), on s'explicava per què són importants els consells de la joventut i quin paper tenen. Enguany, en aquest article es pretén exposar la realitat del Consell de la Joventut de les Illes Balears i els seus reptes de cara al futur. S'hi reivindica la importància que el jovent tengui un òrgan de representació propi i que vetlli de manera exclusiva pels seus interessos, inquietuds i lluites. El Consell de la Joventut ha de ser un ens on tot el jovent es pugui sentir identificat i on les entitats se sentin acollides. Reivindicam la importància d'aquest òrgan i feim visibles els camins que consideram que hem de prendre.

Consell de la Joventut de les Illes Balears, en procés de reconstrucció

El Consell de la Joventut de les Illes Balears (en endavant, CJIB) és una entitat de dret públic que té com a finalitat emparar els interessos i les necessitats de les associacions juvenils i del jovent de les Illes Balears. Es va crear l'any 1985 mitjançant una llei del Parlament Balear (2/1985, del 28 de març; modificada per la Llei 6/1986, de 4 de juny, i pel Decret 113/1998, de 18 de desembre).

El Consell de la Joventut de les Illes Balears es regeix a partir de la seva assemblea, on hi ha representades totes les entitats membres; l'assemblea tria una comissió permanent, que s'encarrega de portar el dia a dia del Consell.

El 2012 es va suprimir aquest òrgan per motius polítics i el 21 de desembre de 2016 es va reconstituir, en un acte en què varen participar 19 entitats, representades per 29 joves, a més de diferents figures polítiques.

Durant el període de tancament, les entitats varen decidir seguir treballant pel jovent de les Illes Balears a través d'una federació d'entitats juvenils, però aquesta tasca no fou gens fàcil, ja que per poder actuar com a interlocutores entre joventut i institucions és important tenir el suport explícit i recursos del Govern. Aquest suport s'ha d'entendre com la col•laboració a l'hora d'elaborar polítiques o les dotacions pressupostàries pertinents per a un desenvolupament correcte de l'òrgan. El CJIB ha de funcionar de manera independent, però amb incidència directa en totes aquelles polítiques que ens afecten com a joves.

Malgrat deixar d'existir jurídicament, el Triangle Jove, una fundació conformada pels tres consells de la joventut de territoris de parla catalana, ens va seguir reconeixent com a Consell de Joventut i ens va ajudar en tot el que fou necessari per recuperar la normalitat.

Estat del CJIB

Després de l'acte on vàrem celebrar la nostra tornada com a CJIB, ens encaminàrem, de la mà d'una comissió gestora, cap a poder tenir un funcionament orgànic actiu i real. La comissió gestora tenia la tasca clara, elaborar un reglament de règim intern per poder donar pas a un funcionament ple i, tot i que el camí no fou

fàcil, el 16 de desembre de 2017 es va construir l'actual Comissió Permanent.

El Consell de la Joventut de les Illes Balears a dia d'avui està en procés de retrobar-se amb si mateix. Ha començat l'activitat i, a poc a poc, va retornant al lloc que li pertoca, aconsegueix fites i duu a terme accions.

La gran lluita del Consell de la Joventut de les Illes Balears que ens ocupa avui dia és tornar a l'espai que abans teníem i, per això, duim a terme accions que ens visibilitzen com a agent actiu i necessari per a les polítiques de joventut.

Lluitam per tornar a ser un element clau en l'associacionisme i en la participació del jovent arreu de les nostres illes. Per això, les primeres tasques foren de retrobada amb les entitats, amb aquelles que n'eren membres i amb les noves. Partíem de la idea d'una feina des de zero, perquè cinc anys sense CJIB significaven molts canvis dins el teixit associatiu de les Illes.

Tenim la intenció de ser un organisme útil, de poder treballar en pro de tot el jovent i procuram fer formacions continuades perquè, com a joves, ens puguem anar enriquint. A més de fer formacions i xerrades, entenem que hem de potenciar la xarxa d'entitats, per això, una de les nostres accions és la Trobada d'Entitats de Primavera, que esdevé un espai on les entitats poden compartir experiències, formacions i espais de treball.

En la primera edició de la Trobada d'Entitats de Primavera, celebrada dia 4 i 5 de maig de 2019 a Menorca, Ciutadella, participaren onze entitats d'arreu de les nostres illes per parlar i formar-se sobre: educació no formal, gènere i LGTBI i inclusió social.

La resta de les nostres accions han estat diferents contactes, tant amb partits polítics com amb l'Administració, perquè les propostes joves siguin i puguin ser escoltades. Reivindicam que el jovent té veu i la feim escoltar.

Reptes de futur

D'una banda, procuram ser un òrgan plural, on totes les entitats i tot el jovent puguin veure's representats i, per això, hem orientat les nostres accions cap a la transversalitat, però sense oblidar la reivindicació d'una societat més justa, on tothom hi tengui cabuda. Hem de tornar a ocupar aquell espai que, injustament, ens varen llevar.

D'una altra banda, cal arribar a més entitats, al néixer amb la voluntat de representar tot el jovent volem reivindicar incansablement que per fer-ho és necessari la participació del conjunt de les entitats de les Balears. És amb les entitats amb les quals aconseguirem ser un òrgan plural i representatiu del jovent de les Illes, només amb elles es podrà seguir endavant. Sense entitats i la participació del jovent, el CJIB desapareixeria, són el que ens dona força.

Per assolir el repte d'arribar al major nombre d'entitats possible hem d'aconseguir tenir presència a les diferents illes i entendre la problemàtica que hi ha a causa de la insularitat. En tot moment el CJIB és conscient de les diferències que pateixen les entitats per aquest motiu, però volem fer d'això un punt fort, d'enriquiment per a tots els participants del

CJIB. Hem d'aprendre a minimitzar els aspectes negatius i potenciar aquest fet com un tret identitari i a fer-ne bandera. Tot i que som conscients que la major part de les entitats que formen part del CJIB tenen l'àmbit d'acció a Mallorca, no volem centralitzar totes les accions i activitats a l'illa. El que es vol es crear una xarxa d'entitats suficientment forta per poder evitar que la resta d'illes quedin desfasades i poder esdevenir un ens conductor i transversal de totes aquestes entitats.

Volem aconseguir tornar a ser una eina útil per a les pròpies entitats i proporcionar tot el suport possible, així com tots els recursos de què disposi el CJIB, ja sigui a partir de formacions, taules de treball o de debat, assessorament o donant veu. Hem de ser aquesta eina per apoderar totes aquelles entitats que en formen part i poder també arribar i fer-ho amb aquelles que no en formen. Sabem que un dels grans reptes a afrontar és el d'arribar al jovent no associat i creim necessari que aquest es vegi també representat, conegui i participi, en la mesura del possible, dins el CJIB. Els espais associatius són els que donen força al jovent, directament associat o no, i és dins d'aquests espais on es pot assolir el repte comú d'establir les polítiques de joventut dins l'eix de les decisions polítiques que ens afecten.

Un altre dels reptes importants és aconseguir arribar a la constitució de consells locals i insulars. El nostre ideal és arribar a ser un ens coordinador dels diferents consells i que des d'allò local i pròxim es pugui conèixer i resoldre millor la realitat juvenil del nostre entorn. Ara més que mai hem de poder enfortir aquesta xarxa, per arribar al federalisme insular, i treballar de manera més propera la realitat de cada illa i de cada municipi.

Des del Consell de la Joventut tenim com a repte aconseguir un canvi en la Llei de la joventut, que ens permeti integrar-nos com a òrgan dins la mateixa llei i que aquest canvi ens permeti reconèixer la participació de les persones menors de 18 anys.

No volem acabar aquest article sense reclamar una forma jurídica pròpia. Actualment el CJIB depèn del Govern de les Illes Balears, la qual cosa ens limita, bastant, la capacitat d'actuació. La forma jurídica pròpia ens permetria tenir una acció plenament independent i no ser un òrgan col·legiat, ens permetria incidir directament sobre el terreny, ens permetria poder donar el poder a les entitats; en resum, ens permetria ser un òrgan amb major llibertat d'actuació i poder donar al jovent de les Illes la veu que, ara més que mai, necessita.

Bibliografia

- Llei 2/1985, de 28 de març, del Consell Assessor de Joventut de les Illes Balears. BOCAIB, núm. 12. Disponible a:

- http://contingutsweb.parlamentib.es/Biblioteca/legislacio/balears_leg/textos/bocaib_1983_1996/1985/IB_llei_2_1985_bocaib.pdf». BOCAIB. [Darrera consulta: 10/02/2019].

- Moreno, B. (2018) «Consells de la joventut: origen i importància». *Anuari de la joventut de les Illes Balears* 2018, 183-198.

L'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears: de què parlam quan parlam d'emancipació?

JUAN CARLOS LÓPEZ HERRERÍAS
ALBERT CABELLOS VIDAL
ALEJANDRO ZAHINOS ROZALÉN

Juan Carlos López Herrerías

Tècnic en atenció a persones dependents i auxiliar educatiu a Amadiba. Anteriorment va treballar a una llar d'ancians i a una llar de protecció de menors. Des d'enguany ha assumit la presidència de l'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears (APEIB), que va fundar l'any 2015 amb un grup de joves extutelats.

Albert Cabellos Vidal

Graduat en Educació Social per la Universitat de les Illes Balears. Contractat predoctoral FPU del grup de recerca GIFES de la UIB. Anteriorment va ser tècnic d'investigació del mateix grup. La seva tesi doctoral s'emmarca en l'emancipació de la població jove extutelada. Ha treballat d'educador social en el programa «Alter Palma», d'escolaritat compartida per a joves d'entre 14 i 16 anys.

Alejandro Zahinos Rozalén

Educador amb desset d'anys d'experiència ininterrompuda en intervenció socioeducativa amb adolescents dins l'àmbit d'acolliment residencial a Mallorca. Coordinador del programa PUC de preemancipació de Llars el Temple des de l'any 2015. Formació específica en *coaching* i diplomat en Treball Social per la Universitat de les Illes Balears. Actualment, cursa el grau d'Educació Social a la UIB.

Resum

Arran de l'article de l'edició anterior de l'Anuari, «Construcció del servei per a joves extutelats a les Illes Balears» (Santiago i Carrió, 2018), ens va semblar necessari reprendre aquest assumpte des de la visió que dona l'experiència d'haver-se emancipat una vegada tancat l'expedient al Servei de Protecció de Menors. L'objectiu d'aquest capítol, doncs, no és analitzar de manera minuciosa les dificultats que comporta el procés d'emancipació tradicional, ni les fites necessàries perquè socialment sigui entesa com a tal. A partir de l'experiència d'una associació pionera a l'Estat, l'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears (APEIB), tractarem d'apropar-vos a les vivències, als sentiments o a les emocions que sorgeixen quan s'acosta el final de la tutela; quines passes es fan des de l'associació i el motiu pel qual es va fundar. En definitiva, tractar d'entendre de què parlam quan parlam d'emancipació en un context com el de l'acolliment residencial.

Paraules clau

Emancipació / Joves extutelats / Acolliment residencial.

Resumen

A raíz del artículo de la anterior edición del Anuari, *Construcció del servei per a joves extutelats a les Illes Balears* (Santiago y Carrió, 2018), nos pareció necesario retomar este asunto desde la visión que da la experiencia de haberse emancipado una vez cerrado el expediente en el Servicio de Protección de Menores. El objetivo de este capítulo, pues, no es el de analizar de manera minuciosa las dificultades que comporta el proceso de emancipación tradicional, ni los hitos necesarios para que socialmente sea entendida como tal. A partir de la experiencia de una asociación pionera en el Estado, la Asociación Pro-Emancipados de las Illes Balears (APEIB) trataremos de acercaros a las vivencias, los sentimientos o las emociones que surgen cuando se acerca el final de la tutela; qué pasos se están dando desde la asociación y el motivo por el que se fundó. En definitiva, tratar de entender de qué hablamos cuando hablamos de emancipación en un contexto como el de acogimiento residencial.

Palabras clave

Emancipación / Jóvenes ex tutelados / Acogimiento residencial.

1. Introducció

La decisió, per part de l'Administració pública, de separar una persona menor d'edat del nucli familiar depèn de si la seva situació és avaluada com de risc o de desemparament. Així mateix, una família pot sol·licitar a l'Administració la guarda temporal de l'infant, sempre que es pugui justificar la impossibilitat o incapacitat d'atendre'l o de tenir-ne cura.

Una situació de risc no comporta, necessàriament, la retirada de la llar, tot i que és necessari fer un treball familiar per reduir els factors de risc. No obstant això, si s'estima oportú, l'Administració pública pot cedir la guarda temporal del menor a una família d'acollida (extensa o aliena) o a un centre residencial fins que les circumstàncies adverses que varen provocar el risc hagin desaparegut. Per altra banda, una situació és avaluada com de desemparament quan els menors no veuen cobertes totes les seves necessitats i quan la integritat física i/o psicològica es veu amenaçada com a conseqüència d'una mala actuació familiar, ja sigui per incapacitat o per infracció directa de les obligacions.

Davant una situació de desemparament, l'infant o jove és retirat immediatament, se'n valora el cas i s'estudia la mesura més adient a prendre, sempre amb el seu benefici com a prioritat. Sempre que no

Figura 1. Procés d'intervenció en la protecció a la infància i a l'adolescència

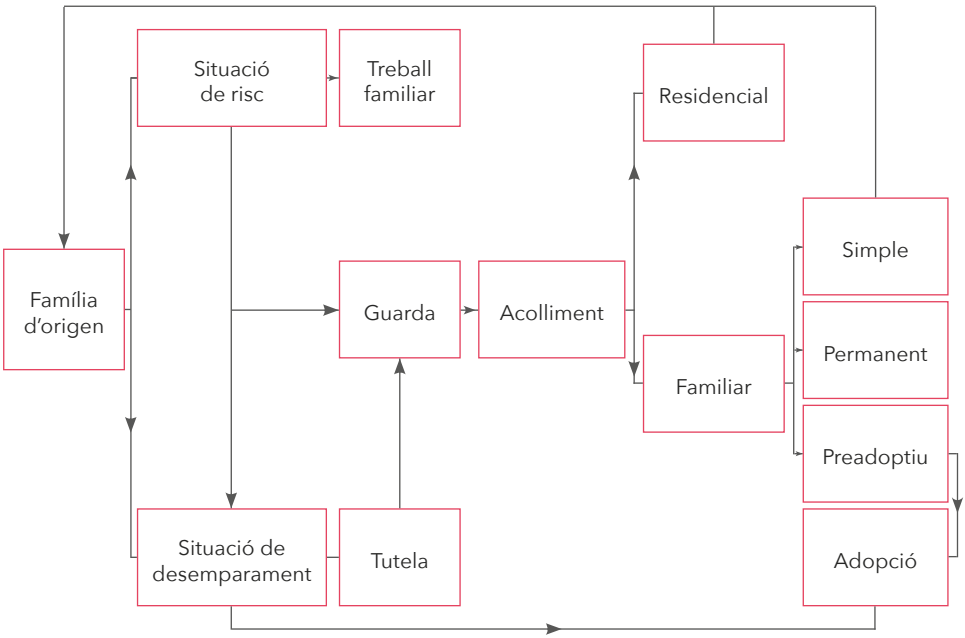

Font: elaboració pròpia a partir de l'Observatori de la Infància (2018).

sigui contraproduent es treballa per aconseguir la reunificació familiar (Llei 26/2015).

Existeixen tantes formes de viure aquest procés com joves amb alguna mesura administrativa. No es pot parlar, tampoc, d'una única manera d'experimentar els anys posteriors, ja que cada jove té una història, una manera d'experimentar-la i una manera i un temps per aprendre'n. A continuació, perquè serveixi com a mostra, presentam l'experiència d'un jove que, amb 12 anys, va començar el procés al Servei de Protecció de Menors i el finalitzà amb 18…

> «Gran parte de los menores que residen en hogares de protección pasan por un proceso de adaptación en los centros que se conocen como hogares de primera acogida. En mi caso fue un período de 9 meses en el centro Es Puig des Bous.
>
> »Lo más traumático fue el día en que ingresé. Mi madre me llevó al parque. Mientras yo jugaba, ella lloraba hablando con una amiga. Dos horas más tarde se acercaron dos policías junto a mi madre. Se dirigieron a mí y me pidieron que los acompañara. Me subí al coche de policía y me percaté de que mi madre no me acompañaba. Desesperado le llamaba desde la ventana del coche y bruscamente gritaba muchas barbaridades. Yo estaba aterrorizado. Lloraba sin parar y era incapaz de controlar mi respiración.
>
> »Llegamos a un edificio enorme, donde los policías me hicieron bajar. Nos recibió una mujer joven, con la cual hablaron en privado. Yo esperaba en una salita solo, sin saber dónde me encontraba y por qué decidieron separarme de mi madre. La mujer y los policías terminaron de hablar. Entonces los agentes se fueron y yo me quedé a solas con aquella mujer. Dimos un paseo por las instalaciones y me explicó dónde me encontraba. Comprendí que pasaría un tiempo sin ver a mi madre y volví a caer en un llanto desesperado. Pero después respiré tranquilo, por fin alguien me explicó lo que estaba pasando.
>
> »En dos meses sentí que aquel lugar era mi casa. Aunque la compañía cambiaba con frecuencia. Era como una prueba de acceso. Todos observaban tu conducta para decidir cuál era el lugar en el que mejor encajarías hasta cumplir los 18 años.
>
> »Con tan solo 12 años me despedí de lo que fue mi hogar durante 9 meses. Y me vi forzado a aceptar otro cambio radical en mi vida. Entré en un hogar de acogida. Donde viviría hasta cumplir la mayoría de edad. Al principio todo era igual. Vuelve a aparecer el miedo y la desconfianza.
>
> »Con el tiempo la estancia se hizo muy agradable. Mis compañeros de piso eran permanentes; con una gran variedad de edades y de culturas. Los educadores referentes eran

siempre los mismos, sin rotaciones. Eso me transmitía tranquilidad y confianza. Hacía tiempo que no me sentía tan bien. Cumplía con mis rutinas, como cualquier otro niño de familia. Asistía a clase, realizaba actividades extraescolares y tenía que cumplir con las tareas domésticas correspondientes. La única diferencia es que asistía a terapias con una psicóloga con la que aprendía a expresar mis emociones y tenía visitas supervisadas con mi madre cada dos semanas.

»Esa felicidad duró tres años. Al cumplir los 15 años aparecen otro tipo de necesidades que no están cubiertas. Comprendía que debía compartir a mi educadora con el resto de mis compañeros, pero no podía evitar envidiar la constante presencia de los padres de mis amigos en cada actividad que realizaba. En ese momento, en mi interior, comenzaron a surgir inseguridades y conflictos con la propia ética del centro. Me sentía engañado. Me hicieron sentir parte de una familia que en un par de años me daría la patada. En ese momento, solo tenía dos opciones: aceptarlo o encerrarme en una postura victimista. Yo opté por la primera.

»A diferencia de mis compañeros de instituto, tenía tres años para prepararme para la vida adulta. Junto a mi educador marcamos unos objetivos que cada mes se revisaban para comprobar a qué distancia de la meta me encontraba.

»Mientras estudiaba, con 16 años, inicié mi trayectoria laboral en el mundo del deporte. Compaginé estudios y trabajo. Comprendí que debía dejar a un lado la inocencia que acompaña de la mano a la niñez y a la adolescencia, para convertirme en un adulto. Crecí envidiando la inmadurez del resto de mis compañeros, que vivían en una burbuja de protección que no se rompería hasta que, por elección propia, abandonaran el nido.

»Durante esos años sentía que no encajaba con el resto de mis compañeros y, otra vez, apareció la sensación de vivir en una sociedad que, inconscientemente, me excluía. Volvía a estar cabreado y asustado. Aquellas preguntas que quedaron en el pasado, florecían con más fuerza: ¿por qué a mí?, ¿qué sería de mí?

»En ese momento, llegó el día. Cumplía los 18 años y tenía que abandonar el centro. Por suerte, existían unos pisos de acogida para la emancipación que tenían convenios con los hogares de protección de menores. Yo entré en uno de ellos.

»En ese momento, me encerré. Desconfiaba, de alguna forma, de todo el mundo, porque había tenido que abandonar el hogar donde crecí hasta los 18 años. Me estaba sacando una formación de grado

medio para poder introducirme en el mundo laboral. Sabía de la necesidad de cumplir con unos ingresos para poder sustentar lo que cuesta la vida y, aunque tenía mis compañeros de clase, me sentía solo de alguna forma...

»Fue una etapa difícil y dura. Hasta que comprendí que la culpa no era de la sociedad en sí, sino que la culpa es de las dificultades que aparecen en tu vida. Que te hacen, de una forma u otra, madurar y enfrentarte a los objetivos, a las dificultades que te pueden aparecer en ese momento. Empecé a abrirme. Empecé a conocer a mis compañeros…»

2. El procés d'emancipació

Tradicionalment, l'emancipació s'ha entès a partir de la consecució d'una sèrie de fets molt vinculats entre ells: la independència residencial i formació de la pròpia família; i la independència econòmica a partir de la incorporació al món laboral (Bosch, 2017). Com ja varen exposar Santiago i Carrió en un article (2018), les dades dels darrers anys demostren que aquestes metes no s'assoleixen durant els primers anys de joventut. És necessari tenir en compte que les persones que, durant part de la infància i/o adolescència, han viscut en acolliment residencial inicien un procés de preemancipació uns anys abans de complir la majoria d'edat. Una vegada la compleixen, han d'enfrontar-se no sols a les dificultats que troba tot el jovent per transitar a la vida adulta plena, sinó amb un conjunt d'elements derivats de les situacions personals.

Si bé a través del Pla Estratègic d'Autonomia Personal dels/les Joves amb Mesura Administrativa de les Illes Balears 2016-2020, l'Administració pública ofereix un acompanyament personal i social, així com un suport en l'accés a alguns dels pilars bàsics del procés d'autonomia; algunes de les àrees personals i emocionals d'aquesta població necessiten una atenció prèvia en la qual cal incidir perquè aquesta transició tengui èxit.

Entenem, doncs, que l'accés a una renda d'emancipació, a l'habitatge o a un servei d'inserció formativa i laboral a partir dels 18 anys, a pesar de ser actuacions indispensables, no garanteixen l'èxit del procés d'emancipació si prèviament no s'han treballat les pors, la confiança, les necessitats de cada persona i, en definitiva, l'autoconeixement sobre què vol ser i com es vol definir cada jove.

El fragment amb què s'inicia aquest article, a pesar de ser la història particular d'un jove i, per tant, no pot generalitzar-se al conjunt de la població tutelada, pretén exemplificar les inseguretats i confusions que poden aparèixer durant aquests anys. Sorgeix, així mateix, la necessitat d'entendre, d'acceptar, de fer una passa per seguir avançant. El suport que poden oferir persones que ja han viscut aquest procés torna, doncs, fonamental per afrontar una transició que arriba de manera precipitada i incerta (Ballester, Caride, Melendro i Montserrat, 2016; Gradaille, Montserrat i Ballester, 2018).

3. L'APEIB

3.1. Els inicis: *Talia*. Un primer projecte engrescador.

Així doncs, l'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears sorgeix no sols de la necessitat, sinó de l'obligació que vàrem sentir un grup de joves extutelats de representar, defensar i assessorar un col·lectiu estigmatitzat, vulnerable i amb risc d'exclusió social durant un procés que coneixíem de primera mà.

L'any 2015 se'n varen desenvolupar els estatuts i se'n va seleccionar l'equip directiu. Així es va fer oficial l'APEIB i, a més, es va constituir com la primera associació de l'Estat espanyol creada i dirigida per joves extutelats.

Els objectius són:

- Representar el jovent extutelat davant les institucions i administracions.
- Oferir assistència, suport i assessorament.
- Defensar i promocionar els interessos del jovent extutelat de les Illes Balears.
- Promoure i desenvolupar campanyes de sensibilització social.

A pesar de tenir aquests objectius molt clars, la nostra inexperiència en va dificultar els inicis. No obstant això, gràcies a una gran capacitat de resiliència i al suport de grans professionals, vàrem iniciar el nostre primer projecte: una campanya de sensibilització social que tenia la finalitat de desmuntar les etiquetes, els prejudicis i els estereotips que envolta el jovent que es troba en el sistema de protecció a la infància i adolescència i mostrar-ne la realitat oculta.

Ens vàrem posar en contacte amb Toni Bestard, director de cine guardonat amb més de 150 premis. Amb ell, el projecte va començar a rodar tot sol, més ràpid del que podíem imaginar. Vàrem desenvolupar *Talia*, el nostre curtmetratge. Un cas fictici d'una menor que sofreix maltractament i abusos sexuals per part de la parella de la mare. Aquesta història es va muntar a partir dels testimonis de joves extutelats.

Ja disposàvem del material per construir la nostra obra d'art, però ens faltava el més important: els doblers. Vàrem presentar el projecte a Fina Santiago, consellera de Serveis Socials i Cooperació del Govern Balear, que, sense dubtar-ho, ens el va finançar.

El 2017 vàrem estrenar el curtmetratge. Amb una capacitat per a 1.300 persones, vàrem ocupar 1.200 places al Trui Teatre. No vàrem ser conscients del poder que teníem fins a aquell moment. Hi varen assistir personal de centres residencials de tot Mallorca, professionals del sector social, la consellera de Serveis Socials i Cooperació i la presidenta del Govern, persones que no tenien res a veure amb l'àmbit però que, així mateix, varen rebre el missatge.

Després de l'èxit i impacte d'aquest primer projecte vàrem crear un web i una pàgina al Facebook perquè les persones interessades puguessin contactar amb nosaltres i s'assabentessin dels esdeveniments i de les activitats que fèiem.

3.2. Tancam la campanya de sensibilització social

El 2018 vàrem decidir tancar la campanya de sensibilització amb un darrer projecte: un còmic. Aquesta vegada el va finançar Amics de la Infància. És la segona part de *Talia* i volia donar a conèixer com s'estructura un centre residencial: entre altres coses, es tracta sobre la convivència a la llar, la relació professional o l'etapa més dura: l'emancipació.

Aquest projecte està pensat per treballar amb adolescents als instituts, ja que és on aquests passen la major part del dia. La falta d'empatia, moltes vegades derivada del desconeixement, fa que durant l'adolescència es pot arribar a ser molt cruel. Tenim la certesa que el jovent és el futur i, per aquest motiu, volem treballar la tolerància, el respecte i la solidaritat amb les persones que viuen una realitat que, moltes vegades, és passada per alt als centres educatius.

Amb aquestes dues eines, el curtmetratge i el còmic, volem donar per tancada la campanya. En realitat, no la tancam, perquè segueix sent necessari difondre aquesta realitat, però volem fer una altra passa més enllà de la sensibilització social. Ens volem donar a conèixer a la resta de l'Estat i ja hem començat a fer-ho, perquè la nostra missió no és únicament actuar a les Balears, sinó ampliar la necessitat de crear més associacions a la resta de comunitats autònomes.

3.3. Difonem el nostre treball

Durant aquests primers anys, hem tractat de difondre la nostra associació i alternar aquesta tasca amb esdeveniments o trobades de professionals, amb visites a diferents llars de protecció. Així mateix, ens hem reunit en nombroses ocasions amb l'IMAS per aclarir dificultats i seguir defensant els interessos de la joventut tutelada i extutelada.

Recentment, vàrem assistir al I Congreso Internacional de Educación e Intervención: Psicoeducativa, Familiar y Social a Gran Canària. Carlos Rosón, director d'Igaxes (Galícia) i president de la xarxa Jóvenes e Inclusión Social, ens va convidar al seu simposi sobre els programes de trànsit a la vida adulta de la joventut tutelada. Després de la nostra intervenció, es varen acostar moltes persones de diferents comunitats autònomes per demanar-nos l'enllaç de *Talia*, per convidar-nos a les seves ciutats per explicar què és l'APEIB i per poder conèixer les persones que comencen a fer projectes com els nostres.

Altres jornades a les quals hem assistit, són les següents:

- II Encuentro Internacional de Jóvenes e Inclusión: Emancipación y Juventud en Riesgo, el febrer de 2016 (CaixaForum, Palma)

- Jornada «Nous canvis legislatius en infància i adolescència. Entendre l'interès superior de l'infant», el maig de 2016 (Universitat de les Illes Balears)

- XIII Jornadas FEPA: Jóvenes y Participación. 18 Años Caminando Juntos, el juny de 2017 (Universitat de Barcelona)

- Jornades d'Experiències en els Centres Escolars i la FEIAB. Encontre de Professionals, l'octubre

de 2017 (Universitat de les Illes Balears)

Aquest tipus de trobades no sols ens ajuden a donar visibilitat al que feim, sinó que ens fa sentir una gran satisfacció veure com a altres indrets d'Espanya s'està reproduint el nostre projecte. Sabíem que a Mallorca l'impacte de l'APEIB havia estat molt gran, però ens adonam que aquesta feina que feim va una mica més enllà.

4. Conclusions. I ara què?

Fa quatre anys que l'APEIB va néixer i seguim amb la mateixa il·lusió que el primer dia. A poc a poc, hem anat fent diferents accions i hem fet que el jovent tutelat sàpiga que pot comptar amb el nostre suport quan s'acosti el moment d'emancipar-se. Un dels projectes que volem posar en marxa properament és la creació d'un blog. De manera anònima, el jovent hi podrà enviar missatges per compartir les dificultats per les quals passen, oferir-se per parlar o per ser escoltat, per anar a prendre un cafè, etc.

No és un procés senzill i, per això, sabem que la presència de l'associació pot ajudar a cobrir aquelles necessitats que no se solen preveure dins el que s'entén com a procés d'emancipació: independència econòmica i residencial.

El fragment amb què s'inicia aquest article és la història particular d'un jove; és evident que no tothom viu el procés tutelar de la mateixa manera. Però ens serveix per il·lustrar com, durant aquests anys, succeeixen moltes coses que poden obviar-se si únicament ens plantejam l'emancipació com s'entén tradicionalment. El jovent que es troba a una llar de protecció fa la transició a la vida adulta molt abans. Ens toca ser persones adultes de manera prematura, assumir responsabilitats que encara no hauríem d'assumir i començar a afrontar de manera autònoma tots aquells aspectes propis de l'edat adulta, tant si estam preparats per fer-ho com si no hi estam (Ballester et al., 2016; Martín, 2015).

A totes aquestes responsabilitats se sumen les lluites internes que provoquen un altre canvi radical a la quotidianitat. S'acosten els 18 anys i s'ha d'abandonar la llar on s'han passat els darrers anys. S'ha d'abandonar el que has interioritzat com a casa teva. Tot i que sabem que serem ben rebuts per l'equip educatiu del centre, no podem tornar a instal·lar-nos si les coses no ens van bé. Les conegudes com trajectòries io-io (Bosch, 2017) no són una opció. Per tant, fer-se a la idea del procés i acceptar-lo és un treball que s'ha de fer molt abans de complir els 18 anys.

Creim que, com hem esmentat, el Pla d'Emancipació del Govern de les Illes Balears és una passa molt important per aconseguir algunes fites, però s'ha d'entendre aquest procés des del propi context. Així, des de l'APEIB creim que el Govern hauria de comptar amb nosaltres per desplegar el pròxim Pla Estratègic d'Autonomia Personal. Pensam que estam en condicions i tenim l'experiència suficient per poder fer front a aquest repte.

Cal dir que, en aquest moment, l'APEIB no disposa de cap tipus de subvenció. Per tant, el treball que s'està fent és totalment altruista i ens obli-

ga a compaginar-lo amb la feina i/o els estudis. Ens agradaria que aquest projecte anàs més aviat del que va, però també temem el dia que l'associació pugui quedar enrere per la impossibilitat de compaginar-ho tot.

Referències bibliogràfiques

- Ballester, L., Caride, J.A., Melendro, M. i Montserrat, C. (2016). *Jóvenes que construyen futuros. De la exclusión a la inclusión social*. Santiago de Compostel·la: Servizo Publicacións e Intercambio Científico Campus Vida.

- Bosch, J. (2017). «La relación entre política de vivienda y emancipación residencial de la juventud europea». *Papers. Revista de Sociologia, 102* (1). 107-141. Doi: 10.5565/rev/papers.2238

- Gradaille, R.; Montserrat, C. i Ballester, L. (2018). «Transition to adulthood from foster care in Spain: A biographical approach». *Children and Youth Services Review. 89,* 54-61. Doi: https://doi.org/10.10167j.childyouth.2018.04.020

- Llei 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i l'adolescència. BOE, 180, 64544-64613

- Martín, E. (2015). «Apoyo social percibido en niños y adolescentes en acogimiento residencial». *International Journal of Psychology and Psychological Therapy, 11* (1), 107-120.

- Observatorio de la Infancia (2018). *Boletín de datos estadísticos de medidas de protección a la infancia. Boletín número 20. Datos 2017*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Consumo y Bienestar Social, Centro de Publicaciones.

- Santiago, F., i Carrió, M. (2018). «Construcció del servei per a joves extutelats a les Illes Balears». A Pascual B. i Oliver J. Ll. (dir.), *Anuari de la Joventut de les Illes Balears, 2018* (89-98). Palma: Conselleria de Cultura, UIB i Consell de Mallorca.

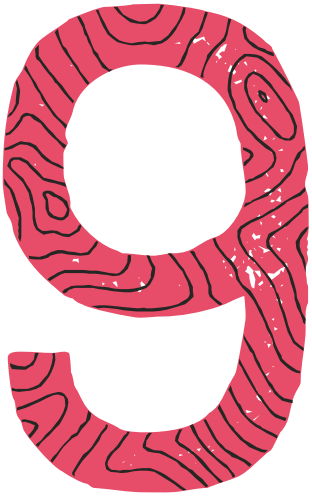

«Juguis on juguis, guanyes!» El futbol com a estratègia per a la inclusió social

ANTONIO ROSSELLÓ PULIDO
BÀRBARA QUETGLAS FLORIT
FRANCISCO JAVIER COBO MORAGUES

Antonio Rosselló Pulido

Graduat en Economia per la Universitat de les Illes Balears. Des de l'any 2018 treballa al capdavant de l'administració de la Fundació Reial Mallorca.

Bàrbara Quetglas Florit

Graduada en Psicologia Clínica per la Universitat de Lleida i actualment cursa el Màster en Psicologia InfantoJuvenil per la Universitat Cardenal Herrera (CEU). Va col·laborar durant l'any 2017 amb la Fundació Natzaret per millorar les condicions socials i psicològiques d'infants i de jovent amb exclusió social. L'any 2018 va treballar al Departament de Pediatria de l'Hospital QuironSalud Palmaplanas, amb el càrrec de psicòloga infantojuvenil.

Francisco Javier Cobo Moragues

Graduat en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport i treballador de la Fundació Reial Mallorca des de fa més de 10 anys. Des de l'inici del programa «Juguis on juguis, guanyes!» ha estat el professional que més a prop ha viscut l'experiència, ja que era l'executor del projecte.

Fundació Reial Mallorca. Àrea Socioesportiva i d'Administració

Col·laboració de l'Ajuntament de Palma / Àrea de Benestar Social i Drets Socials

Resum

El present article fa referència al programa que du a terme la Fundació Reial Mallorca, amb la col•laboració de l'Àrea de Benestar Social i Drets Socials de l'Ajuntament de Palma, «Juguis on juguis, guanyes!». En aquest programa posam a disposició de la societat més vulnerable i amb menys recursos, escoles socioesportives a diferents barriades de la ciutat de Palma destinades a menors i adolescents.

Durant aquesta investigació, farem referència a la manera com es du a terme tot el programa i quin impacte ha tingut en aquest col•lectiu durant l'any 2018. També mostrarem una descripció dels resultats amb l'aplicació de casos reals d'algunes persones participants.

Paraules clau

Exclusió social / Escoles socioesportives / Vulnerabilitat social / Futbol.

Resumen

El presente artículo hace referencia al programa que lleva a cabo la Fundació Reial Mallorca con la colaboración del Área de Bienestar Social y Derechos Sociales del Ayuntamiento de Palma, «Juguis on juguis, guanyes!». En este programa ponemos a disposición a la sociedad más vulnerable y con menos recursos, escuelas socio-deportivas en diferentes barriadas de la ciudad de Palma destinadas a niños y adolescentes.

Durante esta investigación, se hará hincapié a cómo se lleva a cabo todo el programa y qué impacto ha tenido a este colectivo durante el año 2018, así como también se mostrará una descripción de los resultados aplicando casos reales de algunos de los participantes.

Paraules clau

Exclusión social / Escuelas socio-deportivas / Vulnerabilidad social / Futbol.

Introducció

La Fundació Reial Mallorca neix al 2002 per ser una eina de promoció i suport de les categories inferiors del futbol base de l'RCD Mallorca, tot i que així com passa el temps, no pot evitar prendre consciència que la seva presència dins la nostra societat és més enriquidora i pot aportar molt més del que es pot imaginar. La Fundació Reial Mallorca, avui en dia, és un mecanisme capaç de fer ús de l'escut del club i de les senyes d'identitat, per convertir-les en qualque cosa més que futbol i arribar a la comunitat com a referència en projectes socials, esportius i culturals. Per tant, és una entitat amb capacitat d'autogestió i que arriba a col·lectius molt diversos i amb necessitats molt diferents gràcies a un programa ampli d'acció social.

L'any 2011 sorgeix el projecte «Juguis on juguis, guanyes!» arran de la proposta que va fer personal d'educació social dels centres municipals de serveis socials (CMSS) i l'Àrea de Benestar Social i Drets Socials de l'Ajuntament de Palma, directament a la Fundació Reial Mallorca (FRM), gràcies a les sinergies de col·laboració entre Palma i les persones usuàries/beneficiàries des de 2006 en altres programes socioesportius i preventius.

Aquesta proposta consisteix a fer actuacions comunitàries preventives als barris vulnerables de Palma, traslladant la nostra tasca socioesportiva i la metodologia i estratègies d'actuació, que es duen a terme a la Fundació Reial Mallorca, a les escoles socials de futbol centralitzades al Poliesportiu Sant Ferran i dirigides a menors en situació de risc derivats dels diferents CMSS de Palma i la Llar del Menor, treballant no només els valors i hàbits de vida saludable, sinó també la prevenció mitjançant l'esport.

Avui en dia, i després de vuit anys d'experiència en aquest model, s'afirma que la seva continuïtat afavoreix les actuacions comunitàries i territorials amb l'objectiu de ser una eina socioeducativa potent, dirigida als col·lectius (adolescents i joves) en situació de vulnerabilitat o risc social, amb prioritat pels barris amb més necessitats i on existeix una xarxa comunitària coordinada.

Per experiència, la nostra entitat sap, per mitjà de les relacions establertes amb els professionals del CMSS des de fa més de 12 anys, que el futbol és un esport i una eina molt potent per intervenir en l'àmbit socioeducatiu, per promoure estils de vida saludables, per connectar menors i joves amb professionals del tercer sector i també per crear xarxes socials per dur a terme actuacions preventives en l'àmbit comunitari. En definitiva, «fer barri».

I així és com comença el programa «Juguis on juguis, guanyes!» a final de març del 2011 a tres territoris (Llevant Sud, Llevant Nord i Litoral) amb la participació de 45 joves i 6 professionals. L'acollida brillant i el funcionament correcte varen afavorir la incorporació de tres territoris més a partir del setembre del mateix any (Ciutat Antiga, Est i Mestral), fet que va permetre arribar a gairebé 100 participants i 10 professionals.

La consolidació del programa arriba durant l'any 2013, amb la participació de 8 territoris i la continuïtat fins avui, amb un total de 12 escoles/grups, amb més de 200 persones be-

Gràfic 1. Comparativa de les inscripcions de les temporades 2014-15, 2015-16 i 2016-17.

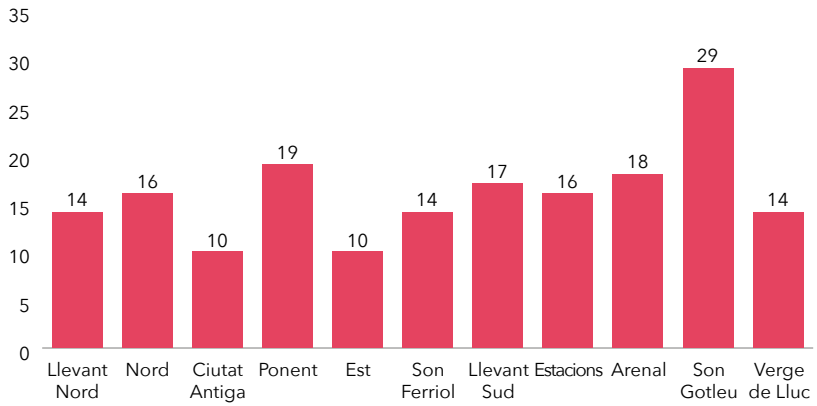

neficiàries directes i més de 20 professionals a les barriades següents: Pere Garau, Ciutat Antiga, Nou Llevant, Es Rafal, Son Gotleu, Nord, Son Oliva, Son Ferriol, Arenal, Verge de Lluc i Ponent.

Cada grup, de devers 10-15 participants, sempre té un tècnic esportiu de la Fundació Reial Mallorca, mínim un educador o educadora social del territori, l'orientador esportiu de l'FRM, el suport professional i l'experiència de la coordinació esportiva de l'entitat per fer activitats socioesportives durant el calendari escolar.

Els objectius principals d'aquest programa són:

- Promocionar l'oci saludable entre adolescents i joves amb dificultats d'inserció social i vulnerabilitat o risc social de la nostra comunitat. Es poden oferir espais d'oci alternatius, motivadors i gratuïts a adolescents i joves amb dificultats d'inserció social dins el mateix barri. A més, es pot facilitar la pràctica esportiva del futbol des de la perspectiva educativa a adolescents i joves en situació de risc.

- Afavorir i generar contexts preventius en l'àmbit comunitari potenciant el treball en xarxa amb diferents professionals i contexts que envolten les persones participants. Prevenir i/o detectar el consum de substàncies addictives o altres, per mitjà d'activitats que desenvolupa la xarxa de professionals. Així mateix, s'ha d'afavorir la vinculació d'adolescents i joves amb professionals per detectar les situacions de risc i valorar-ne les necessitats. Ha de ser una eina facilitadora de la consecució dels objectius que els diferents professionals volen aconseguir amb les persones usuàries per mitjà d'estratègies conjuntes entre professionals.

- Facilitar a les persones participants, adolescents i joves amb dificultats d'inserció social i vulnerabilitat o risc social, l'aprenentatge de valors i habilitats socials per mitjà de l'esport. Permetre aprendre valors i habilitats socials utilitzant el futbol com a eina socioeducativa, així com oferir eines i estratègies a menors i joves per millorar-ne les habilitats socials. A més, s'ha de crear i fomentar la participació del jovent en un sistema de lliga basat en valors i joc net.

- Connectar alguns menors i joves dins el món del futbol federat i/o contexts normalitzats en tots els seus àmbits, i motivar el jovent a participar com a voluntariat en activitats pròpies de la Fundació Reial Mallorca. Facilitar l'accés a menors i joves dins equips de futbol federats de Palma per poder practicar l'esport reglat i/o normalitzat amb el suport de l'orientador esportiu.

1. Dades de la població beneficiària

El projecte s'adreça a menors, adolescents i joves d'entre 13 i 21 anys amb dificultats d'inserció social, associats a diferents factors de risc. Tots ells derivats pels diferents educadors i educadores socials dels CMSS del municipi de Palma, que al mateix temps estan coordinats amb altres agents i xarxes socials.

Es fomenten els valors socials a través del futbol. Es treballa la cooperació, el joc net, el respecte, la relació entre iguals, la prevenció… així com la inclusió social en el món del futbol federat en alguns casos i la incorporació al voluntariat d'activitats pròpies de l'FRM.

El projecte es destina a grups d'entre 15-20 persones usuàries per barri (segons les possibilitats de les instal·lacions), amb prioritat pels barris amb una major vulnerabilitat amb un mínim de deu barris. En total, hi ha devers 180-200 persones usuàries directes del municipi de Palma i més de 240 participants potencials.

Gràfic 2. Nombre de participants per cada barri (temporada 2017-18).

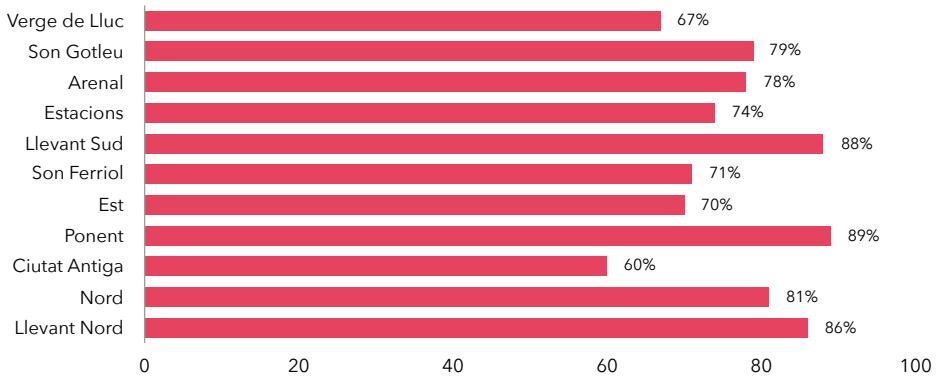

La intensitat i la variació de la participació és alta si tenim en compte que un percentatge elevat dels casos no mantenen una regularitat d'assistència o abandonen la pràctica d'altres activitats de diferents caires.

Els criteris de selecció són diferents segons cada barri i educador o educadora social, però sempre és una selecció mitjançant la derivació dels diferents professionals de l'educació social dels CMSS de l'Ajuntament de Palma que hi participen. En general, les persones participants han de presentar respecte pel marc de la normativa, compromís i motivació per la pràctica esportiva. Els educadors i educadores socials tenen a l'abast una fitxa de preinscripció que facilita l'FRM, així com vídeos per difondre l'activitat per facilitar la captació d'infants, encara que, en la majoria de casos, les vies d'accés principals són la derivació del centre de serveis socials.

2. Metodologia

És important motivar les persones usuàries a participar en l'oci saludable i a aprendre valors i habilitats socials, per afavorir així els contexts preventius. Tot això és possible mitjançant activitats ordinàries i extraordinàries on hi ha una intervenció directa de professionals amb persones participants.

Totes les activitats estan temporalitzades amb una periodicitat de dues sessions d'entrenament de futbol setmanals d'una hora cada sessió. Aquestes es divideixen en unitats didàctiques mensuals, amb vuit sessions cada una i repartides en els tres trimestres segons el calendari escolar.

En cada unitat didàctica, es registren els punts següents: assistència de la persona participant, anàlisi de cas, incidències, continguts (esportius i socials) i avaluacions de la mateixa unitat didàctica i dels continguts, intervencions directes de l'orientador esportiu... Tant en la planificació com en l'avaluació de cada unitat didàctica, s'hi impliquen els educadors o educadores socials i el personal tècnic esportiu de l'FRM, juntament amb l'orientador esportiu en els casos idonis per a possibles desviacions a contexts normalitzats o voluntariat, per coordinar i temporalitzar els diferents continguts de la unitat didàctica. Un cop avaluat i consensuat sempre entre els professionals que intervenen en el procés d'ensenyament-aprenentatge i coordinats per l'àrea esportiva de l'FRM, es posa en marxa la pràctica de les vuit sessions.

Cada tècnic esportiu de la Fundació és el responsable de planificar, dissenyar, desenvolupar i avaluar juntament amb l'educador social cada unitat didàctica i tota la informació recollida. A més, amb la incorporació de l'orientador esportiu de l'FRM, es fan desviacions i seguiment de participants a contexts normalitzats dins el món del futbol.

2.1 Estratègies

Una vegada s'ha determinat el nombre de participants a cada barri i l'educador social n'ha autoritzat la participació, es fa una valoració inicial respecte del material esportiu necessari, instal·lacions, normes, protocols d'actuacions, horaris i dies d'entrenament, assignacions de personal tècnic esportiu de l'FRM a cada territori, etc.

A cada sessió d'entrenament es treballen tres blocs de continguts, dos relacionats amb el futbol i un tercer relacionat amb les habilitats socials en general. Aquests darrers són consensuats amb els educadors i educadores socials de cada barri en funció del grup de participants.

La sessió esportiva i lúdica consta de:

- Part inicial: dura aproximadament 10 minuts. S'introdueixen els valors i les habilitats que s'han de treballar durant la part principal. Aquesta part es treballa en forma de jocs d'escalfament.

- Part principal: dura uns 40 minuts i s'hi treballen els conceptes programats a cada unitat didàctica que ajuden a assolir els objectius didàctics.

- Part final: consta de devers 10 minuts de sessió. Aquesta part es dedica a reflexions individuals i de treball amb grup per aprendre a escoltar i comprovar que els objectius s'han assolit.

En relació amb la intervenció de l'orientador esportiu de la Fundació Reial Mallorca, s'exposen una sèrie d'estratègies d'intervenció:

Al participant com a jugador federat:

- Cercar clubs de futbol dins cada territori que estiguin oberts a admetre participants del programa amb un acompanyament i seguiment com a mediador esportiu.

- Conèixer l'objectiu i el projecte del club en el període formatiu de jugadors en edats escolars.

- Acordar amb el club el tipus de col·laboració com a contraprestació a la quota federativa.

- Reunir-se amb l'educador o educadora social, la família del participant i l'orientador esportiu de l'FRM per conèixer les característiques idònies per accedir a un equip de futbol federat del territori o a una escola de futbol.

- Detectar la persona participant, conjuntament entre l'educador o educadora social, el personal tècnic esportiu de l'FRM i l'orientador esportiu.

- Accedir progressivament la persona participant a l'equip federat amb un seguiment per part de l'orientador esportiu de la Fundació.

- Valorar, entre professionals del territori i el club de futbol implicat, la continuïtat i l'accés definitiu al futbol federat.

- Assessorar les famílies per facilitar el procés d'adaptació i inclusió del participant.

Al participant com a alumne del curs d'entrenador de futbol o àrbitre de futbol base:

- Cercar els cursos corresponents (tècnic esportiu o àrbitre de futbol base) a través del comitè d'entrenadors i d'àrbitres.

- Analitzar els requisits per a la inscripció als cursos.

- Detectar la persona participant, conjuntament entre l'educador o educadora social, el personal tècnic esportiu de l'FRM i l'orientador esportiu.

- Inscriure-hi el participant dins el termini i en la forma escaient.

- Fer un seguiment de l'assistència i de les avaluacions del curs corresponent.

- Oferir suport pedagògic per al temari formatiu dels cursos.

- Introduir el participant en el futbol federat com a part del cos tècnic d'un equip de futbol base federat o dins el món de l'arbitratge de futbol base.

Al participant com a jugador voluntari d'activitats pròpies de l'FRM:

- Detectar la persona participant, conjuntament entre l'educador o educadora social, el personal tècnic esportiu de l'FRM i l'orientador esportiu.

- Formar i assessorar la persona participant.

- Dotar-la del certificat de voluntariat.

2.2 Recursos humans

«El deporte puede despertar el sentido de solidaridad y cooperación como engendrar un espíritu individualista; puede educar en el respeto a la norma como fomentar el sentido de la trampa. Depende del educador y de su forma de enseñar, que se fomenten o no los valores educativos que indiscutiblemente posee.» Parlebás (1969)

A continuació, s'exposen les tasques principals de cada un dels rols de l'àmbit de recursos humans per poder-hi aprofundir. Així doncs, les funcions principals del coordinador de l'àrea esportiva són:

1. Planificar, desenvolupar i avaluar el projecte.

2. Coordinar les activitats ordinàries i extraordinàries del projecte.

3. Organitzar, coordinar, supervisar i avaluar la lliga verda.

4. Establir reunions amb el personal tècnic esportiu de l'FRM, l'orientador esportiu de l'FRM i els educadors i educadores socials dels CMSS.

5. Supervisar la tasca del personal tècnic esportiu de l'FRM i l'orientador esportiu de l'FRM.

6. Recollir i analitzar els registres didàctics.

7. Mantenir informat el personal tècnic de l'equip d'Infància, Joves i Família i Suport Comunitari.

8. Estar en contacte amb el personal tècnic esportiu, l'orientador esportiu, el psicòleg socioesportiu i els educadors o educadores socials setmanalment.

9. Dotar de recursos materials, si escau, cada territori.

10. Ser present a totes les reunions de valoració del projecte i de forma puntual durant les activitats tant ordinàries com extraordinàries.

11. Coordinar els comunicats de premsa amb el departament de comunicació de l'RCD Mallorca i l'administratiu de l'FRM.

Es dediquen aproximadament unes 12-14 hores setmanals al projecte «Juguis on juguis, guanyes!» amb una experiència de feina de la Fundació Reial Mallorca.

Quant al personal tècnic esportiu de la Fundació, les tasques més importants són:

1. Programació, disseny i pràctica de les unitats didàctiques i sessions esportives.

2. Coordinació i comunicació amb l'àrea esportiva de l'FRM.

3. Treball interdisciplinari amb l'educador social i l'orientador esportiu de l'FRM en la programació, el seguiment i les valoracions, així com coordinació de les activitats extraordinàries.

4. Control d'assistència de les persones beneficiàries.

5. Intervenció directa amb les persones participants.

6. Registre de l'anàlisi de cas i registres mensuals de les unitats didàctiques.

7. Participació en la formació del projecte i altres formacions.

8. Assistència a reunions i avaluacions relacionades amb l'activitat i el projecte.

El personal tècnic esportiu dedica 5 hores setmanals per grup (tres hores de pràctica esportiva, una hora de programació i una hora de reunions d'equip).

Un professional imprescindible en la producció d'aquest projecte és l'orientador esportiu, ja que s'encarrega de les tasques següents:

1. Avaluar la idoneïtat i les possibilitats d'aquest grup de joves per accedir als cursos d'entrenador, d'àrbitre de futbol, jugador federat en un equip de futbol de Palma i/o voluntariat de l'FRM i fer-ne el seguiment amb els educadors i educadores socials.

2. Dur a terme un treball en xarxa amb l'educador social i el tècnic esportiu per detectar participants amb les habilitats necessàries per orientar-los al futbol federat.

3. Mantenir el contacte amb els clubs de futbol dels territoris de Palma.

4. Conèixer l'oferta de cursos d'entrenador, d'àrbitre i d'altres.

5. Orientar i acompanyar aquest jovent en el procés formatiu i les famílies derivades als tallers.

6. Dur a terme el treball en xarxa amb l'educador social i el mestre

tutor del centre escolar de les persones participants, si escau.

L'orientador esportiu dedica entre 12-15 hores setmanals segons la demanda de les persones participants.

Finalment, és molt rellevant també la participació del personal d'educació social. Hi ha un o dos professionals per territori. Algunes de les funcions principals són:

1. Difusió de l'activitat per a la participació i derivació de beneficiaris.
2. Captació de persones usuàries i enregistrament i seguiment de les participants.
3. Presència a l'activitat ordinària, sempre que sigui possible.
4. Presència activa a la lliga verda i altres activitats extraordinàries.
5. Treball i intervenció conjunta amb el tècnic esportiu en educació en valors i habilitats socials.
6. Control i seguiment de l'anàlisi de cas.
7. Comunicació amb l'àrea esportiva de l'FRM i l'equip d'Infància, Joves i Família i Suport Comunitari.
8. Assistència a reunions i avaluacions relacionades amb l'activitat i el projecte.
9. Realització d'informes trimestrals.
10. Planificació d'objectius i tallers de grup.

Durant els entrenaments es valora molt positivament la presència total del tècnic esportiu de l'FRM i la presència puntual de l'educador social en qualque cas puntual i del coordinador de l'FRM per fomentar aquest treball en xarxa.

En relació amb la motivació de l'aprenentatge de valors i habilitats socials en l'entorn, a cada sessió d'entrenament s'introdueixen continguts de valors i habilitats socials relacionats amb el futbol que, després de cada unitat didàctica, el personal tècnic esportiu i els educadors i educadores socials avaluen. Aquesta assimilació de continguts provoca un augment d'adherència a l'activitat i una reducció de conflictes que podien provocar l'absentisme en la participació.

El treball de l'orientador esportiu del programa és molt important i en destaca la intervenció amb la inclusió de participants com a jugadors als clubs.

2.3 Indicadors de seguiment

Després que els educadors i educadores socials facin la captació de participants i d'haver concretat els espais on es faran els entrenaments, el personal tècnic esportiu de l'FRM disposa d'un registre de seguiment de les diferents unitats didàctiques i sessions d'entrenament. En aquest registre, s'anoten les sessions fetes, les dates, les incidències a cada sessió, el percentatge d'assistència de participants, el registre d'anàlisi de cas si hi ha conductes disruptives o incidències greus i observacions, el nombre d'entrenaments i partits, a més d'un petit comentari de la sessió. D'aquesta manera, des de l'àrea esportiva de

Gràfic 3. Percentatge d'adherència de les persones participants.

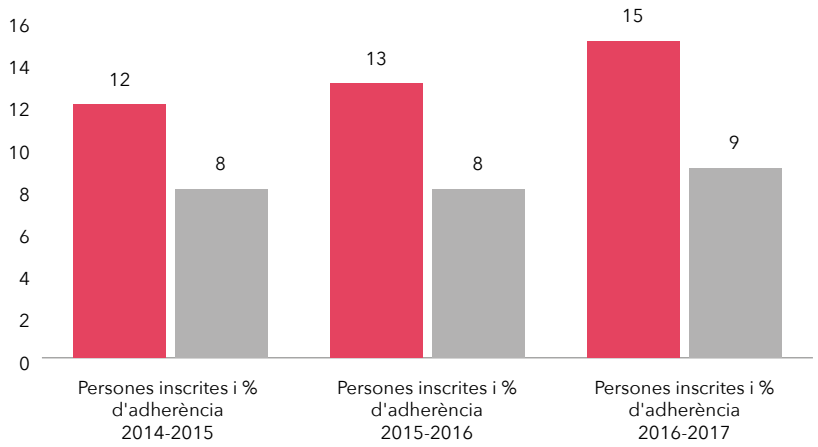

l'FRM s'enregistren totes les dades necessàries per fer el seguiment de l'assistència i la participació tant de les persones usuàries com dels diferents professionals.

Així doncs, des del punt de vista quantitatiu, podem oferir dades significatives:

Per estudiar el nivell qualitatiu, es passen uns qüestionaris a les persones participants, als educadors i educadores socials i al personal tècnic esportiu de l'FRM. Com a resultat d'aquestes enquestes, podem destacar la valoració positiva per part del jovent, dels educadors i educadores socials i del personal tècnic esportiu en tant que aquest jovent disposa d'un espai socialitzador i esportiu. El futbol als barris és una eina facilitadora de la consecució dels objectius establerts en el projecte. A més, també permet:

- Fomentar el treball i sentiment d'equip.
- Respectar els professionals, establir-hi vincles i saber acceptar les crítiques.
- Treballar normes i límits.
- Promocionar hàbits de vida saludable.
- Treballar les habilitats socials.
- Treballar l'autocontrol i el respecte pels companys.
- Consolidar el grup de joves del sector.
- Adquirir hàbits de resolució de conflictes.
- Detectar i prevenir situacions de risc.
- Treballar els hàbits d'higiene (s'ha aconseguit treballar en un dels barris).

3. Resultats esperats i resultats obtinguts

Per part dels educadors i educadores socials, s'han complit els resultats esperats quant a les seves funcions i responsabilitats a l'activitat. Entre aquestes, podem destacar les següents:

- Difondre l'activitat pel seu territori i captar persones beneficiàries. A tots els territoris s'ha pogut iniciar la pràctica de l'activitat, gràcies a la captació de persones usuàries i l'adherència obtinguda, amb una ràtio mitjana d'1/16.

- Cercar instal·lacions per a la pràctica esportiva. Respecte al territori de Nord, l'FRM sol·licita al Consell de Mallorca les instal·lacions de Sant Ferran.

- Dotar de recursos materials necessaris per a la pràctica. Si no n'hi ha, informar l'FRM. Un vegada informada la Fundació, s'ha dotat del material necessari (pilotes, delimitadors, petos).

- Proporcionar nom i llinatges, edat… de les persones participants a la coordinació de l'FRM o al personal tècnic esportiu.

- Participar en les avaluacions, tant de les unitats didàctiques com de les de reunió d'equip i de xarxa. Les avaluacions destaquen per la participació dels diferents professionals que intervenen en el projecte.

- Establir vincles amb les persones participants. En la majoria de casos, s'ha fet al mateix temps que dura l'activitat ordinària gràcies a la presència de l'educador social de forma habitual i/o puntual.

- Ser present de manera habitual a l'activitat i registrar aspectes metodològics i d'anàlisi de cas. En totes les unitats didàctiques es veu reflectida l'aportació de l'educador social en la programació.

- Proposar continguts en valors i habilitats socials per treballar juntament amb el tècnic esportiu de l'FRM. En els registres, s'aprecien les aportacions de continguts socials dels educadors i educadores socials que seran una eina important per al tècnic esportiu.

- Proposar objectius més específics a cada territori en funció del perfil de persones usuàries.

- Valorar les anàlisis de cas que es puguin produir durant els entrenaments i participar-hi. S'han identificat en els registres mensuals de les unitats didàctiques i s'han resolt en consens d'ambdós professionals.

- Comunicar-se amb el tècnic esportiu, orientador esportiu i coordinador FRM.

- Assistir a les reunions de xarxa amb aportacions positives en benefici del projecte.

- Intervenir en el protocol d'altes i baixes de les persones participants. Sempre amb l'entrevista

entre l'educador social i la persona participant, amb el suport del personal tècnic esportiu. Cap participant pot començar l'activitat si no ha signat i ha emplenat la fitxa d'inscripció.

- Intervenir en l'estudi de perfil per a casos de persones usuàries que puguin ser derivades a clubs de futbol o a cursos d'entrenador o d'àrbitre i voluntariat de l'FRM.

- Informar en cas d'accident i remetre la informació necessària a l'FRM.

El personal tècnic esportiu de l'FRM també ha complit les expectatives dels resultats esperats quant a:

- Programació, disseny i pràctica de les sessions esportives. A la Fundació es registren les unitats didàctiques juntament amb la programació.

- Coordinació i comunicació amb l'àrea esportiva de l'FRM amb reunions quinzenals.

- Treball interdisciplinari amb l'educador social en la programació, en el seguiment i en les valoracions.

- Treball conjunt amb l'educador social i orientador esportiu de l'FRM en cas de les derivacions de participants al futbol federat o cursos.

- Control d'assistència de les persones participants i traspàs de registres a la coordinació de l'FRM.

- Registre de l'anàlisi de cas amb l'aportació educativa pròpia i consensuada sempre amb l'educador social.

- En els casos en què el personal tècnic esportiu assignat a cada territori no podia assistir a l'entrenament, l'FRM va assignar un altre tècnic o una altra tècnica per substituir l'oficial i així no suspendre l'entrenament.

L'orientador esportiu de l'FRM ha complit les expectatives amb bons resultats pel que fa als aspectes següents:

- Treballar conjuntament amb l'educador social i tècnic esportiu de l'FRM.

- Coordinar-se amb l'àrea esportiva de l'FRM.

- Avaluar la idoneïtat de les persones usuàries pel que fa a jugar a futbol federat o fer els cursos de tècnic esportiu o d'àrbitre de futbol.

- Orientar i acompanyar les persones usuàries seleccionades.

- Fer-ne el seguiment.

- Superar la dificultat de trobar candidats per als cursos d'àrbitre o entrenador per les exigències dels comitès sobre el currículum formal.

- Treballar en xarxa juntament amb l'educador/a social i el centre escolar de qualque participant.

- Derivar participants com a voluntaris de les activitats pròpies.

Pel que fa a la coordinació entre l'FRM i l'equip d'Infància, Joves i Família i Suport Comunitari, podem destacar que ha estat excel·lent en l'exercici de cadascuna de les seves responsabilitats. Per una part, en la coordinació dels educadors i educadores socials dels CMSS i, per l'altra, del personal tècnic esportiu de l'FRM i l'orientador esportiu de l'FRM.

L'equip d'Infància, Joves i Família i Suport Comunitari sempre respon amb la seva presència a les reunions de xarxa. Com a novetat, se sol·licita a l'FRM un informe de seguiment tècnic.

I finalment, les persones participants, tant quantitativament com a qualitativament, varen contestar unes enquestes, els resultats de les quals demostren que la valoració és bastant positiva. Pràcticament tothom coincideix que és un projecte on el jovent disposa d'un espai socialitzador i esportiu, i afirma que ha millorat el comportament i l'actitud a més d'aconseguir treballar altres aspectes relacionats amb l'àmbit social.

Quantitativament parlant, podem destacar les dades següents:

- Nombre de participants per unitat didàctica a cada territori: 15,9 participants.
- Nivell d'assistència mitjana per unitat didàctica / territori: 13 participants.
- Adherència a l'entrenament: 81 %.
- Resultats a les enquestes de les persones participants (grau de satisfacció): 8,8.

Qualitativament podem destacar aportacions molt positives i un grau de satisfacció alt mitjançant les enquestes. Per això, gràcies al programa «Juguis on juguis, guanyes!», s'han obtingut uns resultats excel·lents de les persones participants, que s'exposen a continuació:

- Adherència a les activitats. Mantenir el grup inicial fins a final de temporada i temporada següent.
- Respecte per les normes. Abans de començar l'activitat i també abans dels partits, se'ls han recordat les normes o pautes de convivència a totes les persones participants.
- Cohesió de grup.
- Participació activa tant a les activitats ordinàries com a les extraordinàries.
- Justificació de les faltes d'assistència, a través del contacte amb l'educador social corresponent o bé l'endemà al tècnic esportiu.
- Millora de l'hàbit d'higiene amb el grup de joves en els espais on hi havia vestidors. No s'ha obtingut ja que en les poques instal•lacions on hi ha vestidors normalment no hi havia aigua calenta per dutxar-se.
- Entrevistes amb l'educador o educadora social abans de començar al programa i, en el cas de donar-se de baixa, tancament amb el grup de participants i professionals.

4. Avaluació del programa

En aquest projecte s'utilitzen una sèrie d'instruments que serveixen per fer una triangulació, de forma que s'obtenen dades de gran fiabilitat i ens ajuden a millorar i a aconseguir els objectius establerts.

Hi ha tres aspectes a avaluar:

4.1 Avaluació del projecte

L'avaluació del projecte consta de tres parts, una avaluació inicial, on es valoren les necessitats de les persones usuàries, les instal•lacions i els recursos materials i humans a cada territori i es temporalitzen les activitats. La segona part és una avaluació contínua o formativa, és a dir, una avaluació aplicable al cos tècnic de professionals (tècnic esportiu, orientador esportiu i educador social) en què es regula el procediment seguint aquests passos: observació del que passa mitjançant un instrument d'observació, prevenció, anàlisi, reflexió i reformulació del procés d'entrenament, consens entre tècnic, orientador esportiu i educador social; seguiment, on es registren les incidències respecte als recursos de cada territori; el pla de treball entre professionals, informes trimestrals dels educadors i educadores socials, reunions quinzenals amb el personal tècnic esportiu de l'FRM, les activitats ordinàries i extraordinàries, i la consecució d'objectius de cada unitat didàctica. L'avaluació contínua o formativa del programa suposa controlar l'acció didàctica, és a dir, tots aquells elements que intervenen en el procés: els objectius, els continguts, les estratègies d'ensenyament, la mateixa pràctica d'ensenyament i els criteris i instruments d'avaluació i de seguiment. En aquest cas, també es fan reunions quinzenals amb els tècnics i l'orientador esportiu de la Fundació Reial Mallorca, juntament amb la coordinació, reunions bimensuals amb els educadors i educadores socials i reunions amb caràcter extraordinari, si escau.

I, per acabar, una avaluació final on es registren les diferents dades tant qualitatives com nivell quantitatives (nivell d'assistència, anàlisi de cas, incidències, propostes de millora, enquestes a participants i professionals, incorporació i seguiment de participants amb intervencions directes de l'orientador esportiu...).

Tant en l'avaluació inicial com en la final, es fan reunions de xarxa i coordinació amb tot el grup de professionals implicats en el projecte.

4.2 Avaluació de les persones participants

L'avaluació de les persones participants suposa comprovar si s'han aconseguit els objectius previstos inicialment, escapant dels esquemes tradicionals i fent un seguiment a través del control d'assistència, aprenentatges i actituds. Consta de tres parts:

Avaluació inicial

Conèixer el grup i les necessitats que té per mitjà de l'entrevista amb els educadors socials dels diferents territoris en els casos individuals.

Avaluació formadora

Aquesta avaluació incideix sobre la mateixa persona participant de manera que sigui capaç de regular-se. Per

aconseguir-ho, cada participant ha de tenir clar els criteris de realització i de resultat definits a cada activitat i unitat didàctica que proposa el personal tècnic esportiu juntament amb els educadors i educadores socials al llarg de la temporalització i l'avaluació de cada sessió de la unitat didàctica. A cada unitat didàctica, formada per vuit sessions, el tècnic esportiu avalua tots els continguts treballats, tant a nivell conceptual com a nivell procedimental i actitudinal, a través de l'observació i del registre sumatiu de les vuit sessions en l'informe de la unitat didàctica.

Avaluació final

Serveix per comprovar si les persones participants han aconseguit els objectius proposats i si s'han resolt els problemes que abans apareixien. Per regla general, aquesta avaluació es fa utilitzant les enquestes finals de satisfacció i els informes de cada unitat didàctica.

4.3 Avaluació del cos tècnic

L'avaluació del cos tècnic exigeix un control de l'eficàcia del seu treball sobre l'establiment d'objectius, continguts, estratègies d'ensenyament, comunicació amb les persones participants, criteris d'avaluació, etc… i una reflexió crítica sobre el seu treball. Això es fa a través de reunions quinzenals.

Entre els aspectes a avaluar destaquen:

- El disseny del programa de treball.
- La pràctica d'aquest disseny.
- La interacció entre personal tècnic esportiu - educadors i educadores - participants.
- La relació del personal tècnic esportiu amb la tasca didàctica.
- El coneixement i l'ajust de les propostes a les necessitats del grup.
- El control i la valoració dels resultats d'aprenentatge.
- L'estudi de les anàlisis de cas.
- L'estudi del procés inclusiu de la persona participant per part de l'orientador esportiu i el seu diari de camp.
- L'estudi de l'informe de l'educador/a social sobre el grup de persones beneficiàries.

Per fer el seguiment i l'avaluació del projecte s'utilitza el material següent:

- Registre de la unitat didàctica amb caràcter mensual de cada grup (assistència, anàlisi de cas, intervenció directa de l'orientador esportiu, altes i baixes, incidències, petit comentari de la sessió...).
- Actes de reunions quinzenals amb el personal tècnic esportiu i l'orientador esportiu.
- Diari de camp de l'orientador esportiu amb les intervencions indirectes.
- Actes de reunions bimensuals amb el personal d'educació social.
- Informes de seguiment trimestral dels educadors i educadores socials.

- Enquestes de satisfacció final (de les persones participants, dels educadors i educadores socials i del personal tècnic esportiu).

- Actes de partits lliga verda.

Discussió

Com hem esmentat anteriorment, és un projecte comunitari que sol·liciten els mateixos agents socials, ja que existia una necessitat real i analitzada als diferents territoris i barris més vulnerables de Palma, per la manca d'activitats socioeducatives i preventives en l'àmbit comunitari, adreçades a adolescents i joves en situació de risc.

Actualment, i amb l'experiència dels darrers vuit anys, amb l'increment de participació del jovent, el projecte continua tenint la finalitat de dur a terme intervencions socioeducatives per afavorir i generar contexts preventius i inclusius amb adolescents i joves en situació de vulnerabilitat o risc social dels barris, a través del futbol i altres activitats socioeducatives i esportives que sabem que són una alternativa i una eina molt potent per treballar i connectar-los amb els professionals.

En aquestes activitats, es treballa la integració i la inclusió social a través de l'esport: el treball en equip, la cooperació, la competició, el respecte, l'amistat, la igualtat, la solidaritat, l'autoestima i l'assimilació de responsabilitats i l'autonomia personal mitjançant activitats relacionades amb el futbol, a més d'adquirir hàbits saludables, habilitats socials i aprendre a resoldre conflictes.

Aquest projecte ofereix espais d'oci a les barriades amb una major vulnerabilitat o risc social, en les quals hi ha una xarxa comunitària coordinada i una necessitat expressada pels mateixos educadors i educadores socials. Encara que hi participin 200 persones usuàries directes, sabem que n'hi ha més de potencials gràcies a les llistes d'espera recollides anys anteriors a qualque grup/barri.

Respecte de la població, normalment i per experiència des de 2011, són joves d'entre 13 i 21 anys, gairebé tots residents a un dels barris de Palma.

La majoria ja coneixia l'activitat de les darreres temporades i estan connectats per la comunitat. Són joves sense supervisió de cap persona adulta, amb famílies monoparentals o reconstituïdes, amb pocs recursos econòmics i socials; estan o han estat vinculats als serveis socials i a menors per temes relacionats amb l'absentisme, la desprotecció, problemes amb la justícia, etc. Alguns han estat institucionalitzats a centres de protecció i de justícia juvenil.

Moltes de les persones participants tenen hàbits poc saludables i, en molts de casos, s'estan iniciant en el consum de tabac, d'alcohol i de cànnabis, etc. tot i que la seva motivació per l'esport ha possibilitat obrir espais de reflexió entorn de l'alimentació i dels hàbits saludables.

Les necessitats del jovent són diferents en funció del perfil i de l'edat, però durant aquests vuit darrers anys, s'han identificat uns eixos transversals comuns a tots els grups:

- Baixa tolerància a la frustració.

- Manca d'habilitats comunicatives.

- Falta de supervisió i acompanyament dels referents familiars.
- Absentisme i/o fracàs escolar. En alguns casos, presenten dificultats d'aprenentatge (NEE/NESE) i, en general, manca de motivació pels estudis.
- Dificultat per treballar en equip, ser solidaris amb els companys i valorar-se com a conjunt i no només individualment.
- Manca de puntualitat i de compromís amb l'activitat.
- Conductes sexistes.
- Participants amb certificats de discapacitat.
- Perspectives de futur escasses.
- Baixa o nul·la formació per trobar feina.
- Inici del contacte amb substàncies tòxiques.

A més, el projecte facilita l'accés a la pràctica esportiva setmanal i atorga aquest dret a aquest jovent que d'una altra manera no tindria la possibilitat de participar-hi, a causa de la manca d'habilitats, d'acompanyament i de seguiment per part d'una persona adulta i/o professional, a més del cost que suposa fer activitats normalitzades, reglades i/o federades al seu territori o a altres propers a la seva residència.

Sobre la detecció d'aquesta dificultat d'aquest col·lectiu de joves, el projecte va incorporar, a partir de la temporada 2014-2015, la figura de l'orientador esportiu FRM, qui, amb la seva tasca i de manera coordinada amb els educadors i educadores socials i el personal tècnic esportiu del projecte, afavoreix la inclusió social d'alguns participants en el context normalitzat, ja sigui com a jugadors de futbol al club del barri o també introduint-los en el món de l'arbitratge o en el món de tècnic esportiu. També, a partir del 2018 i gràcies a l'orientador esportiu de l'FRM, s'afavoreix l'accés a la nostra entitat, mitjançant el voluntariat en activitats pròpies de la Fundació Reial Mallorca adreçades a menors d'entre 5 i 12 anys.

En definitiva, el projecte és una alternativa molt adequada a la problemàtica detectada des de fa molt de temps. Hi participen 180-200 persones, que en són beneficiàries directes, cada temporada i hi ha més de 250 persones usuàries potencials. L'impacte que té als barris és important i, en molts de casos, hi ha llista d'espera per participar-hi. Durant la temporada anterior es va haver de generar una duplicitat d'un dels grups, perquè la demanda era superior a 24 sol•licituds.

La majoria de participants (81 %) està molt implicats en el projecte i així ho transmeten al barri i en les enquestes finals. Això permet connectar més participants i fer créixer la participació i els grups.

Referències bibliogràfiques

- Collins, M. (2004). «Sport, physical activity and social exclusion». *Journal of Sports Sciences,* 22, 727-740.

- Fernández, J., Jiménez, M.B. i Fernández, J. C. (2018). «Deporte e inclusión social: aplicación del Programa de Responsabilidad Personal y Social en Adolescentes». *Revista de Humanidades,* n. 34, p. 39-58, ISSN 1130-5029.

- Gozzoli, C., D'Angelo, C. i Confalionieri, E. (2013). «Evaluating sport projects which promote social inclusion for young people: a cause study». *Revista Iberoamericana de Psicología del Ejercicio y el Deporte,* vol. 8, núm. 1, p. 153-172.

- Long, J. i Robinson, P. (2006). «Football's ability to combat social exclusion». *Malaysian Journal of Sport Science and Recreation,* núm. 2.

10

«Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes»

EVA PLANELLAS LLITERAS
SILVIA MAROTE MAYANS

Eva Planellas Lliteras

Nascuda el 1977.
Diplomada en educació social (2005).
Ha cursat el Màster en Programació Neurolingüística i Intel-ligència Emocional i l'especialització universitària en gestió d'ONG.
Directora tècnica del Projecte Socioeducatiu Naüm.

Silvia Marote Mayans

Nascuda el 1984.
Llicenciada en pedagogia (2011).
Ha cursat el Màster en Educació Especial.
Actualment treballa com a coordinadora tècnica del Projecte Socioeducatiu Naüm.

Resum

Han participat en el Projecte <Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes> cent trenta-tres adolescents i persones joves d'entre catorze i vint-i-nou anys. Setanta-tres dones i seixanta homes, usuaris i usuàries del Centre Naüm. El projecte es fruit de sis mesos de treball de la psicòloga, la pedagoga i la coordinadora tècnica del Centre, amb la col•laboració del fotògraf artístic José Nieto.

Durant aquests mesos, les tècniques de Naüm, amb el suport de la resta de l'equip educatiu, han anat fent tallers en grups, d'uns quinze participants, amb el jovent que participa en els nostres programes. En aquests tallers, han anat identificant què són els bons tractes i els maltractaments, i els han situat en el context familiar, escolar, de parella i entre iguals. Un cop feta la primera sèrie de tallers, el jovent, en un procés més creatiu i expressiu, amb l'ajuda del fotògraf artístic, han anat generant imatges simbòliques de bons tractes, per plasmar-les a les fotografies.

S'ha dissenyat una exposició de quaranta retrats en forma de díptics, que conten vint històries de bons tractes, definides per la mirada del jovent, que s'exposen de manera itinerant a diversos espais culturals i participatius de Mallorca.

També hem experimentat com la mirada educativa és un bon tracte en sí mateix. Hem mirat el jovent com a persones capaces de crear, fer, pensar, expressar, sentir, etc.; i així ha estat. Per aquest motiu, hem titulat l'exposició «Ulls per volar», perquè hi ha mirades que ens ajuden a créixer i a ocupar espais que no imaginàvem que podríem ocupar.

Paraules clau

Jovent / Mirada educativa / Bons tractes.

Resumen

En este proyecto han participado ciento treinta y tres adolescentes y personas jóvenes de entre catorce y veintinueve años, participantes en diferentes programas del Proyecto Socioeducativo Naüm. Setenta y tres mujeres y sesenta hombres han participado en diferentes programas de este proyecto, que es fruto de seis meses de trabajo de la psicóloga, la pedagoga y la coordinadora técnica del Proyecto Naüm con la colaboración del fotógrafo artístico José Nieto.

Durante estos meses, las técnicas de Naüm, con el apoyo del resto del equipo educativo, han realizado talleres en grupos de unos quince participantes, con la juventud que participa en nuestros programas. En estos talleres, la juventud ha ido identificando qué son los buenos tratos y los maltratos, situándolos en el contexto familiar, escolar, de pareja y entre iguales. Una vez realizada la primera serie de talleres, la juventud, en un proceso más creativo-expresivo, con la ayuda del fotógrafo artístico, ha ido generando imágenes simbólicas de buenos tratos para plasmar en las fotografías.

Se ha diseñado una exposición de cuarenta retratos en forma de dípticos, que cuentan veinte historias de buenos tratos, definidas por la mirada de la juventud, que se exponen de manera itinerante en varios espacios culturales y participativos de Mallorca.

También hemos experimentado cómo la mirada educativa es un buen trato en sí mismo. Hemos mirado a los y las jóvenes como personas capaces de crear, hacer, pensar, expresar, sentir, etc. Y así ha resultado. Por este motivo, hemos titulado la exposición «Ojos para volar», porque hay miradas que te ayudan a crecer y a ocupar espacios que no imaginábamos que podríamos ocupar.

Palabras clave

Juventud / Mirada educativa / Buenos tratos.

1. Introducció

Entre altres àmbits, la crisi del sistema educatiu, de la família i del mercat laboral, ha afectat especialment la joventut i les seves famílies. La impossibilitat d'emancipació real, per no poder accedir a drets bàsics com l'habitatge o la feina, fan que la joventut, en general, tengui poques expectatives de futur o, millor dit, unes expectatives realistes de futur. Aquesta població passa per no plantejar-se gaires objectius, inassolibles per altra part i, de la gran oferta que el mercat els presenta, va omplint tot el temps lliure que els queda, consumint oci, especialment del mercat de les noves tecnologies.

En aquest sentit, hem volgut recuperar la mirada educativa que ens oferia Anna Jolonch en el llibre *Educació i infància en risc*, i que dona el pes just a la qüestió social. El nostre posicionament es pot resumir així: «aquest és el món i l'entorn hostil on la joventut ha de créixer, no la culpabilitzem de les seves carències.»

Des del Projecte Socioeducatiu Naüm, hem optat per fugir de la ideologia del risc individualitzat, tan present

Font: elaboració pròpia.

Font: Última Hora

Font: Última Hora

en els serveis socials, i, per fer front a aquesta realitat, situam les problemàtiques que afecten el jovent, especialment el jovent en risc social, dins del context socioeconòmic actual i ens centram en les capacitats que tenen.

Entenem que, com diu Jolonch, l'educació no sols és prevenció, també ha de ser projecte (2002). Aquesta és la manera que hem trobat de donar-li sentit a l'acció educativa i d'assumir el nostre risc, com a professionals de l'educació, sense diagnòstics prefixats, oberts a la imprevisibilitat del potencial de les persones.

Per aquest motiu, el projecte que presentam vol revisar i exposar les mirades. D'una banda, la mirada que tenim el personal professional de la temàtica social vinculada amb la joventut i cap a la població en risc; la mirada que té la joventut cap al món, cap a les altres persones i cap al futur; i la mirada que té la societat mallorquina cap a aquestes persones en construcció, que no deixen de sortir en certs mitjans de comunicació sota l'estigma de la violència.

D'una altra banda, partim del pressupòsit que la participació social és un factor de protecció per a qualsevol persona, i especialment per a la joventut provinent de comunitats excloses, de famílies empobrides i en desavantatge educatiu. Entenem que la participació social vincula les persones al context i a les persones del seu entorn. Augmenta la comprensió del món i enforteix la capacitat d'acció. Així mateix, segons Segado i Acebes, la participació social és un procés on es desenvolupen moltes de les habilitats socials, cognitives i emocionals de les persones (2012). I la pràctica de la participació produeix realitat social (Moreno, 2018). Per què? Perquè la participació es fa des del subjecte col·lectiu, des del nosaltres; un nosaltres interrelacionat i que comunica. Aquest projecte ha tengut la intenció de relacionar i comunicar subjectes diferents; el jovent que participa en els programes de Naüm, les tècniques i les educadores, un artista i la societat mallorquina en conjunt, per generar un discurs col·lectiu nou, arti-

culat a través de la mirada de la joventut i mitjançant un llenguatge artístic i simbòlic, sobre les relacions interpersonals que fan créixer els humans.

Un discurs fet per ser mostrat. Un aprenentatge que es vol compartir. Tornam aquí a entendre l'educació com a projecte, un projecte compartit.

Per poder elaborar aquest discurs amb el jovent, hem partit de la màxima de la teràpia centrada en solucions (TCS), que diu que «les excepcions», en aquest cas els bons tractaments, «en contra d'allò esperat, són aquelles conductes, percepcions, idees i sentiments que es contraposen a la queixa i tenen el potencial de dur a una solució si són adequadament ampliades», segons Shazer (com s'ha citat a Beyerbach, 1999). En aquest sentit, «les excepcions» que el jovent de Naüm fa són els bons tractes que reben i donen en la seva vida quotidiana, encara que

Font: Última Hora

sigui de manera puntual. I, com considera la TCS, aquestes «excepcions» es donen des d'abans d'iniciar-se cap intervenció professional. És a dir, la joventut amb la qual treballam ja té conductes de bons tractaments i la feina de les professionals ha estat i és descobrir aquestes conductes, donar-ne

Font: elaboració pròpia.

visibilitat i ampliar-les. Aquesta ha estat la finalitat última del projecte, descobrir, ampliar i mostrar, a través del llenguatge artístic de la fotografia, les «excepcions» de bons tractaments que la joventut d'aquest barri, amb problemes socials, fa.

Aquest procés, exigeix educar la mirada del personal tècnic de joventut i serveis socials, i de la població en general, envers aquestes excepcions i conductes positives, tan poc visibles en pro de les conductes negatives i violentes atribuïdes a la joventut.

2. Context

2.1. Descripció breu del centre

El centre Naüm es va crear a Son Ximelis l'any 2000, fent activitats formatives i lúdiques, amb un grup reduït de joves, amb els quals es va connectar, gràcies a la presència de professionals socioeducatius al carrer.

Durant aquests denou anys d'intervenció comunitària, s'ha anat establint una relació amb els infants, el jovent i les famílies de la barriada, s'han detectat moltes necessitats, carències socials i també potencialitats múltiples i la qualitat humana de les persones que hi viuen i s'han dissenyat projectes i programes nous, que intenten respondre a tots aquests reptes. Actualment, durant l'any, atenem unes vuit-centes persones, entre infants, jovent i famílies, i feim activitats pràcticament tots els dies laborables, mitjançant uns trenta projectes i actuacions. Encara construïm el camí; l'equip humà, format per gairebé vint professionals a jornada completa, de personal tècnic de l'àmbit social i educatiu, segueix cercant solucions a totes les dificultats que se'ns presenten i ho seguirem fent, cercant aliats, formant-nos, treballant i reivindicant el que pensam que és legítim a tota persona: alimentació, higiene, educació, afecte, formació, treball, oci i, en definitiva, una vida enriquidora i saludable. Des de la perspectiva de la intervenció socioeducativa del centre Naüm, el treball comunitari, molt lligat al territori i a les seves condicions, adquireix aquí un gran protagonisme.

2.2. Descripció de les persones ateses durant el 2018

El jovent que atenem al Centre Socioeducatiu Naüm presenta com a factor de risc més important l'educatiu. Segons dades presentades a les Jornades sobre Abandonament Escolar, del passat febrer de 2018, al Parlament de les Illes Balears, Espanya, amb un 19 % d'abandonament prematur de l'educació i de la formació, és el país en pitjor situació de l'UE (10,7 % de mitjana) i Balears, amb un 26,8 %, és la comunitat amb pitjors dades. Aquestes dades afecten especialment els menors en situació de desavantatge social i les barriades més vulnerables de Palma. Cal tenir en compte que Son Ximelis, entre d'altres factors, és la quarta barriada amb més vulnerabilitat social de Palma, a causa de l'elevada instrucció insuficient de la població. Així consta a l'informe Detecció de situacions de pobresa i/o exclusió social de la població de Palma, elaborat per l'Àrea de Benestar i Drets Socials, l'abril de 2017.

La transició a la vida adulta del jovent que atenem és molt primerenca. Sense titulacions acadèmiques, sense formació i, molts cops, sense feina, aquest jovent forma una nova família. Aquest

Gràfic 1. Persones Ateses.

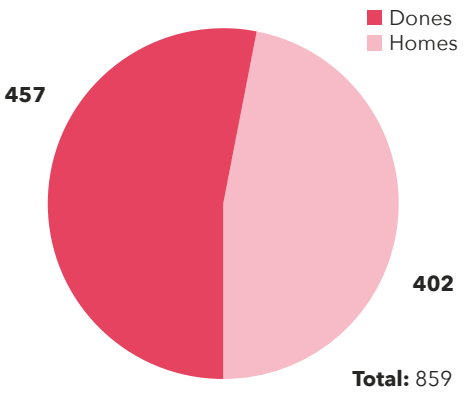

Font: elaboració pròpia.

fet els situa en un risc elevat d'exclusió social per a ells, elles i el seus fills i filles, «...casar-se sent molt jove i tenir una maternitat primerenca, junt amb la precarietat laboral associada a l'abandonament dels estudis, és una combinació que incrementa molt el risc de pobresa i d'exclusió social, especialment per a les dones» (Sarasa i Sales, 2009).

Pel que fa a la pobresa infantil, tan anomenada darrerament, crec que no és necessari argumentar que la socialització primària és essencial en el procés d'exclusió social. «L'origen social i les condicions de vida precàries expliquen el progrés escolar baix i, també, el fet que l'individu hagi viscut la infància amb estructures no convencionals... Entre les variables conductuals que mostren una associació negativa amb el rendiment escolar figuren la manca d'adhesió als valors i objectius de l'escola, sobretot quan aquesta desafecció comporta un grau d'inadaptació tan alt que acaba amb una expulsió del centre educatiu» (Sarasa i Sales, 2009). En aquest sentit, d'una banda, cal destacar que el 45 % de les famílies en risc, ateses a Naüm, són d'ètnia gitana i el 20 %, de procedència estrangera, una dificultat cultural

Gràfic 2. Demandes per sexe.

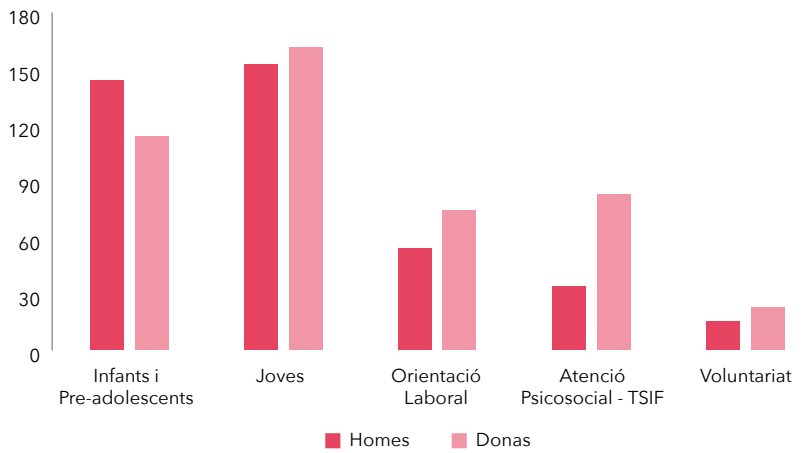

Font: elaboració pròpia.

afegida per a la inclusió social i educativa d'aquestes persones. D'una altra banda, les competències parentals es veuen directament afectades per les condicions materials d'existència i això consolida el cercle de la pobresa.

Tots aquests factors detectats en les vivències del jovent que atenem justifiquen el nostre posicionament de no individualitzar els problemes socials i de voler treballar amb elles i ells, per donar-los les oportunitats de créixer de la manera més prosocial i proactiva possible.

3. Participants

En el projecte han participat cent-trenta-tres joves, seixanta homes i setanta-tres dones. Les persones que han participat en el projecte s'han implicat en major o menor mesura, se-

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

gons la motivació. Així i tot, cal dir que els mitjans emprats, la fotografia i el teatre, són llenguatges molt propers als seus interessos i n'han facilitat molt la participació.

Els grups pertanyien a projectes diferents que duu a terme l'entitat en diferents contexts d'intervenció.

3.1. Grup de joves de l'Espai Jove que Naüm du a terme al Casal de Barri de Son Ximelis

Aquest ha estat el grup més inestable i amb el qual ha costat més fer els tallers, ja que l'Espai Jove és un entorn d'exigència normativa baixa i un espai de contenció de conductes de risc, fet que dificulta l'execució d'activitats que requereixen d'implicació i de constància dels participants. Es tracta de jovent que difícilment se senten inclosos en altres contexts i que aquí troben un lloc on ser ells mateixos, acompanyats per referents adults positius, les educadores de l'espai. En aquest grup han participat catorze joves i set al·lotes, que han aportat una visió molt aclaridora de què són per a elles i ells els bons tractes.

3.2. Grup de joves que cursa el Programa de Qualificació Professional Inicial de Llanterneria del centre

Un total de vuit joves homes han participat molt activament en el projecte. Aquests al·lots provenen d'una trajectòria de fracàs i abandonament educatiu a l'educació secundària obligatòria (ESO). En moltes ocasions ens trobam que aquesta experiència els ha

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

provocat un deteriorament important de l'autoestima i s'enfronten al repte d'aprendre amb molta inseguretat. El format i contingut del projecte n'ha facilitat molt la implicació. Ha estat un grup que ha aportat moltíssim al procés, perquè l'experiència els ha fet reflexionar sobre les injustícies que han patit i sobre els factors de protecció que els han facilitat reconduir la trajectòria.

Font: elaboració pròpia.

3.3. Grup d'adolescents del Projecte Pilot de Prevenció d'Abandonament de l'ESO, que duguérem a terme a l'IES Guillem Sagrera durant el curs 2017/18

En aquest grup hi han participat cinc al·lots i una al·lota. Aquest projecte pretén que les persones participants, adolescents en risc d'exclusió escolar, se sentin incloses dins dels instituts de secundària on cursen l'ESO, a través de la participació en un espai que els reconeix les capacitats i els atén les necessitats. La metodologia dels tallers i el contingut engrescaren aquest jo-

Font: elaboració pròpia.

vent, un grup que va aportar molt a nivell simbòlic en la creació de les imatges de bons tractaments, centrant-se en el context escolar.

3.4. Grup de 1r d'ESO de l'IES Emili Darder, participant en el Projecte d'Habilitats per la Vida, que va dur a terme Naüm durant el curs 2017/18

Aquest grup va estar compost per tres al·lots i deu al·lotes. Va ser un grup que l'IES va prioritzar, donada la diversitat social i cultural i la necessitat d'atenció socioeducativa. Tothom va respondre molt bé a la iniciativa i va aportar un to molt intimista als retrats.

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

3.5. Grup de mares i nadons del centre

Aquest grup està format per dones joves que han tengut descendència a una edat primerenca. És un espai on aquestes joves poden compartir les experiències vitals i treballar les qüestions que els preocupen a diferents nivells; moltes vegades ens hem centrat en aspectes de criança i de gènere. També ha estat un grup molt participatiu, que ha aportat un enfocament més centrat en l'àmbit familiar, un aspecte menys identificatiu dels grups més adolescents. Hi han participat sis mares amb sis nadons.

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

3.6. Grup de dones de Naüm

És un grup que treballa des de l'apoderament de gènere. Hi participen dones de la barriada de Son Roca. Només han participat en el projecte les menors de trenta anys, dotze dones. També ha estat un grup molt ric en enfocaments, ja que totes elles estan en un procés de reflexió molt profund sobre els significats de les relacions personals. Algunes no ha volgut sortir a les imatges, encara que han estat subjectes del disseny de moltes d'elles.

3.7. Equip de futbol femení Naüm - Club Deportivo San Roque (CD San Roque)

Aquest grup actualment està format per unes vint-i-nou al·lotes, adolescents i joves. Catorze van participar en el projecte. Ha estat molt interessant treballar amb aquest grup

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

el tema de l'apoderament i de la seguretat personal quan es conquereixen espais que ningú els havia cedit. En les imatges que han creat, es pot apreciar perfectament quins han estat els factors que han facilitat aquesta conquesta de gènere.

3.8. Grup de joves voluntaris de Naüm

Està format, majoritàriament, per menors que han estat participants dels projectes de Naüm i que, quan arriben a l'adolescència, volen assumir responsabilitats al centre, fent tasques de suport al personal tècnic i als monitors i monitores de les activitats. Fan el voluntariat en les activitats del centre de dia i en l'escola d'estiu. És un grup on es treballa molt les habilitats

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

Font: elaboració pròpia.

de relació, donat el seu rol al centre i amb altres participants de Naüm. Són joves que aprenen a desenvolupar els bons tractes com a part de les funcions educatives i a tenir cura d'altres persones. Per aquest motiu, ha estat un grup especialment creatiu i participatiu: catorze homes i vuit dones.

3.9. Grup d'adolescents i de joves del centre de dia de Naüm

Un grup format per uns vint-i-cinc adolescents, que acudeixen diàriament a les activitats del centre, ja sigui per gaudir d'un oci saludable o per treballar aspectes més personals-familiars i escolars. És un grup molt heterogeni i molt participatiu, que ha aportat molta espontaneïtat i alegria al projecte i a les imatges resultants, sent moltes d'elles protagonistes de les exposicions: tretze homes i dotze dones.

Font: elaboració pròpia.

4. Objectius i activitats

El projecte s'ha duit a terme en sis mesos i s'ha estructurat en tres fases d'implementació: tallers de construcción, disseny d'exposició, i exposició.

4.1. Tallers de construcció

4.1.1. A nivell comunitari, ens havíem proposat l'objectiu de fer un primer diagnòstic sobre el coneixement que té el jovent del territori sobre bons tractes i maltractaments. Per tal d'assolir-lo, l'equip tècnic de Naüm va dissenyar un taller per treballar amb el jovent dels diferents grups la identificació sobre què eren els bons tractes i els maltractaments per a elles i ells. Les persones participants, gràcies a la dinàmica del taller del teatre de les oprimides, van poder reflexionar sobre les interaccions més subtils i primerenques que poden acabar sent un maltractament, fugint de representacions més evidents, com les agressions físiques i amenaces, que ja tenen prou identificades. Un cop identificat el maltractament, es tractà de proposar alternatives de bons tractes, mitjançant dinàmiques de teatre. Així mateix, també vam representar bons tractes que elles i ells ja reben i donen, fent visible i ampliant aquestes excepcions.

4.1.2. Dins de la mateixa sèrie de tallers, a nivell de grup, ens proposàrem com a objectius elaborar amb el jovent un material de sensibilització comunitària en pro dels bons tractes, a través d'imatges fotogràfiques i artís-

tiques creades pel jovent, amb suport tècnic i assessorament artístic.

Durant aquesta segona part del treball, com a resultat de la primera part, les persones participants van arribar a unes conclusions que s'han transformat i representat a través d'imatges fotogràfiques.

En aquestes imatges, com a alternativa als maltractaments definits a la sèrie de tallers anteriors, han estat protagonistes i han representat els bons tractes que tenen identificats, ja sigui perquè ja els reben o perquè els agradaria rebre'ls. D'aquesta manera, hem partit de les excepcions que ja duen a la pràctica.

Un fotògraf artístic, José Nieto, ha donat forma a les imatges i ha guiat el jovent en el procés creatiu. Aquest procés s'ha desenvolupat en un context de relacions positives, que han resultat ser un bon tracte en si mateix, per a totes les persones participants, les tècniques i el fotògraf.

4.1.3. Els tallers també ens han servit per detectar i treballar situacions de maltractament viscudes pel jovent que hi ha participat. S'han detectat, treballat i derivat tres casos a nivell individual. En aquest sentit, aquesta feina no hagués estat possible si el jovent no hagués tengut un vincle de confiança previ amb les tècniques del projecte.

4.2. Disseny de l'exposició

L'objectiu primordial d'aquesta segona fase ha estat triar, editar i reelaborar el material fotogràfic i simbòlic (discurs i títols de les fotografies) que van crear els joves participants, per aconseguir muntar una campanya de sensibilització comunitària, a través

Font: elaboració pròpia.

de l'exposició fotogràfica i de material didàctic, que tengués una qualitat tècnica i artística adequada.

Per a aquesta tasca, hem tornat a comptar amb el suport del fotògraf José Nieto, que ha duit a terme el treball d'edició i d'assessorament artístic. En aquesta part del procés, la participació d'una part del jovent s'ha limitat a la priorització d'imatges i a l'elaboració del contingut que ens ha servit per fer els cartells, els tríptics i els títols de cada foto.

S'han seleccionat quaranta imatges fotogràfiques, resultat d'aquesta feina, que conten vint històries de bons tractes, fruit del treball en les dues sèries de tallers amb el jovent. Cada història va acompanyada d'una paraula o frase que

n'expressa el significat, segons el que va sorgir en el moment de la fotografia.

D'entre aquestes imatges seleccionades per l'exposició fotogràfica i d'altres, s'ha elaborat un material de trenta fotografies DIN A4, impreses en panells de cartró ploma, per emprar com a material didàctic amb menors de Naüm, en una exposició-taller anomenat «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes», que s'ha fet al Centre Naüm, amb uns setanta-vuit infants i joves participants.

4.3. Implementació de l'exposició fotogràfica itinerant i del taller

L'objectiu operatiu d'aquesta fase ha estat difondre comunitàriament el material fotogràfic, mitjançant una campanya de sensibilització comunitària de l'exposició fotogràfica «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes».

El que hem pretès, amb totes les accions que es descriuran a continuació, ha estat donar visibilitat a la joventut des d'una vessant positiva i millorar la imatge que té la població, en general, sobre el jovent, especialment el provinent de barriades estigmatitzades, com Son Roca.

Per aconseguir-ho, s'han fet exposicions del material en indrets significatius del territori i s'ha donat una dimensió més àmplia a la campanya, contactant amb espais de difusió i exposant en indrets significatius de l'illa. Així i tot, la psicòloga i la pedagoga del centre empren el material habitualment, per treballar la resolució de conflictes i la identificació i l'expressió d'emocions.

Les accions de difusió de la campanya que s'han fet han estat les següents:

4.3.1. Al Centre Socioeducatiu Naüm, del 2 al 24 de setembre de 2018, exposició interna i taller per a infants i joves participants dels programes del centre

S'han exposat al centre quaranta fotografies, disposades en vint marcs,

Font: elaboració pròpia.

amb dues fotografies DIN A3 cada marc, amb el títol «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes».

També s'ha fet el taller-exposició en grups d'uns quinze-vint participants. En el taller han participat el fotògraf, la psicòloga, la pedagoga del centre i el personal tècnic educador dels grups i la coordinadora responsable del projecte.

Onze joves protagonistes de les imatges han explicat la seva vivència, el sentit que ha tengut per a elles, com es varen sentir durant les sessions i, després, veient el resultat.

El nombre de participants al taller-exposició fou: setanta-vuit infants i adolescents a les activitats del centre de dia Naüm i onze joves participants en el projecte.

4.3.2. Al centre Flassaders de Palma, del 25 de setembre al 24 d'octubre de 2018

Es van exposar les quaranta fotografies, amb el títol «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes».

La inauguració fou el 25 de setembre, al centre Flassaders. Dues joves i una mare jove, protagonistes de les imatges, van explicar la seva vivència, el sentit que va tenir per a elles i com es van sentir durant les sessions i amb el resultat.

El nombre de participants al taller-exposició va ser d'aproximadament cent persones. L'afluència posterior no s'ha comptabilitzat.

4.3.3. Exposició a la xocolatada comunitària de Son Roca, el 21 de desembre de 2018

El dia de la xocolatada comunitària de Nadal a Son Roca es va exposar la mostra fotogràfica i totes les persones assistents van poder gaudir-la.

Font: elaboració pròpia.

Hi van participar unes cent cinquanta persones, entre infants, joves, famílies, professionals, representats d'entitats socials amb les quals treballam en xarxa, personal tècnic de diferents administracions públiques i representants polítics.

4.3.3. A la sala d'exposicions de Caixa Forum de Palma, de l'11 al 16 de febrer de 2019

Es van exposar les quaranta fotografies de l'exposició, amb el títol «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes».

La inauguració fou l'11 de febrer de 2019.

El nombre de participants al taller-exposició fou de trenta-set per-

sones. L'afluència posterior no s'ha comptabilitzat.

4.3.4. Exposició a la sala d'exposicions de la llibreria Rata Corner de Palma, del 21 de febrer al 15 de març de 2019

Es van exposar les quaranta fotografies de l'exposició, amb el títol «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes».

La inauguració fou el 21 de febrer de 2019.

El nombre de participants al taller-exposició fou de devuit persones. L'afluència posterior no s'ha comptabilitzat.

4.3.5. Exposició al claustre de Sant Domingo, durant el Festival d'Art d'Inca (INCART), del 5 d'abril al 4 de maig de 2019

Font: elaboració pròpia.

S'han exposat deu díptics, amb vint fotografies, de l'exposició «Ulls per volar, una mirada jove als bons tractes». La inauguració va ser el passat 5 d'abril, al claustre de Sant Domingo, a Inca.

Font: elaboració pròpia.

En aquest esdeveniment hi ha hagut una participació molt alta, però que no hem pogut comptabilitzar.

En totes aquestes accions de difusió s'han repartit cartells i un tríptic explicatiu del projecte, perquè els visitants en puguin entendre el sentit i els objectius.

També s'ha desenvolupat una feina de difusió a través dels mitjans de comunicació, per donar més visibilitat a la campanya, al jovent que hi ha participat i a la barriada de Son Roca, des d'una vessant positiva. Hem sortit en reportatges de premsa escrita, en diferents diaris (*El Mundo, Diario de Mallorca, Última Hora,* etc.), en programes de ràdio (COPE) i dues vegades a IB3 TV notícies.

Els objectius han estat assolits, tant per la part comunitària com per la part individual i de grup de feina amb el jovent, encara que algunes de les accions, previstes inicialment, no s'han pogut dur a terme per manca de temps.

5. Metodologia emprada

La metodologia emprada ha estat fonamental per al bon funcionament del projecte; ha estat un factor d'èxit i ens serveix com a experiència per a altres projectes que plantejam fer amb el jovent.

Les estratègies metodològiques de més interès han estat:

5.1. Contacte i relació amb el jovent del territori

A Naüm, el treball comunitari i de medi obert ens facilita molt el contacte continu amb la població jove del territori. Des del centre ja teníem relació quotidiana prèvia amb el jovent que ha participat en el projecte. I, per tant, ja teníem vincle amb la majoria, a través del personal tècnic del centre. La relació educativa estava establerta i, en molts de casos, ja es feia un treball socioeducatiu individual-familiar i de grup amb aquest jovent.

Al centre, adolescents i joves reben un acompanyament individualitzat del personal tècnic, en funció de les necessitats. El personal referent d'aquests grups d'edat són: la coordinadora tècnica, la psicòloga, la dinamitzadora jove, l'educadora de carrer, el coordinador i la coordinadora de voluntariat, l'equip docent del PQI, la tècnica d'intervenció als IES i l'educadora i el monitor del grup de majors del centre de dia de Naüm. Totes aquestes treballadores i treballadors han participat de manera directa o indirecta en el projecte.

5.2. Treball per projectes

En aquest cas teníem el projecte-objectiu compartit, entre el jovent i l'equip de feina, de fer la campanya de sensibilització sobre bons tractes i aquest fet ha facilitat que el jovent es responsabilitzàs de les accions, col·laborant en la programació i l'execució, no sols com a subjectes receptors sinó com a subjectes creadors de les situacions en les quals reflexionar i en les imatges artístiques.

5.3. Diàleg, assemblea i cercles restauratius

El diàleg ha estat l'eina per excellència del treball de grup. L'hem po-

gut desenvolupar gràcies a diferents rutines ja establertes en els programes. Cal destacar la metodologia dels cercles restauratius que es fonamenta, precisament, en la interrelació, la responsabilitat i la confiança mútua. Aquesta eina es pot aplicar quan la cohesió es dona dins el grup. Consisteix a establir rutines de comunicació, a través d'un cercle, on es va fent roda d'intervencions de les persones participants, sobre els temes a tractar. És molt útil per a l'expressió de sentiments i d'idees entorn d'un tema de reflexió per al grup. En el nostre cas, el tema de reflexió era sobre què són els bons tractes i què són els maltractaments per a cada una de les persones participants. És una eina que integra la diversitat del grup i fomenta l'escolta, l'empatia i la negociació. Totes les persones tenen el seu espai d'intervenció. La que condueix el cercle fa de mediadora, per arribar a acords i que tothom pugui expressar el seu parer. Ens serveix per conduir assemblees entre el jovent i és un espai on es desenvolupen habilitats comunicatives, relacionals i de resolució de conflictes.

Però metodològicament, el que ha estat més innovador per a nosaltres ha estat emprar les eines de la fotografia participativa i les estratègies i dinàmiques del teatre de les oprimides.

5.4. Teatre de les oprimides com a eina d'intervenció social

Una de les eines que ha facilitat el desenvolupament dels tallers, en major mesura, ha estat el teatre de les oprimides. En aquest sentit, i en el nostre cas, algunes de les seves dinàmiques faciliten abordar les violències i els maltractaments, d'una forma constructiva, creativa i dialogant. És una eina que permet treballar situacions d'opressió a diferents nivells i hi destaquen el nivell personal, relacional i de grup.

La metodologia dels tallers s'ha basat en el teatre fòrum, que consisteix que el jovent representa una situació de maltractament i opressió i el públic hi participa activament, per promoure el canvi. Tot el jovent que hi ha participat, organitzats en subgrups, ha estat espectador o espectadora i actor o actriu. D'aquesta manera, les tècniques teatrals han permès dinamitzar el cos i l'expressió oral del jovent, per expressar les idees, les emocions i els desitjos produint accions. Les accions representades inicialment simbolitzaven violència directa, violència cultural, legitimació de la violència o violència estructural, com a situacions de dominació, segons la classificació de Lledó (2013). Així com cada subgrup representava aquestes situacions concretes, la resta de subgrups aturaven la història i proposaven situacions alternatives no opressores, introduint-se com a actors i actrius i canviant la història.

Aquesta tècnica ha permès que qüestionin la realitat representada i proposin canvis, introduint escenes noves de bons tractes.

En les històries representades sempre hi ha hagut una o vàries figures d'opressors o opressores i figures que representaven les persones obligades a viure una situació que no volien o que estaven impedides de fer el que volien. Ens han interessat especi-

alment les situacions en què la relació no era tan evident. També aquestes situacions s'han situat i treballat en contexts concrets, com són la relació entre iguals, les relacions familiars, les relacions de parella i les relacions professorat-alumnat.

Gràcies a aquestes tècniques tot el jovent ha representat tant figures d'opressió i de violència com figures d'oprimits i, finalment, ha pogut actuar per canviar la situació d'opressió i dur-la cap a una situació de justícia. Aquesta situació, emprant els mateixos contexts que han triat al teatre (situacions entre iguals, familiars, de parella i escolars), ha derivat en «la imatge de bon tracte» per representar, mitjançant la fotografia.

5.5 Fotografia participativa

Segons Rabadan, C. i Contreras, P. (2014), aquest tipus d'art pretén donar una perspectiva d'un col·lectiu en concret, sobre com conceptuen i interpreten les expectatives i esperances per al futur. Ha estat el mitjà d'expressió del jovent que atenem i que es troba en situació de desigualtat social, ja sigui pel sol fet de ser joves, en una societat on aquesta època vital està desprestigiada, ja sigui perquè en el context on han crescut hi manquen les oportunitats necessàries per a un desenvolupament adequat. Hem centrat les expectatives de futur en el context relacional del jovent, amb l'objectiu de visibilitzar-ne la mirada, enfront de les relacions humanes, més concretament, de la seva experiència relacional. Hem fugit de les representacions que tenen les persones adultes sobre el jovent, que els classifiquen en perfils de risc i d'exclusió, i hem rebutjat la mirada hegemònica d'una societat que tampoc els ofereix els bons tractes que necessiten.

Aquesta experiència ens ha ofert el mitjà, l'espai i les estratègies per desenvolupar les competències socioemocionals i comunicatives del jovent, en un llenguatge simple, directe i més proper a les emocions, les imatges, que el llenguatge oral o escrit, en el qual sempre costa més expressar-se.

D'una banda, ens ha permès treballar en un projecte compartit, on tothom s'ha sentit identificat amb els objectius i on la col·laboració d'equip ha estat fonamental. La part artística hagués estat impossible sense la col·laboració del fotògraf, que ens ha guiat a nosaltres i al jovent en el procés creatiu, mitjançant la tècnica pròpia de la fotografia de retrat.

D'una altra banda, ens ha permès i ens segueix permetent trametre una visió diferent del jovent, amb una identitat nova a mostrar, llunyana de la visió que els mitjans de comunicació ofereixen habitualment. Han pogut donar a conèixer què els agrada, què fan, què volen, i mostrar, així, un trosset de qui són.

Així mateix, hem pogut donar el protagonisme a aquest col·lectiu, com a agent de canvi i ens han pogut comunicar les seves capacitats, sensibilitats i desitjos.

Finalment, el resultat del treball, l'exposició itinerant, segueix sent una eina de diàleg amb el mateix jovent i les altres persones que s'han acostat a aquesta exposició sobre una realitat nova, lliure, oberta i espontània.

6. Conclusions

D'aquesta experiència en podem treure les conclusions següents:

- Partim de tota l'experiència del centre i de la vinculació prèvia amb el jovent. La primera passa per a qualsevol intervenció socioeducativa amb aquest col·lectiu és el vincle i la relació educativa.

- Hem tengut l'oportunitat de descobrir aquest jovent des d'un punt de vista constructiu. No sols el fet de mirar-los és un bon tracte en si mateix. Cal mirar-los com a éssers capaços, amb una veritat per contar i que ens interessa. Aquest és un bon tracte.

- Hem construït un discurs conjunt, on el jovent ha aportat el bessó de la qüestió, amb els seus coneixements i la creativitat. Com ja hem dit abans, educació és projecte.

- Aquest jovent no té les mateixes oportunitats que altres joves, ni els recursos materials necessaris per a un desenvolupament social correcte. Així i tot, tenen la capacitat d'estimar i de tenir cura de les altres persones. Per a ells i elles, les relacions interpersonals adquireixen una dimensió molt significativa, ja sigui amb amics i amigues, parelles, familiars, docents i referents educatius. Tothom és xarxa social i, per tant, factor de protecció. Poder gaudir de relacions sanes i caracteritzades pels bons tractes té un gran valor en aquest context. Saber-se capaç de mantenir aquest tipus de relació, els apodera. Potser no tenen accés a la darrera tecnologia, però tenen accés a bons tractes.

- Aquesta feina ha trencat estereotips patriarcals, mostrant masculinitats diferents, més afectives, i feminitats més assertives i reivindicatives. Expressant el que necessiten dels altres en situacions determinades, el jovent pren consciència de les seves necessitats i aprèn a comunicar-se de forma més oberta i assertiva.

- El ser protagonistes de l'exposició fora de la seva barriada, els ha donat una rellevància social que mai no havien tengut. Com hem dit, són joves als quals no miram o als quals miram amb rebuig i prejudicis. Aquesta vegada, ha estat possible l'excepció.

- Les eines metodològiques innovadores, com el teatre de les oprimides, la fotografia social, la TCS, els cercles restauratius, etc. faciliten el treball al personal tècnic socioeducatiu i de joventut, però l'eina més important de qualsevol professional socioeducatiu és la mirada educativa.

Referències bibliogràfiques

- Sarasa, S. i Sales, A. (2009). *Itineraris i factors d'exclusió social*. Ajuntament de Barcelona: Síndica de Greuges de Barcelona. Recuperat de http://www.sindicadegreugesbcn.cat/pdf/monografics/itineraris.ca.pdf.

- Yuguero, C. (2018). Aplicaciones del enfoque sistémico: intervenciones con individuos, familias y organizaciones – Applications of the systemic approach: interventions with individuals, families and organizations (Ressenya del llibre *La pràctica de la teràpia sistèmica – Review of the book Practice of Systemic Therapy*). Acción Psicológica, 15(1), p. 121-124. Recuperat de https://doi.org/10.5944/ap.15.1.22262.

- Rabadán, Á. V. i Contreras, P. (2014). «La fotografia participativa en el contexto socioeducativo con adolescentes». *Comunicación y Hombre*, núm. 10, p. 143-156. Recuperat de https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5344618

- Beyebach, M. (1999). *Introducción a la terapia breve centrada en soluciones*. Publicat en Navarro Góngora, A. Fuertes i T. Ugidos, ed. Intervención y Prevención en Salud Mental. Salamanca: Amarú, 1999. Recuperat de https://psyciencia.com/wp-content/uploads/2012/12/TERAPIA-BREVE-CENTRADA-EN-LAS-SOLUCIONES.pdf.

- Segado, S. (2012). «Retos para la inclusión de los y las jóvenes: la intervención educativa». *Revista de Estudios de Juventud*, juny de 2012, núm. 97, p. 161-178. Recuperat de http://www.injuve.es/sites/default/files/revista%2097_10.pdf.

- Lledó, A. (2013). El teatro del oprimido como herramienta de intervención social. (Memòria del treball de fi de grau d'Educació Social). Palma: Universitat de les Illes Balears. Recuperat de http://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/3932/Llado_Ensenat_Ana.pdf?sequence=1.

- Jolonch, A. (2002). Educació i infància en risc. Acció i reflexió en l'àmbit social. *Barcelona: Pòrtic. (Col·lecció Temes Contemporanis).*

11

«Dóna-li sa Volta», un projecte de formació i ocupació per millorar l'accés al mercat laboral de joves amb estudis incomplets

ADELA BERLANAS ROSSELLÓ
JORDI LÓPEZ BEZUNARTEA

Adela Berlanas Rosselló

Directora del projecte «Dóna-li sa volta» de la Fundació Deixalles.

2003, llicenciada en Psicologia per la Universitat de les Illes Balears. Entre 2007 i 2012, responsable de selecció de personal en empreses de treball temporal i del sector telecomunicacions i serveis. Entre 2016 i 2019, directora del projecte «Dóna-li sa volta» de la Fundació Deixalles.

Jordi López Bezunartea

Coordinador d'accions formatives de la Fundació Deixalles. 1987, enginyer tècnic en explotacions agropecuàries per l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica Agrícola de Lleida. Entre 1995 i 1999, coordinador del Gabinet d'Inserció Sociolaboral de la Fundació Deixalles, integrat en les iniciatives de recursos humans del Fons Social Europeu «Empleo-Horizon II» i «Empleo-Integra». Entre 2003 i 2011, Coordinador i tècnic de projectes d'orientació empresarial, inserció laboral, economia social, compra pública responsable i responsabilitat social empresarial a la Fundació Deixalles i la Xarxa d'Economia Alternativa i Solidària (REAS Balears). Des de 2016, coordinador d'accions formatives de la Fundació Deixalles.

Resum

L'accés a la formació dual mitjançant contractes de formació i aprenentatge pot contribuir a la transició del jovent des del sistema educatiu al mercat laboral, especialment en casos de manca de qualificació a causa de l'abandonament prematur d'estudis. El programa SOIB Jove Formació i Ocupació ofereix la possibilitat de millorar la seva formació i qualificació professional a través de contractes de formació i aprenentatge. En aquest marc, Fundació Deixalles desenvolupa el projecte «Dóna-li sa volta», que combina formació en la família professional de comerç i màrqueting i treball efectiu com a auxiliar de comerç, a fi de treballar les seves competències tècniques i professionals. Al llarg de les dues edicions del projecte, 24 joves han dedicat durant un any un 30 % de la seva jornada laboral a formació en els certificats de professionalitat d'activitats auxiliars de comerç i d'activitats auxiliars de magatzem, i en competència matemàtica, i un 70 % a treball efectiu remunerat a les instal•lacions de la Fundació Deixalles a través de la preparació i comercialització d'objectes recuperats, contribuint així a una obra d'interès general de reutilització de residus i materials. Els resultats del projecte posen de manifest que joves sense estudis primaris finalitzats ni experiència laboral poden millorar les seves aptituds i competències professionals, i per tant les seves possibilitats d'accés al mercat laboral, a través de la seva participació en programes mixtos que combinin formació i treball.

Paraules clau

Abandonament d'estudis / Formació dual / Competències professionals / Certificats de professionalitat / Mercat laboral.

Resumen

El acceso a la formación dual mediante contratos de formación y aprendizaje puede contribuir a la transición de la juventud desde el sistema educativo al mercado laboral, especialmente en casos de falta de cualificación a causa del abandono prematuro de estudios. El programa SOIB Jove Formación y Ocupación ofrece la posibilidad de mejorar su formación y cualificación profesional a través de contratos de formación y aprendizaje. En este marco, Fundación Deixalles desarrolla el proyecto «Dóna-li sa volta», que combina formación en la familia profesional de comercio y marketing y trabajo efectivo como auxiliar de comercio, a fin de trabajar sus competencias técnicas y profesionales. A lo largo de las dos ediciones del proyecto, 24 jóvenes han dedicado durante un año un 30 % de su jornada laboral a formación en los certificados de profesionalidad de actividades auxiliares de comercio y de actividades auxiliares de almacén, y en competencia matemática, y un 70 % a trabajo efectivo remunerado en las instalaciones de la Fundación Deixalles a través de la preparación y comercialización de objetos recuperados, contribuyendo así a una obra de interés general de reutilización de residuos y materiales. Los resultados del proyecto ponen de manifiesto que jóvenes sin estudios primarios finalizados ni experiencia laboral pueden mejorar sus aptitudes y competencias profesionales, y por tanto sus posibilidades de acceso al mercado laboral, a través de su participación en programas mixtos de combinen formación y trabajo.

Palabras clave

Abandono de estudios / Formación dual / Competencias profesionales / Certificados de profesionalidad / Mercado laboral.

1. Contextualització i fonamentació

Les Illes Balears lideren la taxa d'abandonament escolar, amb un 24,4 % del jovent que deixa els estudis de forma prematura el 2018, enfront d'una mitjana del 17,9 % en el conjunt de l'Estat, tal com es mostra a la taula 1. Als 28 països de la Unió Europea, aquesta taxa va ser del 10,6% el 2017. Tot i que aquesta xifra s'ha reduït els darrers anys després d'assolir nivells sense precedents els anys de crisi, el 2008 va arribar a un màxim del 42,5 %, encara són dades preocupants que dificulten la qualificació del nostre mercat de treball.

L'accés a la formació dual mitjançant contractes de formació i aprenentatge, regulats mitjançant el Reial decret 1529/2012, de 8 de novembre, pot contribuir a la transició del jovent des del sistema educatiu al mercat laboral, especialment en els casos que a causa de l'abandonament prematur d'estudis, la joventut ha d'accedir al mercat laboral sense una qualificació professional prèvia.

Estudis empírics assenyalen que els contractes de formació i aprenentatge de llarga durada milloren de forma significativa l'accés del jovent a una ocupació indefinida i per tant l'estabilitat en l'ocupació, i també la taxa de sortida de desocupació al llarg de la vida laboral posterior, amb independència del nivell educatiu previ; tot i que aquests efectes no són prou significatius en contractes de formació i aprenentatge de menys de 18 mesos de durada (Jansen, M., i Troncoso-Ponce, D., 2018, p. 36-37).

El Programa SOIB Jove Formació i Ocupació[1], finançat pel Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB), amb la participació del Servei Públic d'Ocupació Estatal (SEPE) i el cofinançament del Fons Social Europeu (FSE), ofereix als joves menors de 30 anys inscrits en el Sistema Nacional de Garantia Juvenil[2] la possibilitat de millorar la seva formació i qualificació professional a través de contractes de formació i aprenentatge.

Taula 1: Taxa d'abandonament prematur de l'educació-formació per comunitat autònoma el 2018

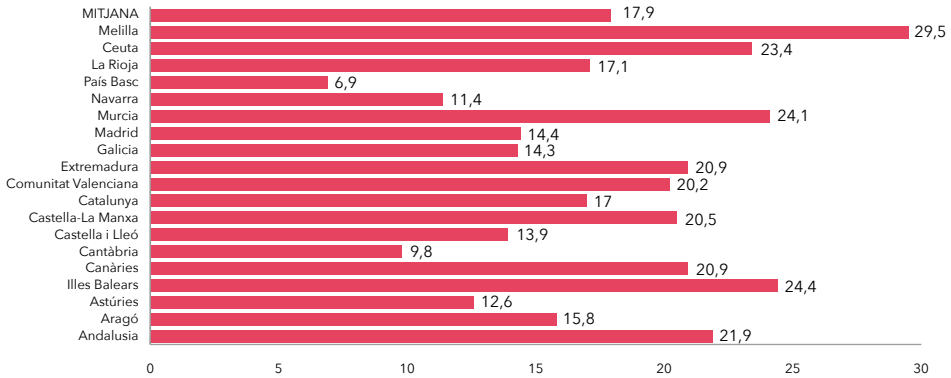

Font: Ministeri d'Educació i Formació Professional

La Fundació Deixalles és una entitat sense ànim de lucre que promou la inserció sociolaboral de persones en risc d'exclusió social a través de la reutilització i la recuperació de residus. La Fundació Deixalles ha desenvolupat el 2018, per segon any, el projecte «Dóna-li sa volta» en el marc del programa SOIB Jove Formació i Ocupació, adreçat a joves que no han acabat l'Ensenyament Secundari Obligatori i el 2019 ha posat en marxa la tercera edició del projecte.

El projecte «Dóna-li sa volta» combina durant un any formació en la família professional de comerç i màrqueting, amb la impartició dels certificats de professionalitat de nivell 1 d'activitats auxiliars de comerç i d'activitats auxiliars de magatzem, amb treball efectiu com a auxiliar de comerç a fi de treballar les competències del jovent participant, tant les competències tècniques basades en els coneixements teòrics i tècnics específics de la família professional de comerç i màrqueting com les transversals, vinculades a les capacitats, habilitats i actituds necessàries per donar resposta a situacions laborals.

Entenem per competències professionals el conjunt integrat i complex de coneixements, capacitats, habilitats, destreses i comportaments laborals que es posen en joc en l'execució d'una determinada activitat laboral (Colomer, M. i Fló. A., 2009, p. 11). El capítol 2 mostra una classificació de les competències, les quals s'organitzen en tres grans blocs: tècniques, de base i transversals. S'ha de destacar que les empreses consideren que les competències transversals són els elements cabdals en l'adaptació i manteniment de l'activitat professional, ja que és més rendible cercar una persona treballadora polivalent perquè té una dotació de competències fàcilment transferibles a diferents ocupacions i llocs de feina (Colomer, M. i Fló. A., 2009, p. 12).

Des del punt de vista metodològic, el jovent que participa en un dispositiu d'inserció laboral s'ha de poder situar davant del procés d'incorporació al mercat laboral com a subjecte actiu. Això implica que la persona jove ha de tenir l'oportunitat d'aportar al procés les seves expectatives, interessos, motivacions, etc., i que el dispositiu d'inserció ha d'afavorir aquest paper protagonista del jove, aportant-li informació, tècniques i recursos perquè això sigui possible (Colomer, M. i Fló. A., 2009, p. 18).

En funció d'aquest plantejament metodològic, la intervenció tècnica ha de ser capaç de donar resposta a les següents necessitats i demandes del jovent amb relació al mercat de treball, als dispositius d'inserció i al seu propi procés d'inserció laboral (Colomer, M. i Fló. A., 2009, p. 18):

- Necessitat de conèixer més i millor el mercat de treball, en general (context laboral, sectors d'ocupació...) i en concret (perfils ocupacionals, competències requerides...).

- Necessitat de més i millor assessorament per a l'exploració dels seus propis interessos, per tal de poder construir un projecte professional

que parteixi realment de les seves motivacions.

- Necessitat d'accedir a recursos, propis o externs, per a la seva capacitació tècnica que afavoreixin el desenvolupament competencial amb relació a l'objectiu laboral.

- Importància de l'acompanyament individual i demanda de referents professionals que els assessorin en el procés d'inserció, estimulant l'anàlisi, la reflexió i la presa de decisions.

Per tot això, s'entén que el jovent valora especialment l'acompanyament individual, i atorga al tutor el paper de referent en el procés, que ha d'estimular la reflexió, informar, donar suport i acompanyar. Aquestes necessitats es treballen en el projecte «Dóna-li sa volta» a través del paper de l'equip tècnic del projecte, especialment dels monitors, i de la seva coordinació amb la directora: elaboració de l'itinerari individualitzat, seguiment, supervisió i avaluació de la consecució de les competències, i tutories individuals (veure capítol 2, metodologia, especialment apartat 3, recursos humans); i també en la seva derivació posterior al Gabinet d'Orientació Laboral de la Fundació Deixalles per a la recerca activa de feina (veure capítol 2 apartat 4, Gabinet d'Orientació Laboral).

2. Objectius i metodologia

"Dóna-li sa volta» ha comptat amb la participació de 24 joves en les dues primeres edicions d'aquest projecte. L'objectiu principal ha estat millorar les aptituds i competències professionals de cada participant, facilitant-li l'accés al mercat laboral. La metodologia es basa en la contractació de joves durant un any amb un contracte de formació i aprenentatge d'auxiliar de comerç, combinant la formació i el treball efectiu remunerat al llarg de la jornada laboral.

L'alumnat treballador, que ha participat en aquest projecte, ha tingut la possibilitat d'obtenir dos certificats de professionalitat:

- Certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de comerç, de 230 hores.

- Certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de magatzem, de 170 hores.

La primera formació teòrica que rep l'alumnat treballador és la del certificat de professionalitat de nivell 1 d'activitats auxiliars de comerç. En aquest certificat s'imparteixen els mòduls següents:

- Operacions auxiliars en el punt de venda: realitzar operacions auxiliars de reposició, disposició i condicionament de productes en el punt de venda. La durada d'aquest mòdul és de 90 hores.

- Preparació de comandes: preparar comandes de forma eficaç i eficient, seguint els procediments establerts. La durada d'aquest mòdul és de 40 hores.

- Manipulació i moviments amb traspalés i carretons de mà: manipular i traslladar productes en la superfície comercial i en el repartiment de proximitat, utilitzant traspalés i carretons de mà. La durada d'aquest mòdul és de 50 hores.

- Atenció bàsica al client: Proporcionar atenció i informació operativa, estructurada i protocol·litzada al client. La durada d'aquest mòdul és de 50 hores.

La formació continua amb el certificat de professionalitat de nivell 1 Activitats auxiliars de magatzem. En aquest certificat s'imparteixen els mòduls següents:

- Operacions auxiliars de magatzematge: Realitzar les operacions auxiliars de recepció, col·locació, manteniment i expedició de càrregues en el magatzem de forma integrada en l'equip. La durada d'aquest mòdul és de 80 hores.

- Manipulació de càrregues amb carretons elevadors: Manipular càrregues de forma eficaç i segura amb carretons elevadors. La durada d'aquest mòdul és de 50 hores.

A més, aquesta formació s'ha complementat amb una formació posterior, durant 120 hores, en competència matemàtica nivell 2. Tant en comerç com en magatzem, són necessaris uns coneixements bàsics de càlcul matemàtic, per exemple, per realitzar un inventari, un descompte o per realitzar o acarar un albarà. Molts de joves que han participat en el projecte tenen uns coneixements matemàtics molt baixos, ja que recordem provenen de fracàs escolar o abandonament dels estudis primaris. Per tot això, s'ha considerat imprescindible, una formació en competència matemàtica que els permetrà adquirir aquests coneixements mínims per a fer feina en un comerç o magatzem.

D'altra banda, a final de projecte, l'alumnat treballador ha rebut una formació de 15 hores de durada, en Inserció laboral i tècniques de recerca d'ocupació. S'acosta el moment d'enfrontar-se al mercat laboral, i mitjançant aquesta formació, els joves podran conèixer la situació del mercat de treball i les característiques de l'ocupació que busquen, les competències professionals i personals que els han de facilitar l'accés i les tècniques i recursos de les quals disposen per a aquest fi, de manera que podran elaborar un projecte professional personal que els permetrà la inserció laboral.

Imatge 1: Formació teòrica a l'aula

Font: elaboració pròpia

2.1.Treball efectiu

El treball que han realitzat tant en la nau de donacions (botiga) com en la Deixalleria (magatzem i recepció de donacions) els ha permès posar en pràctica els coneixements adquirits durant la formació, i ha estat el següent:

- Atenció, assessorament i venda al client en les diferents seccions (rastre, mobles, roba, electrodomèstics, joguines i llibres)
- Realització de reserves
- Preparació de comandes
- Neteja i ordre de l'espai de treball
- Condicionament i preparació d'aparadors
- Presentació i reposició de lineals
- Revisar, separar i emmagatzemar les donacions
- Manipulació de càrregues

Imatge 2: Treball efectiu a la nau de donacions (botiga)

Font: elaboració pròpia

D'una banda, s'imparteix un programa formatiu que consta de formació tècnica dels certificats de professionalitat d'activitats auxiliars de comerç i d'activitats auxiliars de magatzem, i d'altra banda, es realitzaran serveis d'utilitat pública i social que possibilitarà a l'alumnat treballador la realització d'un treball efectiu que, juntament amb la formació ocupacional rebuda, li procurarà una qualificació professional que afavorirà la seva inserció laboral.

Alhora que es treballen les competències professionals també es treballen de manera contínua competències transversals necessàries a la feina com: motivació cap a la feina, treball en equip, autoestima personal, capacitat de gestió i planificació, resolució de problemes, habilitats comunicatives, adaptabilitat o tolerància al canvi, flexibilitat , iniciativa i proactivitat, compromís, i responsabilitat, entre d'altres. Competències que ajuden a aconseguir l'objectiu plantejat i la seva consolidació. A continuació, el quadre 1 mostra i descriu els tres grans blocs de competències:

Quadre 1: Competències professionals

Competències tècniques	Competències de base	Competències transversals
Definició: coneixements teòrics i tècnics específics necessaris per al desenvolupament d'una determinada activitat laboral. Es defineixen a través de l'anàlisi funcional d'una professió o lloc de treball o a través d'un certificat de professionalitat.	Definició: coneixements instrumentals relacionats amb el mercat laboral, tant en relació al seu funcionament com a la gestió dels recursos necessaris d'accés a l'ocupació.	Definició: conjunt de capacitats, habilitats i actituds necessàries per donar resposta a situacions laborals complexes. Tenen un caràcter transversal en moltes ocupacions i un elevat component cognitiu.
Competències tècniques d'auxiliar de comerç (veure quadre 2) i d'auxiliar de magatzem (veure quadre 3).	Competències de base: - d'accés a l'ocupació: drets i obligacions, condicions laborals, tècniques de recerca de feina... - instrumentals bàsiques: entorn laboral i social, lectoescriptura, càlcul funcional, comprensió oral... - instrumentals específiques; informàtica, idiomes, carnet de conduir...	Competències transversals: - d'identificació: identificació de les pròpies capacitats, disposició a l'aprenentatge i situar-se en el context laboral concret. - de relació: comunicació, relació interpersonal i treball en equip. - d'afrontament: responsabilitat, adaptabilitat, organització, negociació i gestió de l'estrès.

Font: Colomer, M. i Fló. A., 2009, p. 11)

Quadre 2: Competències tècniques d'auxiliar de comerç

Mòdul 1 operacions auxiliars en el punt de venda: - Reposar productes amb exactitud davant l'existència de buits i periodicitat establerta - Mantenir el punt de venda i el mobiliari ordenat i net - Identificar els productes i permet la recollida d'informació per a l'inventari - Col·locar els productes en els expositors de manera atractiva per al client - Empaquetar els productes segons els protocols de l'establiment
Mòdul 2 preparació de comandes: - Reconèixer els diferents documents a emprar en la preparació de comandes, i la informació que es recull en ells - Saber emplenar correctament els diferents fulls en la preparació de comandes - Saber reconèixer la simbologia respecte a la manipulació de mercaderies, i el seu transport - Saber manipular correctament la mercaderia - Saber preparar les comandes - Saber distingir entre la manipulació dels diferents productes: mercaderies perilloses, aliments, productes lleugers, productes pesats, etc. - Saber manipular les mercaderies seguint la normativa de prevenció de riscos i higiene en el treball - Emprar els equips de protecció individual (EPIS) adequats per a l'etiquetatge, embalatge i manipulació de les mercaderies - Saber etiquetar, embalar els productes segons la comanda realitzada - Reconèixer bàsicament el funcionament de la traçabilitat dels productes que hi ha al magatzem i zona de venta - Saber reconèixer els diferents sistemes i materials d'embalatge - Saber preparar les comandes segons el pes estipulat

Quadre 3: Competències tècniques d'auxiliar de comerç

Mòdul 3 manipulació amb carretons de mà i traspalés:
- Identificar els diferents components del carretó de mà i traspalés
- Conèixer quin és el manteniment adequat del carretó de mà i traspalés
- Saber manipular el carretó de mà i traspalés seguint la normativa de prevenció de riscos i higiene en el treball
- Conduir amb habilitat el carretó de mà i traspalés
- Respectar les senyals en l'ús de la carretó de mà i traspalés
- Conèixer i emprar els EPIS adequats per a l'ús del carretó de mà i traspalés
- Col·locar correctament la càrrega en el carretó de mà i traspalés

Mòdul 4 atenció bàsica al client:
- Utilitzar un to de veu amistós i amigable amb el tracte i comunicació amb clients
- Utilitzar un vocabulari adequat per respondre les demandes del client
- Mostrar una correcta imatge personal a l'empresa
- Transmetre amb respecte una actitud d'implicació i compromís de resolució de queixes
- Expressar opinions i expectatives davant una situació de treball en grup
- Escoltar amb molta atenció les necessitats dels clients
- Evitar el conflicte i tenir delicadesa en la comunicació amb el client

Font: Fundació Deixalles

Quadre 4: Competències tècniques d'auxiliar de magatzem

Mòdul 1 operacions auxiliars de magatzem:
-Participar en les accions pròpies de les aules-taller i magatzem
- Ordenar les mercaderies en la zona identificada de magatzem i/o aules tallers
- Conèixer el pla d'ordre i neteja de les aules-taller i magatzem
- Aplicar el pla d'ordre i neteja de les aules-taller i magatzem
- Participar en equip amb la resta d'alumnes de les accions pròpies de l'aula taller

Mòdul 2 manipulació de carregues amb carretons elevadors:
-Identificar els diferents components del carretó elevador
- Conèixer quin és el manteniment adequat del carretó elevador
- Saber manipular el carretó elevador seguint la normativa de prevenció de riscos i higiene en el treball
- Conduir amb habilitat el carretó elevador
- Respectar les senyals en l'ús del carretó elevadora
- Conèixer i emprar els EPIS adequats per a l'ús del carretó elevador
- Col·locar correctament la càrrega en el carretó elevador

Font: Fundació Deixalles

Els monitors avaluen i registren mensualment la consecució de cadascuna de les competències tècniques tant de comerç com de magatzem. Mitjançant l'observació, durant la jornada laboral de l'alumnat treballador, valoren la consecució de les competències transversals.

A l'inici del projecte, es redacta l'itinerari individualitzat pel qual ha de passar cadascun dels alumnes treballadors al llarg del projecte. Aquest itinerari no és tancat, ja que en funció de les necessitats i evolució de cada alumne treballador, es poden realitzar modificacions i pot ser necessari

afegir actuacions per a millorar l'ocupabilitat.

La coordinació entre l'equip que dona suport a l'alumnat treballador (direcció, monitors i docents) és constant, mitjançant reunions regulars. S'hi valora l'itinerari individualitzat i es realitzen les modificacions pertinents en funció de les necessitats i evolució de cada alumne treballador.

La comunicació entre l'alumnat treballador i l'equip és totalment bidireccional, i es realitza mitjançant tutories.

Cal destacar que aquest projecte suposa una obra d'interès general i/o social ja que s'emmarca dins de la necessitat de potenciar la reutilització de materials i residus, allargant la seva vida útil, disminuint l'impacte ambiental (reducció de l'ús de matèries primeres i disminució d'emissions de CO_2, entre altres).

Per poder desenvolupar la reutilització és necessari:

- una recollida específica i selecció de materials, objectes i residus (que no és el marc d'aquest projecte)
- una preparació dels objectes, materials i aparells
- i la comercialització dels mateixos

En aquestes dues últimes accions és on s'emmarca aquest projecte d'ocupació i formació.

2.2. Distribució horària

El projecte és de 1.680 hores, distribuïdes en 495 hores de formació i 1.185 hores de treball efectiu. La distribució es realitza de la següent manera, de dilluns a divendres, i durant un any, l'alumnat treballador, fa treball efectiu 5 hores i un quart i rep formació durant 2 hores i un quart.

Existeixen dos torns de treball, un torn de matí de 09.30 h a 17.00 h que consta de 6 alumnes treballadors i un torn de tarda de 13.00 h a 20.30 h que consta de 4 alumnes treballadors. La formació teòrica la realitzen els 10 alumnes treballadors conjuntament en horari de 13.45 h a 17.00 h, la resta de la jornada la dediquen a treball efectiu.

2.3. Recursos humans

L'alumnat treballador ha comptat amb el suport d'un equip de professionals format per: una directora, dos monitors, una auxiliar administrativa i tres docents.

Els monitors han donat suport pedagògic a l'alumnat treballador durant el temps de treball efectiu. Un dels monitors en el torn de matí i un altre monitor en el torn de capvespre. Entre les seves funcions principals trobem la formació tant actitudinal com aptitudinal de l'alumnat treballador a fi que adquireixi les habilitats i competències laborals necessàries, i a més, realitzen el seguiment, supervisió i avaluació del treball realitzat per l'alumat treballador, sempre tenint en compte l'itinerari individualitzat d'inserció d'aquest.

L'alumnat treballador ha comptat amb un docent per impartir el certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de comerç, un docent per impartir el certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de magatzem i un docent per a impartir competència matemàtica. Entre les seves funcions

hi ha treballar i desenvolupar l'adquisició de competències associades al certificat de professionalitat corresponent, la formació específica dels continguts del curs i el seguiment i avaluació del procés d'aprenentatge.

2.4. Tallers d'igualtat d'oportunitats

S'han posat en marxa accions de sensibilització general vers la igualtat de gènere, a través de sessions de formació/informació, d'una durada de dues hores cadascuna, gestionades des del Servei de Palma Educa, i realitzades per la Fundació Ires i Ben Amics Associació LGTBI de les Illes Balears, concretament:

- Taller d'identitat de gènere i orientació sexual. Amb aquest taller es pretén donar eines a l'alumnat treballador per entendre i respectar la diversitat afectiva i sexual, i combatre la discriminació per orientació sexual, i identitat de gènere entre els joves.

- Taller de corresponsabilitat. És pretén fomentar la corresponsabilitat, mitjançant el repartiment equilibrat entre dones i homes de les obligacions familiars i domèstiques, anàlisi dels diferents rols. La gestió del temps i les desigualtats en el seu ús.

- Taller de la violència a la igualtat. Pretén donar a conèixer els indicadors per a la detecció i prevenció de relacions afectives negatives, iniciar una reflexió crítica sobre els estereotips masclistes, i treballar el concepte de la igualtat com a base de les relacions positives entre uns i els altres.

2.5.Sessions grupals amb empreses col·laboradores

Poc abans de finalitzar el projecte, l'alumnat treballador ha pogut realitzar sessions grupals en empreses del sector comerç i màrqueting amb les quals Fundació Deixalles té acords de col·laboració. En aquestes sessions, l'alumnat treballador té l'oportunitat de conèixer les instal·lacions, els diferents llocs de feina que es desenvolupen en aquestes empreses: funcions, competències, formació requerida i conèixer els seus processos de selecció. Té l'oportunitat de donar-se a conèixer, de presentar la seva candidatura.

2.6. Gabinet d'Orientació Laboral

La Fundació Deixalles disposa del Gabinet d'Orientació Laboral, cofinançat pel SOIB i FSE. Aquest servei estarà a disposició de l'alumnat treballador en el moment de la finalització del projecte mixt de formació i ocupació. L'alumnat treballador podrà participar de les diferents accions del servei, sempre que no participi de cap acció directa de Garantia Juvenil.

L'alumnat treballador pot accedir al Gabinet d'Orientació Laboral de la Fundació Deixalles per seguir el seu procés d'inserció. Per a una correcta atenció, és necessari prèviament dur a terme una reunió de coordinació entre el/la director/a del programa i el personal tècnic d'orientació, per a la derivació de cada cas.

El Gabinet d'orientació se centra en l'elaboració d'un diagnòstic inicial i definició del perfil d'ocupabilitat de l'usuari, que faciliti el disseny d'un itinerari d'inserció individual. El servei disposa de

diferents eines de diagnòstic tals com el semàfor, o analitza les teves competències, amb les quals es permet fer una anàlisi inicial de les competències que disposa la persona, o bé d'aquelles que cal millorar, per tal de poder dur a terme el seu projecte professional. L'alumne treballador participa de totes aquelles activitats previstes del Gabinet d'orientació, concretament:

- Sessions individuals d'orientació laboral
- Càpsules formatives sobre els processos de recerca de feina, eines a emprar, l'ús de les noves tecnologies, la motivació davant un procés de recerca...
- Disposar d'un espai de recerca de feina autònom al centre de Deixalles Palma amb ordinador amb accés a Internet, premsa, ofertes de les diferents borses de feina i altres informacions.
- Accés a les ofertes de feina, gestionades per l'entitat i adaptades al perfil del lloc de feina del projecte mixt. L'entitat disposa d'un servei d'intermediació amb empreses, amb el qual es gestionen diverses ofertes de feina. Segons el perfil de l'oferta de feina, es farà difusió de l'oferta de feina entre l'alumnat treballador.

Al Gabinet d'Orientació Laboral es disposa també de la participació de diferents empreses col·laboradores, les quals mostren el seu interès i compromís en col·laborar amb el servei i facilitar la inserció de persones de col·lectius vulnerables.

3. Anàlisi de resultats. Descripció i avaluació de l'experiència

Entre 2017 i 2018 han participat un total de 24 joves, que han realitzat una jornada laboral de 37,5 hores setmanals, amb un 30 % de les hores destinades a la formació en els certificats de professionalitat d'activitats auxiliars de magatzem i d'activitats auxiliars de comerç, en competència matemàtica i inserció laboral i tècniques de recerca de feina, i amb un 70 % de la jornada de treball efectiu remunerat com a auxiliar de comerç en les instal·lacions de la Fundació Deixalles, a través de la reutilització de residus i materials recuperats.

Els joves participants han millorat les seves competències professionals i transversals i s'ha facilitat el seu accés al mercat laboral.

3.1 Resultats primera edició de «Dóna-li sa volta»

Varen formar part del projecte 11 alumnes treballadors dels quals:

- 9 varen finalitzar el projecte i 2 varen causar baixa voluntària (un d'ells per inserció laboral i un altre per motius personals).
- 9 han obtingut el certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de comerç.
- 9 han obtingut el certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de magatzem.
- 7 han aprovat la formació de competència matemàtica – nivell 2.

- - S'ha complert l'objectiu principal de millorar les aptituds i competències professionals dels 9 alumnes treballadors que van finalitzar el projecte, facilitant-los l'accés al mercat laboral.

- - 4 alumnes treballadors han trobat feina en els primers 3 mesos posteriors a finalitzar el projecte, 3 d'ells en el sector del comerç i 2 d'ells en una de les empreses col·laboradores en les quals es va fer una visita durant el projecte. En els 9 mesos posteriors a finalitzar el projecte, es varen inserir laboralment 3 alumnes treballadors més, 1 d'ells en el sector del comerç.

3.2 Resultats segona edició de «Dóna-li sa volta»

Varen formar part del projecte 13 alumnes treballadors dels quals:

- 7 varen finalitzar el projecte, 2 no han superat el període de prova, 2 varen ser acomiadaments procedents i 2 van causar baixa voluntària (1 d'ells per inserció laboral i un altre per motius personals).

- 8 han obtingut el certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de comerç.

- 8 han obtingut el certificat de professionalitat d'activitats auxiliars de magatzem.

- 6 han aprovat la formació de competència matemàtica – nivell 2.

- S'ha complert l'objectiu principal de millorar les aptituds i competències professionals dels 7 alumnes treballadors que van finalitzar el projecte, facilitant-los l'accés al mercat laboral.

- 6 alumnes treballadors han trobat feina en menys de tres mesos després de finalitzar el projecte, 2 d'ells en el sector del comerç i en una de les empreses col·laboradores en les quals es va fer una visita durant el projecte.

Donats els bons resultats que varen tenir les dues edicions anteriors del projecte «Dóna-li sa volta», amb data 15 de març de 2019 hem iniciat de nou el projecte amb 10 nous alumnes treballadors que fins al 14 de març de 2020 realitzaran el mateix itinerari de formació i ocupació que en les anteriors edicions.

3.3 La veu dels participants

Rocío Navarro Cortés, 30 anys
Alumna treballadora de la segona edició de «Dóna-li sa volta»

> «El projecte ha suposat una gran oportunitat per jo. Una vegada finalitzat i en menys de 2 mesos he aconseguit una feina de caixera i venedora en una de les empreses del sector comerç que vàrem visitar durant el projecte, tot gràcies als dos certificats de professionalitat que he aconseguit i a l'any d'experiència laboral que ara figura en el meu currículum.
>
> Feina que d'una altra manera no hauria aconseguit, ja que,

encara que tenia experiència laboral com a venedora ambulant en el negoci familiar, no ho podia demostrar. Les meves feines anteriors han estat de molt curta durada i de baixa qualificació.

Sense estudis, sense experiència laboral, amb 29 anys i amb 3 fills, veia molt difícil el meu futur laboral.

He après molt aquest any, sobretot a confiar en mi i en les meves possibilitats.

M'agrada la moda, la roba i l'atenció al client i sé que ara estic més prop d'aconseguir una feina de dependenta en una botiga de moda, que és el que m'agrada de veres.»

Fátima Zahrae El Bahy, 30 anys
Alumna treballadora de la primera edició de «Dóna-li sa volta»

«Quan vaig arribar a Espanya no tenia cap professió, les úniques feines que trobava eren hores de neteja. Sense estudis i sense experiència laboral no tenia altres oportunitats.

Des del primer moment que vaig començar en el projecte em vaig sentir molt afortunada i em vaig esforçar per treure bones notes i per realitzar el millor possible la meva feina. Volia aprendre una professió i pens que ho he aconseguit. «Dóna-li sa Volta» m'ha obert les portes per poder aconseguir una feina de dependenta en una botiga multinacional de moda. Als 4 mesos d'acabar el projecte, vaig trobar aquesta feina. Crec que si no hagués passat per «Dóna-li sa Volta», mai ho hauria aconseguit.

El que més em va agradar del projecte va ser la formació teòrica, sobretot la formació en atenció al client. Formació que m'ha servit per a la meva feina actual.»

Andrea Sanchís Faure, 20 anys
Alumna treballadora de la primera edició de «Dóna-li sa volta»

«Vaig començar en el projecte quan tenia 17 anys. Vaig sentir que em tocava la loteria per aconseguir tan jove, sense estudis i sense experiència laboral, un contracte laboral d'un any. Era el meu primer treball i malgrat les pors i inseguretats, em vaig esforçar per aprendre un ofici.

He après molt l'any que va durar el projecte, sobretot a perdre una mica la vergonya en el tracte al client, sempre ha estat el que més m'ha costat. Per això, preferia més les tasques de magatzem i reposició. De fet, continua sent la feina que més m'agrada. Un mes després d'acabar el projecte, vaig trobar una feina de reposadora per a la campanya de Nadal en una gran superfície i pocs mesos després una feina de mossa de magatzem en una botiga de moda.»

4. Conclusions i discussió

Els contractes de formació i aprenentatge per a joves del programa SOIB Jove Formació i Ocupació desenvolupats a la Fundació Deixalles han posat de manifest que joves procedents de l'abandonament prematur

dels seus estudis i sense experiència laboral poden millorar les seves aptituds i competències professionals, i per tant les possibilitats d'accedir al mercat laboral, a través de la seva participació en programes mixtos que combinin formació i treball efectiu remunerat.

Tot i això, és important destacar també les limitacions dels contractes de formació i aprenentatge per afavorir la transició del jovent des del sistema educatiu al mercat laboral:

- L'escàs pes dels contractes de formació i aprenentatge amb relació al total de contractes formalitzats, malgrat l'elevat nombre de joves beneficiaris potencials especialment entre el col·lectiu de joves no qualificats (Jansen, M., i Troncoso-Ponce, D., 2018, p. 5).

- La durada del contractes, com s'ha assenyalat (Jansen, M., i Troncoso-Ponce, D., 2018, p. 36-37), els efectes empírics significatius sobre accés a l'ocupació estable s'han observat en contractes de més de 18 mesos de duració, i especialment, de més de 2 i 3 anys. En el cas del programa SOIB Jove Formació i Ocupació, la durada màxima dels contractes és de 12 mesos.

- La relació entre la participació en contractes de formació i aprenentatge amb l'accés a una ocupació estable i la taxa de sortida de desocupació també es fa més dèbil quan es produeix un canvi d'empresa una vegada finalitzat el contracte. Aquest fet planteja dubtes sobre la capacitat de transferència de les competències específiques adquirides en un determinat lloc de treball a altres empreses al llarg de la carrera laboral posterior (Jansen, M., i Troncoso-Ponce, D., 2018, p. 53). Aquesta constatació empírica pot ser contradictòria amb la capacitat de transferència de les competències transversals a diferents ocupacions i llocs de feina (Colomer, M. i Fló. A., 2009, p. 12), la qual cosa obliga a pensar en altres causes: l'actual sistema d'incentius econòmics proporciona importants avantatges en la conversió de contractes de formació i aprenentatge en contractes indefinits en la mateixa empresa (Jansen, M., i Troncoso-Ponce, D., 2018, p. 54), però manca per analitzar en quina mesura els contractes indefinits sobreviuen una vegada finalitzades les bonificacions.

- Existeix el risc que el jovent que cursa estudis d'ESO abandoni de forma prematura els seus estudis per accedir a un contracte de formació i aprenentatge remunerat, en comptes d'optar a estudis de formació professional. Aquesta situació es veu accentuada pel fet que l'actual regulació dels contractes de formació i aprenentatge no permet que joves sense la ESO puguin accedir a formació de certificats de professionalitat de nivell 2, ja que no es permet establir objectius de formació a llarg termini per als quals no es compleixen els requisits a l'inici del contracte, i és requisit per accedir a certifi-

cats de professionalitat de nivell 2 tenir els estudis primaris finalitzats (Jansen, M., i Troncoso-Ponce, D., 2018, p. 54).

- Les pròpies mancances del mercat laboral de les Illes Balears quant a qualificació, estacionalitat, temporalitat, etc., que afecten no únicament però també al col·lectius de joves que participen en contractes de formació i aprenentatge. De fet, tot i que els factors competencials poden ser gestionats i modificats directament per la persona, l'ocupabilitat no és exclusiva de l'individu, ja que també depèn de factors vinculats al context, entre els qual tenim la conjuntura econòmica i laboral i dels diferents sectors d'ocupació, les infraestructures i les polítiques econòmiques i socials, així com els factors de discriminació social (Colomer, M. i Fló. A., 2009, p. 9-10).

5. Referències bibliogràfiques

- Colomer i Camon, M.; Fló i Esteve, A. (2009): Proposta metodològica d'inserció laboral per a joves. Barcelona: Entitats Catalanes d'Acció Social. https://acciosocial.org//wp-content/uploads/2015/07/guia-joves-completa_baixa2.pdf

- Jansen, M.; Troncoso-Ponce, D. (2018): *El impacto de los contratos para la formación y el aprendizaje en la inserción laboral de los jóvenes.* Madrid: Fedea-J.P.Morgan. http://nsaw.fedea.net/descargas/NSAW04es_impacto.pdf

Notes

1. https://soib.es/soib-jove-formacio-i-ocupacio/
2. https://www.sepe.es/contenidos/garantia_juvenil/index.html

Recerca
i debats oberts

12

Polítiques de joventut, fast leisure, i perspectiva juvenil: Una proposta de debat

ALEJANDRO SEGURA CASTELLTORT

Alejandro Segura Castelltort

Graduat en història a la Universitat de les Illes Balears i estudiant del Màster Interuniversitari en Joventut i Societat coordinat per la Universitat de Girona. Ha treballat en diferents projectes i entitats juvenils i prestadores de serveis a la joventut arreu de Mallorca. A més a més, des de l'adolescència ha participat en projectes d'organitzacions juvenils diverses, entre les quals destaca la presidència del Consell de Joventut de les Illes Balears entre els anys 2014-2017. L'àmbit d'estudi se centra en la planificació i en el disseny de polítiques públiques en matèria de participació i joventut. Actualment és director insular de Joventut del Consell de Mallorca.

Resum

Les polítiques afirmatives de joventut es troben en un moment d'entredit, a causa de la manca de capacitat d'influència sobre les trajectòries vitals de la majoria del jovent. A partir d'aquesta premissa es fa una anàlisi de l'evolució de les polítiques de joventut a les Illes Balears, així com de les visions i representacions socials principals que actualment es poden identificar del jovent. Aquesta anàlisi, a més, cerca apropar la proposta de caràcter teòric del doble enfocament que, tot i ser present en espais europeus i estatals, ha passat desapercebuda a les Illes Balears.

Paraules clau
Empoderament / Oci / Dispositius / Polítiques de joventut / Doble enfocament.

Resumen

Las políticas afirmativas de juventud se encuentran en entredicho, debido a la falta de capacidad de influencia sobre las trayectorias vitales de la mayoría de la juventud. A partir de esta premisa se hace un análisis de la evolución de las políticas de juventud en las Islas Baleares, así como de las visiones y representaciones sociales principales que actualmente se pueden identificar de la juventud. Este análisis, además, busca acercar la propuesta de carácter teórico del doble enfoque que, a pesar de estar presente en espacios europeos y estatales, ha pasado desapercibida en las Islas Baleares.

Palabras clave
Empoderamiento / Ocio / Dispositivos / Políticas de juventud / Doble enfoque.

Introducció

La reflexió acadèmica i professional en matèria de joventut –anàlisi de la realitat, tipus de dispositius especialitzats, oportunitats i problemàtiques del col·lectiu juvenil, polítiques que s'hi adrecen, etc.– a les Illes Balears es caracteritza, d'una banda, per la producció baixa i, de l'altra, per la dificultat de sortir dels espais acadèmics productors i té, com a conseqüència directa, una influència mínima en el sector. Aquestes característiques, junt amb el context socioeconòmic i les dinàmiques pròpies de l'àmbit professional de les Illes, han suposat la reproducció de models existents, sense que es dugui a terme cap tipus de revisió i d'actualització sobre el tipus de polítiques de joventut, les estratègies o la viabilitat dels dispositius especialitzats d'atenció directa.

Els canvis esdevinguts amb la crisi econòmica recent, de la qual encara podem veure les conseqüències, l'aparició de les lògiques neoliberals noves del treball i el consum, que en el cas del personal professional de joventut de les Balears ha suposat un agreujament d'un sector laboral ja precaritzat abans del 2008, o l'adveniment de la primera generació juvenil global digital, són elements suficients que indiquen la necessitat d'establir un diàleg entre el món acadèmic i professional sobre quina o quines són les perspectives i fites que s'han de treballar per adaptar les actuacions, els serveis i els dispositius juvenils al context actual i, d'aquesta manera, assolir les quotes d'influència més elevades possibles.

Aquest és l'objectiu d'aquest article. Apropar dos mons que actualment, almenys a les Illes Balears, estan en dissonància, proposant un debat sobre els plantejaments teòrics que s'han de dur a terme de forma inajornable als serveis i dispositius locals de joventut actuals i en el plantejament de qualsevol nova política, programa o acció en matèria de joventut. Així mateix, el debat s'ha de centrar, sobretot, en les polítiques locals de joventut i en els dispositius que les executen, per tal de confirmar, o no, de forma col·lectiva, que les accions i programacions que es desenvolupen des d'aquests serveis són les més idònies per obtenir l'objectiu bàsic de tota política juvenil: l'empoderament del jovent en les seves trajectòries vitals.

Cal dir que aquest debat no és nou i que institucions com la Unió Europea (UE), que en el 2009 en la comunicació oficial de l'estratègia per a la joventut europea 2009-2019 ja dedicava un apartat a la necessitat d'un canvi en les funcions de l'animació juvenil, per «millorar i facilitar la transició de la joventut a la vida adulta» o, en l'àmbit estatal, experts com Domingo Comas (2011), ja han assenyalat la necessitat de treballar en aquesta línia de debat, amb un intent d'adoptar plantejaments nous que, adaptant-se a les realitats socioeconòmiques noves i als models de joventut nous, suposin un impuls per a les polítiques de joventut a tots els nivells.

Aquest plantejament de canvi del paradigma teòric en la intervenció amb el jovent requereix d'una eina, des del punt de vista pràctic, que permeti la reflexió per a l'aplicació en les polítiques, accions i dispositius que es posin en marxa des de l'àmbit

local. És per aquest motiu que aquest article cerca també reflexionar sobre la realitat de les polítiques i accions en matèria de joventut que s'estan duent a terme a les Illes Balears, així com qüestionar determinades decisions que es duen a terme sobre els serveis i programes.

Evolució i característiques de les polítiques de joventut a les Illes Balears

L'any 1983, dos anys abans de l'Any Internacional de la Joventut, que s'ha considerat la data d'inici de l'estructuració de les polítiques de joventut a l'Estat espanyol (Comas, 2007), amb l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears, l'Estat va transferir les competències al Govern de les Illes Balears en matèria de joventut i lleure de forma exclusiva. Com en la majoria de les normes del mateix rang que trobam a la resta de territoris, l'Estat transferia la competència estatutària per a «l'articulació de polítiques que garanteixin la participació de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural» a les Illes. Amb aquesta menció concisa i una dotació econòmica minsa de l'Estat, es varen posar les bases per desenvolupar les polítiques de joventut a les Illes Balears. El traspàs de competències de joventut a les Balears, igual que havia passat a la resta de comunitats, va néixer amb una certa voluntat de transversalitat i de coordinació del que havien de ser les polítiques de joventut. És un indicador d'aquesta voluntat de transversalitat, com indiquen Mas i Sard (2018), observar de quina conselleria i direcció general han depès les competències de joventut. Aquesta voluntat, almenys sobre el paper, de tendir cap a la transversalitat i coordinació interdepartamental de les primeres actuacions en matèria de joventut a les Illes, ha tengut una certa continuïtat, en major o menor mesura. És important esmentar que aquesta visió es va veure reforçada amb la publicació de la Llei 10/2006 integral de joventut de les Illes Balears, que, tant en els principis rectors com en el cos, defineix la taula interdepartamental i la taula interinsular com a eines per fer polítiques coordinades. Una altra mostra d'aquesta transversalitat i coordinació és la nova distribució competencial entre les diferents institucions insulars que va resultar de la reforma de l'Estatut de les Illes Balears l'any 2007.

Tot i aquests preceptes legislatius en l'àmbit de la joventut, la realitat és que les actuacions en joventut a les Illes Balears durant el període democràtic s'han basat, principalment, en el suport de l'associacionisme juvenil, la realització de programes i accions de caràcter sociocomunitari des dels departaments de joventut i en polítiques puntuals des d'altres instàncies de Govern que, tot i no tenir competències específiques de l'àmbit, com poden ser habitatge, ocupació o serveis socials, han dedicat part del pressupost a programes i projectes per a la joventut. Aquesta divisió de funcions ha suposat que els departaments de joventut de les Illes, els espais institucionals de referència per dur a terme l'anàlisi de la realitat juvenil i la planificació d'estratègies de joventut i on es concentren la majo-

ria de professionals de joventut, s'hagin centrat en la programació i l'execució de polítiques afirmatives, és a dir, en aquelles estratègies que apunten la necessitat de viure la condició juvenil de forma plena i on el paper que juguen les institucions i la família és el de garantir les condicions de benestar, mentre que les polítiques de transició o nuclears, aquelles actuacions que han de garantir i facilitar les trajectòries de transició del jovent cap a l'adultesa –com són les polítiques de treball, habitatge, mobilitat o salut–, han estat tradicionalment relegades a altres espais de govern, sense coneixement de les característiques, problemàtiques ni oportunitats de la joventut.

Aquesta diferenciació, tret comú a la resta de territoris de l'Estat espanyol (Comas, 2011), entre la voluntat de la literatura jurídica, allò que trobam als principis rectors i preàmbul de la Llei de joventut, i la realitat funcional, com s'apliquen els diferents articles, es veu agreujada per una manca d'articulació coordinada i compartida entre els diversos àmbits competencials: Govern de les Illes Balears, consells insulars i ajuntaments. És rellevant esmentar en aquest punt que els espais de coordinació interdepartamentals i interinsulars a les Illes Balears mai han tengut una durada en el temps suficientment llarga –ni han estat planificats amb una mirada llarga– i que han tengut diferents alts i baixos, segons la legislatura, i, per tant, no han aconseguit els objectius ni han generat un canvi substancial en la realitat juvenil de les Balears a llarg termini. Activar aquests espais per aconseguir la implicació de totes les àrees que fan algun tipus de tasca per a la joventut és fonamental a les nostres illes i ha de ser mostra de responsabilitat dels serveis de joventut de cada institució, sigui quin sigui el nivell competencial. Cal dir que establir bones fórmules de coordinació no és només útil per a la joventut sinó que també són positives tant a nivell d'organització del propi ens com en la posada en valor dels serveis i de la tasca del personal professional especialitzat i adscrit a les àrees de joventut. A més a més, cal esmentar que l'articulació i la utilització d'aquestes eines de coordinació ha de servir, també, per reivindicar que només els organismes especialitzats en cada matèria són els que més poden aportar en la definició de polítiques públiques concretes i que les àrees de joventut no en són una excepció. Des dels serveis dedicats a la joventut, independentment de l'àmbit d'actuació, és necessari afirmar arreu que són les úniques àrees que coneixen i reconeixen el món juvenil amb totes les seves oportunitats, problemàtiques i diversitats i que, per tant, són les úniques que disposen de les eines per apropar aquelles polítiques públiques que s'adrecin a aquest grup social. (Montes i Sala, 2009)

Deixant de banda la coordinació en matèria de joventut i lleure, una segona característica de les polítiques de joventut a les Balears és, com s'ha apuntat anteriorment, el sobredimensionament de polítiques d'afirmació de la condició juvenil. Aquest fet es visibilitza, sobretot, en l'àmbit municipal, on trobam serveis locals de joventut, generalment identificats amb els dispositius d'in-

formació i/o de dinamització juvenil. Aquests serveis, sovint són els únics projectes que trobam adreçats a la joventut i que, tret de determinades excepcions, es dediquen a programar i executar activitats per al jovent del municipi sense seguir cap mena de document guia o pla que determini el motiu i/o la causa de cada acció. Aquesta generació d'activitats es deu a diferents qüestions, entre les quals podem destacar factors propis del municipi, com la manca de recursos o la pressió social de tenir «activitats per a joves», i d'externs, com pot ser la manca de directius clares d'institucions supramunicipals. La intersecció de diferents factors i realitats ha generat dos fenòmens que han buidat de contingut aquests dispositius: la reducció de l'edat d'accés i la focalització de les activitats en subcultures juvenils concretes. Tot i que aquests canvis no són inicialment problemàtics, ambdós suposen una reducció de la capacitat d'intervenció en el conjunt de la joventut i de la seva diversitat. D'una banda, la reducció de l'edat suposa l'adaptació de les programacions, per dotar-les d'un caire més lúdic i dirigides a persones usuàries molt més joves que, generalment, encara no tenen la capacitat de decisió fora de la llar familiar, fet que en dificulta la participació i implicació en projectes continuats del propi servei. D'una altra banda, la dinàmica de mantenir una participació mínima per garantir la continuïtat del dispositiu. El servei acaba generant les activitats que agraden a les persones usuàries diàries, que solen respondre a un perfil o a una subcultura juvenil determinada, i s'oblida l'objectiu que ha de tenir qualsevol servei de joventut, l'empoderament juvenil. El resultat d'aquests dos processos, o conseqüències, és que els dispositius de joventut acaben tenint una incidència ínfima en el conjunt de la població juvenil a la qual es vol adreçar.

Cal esmentar que aquesta reducció de l'espai d'intervenció no només afecta en la qualitat d'atenció al jovent sinó que també té conseqüències directes sobre el personal professional, i es generen situacions de depreciació de la qualitat laboral i esgotament professional (*burnout*) que no han estat estudiades encara. Estudis futurs sobre la realitat laboral del sector han d'ajudar a saber fins a quin punt els canvis explicats anteriorment afecten els dispositius i el personal professional.

Aquests dos factors presentats, la divisió de les polítiques de joventut, amb un sobredimensionament de les polítiques afirmatives i dels serveis que les desenvolupen, i la manca de coordinació entre departaments i institucions, que provoquen una manca de lideratge de totes les polítiques i accions de joventut, són els elements que actualment defineixen, de manera general, les polítiques de joventut a les Illes Balears.

Davant aquest panorama de les polítiques de joventut actuals és necessari establir eines i marcs nous de caràcter teòric que, des d'una perspectiva de disseny de polítiques públiques, ens permetin aplicar una visió de la joventut que escapi de l'oci i les problemàtiques i que, alhora, ens permeti continuar amb l'empoderament juvenil. Vet aquí, per tant, el repte més important que tenim en

matèria de polítiques de joventut a les Illes Balears. És evident, però, que no es pot obviar un recorregut en polítiques de joventut de gairebé trenta anys, amb èxits i fracassos, ni les dinàmiques que s'han generat, i fossilitzat, en l'àmbit. Obviar el bagatge adquirit fins ara seria inútil, ja que oblidaríem tot l'aprenentatge acumulat durant aquests anys, i, alhora, poc professional, ja que no permetria analitzar les diferents causes i realitats de les accions i polítiques que s'han duit a terme. En altres paraules, suposaria tornar a la casella de sortida sense haver avaluat els errors i els encerts.

D'una visió de la joventut a un posicionament sobre la joventut

Abans d'iniciar aquesta reflexió cal definir quina és la visió o les visions majoritàries, pel que fa a la joventut, quines són les capacitats i mancances que com a societat atribuïm a aquest grup i fins a quin punt els serveis d'atenció a la joventut s'organitzen i planifiquen des d'aquestes visions, alhora que col·laboren en la pervivència d'aquestes.

En el moment de la planificació i del desenvolupament de projectes dirigits a la joventut, sobretot en l'àmbit local, es tendeix a posar més atenció en la recerca de recursos o en la celeritat de la posada en funcionament del projecte –una campanya, un campament, un dispositiu de dinamització, etc.– que en l'anàlisi del context, de quines són, o no, les necessitats de la joventut a qui va dirigida o la viabilitat tècnica d'aquesta. Aquesta manca de reflexió, més enllà de les causes múltiples que es poden indicar com a motiu directe d'aquest fet, des d'un punt de vista teòric, suposa l'aplicació d'una visió reduccionista d'allò que entenem com a joventut i les representacions que se li atribueixen, segons el moment i motiu concrets. Pel que fa a les visions sobre el concepte de *joventut,* en podem destacar tres: la primera, és aquella que entén la joventut com un procés biopsicològic durant el qual es produeixen els canvis físics del període de la pubertat, els canvis en les relacions socials i l'abandonament familiar com a referent i l'aparició d'espais de socialització nous; la segona visió, molt marcada en el món de la jurisprudència, l'Administració i en l'àmbit del disseny de polítiques públiques, és aquella que, en la recerca d'objectivitat, identifica la joventut com una forquilla d'edats concretes; la tercera visió, i darrera, és aquella que entén la joventut com una condició social. Aquesta visió afirma que l'etiqueta *jove* és la suma de diferents condicionants socials, com la manca d'independència econòmica i habitacional, la manca de càrregues familiars i la compartició de moments històrics concrets, com per exemple una crisi econòmica. Des d'aquest punt de vista, la persona jove passa a l'adultesa un cop ha assolit les fites que socialment s'atribueixen al món adult i, per tant, la seva condició de jove no és més que una imposició del context i com la resta de la comunitat el veu i el llegeix.

Així com hi ha definicions diverses del concepte *joventut,* també trobam la preponderància de tres grans representacions que s'atribueixen a

aquest grup. Aquestes tres grans mirades, tot i tenir l'origen en la postmodernitat, actualment es troben en un procés d'amplificació, a causa de l'adveniment de la primera generació global digital i de la seva difusió a través del web i dels mitjans de comunicació de massa.

Entre les diferents representacions, podem destacar-ne tres: la primera, lligada a la idea que el jovent es troba en un procés de construcció d'una identitat pròpia i que aquesta es construeix mitjançant la contraposició als rols adults. Aquesta idea de rebel·lia, sorgida a finals del segle XX i moltes vegades reproduïda, sobretot, pel cinema –*Rebel without cause* o les recents trilogies distòpiques *Mockingjay* o *Divergent*–, sobreentén que les eines de diàleg intergeneracional no funcionen i que, a tall de metàfora, a una banda del telèfon trobam uns joves que no se saben explicar –o que s'expliquen a la seva manera– i, a l'altra, uns adults que els volen entendre –a estones–, però que no en saben. Aquesta crisi de diàleg entre el món adult i el jove, que no accepta les regles del joc i cerca crear l'espai i el sistema de valors propis, suposa, d'entrada, una visió adultocentrista de la joventut, que acaba alimentant dos rols complementaris: el jove com a problema, a causa de la rebel·lia i que s'ha de reconduir de nou als marges permesos, i el jove amb problemes, o indefens, que s'ha de socórrer.

La segona representació es crea al voltant del concepte de ciutadania i la idea, soterrada i negada amb rotunditat moral, de l'aplicació d'una moratòria social dels drets cívics del jovent fins a ser reconeguts com a persones adultes. Aquesta idea presenta la joventut com una etapa de vitalitat inacabable, on l'experimentació, sense trencament, amb les normes i conductes socials és l'únic objectiu. El final d'aquesta etapa es produeix amb l'assimilació del jovent de l'statu quo, reproduint les seves normes i conductes, ocupant el lloc a escala social que li pertoca i assumint un paper nou de productor de normes noves per a la generació següent. A aquesta representació se li atribueix, el que Gil Calvo i Menéndez (1985) varen anomenar «temps d'espera», una moratòria que impedeix al jovent influir en l'entorn a través de l'exercici dels seus drets cívics. A canvi d'aquesta pausa, tenen certes llibertats en els camps de l'oci, la sexualitat i el consum. Cal dir que aquesta moratòria de drets no és total, ja que, mentre es permet una organització juvenil al voltant de l'oci o el lleure, l'organització, per exemple, al voltant de qüestions laborals no hi té cabuda, al no trobar-se, suposadament, aquest sector poblacional dins la població ocupada.

La tercera representació de la joventut apareix en contraposició a l'anterior i, tot i que l'origen el trobam en els moviments socials, és en el món educatiu, amb l'aplicació d'experiències d'aprenentatge noves que construeixen el coneixement des de la centralitat i l'autonomia de l'individu, on s'ha anat desenvolupant. Aquesta mirada nova, on el focus és el jovent, parteix de la premissa que amb l'adveniment de cada nova generació sorgeix la possibilitat de dur a terme canvis socials profunds, que passen, entre d'altres qüestions de caràcter contextual i estructural, per l'empode-

rament del jovent. La clau facilitadora d'aquests canvis en les estructures i sistemes socials es troba, per tant, en un estadi previ a l'assimilació de cada generació de les normes i conductes socials hegemòniques i en la capacitat d'aquesta per adquirir les eines per autodefinir-se enfront d'altres grups socials. En altres paraules, des d'aquesta representació el jovent té a l'abast un rol social actiu, que el dota de capacitat d'agència, i que, alhora, li permet qüestionar i formular marcs socials nous.

Per acabar aquesta descripció de les diferents visions sobre el concepte de *joventut* i les diferents representacions socials sobre el col·lectiu és necessari indicar que aquestes no són excloents les unes de les altres. L'existència d'aquestes i la seva contraposició formen part de la idiosincràsia que ha definit el treball amb joves des dels diferents vessants públics i acadèmics. Cada visió i representació de la joventut és una metàfora magnificada dels perfils existents, però aquest fet no ha de fer caure en el parany reduccionista que la joventut és una amalgama homogènia d'individus, sinó que ha de ser l'eina que ens faciliti entreveure que la diversitat i pluralitat és el tret distintiu més clar del jovent.

Vistes les diferents visions de la joventut i les representacions socials homogeneïtzadores, és necessari demanar-se com els serveis de planificació de polítiques de joventut i els diferents dispositius de les Illes Balears hi contribueixen en el manteniment i en la reproducció.

Com s'ha comentat en l'apartat anterior, les polítiques de joventut a les Illes es caracteritzen per una manca de coordinació i transversalitat i per un sobredimensionament de les polítiques afirmatives de la condició juvenil, a través, fonamentalment, dels dispositius d'informació i de dinamització juvenil. De manera quotidiana, aquests serveis d'atenció directa dependents de les administracions locals, però gairebé sempre externalitzats, duen a terme l'organització d'activitats, de tallers i de sortides, amb l'únic objectiu d'aconseguir un tant per cent determinat de participació en l'activitat de torn. Aquesta acció no té per què ser negativa si el que es vol aconseguir és oferir i mantenir una agenda d'oci subvencionat per al jovent però, des d'un punt de vista de disseny de polítiques públiques en matèria de joventut, a més d'un malbaratament de recursos, suposa la transmissió de forma inconscient del que podem anomenar oci ràpid (*fast leisure*). Sense entrar en les raons polítiques, tècniques i socials que condueixen a aquest tipus d'activitats, és interessant indicar-ne les característiques. Aquest tipus de programacions es caracteritzen, com qualsevol altre producte *fast,* en un consum passiu, la persona que hi participa no forma part de la programació ni de la preparació de l'acció, només fa l'activitat; un consum ràpid, l'activitat sol tenir un caràcter puntual i innovador, amb la finalitat de no perdre l'atenció ni l'interès de les persones participants; i de consum per consum, sense perspectiva empoderadora, l'objectiu primer i últim és fer l'activitat, independentment de l'experiència i els aprenentatges que se'n puguin extreure.

Aquesta visió es veu reforçada amb l'adopció d'una representació

passiva de la joventut. Com s'ha comentat anteriorment, la moratòria de drets cívics cap al jovent ve acompanyada d'una certa flexibilització de les llibertats en el consum, en la sexualitat i, també, en l'oci. Amb l'oferiment i la realització d'experiències públiques –o polítiques afirmatives–, de *fast leisure*, s'apuntalarien visions i representacions de la joventut directament contràries a la finalitat que tota política pública en matèria de joventut hauria de tenir, l'empoderament juvenil. Podem afirmar, per tant, que aquestes activitats *fast* són el vehicle de transmissió d'una visió gairebé hegemònica del jovent, que podem identificar a cavall entre un punt de vista biopsicològic i un plantejament juridicoadministratiu de la joventut, com un període vital entre edats concretes i, alhora, amb una representació i difusió de la joventut com una etapa i grup passiu enfront de l'entorn.

Davant aquesta realitat, visions i representacions, és d'actuació obligada construir i adoptar perspectives noves, des dels diferents serveis i dispositius, per superar-ne d'errònies i allunyades de la realitat. La necessitat de treballar –i virar– cap a visions i representacions noves de la joventut requereix que, des d'una perspectiva professional, es duguin a terme canvis profunds en la planificació d'actuacions i en el disseny dels dispositius juvenils. Reformar la mirada sobre la joventut implica adoptar una visió de conjunt diversa i empoderadora d'aquest col·lectiu. En altres paraules, reconèixer la joventut com a condició social, entenent que la condició es dona per elements externs, que dins el mateix grup el tret fonamental és l'heterogeneïtat, la diversitat de joventuts i la pluralitat del jovent que s'hi troba i que, a partir de l'empoderament i l'adquisició de la capacitat d'agència, com a grup social poden assumir i liderar canvis socials profunds.

Aquesta mirada sobre la joventut pot ser criticada, afirmant que es tracta d'una visió funcionalista de les persones joves dins la societat, atorgant-los una responsabilitat social que aparentment no tenen perquè assumir. Sens dubte seria així si, després del jovent participar en projectes, serveis i dispositius juvenils que fomentassin el procés d'empoderament juvenil, aquest ves coartada la seva lliure elecció, el dret a l'error o la impossibilitat de desenvolupar les trajectòries vitals pròpies amb llibertat. Davant aquesta crítica però, s'ha de ser conscient que el que actualment s'ofereix al jovent de forma general ni tan sols compleix l'objectiu principal de qualsevol acció i política de joventut: l'empoderament per al desenvolupament de trajectòries vitals d'èxit.

El doble enfocament i els dispositius locals

La irrupció de mirades noves sobre la joventut juntament amb el context específic de les polítiques de joventut a les Illes Balears, i a l'Estat espanyol per extensió, suposa l'imperatiu d'adoptar-ne i de transmetre'n una mirada nova. Sens dubte aquests plantejaments teòrics nous han de poder oferir eines i estratègies per a l'aplicació perquè, si no fos així, l'única contribució que s'extrauria d'aquesta proposta seria una col·laboració més

per allunyar el personal professional d'intervenció i l'espai de reflexió que l'acadèmia proporciona.

L'investigador Domingo Comas en l'article «¿Por qué son necesarias las políticas de juventud?» (2011), publicat en la *Revista de Estudios de Juventud*, fa un repàs de com la crisi econòmica va afectar les polítiques de joventut, i continua fent-ho; i arriba a la conclusió que les actuacions públiques en matèria de joventut, lluny d'adaptar-se a la realitat juvenil, es basen en l'acumulació de la demanda social —a la qual es pot afegir el llinatge de *mediàtica*— i les respostes polítiques. Aquesta afirmació simple és la base que ha marcat la manca de reflexió i replantejament teòrics en matèria de disseny de polítiques públiques de joventut.

A aquesta realitat indicada per Comas s'hi ha d'afegir, també en àmbit estatal, l'evolució i la reproducció de polítiques de joventut que afavoreixen la narrativa a les polítiques de transició i la sobredimensió de les polítiques d'afirmació de la condició juvenil. Davant aquest panorama, alguns autors i professionals han començat a desenvolupar el que des de la Unió Europea es va denominar «doble enfocament».

Aquesta aportació teòrica proposa un plantejament nou per al disseny de polítiques de joventut, amb la voluntat de superar la independència i desconnexió entre les polítiques afirmatives i les de transició, afirmant la necessitat de donar un major pes i contingut a les primeres, amb la finalitat de produir un canvi en el contingut, passant de polítiques afirmatives de la condició juvenil a polítiques afirmatives de ciutadania activa.

Qüestionar el paradigma de la tricotomia de les polítiques de joventut té com a objectiu ajustar-les a la pràctica diària. Deixar de plantejar les polítiques en matèria de joventut com a apartats estancs i visibilitzar la necessitat de la permeabilitat pot suposar la primera passa per fer front al problema del desequilibri entre tipus de polítiques. A més, cal esmentar que, per a l'aplicació, no es tracta d'abandonar el model emprat fins ara, sinó fer una lectura realista que, davant el sobredimensionament afirmatiu, és necessari que plantegem activitats i accions amb una finalitat empoderadora de la joventut.

A més a més, i de forma paral·lela al paràgraf anterior, és completament necessari treballar discursivament en la posada en valor de la contribució que fan les polítiques afirmatives en la creació de ciutadania activa. Tal com es diu en l'article «Juventud, políticas públicas y crisis en España: ¿Triángulo mágico o triángulo de las Bermudas?» la contribució que fan les polítiques afirmatives «dotando a los jóvenes de herramientas para hacer frente a la nueva situación socioeconómica [...] para la integración social y el trabajo de cohesión social, evitando el enfrentamiento entre "pobres y pobres"» (Planas-Lladó [*et al.*] 2014) és una aportació innegable i que discursivament acaba essent atribuïda com a responsabilitat d'altres d'àrees i institucions educatives i invisibilitzant-se en els departaments i serveis de joventut.

L'aplicació del doble enfocament resulta una proposta encertada i pot ser una oportunitat per reimpulsar dispositius i serveis de joventut que

han caigut en la trampa de les activitats *fast leisure*, però, aquesta proposta nova com afecta el projecte del dispositiu? Quins criteris, al costat d'aquest doble enfocament, poden ser una ajuda per al personal professional de joventut que n'és responsable per difondre una mirada empoderadora de la joventut?

Amb aquest punt de partida, la creació i/o l'adaptació d'un dispositiu de joventut, i per tant de la dotació pública de l'eina per empoderar els joves, ha de tenir dos requisits fonamentals. El primer, dins la lògica de la centralitat de la participació del jovent, és la necessitat de plantejar els projectes juntament amb el jovent i demanar-se amb ells quin tipus de servei o d'acció es necessita, per què el farem servir o el tipus de gestió, etc. El segon requisit és la necessitat d'aplicar una perspectiva juvenil per fomentar una mirada empoderadora de la joventut, que eviti l'homogeneïtzació del grup social al qual volem interpel·lar. Aplicar aquesta perspectiva juvenil en el plantejament suposa adoptar el concepte de servei bàsic per a tothom i dirigit a tot el jovent, des del primer moment en què una institució es planteja posar en marxa l'avaluació d'un servei de dinamització i d'informació juvenil.

El desenvolupament d'aquesta estratègia o perspectiva teòrica i organitzativa suposa l'assumpció de tres premisses inicials i que al llarg d'aquest article s'han anat introduint:

a. Que el jovent es troba en una situació de desigualtat de drets envers la resta de la societat. El temps d'espera o moratòria de drets cívics del jovent com a visió hegemònica s'ha de tenir en compte i confrontar en la planificació i en el disseny de dispositius nous. El servei ha d'assumir intrínsecament mirades i plantejaments teòrics de rebuig enfront a posicionaments adultocèntrics —amb tota la càrrega paternalista i proteccionista que els acompanyen—, que facilitin la centralitat del jovent i les mirades pròpies sobre els dispositius i els projectes que s'hi desenvolupen.

b. La diversitat del col·lectiu s'ha d'abordar des d'una mirada interseccional. El concepte d'interseccionalitat és una de les propostes teòriques més transformadores en les ciències socials dels darrers temps. Aquesta aportació, provinent de les teories feministes, proposa observar de manera conjunta els processos socials que generen la desigualtat. Segons aquesta proposta, els diferents condicionants socials, com el gènere, l'orientació sexual, l'ètnia, l'origen, la classe o la discapacitat, etc., es retroalimenten entre elles, mitjançant l'encavalcament creen diferents marcs de desigualtat individuals i col·lectives, les interseccions (Davis, 2008). Cal dir que aquesta proposta no suposa una suma de condicionants d'igualtat, sinó que proposa un estudi holístic conjunt de totes elles i no com a elements diferents i separats. Amb aquestes aportacions teòriques és fonamental que des de l'àmbit professional de la joventut indiquem, d'una banda, que

l'edat també és condicionant que marca la posició dels individus dins la societat i, de l'altra, que les interseccions entre la diversitat de condicions i el factor edat han de ser una eina per visibilitzar el col·lectiu juvenil, però també una escala per valorar com els dispositius s'hi adapten o no. En altres paraules, entendre aquests serveis com a bàsics, per a tothom, passa per assumir posicionaments interseccionals.

c. Un dispositiu amb voluntat social transformadora. De forma general la planificació de dispositius juvenils es fa, independentment del context i de la literatura que els diferents informes politicotècnics contenen, amb l'objectiu d'establir una proposta d'activitats i de projectes per al jovent del municipi. L'acceptació involuntària del plantejament de «per als joves» suposa que el jovent al qual va adreçat el servei no tengui l'oportunitat de fer valer la seva opinió, tant en l'organització del servei, la gestió o de si el dispositiu els és útil o, en canvi, en necessiten un altre de diferent. És fonamental canviar aquest mal vici i donar veu al jovent, perquè pugui avaluar el servei i aquells projectes i espais que s'hi han de construir. Aconseguir dispositius amables per a les persones usuàries en la planificació, en l'organització i en l'avaluació és una fita irrenunciable per visibilitzar la força transformadora del jovent. La voluntat –que ha de ser realitat– transformadora dels dispositius de joventut exigeix entendre que aquests espais o projectes són la punta de llança de les polítiques afirmatives de ciutadania activa i que sense el risc d'obrir-se i adaptar-se constantment a la realitat difícilment podran aconseguir l'objectiu d'empoderament de la joventut que persegueixen.

A mode de conclusió

A l'inici d'aquest text s'ha volgut indicar la importància de lligar el món de l'acadèmia i el món de la intervenció amb joves, entenent que només amb la col·laboració d'ambdós –i la centralitat de la veu del jovent– es pot garantir la millora i l'actualització de les polítiques de joventut i dels seus resultats.

Per tal d'articular-ho de la millor manera possible, s'ha volgut fer un repàs de com les competències i polítiques de joventut varen arribar a les Illes Balears i quina ha estat l'evolució, indicant quines són les característiques i observant que les mancances es comparteixen amb la resta de territoris de l'Estat espanyol.

A més d'aquest repàs també s'ha volgut fer un balanç de les visions i representacions de la joventut que actualment dominen els discursos a nivell social, com en les estructures polítiques de *policy making* que treballen amb aquest grup social. Com a professionals –i ciutadania activa– cal fer-hi front, apostant per l'adquisició i la promoció de visions de la joventut empoderadores, evitant caure en reduccionismes, homogeneïtzacions i perspectives adultocentristes que perpetuïn un segon pla del jovent.

Per acabar, també s'ha volgut donar a conèixer la proposta del doble enfocament que, almenys a les Illes Balears, ha passat desapercebuda per a tot el sector, tot i ser una possible solució que pot facilitar sortir de la programació d'oci sense límits en què han caigut molts serveis. Així mateix, la proposta és assumir des d'una perspectiva juvenil una eina que faciliti el plantejament de polítiques juvenils de ciutadania activa i, alhora, ajudi a repensar els espais d'informació i de dinamització juvenil com a serveis bàsics universals.

Davant aquest escenari i les propostes teòriques noves que es plantegen, cal obrir espais de reflexió, debat i experimentació, on personal professional, acadèmic, responsable competencial i jovent treballin de forma conjunta i solidària. Fer-ho d'una altra manera o abandonant el personal professional d'intervenció a la seva sort seria un error que com a societat no ens podem arribar a permetre.

BIBLIOGRAFIA

- Comas Arnau, D. (2007). *Las políticas de juventud en la España democrática*. Madrid: Injuve.
- Comas Arnau, D. (2011). «¿Porqué son necesarias las políticas de juventud?», *Revista de Estudios de Juventud,* 94, 11-27.
- Davis, K. (2008). «Intersectionality as buzzword. Feminist Theory», 9(1), 67–85. Recuperat el 10/5/18 del lloc web http://doi.org/10.1177/1464700108086364.
- Gil Calvo [*et al.*] (1985). *Ocio y prácticas culturales de los* jóvenes. Madrid: Injuve.
- Institucional (2015). *Estrategia de Juventud 2020*. Madrid: Injuve.
- La Barbera, M. Caterina (2016). «Interseccionalidad, un «concepto viajero»: orígenes, desarrollo e implementación en la Unión Europea». A *Interdisciplina*, 8, 105-122.
- Mas, A., i Sard, J. (2018). «30 anys de normativa en matèria de joventut a les Illes Balears (1985-2015)». *Anuari de la Joventut de les Illes Balears*, 1, 25-42.
- Montes i Sala, P. (2009). *Polítiques locals de joventut. Criteris, eines i recursos*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Soler-Masó, P. [*et al.*] (2014). «Juventud políticas pública y crisis en España: ¿Triángulo mágico o triángulo de las Bermudas?» A *Revista latinoamericana de ciencias sociales, niñez y juventud*, 12 (2), 551-564.

Diferències de gènere en el consum d'alcohol i altres drogues, i conductes addictives entre els 12 i 18 anys a Menorca. Evolució 1996-2001-2006-2018

MARIA CRISTINA FERNÁNDEZ COLL
NÚRIA MARQUET JOSA
MARIA HARO CORTES
AINA BARRASA MARQUET

Maria Cristina Fernández Coll

Llicenciada en Psicologia. Actualment és la directora tècnica de la Fundació per a persones amb discapacitat de Menorca. La seva trajectòria professional està vinculada a la docència universitària i a l'avaluació de programes en l'àmbit de l'exclusió social. Va obtenir la suficiència investigadora amb el treball *Consumo de alcohol en adolescentes. Un estudio relacional*. Va ser la responsable del Departament de Metodologia i Avaluació de Projecte Home Balears i directora insular de Drogodependències i Joventut al Consell Insular de Menorca. Té publicats diversos treballs relacionats amb les addicions. És autora de la *Diagnosi Inicial del Pla Menorca Jove* i coautora de l'estudi *La sexualitat juvenil a Menorca entre els 14 i 18 anys. Enquestes 2011-2003*.

Núria Marquet Josa

Llicenciada en Antropologia Cultural. Actualment, és tècnica de Joventut del Consell Insular de Menorca. Ha treballat d'educadora social al Servei Coordinador de Drogodependències i del Departament de Promoció de la Salut de la mateixa institució. Ha coordinat diferents estudis relacionats amb els hàbits de salut entre la població escolaritzada de Menorca. És coautora dels estudis *Exposició solar entre els 9 i els 16 anys. Enquestes 2006-2001-2000; Consum de tabac, alcohol i altres drogues en l'adolescència 1996-2001-2006 i La sexualitat juvenil a Menorca entre els 14 i els 18 anys. Enquestes 2011-2003.*

Maria Haro Cortes

Graduada en Disseny Gràfic. És una de les joves qualificades que han participat en l'estudi assumint les funcions de passar les enquestes als diferents centres escolars de Menorca. Ha col·laborat en el disseny del qüestionari i en les correccions del redactat final de l'estudi. L'ha maquetat per a una possible publicació futura.

Aina Barrasa Marquet

Graduada en Enginyeria Electrònica de Telecomunicació per la Universitat de Barcelona. És una jove qualificada que s'ha encarregat d'introduir i depurar les dades dels qüestionaris per a l'explotació estadística posterior. Ha col·laborat també en el disseny del qüestionari i en el redactat final de l'estudi.

Resum

Aquest estudi realitzat l'any 2018 a Menorca sobre diferències de gènere en el consum d'alcohol, altres drogues i conductes addictives en el jovent d'entre 12 i 18 anys, estableix també l'evolució de variables ja estudiades i publicades des del 1996.

Els resultats ens mostren que les substàncies més consumides són les més accessibles: l'alcohol i el tabac, i el consum d'ambdues està més estès entre les al·lotes que entre els al·lots.

En tercer lloc, la droga més consumida són els porros de cànnabis o marihuana.

Es destaca la influència en el consum del jovent, la percepció que tenen de la permissivitat de pares i mares respecte al consum, i el coneixement dels hàbits de consum.

Respecte a la percepció de perillositat, l'alumnat jove percep l'alcohol com menys perillós que el tabac i el tabac menys perillós que els porros. Els al·lots atribueixen menys perillositat al consum d'alcohol i de porros que les al·lotes.

L'estudi també recull la freqüència d'ús de les tecnologies entre el jovent. Les conclusions fan palesa la necessitat de generar estudis específics sobre aquest fenomen que ocupa gran part del temps entre les persones joves. Igualment, es posa en evidència aquesta necessitat si atenem els resultats obtinguts en relació amb les apostes de diners, ja que el 9 % d'homes joves manifesta haver jugat a màquines escurabutxaques i el 12 % afirma haver-ho fet a bingos, casinos, etc.

L'estudi reflecteix diferències de gènere en els usos d'Internet i les apostes.

Paraules clau

Adolescència / consum de drogues / ús d'Internet.

Resumen

Este estudio realizado durante el año 2018 en Menorca sobre diferencias de género en el consumo de alcohol, otras drogas y conductas adictivas en jóvenes de entre 12 a 18 años, establece también la evolución de variable ya estudiadas y publicadas desde el 1996.

Los resultados muestran que las sustancia con mayor consumo son las sustancias son más accesibles, como en el caso del consumo de alcohol y tabaco, y que el consumo de ambas está más extendido entre las chicas. La droga ilegal más consumida, y que ocupa el tercer lugar de consumo, es el cánnabis o marihuana.

Se destaca la influencia en el consumo de las personas jóvenes, la percepción que tienen de la permisividad de sus padres y madres sobre el consumo y el conocimiento de los hábitos de consumo.

Respecto a la percepción de peligrosidad, el alumnado joven percibe el alcohol como menos peligroso que el tabaco y el tabaco como menos peligroso que los porros. Los chicos atribuyen al consumo de alcohol y de porros menos peligrosidad que las chicas.

El estudio recoge también la frecuencia de uso de las tecnologías entre la juventud. Las conclusiones ponen de manifiesto la necesidad de generar estudios específicos sobre este fenómeno que ocupa gran parte del tiempo entre las personas jóvenes. También se evidencia esta necesidad si tenemos en cuenta los resultados obtenidos en relación a las apuestas de dinero, ya que el 9 % de chicos manifiesta haber jugado a máquinas tragaperras y el 12 % afirma haberlo hecho en bingos y casinos.

El estudio refleja diferencias de género en los usos de Internet y las apuestas.

Palabras clave

Adolescencia / consumo de drogas / uso de Internet.

1. Fonamentació

Aquest estudi neix d'una iniciativa del nostre grup que, conscient que les darreres dades sobre consum de drogues entre el jovent de Menorca s'havien publicat l'any 2006 i que no s'havia estudiat mai l'impacte de l'aparició de les noves tecnologies en estudis anteriors, va presentar la proposta d'estudi en el marc de la convocatòria de subvencions per a projectes d'intervenció, recerca i publicacions de caràcter innovador en matèria de joventut a les Illes Balears 2017 de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports.

Només el coneixement de la realitat que ens envolta permet dissenyar accions, avalades per estudis previs, adreçades a la prevenció de comportaments que, malauradament, segueixen reproduint-se entre les persones joves, malgrat els intents de les diferents administracions implicades.

2. Objectius i metodologia

L'estudi respon als objectius generals següents:

1. Conèixer la situació i les tendències del consum d'alcohol, així com el consum d'altres drogues i conductes addictives, entre la gent jove de 12 a 18 anys escolaritzada de Menorca.
2. Obtenir informació útil per dissenyar accions per prevenir el consum d'alcohol i altres drogues, prevenir les conductes sexuals de risc, els accidents, etc., així com per promocionar la salut dels i de les joves de Menorca.

I als objectius específics:

1. Identificar i analitzar les variables següents:

- Opinions, coneixements, percepcions i actituds davant el consum d'alcohol i altres drogues, la disponibilitat i el risc percebut, i les diferències per raó de gènere.
- Prevalença del consum de les diferents substàncies.
- Edats d'inici, patrons de consum i com evolucionen.
- Utilització de les tecnologies de la comunicació i la informació, i les xarxes socials

2. Identificar aspectes de millora i possibles accions susceptibles de dur a terme des dels diferents sectors implicats: institucions, famílies, educació, joventut, tercer sector, comerços, restauració, etc.

S'ha dissenyat una mostra representativa que permet comparar els resultats amb les dades obtingudes en els estudis previs de consum de tabac, alcohol i altres drogues que va fer el Consell Insular de Menorca entre el jovent de 12 a 16 anys, els anys 2006-2001 i 1996.

L'estudi ha comptat amb el suport d'un ampli conjunt de professionals de prevenció i tractament de les drogodependències, de joventut i de diversitat sexual i de gènere de Menorca i de les Illes Balears, i d'institucions com el Consell Insular de Menorca i la Delegació Territorial d'Educació de l'illa. El disseny de la mostra l'ha fet Maties Torren, epidemiòleg.

La població de referència ha estat l'alumnat d'educació secundària, batxillerat, formació professional bàsica i graus mitjans i superiors, d'entre 12 i 18 anys, escolaritzat als centres públics i concertats de Menorca.

El treball s'ha realitzat pel mètode d'enquesta, durant els primers mesos del 2018. Per dissenyar la mostra s'ha partit de les dades de les matrícules del curs 2017-2018 aportades per la Delegació Territorial d'Educació de Menorca durant el mes de setembre.

Les dades s'han recollit amb una metodologia d'enquesta dissenyada amb ítems que siguin comparables amb els estudis anteriors i se n'hi han afegit de nous per aprofundir en els aspectes relacionats amb el consum d'alcohol a les festes dels pobles, amb la utilització de les xarxes socials i Internet, la supervisió parental i el contingut dels webs als quals accedeixen, entre d'altres. L'enquesta ha comptat amb una prova pilot per validar que les preguntes estiguin ben formulades.

Les enquestes vàlides obtingudes són 1.042.

Les dades obtingudes s'han desagregat per gènere, edat, cicles educatius, etapes educatives i centres públics i concertats. En aquest treball es presenta un resum dels resultats més significatius.

Els resultats que es presenten en aquesta publicació, que fan referència de manera exclusiva al jovent de Menorca, no apareixen generalment comparats amb els d'altres enquestes d'àmbit estatal perquè no corresponen a la mateixa població de referència –l'alumnat d'entre 12 i 18 anys– i perquè les preguntes no són sovint comparables.

3. Anàlisi de dades i resultats

3.1. Descripció de la mostra

Segons el sexe, el 50,10 % de les 1.042 persones que han participat en aquest estudi, són dones; el 49,8 % homes, i un 0,10 % són intersexuals (el concepte d'intersexualitat inclou totes les situacions en les quals l'anatomia o fisiologia sexuals d'una persona no s'ajusta completament als estàndards definits per als dos sexes que culturalment has estat assignats com a masculins i femenins).

El 49,89 % del jovent participant declara que s'identifica amb el gènere femení, el 49,51 %, amb el masculí, i 0,60 % amb altres gèneres. La identitat de gènere és l'autoidentificació d'una persona de ser home o dona, o cap dels dos, i pot diferir del sexe biològic. A l'hora de definir el seu gènere, han expressat la seva identitat de gènere segons la vivència íntima i individual que cada persona fa del seu propi sexe i de les característiques socials i culturals de gènere identificades com a «masculines» i «femenines».

S'observa que el 3 % del jovent manifesta tenir una identitat de gènere diferent al seu sexe biològic. D'aquestes persones, 2 de cada 3 són biològicament homes que se senten dones o que no se senten ni dones ni homes, per tant, hi ha més homes que dones que manifesten tenir una identitat sexual diferent al seu sexe biològic (χ^2=981,07; p<0,01).

A l'hora de presentar els resultats de l'enquesta, es mostren les dades desglossades per gènere femení i masculí. El motiu no és la idea que solament hi hagi dos gèneres, doncs

Gràfic 1. Grup d'edat de les persones que han emplenat l'enquesta.

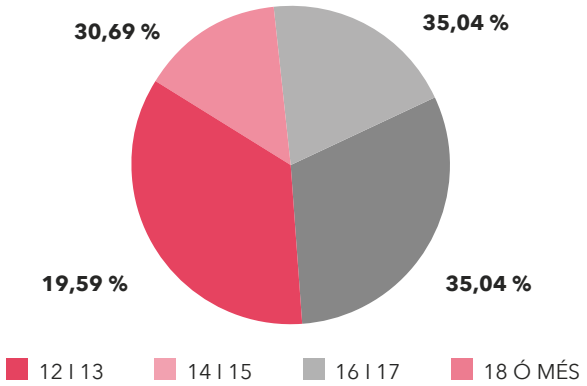

Font: Elaboració pròpia.

l'estudi recull altres identitats, expressions i experiències de gènere en incloure l'opció de resposta «altres», sinó que la raó és que han escollit aquesta opció només 6 persones, la qual cosa representa un nombre poc significatiu estadísticament que no permet una anàlisi comparativa

L'edat del les al·lotes i els al·lots enquestats està compresa entre els 12 i els 18 anys en el 93,52 % dels casos (gràfic 1).

Les aules a les quals està matriculat l'alumnat enquestat durant el curs 2018-2019 pertanyen als cursos i als estudis següents:

- 1r, 2n, 3r i 4t d'ESO, on està matriculat el 57,87 % de l'alumnat enquestat (el 26,10 % al primer cicle i el 31,77 % al segon cicle)
- 1r i 2n de batxillerat, on està matriculat el 14,11 %
- 1r i 2n de Formació Professional Bàsica, on està matriculat el 5,19 %
- 1r i 2n de Cicles Formatius de Grau Mig, on està matriculat el 18,52 %
- 1r i 2n de Cicles Formatius de Grau Superior, on està matriculat el 4,31 %

A l'hora de presentar una comparativa de les dades obtingudes el 2018, amb les obtingudes els anys 1996, 2001 i/o 2006, només es presenten les dades relatives a l'ESO, perquè aquests anys les mostres van incloure només l'alumnat d'aquesta etapa educativa.

En la mostra actual, de l'any 2018, s'observa que hi ha una major representació del gènere femení a batxillerat i del masculí a la formació professional. Hi ha un major percentatge de dones als CFGS que a FPB i als CFGM (χ^2=40,10; p<0,01).

Les aules que han participat a l'estudi pertanyen a centres públics (61,5 %), on s'imparteixen estudis d'ESO,

batxillerat, FPB, CFGM i CFGS, i a centres concertats (38,5 %), on s'imparteix només ESO.

Per tenir en compte la diversitat de famílies (hi ha parelles homosexuals, parelles lesbianes, famílies amb un únic progenitor i/o progenitora), i d'acord a les lleis vigents, hem demanat a l'alumnat que indiqui qui són les persones referents com a progenitores.

D'acord amb els resultats obtinguts, a més a més de la mare, 95,68 % i del pare, 87,24 %, l'alumnat diu que són també referents seus com a progenitors: la parella masculina de la mare (8,54 %), la parella femenina de la mare (0,29 %), la parella femenina del pare (4,41 %) i altres persones, 2,69 % (gràfic 2). En presentar els resultats de l'estudi, quan es fa referència a la mare, s'inclou també la parella femenina de la mare.

Pel que fa a l'economia del jovent, 2 de cada 3 disposen de 15 o menys euros per setmana per a les seves despeses. Hi ha fins a un 7,71 % de joves que no disposen de res per gastar.

Les dones disposen de menys diners setmanals per gastar que els homes (χ^2=117,74; p<0.05).

També s'observen diferències significatives entre les persones que cursen FPB i CFGM i CFGS, que compten, en general, amb més diners per gastar que l'alumnat d'ESO i Batxillerat. (χ^2=253,10;p<0.000).

El jovent d'ESO disposa, el 2018, de menys diners per gastar que fa 12 anys.

En els darrers 12 mesos han sortit de nit a divertir-se 4 de cada 5 joves de totes les etapes educatives analitzades, mentre que 1 de cada 5 no ho ha fet mai.

Gràfic 2. Persones referents com a progenitores.

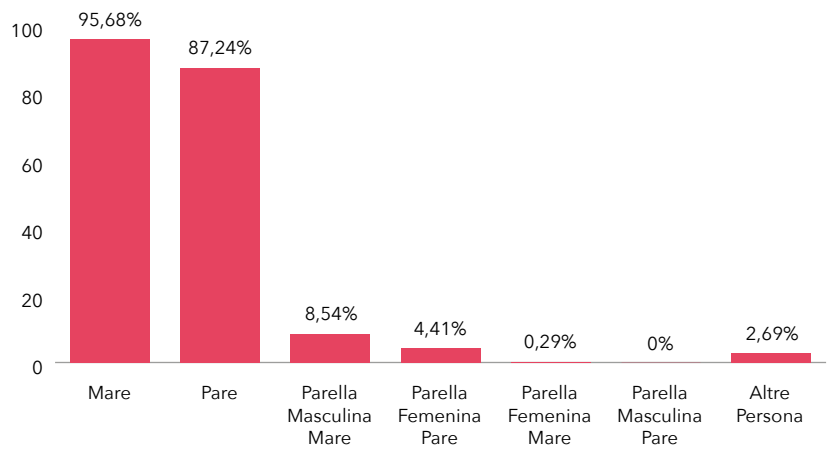

Font: Elaboració pròpia.

Gràfic 3. Comparació de la freqüència en què han sortir els darrers 12 mesos per divertir-se per gènere.

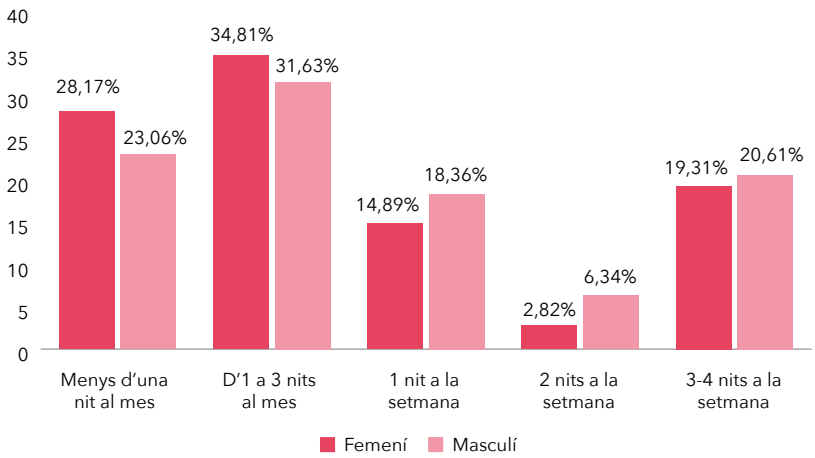

Font: Elaboració pròpia.

A l'hora de sortir a la nit de festa, surt més l'alumnat masculí que el femení (χ^2=13,87;p<0,005) (gràfic 3).

A l'ESO han sortit de festa a la nit els darrers 12 mesos, 7 de cada 10 estudiants; el 25,61 % d'aquestes persones ha sortit menys d'una nit al mes; el 27,35 % entre 1 i 3 nits al mes, el 17,24 % entre 1 i 4 nits per setmana i el 29,80 % no ha sortit mai.

3.2. Resultats d'ús d'Internet

Les tecnologies de la informació i comunicació s'han instaurat de manera natural i quotidiana en l'ús del temps i les maneres de socialització del jovent actual que, a més a més, hi accedeixen i fan un ús de manera intuïtiva i espontània sense formació ni informació sobre els possibles perills als quals s'exposen (Heredia i Garcia, 2017).

És per això que s'ha volgut fer una aproximació al temps, usos i percepció dels perills que té el jovent participant en aquest estudi, així com a descriure altres activitats habituals d'ús del temps lliure que han anat cedint terreny a les noves tecnologies.

La major part del jovent enquestat ha fet servir Internet cada dia durant el mes anterior al moment de l'enquesta. El dia que menys persones l'han fet servir ha sigut el 93,91 % de les persones enquestades, i no hi ha diferències de gènere entre el percentatge de persones de gènere femení i masculí que la utilitzen . S'observa així un major ús d'Internet entre el jovent que pel total de la població (fins a 74 anys) que, segons la darrera enquesta sobre Equipament i Ús de les TIC a les Llars, 2017, publicada per l'INE, han fet ús d'Internet els darrers 3 mesos un total del 84,6 %.

El temps mitjà que dedica el jovent a navegar per Internet és major els caps de setmana que de dilluns a divendres (χ^2=1.157,86; p<0,000).

El cap de setmana gairebé es duplica el percentatge de jovent que utilitza Internet més de 4 hores diàries respecte al que ho fa entre setmana, la qual cosa descarta la possibilitat de que el nombre d'hores diàries d'ús d'Internet vingui només determinat per la utilització dintre de l'àmbit escolar o acadèmic. 1 de cada 4 persones participants a l'estudi fa servir Internet 4 o més hores diàries entre setmana i hi dedica aquest temps gairebé la meitat del jovent el cap de setmana.

Preguntades les persones pel temps que dediquen en un dia qualsevol a distintes activitats de temps lliure, s'observa també, que l'ús d'Internet per a fer servir el Washapp ó el correu electrònic és la que aglutina major percentatge de joves, que li dediquen 4 o més hores diàries, ho fa 1 de cada 3 persones.

D'altres activitats a les quals un percentatge important de persones joves solen dedicar 4 o més hores diàries és a sortir de nit (el dia que hi surten) a les xarxes socials i a sortir amb amistats a passar una estona.

No hi ha diferències significatives en funció del gènere en el temps diari que dediquen les persones joves a sortir de nit (quan ho fan), navegar per Internet per fer recerques o llegir, i l'ús que en fan per escoltar música, veure pel·lícules, sèries, etc. (gràfic 4).

Cal ressaltar que quasi la meitat del jovent manifesta no sortir de nit mai, i que gran part de les persones que fan servir Internet per sentir música i veure cinema, i per cercar-hi informació, li dediquen majoritàriament fins a un màxim d'una hora diària.

Gràfic 4. Temps diari que es dedica a cada activitat.

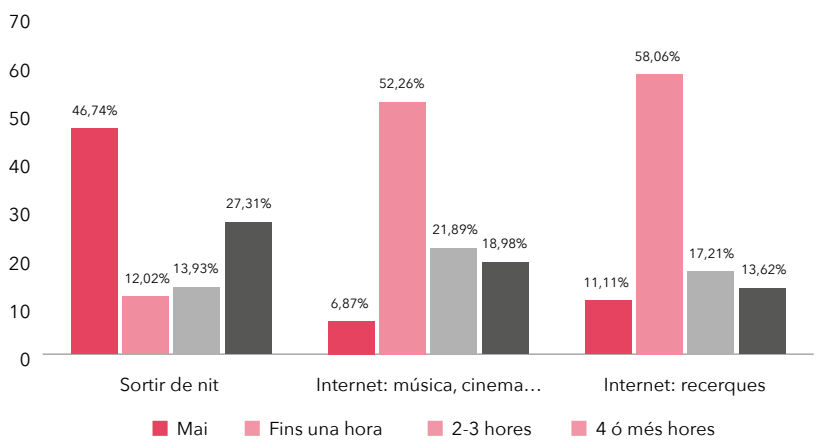

Font: Elaboració pròpia.

A la resta d'activitats avaluades sí que es troben diferències significatives per gènere. Per facilitar l'exposició de les dades es diferencien les activitats que requereixen ús d'Internet de les que no.

Respecte a les activitats fora d'Internet, els homes dediquen més temps a fer esport (χ^2=18,70; p<0,01), i les dones dediquen més temps a llegir (χ^2=27,48; p<0,000), altres entreteniments (χ^2=21,87; p<0,01) i a sortir amb amistats (χ^2=18,41; p<0,01).

El percentatge de persones de gènere masculí que fa esport 4 o més hores diàries és major que el de gènere femení, mentre que aquestes informen en major percentatge que no fan esport mai o en fan menys de mitja hora diària. La major part del jovent dedica a la pràctica esportiva entre 1 i tres 3 h diàries.

La lectura és una activitat a la qual el jovent hi dedica poc temps diari. Quatre de cada deu dones i més de cinc de cada deu homes, no llegeix mai, i la major part de les persones que ho fan li dediquen, com a màxim mitja hora diària. Encara que sigui una activitat poc freqüent, hi ha un major percentatge de dones que llegeixen 4 o més hores diàries que d'homes.

Respecte a les activitats a Internet, les al·lotes dediquen més temps a l'ús de missatgeria (Whatssap, mail, etc.) (χ^2=18,41; p<0,01), xarxes socials (χ^2=34,69; p<0,000) i compres (χ^2=16,34; p<0,01), mentre que els al·lots juguen més sols (χ^2=38,97; p<0,000) o amb altres persones a través de la xarxa (χ^2=261,82; p<0,000), fan apostes amb més freqüència (χ^2=15,63; p<0,01) i entren més a pàgines destinades a persones adultes (χ^2=171,21; p<0,01).

3.3. Resultats del consum d'alcohol

L'alcohol és la droga més consumida per les al·lotes i els al·lots d'entre 12 i 18 anys de Menorca, 2 de cada 3 n'han consumit. No hi ha diferències significatives en el consum per raó de gènere en aquesta franja d'edat.

Destaca el consum durant l'estiu a les festes dels pobles, quan el 38,04 % de les al·lotes i el 36,72 % dels al·lots beuen exclusivament en aquestes festes. Atès que a la pregunta «consumeixes begudes alcohòliques?» només es pot donar una resposta, la més significativa, a l'hora d'estimar el percentatge de joves estudiants que beuen alcohol a les festes dels pobles durant l'estiu s'hi han d'incloure també les persones que en beuen amb regularitat durant tot l'any; així podem dir que el 68,67 % d'alumnes beuen durant les festes dels pobles a l'estiu.

El consum de begudes alcohòliques entre l'alumnat d'ESO ha davallat els darrers 12 anys; el 57,38 % d'estudiants n'han consumit, o el que és el mateix: no ha provat mai l'alcohol el 42,62 % de l'alumnat d'ESO. Aquesta dada representa una reducció important del percentatge d'adolescents que han begut alcohol respecte al 2016, quan només el 23,90 % de joves de la mateixa edat no n'havien consumit mai.

Destaca també el consum d'alcohol exclusivament durant les festes dels pobles que fan 2 de cada 5 alumnes d'ESO. Tot i això, aquesta dada ha millorat respecte al 2006, quan 1 de cada 2 alumnes d'ESO, dels dos sexes i de totes les edats, bevia alcohol només a les festes populars.

Es dona una tendència a la baixa en els consums més elevats. El per-

centatge de joves que fan un consum regular mensual i setmanal ha descendit al 16,27 %, quan fa 12 anys era el 25,43 % .

Quan comparam el consum d'alcohol entre el gènere femení i el masculí per a l'etapa educativa de l'ESO, observam que, si bé el percentatge de persones que han consumit alcohol és similar, n'han consumit el 57,19 % de les al·lotes i el 57,09 % dels al·lots, apareixen diferències significatives pel fet que les dones consumeixen alcohol amb major freqüència mensual, setmanal o diària (χ^2=21,32;p<0,01).

Respecte al fet concret d'engatar-se, ho ha fet alguna vegada el 46,5 % de l'alumnat, sense que hi hagi diferències significatives per gènere. No obstant això, les al·lotes d'ESO s'han engatat més que els al·lots: el 31,21 % d'elles i el 28,4 7% d'ells ho han fet alguna vegada. Tot i això, la tendència en ambdós gèneres és engatar-se cada vegada menys, ja que fa 12 anys s'havia engatat el 43,88 % del gènere femení i el 33,22 % del masculí, i el 2001 s'havia engatat el 38,55 % i el 34,89 %, respectivament.

El 77,26 % de persones joves que han manifestat haver-se engatat alguna vegada, ho ha fet fent botelló, encara que a l'ESO el percentatge és inferior (66,67 %).

Preguntada sobre les raons més importants a l'hora de començar a beure alcohol i de continuar bevent-ne, la gent jove respon que els principals motius són: per ballar o divertir-se (84,39 %, 2018), plaure (83,05 %, 2018), tenir noves sensacions (59,85 %, 2018) i facilitar la conversa i el contacte social (26,07 %, 2018). No s'observen en les motivacions diferències per gènere estadísticament significatives.

El consum de la mare i del pare, segons la percepció dels seus fills i filles, és esporàdic i està vinculat sobretot a les celebracions.

Les mares beuen menys alcohol que els pares. No en beuen mai el 23,95 % de les mares i el 17,04 % dels pares, i beuen excepcionalment (en cas de celebracions) el 52,52 % de les mares i el 47,18 % dels pares.

Les mares que consumeixen alcohol regularment, ho fan amb una freqüència menor que els pares; així, mentre que el 13,16 % de les mares consumeixen alcohol només els caps de setmana, en consumeixen el 18,64 % dels pares; beuen alcohol només amb les menjades el 8,43 % de les mares i el 13,63% dels pares, i beuen alcohol a qualsevol hora del dia l'1,9 4% de les mares i el 3,51 % dels pares.

Respecte a la permissivitat de les persones progenitores envers el consum d'alcohol de fills i filles les mares no fan diferències significatives en relació a la permissivitat envers al consum dels fills i filles en funció del gènere, els pares sí, ells són menys tolerants amb el consum de les filles que amb el consum del fills (χ^2=13,78; p<0.01).

Tant per al total de la mostra enquestada com només per a l'alumnat d'ESO, la freqüència de consum és major entre les persones que pensen que tenen el consentiment del pare (χ^2=144,88; p<0.000) i de la mare (χ^2=371,31; p<0.000).

Com més alta és la freqüència de consum dels pares (χ^2=62,23;

p<0.000) i de les mares (χ^2=79,73; p<0.000), major és també la freqüència de consum dels fills o les filles.

3.4. Resultats del consum de tabac

La segona substància més consumida pels estudiants de Menorca és el tabac, n'ha fumat el 52,51 % del jovent d'entre 12 i 18 anys.

S'observen diferències significatives en el consum de tabac en funció dels estudis, de manera que l'alumnat de FPB i CFGM, CFGS fuma amb més freqüència que el d'ESO i de batxillerat (χ^2=129,40;P<0,000), i l'alumnat de batxillerat fuma amb més freqüència que l'alumnat d'ESO (χ^2=29,45;P<0,01).

Ha fumat tabac el 41,78 % de l'alumnat d'ESO, el 61,64 % de batxillerat i el 72,22 % de FPB i cicles formatius.

El tabac no està de moda entre la gent jove que cursa ESO, des de 1996 se'n disminueix el consum. Mentre el 1996 el 29,23 % de l'alumnat adolescent fumava amb alguna regularitat i el 38 % havia provat el tabac si bé no fumava regularment, cinc anys després, el 2001, les persones fumadores s'havien reduït al 22,8 %, a favor de les que no fumaven però havien provat el tabac en alguna ocasió, que en la mateixa enquesta van augmentar fins al 49,45 %.

El 2006 es manté aquesta pauta decreixent del consum regular de tabac, que passa a ser del 15,59 %, pràcticament la meitat que deu anys abans, i també es redueix el percentatge de persones no fumadores que han tingut alguna experiència passada de consum, que el 2006 és del 34,22 %. En conseqüència, el 2006 el percentatge de joves que mai no havien provat el tabac va créixer fins al 50,19 %. El 2006 es va reduir un 7,2 % el percentatge de persones adolescents que fumaven respecte als 5 anys anteriors.

El 2018 destaca el percentatge de persones que no han provat mai el tabac, que representen el 58,50 % de l'alumnat d'ESO, una xifra que duplica el 27,76 % de l'alumnat d'ESO que no havia fumat mai ni havia provat el tabac el 2001.

Durant els darrers 12 anys es manté un percentatge lleugerament superior d'adolescents d'ESO que fumen, doncs fuma amb alguna freqüència el 16,84 % de l'alumnat d'entre 12 i 16 anys, quan el 2006 fumava el 15,59 % (16,84 %, 2018; 15,59 %, 2006; 22,79 %, 2001; 29,26%, 1996), però ha disminuït tant l'experimentació com la freqüència del consum entre l'alumnat ja que la proporció dels que fumen a diari o els caps de setmana és inferior en la actualitat, que els anys anteriors, augmentant així la proporció de joves que fumen en ocasions puntuals. En resum, augmenta el percentatge de consum esporàdic i disminueix el de consum habitual.

Quan analitzam la realitat del consum de tabac per raó de gènere, s'observen diferències significatives entre l'alumnat d'ESO: fuma més l'alumnat femení i, a més a més, ho fa amb major freqüència que el masculí (χ^2I=15,73;P<0,01) (gràfic), en canvi, no hi ha diferències significatives en el consum de tabac per raó de gènere per al conjunt de la població enquestada.

Tot i això, 4 de cada 5 al·lotes d'ESO no fumen, com fa 12 anys, però ara les adolescents que sí ho fan, fumen menys que abans, ja que els darrers

anys ha augmentat progressivament el percentatge de dones que fumen molt de tant en tant (8,70 %, 2018; 4,22 %, 2006; 5,30 %, 2001) i s'ha reduït el percentatge de fumadores de cap de setmana (3,68 %, 2018; 4,64 %, 2006; 4,92 %, 2001) i de fumadores diàries (8,36 %, 2018; 11,81 %, 2006; 15,53 %, 2001) (vegeu gràfic).

Ha consumit tabac 1 de cada 10 al·lots d'ESO, amb freqüències de consum inferiors als anys 2001 i 2006, ja que ha augmentat els darrers 12 anys el percentatge d'al·lots que fumen molt de tant en tant (3,11 %, 2018; 1,73 %, 2006; 4,66 %, 2001), es manté amb petites variacions el percentatge de fumadors de cap de setmana (3,81 %, 2018; 3,11 %, 2006; 4,30 %, 2001) i disminueix el percentatge de fumadors diaris des del 2001 (5,88 %, 2018; 6,57 %, 2006; 11,11 %, 2001).

No hi ha diferències significatives en l'edat d'inici en el consum de tabac entre el gènere femení i el masculí, ni per al conjunt de la població estudiant analitzada, ni per a l'alumnat d'ESO, en canvi el 2006 les al·lotes s'iniciaven més tard en el consum, tot i que globalment ja fumaven més que els al·lots.

3.5. Resultats del consum de drogues de comerç il·legal

Aconseguir una droga il·legal, encara que no vulgui consumir-la, és fàcil o molt fàcil per al 57,82 % de la població jove estudiant.

Trobam diferències estadístiques significatives en l'accessibilitat a les drogues il·legals per raó de gènere: els al·lots consideren més fàcil accedir a les drogues il·legals que les al·lotes (χ^2=1730; P<0,01).

3.5.1. Porros (marihuana, haixix...)

Respecte a si han vist algú fumant porros, el 82,05 % de la població estudiant jove de l'illa respon que sí.

Els darrers 6 anys s'ha reduït el percentatge d'adolescents d'ESO que han vist consumir porros, que es mantenia similar els anys 2006 i 2001 (74,30 %, 2018; 83,93 %, 2006; 85,66 %, 2001; 67,88 %, 1996).

El gènere femení considera més perillós fumar porros que el gènere masculí (χ^2=18,00;p<0,01). Atribueixen molta o prou perillositat al fet de fumar porros el 78,79 % del gènere femení i el 67,47 % del masculí; una perillositat regular l'11,42 % del femení i el 16,81 % del masculí; i poca o gens perillositat el 9,79 % del femení i el 15,72 % del masculí.

D'acord amb el que manifesta la gent jove, els porros són la droga de comerç il·legal més consumida, n'ha consumit el 37,13 % de la població jove enquestada i el 23,98 % de l'alumnat d'ESO.

L'alumnat de major edat és el que més porros fuma (χ^2=46,52; p<0,000), el 2018 ha fumat porros l'11,34 % de l'alumnat de 1r i 2n d'ESO i el 34,37 % del de 3r i 4t d'ESO, això té a veure, possiblement, amb un endarreriment en l'edat d'iniciació.

La mitjana d'edat del primer consum de porros per al conjunt de la població estudiada que n'ha fumat és de 15 anys i, per a l'alumnat d'ESO, és de 14 anys. 1 de cada 2 joves d'ESO que han fumat porros els han provat per primera vegada entre els 13 i els 14 anys (51,97 %, 2018; 53,15 %, 2006; 55,17 %, 2001) i el 13 % s'han iniciat abans dels 13

(23,08 %, 2006; 19,54 %, 2001), sense que hi hagi diferències signifi-

catives en l'edat d'iniciació per raó de gènere.

A la família, la mare és la progenitora que fuma menys porros; en fuma el 4,90 % de les mares, el 7,33 % dels pares, el 9,21 % de les parelles de la mare, el 7,32 % de les parelles del pare i el 41,67 % d'altres figures progenitores, segons manifesta l'alumnat. Destaca l'elevat consum que atribueixen a la figura d'*Altre persona que exerceix com a progenitor o progenitora*, de manera que, en estudis futurs, pot ser oportú demanar quin és el vincle amb aquesta figura. Destaca també que el percentatge d'alumnes que diuen no saber si la seva mare, pare, o parella del pare i/o la mare fumen porros sigui superior al percentatge dels que saben que sí ho fan.

El consum de porros familiar té a veure amb el consum que en fan els fills i les filles. Trobam diferències significatives que assenyalen que fuma més marihuana o haixix la gent jove que saben que en fuma la seva mare (12 a 18 anys χ^2=48,39; p<0,000; ESO χ^2=44,08; p<0.000) i que en fuma el seu pare (12 a 18 anys χ^2=88,09;p<0,000; ESO χ^2=108,85; p<0.000) que els que pensen que no fumen els progenitors o no saben si ho fan.

La percepció de l'alumnat és que si volguessin fumar porros o, en el cas que ja ho facin, els permetrien o els permeten fer-ho el 7,44 % de les mares, el 8,26 % dels pares, el 13,27 % de les parelles de la mare; el 13,75 % de les parelles del pare i el 22,50 % d'altres progenitors. En aquest aspecte, el pare i la mare no fan diferències de gènere entre els fills i filles.

3.5.2. Èxtasi i altres drogues de síntesi, amfetamines i speed, al·lucinògens, tranquil·litzants sense recepta mèdica, cocaïna i heroïna inhalants volàtils

Les drogues de comerç il·legal que la gent jove de Menorca d'entre 12 i 18 anys ha vist consumir més són, en primer lloc, la cocaïna, que ha vist consumir gairebé un terç de la població estudiant (31,38 %), seguida dels tranquil·litzants sense recepta mèdica (15,07 %), i l'èxtasi i altres drogues de síntesi (15 %), les amfetamines i l'speed (12,67%), els al·lucinògens (9,98 %), l'heroïna (6,91 %, 2018) i els inhalants volàtils (6,53 %).

No s'observen diferències de gènere a l'hora d'haver presenciat el consum de substàncies de comerç il·legal a l'ESO, però sí s'observa en aquesta etapa educativa que, a major edat, hi ha major visibilitat del consum.

Concretament, entre 1r i 2n cicle d'ESO, es detecten diferències estadísticament significatives en la visibilitat del consum de cocaïna i d'al·lucinògens: l'alumnat de major edat, és a dir, de 2n cicle d'ESO ha vist consumir aquestes substàncies amb major freqüència que l'alumnat de primer cicle d'ESO (cocaïna χ^2=5,29; p<0,5) (al·lucinògens χ^2=5,83; p<0,05).

Entre l'alumnat jove de l'illa es dona un consum apreciable de cocaïna (4,04 %), i també consumeixen èxtasi i altres drogues de síntesi (2,76 %), tranquil·litzants sense recepta mèdica (2,76 %), al·lucinògens (2,57 %), amfetamines i speed (2,37%), heroïna (0,69 %) i inhalants volàtils (1,09 %).

Entre l'alumnat de segon cicle d'ESO s'observa un consum major de drogues que entre el de primer cicle.

A segon cicle, han consumit tranquil·litzants sense recepta mèdica (3,36 %), cocaïna (1,84 %,), èxtasi i altres drogues de síntesi (1,24 %), al·lucinògens (0,93 %), inhalants volàtils (0,68 %) i amfetamines i speed (0,34 %).

A primer cicle, han consumit tranquil·litzants sense recepta mèdica (1,68 %, 2018), cocaïna (0,75 %, 2018), èxtasi i altres drogues de síntesi (0,38 %, 2018) i al·lucinògens (0,38 %, 2018) (gràfic).

El consum de totes les drogues il·legals a l'ESO ha descendit respecte als anys 2006 i 2001.

4. Conclusions

Els resultats d'aquest estudi ens mostren que, com succeeix a altres països i a l'Estat espanyol segons l'ESTUDES 2016 sobre l'ús de les drogues a l'ensenyament secundari entre els 14 i els 18 anys, a Menorca les substàncies més consumides són les més accessibles, és a dir, l'alcohol i el tabac, i el consum d'ambdues està més estès entre les al·lotes que entre els al·lots. El 68,67 % de la població estudiant de Menorca d'entre 12 i 18 anys ha consumit l'alcohol i el 52,51 % tabac.

En tercer lloc, la droga més consumida són els porros de cànnabis o marihuana i n'ha consumit el 37,13 %.

Amb molta diferència respecte al consum de porros, es dona un consum apreciable d'altres substàncies psicoactives; per ordre de major a menor percentatge de persones consumidores, han provat la cocaïna el 4,04 %, 2018; l'èxtasi i altres drogues de síntesi, el 2,76 %; tranquil·litzants sense recepta mèdica, el 2,76 %; allucinògens, 2,57 %; les amfetamines i l'speed, el 2,37 %; l'heroïna, el 0,69 %, els inhalants volàtils, l'1,09 % i l'heroïna, el 0,69 %.

Tant el consum d'alcohol, de tabac, com el de totes les drogues de comerç il·legal, ha descendit entre l'alumnat d'ESO a Menorca. Aquest és el primer estudi que s'ha fet amb una mostra d'edat més àmplia que agafa fins als 18 anys, per aquesta raó no es poden comparar les dades de l'alumat d'altres etapes educatives, però es podrà fer en el futur.

El consum de totes les drogues il·legals s'ha vist menys el 2018, segons l'alumnat, que en els anys anteriors. En la visibilitat del consum de drogues il·legals no hi ha diferències significatives per motiu de gènere en relació a cap tipus de droga.

L'alumnat jove percep l'alcohol com menys perillós que el tabac, i el tabac menys perillós que els porros. Els al·lots atribueixen al consum d'alcohol (χ^2=13,48; p<0.01)i de porros (χ^2=18,00; p<0.01) menys perillositat que les al·lotes.

Amb molta diferència respecte al consum de porros, es dona un consum apreciable d'altres substàncies psicoactives; han provat la cocaïna el 4,04 %, 2018; l'èxtasi i altres drogues de síntesi, el 2,76 %; tranquil·litzants sense recepta mèdica, el 2,76 %; al·lucinògens, el 2,57 %; les amfetamines i l'speed, el 2,37 %; l'heroïna, el 0,69%; els inhalants volàtils, l'1,09 % i l'heroïna el 0,69%.

Alcohol

Així com també detecta l'enquesta ESTUDES 2016-2017, el consum d'alcohol està àmpliament estès entre la gent jove; les al·lotes en consumeixen més que els al·lots i l'edat d'inici es retarda.

A Menorca, ha begut alcohol un 68,67 % de la població estudiant d'entre 12 i 18 anys, i el consum és majoritari durant les festes dels pobles, el 38 % de les al·lotes i el 36,72 % dels al·lots beuen exclusivament en aquestes dates (gràfic).

Tot i això, les dades obtingudes demostren que a Menorca el percentatge d'alumnes d'ESO que consumeix begudes alcohòliques ha davallat els darrers 12 anys (gràfic) i hi ha una tendència a la baixa en els consums més elevats.

Les dades també indiquen que hi ha diferències significatives en el consum d'alcohol per raó de gènere a l'etapa educativa de l'ESO, ja que, si bé el percentatge de joves que han consumit alcohol és similar, n'han consumit el 57,19 % de les al·lotes i el 57,09 % dels al·lots, les dones consumeixen alcohol amb major freqüència mensual, setmanal o diària (χ^2=21,32;p<0,01).

Les al·lotes d'ES0 s'han engatat més que els al·lots: el 31,21 % d'elles i el 28,47 % d'ells ho han fet alguna vegada. Tot i això, la tendència és engatar-se cada vegada menys ambdós gèneres.

Entre els 12 i els 18 anys s'ha engatat alguna vegada el 46,50 % de l'alumnat, sense que hi hagi diferències significatives per gènere, d'aquestes persones, el 29,86 % s'ha engatat alguna vegada a la mitjana d'edat de 14 anys i mig. L'edat d'engatar-se per primera vegada a l'ESO és als 13 anys.

Respecte al model de consum d'alcohol dins la família, la gent jove té la percepció que el consum de la mare i del pare és esporàdic i està vinculat, sobretot, a les celebracions. La gent jove considera que les mares beuen menys alcohol que els pares i que, tant els pares com les mares que consumeixen alcohol amb alguna regularitat, ho fan amb menor freqüència que els anys anteriors.

Les mares no fan diferències significatives en relació a la permissivitat sobre el consum dels fills i les filles en funció del gènere, en canvi els pares sí que en fan, són menys tolerants amb el consum de les filles que amb el consum dels fills (χ^2=13,78; p<0.01).

El comportament de les persones de la família influeix en el comportament dels fills i les filles, com ho demostra, per una banda, el fet que per a l'alumnat d'ESO la freqüència de consum és major entre les persones que pensen que tenen el consentiment del pare (χ^2=144,88; p<0.000) i de la mare (χ^2=371,31; p<0.000), i, per l'altra, que com més alta és la freqüència de consum dels pares (χ^2=62,23; p<0.000) i de les mares (χ^2=79,73; p<0.000), major és també la freqüència de consum dels fills o les filles.

Tabac

La segona substància més consumida pels estudiants de Menorca és el tabac, n'ha fumat el 52,51 % del jovent d'entre 12 i 18 anys.

L'evolució del consum de tabac té una tendència estable segons l'enquesta ESTUDES 2016-2017. En aquest estudi detectam que, si bé durant els darrers 6 anys ha augmentat lleugerament el percentatge de joves d'ESO que fumen amb alguna regularitat (16,84 %, 2018; 15,59 %, 2006), observam que ha disminuït tant l'experimentació com la freqüència del consum.

El 2018, el percentatge de persones que no han provat mai el tabac representen el 58,50 % de l'alumnat d'ESO, una xifra que duplica el 27,76 % de l'alumnat d'ESO que no havia fumat mai ni havia provat el tabac el 2001.

Fuma més l'alumnat d'ESO femení i, a més a més, ho fa amb major freqüència que el masculí (χ^2l=15,73;P<0,01). Tot i això, les adolescents que fumen, fumen menys que abans (gràfic).

La mitjana d'edat a la qual el 52,51 % de l'alumnat que ha provat el tabac es va fumar el primer cigar és als 14 anys, per a la població estudiant d'entre 12 i 18 anys, i de 12 anys i vuit mesos per a l'alumnat d'ESO, mentre que el 2006 era als 11 anys i onze mesos per aquesta etapa educativa. Això indica la tendència a un retard en l'edat d'inici en el consum, que abans coincidia amb la transició entre l'educació primària i l'educació secundària i, ara, té lloc entre el 1r i 2n cicle.

El tabac també és menys freqüent a la família. En relació a l'alumnat d'ESO, sabem que tot i que el pare és el membre de la família que més fuma (ho fa el 26,30 % dels pares i el 22,83 % de les mares) el consum s'ha reduït lentament, però progressivament, els darrers 22 anys, mentre que el consum de tabac de les mares ha disminuït respecte a fa 17 anys.

Les evidències indiquen que consumeix amb més freqüència el jovent que pensa que té el vistiplau de la mare per fumar (χ^2=271,08;P<0,000) i el que pensa que el pare li ho permet (χ^2=216,48;P<0,000). En aquest sentit, ni les mares (χ^2=92,18;P<0,000) ni els pares (χ^2=39,64;P<0,000) fan diferències de gènere a l'hora de permetre fumar o no als fills i a les filles, però quan ambdós són persones fumadores, són més permissius amb el consum dels seus fills i filles que quan no fumen.

Drogues de comerç il·legal

El consum de totes les drogues il·legals a l'ESO ha descendit respecte als anys 2006 i 2001. El consum a l'educació secundària havia augmentat significativament l'any 2001 fins al 34,19 %, quan va iniciar una tendència descendent que s'ha mantingut fins el 2018 (gràfic ....). L'alumnat de major edat és el que més en fuma (χ^2=46,52;P<0,000): el 2018 ha fumat porros l'11,34 % de l'alumnat de 1r i 2n d'ESO i el 34,37 % del de 3r i 4t d'ESO (gràfic...), això té a veure amb el possible endarreriment de l'edat d'iniciació.

El gènere femení considera més perillós fumar porros que el gènere masculí.

La mitjana d'edat del primer consum de porros per al conjunt de la població estudiada que n'ha fumat és de 15 anys i, per a l'alumnat d'ESO, és de 14 anys.

La mare és la progenitora que fuma menys porros: en fuma el 4,90 % de les mares, el 7,33 % dels pares. La percepció de l'alumnat és que si volguessin fumar porros –o en el cas que ja ho facin– els permetrien o els permeten fer-ho el 7,44 % de les mares, el 8,26 % dels pares. En aquest aspecte, el pare i la mare no fan diferències de gènere entre els fills i les filles.

El consum familiar de porros té a veure amb el consum que en fan els fills i les filles. Trobam diferències significatives que assenyalen que fuma més marihuana o haixix la gent jove que saben

que en fuma la seva mare (12 a 18 anys chi=48,39 %; p<0,000; ESO chi=44,08 %; p<0.000) i que en fuma el pare (12 a 18 anys χ^2=88,09 %;p<0,000; ESO χ^2=108,85%; p<0.000) que els que pensen que no fumen els progenitors o no saben si ho fan.

Després dels porros, la droga de comerç il·legal que la gent jove de Menorca d'entre 12 i 18 anys ha vist consumir més és la cocaïna, crida l'atenció que n'hagi vist consumir en persona gairebé un terç de la població jove estudiant (31,38 %, 2018).

Prevenció de les drogodependències i altres addiccions

Els factors que determinen la salut de la gent jove tenen a veure amb les característiques biològiques personals, el comportament i estil de vida, l'entorn social i familiar on viu i es relaciona el jovent, la resposta que donen els serveis sanitaris a les seves necessitats i, especialment, amb totes les polítiques públiques que influeixen en les condicions socials, culturals, ambientals i econòmiques que tenen impacte en els determinants de salut, com ara els ingressos i la posició social, l'educació, el treball i les condicions laborals, l'urbanisme…

Així doncs, els hàbits i les pautes de conducta que adquireix la gent jove des que neixen estan condicionats, en gran manera, pels contextos on viuen i que en determinen els estils de vida individuals i col·lectius.

L'abordatge més apropiat per desenvolupar programes de promoció de la salut adreçats a la gent jove és orientar les activitats vers el potencial en salut del jovent, creant les oportunitats d'aprenentatge destinades a apodera el jovent per prendre decisions que afecten la salut i creant les oportunitats de participació social per respondre de forma organitzada per protegir la salut i el benestar de la societat.

Hi ha raons suficients per apostar per la prevenció. Les intervencions preventives eficaces comporten estalvis socials, sanitaris, legals, etc. que són superiors als costos generats pels problemes associats a l'ús de drogues.

Les intervencions en prevenció sobre drogues que funcionen compleixen diferents requisits: estan basades en l'evidència científica; modifiquen determinants conductuals, psicosocials i d'entorn que són rellevants per al consum de drogues; es dissenyen amb models teòrics de canvi; preveuen les característiques, les necessitats i els recursos del territori; s'apliquen només si són viables; desestimen components ineficaços en el disseny; són sostenibles, i avaluen, si més no, el procés.

Les intervencions planificades sota una perspectiva de gènere i transcultural s'adapten millor a les característiques de la població. Quan parlem de perspectiva de gènere i consum, ens referim a analitzar i considerar les particularitats i la forma en què els homes i les dones perceben i reaccionen davant les conductes que impliquen risc i transgressió per oferir programes i actuacions adaptats a les diferents necessitats.

Per abordar la prevenció de les addiccions entre la gent jove, Menorca disposa del II Pla Insular Sobre Drogodependències de Menorca 2015-2020 impulsat pel Consell Insular de Menorca que té per objectiu planificar i coordinar les actuacions en matèria

d'addiccions en diferents àmbits: prevenció, tractament, inserció, formació i investigació a l'illa.

Agraïment

Agraïm la col·laboració de l'epidemiòleg Sr. Maties Torrent Quetlas, de la Sra. Lena Castells Torrens, la Sra. Vanesa Gomi- la i totes les persones dels centres educatius que han partici- pat en l'estudi i ens han facilitat el treball de camp.

Referències bibliogràfiques

- II Pla Insular Sobre Drogodependències de Menorca 2015-2020. Consell Insular de Menorca.
- *BOIB nº 19 de 9 de febrer de 2016.*
- Encuesta sobre usos de drogas en enseñanzas secundarias en España. ESTUDES 2016.
- *Plan Nacional Sobre Drogas. Ministerio de Sanidad y Consumo y Bienestar Social.*
- Heredia, N. i García, E. (2017). «Posibles riesgos del uso de las redes sociales en adolescentes». *Revista de Estudios e Investigación en Psicología y Educación*, núm extr. 13.

Estudi sobre estratègies de promoció de l'ús social de la llengua catalana entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials

CONSELL SOCIAL
DE LA LLENGUA CATALANA

Consell Social de la Llengua Catalana

El Consell Social de la Llengua Catalana és un òrgan d'assessorament i consulta en matèria lingüística, adscrit actualment a la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca, que va ser creat mitjançant el Decret 64/2002, de 3 de maig, de creació del Consell Social de la Llengua Catalana (BOIB núm. 56, de 9 de maig).

Les funcions del Consell Social, segons l'article 2 de Decret 64/2002, són les següents: participar en el procés de normalització lingüística i contribuir a impulsar-lo en els diferents àmbits sectorials, en aplicació de la normativa vigent en matèria de normalització lingüística; assessorar i informar sobre els projectes de planificació lingüística general i sobre les consultes que li puguin encomanar des del Govern de les Illes Balears o des d'altres institucions, i contribuir a la coordinació i potenciació de les actuacions que duen a terme les institucions administratives, cíviques i culturals per millorar la política lingüística de les Illes Balears.

El Consell Social de la Llengua Catalana està integrat per la presidenta de les Illes Balears, que el presideix; sis vicepresidents, el secretari i els vocals titulars i suplents, que són representatius de tots els àmbits de l'activitat social, econòmica, cultural, etc., de les Illes Balears i que estan estructurats en grups.

El Consell Social funciona a través del Ple, la Comissió Permanent i les ponències.

Resum

Aquest article recull íntegrament el document *Estudi sobre estratègies de promoció de l'ús social de la llengua catalana entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials,* aprovat pel Ple del Consell Social de la Llengua Catalana en la sessió del dia 5 de novembre de 2018.

L'estudi és el resultat dels treballs de la Ponència Sectorial de Joventut a partir de l'encàrrec que li va fer el Ple del Consell Social en la sessió celebrada el 5 d'octubre de 2017.

El document es divideix en set parts principals. La primera correspon a l'anàlisi de la situació sociolingüística dels joves a les Illes Balears a partir del document *Usos lingüístics i consum cultural en català dels joves de les Illes Balears* elaborat pel Grup de Recerca Sociolingüística de les Illes Balears (GRESIB) de la Universitat de les Illes Balears.

La segona part fa referència als factors que s'han de tenir en compte en el moment de dissenyar accions per fomentar l'ús del català entre els joves. Les parts següents plantegen propostes en diversos àmbits: formació i promoció, lleure i oferta cultural, xarxes socials i esports. En total, s'hi recullen trenta propostes concretes per promocionar l'ús del català entre la població jove de les Illes Balears, les quals es relacionen a l'acabament de cada apartat en què s'ha dividit el document. Finalment, es fa un resum de les conclusions.

El document està publicat en la pàgina web de la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears (http://dgpoling.caib.cat).

Paraules clau

Llengua catalana / Promoció de la llengua catalana / Joves / Joventut / Polítiques de joventut.

Resumen

Este artículo recoge íntegramente el documento *Estudio sobre estrategias de promoción del uso social de la lengua catalana entre la población joven en ámbitos no formales, con especial atención a las redes sociales,* aprobado por el Pleno del Consejo Social de la Lengua Catalana en la sesión del día 5 de noviembre de 2018.

El estudio es el resultado de los trabajos de la Ponencia Sectorial de Juventud a partir del encargo que le hizo el Pleno del Consejo Social en la sesión celebrada el 5 de octubre de 2017.

El documento se divide en siete partes principales. La primera corresponde al análisis de la situación sociolingüística de los jóvenes en las Islas Baleares a partir del documento *Usos lingüístics i consum cultural en català dels joves de les Illes Balears* elaborado por el Grupo de Investigación Sociolingüística de las Islas Baleares (GRESIB) de la Universidad de las Islas Baleares.

La segunda parte se refiere a los factores que se deben tener en cuenta en el momento de diseñar acciones para fomentar el uso del catalán entre los jóvenes. Las partes siguientes plantean propuestas en diversos ámbitos: formación y promoción, ocio y oferta cultural, redes sociales y deportes. En total, se recogen treinta propuestas concretas para promocionar el uso del catalán entre la población joven de las Islas Baleares, las cuales se relacionan a la finalización de cada apartado en que se ha dividido el documento. Finalmente, se hace un resumen de las conclusiones.

El documento está publicado en la página de la Dirección General de Política Lingüística del Gobierno de las Islas Baleares (http://dgpoling.caib.cat).

Palabras clave

Lengua catalana / Promoción de la lengua catalana / Jóvenes / Juventud / Políticas de juventud

1. Introducció

En la sessió del Ple del Consell Social de la Llengua Catalana celebrada el 5 d'octubre de 2017, la Ponència Sectorial de Joventut va rebre l'encàrrec d'estudiar estratègies de promoció de l'ús social de la llengua catalana entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials.

La Ponència Sectorial de Joventut es va constituir el 9 de gener de 2018 sota la presidència de Maria Isabel Cerdó Capellà, membre del Consell Social de la Llengua Catalana en representació de l'Obra Cultural Balear i professora d'educació secundària, amb la participació dels membres següents:

- Belén Cardona Roselló, tècnica de joventut del Consell Insular d'Eivissa.

- Francesc Felipe Legaz, coordinador de la comunitat d'aficionats als videojocs Gaming.cat i expert en xarxes socials.

- Assumpta Mas Liñares, llicenciada en pedagogia, màster en Joventut i Societat i coordinadora de l'Observatori de la Joventut.

- Martí Moreno Julià, membre del Consell Social de la Llengua Catalana en representació de l'associació Joves de Mallorca per la Llengua.

- Montserrat Santandreu Ginard, llicenciat en filologia catalana, directiu de la Federació Balear de Bàsquet i professor d'educació secundària.

- Marta Serra Roca, membre del Consell Social de la Llengua Catalana en representació de la Federació d'Escoltisme i Guiatge de les Illes Balears.

- Maria Isabel Servera Matamalas, membre del Consell Social de la Llengua Catalana, mestra i glosadora.

Secretària: Margalida Pons Amengual

El senyor Moreno Julià i la senyora Serra Roca van demanar la participació en la Ponència Sectorial de Joventut durant el Ple del Consell Social de 5 d'octubre de 2017 i han estat convocats a totes les sessions; això no obstant, no han assistit a cap reunió. La senyora Servera Matamalas ha participat en dues sessions i la senyora Cardona Roselló només ha assistit a una sessió, i cap no ha intervingut en la redacció del document final.

Per tant, la redacció d'aquest document ha estat feta per les senyores Maria Isabel Cerdó Capellà, la qual l'ha dirigida com a presidenta de la Ponència, i Assumpta Mas Liñares, i pels senyors Francesc Felipe Legaz i Montserrat Santandreu Ginard.

Totes les persones que han format part de la Ponència Sectorial de Joventut ho han fet a títol personal.

El document que ha redactat la Ponència es divideix en sis parts. La primera corresponen a la situació sociolingüística dels joves a les Illes Balears a partir de l'anàlisi del document *Usos lingüístics i consum*

cultural en català dels joves de les Illes Balears, un resum de les dades referides als joves de les Illes Balears obtingudes a partir de l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014* que el Grup de Recerca Sociolingüística de les Illes Balears (GRESIB) de la Universitat de les Illes Balears va preparar a petició de la Ponència i d'altres documents . La segona part fa referència als factors que s'han de tenir en compte en el moment de dissenyar accions per al foment de l'ús del català entre els joves. Les parts següents plantegen propostes en diversos àmbits: formació i promoció, lleure i oferta cultural, xarxes socials i esports.

Després d'analitzar i debatre diversos documents, la Ponència Sectorial de Joventut ha extret trenta propostes concretes per promocionar l'ús del català entre la població jove de les Illes Balears, les quals es relacionen a l'acabament de cada apartat en què s'ha dividit el document. Finalment, es fa un resum amb set conclusions.

2. La població jove de les Illes Balears. Situació sociolingüística actual

Conèixer la situació sociolingüística actual pel que fa a l'ús de la llengua catalana dels joves que viuen a les Illes Balears fou un dels primers objectius que es plantejà la Ponència Sectorial de Joventut del Consell Social de la Llengua Catalana.

A l'hora, doncs, de proposar estratègies per al foment de l'ús social del català entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials, es marcà com a imprescindible conèixer l'estat de la qüestió, un coneixement fonamental per detectar necessitats, afrontar les principals amenaces i aprofitar les fortaleses i oportunitats existents.

Per facilitar la feina de la Ponència Sectorial de Joventut, el GRESIB, a petició de la Ponència, va elaborar el document *Usos lingüístics i consum cultural en català dels joves de les Illes Balears* que recull les dades més significatives, relacionades amb el tema que ens ocupa, de tres estudis: l'estudi *Barómetre de la cultura 2010*, l'estudi *El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016* i les dades obtingudes a partir de l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Les dades comentades en aquest apartat provenen doncs, principalment, d'aquest document.

El treball de camp de l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014* (EULIB2014) es va dur a terme els mesos de novembre i desembre de 2014 i principi del mes de gener de 2015 a través d'una enquesta telefònica assistida per ordinador a població de 15 anys i més resident a habitatges familiars de les Illes Balears. Però, abans de comentar les dades més significatives relacionades amb el coneixement i l'ús de la llengua catalana per part de la població jove (de 15 a 29 anys) a les Balears, és interessant conèixer el marc demogràfic actual.

A les Illes Balears hi viuen 1.115.999 persones (d'acord amb les dades del padró municipal de 2017). D'aquestes persones, 182.659 són residents entre 15 i 29 anys, la qual cosa

suposa un 16,4 % de la població total.

Si s'amplia la franja d'edat fins als 34 anys, el pes del jovent passa a ser del 24 % de la població que viu a les Illes Balears, tal com s'observa en la taula 1. Això significa que gairebé una de cada quatre persones a les Balears té més de 14 anys i menys de 35.

La Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la joventut, estableix en l'article 3 que és d'aplicació als joves amb edats compreses entre els 14 i els 30 anys, ambdues incloses, si bé poden establir-se altres límits, mínims i màxims, per a aquells programes o actuacions en què, per la seva naturalesa o objectiu, es consideri oportú.

Sovint s'identifica el jovent com el grup de persones que es troben entre els 15 i els 30 anys, però la joventut és una condició social que, com es recull en la Llei integral de la joventut, té unes fronteres difoses (s'inicia amb la pubertat, de cada vegada a edats més baixes, i finalitza amb l'autonomia i la independència personal que comporta una sèrie de transicions: laboral, domiciliar, a una família pròpia, que cada vegada s'allarguen més i són més heterogènies).

Aquesta dificultat a l'hora de determinar la franja d'edat que configura la joventut també es reflecteix en els grups d'edat que es troben en els estudis i enquestes que es duen a terme.

La disparitat de mostres de les fonts disponibles dificulten la possibilitat de comparar les dades. En el cas que ens ocupa, s'observa que el *Baròmetre de la cultura 2010* ofereix les dades per edats agrupades de 14 a 19 anys, de 20 a 24 anys i de 25 a 34 anys.

Per la seva banda, l'estudi *El consum cultural de les Illes Balears. Informe de resultats 2016* estableix el primer grup d'edat fins als 34 anys. I l'EULIB2014 agrupa les persones de 15 a 29 anys; així, la següent cohort estudiada és de 30 a 44 anys.

Com a regla general en aquest document, quan es parla de joves, es fa referència a persones que es troben entre els 15 i els 29 anys, sempre que no s'assenyali expressament una altra franja d'edat.

Abans d'analitzar les dades dispo-

Taula 1. Distribució percentual de la població a Illes Balears per grup d'edat. 2017.

Distribució percentual per grups d'edat. 2017			
Totes les edats	**100,0%**	**Totes les edats**	**100,0%**
0-14	15,5%	**0-14**	15,5%
JOVES 15-29	16,4%	**JOVES 15-34**	24,0%
30-49	34,0%	**35-49**	26,3%
50-64	18,9%	**50-64**	18,9%
>64	15,3%	**>64**	15,3%

Font: Observatori de la Joventut de les Illes Balears (OBJIB), a partir de dades de l'Institut Balear d'Estadística (IBESTAT).

nibles pel que fa a l'ús social del català entre la població jove en àmbits no formals, cal abordar quin coneixement tenen de la llengua els joves.

És obvi que no es pot usar una llengua que no es coneix. En aquest sentit, les dades que ofereix l'EULIB2014 posen de manifest un elevat coneixement de la llengua entre la població de 15 a 29 anys a les Illes Balears. De fet, el 97,2 % dels joves illencs entenen el català i són el grup que més el sap parlar (un 89 %), el sap llegir (un 91,7 %) i el sap escriure (un 83,9 %); és a dir, gairebé tots els joves de les Illes Balears tenen coneixements de català i són competents en les quatre habilitats: entendre, parlar, llegir i escriure.

Sembla clar que l'escolarització és un factor clau que determina el coneixement de la llengua i que fa competents les persones. De fet, les competències productives (parlar i escriure) són inferiors en el grup d'edat que no va tenir l'oportunitat d'aprendre-la a l'escola (65 anys i més) o en el grup d'edat en què el percentatge de població nascuda fora de les Illes Balears és superior i que acull un percentatge elevat de població potencialment activa (de 30 a 44 anys).

El lloc de naixement incideix en les capacitats de comprensió i d'expressió en català. Entre la població nascuda a les Illes Balears, com és lògic, aquestes habilitats són significativament més elevades que entre les persones que han nascut a altres territoris (EULIB214, 182).

L'any 2015 sis de cada deu joves entre 15 i 29 anys havien nascut a les Illes Balears (60,87 %), prop de tres de cada deu havien nascut a una altra comunitat autònoma i un era de procedència estrangera, segons es recull en el gràfic 1.

Si s'amplia l'edat fins als 34 anys, els percentatges canvien: el 44,17 % del jovent ha nascut fora de les Illes Balears, davant el 55,83 % què és autòcton (gràfic 2).

Si, com ja s'ha comentat, el lloc de naixement influeix en el coneixement de la llengua, aquest també té incidència en la consideració de llengua d'identificació (respon a la pregunta «Quina és la seva llengua?»), llengua habitual (respon a la pregunta «Quina és la seva llengua habitual?») i llengua

Taula 2. Coneixements de català segons l'edat (%). 2014.

	L'entenen	El saben parlar	El saben llegir	El saben escriure
15 a 29 anys	97,2	89	91,7	83,9
30 a 44 anys	94,1	72,4	80,8	60,3
45 a 64 anys	99,5	81,2	86	53,1
65 anys i més	96,9	83,3	75	43,9
TOTAL	96,8	80,5	83,5	61,9

Font: OBJIB, a partir de dades de l'Enquesta d'usos lingüístics de les Illes Balears 2014 (EULIB2014).

inicial (respon a la pregunta «Quina llengua va parlar primer a casa quan era petit?»).

Els gràfics següents recullen les dades corresponents a la llengua inicial (gràfic 3), habitual (gràfic 4) i d'identificació (gràfic 5), per grups d'edat.

El castellà és la llengua materna o inicial de la meitat dels joves, mentre que el català ho és per a prop del 40 %. A casa del 36,6 % de les persones joves es parlava català quan eren petites, i a casa d'un 6,2 % es parlava castellà i català indistintament. Si se sumen aquestes xifres, es pot afirmar que el 42,8 % dels joves a les Illes Balears han crescut parlant català a casa. També és interessant observar que el català és llengua materna per a un percentatge superior de joves: més de sis punts que per al grup d'edat següent (30 a 44 anys).

Però el grup dels joves de 15 a 29 anys, comparat amb els adults més joves (de 30 a 44 anys), presenta un percentatge més alt no només de catalanolingües inicials (36,6 % vs. 29,9 %), sinó també habituals (34,5 % vs. 29,9 %) i d'identificació (38,1 % vs. 34 %), com s'observa en els gràfics 4 i 5, respectivament.

Una altra dada interessant, com recull el document elaborat per GRESIB *Usos lingüístics i consum cultural en català dels joves de les Illes Balears*, és que, prenent com a punt de referència l'ES2004, s'observa que en deu anys el català augmenta entre els joves de 15 a 29 anys com a llengua inicial (2,4 punts percentuals), com a llengua d'identificació (1,6 punts percentuals) i també com a llengua habitual (2,0 punts) (GRESIB 2018, 9).

Pel que fa a la llengua d'identitat, el gràfic 5 mostra que el 38 % del jovent considera que el català és la seva llengua, mentre que pel 50 % ho és el castellà i per al 6,6 % ho són ambdues. Com ja hem dit, respecte a l'ES2004 s'ha increment en 1,6 punts la consideració del català com a llen-

Gràfic 1. Població jove (15-29 anys) segons procedència. 2015. Illes Balears.

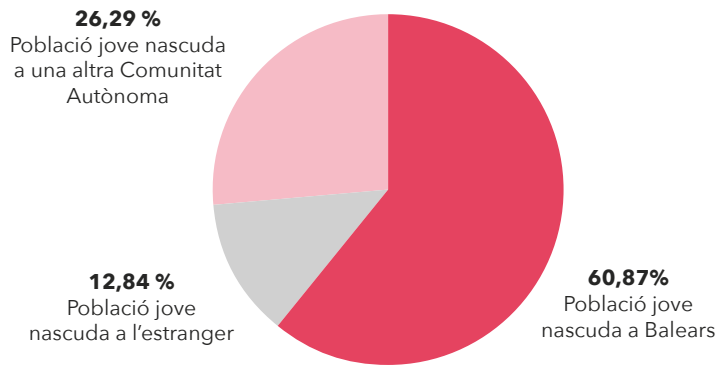

Font: OBJIB, a partir de dades de l'IBESTAT.

Gràfic 2. Població jove (15-34 anys) segons procedència. 2015. Illes Balears.

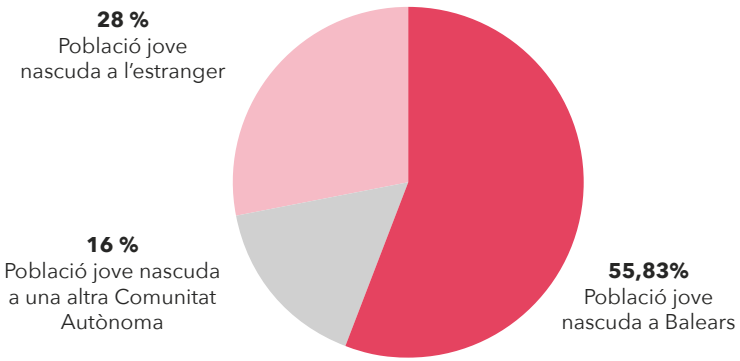

Font: OBJIB, a partir de dades de l'IBESTAT.

gua pròpia entre el jovent; aquesta consideració també és superior en quatre punts al grup d'adults joves d'entre 30 i 44 anys.

La relació entre la llengua inicial i la llengua d'identificació és un indicador de la vitalitat lingüística, com assenyala el *IX Informe sobre la situació de la llengua catalana (2015)* de la Xarxa CRUSCAT-IEC. En aquest sentit, és interessant fer palès que mentre el català és llengua primera per al 36,6 % del jovent, és considerada llengua d'identificació per al 38,1 %. Aquesta diferència

Gràfic 3. Llengua inicial per grups d'edat. Illes Balears. 2014.

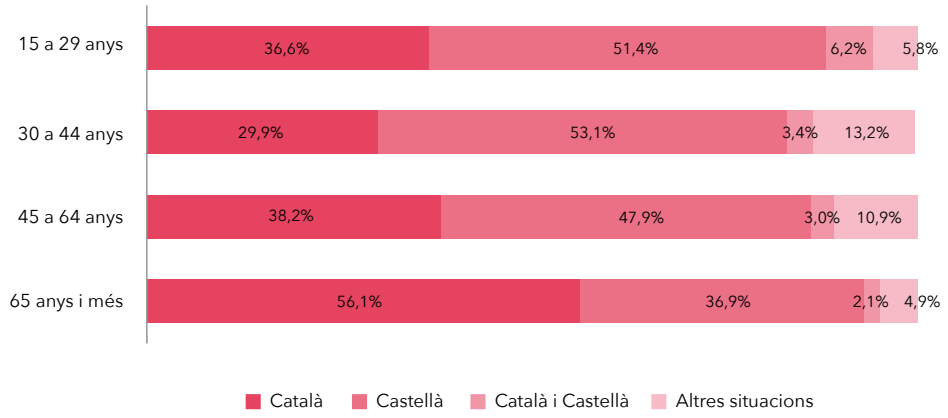

Font: OBJIB, a partir de dades de l'EULIB2014.

Gràfic 4. Llengua habitual per grups d'edat. Illes Balears. 2014.

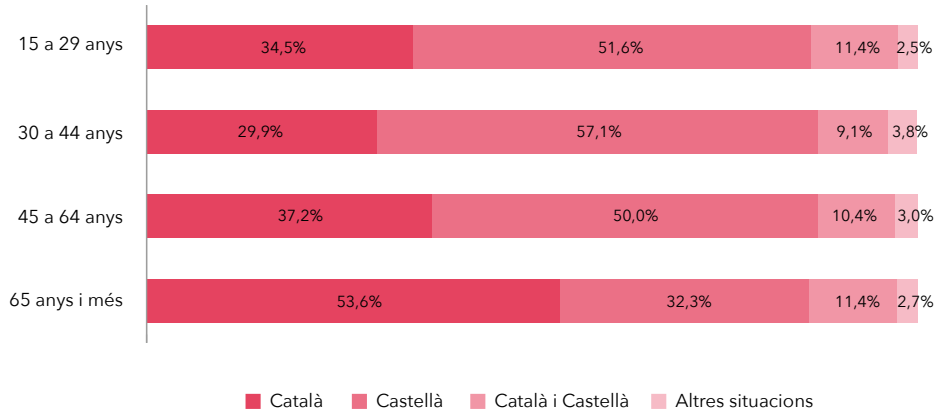

Font: Llengua d'identificació per grups d'edat. Illes Balears. 2014.

Gràfic 5. Llengua d'identificació per grups d'edat. Illes Balears. 2014.

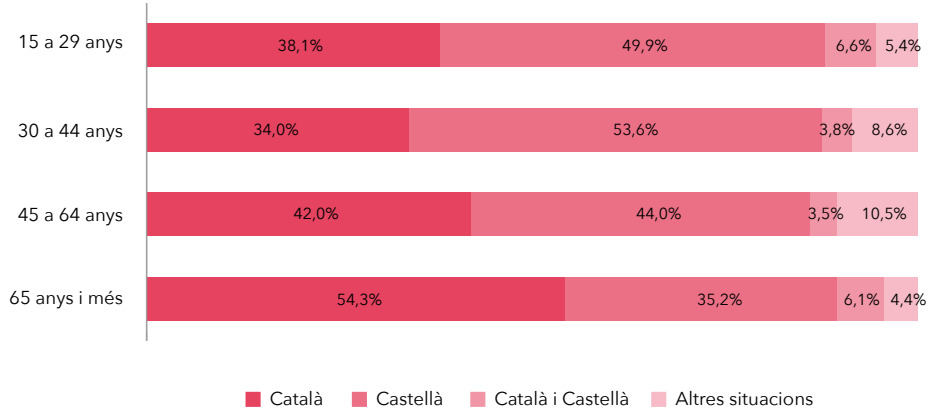

Font: OBJIB, a partir de dades de l'EULIB2014.

a favor de la consideració del català com a llengua d'identitat per part de no catalanoparlants inicials, encara és més accentuada en els grups d'edat de 30 a 44 anys i de 45 a 64 anys.

Pel que fa a l'ús de la llengua a la llar, d'acord amb les dades facilitades pel GRESIB, el català és utilitzat de manera prioritària pel 35,5 % dels joves entre 15 i 24 anys i pel 30,1 % dels que tenen entre 25 i 34 anys, franja en què es troba el percentatge més alt de població immigrada, com s'observa en la taula 3.

A banda del 35,5 % dels joves entre 15 i 24 anys que parla català de manera prioritària a casa, el 8,6 % diu

que parla indistintament català i castellà a casa, el 49,9 % parla castellà, i el 5,9 % diu que parla altres llengües o combinacions de diverses llengües.

En relació amb el perfil sociolingüístic, observant quina és la llengua materna de la persona i quina declara que és la llengua que sempre o predominantment usa en diferents àmbits analitzats, es poden diferenciar els següents perfils:

a. Catalanoparlants predominants d'origen lingüístic català.
b. Catalanoparlants predominants d'origen lingüístic no català.
c. Alternadors o persones que, sigui quina sigui la seva llengua primera, declaren usar el català.
d. Castellanoparlants predominants d'origen lingüístic català.
e. Castellanoparlants predominants d'origen lingüístic no català.

Taula 3. Immigracions per zona de procedència i grup d'edat. 2016

	ILLES BALEARS			
	Total procedència	**Illes Balears**	**Una altra CA**	**Estranger**
Totes les edats	71.424	27.399	24.393	19.632
0-4	4.233	1.920	1.086	1.227
5-9	3.152	1.411	867	874
10-14	2.765	1.278	689	798
15-19	3.383	1.252	928	1.203
20-24	6.834	1.687	2.634	2.513
25-29	10.174	2.943	4.391	2.840
30-34	9.952	3.736	3.847	2.369
35-39	8.454	3.502	3.034	1.918
40-44	6.558	2.716	2.264	1.578
45-49	4.619	1.887	1.531	1.201
50-54	3.519	1.457	1.143	919
55-59	2.420	1.003	710	707
60-64	1.619	709	380	530
65-69	1.340	605	301	434
70-74	851	410	186	255
75-79	523	246	129	148
80-84	473	263	132	78
85 o més	555	374	141	40

Font: OBJIB, a partir de dades de l'IBESTAT

f. Parlants inicials de llengües diferents del català i del castellà, no usuaris del català.

El gràfic 6 mostra com un 40,2 % de persones joves, de fins a 29 anys, usen el català; d'elles, el 21,6 % viu predominantment en català –l'1 % de les quals és d'origen lingüístic no català–, i un 18,6 % alternadores, és a dir que declaren usar el català independentment de quina ha estat la seva llengua materna. D'altra banda, la generació jove és el grup que presenta més castellanoparlants: s'hi declaren el 55,1 % del jovent (el 47,6 % és d'origen lingüístic castellà i el 7,5 % és d'origen lingüístic català).

Pel que fa a la freqüència en què les persones que parlen català enceten converses en català, les dades assenyalen que ho fa el 55,2 % dels joves (20 % sempre i 35,2 % molt sovint), el 30,4 % ho fa poques vegades i només el 14 % assenyala que no ho fa mai. Si es compara amb la resta de grups d'edat, s'observa que els més joves són els que tendeixen menys a iniciar sempre les converses en català, i augmenten els que ho fan molt sovint i els que ho fan poques vegades (GRESIB 2018, 12).

D'altra banda, davant una resposta en castellà a una interpel·lació en català, els joves són els que mantenen en un percentatge més alt l'ús del català, però només representen el 16,5 %, mentre que passen al castellà el 65,8 % del jovent. En canvi, 7 de cada 10 joves canvia al català quan ha iniciat una conversa en castellà però l'altra persona li respon en català. Aquestes dades ens segueixen indicant que el coneixement del català entre la població jove és alt i que en fan ús si la persona interlocutora ho propicia.

Com mostra el gràfic 7, el jovent és el grup d'edat que té una menor percepció d'ús del català, tot i que el 57 % (13,5 % + 43,5 %) considera que s'empra molt o bastant.

El desig de parlar català o més en català que en castellà també s'incrementa amb l'edat. S'observa (gràfic 8) com és el jovent el grup que més desitja parlar per igual català que castellà, i només el 12,4 % dels joves desitja expressar-se en castellà (5,1 % exclusivament i 7,3 % més en castellà que en català).

Per acabar amb la revisió de les dades més significatives que ofereix l'EULIB2014 referides als joves que resideixen a les Illes Balears, s'ha de comentar que 1 de cada 2 joves enquestats (51,7 %) assumeix la denominació unitària de la llengua, *català*; aquest és un percentatge molt superior que a la resta d'edats, en què la preferència per la denominació localista s'incrementa amb l'edat de les persones. La denominació unitària de *català* és assumida pel 89,5 % del grup d'edat de 15 a 29 anys; pel 34,1 % de les persones d'entre 30 i 44 anys; pel 27,9 % d'entre 45 i 64 anys i pel 14,5 % de més de 65 anys.

En relació amb el consum cultural dels joves, es disposa dels estudis *Baròmetre de la cultura 2010* i *El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016,* les dades més significatives dels quals, com ja s'ha comentat, han estat recollides pel GRESIB en el document *Usos lingüístics i consum cultural en català dels joves de les Illes Balears*.

Gràfic 6. Llengua inicial per grups d'edat. Illes Balears. 2014.

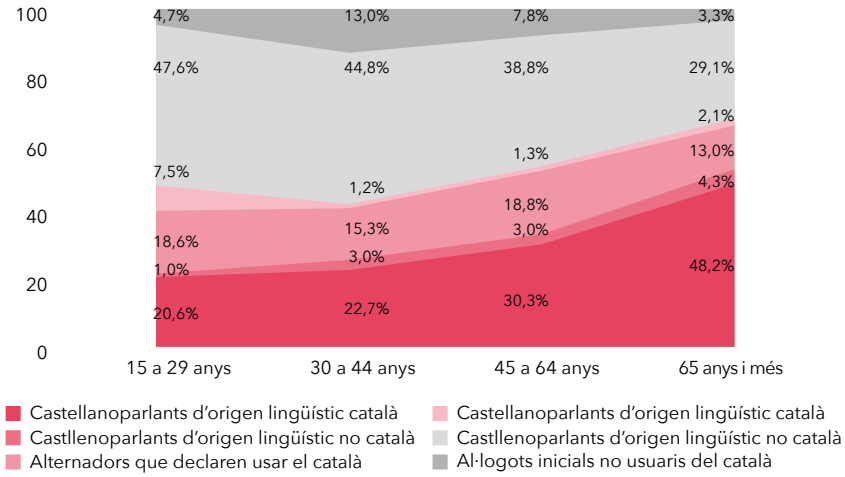

Font: OBJIB, a partir de dades de l'EULIB2014

L'estudi *Baròmetre de la cultura 2010,* impulsat per la Fundació Audiències de la Comunicació i Cultura, mesura i analitza l'audiència dels mitjans de comunicació i el consum cultural en els territoris de parla catalana de la població major de 14 anys, i ofereix els resultats per grups d'edat de 14 a 19 anys; de 20 a 24, de 25 a 34, de 35 a 44, de 45 a 54, de 55 a 64 i de 65 i més anys. Per tant, en aquest cas, cal tenir en compte que la mostra de les persones joves queda emmarcada en les tres primeres agrupacions: dels 14 als 34 anys.

Gràfic 7. Percepció de l'ús actual del català per edat. 2014.

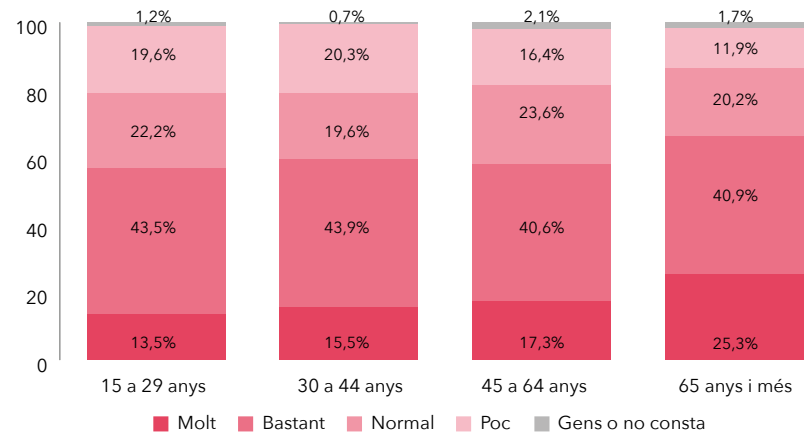

Font: OBJIB, a partir de dades de l'EULIB2014.

Per la seva banda, l'informe final de resultats de l'estudi *El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016*, encarregat per la Direcció General de Cultura del Govern de les Illes Balears a l'empresa Consultores de Políticas Comunitarias, estableix només tres grups d'edat: fins a 34 anys, de 35 a 54 i de 55 anys o més. Per comparar dades amb el *Baròmetre de la cultura 2010*, cal fixar-se en els tres primers grups d'edat d'aquest.

El *Baròmetre* ofereix dades relatives a la utilització de llengües a Internet, al darrer videojoc, al darrer espectacle vist, concert al qual s'ha assistit, música escoltada, la darrera pel·lícula vista al cinema i del darrer llibre llegit, informacions totes molt interessants per a l'encàrrec de la Ponència.

Ara bé, cal tenir en compte que les dades tractades en el resum elaborat pel GRESIB fan referència al consum de les persones, que se situa a l'àmbit de la demanda; cal, per tant, tenir present que la indústria cultural és un negoci que es regula per l'oferta i la demanda i que no sempre l'oferta satisfà la demanda i alhora la demanda, sovint, s'ajusta o es conforma amb l'oferta existent.

El document elaborat pel GRESIB per a la Ponència Sectorial de Joventut assenyala que per al *Baròmetre de la Cultura 2010* es dugueren a terme 2.335 enquestes a les Illes Balears, de les quals 315 varen ser a joves d'entre 14 i 24 anys. D'aquests 315 joves, 118 havien utilitzat Internet en els darrers 30 dies, ús que fou en castellà per al 83,7 % d'ells, en català per al 9,9 %, en anglès per al 3,6 % i en altres llengües per al 2,4 %.

Cal dir que el sector de les tecnologies de la informació i la comunicació és molt dinàmic, amb una accelerada evolució. Un exemple d'aquesta

Gràfic 8. Llengua o llengües que els agradaria emprar en el futur segons el grup d'edat. 2014.

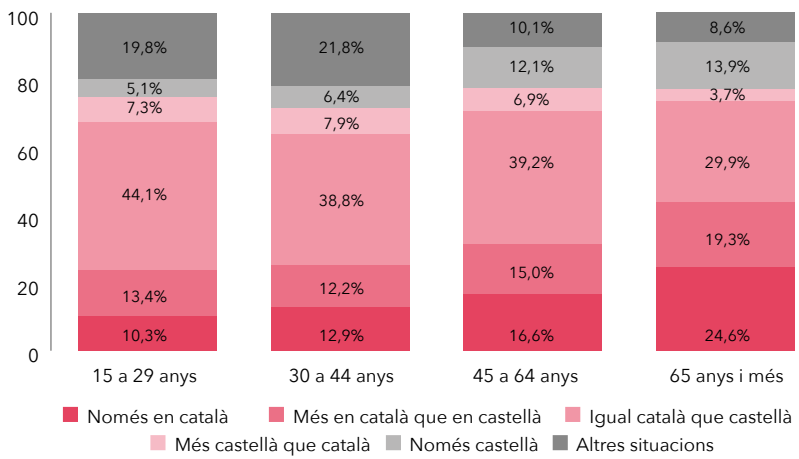

Font: OBJIB, a partir de dades de l'EULIB2014.

evolució es reflecteix a continuació en el gràfic 9, on es pot observar com han canviat els principals usos d'Internet en sis anys, de 2009 a 2015.

L'any 2009 els joves no utilitzaven Internet per fer formació en línia, ni per a activitats d'activisme polític, activitats que sí que apareixen el 2015. L'any 2015 el 81 % del jovent, el doble que al 2009 (42 %), usa Internet per a activitats d'oci, com jugar o mirar pel·lícules.

D'altra banda, l'ús de les xarxes socials ha passat a ser predominant en els darrers tres mesos per a més de 9 de cada 10 joves. Sembla clar que aquests *nous* usos d'Internet per part del jovent han de marcar les línies de feina de la Ponència a l'hora de proposar estratègies per al foment de l'ús social del català entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes socials.

Pel que fa a l'àmbit dels videojocs i del cinema, el castellà va ser la llengua del darrer videojoc jugat per a prop del 90 % del jovent, i també la llengua de la darrera pel·lícula vista al cinema (gairebé pel 100 %). Tanmateix s'ha d'indicar que no hi ha oferta significativa de videojocs i de cinema en català. Aquestes dades del *Baròmetre* es tornen a constatar en l'estudi *El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016*.

Aquest ús, gairebé exclusiu, del castellà en el consum de videojocs i de pel·lícules al cinema contrasta amb les dades de la llengua del darrer espectacle vist (gràfic 10) o de la darrera obra de teatre vista (gràfic 11). En aquests casos s'observa com el català va ser la llengua del darrer espectacle vist pel 25,2 % de joves d'entre 14 i 19 anys, pel 20,9 % d'entre 20 i 24 anys i pel 24,5 % d'entre 25 i 24 anys, d'acord amb el *Baròmetre 2010*.

Per la seva banda, l'estudi *El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016*, ofereix dades de la

Gràfic 9. Principals usos d'Internet de la joventut balear de 16-34 anys. 2009-2015.

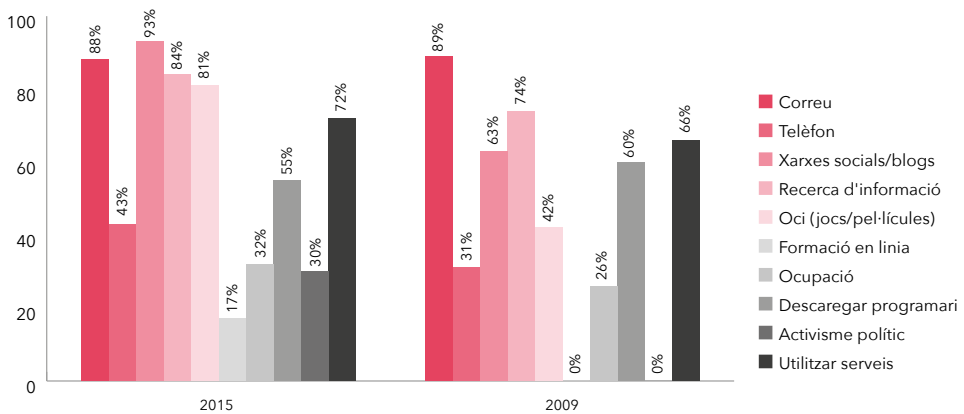

Font: OBJIB, a partir de dades de l'IBESTAT.

Gràfic 10. Llengua del darrer espectacle vist.

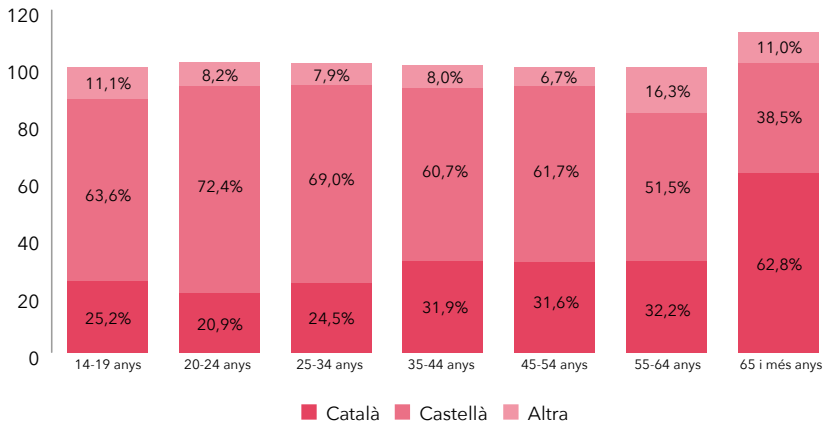

Font: OBJIB, a partir de dades del Baròmetre de la cultura 2010.

llengua de la darrera obra de teatre que han vist en el darrer any, la qual va ser el català per al 53,6 % del jovent de fins a 34 anys, el castellà per al 34,7 % i altres llengües per al 9 %.

La comparació de les dades de la llengua d'ús als videojocs o de les pel·lícules vistes al cinema amb les dades de la llengua del darrer espectacle vist o de la darrera obra de teatre a què es va assistir sembla posar de manifest que la llengua en què es produeix el consum cultural té molt a veure amb l'oferta existent. L'oferta de pel·lícules en català al cinema, per exemple, és poc o gens rellevant, així com la seva presència als videojocs que es comercialitzen. Per contra, sí que existeix oferta d'espectacles en català i, de manera especial, de teatre, fet que en fa possible el consum.

D'acord amb el *Baròmetre*, el català va ser la llengua del darrer concert per a l'11 % de joves de 14 a 24 anys, per al 9,1 % de 20 a 24 anys i per al 7,1 % de 25 a 30 anys. També es constata que per a la majoria de joves de 14 a 19 anys la llengua de la darrera música escoltada és una llengua diferent del català i del castellà (54,4 %). En canvi, per als joves de 20 a 24 anys, continua sent el castellà (60,8 %), igual que per als de 25 a 34 anys (66,4 %).

Pel que fa a la lectura, com recull el resum del GRESIB, d'acord amb el *Baròmetre 2010* (gràfic 12) el català guanya terreny entre els més joves. En els darrers 12 mesos, 3 de cada 20 joves d'entre 14 i 19 anys han llegit un llibre en català, xifra que es redueix a la meitat en el cas dels joves de 20 a 24 anys.

Possiblement l'escolarització té incidència en aquestes dades, ja que els alumnes de secundària i batxillerat tenen una sèrie de lectures obligatòries de llengua catalana i llengua castellana.

Per la seva banda, el 20,9 % del jovent d'entre 25 i 24 anys ha llegit un llibre en català en el darrer any, un

Gràfic 11. Llengua de la darrera obra de teatre que han vist en el darrer any. 2016.

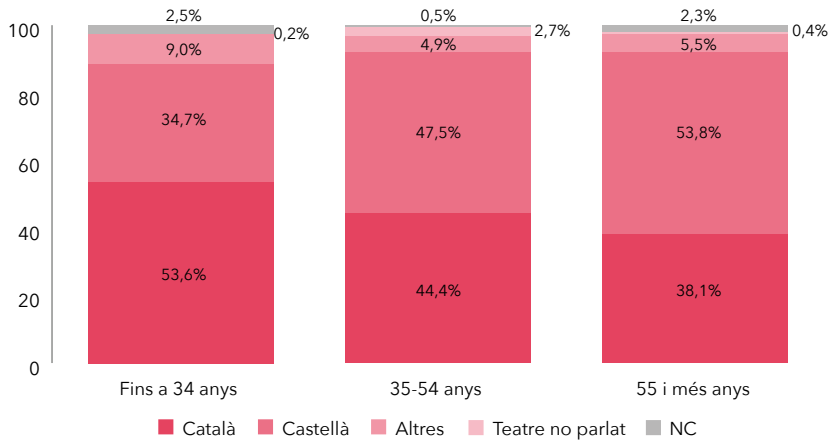

Font: OBJIB, a partir de dades de El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016.

24,8 % ho ha fet en castellà i un 27,6 % ha llegit un llibre en una llengua diferent del castellà i el català.

Novament les dades que ofereix l'informe final de l'estudi *El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016* (gràfic 13) refermen les dades del *Baròmetre* relatives a la lectura en català: la llengua en què més joves menors de 34 anys han llegit un llibre durant el darrer any és el castellà, el 68 %, en català ho ha fet el 22 % i en anglès el 7,6 %.

Les pràctiques d'oci i temps lliure ocupen una part important del temps dels joves i, com s'ha vist, Internet s'ha convertit en un dels principals espais de desenvolupament d'oci per al jovent, però no és l'únic: hi ha altres activitats i pràctiques habituals que es desenvolupen al llarg de tota la setmana. El gràfic 14 recull les experiències d'oci més habituals.

Seguint la classificació que ofereix *l'Informe Juventud en España 2016* pel que fa als gustos i preferències, ordenades de major a menor, les pràctiques d'oci es poden agrupar en quatre grans blocs:

a. Sortir amb amics, escoltar música, viatjar i usar l'ordinador, és practicat per més del 90 % del jovent.
b. Anar al cinema, fer esport, anar d'excursió, descansar i no fer res, veure la televisió, anar a concerts, llegir llibres i escoltar la ràdio, interessa entre el 70 % i el 89 % de joves.
c. Llegir revistes, llegir diaris, anar al teatre, anar a discoteques i ballar, anar a museus i exposicions, assistir a competicions esportives, és atractiu per entre el 50 % i el 69 % dels joves.
d. Jugar amb videojocs i assistir a conferències i col·loquis agrada a menys de la meitat del jovent entrevistat.

Al llarg d'aquest apartat del document de la Ponència Sectorial de Jo-

Gràfic 12. Llengua del darrer llibre llegit.

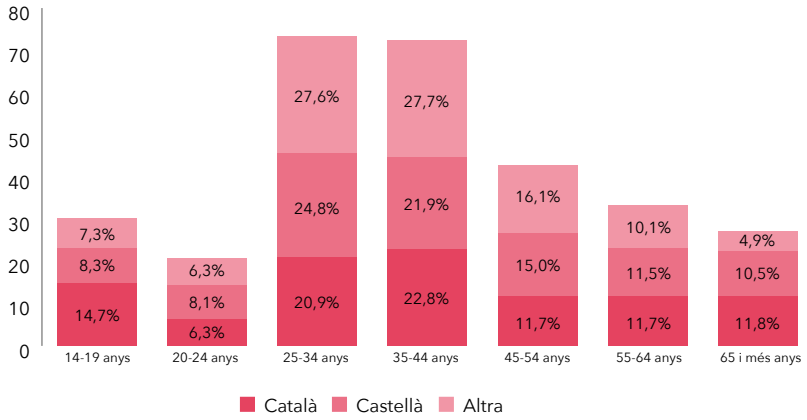

Font: OBJIB, a partir de dades del Baròmetre de la cultura 2010.

Gràfic 13. Llengua en què estava escrit el darrer llibre que han llegit en el darrer any.

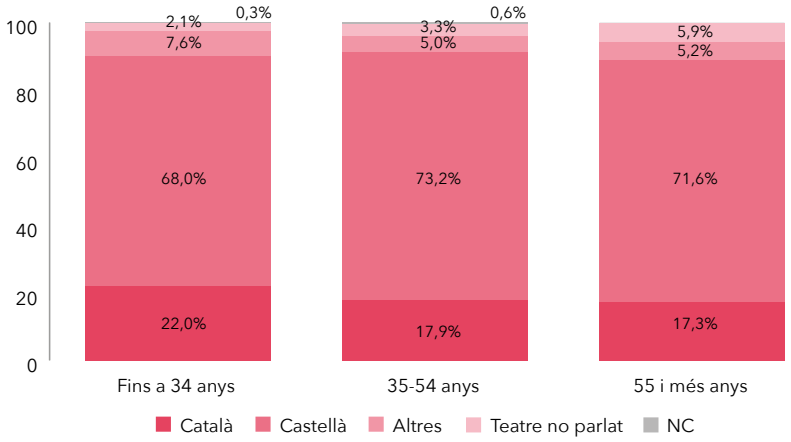

Font: OBJIB, a partir de dades de El consum cultural a les Illes Balears. Informe de resultats 2016.

ventut , s'ha vist l'ús que els joves fan del català en un bon nombre d'activitats d'oci que són de la seva preferència: ús d'Internet, escoltar música, llegir llibres, anar al cinema, etc., però no s'han abordat altres activitats de temps lliure que també ocupen part del temps de bona part del jovent, com per exemple fer esport o anar d'excursió. En aquest sentit, tot i que no es disposen de dades que permetin analitzar l'ús que els joves fan del

Gràfic 14. Activitats de temps lliure que més agrada al jovent de 15 a 29 anys. Espanya.

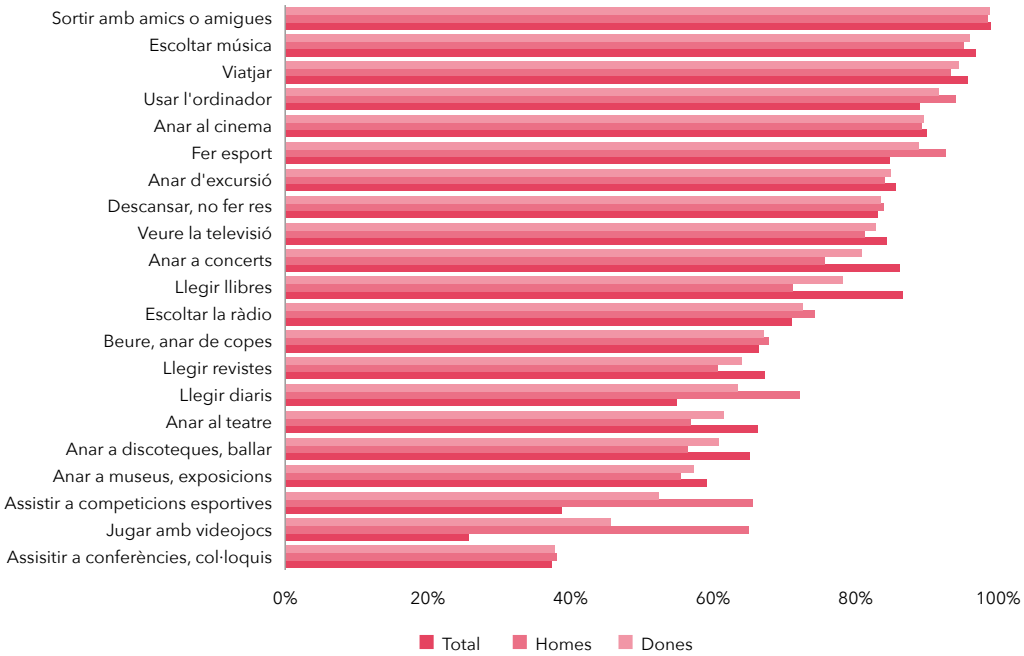

Font: OBJIB, a partir de dades de Jóvenes, ocio y consumo cultural (EJI75-2014) de l'Instituto de la Juventud de España (INJUVE).

català mentre desenvolupen aquestes activitats, també sembla adient proposar estratègies per fomentar-ne l'ús.

2.1. Conclusions

1. El 97,2 % dels joves illencs entenen el català, i són el grup que més el sap parlar (un 89 %), el sap llegir (un 91,7 %) i el sap escriure (un 83,9 %); és a dir, gairebé tots els joves de les Illes Balears tenen coneixements de català i són competents en les quatre habilitats: entendre, parlar, llegir i escriure.
2. Amb les dades disponibles, sembla que es pot afirmar que l'escolarització en català es converteix en mecanisme d'igualtat d'oportunitats i de cohesió social, ja que fa competent el jovent en les habilitats que comporta el coneixement d'una llengua, en aquest cas de les dues llengües oficials de les Illes Balears.
3. Els joves que parlen català, en relació amb la resta de grups d'edat, són els que inicien amb menys freqüència les converses en aquesta llengua (1 de cada 2 catalanoparlants), tot i ser precisament el jovent el grup de població amb un percentatge més alt d'individus que hi saben parlar i que un 97,2 % afirmen que l'entenen.

4. 7 de cada 10 joves canvia al català quan ha iniciat una conversa en castellà però l'altra persona li respon en català. Aquesta dada segueixen indicant que el coneixement del català entre la població jove és alt i que en fan ús si la persona interlocutora ho propicia.
5. Els estudis mostren que el coneixement de la llengua catalana no en garanteix l'ús. Si és clar que no es pot usar una llengua que no es coneix, també queda clar que el coneixement no garanteix l'ús i, per tant, si aquest es vol estimular, cal cercar estratègies i posar en marxa iniciatives en aquest sentit.
6. És fonamental potenciar els estudis i les investigacions en l'àmbit sociolingüístic, tant quantitatius com qualitatius. Els estudis quantitatius permeten fer una fotografia de la realitat, però caldria fer també estudis qualitatius que ajudin a comprendre qüestions com, per exemple, per què un 7,5 % de joves d'origen lingüístic català fa un ús predominant del castellà.
7. La llengua en què es produeix el consum cultural té molt a veure amb l'oferta existent. L'oferta de pel·lícules i videojocs en català, per exemple, és poc o gens rellevant. Per contra, sí que existeix oferta d'espectacles en català, i de manera especial de teatre, fet que en fa possible consumir-ne.
8. L'any 2015 el 81 % del jovent –el doble que el 2009 (42 %)– usa Internet per a activitats d'oci, com jugar o mirar pel·lícules. D'altra banda, l'ús de les xarxes socials ha passat a ser l'activitat predominant en els darrers tres mesos per a més de 9 de cada 10 joves.
9. Els usos actuals d'Internet per part del jovent marquen les línies de feina de la Ponència a l'hora de proposar estratègies per al foment de l'ús social del català entre la població jove en àmbits no formals, amb especial atenció a les xarxes social.

3. Factors que cal tenir en compte en el disseny de propostes per al foment de l'ús social de la llengua catalana entre els joves

Per aconseguir la plena normalització d'una llengua la transmissió intergeneracional és un element indispensable. És per aquest motiu que els joves són una baula decisiva en el procés, perquè es converteixen en la corretja de transmissió que assegurarà la pervivència de la llengua.

3.1. El nostre territori, un espai lingüísticament divers

Si després de trenta anys de normalització la llengua catalana no ha experimentat el creixement que s'esperava ha estat, entre altres motius, per mor dels canvis que aquests darrers anys han afectat la societat balear.

Segons les dades que proporciona el padró d'habitants de 2017, les Illes Balears tenen una població d'1.115.999 habitants, xifra que ha suposat un creixement d'un 57 % respecte de la xifra de població de l'any 1991. La principal causa d'aquest augment poblacional són els fluxos migratoris procedents de l'estranger.

Des del punt de vista del model econòmic, hi ha hagut una progressiva especialització en l'activitat turística; prova d'això és que cada any visiten les Illes Balears devers 14 milions de turistes. Aquestes dues circumstàncies converteixen a la força el territori balear en un espai lingüísticament divers.

3.2. Canvis en les relacions comunicatives

La irrupció d'un nou fenomen ha contribuït a modificar la manera de relacionar-se dels joves: les tecnologies de la informació i de la comunicació.

Segons dades de 2015, el 81 % del jovent usa Internet per a activitats d'oci i, entre aquestes activitats, les xarxes socials en són l'ús predominant. La Llei 3/1986, de 29 d'abril, de normalització lingüística, no preveia aquest nou fenomen; per tant, és evident que s'hauran d'articular mesures que incideixin en l'ús de les xarxes socials.

A les xarxes socials, els joves poden interactuar sovint amb persones que es troben físicament llunyanes i que, per tant, poden ser de fora de l'àmbit lingüístic català, la qual cosa afavoreix l'ús de llengües com l'anglès o l'espanyol, fins i tot en casos en què la majoria de seguidors són catalanoparlants. A més, es manté l'actitud de no adreçar-se als desconeguts en català.

Tot això fa que, en molts de casos, l'ús del català a les xarxes socials sigui més baix que en les relacions cara a cara. La possibilitat que l'ús del català sigui poc significatiu en un espai tan important en el temps d'oci dels joves és preocupant, perquè podria repercutir en un retrocés semblant al que s'ha produït en altres àmbits.

L'ús extensiu que els joves fan de les xarxes socials influeix també sobre els seus models lingüístics: els adults de l'entorn proper dels joves (pares, professors, etc.) sovint tenen una activitat escassa o nul·la a les xarxes socials, o fan servir xarxes diferents (per exemple, els pares fan servir Facebook i els fills Instagram), per la qual cosa el seu impacte com a model lingüístic és més baix que en generacions anteriors.

En canvi, l'impacte a les xarxes socials dels mateixos joves com a model lingüístic per a altres joves pot tenir un abast molt més gran que per interacció directa («en la vida real»), perquè alguns joves poden arribar a tenir una gran quantitat de seguidors (milers) i les contribucions de més èxit poden ser compartides de manera viral.

3.3. Hàbits lingüístics en relació amb la llengua catalana

Segons les dades que s'han exposat en el punt 2, el grau de coneixement de la llengua catalana per part dels joves de les Illes Balears és més que satisfactori pel que fa a les quatre habilitats (entendre, parlar, llegir i escriure), i la prova és que només respecte del grau de comprensió oral hi ha un 97,2 % de joves que entenen el català.

Trenta anys d'escolarització en català han estat sens dubte decisius per aconseguir aquestes xifres; ara bé, les mateixes enquestes també revelen que el coneixement de la llengua no garanteix que aquesta s'usi al carrer. De fet, en relació amb els hàbits lingüístics, s'observa que, com més joves són els parlants, menys tendeixen

a iniciar converses en català amb desconeguts.

De tot això es dedueix que, mentre la presència de la llengua catalana en l'entorn escolar es manté viva, minva substancialment en altres situacions comunicatives a causa dels hàbits lingüístics, tant per part dels que la tenen com a inicial o habitual, com per part dels que la coneixen però no l'usen habitualment.

3.4. El català, una llengua institucionalitzada

Com a conseqüència de trenta anys d'aplicació de la Llei de normalització lingüística, la llengua va passar de tenir un paper marginal durant el franquisme a ser la protagonista dins l'escola i a tenir presència en l'àmbit institucional i administratiu. Aquest fet ha generat la percepció que és una llengua molt institucionalitzada; és a dir, associada als àmbits formals.

Aquesta percepció pot tenir aspectes positius, perquè es potencia la idea que l'adquisició de la llengua pot generar la possibilitat d'ascendir socialment; però també s'ha vist que en certs col·lectius pot percebre's com una llengua imposada, i això crea un cert distanciament.

3.5. Rellevància dels moments de canvi

Tal com revela l'*Enquesta d'usos lingüístics 2014*, la presència de la llengua catalana minva especialment en els moments de lleure, quan el parlant es troba lluny de l'aixopluc de l'escola. És per aquest motiu que, si es vol augmentar la seva presència social, és important incidir també fora de l'entorn escolar i molt especialment en les situacions de canvi o muda lingüística.

S'entenen per *situacions de canvi o muda lingüística* les que fan referència al pas de l'escola al centre de secundària, de l'institut a la facultat o a l'àmbit laboral, però també la que es genera en el moment de tria de la llengua per a la comunicació amb els fills.

S'ha observat que aquestes situacions són decisives, perquè els parlants es troben en un acte comunicatiu de característiques particulars respecte als que es generaven dins l'escola: establir comunicació amb desconeguts.

En aquest context de desprotecció és quan entren en joc molts de factors que són els que fan decantar el parlant més aviat per la renúncia envers la seva llengua pròpia o habitual, com demostren els estudis.

Els canvis d'espai (d'una escola a un centre de secundària, d'un centre de secundària a un lloc de treball, etc.) aboquen els parlants al repte d'iniciar converses en un moment d'importància cabdal per a la llengua, perquè la seva tria determinarà en quina es desenvoluparan les converses del futur.

4. Propostes de promoció i formació. Línies generals

4.1. Cap a un nou relat

D'ençà de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia, la societat balear ha experimentat molts de canvis; per això, si es vol impulsar l'ús de la llengua catalana, també s'haurien d'invertir esforços en la construcció d'un nou relat.

Per als ciutadans de la dècada dels anys setanta i vuitanta del segle passat, el retorn a un govern democràtic implicava la recuperació de les llibertats i la reivindicació d'un seguit de valors com la cultura i la llengua pròpies, que fins llavors havien estat proscrites. Durant els anys noranta, associat a l'entrada en vigor de la Llei de normalització lingüística, la llengua va ser percebuda com un motor necessari per a l'ascensió social. Tant en un cas com en l'altre va anar associada a un discurs positiu i engrescador i es va convertir en un símbol de canvi positiu i de progrés. L'entrada en el nou mil·lenni hauria d'anar de la mà d'un discurs nou.

Per començar, és important que sigui innovador i que eviti en tot moment fer lectures restrictives d'allò que es considera *cultura catalana*. Cal aprofitar la diversitat lingüística i cultural del nostre territori modernitzant i actualitzant continguts al ritme que ho fan les altres cultures amb les quals la catalana està en contacte. S'ha d'aprofitar l'essència d'allò que la caracteritza però, al mateix temps, ha d'incorporar i combinar elements nous. En tot cas, s'ha d'evitar deslegitimar la hibridació cultural, és a dir, desculpabilitzar la integració d'elements forans.

A més, hauria de comptar amb el màxim consens possible; per aquest motiu, s'hauria d'arribar a l'acord, explícit o tàcit però sobretot durador, de despolititzar la llengua i la cultura catalanes amb la intenció de desvincular-la de connotacions ideològiques.

Vincular la llengua a una determinada ideologia o a una manera d'entendre la vida pot arribar a afectar negativament els hàbits lingüístics dels parlants. En certs contextos, atribuir l'abandonament a la falta de consciència lingüística dels parlants és simplificar la realitat o, si més no, falsejar-la. I, si el parlant és un adolescent, les possibilitats de renúncia augmenten –com demostren les enquestes–, ja que, per edat, es troba en uns moments decisius en la construcció del propi jo, en què el concepte que puguin tenir els altres sobre ell té molt de pes.

Per això, alliberar la llengua, en la mesura del que sigui possible, de qualsevol càrrega ideològica pot ser decisiu per tal de fidelitzar els parlants. L'objectiu hauria de ser convertir-la en una eina bàsica de la cohesió social, tant intergeneracional com entre les diferents cultures presents a les Illes Balears.

En definitiva, d'allò que es tracta és de revertir el relat sobre la percepció lingüística dels joves a favor del català, perquè sigui vist com una llengua innovadora, de cohesió, desideologitzada i integradora.

4.2. Propostes de promoció

En un espai geogràfic tan divers culturalment com el de les Illes Balears, és responsabilitat dels governs territorials educar els ciutadans per poder garantir la convivència i el respecte mutu, especialment cap a la llengua pròpia del territori.

Per aquest motiu, el nou discurs hauria d'orientar els parlants en l'adquisició d'una nova educació lingüística amb tres objectius molt clars: trencar els prejudicis lingüístics adquirits durant el passat, percebre la diversitat com un enriquiment i no com un

problema, i impulsar el respecte pels drets lingüístics dels parlants de la llengua del territori. Invertir recursos en educació lingüística significarà prevenir i evitar conflictes.

En línies generals, es podria organitzar una campanya de sensibilització de difusió convencional (és a dir, a través de premsa, ràdio, cartells al carrer, etc.) destinada a fomentar l'actitud de respecte lingüístic pels drets dels catalanoparlants com a integrants d'un territori en què la seva és alhora pròpia i oficial. Aquesta campanya es podria combinar amb tallers de sensibilització lingüística a les xarxes socials. I, en segon lloc, una campanya per erradicar prejudicis lingüístics com ara que hi ha llengües inferiors i superiors o llengües més aptes que altres per a la comunicació entre iguals. Pel que fa en aquest segon aspecte, s'hauria de combatre el prejudici de pensar que el desconegut amb el qual es pretén iniciar una conversa no entendrà el català.

4.3. Propostes de formació

Com és lògic, els joves nascuts en aquest nou mil·lenni no han viscut ni participat dels mateixos fets que les generacions del segle XX. Si bé és ver que la llengua catalana ha augmentat progressivament la seva presència en certs àmbits, és evident que encara no gaudeix de normalitat plena. Cal mostrar als joves que la situació actual no correspon a la d'una llengua plenament normalitzada. Per aquest motiu, abans de començar a promoure qualsevol activitat en català, des de la Direcció General de Política Lingüística i l'Institut d'Estudis Baleàrics amb el suport de la Direcció General d'Esports i Joventut i de l'Institut Balear de la Joventut es podrien organitzar tallers de formació amb la intenció de sensibilitzar-los en la necessitat de revitalitzar la llengua catalana. Hi hauria d'haver tallers de dos tipus:

- Tallers orientats als responsables d'organitzar activitats per a joves o que hi estan en contacte en el seu desenvolupament, amb l'objectiu de transmetre un relat actualitzat de la llengua.

  La intenció d'aquests tallers és que els participants prenguin consciència de la necessitat d'impulsar l'ús del català i, d'altra banda, puguin contribuir a desmuntar estereotips com, per exemple, que la majoria social no l'entén o que és una llengua imposada. És necessari fer-los reflexionar sobre el motiu pel qual certs col·lectius qüestionen la promoció i la difusió de l'ús de la llengua catalana i no ho fan, en canvi, quan es tracta d'altres qüestions que també s'impulsen des de les institucions, com poden ser el foment del reciclatge dels residus, l'educació vial, la prevenció de les drogues, etc.

  Pel que fa als hàbits, s'hauria d'intentar educar els qui tenen el català com a llengua inicial en el costum d'iniciar converses en català amb desconeguts i apel·lar a la seva autoconsciència. Pel que fa als parlants que no tenen el català com a llengua pròpia o com a llengua habitual, s'haurien d'organitzar activitats de lleure amb la voluntat de reforçar la seva fluïdesa lingüística i la seva seguretat.

- Tallers presencials orientats als joves amb la finalitat que aprenguin a valorar la llengua i vencin prejudicis lingüístics i estereotips i sobretot perquè millorin o assoleixin hàbits com, per exemple, el d'iniciar converses amb desconeguts en català o el de mantenir-se en català si el seu interlocutor no mostra problemes importants de comprensió.

4.4. Concreció de les propostes en matèria de formació i promoció

Proposta 1

Despolititzar la llengua i la cultura catalanes amb la intenció de desvincular-la de connotacions ideològiques.

Proposta 2

Organitzar una campanya de sensibilització de difusió convencional (premsa, ràdio, cartells al carrer, etc.) destinada a fomentar l'actitud de respecte lingüístic pels drets dels catalanoparlants com a integrants d'un territori en què la llengua catalana és alhora pròpia i oficial.

Proposta 3

Organitzar una campanya per erradicar prejudicis lingüístics.

Proposta 4

Organitzar tallers de formació des de les administracions públiques amb la intenció de sensibilitzar els joves sobre la necessitat de revitalitzar l'ús de la llengua catalana.

Proposta 5

Organitzar tallers per als responsables de preparar activitats per a joves o que estan en contacte amb els joves en el desenvolupament de les activitats, amb l'objectiu de transmetre un relat actualitzat de la llengua.

Proposta 6

Organitzar tallers per vèncer els prejudicis lingüístics i els estereotips respecte de la llengua catalana.

5. Propostes d'actuació en el lleure i l'oferta cultural

5.1. En relació amb els videojocs

Els videojocs representen una part important del temps de lleure del jovent. Segons l'*Anuario de 2017* de l'Asociación Española de Videojuegos, juguen a videojocs un 65 % dels joves que tenen entre 15 i 24 anys i un

55 % dels joves entre 25 i 34 anys. A més, el temps que es dedica a jugar a videojocs és considerable: 6,6 h setmanals com a mitjana, l'equivalent al temps necessari per veure entre 3 i 4 llargmetratges.

Tot i així, segons el *Baròmetre de la Cultura 2010*, el consum de videojocs en català és molt baix: només entre un 10 % i un 12 % (segons la franja d'edat) va respondre que el darrer videojoc al qual havien jugat estava en català.

A més del temps invertit directament a jugar, l'impacte cultural dels videojocs en el jovent té una altra dimensió: molts de joves no només hi juguen, sinó que també consumeixen els vídeos sobre videojocs creats per altres jugadors i alguns fins i tot produeixen els seus propis vídeos.

Per tot això, en el procés de normalització de l'ús del català en el sector dels videojocs, els joves no haurien de ser considerats només per la seva condició de consumidors potencials, sinó també com a productors.

En aquest sentit, es proposen diverses accions:

- Fomentar la traducció de videojocs al català i articular les actuacions en tres eixos principals:
- Difondre els videojocs en català ja existents, ja sigui per Internet (per exemple, a les pàgines del Govern de les Illes Balears, de la Direcció General de Política Lingüística, de l'Institut Balear de la Joventut o en una pàgina de nova creació que es pugui promocionar de manera independent) o en els mitjans de comunicació.
- Fer que la disponibilitat de la llengua catalana sigui un requisit en, com a mínim, una part important de les subvencions concedides a empreses que es dediquin a la creació de videojocs.
- Posar-se en contacte amb grans empreses creadores de videojocs per impulsar la traducció al català de les seves plataformes (per exemple, la interfície de la consola o la botiga en línia) i dels videojocs de més èxit.

Les mesures d'aquest apartat s'haurien de coordinar amb la Generalitat de Catalunya i la Generalitat Valenciana, amb la finalitat de reduir costos de les parts implicades, perquè afecten tots els territoris de parla catalana i seria més atractiu per a fabricants i productors.

- Fomentar l'aparició de *youtubers* que tenguin el canal totalment o parcialment en català. Des del Govern de les Illes Balears, des dels consells insulars o des dels ajuntaments se'ls pot incentivar per generar o crear continguts, però també se'ls pot animar a participar de manera lúdica, mitjançant l'organització d'actes o de premis en el context del programa de festes del poble o de la ciutat, per exemple, en tornejos presencials; també es pot donar difusió al contingut que produeixin en català.
- Tenint en compte que a les Illes Balears ja existeixen algunes empreses dedicades a la creació de videojocs i que aquest mercat és molt actiu en altres punts dels territoris de parla catalana, seria interessant que des de les institucions públiques s'oferissin tallers amb eines de programació senzilles (tipus *scratch*) a casals o centres culturals

per fomentar que els joves interessats en el dibuix i en la creació audiovisual coneguin l'elaboració de videojocs en català com una sortida professional possible.

5.2. En relació amb la música

La música és un dels més grans aglutinadors de les persones joves, segons explica Marta Ortoneda (2012) mitjançant una citació d'Enrique Gil Calvo: «La música és una estratègia que serveix per marcar el territori, i que defineix les fronteres relacionals i col·lectives que protegeixen i asseguren la pròpia identitat personal. La música requereix doncs un treball simbòlic important on imbricar i negociar l'especificitat individual i els atributs i significats socials i compartits».

5.3. En relació amb el cinema

El cinema ha estat un dels grans espectacles per a diverses generacions; tanmateix, en l'actualitat, el consum de cinema per part dels joves –entès en el sentit tradicional– ha variat notablement perquè molts de joves miren cinema a través d'Internet.

Això no obstant, és convenient elaborar un banc de dades de pel·lícules en català en els diversos canals i plataformes en línia i, en segon lloc, donar a conèixer aquests censos a través de les pàgines web del Govern de les Illes Balears, de la Direcció General de Política Lingüística o en un portal de nova creació –els portals Filmin.cat i Seriesencatalà.tv en són un bon exemple–, i es podria implementar amb acords amb la televisió autonòmica o amb el fons de Televisió de Mallorca.

5.4 En relació amb les arts escèniques

Les arts escèniques són un dels pocs àmbits de la cultura on encara el català manté una situació de més vitalitat. Les línies que, a poc a poc, tendeixen cap a l'ús del castellà són gèneres molt específics com el musical o la comèdia en viu (*stand-up comedy*); per tant, seria convenient promocionar aquests nous gèneres en català mitjançant la convocatòria de concursos.

D'altra banda, és important i certament valuós que les programacions dels teatres públics prioritzin la producció en català, tant la de les Illes Balears com la que prové de fora.

5.5. En relació amb la literatura

Hi ha aplicacions de literatura digital, com Wattpad, molt populars entre els adolescents, en què la presència del català és escassa; per aquest motiu, es proposa l'organització de concursos o premis de literatura digital en català.

Igualment, hi ha molt pocs *bibliotubers* (*booktubers*) en català. Aquesta proposta es pot implementar fàcilment des dels centres educatius, mitjançant l'organització de concursos d'àmbit municipal o des de l'Institut Balear de la Joventut, com a proposta inclosa en el programa Art Jove, per exemple; també és factible des de la xarxa de biblioteques dels consells insulars. Els concursos es podrien desenvolupar tant en activitats

presencials com a les xarxes socials; en l'apartat 6.6 se'n donen exemples, alguns dels quals es poden enfocar cap a la literatura.

5.6. En relació amb la televisió

La televisió autonòmica –en aquest cas, IB3– pot tenir un paper molt important en el foment de l'ús de la llengua catalana des de dos punts de vista. Per una banda, perquè és un mitjà molt a l'abast de tothom que pot ajudar a l'aprenentatge de la llengua en el cas dels joves que encara no la saben; perquè els joves s'animin a usar la llengua catalana, és evident que han de menester ocasions per sentir-la, i la televisió pot jugar aquest paper. Per una altra banda, la televisió pot ser una eina de divulgació molt eficaç de continguts culturals propis, de manera que es pot convertir en un instrument de difusió, per exemple, de festes populars, costums o, fins i tot, de les obres literàries d'escriptors.

Tot i que aquests darrers anys el consum de televisió entre el sector de població més joves ha davallat, és un fet que molts d'ells miren sèries de ficció televisives d'altres països. Podria ser una bona idea, per exemple, fer versions d'obres literàries d'autors de les Illes Balears i emetre-les en format sèrie.

5.7. Altres

La llengua en què està configurat l'ordinador condiciona els resultats obtinguts a les cerques a Internet. Si el sistema operatiu (Windows o altres) i el navegador estan configurats en català, és més probable que el cercador ofereixi resultats a pàgines en català o productes en català. Per això, i tenint en compte l'ús generalitzat que fan els joves d'Internet, és de vital importància informar els joves que és molt fàcil posar en català el mòbil i gran part dels programes que fan servir diàriament a l'ordinador. En aquest sentit, hi ha eines que faciliten aquest procés sense esforç, com el *Catalanitzador* de Softcatalà, que s'haurien de donar a conèixer al gran públic i, de manera especial, als més joves.

Per acabar, amb la intenció de consolidar un imaginari propi en relació amb la cultura en català, és convenient organitzar tornejos presencials de jocs relacionats amb el coneixement i l'ús de la llengua catalana, com pot ser el cas de l'Scrabble.

5.8. Concreció de les propostes en matèria de lleure i d'oferta cultural

Proposta 7

Incentivar la creació i la traducció al català de videojocs i difondre els videojocs en català que hi ha al mercat.

Proposta 8

Impulsar la traducció al català de les plataformes de les grans empreses del sector dels videojocs.

Proposta 9

Fomentar l'aparició de *youtubers* que usin totalment o parcialment el català.

Proposta 10

Organitzar tallers de creació de videojocs en català amb eines de programació senzilles.

Proposta 11

Crear una ràdio fórmula d'àmbit local.

Proposta 12

Promocionar la contractació de grups musicals que canten en català.

Proposta 13

Potenciar la presència de la música en català a les plataformes de música digital.

Proposta 14

Organitzar tallers vinculats a la difusió de la música en català.

Proposta 15

Elaborar i difondre un banc de dades de cinema en català.

Proposta 16

Promocionar els nous gèneres teatrals mitjançant la convocatòria de concursos.

Proposta 17

Organitzar concursos i premis de literatura digital en català.

Proposta 18

Incentivar la producció de versions televisives d'obres literàries d'autors de les Illes Balears.

Proposta 19

Donar a conèixer eines i recursos en català que es troben a Internet.

6. Propostes d'actuació en les xarxes socials

6.1. Càpsules formatives

Les xarxes socials són un mitjà excel·lent per fer campanyes adreçades als joves, ja que, com hem vist, en són uns grans usuaris i els continguts poden ser compartits fàcilment. Per aquest motiu, la campanya de sensibilització es podria fer extensiva a les xarxes socials en forma de càpsules formatives (o informatives) amb to humorístic.

La innovació que suposaria aquest nou canal de difusió seria una garantia d'èxit. Un cas que pot servir d'exemple i que combina vídeos breus i humor és la sèrie *Feminismo para torpes*, de Nerea Pérez de las Heras, que té per objectiu erradicar tòpics masclistes (disponible a Youtube). Aquesta campanya podria servir tant per conscienciar els parlants com per incrementar l'ús del català entre els joves a les xarxes socials. Per enllestir una actuació d'aquest tipus s'hauria de comptar amb la col·laboració de persones i d'entitats que tenen una presència important a les xarxes socials i un públic majoritàriament jove.

En el disseny de la campanya hi haurien de prendre part experts en actituds lingüístiques (per exemple, professors de Taller d'Espai Lingüístic Personal) i experts en comunicació, màrqueting o xarxes socials.

6.2. Tallers de creació de mems

Es podrien impartir tallers de creació de mems en català a les xarxes socials amb la intenció d'explorar el vessant lúdic i divertit de la llengua. Els mems són elements informatius, generalment una imatge, una frase o un vídeo de to humorístic, generats a Internet o en altres mitjans audiovisuals, que s'escampen per les xarxes socials i són imitats, compartits o utilitzats per un gran nombre de persones. Aquesta acció suposaria un increment important de la presència del català a les xarxes socials.

Els tallers es podrien organitzar des dels casals de joves, centres d'informació juvenil i entitats de lleure dedicades a l'organització de colònies, campaments, escoles d'estiu i altres activitats.

6.3. Incentiu de la creació i la difusió de vídeos i enregistraments en català a Youtube i altres plataformes de vídeo a Internet

Tant la quantitat dels vídeos publicats en català a Youtube i altres plataformes de vídeo a Internet com les visualitzacions d'aquests vídeos són baixos en comparació amb el públic potencial que comprèn el català, la qual cosa indica que un percentatge alt de catalanoparlants produeix i visualitza vídeos en altres llengües.

La creació de concursos per fomentar els vídeos en català o sobre temàtiques locals o centrades en la cultura catalana (com ara literatura, música o art) pot esperonar-ne la producció i, en les condicions adients, la seva visualització, com seria el cas, per exemple, d'un premi del públic basat en vots, la qual cosa impulsaria els creadors del vídeo a compartir-lo i demanar-ne difusió a amics i coneguts. Això contribuiria a normalitzar el fet

de produir i visualitzar vídeos en català a Youtube i a altres plataformes de vídeo a Internet (Instagram o Vine per a vídeos breus, per exemple). Aquesta mesura complementaria l'esmentada en el punt 5.1 en relació amb la producció de vídeos sobre videojocs.

6.4. Suport a entitats d'àmbit local per crear canals en català a Youtube o a altres plataformes

Moltes d'entitats d'àmbit local fan una feina excel·lent d'informació i dinamització cultural i ho fan en català, però sovint empren formats que no són atractius per als joves i que, a més, són difícils de compartir (revistes en paper, ràdio, etc.).

S'ha d'oferir formació i suport tècnic per fer el salt a les xarxes socials, perquè puguin crear un canal a Youtube, comptes actius a Twitter o a Instagram, etc., la qual cosa farà que el seu material pugui arribar a molts de joves als quals actualment no arriba. En aquests nous canals, els joves hi han de tenir veu i un gran protagonisme perquè s'animin a compartir el material i a contribuir-hi.

6.5. Difusió de continguts en català creats per joves a les xarxes socials

Alguns joves que s'expressen en català a les xarxes socials tenen el potencial de convertir-se en creadors de tendències i ser imitats per molts altres joves i, per tant, expressar-se en català a les xarxes socials.

Es podrien difondre els continguts en català que els joves creen i comparteixen a les xarxes socials (Youtube, Instagram, Vine, Twitter i altres) i els perfils més populars o prometedors, de manera que ells mateixos es puguin convertir en creadors de tendències en català.

6.6. Organització d'activitats en català a les xarxes socials

Al marge de la difusió de continguts, es podrien organitzar activitats en català a les xarxes socials que puguin ser d'interès per als joves. Les activitats lúdiques que es desenvolupin a les xarxes socials poden contribuir a normalitzar l'ús del català en aquests mitjans. Alguns exemples podrien ser una gimcana que inclogui compartir fotos a Instagram amb una etiqueta (*hashtag*) determinada (per exemple, relativa a llocs, personatges o esdeveniments locals); un concurs de fotos a Instagram que s'hagin d'il·lustrar amb un poema o una lletra de cançó en català; un concurs de microrelats en català o de gloses a Twitter, etc.

La proposta inclou vincular les activitats a festes de nova creació com l'Orgull Llonguet a Palma, el Much a Sineu, o l'Embala't a Sencelles, la qual cosa pot augmentar-ne l'èxit. Com en el cas dels vídeos, fer que algun premi del concurs depengui dels vots del públic animaria la gent a compartir la iniciativa.

6.7. Parelles lingüístiques

Una altra proposta seria organitzar el programa de parelles lingüístiques entre joves a la xarxa. Les xarxes socials són un bon àmbit per posar en contacte persones que volen aprendre català i fer que l'escriguin o el parlin mitjançant vídeos breus. A més, el

fet que sigui una activitat pública pot ajudar a difondre la iniciativa.

6.8. Concreció de les propostes en l'àmbit de les xarxes socials

Proposta 20

Difondre a les xarxes socials una campanya de sensibilització per fomentar l'ús del català entre els joves mitjançant càpsules formatives o informatives amb to humorístic.

Proposta 21

Organitzar tallers de creació de mems en català per a joves.

Proposta 22

Incentivar la creació i la difusió de vídeos i enregistraments en català a Youtube i altres plataformes de vídeo a Internet.

Proposta 23

Donar suport a les entitats d'àmbit local perquè creïn canals en català a les plataformes d'Internet.

Proposta 24

Promocionar els perfils dels joves creadors de tendències que s'expressen en català a les xarxes socials.

Proposta 25

Organitzar activitats diverses a les xarxes socials per normalitzar l'ús del català en aquests mitjans.

Proposta 26

Organitzar un programa de parelles lingüístiques a la xarxa.

7. Propostes d'actuació en l'àmbit de l'esport

L'ús de la llengua catalana en l'àmbit esportiu ha experimentat molts de canvis els darrers trenta anys.

Actualment l'esport és molt present a les nostres vides. Ja sigui perquè en som practicants, ja sigui perquè hi som afeccionats, la presència de l'esport en el nostre dia a dia és constant. Els mitjans de comunicació de masses difonen i divulguen informacions vinculades a aquest àmbit d'una manera insistent i continuada, i el món de la publicitat ha fet i fa de l'esport en general una plataforma de llançament dels seus productes, perquè coneix el seu enorme poder d'influència.

L'ús que es fa de la llengua catalana en el món de l'esport a les Illes Balears no difereix gaire del que es fa en altres àmbits que s'han tractat anteriorment. Si bé les circumstàncies concretes determinen l'ús de la llengua en l'àmbit esportiu, la globalització fa que el català es vegi en clara inferioritat de condicions respecte de llengües majoritàries, com ara l'anglès o el castellà.

Per aquest motiu, és important engegar iniciatives i implementar propostes que permetin que l'ús efectiu del català dins aquest àmbit sigui possible i esdevengui normal.

Avui dia, les relacions que els ciutadans mantenen en l'àmbit esportiu són molt freqüents: fer esport s'ha convertit en una pràctica ocasional o habitual i, de cada vegada més, es contemplen més competicions, espectacles o esdeveniments esportius. A més a més, la franja d'edat per dur a terme una activitat esportiva no té límits: infants, joves, adults i gent gran mantenen vincles amb el sector esportiu.

Així doncs, l'esport, gràcies a tots els agents que hi participen i hi col·laboren (institucions, clubs, federacions, entrenadors, monitors, educadors, directius, gestors, jugadors, àrbitres, jutges, famílies, aficionats, públic, etc.), esdevé una peça clau per a la socialització de les persones i juga també un paper important a l'hora d'estendre i promocionar l'ús de la llengua catalana en aquest entorn i en la societat en general, ja que genera a tots els que encara no la parlen l'oportunitat que se'ls faci normal sentir-la i ofereix als que l'han començada a parlar un marc d'ús, un espai on poder-la practicar.

L'ús de la llengua catalana pot avançar en els entorns esportius i esdevenir-hi una llengua emprada amb normalitat, en el cas que s'assoleixin, entre d'altres, els objectius generals següents:

1. Garantir la presència de la llengua catalana com a llengua habitual tant en tots els actes esportius d'incidència multitudinària com també en les relacions externes i internes de les federacions esportives.
2. Fomentar el coneixement i l'ús de la llengua catalana a través de les associacions i clubs esportius.
3. Assegurar la formació i l'avaluació esportiva en català dels esportistes, monitors, entrenadors, jutges, etc.
4. Augmentar la presència del llenguatge esportiu català en els mitjans de comunicació.

Per poder assolir aquests objectius es recomanen mesures i propostes més concretes que poden incidir d'una manera més directa i efectiva en el coneixement i l'ús efectiu de la llengua, que es detallen a continuació.

7.1. Campanya de promoció de l'ús del català

Caldria dissenyar una campanya per promoure l'ús del català, principalment oral, entre els entrenadors de les diferents modalitats esportives a fi que sigui aquesta la llengua en què s'adrecin als jugadors. Aquesta campanya pot ser general, però també pot ser específica per a cada un dels esports.

7.2. Tallers de capacitació i d'actituds lingüístiques

S'haurien de promoure tallers de capacitació i actituds lingüístiques per a entrenadors de les diferents modalitats esportives i preveure la competència lingüística en català a l'hora de fer formació contínua.

7.3. Elaboració de material terminològic

Amb la intenció d'informar els responsables d'arbitrar o d'entrenar qualsevol de les activitats esportives, és convenient confeccionar material divers sobre la terminologia esportiva dels diferents esports i fer-ne la corresponent difusió tant en l'àmbit escolar com en el federatiu. Paral·lelament, es poden elaborar i difondre guies de conversa amb les expressions i el lèxic més freqüent de cadascuna de les modalitats esportives.

7.4. Traducció del material formatiu

Seria molt útil incentivar la traducció a la llengua catalana de tot el material formatiu que s'utilitza per a la realització de cursos d'entrenadors esportius en tots els nivells i categories.

7.5. Ús ambiental del català

Amb la intenció que la llengua catalana sigui present en els primers actes comunicatius que es desenvolupin en relació amb l'activitat esportiva, s'hauria d'incentivar l'ús ambiental de la llengua catalana en els actes de presentació, difusió i retransmissió d'esdeveniments esportius en qualsevol modalitat i en qualsevol tipus de mitjà (escrit, radiofònic i televisiu).

7.6. Creació, promoció i difusió de productes audiovisuals en català

A més, es podria promoure la creació i difusió de productes audiovisuals en català per a la promoció de la pràctica i la formació esportiva (campus, clínics, cursos, etc.).

7.7. Presència de música en català

Per acabar, seria convenient donar presència a la música en català durant els esdeveniments esportius, ja sigui per ambientar l'esdeveniment, ja sigui com a música de fons en presentacions, exhibicions, lliuraments de trofeus, etc.

Si s'empra el català en qualsevol àmbit i en qualsevol situació, es contribueix a millorar la salut de la llengua, i fer-ho en el món de l'esport no pot ser cap excepció.

7.8. Concreció de les propostes en l'àmbit de l'esport

Proposta 27

Fer una campanya de promoció de l'ús del català, principalment oral, entre els entrenadors de les diferents modalitats esportives, la qual ha d'incloure tallers de capacitació i actituds lingüístiques per a entrenadors.

Proposta 28

Editar material divers sobre terminologia esportiva en català dels diferents esports, elaborar i difondre guies de conversa i traduir al català el material formatiu dels cursos d'entrenadors esportius.

Proposta 29

Incentivar l'ús ambiental de la llengua catalana en els actes de presentació, difusió i retransmissió d'esdeveniments esportius i donar presència a la música en català durant els esdeveniments esportius.

Proposta 30

Promoure la creació i la difusió de productes audiovisuals en català per a la pràctica i la formació esportiva (campus, clínics, cursos, etc.).

8. Conclusions

1. Els joves són la baula decisiva en la transmissió intergeneracional de la llengua catalana. Els joves entre 15 i 29 anys són la generació més ben preparada lingüísticament; això no obstant, en gran mesura no usen el català com a primera llengua en el moment d'iniciar la comunicació amb altres persones. Aquesta circumstància converteix els moments de canvi (de l'escola de primària, als centres de secundària, dels centres de secundària a la universitat) en especialment decisius, perquè la tria de la llengua condicionarà el desenvolupament de les converses del futur. Per això, és convenient que la llengua catalana hi sigui present. S'ha de propiciar que en els moments de muda el català sigui la llengua emprada, especialment en les converses informals o espontànies.
2. L'escolarització en català és el mecanisme bàsic per a la igualtat d'oportunitats i per a la cohesió social, perquè fa que els joves siguin competents en les dues llengües oficials de la comunitat autònoma de les Illes Balears.
3. Molts de problemes en l'ús del català es deuen a actituds lingüístiques basades en estereotips i prejudicis erronis. Corregir aquestes actituds mitjançant la difusió de conductes de contrast i referència, cursos presencials, cursos en les xarxes socials i píndoles informatives, formatives o humorístiques és una mesura que pot ser extraordinàriament efectiva.
4. L'ús habitual que fa el jovent d'Internet i de les xarxes socials obliga a tenir en compte aquest mitjà en qualsevol mesura que es vulgui emprendre. Per tant, és fonamental que s'emprenguin accions en aquests mitjans per fomentar la presència del català i vèncer prejudicis.
5. El consum que fa el jovent de productes culturals en català és baix en general, en alguns casos

perquè l'oferta és escassa, però també en casos en què l'oferta en català és abundant (llibres, música, etc.) Això no obstant, en valors relatius, l'oferta de productes culturals en català continua sent baixa. L'increment del consum cultural en català entre els joves passa per augmentar la disponibilitat dels productes culturals en català i també per donar suport i difusió als que ja existeixen. La llengua o les llengües en què es produeix el consum cultural està estretament vinculada amb l'oferta existent; per tant, s'ha de facilitar que s'incrementi l'oferta de productes culturals en català.

6. Tant a Internet com a les xarxes socials els joves no són només consumidors, sinó també productors de continguts. S'ha d'aconseguir engrescar-los en iniciatives en què l'ús del català sigui predominant mitjançant la promoció d'accions de suport a la producció i de difusió dels continguts que produeixen els joves.
7. És fonamental incrementar els estudis en l'àmbit sociolingüístic, tant qualitatius com quantitatius. Es recomana, especialment, la realització d'un estudi sobre l'ús del català en el desenvolupament de les activitats esportives.

9. Bibliografia

- Asociación Española de Videojuegos (2018). *Anuario 2017. Anuario de la industria del videojuego*. <http://www.aevi.org.es/web/wp-content/uploads/2018/07/AEVI_Anuario2017.pdf>.
- Centre de Documentació en Sociolingüística de les Illes Balears. *Documents*. <http://www.uib.cat/catedra/camv/CDSIB/documents.htm>.
- Gendrau Julià, L. (2008). «Propostes de l'àmbit de mitjans de comunicació i cultura per a la Ponència de Joventut». A: *Informe sobre la llengua i joventut per al Consell Social de la Llengua Catalana de la Generalitat de Catalunya*. SIDE.
- Gendrau Julià, L. (2012). «Joves, mitjans de comunicació i consum cultural». A: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 22, p. 179-188. <http://revistes.iec.cat/index.php/TSC>.
- González i Balletbò, I. (2008). «El català com a marcador simbòlic juvenil». A: *Informe sobre la llengua i joventut per al Consell Social de la Llengua Catalana de la Generalitat de Catalunya*. SIDE.
- Govern de les Illes Balears, Generalitat de Catalunya i Universitat de les Illes Balears (2017). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi.* Palma: Conselleria de Cultura, Participació i Esports del Govern de les Illes Balears, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i Universitat de les Illes Balears. <http://www.caib.es/govern/sac/fitxa.do?codi=3107481&coduo=2390443&lang=ca>.
- Grup de Recerca Sociolingüística de les Illes Balears (2018). *Usos*

lingüístics i consum cultural en català dels joves de les Illes Balears. Universitat de les Illes Balears. Document inèdit.

- Institut d'Estadística de les Illes Balears. *Padró 2017*. <https://www.caib.es/ibestat/page?p=px_tablas&nodeId=5cce-5e9d-3601-4186-a284-3ab9f3b-b791ª>.

- *Informe sobre la llengua i joventut per al Consell Social de la Llengua Catalana de la Generalitat de Catalunya*. SIDE, 2008.

- Instituto de la Juventud (2014). *Jóvenes, ocio y consumo* (EJ175-2014) <http://www.injuve.es/sites/default/files/tablas_sondeo_2014-3.pdf>.

- Instituto de la Juventud (2017). *Informe Juventud en España 2016*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. <http://www.injuve.es/sites/default/files/2017/24/publicaciones/informe-juventud-2016.pdf>.

- Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la joventut (BOIB núm. 109, de 3 d'agost; correcció d'errades: BOIB núm. 112, de 10 d'agost). <http://boib.caib.es/pdf/2006109/mp5.pdf?lang=ca&mode=view&p_numero=20061 09&p_inipag=5&p_finpag=22>.

- Observatori de la Joventut de les Illes Balears. *Sistema d'indicadors de joventut*. <http://www.caib.es/sites/objib/ca/justificacio_i_glossari_de_termes-26810/#>.

- Ortoneda i Colom, M. (2012). *Jo vull ser un pink floyd. Retrat d'una generació*. <https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/7114/DOCUMENT_TFM_tapa_MIJS.pdf?sequence=1>.

- Pujolar Cos, J. [*et al.*] (2010). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana (Aportacions)*. Generalitat de Catalunya.

- Xarxa CRUSCAT-IEC (2016). *IX Informe sobre la situació de la llengua catalana (2015)*. <https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/informe-situacio-llengua-catalana-2015-v4_1479743856.pdf>.

Formació en temps lliure: una breu anàlisi de la realitat de les escoles d'educació en el temps lliure a les Illes Balears

CARME MONER ENSENYAT
MARTINA PERELLÓ CONTESTÍ
JOSEP LLUÍS RIERA MOLL

Carme Moner Ensenyat

Tècnica de l'àrea de Participació, Instal·lacions i Formació de l'Institut Balear de la Joventut.

Llicenciada en Filosofia i Lletres, secció Història, per la UIB, 1993.

Martina Perelló Contestí

Funcionària docent de la Conselleria d'Educació i Universitat, amb l'especialitat d'orientació educativa. Actualment ocupa la plaça com a assessora tècnica docent al Consell Escolar de Mallorca.

Llicenciada en Ciències de l'Educació per la UIB.

Exdirectora de l'Escola de Formació de Caps del Moviment Escolta i Guiatge de Mallorca.

Josep Lluís Riera Moll

És tècnic de joventut a l'Institut Balear de la Joventut i responsable de l'àrea de Participació, Instal·lacions i Formació.

Forma part dels claustres de professors de diverses escoles d'educadors en el temps lliure.

És educador social per la Universitat de les Illes Balears.

Membre de la comissió d'ètica del Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de les Illes Balears.

Resum

A partir de les competències transferides a la nostra comunitat autònoma, des de fa ja 36 anys, s'han format milers de professionals del lleure a les prop de seixanta escoles de formació de temps lliure de les Illes Balears. Aquestes han oferit, bàsicament, cursos de monitor/a i direcció d'activitats de temps lliure infantil i juvenil, així com altres d'específiques de l'àmbit del lleure, com podria ser l'animació sociocultural (aquesta darrera només al principi, prèviament a regular-se com a formació professional).

Amb aquest article volem analitzar, de manera general, aspectes relacionats amb la normativa reguladora de les escoles educatives de temps lliure infantil i juvenil. A més, també facilitam informació sobre els diferents programes impartits i regulats pels decrets (als quals ens referirem al llarg d'aquest article) i de les aportacions fetes per la UIB, que si bé no estan incloses dins cap decret, es varen incorporar o utilitzar com a models a moltes escoles de formació.

Fins ara, no hem disposat de dades fiables i contrastades sobre la quantitat de persones formades a cada escola. Us presentam, així mateix, una breu anàlisi inicial on hem pogut registrar xifres de més de catorze mil persones que tenen el diploma de monitor/a i de director/a d'activitats de temps lliure infantil i juvenil. Això ens dona una idea de la importància del lleure a les nostres Illes i de la formació en aquest àmbit. Una prova d'aquest dinamisme també varen ser els tres congressos fets per les primeres escoles reconegudes (Escola de l'Esplai, Centre d'Estudis i Escola de Formació del Moviment Escolta i Guiatge de Mallorca) igual que diferents jornades o articles publicats sobre aquest tema.

Paraules clau

Educació en el lleure / Educació no formal / Monitor temps lliure / Dinamitzador temps lliure / Director temps lliure

Resumen

A partir de les competencias transferidas a nuestra comunidad autónoma, desde hace ya 36 años, se han formado miles de profesionales del tiempo libre en las cerca de 60 escuelas de formación de tiempo libre de las Islas Baleares.

Estas, han ofrecido, básicamente, cursos de monitor/a y dirección de actividades de tiempo libre infantil y juvenil, así como otras específicas del ámbito del tiempo libre, como podría ser la Animación Sociocultural (esta última sola al principio, previa su regulación como formación profesional).

Con este artículo queremos analizar, de manera general, aspectos relacionados con la normativa reguladora de las escuelas educativas de tiempo libre infantil y juvenil.

Además, también facilitamos información sobre los diferentes programas impartidos y regulados por los decretos (a los que nos referimos en este artículo) y de las aportaciones hechas por la UIB, que a pesar de no estar incluidas en ningún decreto, fueron incorporadas o utilizadas como modelos en muchas escuelas de formación.

Hasta el momento, no hemos tenido a disposición datos fiables y contrastados sobre la cantidad de personas formadas en cada escuela. Os presentamos, a pesar de ello, un breve análisis inicial donde hemos registrado cifras de más de catorce mil personas que tienen el diploma de monitor/a y de director/a de actividades de tiempo libre infantil y juvenil. Esto nos da una idea de la importancia del tiempo libre en nuestras Islas y de la formación en este ámbito. Prueba de este dinamismo también fueron los tres Congresos realizados por las primeras escuelas reconocidas (Escola de l'Esplai, Centre d'Estudis y Escola de Formació del Moviment Escolta i Guiatge de Mallorca) al igual que diferentes jornadas o artículos publicados sobre este tema.

Palabras clave

Educación en el tiempo libre / Educación no formal / Monitor de tiempo libre / Dinamizador de tiempo libre / Director de tiempo libre

Introducció

Ens mouen a estudiar la normativa i les escoles de temps lliure els grans canvis que va comportar l'entrada en vigor, gairebé farà un any, del Decret 23/2018, de 6 de juliol, pel qual es desplega parcialment la Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la joventut i que regula aquestes propostes formatives.

Les transformacions socials esdevingudes durant aquests anys a les Illes Balears han generat canvis importants en els espais de lleure d'infants i de joves. La demanda creixent i necessària de serveis ha provocat un ventall d'ofertes de lleure i, com a conseqüència, el creixement i la diversificació de les escoles de temps lliure que formen el col·lectiu d'agents educatius que duran a terme aquestes activitats de lleure.

Els canvis que s'introdueixen amb la normativa vigent van encaminats a actualitzar les activitats formatives de les escoles que es regulaven amb una normativa que havia quedat totalment obsoleta i desfasada.

Presentam a continuació una comparativa a partir de diferents aspectes en relació amb l'evolució i amb el contingut de la normativa reguladora.

Normativa reguladora de les escoles de temps lliure

La nostra comunitat autònoma veu la necessitat de regular la formació de monitors i directors de temps lliure a mitjan dècada dels anys vuitanta. Per això, el 20 de març de 1984 es va publicar en el BOCAIB el Decret 16/1984, de 23 de febrer, sobre reconeixement d'escoles d'educadors de temps lliure.

Abans no estaven transferides les competències i es treballava amb algunes escoles reconegudes pel Ministeri de Cultura amb la normativa següent:

- Decret 2253/1974, de 20 de juliol, sobre l'organització i inspecció de campaments, albergs, colònies i marxes juvenils. Els campaments, albergs, centres de vacacions i colònies, així com les marxes de cap de setmana per etapes, tant masculins com femenins, en què participin menors de vint-i-un anys, en un nombre superior a sis, i que no tenguin un caràcter estrictament familiar, queden sotmeses a les normes del present Decret (BOE núm. 195, de 15 d'agost de 1974).

- Ordre de 25 de novembre de 1976 per la qual es determinen les condicions d'idoneïtat per dirigir campaments, albergs, colònies i marxes juvenils i s'autoritza la constitució d'escoles per a la formació d'especialistes en aquestes activitats (BOE núm. 287, de 30 de novembre de 1976).

El Decret 16/1984 va ser un punt de partida per regular el reconeixement i funcionament de les escoles, així com també el currículum dels cursos de monitor i director de temps lliure.

És important destacar que tota aquesta proposta formativa, així com també el desenvolupament d'activitats de lleure, s'emmarquen dins l'àmbit educatiu no formal. De fet, la normativa és desenvolupada, majoritàriament, per l'Administració pública lligada a direccions generals i a departaments de cultura i joventut.

L'abril de 1990 es publica l'Ordre del conseller adjunt a la Presidència, de dia 14 de març de 1990, relativa a cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil. Aquesta fou modificada per l'Ordre de la consellera de Presidència, de 13 de març de 1998. Aquesta normativa ha estat en vigor fins al setembre de 2018.

Val a dir que, durant vint anys, d'ençà que es varen publicar aquestes ordres, no hi ha hagut normativa reguladora nova pel que fa al funcionament de les escoles de temps lliure, tot i els canvis importants del sector, tant per l'oferta i la demanda de serveis abans comentats, com pel que fa a la configuració d'estudis i de disciplines universitàries i de formació professional en relació amb l'educació social i els serveis a la comunitat.

Com a conseqüència de les polítiques de joventut, canviants i subjectes a les adversitats econòmiques del país, s'ha postergat la publicació d'aquesta normativa, si bé hem de dir que s'ha assistit a la creació de diferents espais per al debat sobre la necessària regulació i professionalització (ens referim aquí a la qualitat formativa de professionals, independentment de si són remunerats o són voluntaris) del sector. En aquest sentit, es vol destacar la tasca desenvolupada per la UIB al llarg del 2005, quan es va crear una comissió amb personal tècnic de la UIB, representants d'escoles de formació de temps lliure i personal tècnic de la Direcció General de Joventut, per preparar un decret nou de regulació de les escoles de lleure.

Finalment, es publica el Decret 23/2018 que, en l'exposició de motius, destaca que la normativa reguladora fins aleshores, en matèria de joventut, ha estat «heterogènia, dispersa i complexa. Per tant, la voluntat ara és d'aportar simplicitat amb una única norma reguladora més àgil i entenedora».

El decret nou també diu que «adapta els cursos de monitor/a i director/a d'activitats d'educació en el temps lliure infantil i juvenil a la nova realitat de la formació en el lleure, sorgida arran de l'aprovació, en el marc de la Llei orgànica 5/2002, de 19 de juny, de les qualificacions i de la formació professional, dels certificats de professionalitat en aquesta matèria».

En el Quadre comparatiu 1 es poden veure les diferències i els canvis introduïts amb la regulació nova pel que fa a l'estructura i al funcionament de les escoles, així com els criteris d'avaluació. En els Quadres comparatius 2 i 3, el currículum dels cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil.

1. Finalitat normativa

La normativa que regulava les escoles fins ara tan sols desenvolupava l'estructura bàsica i els continguts dels cursos. El decret nou estableix que es considera oportú adequar els continguts dels cursos de lleure als certificats de professionalitat. «La voluntat és garantir una formació de qualitat i aplanar el camí cap a l'arribada d'acords amb altres comunitats autònomes que facilitin la mobilitat de les persones que vulguin treballar, tant de manera professional com voluntària, en aquest sector».

També aquesta regulació nova parla de la finalitat de les escoles que

ha de ser «la formació, el perfeccionament, l'especialització o el reciclatge en les activitats i les tècniques orientades a la promoció i l'adequada utilització dels temps lliure infantil i juvenil».

2. Procediment de reconeixement de les escoles

Per garantir la qualitat de les activitats de lleure infantil i juvenil, s'ha de vetlar, en primer lloc, pel procediment de reconeixement i funcionament de les escoles. En aquest sentit, el decret nou amplia considerablement tant els requisits i les obligacions d'aquestes escoles, com els mecanismes de control.

En volem destacar:

2.1 Requisits en matèria de recursos humans

Per ser director de l'escola, a més de la titulació universitària i el diploma de director de temps lliure o certificat de professionalitat de direcció i coordinació d'activitats de lleure (requisits fins ara), s'ha d'acreditar una experiència en l'àmbit del lleure, dinamització juvenil o animació sociocultural, remunerada o de voluntariat, de com a mínim sis mesos en els darrers tres anys.

S'estableixen per primera vegada requisits pel que fa a l'equip docent.

2.2 Requisits en matèria d'espai i instal·lacions

Més enllà de la presentació d'un informe sobre la infraestructura de què es disposa, estan delimitats els espais on s'ha de desenvolupar la part lectiva, garantir llocs per fer reunions i assegurar l'accés i la participació de persones amb discapacitat.

3. Currículum dels cursos segons les diferents normatives

L'objectiu d'aquest apartat és il·lustrar i comparar la informació que recull la normativa sobre els aspectes que defineixen el currículum, a partir de:

- L'Ordre del conseller adjunt a la Presidència, de dia 14 de març de 1990, relativa a cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil, modificada per l'Ordre de la consellera de Presidència, de 13 de març de 1998.

- El document elaborat per la UIB amb les orientacions metodològiques i criteris d'avaluació per als cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil (desembre de 2005). Aquest document de coordinació va possibilitar demanar crèdits de lliure configuració als estudiants universitaris que feien aquesta formació durant alguns cursos i a partir de 2005 (fins a l'arribada de la normativa nova reguladora de la reforma universitària).

- El Decret 23/2018, de 6 de juliol, pel qual es desplega parcialment la Llei 10/2006, de 26 de juliol, integral de la joventut. Aquest decret pel que fa a continguts dels cursos es remet al:
  - Curs de monitor/a: annex I, apartat 3, de l'RD 1537/2011, de 31 d'octubre, dels certificats de professionalitat de dinamització d'activitats infantils i juvenils de temps lliure (BOE núm. 297, de 10 de desembre de 2011).

- Curs de director/a: annex II, apartat 3, de l'RD 1697/2011, de 18 de novembre, per al certificat de professionalitat de direcció i coordinació d'activitats de temps lliure educatiu infantil i juvenil (BOE núm. 309, de 24 de desembre de 2011).

Taula 1.Comparativa de la normativa dels cursos de monitor i director de temps lliure.

Normatives i documents de referència	Ordre de 1990 / modificada per l'Ordre de 1998	Document UIB	Decret 23/2018
		Monitors de temps lliure	
Requisits d'accés	• Tenir 17 anys. Per fer les pràctiques, s'han de tenir 18 anys complits. • Graduat escolar o equivalent.		• Tenir 18 anys o complir-los dins la realització de la fase teòrica, abans de les pràctiques. • No estar inscrit en el Registre Central de Delinqüents Sexuals. • Tenir el títol de graduat/da en educació secundària obligatòria o equivalent.
Estructura del curs	Etapes formatives: • Formació teoricopràctica (100 h). El 80 % han de ser temes del programa normatiu i el 20 % pot ser formació específica de cada escola. • Pràctiques (80 h).		Etapes formatives: • Teòrica (150) • Pràctiques (160)
Total d'hores	180 h	200 h	310 h
Contingut	(No s'especifiquen les hores) Teòriques: 1. L'infant i el jove 2. Pedagogia 3. Metodologia educativa 4. Medi educatiu 5. Tècniques i recursos 6. Salut i sanitat 7. Problemàtica social 8. Marc d'actuació 9. Pràctiques: 80 hores	• Marc d'actuació en el lleure (4 h) • Coneixement de l'entorn i de la realitat social (8) • Psicologia (20 h): dinàmiques de grup i atenció a la diversitat • La persona monitora de temps lliure. Perfil i funcions (12 h) • Metodologies de treball i mitjans didàctics (26 h). Característiques de la intervenció educativa en el lleure • Educació en valors: ambiental i per la sostenibilitat Tècniques i recursos (26 h) • Marc legislatiu i institucional (4 h) Formació específica (20 h) Pràctiques (80 h)	D'acord amb l'annex I, apartat 3 de l'RD 1537/2011, de 31 d'octubre, pel que s'estableix el certificat professional de dinamització d'activitats (BOE núm. 297, 10 de desembre de 2011) Mòdul 1. Activitats d'educació en el lleure (60 h) Mòdul 2. Processos grupals i educatius (30 h) Mòdul 3. Tècniques i recursos (60 h) Mòdul de pràctiques (160 h)

Normatives i documents de referència	Ordre de 1990 / modificada per l'Ordre de 1998	Document UIB	Decret 23/2018
Condicions per fer l'etapa de pràctiques	S'han de fer en un campament, alberg, camp de treball o ruta, amb una durada mínima de set dies, o també en l'activitat continuada d'un moviment o d'una associació de temps lliure infantil o juvenil durant sis mesos com a mínim.		Desenvolupar les funcions pròpies d'un monitor en una o diverses activitats d'educació en el temps lliure infantil i juvenil, puntuals o continuades. 65 % directe amb infants i joves. 35 % preparació, reunions prèvies i elaboració memòria. Limitació hores en cas de pràctiques amb pernoctació: 10 h màxim en activitats discontínues i en cas de campaments 15 hores per dia. S'estableixen uns requisits i criteris d'avaluació de les pràctiques (també els convenis amb els centres de pràctiques).
Criteris d'avaluació	Cal tenir les dues parts valorades positivament. La participació de l'alumnat s'ha de valorar a partir de l'assistència, i no pot ser inferior al 85 % del total d'hores lectives de l'etapa. També l'aprofitament i la qualitat de participació proposats per cada escola. Assimilació dels continguts impartits. Idoneïtat del conjunt d'aptituds i actituds personals indispensables per dur a terme la tasca d'educador o educadora.		Haver assolit la qualificació d'apte o apta de cadascun dels mòduls. Haver cursat un mínim del 80 % de cada mòdul. Reunir aptituds i actituds de la idoneïtat per complir la tasca. S'ha d'establir un sistema i indicadors d'avaluació.
Altres			• Límit d'hores diàries de formació (10 h/dia) • Formació a distància: no pot ser superior al 33 % i menys del 50 % de cada mòdul. Les pràctiques no poden ser a distància. • Incorporació d'un apartat que faci referència als criteris metodològics (article 25).

Normatives i documents de referència	Ordre de 1990 / modificada per l'Ordre de 1998	Document UIB	Decret 23/2018
		Directors de temps lliure	
Requisits d'accés	Haver complit els 18 anys. Tenir el títol de monitor/a. Acreditar una experiència suficient a criteri de l'escola.		• Tenir el títol monitor/a o equivalent. • No estar inscrit en el Registre Central de Delinqüents Sexuals. • Tenir el títol de batxillerat o equivalent. • Tenir 18 anys en el moment de fer les pràctiques.
Estructura del curs	Etapes formatives: • Formació teoricopràctica (150 h): 80% del programa normatiu i 20 % de formació específica de l'escola • Pràctiques (100 h)		Etapes formatives: • Teòrica • Pràctiques
Total d'hores	250	250	320 h
Contingut	1. Àmbit psicopedagògic 2. Àmbit sociopolític 3. Àmbit filosòfic i prospectiva 4. Àmbit organitzatiu 5. Àmbit d'aprofundiment Pràctiques: 100 h	• Psicopedagogia (16 h) • Sociopolítica (12 h) • Intervenció educativa (34 h) • Sociologia (12 h) • El director. Perfil i funcions (56 h) • Aprofundiment (20 h) Pràctiques 100 h	D'acord amb l'annex II, apartat 3 de l'RD 1697/2011, de 18 de novembre, per al certificat de professional de direcció i coordinació d'activitats de temps lliure educatius infantils i juvenils (BOE núm. 309, de 24 de desembre) • Mòdul 1. Planificació (120 h) • Mòdul 2. Coordinació (80 h) • Mòdul pràctiques (120 h)
Condicions per fer l'etapa de pràctiques	S'han de fer a un campament, alberg, camp de treball o ruta, amb una durada mínima de deu dies o bé l'activitat continuada d'un moviment o d'una associació de temps lliure infantil o juvenil, durant sis mesos com a mínim. S'ha de presentar prèviament una planificació i, en acabar, una memòria.		Desenvolupar les funcions pròpies d'un monitor en una o diverses activitats d'educació en el temps lliure infantil i juvenil, puntuals o continuades. 65 % directe amb infants i joves. 35 % preparació, reunions prèvies i elaboració de la memòria. Limitació d'hores en cas de pràctiques amb pernoctació: 10 h màxim en activitats discontínues i, en cas de campaments, 15 h per dia. S'estableixen uns requisits i criteris d'avaluació de les pràctiques (també els convenis amb els centres de pràctiques).

Normatives i documents de referència	Ordre de 1990 / modificada per l'Ordre de 1998	Document UIB	Decret 23/2018
Criteris d'avaluació	Cal tenir les dues parts valorades positivament. La participació de l'alumnat s'ha de valorar a partir de l'assistència i no pot ser inferior al 85 % del total d'hores lectives de l'etapa. També s'ha de valorar l'aprofitament i la qualitat de participació proposats per cada escola, així com l'assimilació dels continguts impartits i la idoneïtat del conjunt d'aptituds i actituds personals indispensables per dur a terme la tasca d'educador o educadora.		Haver assolit la qualificació d'apte o apta a cadascun dels mòduls. Haver cursat un mínim del 80 % de cada mòdul. Reunir aptituds i actituds de la idoneïtat per complir la tasca. S'ha d'establir un sistema i indicadors d'avaluació.
Altres	Al marge de les hores lectives, cada alumne ha de fer un treball bé individual bé en grup reduït, sobre un tema del curs teoric-pràctic.		• Límit d'hores diàries de formació (10 h/dia) • Formació a distància: no pot ser superior al 33 % i menys del 50 % de cada mòdul. Les pràctiques no poden ser a distància. • Incorporació d'un apartat que fa referència als criteris metodològics (article 25).

Per acabar aquest apartat, cal fer referència a les altres especialitzacions de formació permanent, ja que moltes escoles ofereixen una oferta diversa en aquest sentit:

- L'Ordre 90/98 estableix que «aquest àmbit comprèn els cursos, cursets, monogràfics, seminaris o qualsevol altra activitat formativa que tengui com a objectiu l'especialització o reciclatge dels directors i monitors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil. Els participants monitors/directors titulats. La duració mínima del curs d'especialització serà de 25 hores mínim. Els seminaris, 8 h hores mínim. Els cursos de reciclatge. 25 h».
- El Decret 23/2018, en l'article 3, estableix que «poden dur a terme altres accions formatives complementàries orientades a la participació social de la joventut, la formació de persones que treballin amb infants i joves i aquelles altres que contribueixin a la consecució dels seus objectius».

Les escoles de formació de temps lliure en dades

La creació dels diferents serveis de lleure ha tengut com a conseqüència el sorgiment d'escoles lligades a les associacions, empreses o entitats que duen a terme aquests serveis i, per tant, formen els seus agents educatius

Taula 2.Comparativa del currículum dels cursos de monitor de temps lliure.

Ordre 1990 / modificada 1998	Decret 23/2018
1. L'infant i el jove 1.1. Esplai i temps lliure. Medi social concret 1.2. Psicologia evolutiva **2. Pedagogia** 2.1. Conceptes fonamentals de l'educació 2.2. Projecte educatiu 2.3. Plantejaments didàctics 2.4. El grup d'infants i de joves 2.5. L'infant i el jove amb unes necessitats educatives especials 2.6. El monitor 2.7. La dinàmica de grups **3. Metodologia educativa** 3.1. Definició i necessitats d'un mètode 3.2. Els diferents models metodològics 3.3. Aplicació de les diferents metodologies dins el camp del lleure **4. Medi educatiu** 4.1 Medi sociocultural 4.2 La natura **5. Tècniques i recursos** 5.1 Elements d'expressió i animació **6. Salut i sanitat** 6.1 Prevenció de la salut: higiene, dietètica i educació física 6.2 Primers auxilis **7. Problemàtica social** 7.1 Inadaptació social, drogodependència, delinqüència juvenil, atur… **8. Marc d'actuació** 8.1 Infraestructura i organització 8.2 Institucions i legislació bàsica a la joventut	**Mòdul formatiu 1. Activitats d'educació en el temps lliure infantil i juvenil (60 hores)** 1. Aplicació dels fonaments de l'educació en el temps lliure infantil i juvenil 2. Aplicació de processos educatius i socialitzadors en la infància i la joventut 3. Elaboració de projectes en les activitats d'intervenció en el temps lliure infantil i juvenil 4. Elaboració de la proposta d'activitats de temps lliure infantil i juvenil 5. Mètodes d'avaluació d'activitats de temps lliure 6. Estratègies i mètodes d'educació per a la salut **Mòdul formatiu 2. Processos grupals i educatius en el temps lliure infantil i juvenil (30 hores)** 1. Aplicació del desenvolupament psicosocial infantil i juvenil en les propostes d'activitats de temps lliure 2. Tècniques d'intervenció educativa en funció de la diversitat individual i grupal 3. Tècniques grupals en el desenvolupament d'activitats de temps lliure infantil i juvenil **Mòdul formatiu 3. Tècniques i recursos d'animació en activitats de temps lliure (60 hores)** 1. Valoració dels centres d'interès o eixos d'animació en l'aplicació de les tècniques i recursos d'animació 2. Tècniques d'animació, d'expressió i de creativitat 3. Tècniques pedagògiques del joc 4. Tècniques d'educació ambiental 5. Avaluació i prevenció de riscs en activitats mediambientals: seguretat i salubritat

propis. Aquest fet ha suposat la pèrdua de l'hegemonia dels moviments tradicionals de lleure de les Illes (centres d'esplai i associacions d'escoltes). Així mateix, dona valor a la formació. El decret actual, que suposarà per a les escoles un procés important d'actualització i de revisió dels continguts, pot ser una oportunitat per millorar la qualitat de la formació inicial i d'aprofundiment, així com també una possibilitat d'incorporar innovació i actualització pedagògica.

Segons Carnero (2006), «en la formación en el tiempo libre lo fundamental no es la exigencia de la acreditación codificada, no se persigue la capacitación como educadores de tiempo libre, sino que hay otras motivaciones importantes: formar a personas participativas, solidarias, trabajar el desarrollo personal, la confianza en las propias posibilidades que solo la educación en el tiempo libre ofrece, espacios para la reflexión social, política que no partidista en la línea de

Taula 3.Comparativa de la normativa del currículum dels cursos de director de temps lliure.

Ordre 1990 / modificada 1998	Decret 2018
1. Àmbit de psicopedagogia 1.1. Psicologia evolutiva 1.2. L'educador i el grup 1.3. Dinàmica de grups 1.4. Metodologia **2. Àmbit sociopolític** 2.1. Història de l'educació de temps lliure 2.2. El fenomen juvenil, evolució i problemàtica 2.3. Associacionisme 2.4. Polítiques de joventut 2.5. Animació sociocultural **3. Àmbit filosòfic i prospectiva** 3.1. Societat civil 3.2. Projecte educatiu 3.3. Perspectives de futur 3.4. Tècniques d'investigació social **4. Àmbit organitzatiu** 4.1. Planificació 4.2. Legislació 4.3. Administració **5. Àmbit d'aprofundiment** S'han de tractar temes de qualsevol aspecte del programa del curs	**Mòdul formatiu 1. Planificació, organització, gestió i avaluació de projectes educatius de temps lliure infantil i juvenil (120h)** 1. Unitat formativa 1. Contextualització del temps lliure infantil i juvenil a l'entorn social 1.1. Aplicació del concepte de temps lliure en diferents entorns infantils i juvenils 1.2. Aplicació d'estratègies educatives en el temps lliure 1.3. Disseny de projectes de temps lliure educatiu infantil i juvenil 2. Unitat formativa 2. Programació, execució i difusió de projectes educatius en el temps lliure 2.1. Disseny de plans i programes en les intervencions en el temps lliure 2.2. Aplicació de la normativa aplicable a projectes de temps lliure 2.3. Gestió de recursos en projectes de temps lliure 2.4. Coordinació amb altres agents 2.5. Aplicació d'accions de difusió del projecte de temps lliure Mòdul formatiu 2. Processos grupals i educatius en el temps lliure infantil i juvenil [ja cursat en el curs de monitors] Mòdul formatiu 3. Tècniques i recursos d'animació en activitats de temps lliure [ja cursat en el curs de monitors] **Mòdul formatiu 4. Coordinació i dinamització de l'equip de monitors de temps lliure (80 h)** 1. Aplicació de tècniques de dinamització a l'equip de monitors 2. Desenvolupament de tècniques per gestionar la informació i comunicació en l'equip de monitors i agents involucrats 3. Aplicació de tècniques de coordinació a l'equip de monitors 4. Desenvolupament d'habilitats tècniques

creación de una conciencia ciudadana y que el tratamiento de la interculturalidad en la formación de los educadores de tiempo libre debe ser un contenido transversal».

Podem veure l'evolució del creixement d'escoles de formació a partir del quadre següent, on consta la relació de totes les escoles reconegudes fins aleshores a la nostra comunitat autònoma, amb l'any que varen ser reconegudes, el nombre de directors i monitors titulats i l'any que se n'han donat de baixa. També hem

Taula 4. Dades d'escoles de Mallorca.

	Registre d'alta	Monitors/es	Dones	Homes	Directors/es	Dones	Homes	Baixa de registre
INSTITUT DE FORMACIÓ RAMON SERRA - ESCOLA DE L'ESPLAI	03/09/1984	3766	2536	1230	613	314	299	
CENTRE D'ESTUDIS DE L'ESPLAI	19/10/1984	1772	1223	549	283	157	126	
ESCOLA DE FORMACIÓ DEL MEGM	19/10/1984	786	428	358	258	121	137	
ESCOLA D'EDUCADORS/ES DE TEMPS LLIURE CREU ROJA JOVENTUT ILLES BALEARS	29/05/2000	734	589	145	8	7	1	
ESCOLA D'EDUCADORS DE TEMPS LLIURE ALBERTA GIMÉNEZ	10/07/2001	274	230	44				
ESCOLA PROFESSIONAL DE TEMPS LLIURE ESPORTS 85	19/07/2002	858	607	251	90	59	31	
ESCOLA D'EDUCADORS DE TEMPS LLIURE CLUB D'ESPLAI JOVENT	11/03/2003	32	20	12				19/09/07
ESCOLA DE TEMPS LLIURE SA DRECERA	12/03/2003	46	37	9				
ESCOLA D'EDUCADORS DE TEMPS LLIURE KAIRÓS	11/02/2004	844	690	154	74	61	13	13/12/16
ESCOLA BALEAR D'EDUCADORS DE TEMPS LLIURE	25/05/2004	640	504	136	51	37	14	
ESCOLA DE TEMPS LLIURE CEL OBERT	10/04/2005							04/10/07
ESCOLA DE FORMACIÓ I EDUCADORS INFANTIL I JUVENIL EN EL TEMPS LLIURE ESQUITXOS	10/03/2005	566	427	139				
CENTRE DE FORMACIÓ I ESTUDIS BASTIAN BALTASAR BUX	10/03/2005	307	230	77	74	49	25	02/12/15
ESCOLA BALEAR DE L'ESPORT (EBE)	01/04/2005	92						03/07/14
ESCOLA DE FORMACIÓ AMÉS	25/04/2005	1117	885	232	84	62	22	
CENTRE DE FORMACIÓ DEL LLEURE ARA ANEM!, ACCIÓ I RECERCA ASSOCIATIVA	15/12/2005	79	57	22	12	7	5	
ARAYA	14/02/2007							12/05/08

	Registre d'alta	Monitors/es	Dones	Homes	Directors/es	Dones	Homes	Baixa de registre
ESCOLA DE FORMACIÓ IBE	01/07/2008	485	352	133	125	82	43	15/03/18
ESCOLA D'EDUCADORS DE TEMPS LLIURE JAUME I	01/07/2008	26	15	11	15	8	7	
ESCOLA DE FORMACIÓ TOTH	10/05/2010	16	12	4				
ESCOLA DE FORMACIÓ CAMPUSESPORT	19/05/2010	672	498	174				
ESCOLA DE FORMACIÓ GLOBAL CENTRE D'ESTUDIS	05/12/2012	79	67	12	12	8	4	
ESCOLA DE FORMACIÓ ESPLAIS CALVIÀ	20/02/2013	20	18	2	2	1	1	
GIEM FORMACIÓN - ESCUELA DE TIEMPO LIBRE	12/03/2013	101	63	38				
ESCOLA DE FORMACIÓ LÚDIC	27/05/2013	25	22	3				
ESCOLA DE FORMACIÓ OMNIUM EDUCATIU	08/08/2013	84	60	24	11	6	5	
ESCOLA DE FORMACIÓ GRUP FLEMING	05/07/2013							13/02/15
ESCOLA DE FORMACIÓ ARTEMIS	12/09/2013							
ESCOLA DE FORMACIÓ ESPORT4LIFE	01/10/2013	18	10	8				14/04/16
ESCOLA DE FORMACIÓ ESPIRAL	26/02/2014							18/02/15
ESCOLA DE FORMACIÓ EMBAT	28/02/2014	57	37	20	4	3	1	
ESCOLA DE FORMACIÓ CASAL DE FORAVILA	07/03/2014	50	38	12	2	2		
ESCOLA DE FORMACIÓ PA I MEL	25/11/2014	29	23	6	5	5		
ESCOLA CENTRO 3 FORMACIÓ	26/11/2014							
ESCOLA D'EDUCADORS JOVENT	06/12/2015	42	27	15	7	5	2	
ESCUELA DE TIEMPO LIBRE CIUSABA	04/12/2016							
ESCOLA DE FORMACIÓ OCI I MÉS	03/09/2016	25	20	5				
ESCOLA D'EDUCADORS DE TEMPS LLIURE FONAESPORT	16/02/2016	17	13	4				
È TEMPS LLIURE	13/04/2016	84	60	24	6	4	2	

	Registre d'alta	Monitors/es	Dones	Homes	Directors/es	Dones	Homes	Baixa de registre
ESCOLA INTERNACIONAL DE MONITORS I DIRECTORS DE TEMPS LLIURE	07/05/2016	15	13	2				
ESCUELA DE FORMACIÓN DE OCIO Y TIEMPO LIBRE IBECON MALLORCA	07/05/2016							
ESCOLA DE FORMACIÓ I EDUCADORS INFANTIL I JUVENIL EN EL TEMPS LLIURE SA BALDUFA	19/04/2017							
ESCUELA DE TIEMPO LIBRE SPORTS MALLORCA	15/12/2016							
JIL FORMACIÓ	16/03/2017	10	9	1				
JOCS I LLETRES FORMACIÓ	16/03/2017							
LLEURE POLLENÇA	19/10/2017							
GRANJA ESCOLA ES MOLÍ	01/01/2018							
ESCOLA DE FORMACIÓ 3 POTES	13/02/2018							
DIC LLEURE	12/03/2018							
IDEAS	26/03/2018							
TEMPS LLIURE ACTIVITATS I FORMACIÓ	24/04/2018							
FUNDACIÓ PERE TARRÉS	17/12/2018							
		13768	9820	3856	1736	998	738	

Font: arxiu del Servei de Joventut del Govern de les Illes Balears (1986-2018) data del traspàs al Consell Insular de Mallorca en matèria de joventut i lleure.

inclòs alguns gràfics pel que fa a la diferència formativa entre dones i homes, i l'evolució de les altes i baixes de les diferents escoles.

D'aquest quadre crida l'atenció que, del total d'escoles, n'hi hagi aproximadament desset que no han titulat mai ni cap monitor o monitora ni director o directora. És cert que algunes han tingut una durada curta i es varen donar baixa, però catorze continuen d'alta i alguna amb una antiguitat superior a sis anys, temps més que suficient per haver fet algun curs.

El mateix succeeix amb els cursos de director. Hi ha dotze escoles que estan actives i no han fet mai un curs per a directors o directores. I algunes amb molts d'anys d'antiguitat.

En total, hi ha 1.425 directors/monitors titulats a Menorca des de l'any de les transferències en matèria de joventut al Consell de Menorca (2006) fins avui. No es tenen dades concretes per escoles fins a l'any 2009, ja que el registre de persones titulades no estava separat per escoles.

Gràfic 1. Distribució per sexes de persones titulades monitor i monitores a Mallorca.

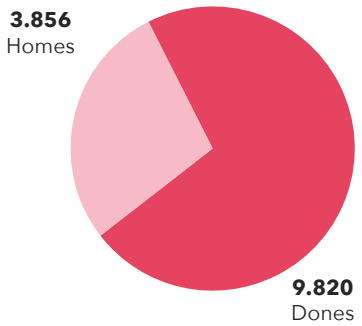

Font: elaboració pròpia

Gràfic 2. Distribució per sexes de persones titulades directors i directores a Mallorca.

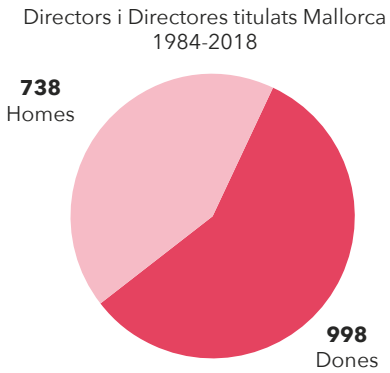

Font: elaboració pròpia

Gràfic 3. Percentatge de persones titulades per escoles.

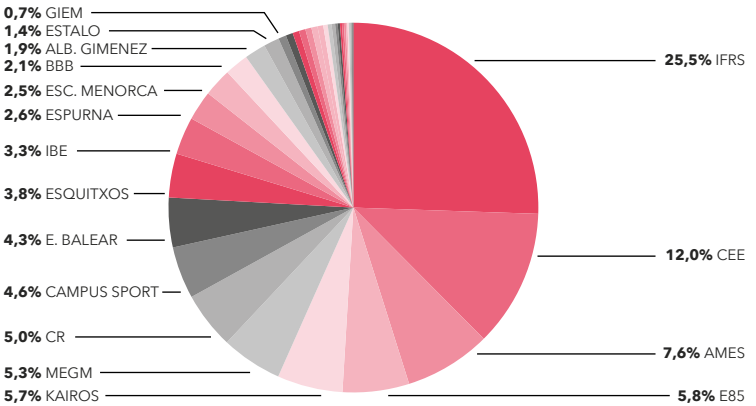

Font: elaboració pròpia

Taula 5. Relació d'escoles de Menorca.

Escola	Data de reconeixement	Nombre de directors/es	Nombre de monitors/es	Any de baixa escola de formació
BIOSPORT MENORCA-MENBIOS S.L	27/11/2007	15	80	
ARA ANEM MENORCA	12/02/2010	2	35	
FUNDACIÓ PER L'ESPORT BALEAR	23/10/2013	0	92	
ESCOLTES DE MENORCA	22/10/1986	71	506	

Font: Consell Insular de Menorca, arxiu del Servei de Joventut del Govern de les Illes Balears. Aquestes dades corresponen al període 1986-2019 en el cas dels Escoltes de Menorca, pel que fa a la resta d'escoles les dades són del període 2009-2019

Taula 6. Relació d'Escoles d'Eivissa.

Escola	Data de reconeixement	Nombre de directors/es	Nombre de monitors/es	Any de baixa escola de formació
ESCOLA DE TEMPS LLIURE PORTUS MAGNUS	22/10/1986	1	32	08/05/2003
ESCOLA DE TEMPS LLIURE S'ESTALÓ	02/08/1988	51	284	
ESCOLA D'EDUCADORS DE TEMPS LLIURE S'ESPURNA	10/07/2000	106	826	

Font: arxiu del Servei de Joventut del Govern de les Illes Balears (1986-2006) i Consell Insular d'Eivissa (2006-2019)

En el gràfic 4, es pot veure com durant gairebé setze anys es va mantenir el nombre d'escoles acreditades per Joventut: cinc, mentre que a partir de l'any 2000 el nombre d'escoles comença a augmentar.

Cada un d'aquests increments es produeix sempre uns anys abans que hi hagi algun canvi important en la legislació que ha d'afectar les escoles. Per exemple, l'any 2005 es va publicar el Decret d'activitats de temps lliure i, en aquesta legislatura, hi va haver un augment de nou escoles. A partir de 2007 i fruit de diverses converses entre les escoles i el Servei de Joventut, es comenta la possibilitat de fer canvis en les diferents normatives, els quals afectaran els monitors en pràctiques, així com també els requisits de les escoles de formació.

Si bé aquests canvis no es formalitzen fins a l'any 2018, es produeix l'augment més gran durant la legisla-

Gràfic 4. Evolució de les altes de les escoles de formació a les Illes Balears.

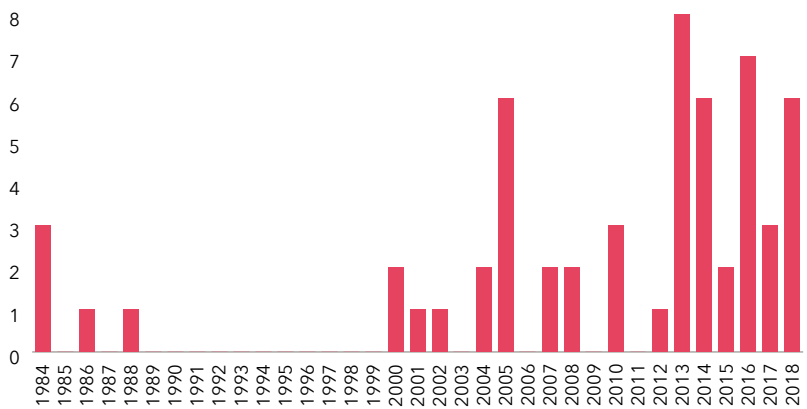

Font: elaboració pròpia

tura del 2011 al 2017, quan es donen d'alta desset escoles i, en la legislatura 2015-2019, un total de desset escoles més són reconegudes. Tot això per arribar a la xifra d'un total de seixanta escoles de formació reconegudes a les Illes avui dia.

Altres aspectes destacables del Decret 23/2018

Per la novetat, i també perquè pensam que és una necessitat, volem destacar dos aspectes que inclou la normativa nova.

Per una banda, es desenvolupa per primera vegada, en l'article 15, el cens d'escoles d'educació de temps lliure infantil i juvenil que preveu l'article 42 de la Llei 10/2006. Tal com diu l'article, aquest «és l'instrument de coneixement, planificació, ordenació i publicitat on s'han d'inscriure les escoles».

I per l'altra, es crea el Consell Assessor d'Educació en el Lleure de les Illes Balears com a òrgan de consulta i d'interlocució entre les administracions implicades i les escoles de temps lliure reconegudes.

Conclusions

Aquesta anàlisi presentada ha volgut ser un breu recorregut per l'evolució de la normativa que regula la formació en el món del lleure, així com també pel sorgiment de les diferents escoles. Aquesta és la nostra contribució històrica i normativa, amb la voluntat de ser un suport per a les escoles de les associacions de lleure i prestadores de serveis de joventut, ja que pot ajudar a entendre quin és el moment actual i com hi hem arribat.

Evidentment aquest treball es podria completar amb una comparativa quantitativa i qualitativa entre escoles. Quantitativa i estructural pel que fa a: oferta amb tipologia de cursos, durada, propostes de formació permanent, possibilitat d'homologació amb els certificats professionals, desenvolupament de les pràctiques, funcionament intern (claustres, consells escolars…), possibilitat d'ocupació posterior, normatives i reglaments de règim intern… I en l'àmbit més qualitatiu: criteris metodològics, criteris d'avaluació, recerca i innovació… Així mateix, és una proposta que queda oberta per a futurs articles o estudis en profunditat.

Ja hem comentat que la normativa reguladora actual té per finalitat garantir uns mínims de qualitat. Amb els quadres comparatius, ens hem fet una idea de les incorporacions noves. Així mateix, estudis posteriors poden recollir la casuística de les diferents escoles que s'adapten a les noves demandes socials de lleure, i això ens han de dur a un procés continuat de revisió i de debat.

Destacam la intenció, esmentada en el decret «d'arribar a acords amb els organismes competents perquè aquesta formació pugui ser reconeguda a través de procediments per acreditar les competències professionals adquirides a través de l'experiència laboral o de vies no formals de formació». La primera passa ja ha estat l'organització del currículum amb la proposta modular i amb l'equivalència d'hores.

Pel que fa a les dades, hem de dir que malgrat que tinguem fins avui les xifres de les escoles de temps lliure

reconegudes pel Govern de les Illes Balears i pels consells d'Eivissa i de Menorca, s'ha d'esmentar que no s'ha inclòs en aquest article cap dada dels centres que imparteixen els certificats de professionalitat de Dinamització d'activitats de temps lliure educatiu infantil i juvenil i el certificat de professionalitat de Direcció i coordinació d'activitats de temps lliure educatiu infantil i juvenil, ja que no tenen l'obligació de ser reconegudes per cap altra institució que no sigui el SOIB. Tampoc no s'hi han inclòs ni s'han analitzat les dades dels centres educatius que imparteixen el Grau Superior en Animació Sociocultural Turística.

Volem destacar, amb vista a la reflexió, el reconeixement important d'escoles de formació en el lleure registrat a la nostra comunitat autònoma, sobretot si atenem que comunitats molt més grans que la nostra, com Madrid tenen reconegudes 66 escoles, Castella i Lleó 82 escoles i Andalusia 105, totes elles amb molta més població juvenil que la nostra comunitat autònoma.

També volem remarcar la dificultat que ha suposat recollir les dades a Menorca i a Eivissa, que tenen la gestió dels censos d'escoles de temps lliure respectius des de l'any 2006, per la dispersió d'algunes dades, fet que ha dificultat poder analitzar-les de manera més acurada.

Tal volta es podria remarcar un aspecte poc desenvolupat que és el de la transparència. Poques escoles tenen una informació acurada en els webs respectius més enllà de la publicitat dels cursos.

Així mateix, i per acabar, volem comentar que més enllà de comparar ofertes d'escoles, la voluntat és ser un punt de partida per animar a crear un treball en xarxa entre escoles de formació, per compartir espais de formació, d'innovació, de recerca i de debat; per facilitar el procés d'acreditacions; per fer necessari el reconeixement social de la tasca dels monitors i directors de temps lliure; i per contribuir a millorar l'atenció i els serveis de lleure per als infants i joves de les Illes.

En aquest cas, aquesta tasca podria estar liderada pel nou Consell Assessor d'Educació en el Lleure de les Illes Balears.

Referències bibliogràfiques

- Antich, M. [*et al.*] (1995). *Cap a la professionalització de l'oci. Aproximació sociològica a les activitats d'estiu*. Palma: Universitat de les Illes Balears

- ATREYUD (2010). *Informe final necessitats formatives professionals temps lliure i sociocultural*.

- Carnero Peón, A. (2006). «La formación de educadores en el tiempo libre: campamentos y centros de vacaciones». *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 72, p. 87-91.

- Granero Chacón, C.; Lesmes Roldán, J. C. (2009). *Los campamentos de verano como modelo de actividades de tiempo libre*. Madrid: Estudios INJUVE [en línia] <http://www.injuve.es/observatorio/ocio-y-tiempo-libre/los-campamentos-de-verano-co-

mo-modelo-de-actividades-de-tiempo-libre-juvenil>

- Tomàs Humbert, M. (2004). «Evolució del marc legislatiu de les escoles de formació en el temps lliure a les Illes Balears». *Educació i cultura*, núm. 17, p. 175-193.

- Evolució legislativa a les Illes Balears [en línia] <https://www.tikitoki.com/timeline/entry/1229678/Temps-lliure-evoluci-legislativa-IB/>

16

Protocols de prevenció i d'atenció al suïcidi en infants i joves. Una revisió

CARMEN ORTE SOCIAS
MARÍA VALERO DE VICENTE
LYDIA SÁNCHEZ PRIETO
MARGA VIVES BARCELÓ
LLUC NEVOT CALDENTEY

Carmen Orte Socias. Catedràtica d'universitat de pedagogia de la inadaptació social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. IP del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Directora del Laboratori d'Investigació sobre Família i Modalitats de Convivència (LIFAC). Directora del Màster Universitari Intervenció Socioeducativa amb Menors i Família (MISO). Directora de l'Anuari de l'envelliment i codirectora de l'Anuari de l'educació de les Illes Balears. Ha dirigit i dirigeix projectes d'R+D i altres projectes de tipus educatiu i social, sobre els quals ha fet diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional. Des de 2003 és la investigadora principal en diversos estudis competitius sobre la prevenció del consum de drogues i altres conductes problemàtiques, sobre l'educació per a la competència familiar del Ministeri d'Economia i Competitivitat, i també de diverses investigacions europees en el context de la formació de persones formadores en prevenció de drogues, entre d'altres temes.

María Valero de Vicente. Doctora en Educació per la Universitat de les Illes Balears. Màster en Intervenció Psicològica en Àmbits Clínics i Socials amb Intensificació en Psicologia Clínica i Neuropsicologia, i Màster de Psicologia General Sanitària. Actualment és estudiant de doctorat en educació i membre del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES) de la Universitat de les Illes Balears. Entre els seus interessos destaquen el treball en competències familiars, els programes de prevenció basats en l'evidència i la prevenció de conductes de risc en la infància i l'adolescència.

Lydia Sánchez Prieto. Llicenciada en psicologia. Màster en Intervenció Socioeducativa en Menors i Família per la UIB i Màster en Intervenció Multidisciplinària per Trastorns de la Conducta Alimentària, Trastorns de la Personalitat i Trastorns Emocionals per la Universitat de València. Experta en intervenció en qualitat de vida de gent gran. És estudiant de doctorat en ciències de l'educació i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la Universitat de les Illes Balears. Les seves línies principals de recerca són els programes de prevenció basats en l'evidència, tècniques i estratègies d'intervenció psicològica i trastorns de la conducta alimentària.

Marga Vives Barceló. Llicenciada en psicopedagogia i doctora amb menció europea en ciències de l'educació per la UIB. Doctora contractada del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Anteriorment, mestra, membre i coordinadora de l'equip de suport de diferents centres educatius. Entre les seves línies de recerca destaquen l'aprenentatge al llarg de tota la vida, la inadaptació infantil i juvenil i la gestió de conflictes. Participant com a experta en la creació del Protocol de prevenció, detecció i intervenció de l'assetjament escolar de les Illes Balears (Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar). Membre del grup d'investigació GIFES de la UIB.

Lluc Nevot Caldentey. Graduada en treball social i Màster en Intervenció Socioeducativa en Menors i Família per la Universitat de les Illes Balears (UIB) i postgraduada en intervenció familiar sistèmica pel Centre de Teràpia Familiar i de Parella de Barcelona (KINE). Actualment és doctoranda en ciències de l'educació per la UIB i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Amb anterioritat, valoradora de dependència per a la Fundació d'Atenció i Suport a la Dependència i de Promoció de l'Autonomia Personal de les Illes Balears i treballadora social a l'àmbit de la monoparentalitat en risc d'exclusió social. Les seves principals línies d'investigació s'emmarquen en la prevenció de conductes de risc infantils i juvenils, i en la promoció de l'autonomia de la gent gran.

Resum

Aquest capítol pretén continuar la línia de treball iniciada en *l'Anuari de la joventut 2018* sobre el suïcidi en infants i joves. Conscients de la importància d'aquesta realitat, sovint silenciada, es fa una anàlisi de les línies principals d'actuació i d'orientacions a nivell internacional, a través de l'Organització Mundial de la Salut i a nivell europeu.

Aquestes línies generals ens ajudaran a disposar de criteris per poder analitzar els protocols de prevenció i d'intervenció en suïcidi i en ideació o planificació suïcida en infants i joves de les diferents comunitats autònomes, amb atenció especial a si es disposa o no d'una atenció específica envers els infants i joves.

Com s'ha pogut comprovar, a totes les comunitats no hi ha els plans o protocols esmentats per a població infantil i juvenil, però sí hem pogut constatar que la majoria provenen de l'àmbit sanitari, si bé en alguns territoris ja disposen, com a element basat en l'evidència, de protocols interdisciplinaris, bàsicament relacionats amb l'àmbit educatiu.

Cal, doncs, seguir avançant, ampliant l'àmbit de prevenció i d'intervenció a tota la comunitat, especialment a familiars i, sobretot, als iguals, pilars bàsics a l'adolescència, sense deixar de banda tots els àmbits on un infant o jove pot manifestar conductes o ideari suïcida: espais d'oci, esportius, comunitaris, etc.

Paraules clau

Suïcidi / Protocols / Joventut.

Resumen

El presente capítulo pretende continuar la línea de trabajo iniciada en el *Anuari de la Joventut 2018* sobre el suicidio en niños y jóvenes. Conscientes de la importancia de esta realidad, a menudo silenciada, se realiza un análisis de las principales líneas de actuación y orientaciones a nivel internacional, a través de la Organización Mundial de la Salud, y a nivel europeo.

Estas líneas generales, nos ayudarán a disponer de criterios para analizar los protocolos de prevención e intervención en suicidio y en ideación o planificación suicida en niños y jóvenes de las diferentes comunidades autónomas, con especial atención a si se dispone o no, de una mención específica sobre este colectivo.

Como se ha podido comprobar, no todas las comunidades disponen de dichos planes o protocolos para la población infantil y juvenil, pero sí hemos podido constatar como la mayoría provienen del ámbito sanitario, si bien en algunos territorios ya disponen, como elemento basado en la evidencia, de protocolos interdisciplinares, básicamente relacionados con el ámbito educativo.

Debemos pues, seguir avanzando, ampliando el ámbito de prevención e intervención a toda la comunidad, especialmente a familiares y, sobre todo, a los iguales, pilares básicos en la adolescencia, sin dejar de lado a todos los ámbitos donde un niño o joven puede manifestar conductas o ideario suicida: espacios de ocio, deportivos, comunitarios, etc.

Palabras clave

Suicidio / Protocolos / Juventud

Contextualització / fonamentació teòrica

La joventut és una etapa en la qual es produeixen canvis nombrosos i importants des del punt de vista biopsicosocial, que tindran impacte en el desenvolupament i en la consolidació de la identitat adulta. Es tracta d'un moment vital d'especial rellevància per a l'adquisició de patrons d'afrontament personal, que en gran manera prediuen el benestar futur (Mirkovic *et al.*, 2015; Sánchez, Domínguez, Alfonso, i González, 2015). Aquest període de vulnerabilitat requereix d'atenció específica i especialitzada, per fer front als riscos, però també per posar en valor aquells aspectes més positius. Per això, no és d'estranyar que la promoció i l'educació per a la salut mental dels joves constitueixi un dels desafiaments més importants en relació amb la prevenció de les conductes auto-lesives i suïcides (Kuosmanen, Clarke, i Barry, 2019).

A nivell mundial, és la segona causa de mort entre els joves de 15 i 29 anys (Organització Mundial de la Salut, OMS, 2018). Es tracta d'un problema de salut pública global, que afecta especialment els països d'ingressos mitjans i baixos, però que també té una incidència important en països amb ingressos alts. En l'última dècada, és quan el suïcidi ha començat a visibilitzar-se des d'una perspectiva preventiva, amb la intenció de modificar les perspectives adoptades que mantenen el suïcidi com a tema tabú (Navarro-Gómez, 2017).

La prevenció del suïcidi: un objectiu global

L'OMS (2012, 2018) reclama, des de fa anys, als governs que continuïn amb els esforços per generar plans nacionals de prevenció del suïcidi i assumeixin la responsabilitat de protegir la població enfront d'aquest problema de salut pública. El 2012, l'Assemblea Mundial de la Salut va presentar a Ginebra el Pla d'Acció sobre Salut Mental 2013-2020 (OMS, 2013), en el qual la prevenció i el tractament adequat del suïcidi era un dels compromisos prioritaris. Assenyalen que es tracta d'un problema que afecta en gran manera els col·lectius més vulnerables (inclosa la joventut). Sostenen que les xifres de què es disposen estan subestimades, a causa de la falta de sistemes de vigilància i les atribucions errònies d'alguns suïcidis, que són interpretats com a accidents. A més, a causa de la varietat àmplia de factors de risc associats, és necessària la participació activa de diversos agents socials i institucions, ja que no es tracta d'un problema únicament de l'àmbit sanitari. El pla d'acció presenta el repte mundial de reduir un 10 % la taxa de suïcidis per al 2020 als països membres (OMS, 2013).

Un dels elements claus de la prevenció és l'avaluació i la detecció del nivell de risc que presenta una determinada persona (Cáceda, 2014). En el cas de la població infantojuvenil, alguns dels indicadors de risc poden passar inadvertits, tant per a la família com per als professionals de la salut, i, a més, s'observa que el jovent es presta en menor disposició a demanar ajuda (Bustamante i Florenzano, 2013). D'aquí la necessitat d'implicar la institució educativa com una de les peces clau en els plans de prevenció específics per a aquesta població (Constanza *et al.*, 2017; Boccio, 2015). Destaquen els programes de prevenció basats en l'escola, que

han demostrat l'eficàcia per reduir els factors de risc i augmentar els factors de protecció, aconseguint disminuir les temptatives i els suïcidis consumats (Constanza *et al.*, 2017; Balaguru, Sharma, i Waheed, 2012). Així mateix, els programes que combinen més d'una intervenció i que disposen de diferents nivells de prevenció (primària, secundària i terciària) han de considerar-se estratègies de primera elecció (Van der Feltz-Cornelis *et al.*, 2011).

La rellevància d'aquests protocols es vincula amb les prevalences elevades de suïcidi, amb la falta d'atenció que reben les persones amb pensaments suïcides i amb la dificultat per detectar factors de risc (OMS, 2018; Pitman, Osborn, King, i Erlangsen, 2014; Costanza *et al.*, 2017). La falta d'instruments, estratègies i recursos que provenguin des de la investigació provoca que els professionals sovint hagin de recórrer a eines pròpies i queden fora de la cobertura. La falta de formació, de directrius i l'ajuda escassa dels superiors són alguns dels aspectes que reverteixen en l'atenció a la prevenció del suïcidi (Chan, Chien i Tso, 2009). També s'assenyala la importància de disposar d'instruments de cribratge d'ús i interpretació fàcils (Betz *et al.*, 2015).

En resposta a aquestes dificultats,

l'Organització Mundial de la Salut (OMS, 2018) presenta algunes recomanacions per construir estratègies de prevenció efectives: a) identificar els agents implicats i interessats; b) analitzar detalladament la situació; c) avaluar la demanda i disponibilitat de recursos; d) aconseguir el compromís polític; e) abordar l'estigma i f) augmentar la conscienciació (OMS, 2018).

Objectiu i metodologia

Aquest treball té com a objectiu principal l'anàlisi detallada dels protocols existents en l'àmbit local, nacional i internacional, sobre l'atenció i la prevenció del suïcidi en infància i adolescència. Aquesta revisió ens permet recollir informació sobre criteris de classificació, instruments i procediments d'avaluació, pautes d'actuació i recursos disponibles. A la vegada, permet fer una proposta dels elements clau que s'han d'incloure en protocols eficaços dirigits a la població infantojuvenil.

Es tracta d'una recerca que continua el treball iniciat en el capítol publicat en l'anterior *Anuari de la joventut 2018* (Orte, Sánchez, Vives, Valero i Nevot, 2018). La metodologia utilitzada s'ha fonamentat en la revisió narrativa i l'anàlisi descriptiva.

Resultats

Internacional

L'OMS defineix el marc estratègic per implementar un pla/protocol de prevenció del suïcidi orientat als responsables polítics, el qual es desenvolupa en deu estratègies clau:

1. Identificar parts interessades per desenvolupar una estratègia nacional
2. Emprendre una anàlisi de la situació del país (barreres i solucions)
3. Avaluar recursos (humans i financers; disponibilitat i accés)
4. Assolir el compromís polític (líders estatals i locals)
5. Abordar l'estigma per constituir-se com a barrera per accedir a serveis de prevenció del suïcidi
6. Augmentar la consciència: cercar suport dels mitjans. El públic re-

quereix una comprensió del problema i la necessitat d'intervenció. Participació dels interessats i de les comunitats
7. Objectius clars de l'estat: plantejament de diversos objectius paral·lels i interconnectats
8. Identificar factors de risc i de protecció
9. Seleccionar intervencions efectives (universals, selectives i indicades)
10. Millorar el registre de casos i fer investigacions.

En darrera instància, cal esmentar que *Centers for Disease Control and Prenvetion's* (CDC) estableix en l'*Strategic Direction for the Prevention of Suicidal Behavior* (s.f.) un conjunt d'accions a considerar, de manera global, a l'hora de prevenir aquesta problemàtica.

En l'àmbit **europeu**, cal citar tres documents: el primer, el *Programa Europeu contra la Depressió i Prevenció del suïcidi*, no esmenta específicament el col·lectiu infantil i juvenil com a col·lectiu prioritari d'atenció i de prevenció; en canvi, el segon, l'*European Alliance Against Depression* (EAAD) (2016), reflecteix la necessitat d'identificar els símptomes relacionats amb la depressió en el col·lectiu adolescent. A més, inclou un seguit de mesures basades en l'evidència en programes de prevenció suïcida multinivell i quatre nivells d'enfocament d'EAAD per a la prevenció del suïcidi, que cal esmentar en aquesta revisió: (1) incrementar la consciència pública sobre la depressió pot ajudar a prevenir el suïcidi; (2) formar els professionals en general, ajuda a millorar la detecció i el tractament de la depressió; (3) focalitzar l'ajuda en els grups d'alt risc, per prevenir repetició d'actes suïcides; (4) restringir l'accés a mitjans letals; (5) combinar diferents estratègies de prevenció efectiva i recomanable per a polítiques i investigacions. Aquestes estratègies es desenvolupen en quatre nivells:

1. Cooperació amb professionals d'atenció primària i salut mental
2. Campanyes de sensibilització
3. Cooperació amb facilitadors comunitaris i persones amb idees suïcides
4. Suport a pacients, grups d'alt risc i els seus familiars

En tercer lloc, l'*European Regions Enforcing Actions Against Suicide* en el document *Directrius d'actuació per a la prevenció, intervenció i postvenció del suïcidi en l'entorn escolar* disposa de quatre estratègies de prevenció del suïcidi en les polítiques de salut escolar i de quatre instruments útils a l'hora de desenvolupar aquestes estratègies.

Nacional

A nivell de Govern espanyol podem destacar l'*Estrategia de Salud Mental* i el *Plan de Prevención del Suicidio*. Des del Govern, es pretén elaborar un pla integral de prevenció del suïcidi i del maneig de la conducta suïcida.

El *Manual de prevenció, intervenció i postvenció de la conducta suïcida de la Fundació de Salut Mental Espanya*, fet el 2014, dedica un capítol específic a la prevenció i intervenció en la conducta suïcida en la infància i l'adolescència. Específicament, inclou un apartat orientat a l'avaluació i a la valoració del risc suïcida en la infàn-

cia i l'adolescència, que protocol·litza les actuacions a fer si l'infant o jove ha contactat amb el sistema sanitari, amb la ideació suïcida o amb el supòsit que ja hagi tengut un intent de suïcidi previ. El manual descriu les entrevistes clíniques a fer, així com els instruments psicomètrics que poden complementar aquesta entrevista. La prevenció, seguint el manual, és necessari fer-la a nivell familiar, escolar, d'amistats... i dedica dos apartats a la influència de les noves tecnologies (Internet i suïcidi i ciberassetjament).

Mitjançant els protocols de l'Associació Espanyola de Psiquiatria Infantojuvenil (2008) es faciliten una sèrie d'eines per avaluar el risc suïcida en aquest col·lectiu i una guia orientativa per explorar l'infant/adolescent suïcida, que es basa en set passes. En qualsevol cas, es disposa també de les *Recomanacions per desenvolupar un pla d'actuació per a la prevenció del suïcidi*, que planteja com a objectius, en termes de prevenció de risc suïcida adolescent: proporcionar informació sobre la conducta suïcida (1); identificar senyals d'alerta (2); formes d'actuació (3); llocs de referència (4); afrontar el dol a l'aula (5).

A continuació, es detallen els protocols vigents per comunitats autònomes, centrats en la intervenció i la prevenció del suïcidi; es fa esment especial en si treballen, de forma específica, amb la població infantojuvenil:

Andalusia: el document principal que regula la prevenció i intervenció en suïcidi està integrat en el *III Plan Integral de Salud Mental* (2016-2020) de la Conselleria de Salut del Govern. Complementàriament, es treballa amb un protocol d'urgències hospitalàries davant conductes suïcides (España & Férnandes, 2010). Cal destacar la importància que es dona als familiars, també se'ls inclou en el títol de la guia que deriva del Pla (*Guía sobre la prevención del suicidio para personas con ideación suicida y familiares*). Tornant al *Plan Integral*, cal destacar l'objectiu 3, relacionat amb la línia de detecció, atenció i recuperació, que es dedica a la detecció precoç i a l'atenció a la població infantil i adolescent; per aconseguir l'objectiu i els objectius específics, es plantegen fins a tretze línies d'acció dirigides, entre d'altres, a detecció precoç a través de programes intersectorials, reforç de programes ambulatoris o desenvolupament d'accions conjuntes amb altres plans integrals (obesitat infantil, diabetis o malalties rares, entre d'altres).

Aragó: disposa del *Plan de Salud Mental* (2017-2020) del Departament de Sanitat. Dins l'estratègica 2, anomenada «Garantizar la autonomía y desarrollo de las personas con trastornos de salud mental mediante una atención de calidad, integral, con continuidad y comunitaria», es desenvolupa el projecte nou, centrat en casos de trastorn mental greu infantojuvenil, on existeixen tres objectius relacionats amb crear una xarxa interdisciplinària per a la detecció correcta, disposar de recursos i programes especialitzats i donar una atenció basada en la cooperació i coordinació entre els diferents serveis comunitaris, educatius, de justícia juvenil i sanitat.

Principat d'Astúries: el *Protocolo de detección y manejo de casos con personas con riesgo de suicidio* (2018), establert per la mateixa Conselleria de Sanitat, explica tres possi-

bles situacions per a l'actuació: des d'atenció primària (incloses urgències primàries), urgències hospitalàries i pacients en seguiment després de la derivació d'atenció primària; en aquest protocol no s'especifica el treball amb infants i joves. Aquest protocol complementa el *Plan de Salud Mental 2015-2020*, on es desenvolupa el protocol d'intervenció i de maneig de persones amb risc de suïcidi (on es preveu el *Programa de Prevención del Suicidio*) (Conselleria de Sanitat, s/d.) Les darreres informacions, en data de redacció de l'article, ens porten a descriure el *Plan de Salud del Principado de Asturias 2019-2030. Poblaciones sanas, personas sanas*, (Conselleria de Salut juntament amb l'Observatori de Salut d'Astúries), on sí que es cita com a fita reduir el suïcidi, però no es concreten estratègies amb joves.

Canàries: aquesta comunitat autònoma no disposa d'un pla com a tal, però sí preveu un document marc anomenat *Salud Mental en Atención Primaria. Recomendaciones para el abordaje de los trastornos más prevalentes* (2008), que en l'annex 6 preveu com abordar el suïcidi en atenció primària. Respecte al jovent, el 2006, a través del *Programa de atención a la salud mental infanto-juvenil de la Comunidad de Canarias*, ja es mencionava el treball en infants i joves sobre suïcidi; document encara visible al web institucional del Servei Canari de la Salut. El document més actual localitzat és el *Protocolo de actuación del suicidio en atención primaria*, que referencia que es va actualitzant en funció de les evidències científiques que van apareixent sobre el tema i que es pot consultar en el web de la Conselleria de Sanitat.

Cantàbria: es treballa a partir del *Plan de Salud Mental de Cantabria (2015-2019),* creat per la Conselleria de Sanitat i Serveis Socials. S'hi pot destacar la identificació dels infants i joves com un dels col·lectius vulnerables, per tant, es presenta com a objectiu desenvolupar programes per a la formació en habilitats d'afrontament i de maneig de situacions d'estrès i, alhora, desenvolupar programes de formació, sensibilització per al professorats, educadors, bombers, policies i altres figures significatives, a l'entorn de persones en risc. Es fa una incidència especial en l'atenció als trastorns mentals en adolescents i joves.

Castella-la Manxa: actualment aquesta comunitat disposa del *Plan de Salud Mental de Castilla-La Mancha 2018-2025*, document marc des d'on es preveu la necessitat d'aplicar estratègies de prevenció del suïcidi, millorant la resposta davant autolesions i conductes suïcides, especialment en grups de risc; arran d'aquesta realitat, es va elaborar el document *Estrategia de prevención el suicidio y la intervención ante tentativas autolíticas* (2018), coordinat pel Grup Regional de Treball sobre Prevenció del Suïcidi a Castella-la Manxa, que té com a línia estratègia 3 la prevenció del suïcidi i la intervenció davant conductes autolítiques en població infantojuvenil, i preveu com a objectiu general millorar el coneixement sobre el suïcidi en població menor d'edat, afavorint la coordinació entre conselleries d'edu-

cació, de sanitat i de benestar social; treballant clarament en coordinacions interinstitucionals.

Castella i Lleó: la Direcció General d'Assistència Sanitària (2018) estableix un pla d'acció per a la prevenció i coordinació multidisciplinària. Va dirigit a diferents professionals de l'àmbit sanitari. L'estratègia principal de prevenció que presenten és l'entrevista clínica i la valoració del risc, mitjançant instruments específics per a l'avaluació del risc de suïcidi: Mini Suicidio (Sheehan *et al.*, 1997) i Escala Sad (Patterson, *et al.*, 1993). Dins del document també s'enumeren els factors de risc (separats en individuals, familiars i contextuals, i uns altres), signes d'alarma i factors de protecció. Quant als plans protocol·laris a seguir, detallen actuacions en atenció primària, en els servei d'urgències i en els serveis de salut mental. En relació amb els aspectes específics relacionats amb el jovent, criden l'atenció sobre l'edat i assenyalen que els períodes amb major risc de suïcidi consumat són l'adolescència i els majors de 65 anys.

Catalunya: el codi risc de suïcidi (CRS, 2015) va ser elaborat per CatSalut i el Departament de Salut, i l'àmbit d'aplicació és el sanitari. Es tracta d'un protocol que pretén «disminuir la mortalitat per suïcidi, augmentar la supervivència de la població atesa per conducta suïcida i prevenir la repetició de temptatives suïcides» (Fernández de Sanmamed *et al.*, 2018, p. 19). Presenta un instrument per a l'avaluació del risc (Mini *International Neuropsychiatric Interview* (Mini). Estableix una sèrie de fases per guiar l'actuació: la primera fase implica l'avaluació inicial per detectar la situació de risc; la segona és de seguiment proactiu i la tercera és de seguiment preventiu longitudinal de dotze mesos.

Galícia: el *I Plan de Prevención del Suicidio* exposa les línies estratègiques a seguir des dels àmbits sanitaris, educatius i sociocomunitaris. Proposen set línies estratègiques: 1) coordinació interinstitucional; 2) sensibilització i disminució de l'estigma; 3) prevenció i abordatge de la conducta suïcida; 4) limitació dels mitjans letals; 5) formació de professionals; 6) postintervenció en supervivents; 7) recerca i alerta epidemiològica. Respecte als aspectes específics dirigits a població infantojuvenil, incideixen a assegurar una resposta ràpida i eficaç per als pacients en risc, sent menors els temps de resposta en el cas d'infants i joves. També, assenyalen que en pacients adolescents, es recomanen teràpies en format grupal i específiques, com la teràpia dialecticoconductual en trastorn límit de la personalitat i teràpia cognitivoconductual en trastorn depressiu major. A més, el *Protocolo de Prevención, Detección e Intervención do Risco Suicida no* Ámbito *Educativo* (Junta de Galícia, 2015) és un protocol específicament enfocat a professorat, equips d'orientació, direcció i comunitat escolar en general. Presenta detalladament factors de risc (individuals, familiars i contextuals), elements per determinar quan una situació és de risc, senyals d'alarma, grups de major vulnerabilitat, factors de protecció (família, estil cognitiu i de personalitat, escolars, culturals i sociodemogràfics). Les estratègies de

prevenció es divideixen en primària, secundària i terciària.

Extremadura: disposen de dos documents rellevants, elaborats per la Conselleria de Sanitat i Polítiques Socials (2017) i per Salut Mental d'Extremadura (2018). El primer és el *III Plan Integral de Salud Mental de Extremadura 2016-2020*, dirigit a l'àmbit sanitari i comunitari. Estableix com a estratègies de prevenció: la detecció precoç del risc de suïcidi, l'augment de la sensibilitat social sobre el suïcidi i la promoció de la salut mental. Un aspecte que cal assenyalar és la importància dels programes en els centres escolars per prevenir l'assetjament, el ciberassetjament escolar, el consum de substàncies, la millora d'habilitats socials, la resolució de problemes i el reforç de l'autoestima i la resiliència en infants i adolescent. El segon document, el *I Plan de Acción para la Prevención y Abordaje de las Conductas Suicidas en Extremadura* (2018), es dirigeix especialment a l'àmbit sanitari i comunitari, als professionals d'atenció primària i de salut mental. Quant a les intervencions protocol·làries, esmenten la creació d'un «codi de suïcidi», en el qual s'estableixen les diferents actuacions a dur a terme (avaluació del risc, derivació al servei més adequat, seguiment en les 72 hores següents, etc.). Les intervencions que ofereixen se centren en formació contínua per a professionals, elaboració i difusió de documents informatius i elaboració d'informes anuals. En relació amb les propostes específiques per a població infantojuvenil, proposen l'elaboració i la difusió d'una guia d'acció tutorial per promocionar la salut mental en l'àmbit educatiu, en coordinació amb el sistema educatiu.

Comunitat Valenciana: disposa del *Pla de Prevenció del Suïcidi i Maneig de la Conducta Suïcida*. L'objectiu principal del Pla és millorar la formació de professionals d'atenció primària, urgències i emergències, dels professionals que treballen fonamentalment en l'àmbit de la salut mental i també d'altres sectors com l'educació, serveis socials o policia. L'estratègia de detecció dels factors de risc se centra a desenvolupar un enfocament multisectorial, que abordi els grups diversos de població i els seus contexts. Inclou diferents mesures d'actuació, per millorar la detecció de la depressió en la població infantojuvenil en l'àmbit educatiu, millorar la detecció del risc de suïcidi dels fills i filles en edat infantoadolescent de víctimes de violència de gènere, millorar la coordinació entre serveis sanitaris, socials, educatius… i crear programes de conscienciació i formació per a professionals de l'ensenyança, serveis socials i altres agents comunitaris, per treballar en factors de risc del jovent (assetjament escolar, addiccions, víctimes d'homofòbia, etc.). També preveu la creació de comissions de coordinació entre educació i salut mental que incloguin, entre d'altres, la implantació de protocols d'atenció per a les persones amb conducta suïcida en les unitats de salut mental i unitats de salut mental infantil i adolescent.

La Rioja: com a recurs d'aquesta comunitat s'identifica el *III Plan Estratégico de Salud Mental de La Rioja 2016-2020*. L'objectiu principal és disminuir les temptatives i les taxes de suïcidis, així

com intervenir directament amb els familiars, els amics i l'entorn dels pacients que es troben en risc. En concret, s'estableix una línia estratègica de prevenció del suïcidi. Es vincula el suïcidi amb diferents factors de risc, entre els quals destaquen els trastorns mentals greus (TMG). Especialment, es fa referència al trastorn depressiu major, trastorns de la conducta alimentària i trastorns d'abús de substàncies. La intervenció principal es vincula amb el desenvolupament d'un grup d'experts, la creació de formació per als professionals i de programes d'actuació directa per a pacients.

Comunitat de Madrid: disposa de múltiples recursos en la prevenció de la conducta suïcida. Per començar, s'identifiquen el *Plan Estratégico de Salud Mental de la Comunidad de Madrid (2018-2020)* i, més específicament, el *Plan de Infancia y Adolescencia de la Comunidad de Madrid (2017-2021)*. Amb una finalitat educativa, sensibilitzadora i funcional, es desenvolupa també la *Guía de autoayuda. Prevención del suicidio ¿qué puedo hacer?* En aquest cas, s'orienta els familiars i l'entorn de les persones en situació de risc. S'ofereixen pautes clares i dinàmiques sobre què fer si es troben amb un estat d'ànim molt baix o si desenvolupen ideologia suïcida. Com a punts destacats, la guia assenyala que es vigili la conducta no verbal de les persones afectades i dota d'estratègies per poder actuar. En la mateixa línia, la comunitat de Madrid també elabora la *Guía para la prevención de la conducta suicida dirigida a docentes*; es tracta d'un recurs molt similar al previ, però orientat a detectar senyals d'alarma entre l'alumnat. L'assetjament escolar i el ciberassetjament escolar són destacats com uns dels factors de risc principals, i s'instrueix a reduir-los a partir d'alumnat col·laborador i tutors de confiança.

Regió de Múrcia: coincidint amb la comunitat de Madrid, a Múrcia es destaca l'actuació dirigida a docents, a l'intervenir directament amb joves. En concret, el recurs denominat *Protocolos de apoyo inmediato y coordinado a víctimas escolares* (AVE), on hi ha un apartat per a persones que tenen conductes autolítiques. Cal recordar, com es va explicar a Orte *et al.* (2018), que l'assetjament escolar i les conductes autolítiques són factors de risc rellevants. En la guia es destaca el fenomen iceberg de la conducta suïcida, que fa referència al fet que per cada suïcidi consumat poden existir entre cinc i deu temptatives fracassades, així com l'efecte Werther, que verifica l'efecte de contagi o suggestió del suïcidi.

Comunitat Foral de Navarra: la Comunitat Foral de Navarra disposa del *Plan de salud mental (2019-2023*) genèric, que engloba actuacions diferents i que actua com a marc de referència. Però, més específicament, també disposa del *Protocolo de colaboración interinstitucional. Prevención y actuación ante conductas suicidas* del Govern de Navarra (2014). El protocol fa una anàlisi exhaustiva de les variables precipitants, desencadenants, protectores i de risc dels possibles intents suïcides. Es diferencia entre intervenció primària i secundària i es recalca que els factors de risc associats a la intervenció secundària són intents previs de suïcidi, història de suïcidis familiars, antecedents de trastorns mentals, variables personals

que provoquen un malestar elevat, entre altres. Un altre element a destacar és el desenvolupament d'actuacions després de la defunció d'una persona que s'ha suïcidat, diferenciant dos moments crítics: a) si es troba una persona que s'ha suïcidat i b) com intervenir amb els familiars i l'entorn de les persona que s'ha suïcidat.

País Basc: desenvolupa una sèrie d'estratègies vinculades amb la prevenció del suïcidi. Per començar, s'identifica el *Plan de salud (2013-2020*), que inclou les actuacions principals entre els serveis de salut mental i atenció primerenca. El Govern del País Basc posseeix un protocol de prevenció del suïcidi, que serveix de guia i d'orientació als professionals d'atenció de salut mental (Eusko Jaurlaritza, 2017). S'ha d'assenyalar que es destaca l'abordatge de malalties prevalents i greus, que se solen vincular amb les temptatives de suïcidi, com els Trastorns de la Conducta Alimentària (TCA).

Finalment, a les **Illes Balears**, el 2017 es va posar en marxa l'Observatori del Suïcidi, des de la Conselleria de Salut. La seva creació forma part del *Pla Estratègic de Salut Mental* (Conselleria de Salut, 2017). Cal destacar que es preveié la creació d'un grup d'ajuda per a centres escolars, per donar suport professional a infants i joves d'iguals que hagin consumat el suïcidi, així com donar pautes de detecció en l'entorn més proper dels infants i joves (familiars, companys i professorat), així com la limitació a l'accés a mitjans que poden resultar letals, com el control informatitzat de la dispensació de psicofàrmacs. Durant el primer any de funcionament, l'Observatori ha treballat especialment en la formació i sensibilització de professionals i, actualment, existeix un grup de treball per elaborar el *Pla de Prevenció, Actuació i Maneig de la Conducta Suïcida de les Illes Balears* i treballa de forma coordinada amb l'Institut de Convivència i Èxit Escolar i amb la Direcció General d'Atenció a la Diversitat, de la Conselleria d'Educació i Universitat, per crear i revisar protocols escolars vers aquest tema.

Conclusions i discussió

Tot i haver augmentat els esforços per estudiar les variables associades al risc de suïcidi, encara manca la recerca per poder desenvolupar estratègies, tant de tractament com de prevenció, que en puguin aportar evidències sobre l'eficàcia (Gould, Greenberg, Velting, i Shaffer, 2003).

Prova d'aquesta situació és l'anàlisi dels protocols establerts a nivell autonòmic, on podem identificar tres etapes: la primera, aquelles comunitats autònomes que no preveuen ni esmenen la necessitat de prevenir/intervenir en el suïcidi entre el col·lectiu adolescent; la segona etapa, on podem situar comunitats autònomes que es plantegen avançar en l'establiment de línies estratègiques i de mesures, tant de prevenció com d'actuació, davant aquests riscos i, finalment, comunitats autònomes que sí disposen del plantejament i de la posada en marxa d'iniciatives amb aquesta finalitat.

Com s'ha pogut observar, la majoria de documents analitzats parteixen de l'àmbit sanitari, però cal tenir present

que, a causa de la varietat àmplia de factors de risc associats, és necessària la participació activa de diversos agents socials i institucions, ja que no es tracta d'un problema únicament de l'àmbit sanitari. De fet, nombrosos protocols i estudis ja han posat de manifest el vincle amb un problema que es desenvolupa bàsicament en l'àmbit escolar: el (ciber)assetjament. D'aquí la necessitat d'implicar-hi la institució educativa, com una de les peces clau en els plans de prevenció específics per a aquesta població (Constanza *et al.*, 2017; Boccio, 2015); de fet, els programes de prevenció basats en l'escola han demostrat l'eficàcia per reduir els factors de risc i augmentar els factors de protecció, i aconseguir, així, minvar les temptatives i els suïcidis consumats (Constanza *et al.*, 2017; Balaguru, Sharma, i Waheed, 2012).

No obstant això, resten per plantejar-se i preveure mesures específiques a incorporar, no només en els àmbits sanitaris i educatius sinó també, en major mesura, en l'àmbit del treball social, educació social, pedagogia i psicologia social, i també en àmbits esportius, d'oci o comunitaris.

Cal plantejar polítiques que es dirigeixin a sensibilitzar la societat en matèria de suïcidi adolescent o potenciar la capacitat informativa de què disposen els mitjans de comunicació; la creació i l'aplicació de protocols, tant a nivell autonòmic com estatal, europeu i/o nacional, la formació de famílies en la detecció i l'actuació davant aquestes situacions són elements prioritaris per prevenir el suïcidi infantil i juvenil, que gairebé ens queden a la rereguarda de tota actuació protocol·lària revisada en aquest capítol. En definitiva, resta per donar un desenvolupament major a l'engranatge que fonamenta els processos necessaris de prevenció d'un risc emergent, que es dona entre un col·lectiu que viu en un estat d'emocionalitat extrema, en què les experiències es viuen amb més intensitat que en les etapes del desenvolupament a major edat, allà on el suïcidi s'estableix per se, com a primera causa de mort.

Referències bibliogràfiques

- Asociación Española de Psiquiatría Infanto-Juvenil (2008). *Suicidio e intento de suicidio. España: Asociación Española de Psiquiatría Infanto-Juvenil*. Disponible a https://www.aeped.es/sites/default/files/documentos/suicidio.pdf

- Balaguru, V., Sharma J., & Waheed, W. (2012). Review: Understanding the effectiveness of school-based interventions to prevent suicide: a realist review. *Child and Adolescenct Mental Health*. https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2012.00668.x

- Boccio, D. (2015). A School-Based Suicide Risk Assessment Protocol. *Journal of Applied School Psychology, 31*, 31-62.

- Betz. M., Arias, S., Miller, M., Barber, C., Espinola, J., Sullivan, A., Boudreaux, E. (2015). Change in Emergency Departaent Providers' Beliefs and Practices After Use of New Protocols for Suicidal Patients. *Psychiatric Services, 66* (6), 625-631.

- Bustamante, F., & Florenzano, R. (2013). Programas de prevención del suicidio adolescente en establecimientos escolares: una revisión de la literatura. *Revista Chilena de Neuro-piquiatría, 51* (2), 126-136.

- Cáceda, R. (2014). Suicidal behavior: Risk and protective factors. *Revista Neuro-Psiquiatría, 77* (1), 3-18.

- Centers for Disease Control and Prevention's (s.f.) *Strategic Direction for the Prevention of Suicidal Behavior*. Georgia, EEUU: Center for Disease Control and Prevention's. Disponible a https://www.cdc.gov/ViolencePrevention/pdf/Suicide_Strategic_Direction_Full_Version-a.pdf

- Chan, S., Chien, W., & Tso, S. (2009). Evaluating nurses' knowledge, attitude and competency after an education programme on suicide prevention. *Nurse Education Today, 29* (7), 763-769.

- Comunidad de Madrid (s.f.). *Guía de autoayuda. Prevención del suicidio ¿qué puedo hacer?* Madrid: Comunidad de Madrid. Disponible a https://www.aepsal.com/wp-content/uploads/2016/09/2014-guia-prevencion-suicidio_que-puedo-hacer.pdf

- Comunidad de Madrid (2017). *Plan de Infancia y Adolescencia de la Comunidad de Madrid (2017-2021)*. Madrid: Comunidad de Madrid. Disponible a http://www.madrid.org/es/transparencia/sites/default/files/plan/document/plan_de_infancia_y_adolescencia_de_la_comunidad-bajar_0.pdf

- Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública (2016). *Estratègia Autonòmica de Salut Mental 2016-2020*. Valencia: Generalitat Valenciana. Disponible a http://www.san.gva.es/documents/156344/6700482/Valenci%C3%A0-Estrat%C3%A8gia+Auton%C3%B2mica+de+Salut+mental+2016+2020.pdf

- Consejería de Sanidad. (2006) *Programa de Atención a la Salud Mental Infanto–Juvenil de la comunidad de Canarias*. Canarias: Gobierno de Canarias.

- Consejería de Sanidad (2016). *Guía para la prevención de la conducta suicida dirigida a docentes*. Madrid: Dirección General de Coordinación de la Asistencia Sanitaria. Disponible a: http://www.comunidad.madrid/publicacion/1354564657381

- Consejería de Sanidad y Políticas Sociales (2017). *III Plan Integral de Salud Mental de Extremadura 2016-2020*. Extremadura: Junta de Extremadura. Disponible a https://saludextremadura.ses.es/filescms/smex/uploaded_files/PLAN_SALUD_MENTAL_2016_2020.pdf

- Consejería de Sanidad y Servicios Sociales (s/d.) *Plan de Salud Mental de Cantabria (2015-2019),* Cantabria: Consejería de Sanidad y Servicios Sociales. Disponible a: https://saludcantabria.es/uploads/pdf/consejeria/PlandeSaludMental-baja.pdf

- De la Torre, M. (2013). *Protocolo para la detección y manejo inicial de la ideación suicida – guía desarrollada por el CPA (UAM).* Madrid: Universidad Autónoma de Madrid. Disponible a https://www.uam.es/centros/psicologia/paginas/cpa/paginas/doc/documentacion/rincon/protocolo_ideacion_suicida.pdf

- Departamento de Salud Mental (2019-2023). *Plan de salud de Navarra*. Navarra: Gobierno de Navarra. Disponible a http://www.parlamentodenavarra.es/sites/default/files/misc/II%20Plan%20de%20Salud(1).pdf

- Dirección General de Asistencia Sanitaria (2018). *Proceso de prevención y atención de la conducta suicida*. Castilla y León: Junta de Castilla y León. Recuperado de https://www.saludcastillayleon.es/profesionales/es/coordinacion-sociosanitaria/procesos-atencion/salud-mental

- EAAD (2016). *How to implement a 4-level community-based intervention targeting depression and suicidal behavior. Europa*: European Alliance Against Depression (EAAD). Disponible a http://www.eaad.net/uploads/media/EAAD_Manual_web_02.pdf

- Eusko Jaurlaritza (2017). *Retos y proyectos estratégicos de Osakidetza 2017-2020*. País Vasco: Eusko Jaurlaritza. Disponible a https://www.osakidetza.euskadi.eus/contenidos/informacion/buen_gob_planes/es_def/adjuntos/PE_2017_2020_web_ESP.pdf

- Eusko Jaurlaritza (2013). *Plan de salud 2013-2020*. País Vasco, España: Eusko Jaurlaritza. Disponible a http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/plan_salud_2013_2020/es_def/adjuntos/informe_anual_de_resultados_2015_pds.pdf

- Eusko Jaurlaritza (2010). *EAEko osasun mentaleko estrategia dokumentua*. País Vasco: Eusko Jaurlaritza. Disponible a https://www.osakidetza.euskadi.eus/contenidos/informacion/osk_publicaciones/es_publi/adjuntos/mental/estrategiaSaludMental.pdf

- Euregenas (s.f.). *Directrices de actuación para la prevención, intervención y postvención del suicidio en el entorno escolar*. Gante: European Regions Enforcing Actions Against Suicide. Disponible a https://www.aepsal.com/wp-content/uploads/2016/09/Guia-prevencion-suicidio-entornos-escolares.pdf

- Fernández de Sanmamed, M. J., García, J., Mazo, M. V., Mendive, J. M., Serrano, E., & Zapater F. (2018). *Consideraciones para un abordaje social y sanitario del suicidio a propósito del Código Riesgo de Suicidio.* Barcelona: Fòrum Català d'Atenció Primària.

- Fundación Salud Mental España (2014). *Manual de prevención, intervención y postvención de la*

conducta suicida. Madrid: Fundación Salud Mental España.

- Gobierno de Canarias (s/d.) *Abordaje del suicidio en atención primaria*. Disponible a www.gobiernodecanarias.org/sanidad/scs/index.jsp

- Gobierno de Navarra (2014). *Protocolo de colaboración interinstitucional. Prevención y actuación ante conductas suicidas*. Navarra: Gobierno de Navarra. Recuperado de http://www.navarra.es/NR/rdonlyres/1C0C8294-D-0FD-405F-B7CC-85CAFFBDC9B-B/291404/00ProtocoloPrevencion-Suicidio3.pdf

- Gould, M. S., Greenberg, T., Velting, D., & Shaffer, D. (2003). Youth Suicide Risk and Preventive Interventions: A Review of the Past 10 Years. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 42*(4), 386–405.

- Grupo Regional de Trabajo sobre Prevención del Suicido en Castilla-La Mancha. (2018) *Estrategia de prevención el suicidio y la intervención ante tentativas autolíticas*. Consejería de Sanidad: Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha

- Kuosmanen, T., Clarke, A. M., & Barry, M. M. (2019). Promoting adolescents' mental health and wellbeing: Evidence synthesis. *Journal of Public Mental Health, 18*(1), 73-83. doi:10.1108/JPMH-07-2018-0036

- Mirkovic, B., Labelle, R., Guilé, J., Belloncle, V., Bodeau, N., Knafo, A., Gérardin, P. (2015). Coping skills among adolescent suicide attempters: Results of a multisite study. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne De Psychiatrie, 60*(2), 37-45.

- Navarro-Gómez, N. (2017). El suicidio en jóvenes en España: cifras y posibles causas. Análisis de los últimos datos disponibles. *Clínica y Salud, 28*(1), 25-31.

- Orte, C., Sánchez, L., Vives, M., Valero, M., & Nevot., M. L. (2018). Factors clau del suïcidi en adolescents. A: GIFES (Coord.) *Anuari de la Joventut de les Illes Balears*, 313-338. Palma: IBJOVE, GIFES i Direcció General de Joventut

- Organización Mundial de la Salud (2012). *Public health action for the prevention of suicide. A framework*. Ginebra, Suiza: Organización Mundial de la Salud.

- Organización Mundial de la Salud (2013). *Plan de acción sobre la salud mental 2013-2020*. Ginebra, Suiza: Organización Mundial de la Salud.

- Organización Mundial de la Salud (2014). *Prevención del suicidio: Un imperativo global*. Washington, DC: Organización Mundial de la Salud.

- Organización Mundial de la Salud (2018). *National suicide prevention strategies. Progress, examples and*

indicators. Ginebra, Suiza: Organización Mundial de la Salud.

- Protocolos AVE. *Protocolos de Apoyo inmediato y coordinado a Víctimas Escolares. 2015.* Murcia. Disponible a https://www.carm.es/web/pagina?IDCONTENIDO=50502&IDTIPO=100&RASTRO=c148$m

- Sánchez, A. D., Domínguez, F. M. C., Alfonso, H. L., i González, B. I. (2015). Estrategias y estilos de afrontamiento en adolescentes con intento suicida. *Revista de Ciencias Médicas de la Habana, 21*(3), 606-618.

- Salud Mental de Extremadura (2018). *Prevención y abordaje de conductas suicidas.* Extremadura: Junta de Extremadura. Disponible a: https://saludextremadura.ses.es/smex/detalle-contenido-estructurado/304086

- Servicio de Salud Mental de Programas Asistenciales. (2008) *Salud mental en atención primaria. Recomendaciones para el abordaje de los trastornos más prevalentes*: Canarias: Consejería de Sanidad.

- Servicio Madrileño de Salud (2017). *Plan estratégico de salud mental de la Comunidad de Madrid 2018-2020*. Madrid: Comunidad de Madrid. Disponible a: http://www.madrid.org/bvirtual/BVCM020214.pdf

- Servicio Riojano de Salud (2016). *III Plan estratégico de salud mental de La Rioja 2016-2020.* La Rioja, España: Gobierno de La Rioja. Disponible a https://iqadi.larioja.org/plan?n=pla-iii-plan-estrategico-de-salud-mental-de-la-rioja1

- Van der Feltz-Cornelis, C. M., Sarchiapone, M., Postuvan, V., Volker, D., Roskar, S., Grum, A.T., Hegerl, U. (2011). Best practice elements of multilevel suicide prevention strategies: A review of systematic reviews. *Crisis, 32*, 319-333.

- Xunta de Galicia. Servicio Gallego de Salud (s.f). *I Plan de Prevención del Suicidio en Galicia. Líneas estratégicas de prevención del suicidio*. Galicia: Servicio Gallego de Salud. Disponible a https://www.sergas.es/Asistencia-sanitaria/Plan-de-prevenci%C3%B3n-do-suicidio-en-Galicia?idioma=es

- Xunta de Galicia. (2015). *Protocolo de prevención, detección e intervención do risco suicida no* ámbito *educativo.* Galicia: educonvive.gal. Disponible a http://www.edu.xunta.gal/portal/sites/web/files/protocolo_prevencion_deteccion_intervencion_risco_suicida_ambito_educativo.pdf

- WOS (2006). Conjunto de Guías sobre Servicios y Políticas de Salud Mental. Política, Planes y Programas de Salud Mental. Ginebra: Organización Mundial de la Salud. Disponible a https://www.who.int/mental_health/policy/mhpolicy_plans_module_Spanish.pdf

17

Valoració del Pla Anual de Política d'Ocupació 2018 (PAPE) i les accions desplegades pel Servei d'Ocupació de les Illes Balears en el marc d'accions destinades al públic juvenil

EMILIO MENÉNDEZ BENET

Menéndez Benet, Emilio (Avilés, Principat d'Astúries, 1991)

Emilio Menéndez Benito és alumne de doctorat en educació de la Universitat de les Illes Balears. Actualment investiga programes de formació i transició a l'ocupació a Europa i les Illes Balears, amb especial interès en tot el que fa referència als processos d'inclusió i encaix de la joventut en el mercat laboral

Resum

Al llarg dels darrers anys, el desplegament de mesures operatives en el marc dels programes, accions operatives i plans de suport específics, destinats tant a l'orientació laboral com a la incentivació de la formació, com a eina indispensable per a la inserció laboral pròpiament dita de diferents grups i col•lectius específics, ha acaparat gran part dels propòsits instrumentals de les institucions, tant estatals com regionals.

El desplegament de mesures recollides en el Pla Anual de Política d'Ocupació (PAPE), moltes d'aquestes associades a mesures desplegades en el marc del programa operacional del Fons Social Europeu, Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER) i Fons de Cohesió, han permès el reforç d'accions i de mesures de caràcter específic, tant a escala estatal com en el radi d'acció del Govern dels Illes Balears, SOIB i altres institucions insulars partícips.

D'aquesta manera, tal com es recalca, aquestes accions destinades a mesures específiques d'activació i de reactivació formativa i laboral, orientades cap a un públic determinat (en aquest cas, referides en concret a joves menors de 30 anys), també responen, d'altra banda, a les adequacions, a la modernització i a la transposició de les institucions públiques, pel que fa a la demanda social i les seves necessitats, a partir de les accions desplegades. El propòsit del següent treball serà, per tant, ressenyar la tipologia d'accions implementades i eles persones destinatàries, així com el grau de finalitat i el propòsit a aconseguir, per al cas de les mesures implementades en la comunitat autònoma de les Illes Balears, mostrant i orientant el focus d'anàlisi a l'interès suscitat al voltant del desenvolupament i la cabuda de les polítiques i accions referides al públic juvenil

Paraules clau
Programes de joventut / Serveis Públics d'Ocupació i Formació / Orientació Laboral / Transicions Formació-Ocupació / Garantia Juvenil.

Resumen

A lo largo de los últimos años, el despliegue de medidas operativas en el marco de los programas, acciones operativas y planes de apoyo específicos; destinados tanto a la orientación laboral, como a la incentivación de la formación como herramienta indispensable para la inserción laboral propiamente dicha de diferentes grupos y colectivos específicos; han acaparado gran parte de los propósitos instrumentales de las instituciones, tanto estatales como regionales.

El despliegue de medidas recogidas en el Plan Anual de Política de Empleo (PAPE), muchas de ellas, asociadas a medidas desplegadas en el marco del programa operacional del Fondo Social Europeo, Fondo Europeo de Desarrollo Regional (FEDER) y Fondo de Cohesión, han permitido el refuerzo de acciones y medidas de carácter específico, tanto a escala estatal, como en el radio de acción del Govern de les Illes Balears, SOIB y otras instituciones insulares partícipes.

De esta manera, dichas acciones destinadas tal y como se recalca, a medidas específicas de activación y reactivación formativa y laboral, orientadas hacia una serie de público determinado (en este caso, referidas en concreto, a jóvenes menores de 30 años), también responden por otra parte, a las adecuaciones, a la modernización y a la trasposición de las instituciones públicas con respecto a la demanda social y sus necesidades, a partir de las acciones desplegadas. El propósito del siguiente trabajo, será por tanto reseñar la tipología de acciones implementadas y sus destinatarios, así como el grado de finalidad y propósito a conseguir para el caso de las medidas implementandas en la comunidad autónoma de las Islas Baleares, mostrando y orientando el foco de análisis al interés suscitado en torno al desarrollo y cabida de las políticas y acciones referidas al público juvenil.

Palabras Clave
Programas de Juventud / Servicios Públicos de Empleo y Formación / Orientación Laboral / Transiciones Formación Empleo/ Garantía Juvenil.

1. Introducció

Després d'una dècada de lluita contra el romanent de la major crisi econòmica de la història recent, la problemàtica de l'atur juvenil i la situació de la joventut a Europa (més concretament al sud continental) continua sent un dels principals eixos prioritaris a nivell institucional, en el marc de les accions dutes a terme pels organismes públics, en al·lusió clara a la contenció d'una de les problemàtiques principals de la societat contemporània: la desocupació juvenil. Les vicissituds en l'ocupació recalcades, d'una banda, en la inestabilitat que els canvis continus d'orientació en les polítiques de formació i d'ocupació representen i, de l'altra banda, mitjançant la certesa que llança l'estabilitat laboral, com a indicador clar de qualitat de condicions de vida de la societat, fan que s'estableixi i s'hagi d'establir perceptivament com un debat prioritari; més quan el moment econòmic actual es troba caracteritzat per la incertesa econòmica i laboral, assumits singularment en els estàndards d'un mercat de treball associat a una alta temporalitat, precarietat, segmentació i volatilitat.

Així mateix, la vertebració d'una sèrie d'estratègies que aconseguissin respondre a les necessitats quan fart més concretes, d'un públic molt específic els contextos i posicionament social demanden accions de caràcter individualitzat va permetre aprofundir en la implementació d'accions en diferents contextos d'actuació, com ara: formació i orientació per a la inserció laboral de col·lectius de diferent tipologia (persones aturades de llarga durada, col·lectius en risc de vulnerabilitat o exclusió social o bé grups de població que necessiten d'incentius per a la seva reactivació laboral o entrada en escena al mercat laboral), formació acadèmica i professional en adults, educació contínua i aprenentatges al llarg de la vida; composició, orientació d'itineraris formatius i respostes professionals, construcció de xarxes de treball i incentius a la modernització dels serveis d'ocupació, orientació i administració. Davant d'aquest desplegament de mesures de caràcter operacional i davant l'aportació per aconseguir finalitats específiques de caràcter constructiu i inclusiu, sigui quina sigui la tipologia, s'estructuren en concret una sèrie de mesures-accions, que al llarg dels darrers anys van ser implementades a les Illes Balears i el tractament és el propòsit principal d'aquesta anàlisi.

Anualment, el desenvolupament del Pla Anual de Polítiques d'Ocupació (PAPE) s'orienta a establir les bases de les mesures de caràcter específic que permetin garantir l'estabilitat i el caràcter regular de les dinàmiques de treball dels serveis d'ocupació autonòmics, a través d'una proposta d'acció de caràcter institucional. Regularment, en la darrera edició, pertanyent al 2018[1], el PAPE[2] va mantenir el propòsit de continuar i contribuir amb accions de celebració nova, a través de la incidència en una sèrie de contextos i dinàmiques específiques de treball, de caràcter transversal; la disposició, d'acord amb el desenvolupament de sis eixos d'actuació, que veuen la durada en l'exercici de caràcter periòdic anual. En virtut del que s'ha exposat a nivell competencial, les comunitats autònomes els han d'executar i proposar, ja sigui a través de propostes tècni-

ques pròpies o plantejades amb caràcter estatal. D'una banda, com s'assenyala en el document de resolució del pla, l'execució de la proposta del PAPE 2018 neix com a complement de suport i treball, com a marc operatiu de mesures específiques dels programes anuals d'estabilitat 2017-2020 i 2018-2021, així com el Programa Nacional de Reformes 2017, i, d'una altra banda, i principalment en consonància i coherència amb els objectius de treball, que l'Estratègia espanyola d'activació per a l'ocupació 2017-2020[3] assenyala (ja que són prescriptius i supeditats a aquesta) i els quals té bé en compte assenyalar, a través dels punts generals següents:

- Promoure l'activació de l'ocupabilitat entre joves, amb atenció a aquells que presenten deficiències d'atenció.
- Potenciar l'ocupació com a instrument principal d'inclusió social, millorant de forma prioritària l'activació i la inserció de les persones aturades de llarga durada.
- Promoure, d'acord amb les necessitats identificades en els diagnòstics personalitzats i amb les necessitats productives, una oferta dirigida a un mercat laboral canviant.
- Millorar l'acompliment dels serveis públics, modernitzant-ne els instruments.
- Abordar les polítiques d'ocupació que permetin i fomentin la connexió amb ocupadors i interlocutors socials locals.

De cara a la consecució d'aquesta sèrie d'objectius i en al·lusió a aquests, es va conformar, al llarg d'aquests anys, un sistema d'indicadors d'avaluació que determinàs el grau d'importància de les variables i factors que intervenen a l'hora de descriure el grau de funcionalitat, producció i necessitats que els serveis públics d'ocupació (Xarxa SPE-UE) demanen. Conformant-los sota sis grans eixos de treball, que englobin tot un seguit d'indicadors de resultat i producte, i que guardin, a la vegada, relació directa amb les mesures a implementar, la tipologia i l'orientació. Els eixos prioritaris són els següents:

- Mesures destinades a l'orientació

Es transcriuen a través de mesures orientades a la construcció d'itineraris educatius, gestió i orientació de contextos d'atur de llarga durada, incertesa laboral o assessorament a la contractació; entre altres mesures de cara a l'acompanyament i a la inserció de col·lectius específics. Tutorització i assessorament per adquirir noves qualificacions i vies d'accés al mercat de treball. Planificació i orientació d'itineraris formatius que donin resposta tant als contextos de segona oportunitat i retorn formatiu com a l'elecció de qualificacions i sortides professionals.

- Mesures destinades a la formació

D'una banda, consisteixen en accions que abasten des del desenvolupament i la implementació de mesures destinades a adquirir una formació professional específica fins

a programes de retorn formatiu, reconeixement de sistemes d'ensenyament no formal o obtenció d'ensenyaments de base (secundària obligatòria, escola d'adults, formació per a persones aturades, etc.). D'una altra banda, es prioritzen accions de reforç institucional i tutorial, en el marc de la continuïtat en el sistema educatiu i l'accés als sistemes d'educació per al profit o la pertinença a grups de població amb dictamen o demandes específiques. També cal tenir present que les propostes de construcció i conformació d'itineraris formatius personalitzats i individualitzats copen un altre dels eixos principals d'actuació, en els supòsits que es precisen les accions de caràcter formatiu.

- Mesures destinades a les oportunitats d'ocupació

D'una banda, representats a través de la intervenció i producció d'oportunitats envers grups de població específic, cal tenir en compte aquells que han presentat o presenten dificultats per a la inserció autònoma en el mercat de treball o bé necessiten d'incentius per a la contractació (aturats majors de 40, grups de població susceptibles de ser exclosos o vulnerables per raó de raça, sexe o pertinença socioeconòmica, joves sense experiència laboral, etc.). D'una altra banda, s'han de formular vincles entre les institucions acadèmiques, les institucions públiques i les empreses, en benefici de generar xarxes de treball que permetin absorbir tant la mà d'obra qualificada com la no qualificada.

- Mesures destinades a la igualtat d'oportunitats en l'accés a l'ocupació

En associació amb les mesures destinades a la síntesi d'oportunitats d'ocupació i d'acord amb el desenvolupament d'accions, que siguin capaços de revertir accions de desigualtat per motius de distinta índole, i incorporar la igualtat efectiva en els diferents plans d'integració en el mercat de treball.

- Mesures destinades a l'emprenedoria

Orientades al desenvolupament i suport de noves accions d'emprenedoria (formació de noves empreses, autoocupació, compte propi i xarxes d'emprenedoria, etc.).

- Mesures destinades a la millora del marc institucional del sistema nacional d'ocupació

Accions d'impuls i millora de les xarxes de treball institucionals i assistencials que permetin la coordinació logística i operativa dels serveis públics d'ocupació.

Apel·lant aquesta sèrie d'eixos d'actuació, s'estableixen i ressenyen un seguit d'accions específiques que responen a la tipologia d'eixos d'actuació ressenyats. D'una banda, la posada en escena d'accions comunes, ja siguin programes o accions específiques, que són proposats a escala estatal i, d'una altra banda, les propostes considerades com a pròpies dels serveis d'ocupació autonòmics, en virtut de les seves competències i

adaptats a les necessitats d'una determinada sectorització econòmica, empresarial o demogràfica.

En referència a l'any 2018, es van posar a disposició de les persones usuàries un total de 33 programes i 21 accions comuns de caràcter estatal, així com 480 programes i 86 accions de disseny propi, per part dels serveis públics d'ocupació autonòmics (accions de caràcter regional); configurant un total de 620 mesures executades i planificades per al conjunt total del PAPE 2018. El percentatge elevat de mesures autodissenyades pels SEPE i la importància de l'àmbit d'aplicació i de disseny autonòmic posen sobre la taula la importància de les particularitats i l'orientació econòmica de cada regió o territori, així com les necessitats de cada territori, en al·lusió clara a la flexibilització de competències i demanda de necessitats. Des del punt de vista pressupostari, la distribució de les càrregues pressupostàries va comptar amb una partida total de 5.574 milions d'euros (partida pertanyent al Fons Social Europeu i Iniciativa d'Ocupació Jove), dels quals 2.018 milions van ser concedits per a la distribució a les comunitats autònomes.

2. Trajectòria del Pla Anual de Política d'Ocupació al llarg dels anys a les Illes Balears. Desenvolupament i descripció de mesures de caràcter específic, efectuades en grups de població juvenil en el rerefons del PAPE

Concretament, enfocarem el nostre estudi cap a les accions i programes desenvolupats a les Illes Balears, referint-nos específicament als serveis i programes executats que es troben orientats i implementats en el radi d'acció i intervenció de la joventut (població menor de 30 anys). Encara que aquesta apel·lació és sistemàtica en el marc de treball d'aquest bloc de publicacions (Anuari de la joventut), és necessari establir i ressenyar el conjunt general d'actuacions i de mesures implementades en diferents àrees i nivells de concreció, per aconseguir entendre quin grau de pes i inclusió obtenen les mesures que al·ludeixen a la joventut dins el còmput global.

Abans de continuar amb aquest apartat, cal assenyalar la importància de referenciar i d'associar tot un conjunt de mesures de caràcter operacional que retroalimenten i complementen el desplegament de mesures de perfil juvenil i que es troben descrites en l'apartat anterior. D'aquesta manera, el que es pretén és comparar i mesurar el pes de les mesures específiques dins d'un marc d'operacions genèric, de cara a obtenir el pes que exerceixen i la importància per al servei públic que en desplega la implantació.

El Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB), com a operador de les polítiques de formació-inserció i activació laboral, va desenvolupar al llarg dels darrers anys accions diferents en àrees de treball diverses. Si prenem com a referència els eixos prioritaris d'actuació (orientació, formació, igualtat d'oportunitats, emprenedoria i millora del marc institucional) en els quals es configuren les accions específiques i més concretament en l'enfocament de la joventut, aquestes línies operatives poden mostrar-se amb la distribució següent:

Taula 1. Comparativa entre camps de treball i eixos d'actuació per estratègia executada.

Pla d'Ocupació de les Illes Balears 2014-2017		Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears 2017- 2020	Pla Anual de Política d'Ocupació (PAPE 2018)
Objectius	**Eixos d'actuació**	**Objectius específics**	**Eixos prioritaris**
Millora ocupabilitat	Orientació professional	Construir itineraris individualitzats i personalitzats de cara a la inserció de grups de població desocupats.	Orientació
	Intermediació	Reduir la precarietat i temporalitat laboral.	
		Incrementar la intermediació del SOIB a les accions de contractació.	
		Disminuir l'índex de sinistralitat laboral.	
	Col·laboració publicoprivada	Atreure al SOIB col·lectius de persones desocupades.	
		Reduir la bretxa salarial entre homes i dones.	Igualtat d'oportunitats
	Formació i requalificació	Fomentar el retorn formatiu de la població sense ESO i menor de 25.	Formació
	Xarxa EURES		
Generació d'ocupació, la qualitat i l'estabilitat en l'ocupació	Oportunitats d'ocupació i foment de la contractació	Augmentar la taxa d'ocupació al 75 % de cara al 2020.	Oportunitats d'ocupació / Formació
	Ocupació i formació		
Fomentar l'esperit emprenedor		Incrementar l'emprenedoria al 7 % en joves i en un 10 % en majors de 30 anys, respectivament.	Emprenedoria

Font: elaboració pròpia a partir de PAPE 2018, Pla d'Ocupació de les Illes Balears 2014-2017 i Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears 2017-2020.

Tot i que el marc de treball PAPE suposa el marc estructural i referència per a l'activació a escala estatal i regional, un memoràndum que recull tota mena d'accions d'activació laboral, reactivació formativa i orientació tècnica d'itineraris integrals, hi ha una altra sèrie de marcs institucionals i normatius de treball, que de manera transversal orienten i apliquen els senyals d'identitat de les polítiques esmentades.

El Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB), com a operador de les polítiques de formació-inserció i activació laboral, va desenvolupar al llarg dels últims anys accions diferents en àrees de treball diferents. Si prenem com a referència els eixos prioritaris d'actuació (orientació, formació, igualtat d'oportunitats, emprenedoria i millora del marc institucional) en els quals es configuren les accions específiques i més concretament en l'enfocament de la joventut, a l'actualitat, el desenvolupament i la implementació de mesures i d'estratègies de planificació, a més de referir-se de manera prescriptiva al PAPE, també s'estructuren sota el paraigua del Pla de Xoc per l'Ocupació Jove 2019-2021 SEPE[4], que s'estructura com una de les estratègies principals de lluita contra la desocupació juvenil per als anys propers. Així mateix, no es pot obviar la relació amb una altra sèrie d'estratègies d'actuació, com és el Pla d'Ocupació de les Illes Balears 2014-2017 i el Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears 2017- 2020, els eixos prioritaris dels quals es complementen amb els referits al PAPE i el Pla de Xoc per l'Ocupació Jove 2019-2021 SEPE. Com es pot comprovar a la taula 2, els àmbits d'aplicació responen a criteris i característiques que guarden similitud quant a l'orientació.

D'aquesta manera, al llarg dels anys, encara que posteriorment aprofundirem en les mesures i accions referides al públic de caràcter juvenil, en altres marcs de treball, hem d'assenyalar el conjunt total d'actuacions per a les Illes Balears incloses en el PAPE 2018:

Taula 2. Nombre de programes i serveis implementats pel Servei Públic d'Ocupació de les Illes Balears per any i tipologia d'acció.

Eix	Serveis comuns			Serveis propis			Programes comuns			Programes propis		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Orientació	9	9	9	2	2	3	1	3	3	8	8	7
Formació	5	4	4	-	-	1	3	4	7	4	6	7
Oportunitats d'ocupació	-	-	-	-	-	-	3	3	2	11	11	12
Igualtat d'oportunitats en l'accés a l'ocupació	2	2	2	-	-	-	2	1	-	-	-	3
Emprenedoria	4	1	1	1	2	2	3	4	4	-	3	4
Millora del marc institucional del sistema nacional d'ocupació	1	1	1	-	1	-	6	6	5	1	1	1

Font: elaboració pròpia a partir del recompte anual de programes-serveis dins de les polítiques actives del Pla Anual d'Ocupació Estatal.

És necessari recalcar que no s'ha de caure en l'error de creure que el gruix de mesures ressenyades eximeixen de l'aplicació al públic jove, pel fet de presentar aquesta condició, aspecte que s'ha de tenir present a l'hora de categoritzar la tipologia específica d'accions i no l'etiquetatge d'un grup de població per la raó o condició. En aquest sentit, el pressupost principal es troba reforçat per dos motius: el primer té a veure amb què la població jove, encara que es consideri com a tal, resulta població adulta; el segon fa referència al fet que pertànyer per condició de població jove a un grup amb una sèrie de particularitats no l'eximeix de participar en una altra sèrie de programes o serveis, que evidenciïn el desplegament de suports o accions de caràcter específic de cara a persones usuàries que demandin nivells de concreció i accions concretes.

D'aquesta manera, i a partir de l'anàlisi dels documents citats al llarg d'aquest treball, es presenta la descripció de les accions següents, desenvolupades a l'entorn de les pràctiques amb públic juvenil, menor de trenta anys:

Taula 3. Tipologia i durada d'accions duites a terme pel Servei Públic d'Ocupació, per nom d'acció, tipologia, àmbit d'aplicació i durada[5].

	Accions destinades a l'orientació	2016	2017	2018
SC	Diagnòstic individualitzat i elaboració de perfil	✓	✓	✓
SC	Disseny de l'itinerari personalitzat per a l'ocupació	✓	✓	✓
SC	Acompanyament personalitzat en el desenvolupament de l'itinerari i el compliment del compromís d'activitat	✓	✓	✓
SC	Assessorament i ajuda tècnica addicional	✓	✓	✓
SC	Informació i ajuda tècnica addicional	✓	✓	✓
SC	Gestió de les ofertes d'ocupació a través de la cassació entre ofertes i demandes	✓	✓	✓
SC	Informació i assessorament sobre la contractació i les mesures de suport a l'activació, la contractació i la inserció en l'empresa	✓	✓	✓
SC	Comunicació de la contractació laboral i de les altes, períodes d'activitat i certificats d'empresa, suport als processos de recol·locació	✓	✓	
SC	Comunicació de la contractació laboral i de les altes, períodes d'activitat i certificats d'empresa, suport als processos de recol·locació en els supòsits prevists legalment			✓
SC	Suport als processos de recol·locació en els supòsits prevists legalment	✓	✓	
SC	Programes de col·laboració amb agències de col·locació		✓	✓
PC	Programa d'Acció Conjunta per a la Millora de l'atenció a Persones Aturades de Llarga Durada		✓	✓
PC	Programa d'Activació per a l'Ocupació		✓	✓
PC	Programa d'Acció Conjunta per a la Millora de l'Atenció a les Persones Aturades de Llarga Durada	✓	✓	✓

	Accions destinades a l'orientació	2016	2017	2018
SP	Acords de col·laboració amb els sectors econòmics	✓	✓	✓
SP	SOIB punt d'atenció integrat d'orientació laboral en educació-POAP	✓	✓	✓
SP	Servei en xarxa de personal orientador tutor de dones víctimes de violència de gènere	✓	✓	✓
SP	SOIB punt d'atenció integrat d'orientació laboral amb educació	✓	✓	
PP	Programa SOIB Jove – Personal Tutor Orientador i Preparador Laboral per a Joves Desocupats	✓	✓	✓
PP	Programa d'Orientació Laboral per a Joves Qualificats	✓	✓	✓
PP	Orientació professional dins del marc del PAPE: model integral d'intervenció individualitzada (MIDII)	✓	✓	
PP	SOIB renta mínima d'inserció laboral	✓	✓	✓
PP	Prospecció per a la captació d'ofertes d'ocupació i fidelització d'empreses	✓	✓	✓
PP	Assessorament a les empreses sobre els recursos existents per a la formació de treballadors i treballadores	✓	✓	✓
PP	Noves tecnologies aplicades a la intermediació laboral	✓	✓	✓
PP	SOIB atenció especialitzada a persones desocupades de llarga durada			✓
PP	SOIB programes d'orientació intensiva		✓	

	Accions destinades a la formació	2016	2017	2018
SC	Formació professional per a l'ocupació concorde amb les necessitats de les persones usuàries	✓	✓	✓
SC	Control, seguiment i avaluació de la qualitat de la formació	✓	✓	✓
SC	Avaluació, reconeixement i acreditació de las competències professionals adquirides a través de l'experiència laboral	✓		
SC	Manteniment i actualització del compte de formació	✓	✓	✓
PC	Inscripció i acreditació de centres i entitats de formació professional per a l'ocupació	✓	✓	✓
PC	Plans de formació dirigits prioritàriament a treballadors i treballadores ocupats / oferta formativa per a treballadors i treballadores ocupats		✓	
PC	Accions formatives dirigides prioritàriament a treballadors i treballadores desocupats	✓	✓	
PC	Oferta formativa per a treballadors i treballadores ocupats (programes de formació sectorials, transversals i de qualificació i reconeixement professional)			✓
PC	Oferta formativa per a treballadors i treballadores desocupats (programes de formació dels serveis públics d'ocupació)			✓
SPC	Pràctiques no laborals en empresa	✓	✓	✓
PC	Procediment d'avaluació i acreditació de les competències professionals adquirides a través de l'experiència laboral o de vies no formals de formació	✓	✓	✓

	Accions destinades a la formació	**2016**	**2017**	**2018**
PC	Formació no finançada amb fons públics, desenvolupada per centres i entitats d'iniciativa privada, destinada a obtenir certificats de professionalitat			✓
PC	Activitat formativa del contacte per a la formació i l'aprenentatge			✓
SP	Formació impartida amb caràcter extraordinari a través de la xarxa pública de centres de formació			✓
PP	Estratègia balear de formació professional per a l'ocupació en centres propis		✓	✓
PP	Programa Públic de Formació i Ocupació per a Persones de Més Edat	✓		
PP	Programa Públic de Formació i Ocupació per a Joves	✓		
PP	Programes específics per a la formació de persones amb necessitats formatives especials en competències claus	✓	✓	✓
PP	SOIB Formació amb Compromisos de Contractació		✓	✓
PP	SOIB Formació Dual en Sectors Estratègics		✓	✓
PP	SOIB Formació Dual per a Persones Vulnerables		✓	✓
PP	SOIB Formació Dual en Centres Propis		✓	✓
PP	SOIB Reforç		✓	
PP	SOIB Jove Beques d'Èxit			✓
PP	SOIB ajudes per al reenganxament formatiu de col·lectius d'inserció difícil			✓
PP	Accions formatives que inclouen compromisos de contractació dirigits a persones desocupades	✓		

M	**Accions destinades a la formulació d'oportunitats d'ocupació**	**2016**	**2017**	**2018**
PC	Programes per a la inserció laboral de persones amb discapacitat en el mercat protegit (centres especials d'ocupació)	✓	✓	✓
PP	Programes per a la inserció laboral de persones amb discapacitat en el mercat ordinari de treball	✓	✓	✓
PC	Treballs temporals de col·laboració social		✓	
PC	Programa d'Activació per a l'Ocupació	✓		
PC	Primera experiència laboral	✓		
PP	SOIB Visibles Programa de Foment de la Contractació per a Persones de Major Edat		✓	✓
PP	SOIB Jove – Programa de Joves Qualificats		✓	✓
PP	SOIB programes mixtos per a majors de 30 anys		✓	✓
PP	SOIB: itineraris integrals d'inserció			✓
PP	SOIB Jove – Itineraris Integrals d'Inserció		✓	✓
PP	Foment de la creació i del manteniment d'ocupació de col·lectius prioritaris	✓	✓	✓
PP	SOIB Jove – Beques d'Èxit		✓	

M	Accions destinades a la formulació d'oportunitats d'ocupació	2016	2017	2018
PP	SOIB Jove – programes mixtos per a menors de 30 anys		✓	✓
PP	SOIB suport als programes amb èxit o en la inserció amb persones en situació de vulnerabilitat		✓	✓
PP	Inserció laboral de persones en risc d'exclusió social	✓	✓	✓
PP	SOIB dones víctimes de violència masclista			✓
PP	SOIB per a dos de llarga durada activats			✓
PP	Programa SOIB «Activa't»			✓
PP	SOIB fira de l'ocupació			✓
PP	Programa de Pràctiques no Laborals	✓		
PP	Programa d'Agents d'Impuls Local	✓		
PP	Programa de Corporacions Locals per a Persones de Major Edat (visibles)	✓		
PP	Programa de Corporacions Locals amb Jovent (Programa de Joves Qualificats Entitats Locals actual)	✓		✓
PP	Programa de Formació Dual	✓		
PP	Processos d'inserció per a col·lectius vulnerables en risc d'exclusió social	✓		
PP	Processos d'inserció per a joves	✓		
PP	Programes de segona oportunitat	✓		

	Accions destinades a la igualtat d'oportunitats	2016	2017	2018
SC	Suport a la gestió de la mobilitat laboral (Xarxa EURES)	✓	✓	✓
SC	Gestió dels instruments europeus per afavorir la mobilitat en la formació i qualificació professional	✓	✓	✓
PP	Promoció de la igualtat entre homes i dones en el àmbit laboral			✓
PC	Suport a programes d'ajuda a la mobilitat: el teu treball EURES-FSE	✓	✓	
PC	Suport a programes de formació i/o de pràctiques en altres països	✓		

	Accions destinades a l'emprenedoria	2016	2017	2018
SC	Assessorament per a l'autoocupació i l'emprenedoria		✓	✓
PC	Foment de l'ocupació de la persona autònoma		✓	✓
SC	Foment de l'economia social i de l'emprenedoria col·lectiva	✓		
PC	Suport a la creació i a l'ocupació en cooperatives i societats laborals	✓	✓	✓
PC	Agents d'ocupació i desenvolupament local		✓	✓
PC	Concessió de subvencions consistents a abonar als treballadors i treballadores que fan ús del dret a percebre la prestació per desocupació en la modalitat de pagament únic	✓	✓	✓
SC	Assessorament sobre ajudes a les iniciatives emprenedores i d'autoocupació	✓		

	Accions destinades a l'emprenedoria	2016	2017	2018
SC	Assessorament sobre incentius i mesures disponibles per al foment de la contractació	✓		
SP	Jornades ICAPE	✓	✓	✓
SP	Servei de formació a persones emprenedores		✓	✓
PP	Jornades FERempresa		✓	✓
PC	Foment de l'ocupació autònom	✓		
PP	Suport AODL		✓	
PP	Suport tècnic a la Xarxa d'Agents d'Ocupació i Desenvolupament Local			✓
PP	Models plans d'empresa		✓	✓
PP	Suport al manteniment de l'activitat per compte propi			✓

Font: elaboració pròpia seguint les dades del Pla Anual de Política d'Ocupació (PAPE) per a les Illes Balears en les tres darreres versions i comparant la durada i modificació de les accions[6].

Com es pot comprovar, la pràctica, la difusió i l'ampliació progressiva dels programes i serveis per part del SOIB han estat destacables al llarg del 2018. L'encaix d'accions i de serveis d'índole juvenil troba, de manera recurrent al llarg del mateix curs, una sèrie d'accions específiques, que a continuació es ressenyen, tenint en compte la finalitat, el propòsit i el públic al qual es destinen:

Taula 4. Tipologia i durada d'accions duites a terme pel Servei Públic d'Ocupació, per nom d'acció, tipologia, àmbit d'aplicació i durada.

Nom: Programa SOIB Jove – Personal Tutor Orientador i Preparador Laboral per a Joves Desocupats		
Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: jovent desocupat, persones usuàries inscrites del SNGJ	Objectius programa-servei:
• Establir i conformar itineraris d'inserció laboral a partir de l'exercici de xarxes per a l'orientació formativa, l'assistència tutoritzada individualitzada i la guia per a la inserció en el mercat laboral. • Implementar accions addicionals de formació, capacitació i aprenentatges continus al llarg de la vida. • Orientar per a l'ús dels serveis públics d'ocupació estatals. • Fer entrevista que serveixi per aprofundir i conèixer les prioritats de les persones usuàries i interessades. • Orientar per a la primera ocupació. • Adquirir hàbits de cerca activa d'ocupació i acompanyament. • Tutoritzar les trajectòries acadèmiques de joves desocupats.		
Nom: Programa SOIB Jove – Beques d'Èxit (bifurcació posterior en diversos programes)		

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: persones usuàries inscrites en el SNGJ, menors de 30 anys	Objectius programa-servei:

- Desenvolupar i impulsar les carreres acadèmiques, professionals i d'emprenedoria de joves en diferents àrees i nivells formatius, de cara a garantir la finalització dels estudis.
- Fer accions de retorn formatiu i requalificació per a l'accés a l'ocupació.
- Aconseguir l'adquisició de les capacitats i la titulació de l'ensenyament secundari obligatori per a la capacitació i l'accés al mercat de treball.
- Impulsar l'adquisició d'habilitats i de qualificacions tècniques a partir de l'impuls de la formació professional de base i la formació professional tècnica, així com altres branques d'aprenentatge d'oficis.

Nom: Programa d'Orientació Laboral per a Joves Qualificats

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: joves qualificats, empreses interessades, persones usuàries inscrites en el SNGJ	Objectius programa-servei:

- Desplegar accions per a l'orientació de carreres laborals qualificades.
- Fer l'anàlisi curricular i l'orientació activa.
- Establir accions i estratègies d'incorporació al mercat de treball.
- Desenvolupar i implementar convenis amb empreses i entitats locals per completar itineraris formatius i capacitacions tècniques.

Nom: Programa SOIB Jove – Qualificats Sector Públic

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: persones usuàries inscrites en el SNGJ, grups de població amb nivell de formació professional de grau mitjà i superior	Objectius programa-servei:

- Proporcionar experiències formatives a joves qualificats i persones usuàries del Sistema Nacional de Garantia Juvenil que pretenguin iniciar-se en el mercat de treball i a l'acompliment de funcions d'índole pública, en els casos en què la modalitat del programa s'hi refereixi.
- Incentivar, mitjançant el desenvolupament de períodes d'estada en organismes d'índole pública o dependents de l'estructura universitària, la consolidació de capacitats competencials pràctiques, de les carreres professionals exercides o les titulacions tècniques adquirides.

Nom: Programa SOIB Jove – Qualificats Entitats Locals (Programa de Corporacions Locals amb Persones Joves)

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: persones usuàries inscrites en el SNGJ	Objectius programa-servei:

- Incorporar joves usuaris del Sistema de Garantia Juvenil en el mercat de treball i en l'exercici d'ocupació i professions en organismes dependents de l'Administració pública de les Illes Balears.
- Incentivar, mitjançant el desenvolupament de períodes d'estància en organismes d'índole pública i institucions associades al món universitari, el desenvolupament de capacitats i competències per a la consolidació de carreres professionals.

Nom: SOIB Jove – Itineraris Integrals d'Inserció

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: col·lectius vulnerables, col·lectius exclosos, grups de població amb barreres professionals	Objectius programa-servei:

- Inserir laboralment col·lectius vulnerables o sense recursos, per a la inserció autònoma en el mercat de treball.
- Construir itineraris personalitzats per revertir les barreres professionals i acostar-los al món professional desenvolupant incentius econòmics.

Nom: SOIB Jove programes mixtos per a menors de 30 anys

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: persones usuàries inscrites en el SNGJ, menors de 30 anys	Objectius programa-servei:

- Millorar les capacitats tècniques i qualificar grups de població inscrits, amb càrrec a la participació en projectes d'interès institucional i de la ciutadania.
- Desenvolupar actuacions de les administracions supeditades a la formació d'ocupació.

Nom: SOIB Jove – Formació i Ocupació*

Tipus d'acció: programa comú	Persones destinatàries: persones usuàries inscrites en el SNGJ, menors de 30 anys	Objectius programa-servei:

- Proporcionar simultàniament formació teòrica i pràctica, a través de sistemes de formació dual.
- Incentivar, a través de la concessió d'ajudes i de subvencions, contractes de formació-aprenentatge en llocs de treball.
- Millorar i desenvolupar capacitats i competències professionals en persones usuàries dels sistemes formatius d'ensenyament de formació professional i obtenir certificats de professionalitat.

Nom: SOIB Jove Beques d'Èxit – Educació Secundària Persones Adultes (ESPA)*

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: jovent a partir de 22 anys sense titulació bàsica, persones usuàries inscrites en el SNGJ, desocupades	Objectius programa-servei:

- Afavorir, facilitar i promoure el retorn formatiu de població amb formació inferior a la primera etapa de l'ensenyament secundari obligatori i que es trobi fora del sistema educatiu.
- Ajudar i incentivar el desenvolupament d'itineraris formatius que garanteixin l'accés a oportunitats formatives noves i vies de qualificació noves.

Nom: SOIB Jove Beques d'Èxit – Formació Professional i Formació Ocupacional*

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: demandants d'ocupació, persones usuàries inscrites en el SNGJ	Objectius programa-servei:

- Implementar incentius al retorn i desenvolupament d'itineraris de formació professionals.
- Adquirir qualificacions tècniques en el transcurs i desenvolupament dels itineraris formatius.
- Sistema d'ajudes al desenvolupament de la carrera professional teòrica i pràctica.

Nom: SOIB Jove Formació Dual*

Tipus d'acció: programa propi	Persones destinatàries: jovent inscrit en programes de formació professional i cicles formatius o bé joves qualificats que vulguin incorporar-se al mercat de treball a través de períodes de pràctica	Objectius programa-servei:

- Oferir una formació teòrica i pràctica per desenvolupar una tecnificació professional, adquirir destreses professionals o aprendre un ofici.
- Connectar el personal professional amb les empreses i viceversa, utilitzant els serveis públics d'ocupació i les institucions acadèmiques com a nexes d'unió i de col·laboració.
- Captar empreses per afavorir la incorporació de professionals al mercat de treball.
- Concórrer en la qualificació i millora de la qualitat de la mà d'obra, la garantia d'eficiència en els posicionaments laborals i el desenvolupament d'una qualificació i aprenentatge al llarg de la vida.

Nom: SOIB Jove Orientació*[7]		
Tipus d'acció: servei propi	Persones destinatàries: qualque jove inscrit en el SOIB (per a aquest servei no és necessari estar inscrit en el SNGJ)	Objectius programa-servei:
• Facilitar serveis d'orientació formativa i laboral sobre sortides professionals i situacions acadèmiques. • Posar les persones usuàries en contacte amb empreses i entitats locals. • Entrenar (coaching), posar en comú i fer sessions individualitzades de tutorització, per millorar les competències personals i professionals.		
Font: elaboració pròpia a partir del desenvolupament dels programes-serveis reflectits i implementats en el Pla Anual de Política d'Ocupació i les accions disposades en l'actualitat pel SOIB, molt plausibles de ser inclosos en aquest cicle del Pla Anual de Política d'Ocupació 2019 i en el pròxim.		

3. Conclusions i debat

Són vàries les conclusions que es poden extreure, en al·lusió a les mesures, i són moltes les conclusions que es podrien avaluar, si el radi d'abast de la investigació incrementa. D'una banda, el desplegament de les mesures recollides en el PAPE 2018 es incrementaren respecte a altres exercicis i l'anàlisi va despendre una sèrie d'idees essencials, que es poden entendre amb els pressupostos següents:

- D'una banda, la demanda de persones usuàries i l'increment de les necessitats personalitzades d'atenció individualitzada. En aquest sentit, una demanda que va augmentant deixa entreveure l'abordatge d'una sèrie de necessitats, cada vegada més específiques, així com d'un funcionament excels dels serveis i de les estratègies de caràcter institucional, entorn de les necessitats esmentades, adaptant-s'hi.

- Aquest augment es troba afavorit, a la vegada, pel desenvolupament, l'explotació i el fiançament del Sistema Nacional de Garantia Juvenil, com a eina vertebradora, de suport i d'assistència a grups de població jove, així com a mesura estrella d'intervenció davant la problemàtica de la desocupació juvenil. Aspecte que legitima més encara l'aparició d'accions de caràcter específic sobre aquest programa i aprofitant la xarxa i el marc de treball com a eina de preferència.

- La prevalença dels recursos d'orientació i de formació en el ventall d'accions implementades per al SOIB.

D'una banda, resulta interessant assenyalar que el desenvolupament i la implementació d'estratègies de caràcter institucional que facilitin el desplegament continu i constant de polítiques actives de formació laboral (per exemple: Pla d'Ocupació de les Illes Balears 2014-2017 i Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears 2017-2020) certifiquen i justifiquen la importància de les accions específiques de suport actiu que ostenten per a l'accés al mercat laboral i per a l'apoderament i l'ocupabilitat de la joventut de les Illes Balears. Si bé, com de sobres

és conegut, la joventut està exposada a sofrir situacions de vulnerabilitat amb major freqüència que altres grups de població, especialment en el pla laboral; la situació d'excepcionalitat que presenta l'estructura del mercat de treball insular balear i la particularitat del cicle d'activitat i de productivitat econòmica, amb un grau ampli d'oferta d'ús de caràcter estacional, permet l'estabilització d'un model de treball cíclic, amb incidència especial entre la joventut i determinant per als primers anys d'accés al mercat laboral

D'una altra banda, com s'ha pogut comprovar al llarg del document, la tipologia d'accions i de programes específics implementats, en el radi d'acció de la joventut, guarda relació i incideix de manera directa en el desenvolupament d'aspectes rellevants, integrats en la construcció de les polítiques d'ocupació. Com es va fer referència entorn del grau d'importància presentat per la polítiques desenvolupes, aquestes es troben en la majoria configurades entorn de l'orientació i la tutorització individualitzada de les trajectòries formatives i dels itineraris, tant integrals com regulars, d'accés al mercat de treball. D'acord amb això, les accions i línies d'actuació (enteses sota un grau alt d'orientació, a través d'un nombre important de programes propis) que el SOIB va executar i executa en el marc de la seva titularitat competencial i en el marc de les accions específiques de la marca SOIB Jove, es pretenen dotar de sentit instrumental, al conjunt de les accions, però sempre des del prisma dels instruments d'acció-reactivació. Si bé aquest context és entès des del punt de vista de les accions destinades a l'acció-reactivació, aquestes s'han d'entendre, a la vegada, no com a elements substitutius de polítiques subsidiàries ni de cap acció productiva, ni tampoc com a pràctica especulativa, sinó que s'han d'utilitzar com a instruments d'incentivació al desenvolupament de la via acadèmica i com a incentius a la contractació de grups de població jove. En aquesta línia d'actuació, referida a la qualificació progressiva de la població jove per qualificar o no qualificada, destaca la implementació dels programes Èxit en diferents àrees de formació i l'aposta per una formació professional de qualitat. Com es recalca, les accions desplegades no han de ser substitutives de cap via regular de formació, ni d'accés al mercat de treball. Bé, perquè les accions ressenyades adquireixen un distintiu d'específiques en l'espectre de la intervenció juvenil, tenint accés encara aquests grups de població a nodrir-se d'altres serveis i programes específics.

Finalment, i en al·lusió a la continuïtat de les polítiques de formació-inserció i retorn formatiu, com a conclusió, és necessari recalcar la necessitat extrema i la importància de conformar, aplicar i mantenir el compromís, en el transfons del Programa Anual d'Estabilitat 2018-2021, i, especialment, mantenir l'estabilitat pressupostària pertinent i garant de la viabilitat de les accions i polítiques actives desenvolupades. Les demandes i necessitats de la societat més qualificada de la història, però, a la vegada, més vulnerable i desigual, així ho requereixen.

Bibliografia

- BOE de 26 de març de 2017, Resolució de 18 de desembre de 2017, de la Secretaria d'Estat d'Ocupació, per la qual es publica l'Acord del Consell de Ministres de 15 de desembre de 2017, pel qual s'aprova el Pla Anual de Política d'Ocupació per al 2017

- BOE de 29 de març de 2018, Resolució de 28 de març de 2018, de la Secretaria d'Estat d'Ocupació, per la qual s'ordena la publicació de l'Acord del Consell de Ministres de 27 de març de 2018 pel qual s'aprova el Pla Anual de Política d'Ocupació per al 2018, segons el que s'estableix en l'article 11.2 del Text refós de la Llei d'ocupació, aprovat pel Reial decret legislatiu 3/2015, de 23 d'octubre

- BOE de 31 d'agost de 2016, Resolució de 22 d'agost de 2016, de la Secretaria d'Estat d'Ocupació, per la qual es publica l'Acord del Consell de Ministres de 5 d'agost de 2016, pel qual s'aprova el Pla Anual de Política d'Ocupació per al 2016, segons el que s'estableix en l'article 11.2 del Text refós de la Llei d'ocupació, aprovat pel Reial decret legislatiu 3/2015, de 23 d'octubre

- Conselleria d'Economia i Competitivitat (2014), Pla d'Ocupació de les Illes Balears 2014-2017

- GOIB (2017), Pla d'Ocupació de Qualitat de les Illes Balears, 2017-2020

- Reial decret 1032/2017, de 15 de desembre, pel qual s'aprova l'Estratègia espanyola d'activació per a l'ocupació 2017-2020, BOE núm. 305, de 16 de desembre de 2017

Notes

1. Si bé el Pla Anual de Política d'Ocupació al qual s'al·ludeix en aquest treball és el pertanyent a l'any 2018, l'aplicació reiterada es troba en vigor des del 2014. Així mateix, es fa referència a la darrera edició del PAPE (2018) i s'hi incorporen amb caràcter retroactiu tots els elements implícits en edicions anteriors.

2. BOE de 29 de març de 2018. Resolució de 28 de març de 2018, de la Secretaria d'Estat d'Ocupació, per la qual s'ordena la publicació de l'Acord de Consell de Ministres de 27 de març de 2018, pel qual s'aprova el Pla Anual de Política d'Ocupació per al 2018.

3. Reial decret 1032/2017, de 15 de desembre, pel qual s'aprova l'Estratègia espanyola d'activació per a l'ocupació 2017-2020.

4. La incorporació de xarxes de treball noves per facilitar i consolidar el desenvolupament i la implementació dels objectius prioritaris proposats pel Pla de Xoc per a l'Ocupació Jove 2019-2021, incorpora els programes d'orientació juvenil OrietaJove i la Xarxa SIJ - Injuve d'atenció a joves vulnerables. En aquest

curs, es por comprovar com destaca entre les mesures aplicades pel Servei Públic d'Ocupació de les Illes Balears, per la continuïtat en les accions d'impacte juvenil.

5. Relació de nomenclatures: serveis comuns (verd clar), programes comuns (verd fosc), serveis propis (blau), programes propis (morat), accions i mesures destinades a públic juvenil (crema).

6. Per motius d'espai s'ha refusat incloure les accions desenvolupades en el marc de millora de serveis, per incórrer únicament de manera logística i operacional, encara que, per això, no s'han deixat de tenir en compte.

7. Les modalitats d'accions ofertes i cursades en l'actualitat s'han incorporat en l'anàlisi i es mostren amb asterisc en el lloc corresponent.

La joventut i les percepcions de les violències de gènere 2.0

VIRGINIA FERREIRO BASURTO

Virginia Ferreiro Basurto

Llicenciada en pedagogia per la UIB. Professora del Departament de Psicologia, imparteix classes a grau,postgrau i al Màster Oficial de Polítiques d'Igualtat i Prevenció de la Violència de Gènere de la UIB. És membre del Grup de Recerca d'Estudis de Gènere de la UIB. Una de les línies de recerca se centren en l'anàlisi de la societat de la informació des d'una perspectiva de gènere, així com l'estudi del paper de les tecnologies de la informació i la comunicació als processos de violències de gènere i d'exclusió social-digital de les dones. Cal destacar la participació en el projecte interuniversitari Violencias de género 2.0, enl marc de la I Edició d'Ajuts de la Fundació BBVA, a projectes d'Investigació en Humanitats Digitals (2015-2016) i les següents publicacions: *La violencia de control en las redes sociales. Como identificarla y actuar, el 2018 i La brecha digital, una nueva forma de discriminación hacia las mujeres. La toma de decisíon en los usos de internet,* el 2014.

Resum

La violència de gènere és un fenomen que ha transitat des de la cultura fora de línia a la cultura en línia, i ha vist com les tecnologies de la informació i la comunicació han generat noves formes de perpetuar conductes de control i violència en els entorns virtuals. Uns fets que si no són percebuts com a violents seran difícils d'identificar com a manifestacions de manipulació, coacció o control, principalment entre les noves generacions ja natives digitals, que han crescut amb aquests avenços i comencen a definir identitats i conductes, així com experimentar les seves primeres relacions de parella, basades en una cultura en línia que els exposa en major mesura a poder cometre, rebre i observar aquestes violències de gènere 2.0.

A partir d'aquí, s'analitza el grau de percepció que te l'alumnat que cursa 3r i 4t d'Ensenyament Secundari Obligatori a centres públics de Mallorca respecte a una sèrie de conductes que es donen als espais virtuals, i que corresponen a dimensions i patrons definits per un sistema patriarcal i androcèntric, que normativitza la manera d'entendre i viure la feminitat de les dones, les orientacions sexuals de les persones, la manera de viure una relació de parella, o els cànons de bellesa i la cossificació de les dones com a conductes acceptables socialment.

Paraules clau

Joventut / Violències masclistes / Xarxes socials

Resumen

La violencia de género es un fenómeno que ha transitado desde la cultura offline a la cultura online, y ha visto como las Tecnologías de la Información y la Comunicación han generado nuevas formes de perpetuar conductas de control y violencia en los entornos virtuales. Unos hechos que si no son percibidos como violentos serán difíciles de poder identificarlos como manifestaciones de manipulación, coacción o control, principalmente entre las nuevas generaciones ya nativas digitales, quienes han crecido con estos avances y empiezan a definir identidades y conductas, así como experimentar sus primeras relaciones de pareja, basadas en una cultura online que los expone en mayor medida a poder cometer, recibir y observar estas violencias de género 2.0.

A partir de aquí, se analiza el grado de percepción que tiene el alumnado que cursa 3º y 4º de Enseñanza Secundaria Obligatoria en centros públicos de Mallorca respecto a una serie de conductas que se dan en los espacios virtuales, y que corresponden a dimensiones y patrones definidos por un sistema patriarcal y androcéntrica, que normativiza la manera de entender y vivir la feminidad de las mujeres, las orientaciones sexuales de las personas, la manera de mantener una relación de pareja, o los cánones de belleza y la cosificación de lea mujeres como conductas aceptadas socialmente.

Palabras clave

Juventud / Violencias machistas / Redes sociales

1. Contextualització

No és qüestionable pensar que la incorporació de les tecnologies de la informació i la comunicació a la nostra societat no sigui un fet universal que ha suposat una reorganització de la manera de viure, de comunicar i de relacionar-se de les persones. Tampoc qüestionarem els avenços que la societat de la informació ha incorporat a la nostra quotidianitat. Un dia a dia al qual ens hem hagut d'anar adaptant de manera gradual, respectant un procés que les noves generacions, ja natives digitals, no han hagut d'afrontar.

La participació de menors i joves en el món tecnològic es naturalitza des del moment en què neixen, i es manté al llarg del temps durant la seva socialització, influenciada per la cultura en línia i les seves noves fonts de coneixement i comunicació. No hem d'oblidar, com assenyalen Rebollo, Garcia, Vega, Buzón i Barragán (2009), que les tecnologies culturals són mediadores simbòliques, que transmeten i propaguen el bagatge cultural (creences, tradicions, costums, etc.) propi d'una societat i època històrica.

De tal manera, i simultàniament, a la societat de la informació emergeixen nous espais i mecanismes digitals, excloents en si mateixos, que vulneren les llibertats de les persones i, concretament, fomenten la transmissió d'expressions i accions masclistes desautoritzades socialment (Regero, 2012). En conseqüència, noves formes de desigualtat, discriminació i sexisme s'apoderen dels canals de comunicació més utilitzats per l'adolescència i la joventut (Ferreiro, Vilà i Prado, 2016), donant lloc a les violències de gènere 2.0. Un fenomen entès com aquelles violències que s'exerceixen sobre les dones, per la posició històrica de la categoria home-dona, però també sobre aquelles persones que transgredeixen l'ordre social (Donoso-Vázquez, Rubio i Baños, 2014) i que són generalitzades per un sistema patriarcal i androcèntric. Segons l'estudi pilot de l'Institut Balear de la Dona *La percepció de la igualtat i les violències masclistes entre l'alumnat de 14 a 18 anys de les Illes Balear* (2018), la població adolescent de les Illes continua reproduint models hegemònics de masculinitat i feminitat sota un model patriarcal, que jutja les actituds, les accions i la sexualitat de les al·lotes.

Segons la Delegació del Govern de la Violència de Gènere (2015), la percepció que la desigualtat de gènere és gran està estesa entre la joventut, encara que les persones joves perceben menys desigualtat entre dones i homes que la resta de la població. A més, l'estudi *La percepció de la igualtat i les violències masclistes entre l'alumnat de 14 a 18 anys de les Illes Balear* (2018) ens recorda que l'adolescència normalitza el control que es fa des de les xarxes socials, i considera que la pressió que es fa a les dones és inevitable i normal. Que les al·lotes rebin sol·licituds d'amistat, missatges descontextualitzats sobre el seu físic o pateixin ciberassetjament per raó de gènere, costa que siguin detectats com a formes de violències. És per això, que atendre i prevenir aquestes noves formes de violències de gènere 2.0, ens obliga a focalitzar l'anàlisi a saber percebre les relacions existents entre la joventut, les violències de gènere i els espais virtuals.

2. Objectius i metodologia

L'objectiu d'aquest treball se centra a identificar les percepcions que presenta l'alumnat adolescent de 3r i 4t de l'Ensenyament Secundari Obligatori de centres educatius públics entorn a les violències de gènere que es donen als espais virtuals.

Les xifres formen part del projecte d'investigació Violències de gènere 2.0, realitzat en el marc de la I Convocatòria d'Ajudes a Projectes d'Investigació en Humanitats Digitals de la Fundació BBVA, i al qual vàrem participar 6 comunitats autònomes: Catalunya, Illes Balears, Aragó, Andalusia, Galícia i Illes Canàries.

La participació estatal va ser de 3.584 joves entre 14 i 16 anys, amb una lleugera proporció superior d'al·lotes (n=1742 al·lots i n=1842 al·lotes), representant el 48,63 % i el 51,4 % de la mostra respectivament (vegeu Taula 1).

En el cas concret de Mallorca, es va comptar amb la participació de 9 centres educatius públics, que va permetre reunir una mostra total de 762 joves (n=399 al·lots i n=363 al·lotes), amb major presència d'alumnat de 3r d'ESO, amb un 57,4 % del total d'al-

Taula 1. Relació de nombre i percentatge de la mostra de participació per CA i Mallorca.

	Total	Al·lots	Al·lotes
TOTES LES CA PARTICIPANTS	3.584 joves	1742 (48,63 %)	1842 (51,4 %)
MALLORCA	762 joves	399 (52,4 %)	363 (47,6 %)

Font: elaboració pròpia

Gràfic 1. Relació de la mostra de participació a Mallorca per sexe i curs.

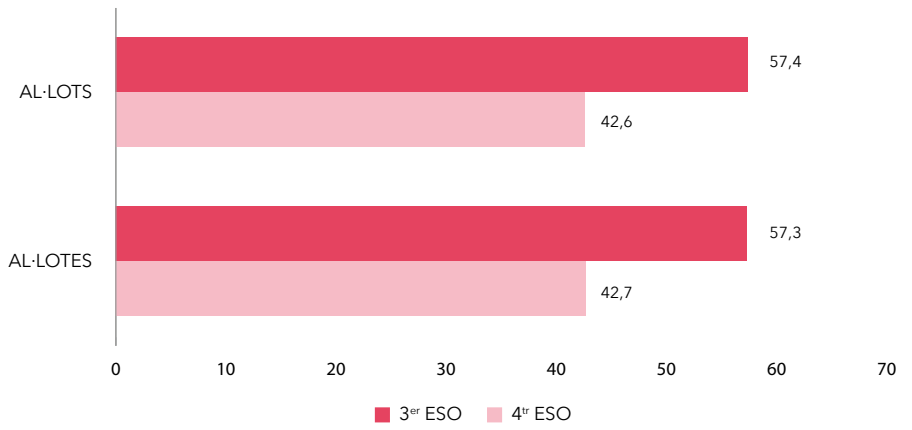

Font: elaboració pròpia

Imatge 1. Dimensions del qüestionari violència de gènere 2.0.

lots i un 57,3 % del total d'al·lotes (vegeu Gràfica 1).

La diagnosi es va realitzar a través d'un estudi per enquesta electrònica que ens va permetre recopilar dades quantitatives, entre d'altres, sobre el grau de percepció que té l'adolescència respecte a conductes violentes que es donen en entorns virtuals.

Es va administrar el *Qüestionari de violències de gènere 2.0,* dissenyat pel grup de recerca *GrediDona* de la Universitat de Barcelona (Vilà, R., Donoso, T., Rubio, M.J., Prado, N., Velasco, A., Arrazola, J., Aneas, A., Escofet, A., i Martínez S., 2015). L'instrument recull informació contextual i estudia quatre dimensions més específiques (vegeu Imatge 1), entre elles la dimensió analitzada en aquest treball que pretén conèixer si les persones adolescents consideren que a les diferents situacions presentades hi ha, o no, violència de gènere. La dimensió en qüestió se denomina: *Grau de percepció de la violència de gènere als entorns virtuals segons categories que surten de la normativitat patriarcal cap a homes i dones*.

De cada dimensió, es defineixen una sèrie d'indicadors amb els corresponents ítems que apareixen al qüestionari. En aquesta ocasió s'analitzen 15 dels 23 ítems que responen a alguns aspectes de la dimensió *Grau de percepció de la violència de gènere als entorns virtuals segons categories que surten de la normativitat patriarcal cap a homes i dones,* i que podem veure a continuació (vegeu Taula 2).

De les diferents situacions es demanava que contestassin en una escala *Linker* de l'1 al 5 si consideraven que aquella conducta era *Gens violenta* a *Molt violenta* (1: *Gens Violenta* i 5: *Molt violenta*).

L'administració massiva del *Qüestionari violències de gènere* 2.0 forma part de la segona fase del projecte, la primera fase va ser la creació i validació del propi instrument de mesura. Aquesta fase va ser la més llarga, en la qual es varen destinar 9 mesos per fer possible que les 6 comunitats autònomes participants poguessin aplicar el qüestionari.

L'administració de l'instrument es va realitzar en línia, per la qual cosa

Taula 2. *Relació d'indicadors i ítems d'alguns aspectes de la dimensió* Grau de percepció de la violència de gènere als entorns virtuals segons categories que surten de la normativitat patriarcal cap a homes i dones.

INDICADORS	ÍTEMS UTILITZATS
Apartar-se normativitat sexual femenina	(ítem 9) Ficar-se amb una al·lota per Internet perquè ée diverses parelles (ítem 10) Telefonar o enviar correus o missatges insistents a una al·lota provocativa (ítem 2) Insultar per Internet una al·lota per no haver tingut relacions amb al·lots
Transgredir heteronormatividad sexual obligatòria	(ítem 1) Ficar-se amb persones homosexuals o transsexuals per Internet (ítem 3) Difondre per Internet l'orientació sexual d'algú sense el seu permís (ítem 8) Ridiculitzar algú per la seva orientació sexual
Imposicions del cànon de bellesa heteronormatiu	(ítem 11) Publicar fotos o vídeos humiliants d'al·lotes obeses o lletges per Internet o a través del mòbil (ítem 13) Mostrar la dona simplement com un objecte sexual en algun web (ítem 4) Participar en unweb on es puntua el físic de les al·lotes
Violència sexual directa i indirecta	(ítem 12) Enviar imatges amb contingut sexual d'una persona sense el seu consentiment (ítem 14) Enganyar algú o xatejar amb una persona utilitzant material en línia per tenir relacions sexuals amb ella (ítem 15) Difondre fotos o vídeos de contingut eròtic, pornogràfic o sexual, sense permís
Violència associada a mites amor romàntic	(ítem 5) Revisar diverses vegades per Internet o mòbil on és la parella i què fa (ítem 6) Obligar la parella a esborrar amistats a Facebook o altra xarxa social (ítem 7) Demanar a la parella les claus d'accés del seu correu electrònic o altres comptes d'Internet

Font: elaboració pròpia de la memòria científicotècnica Donoso-Vázquez et al. (2014)

els centres necessitaven estar proveïts d'ordinadors i connexió a Internet de qualitat. Les persones responsables de cada comunitat autònoma s'encarregaven de gestionar el contacte amb els centres educatius, i determinar el dia i l'hora per desplaçar-se fins als centres. El fet que es tractàs d'un instrument virtual no eximia d'estar-hi presents durant l'aplicació del qüestionari. En tot moment, hi havia una persona encarregada de controlar el procés d'implementació, des de l'inici fins al final. Es presentava quina era la finalitat de l'estudi i del qüestionari, així com el punt de la recerca al qual ens trobàvem. A la vegada, s'indicaven les instruccions oportunes per contestar i es donava suport a possibles dubtes i preguntes que apareixien al llarg de la sessió d'implementació.

La durada d'aplicació del qüestionari era d'aproximadament 45 minuts, variant en funció del ritme de la classe i del nombre de participants dins l'aula.

Una vegada finalitzat el procés d'administració del qüestionari, es va treballar sobre la matriu de dades recopila-

des, aplicant-hi una anàlisi qualitativa parcial. En el cas concret d'aquest treball s'ha fet una anàlisi en base a la dimensió d'estudi seleccionada, el *grau de percepció de la violència de gènere als entorns virtuals*. L'anàlisi es va dur a terme amb el programari d'analítica predictiva SPSS (versió 21 per a *Windows*).

3. Anàlisi de dades

Del total de participants, 762 joves de 3r i 4t d'ESO, el 88,3 % considera que les persones són més violentes quan es troben en un entorn virtual que no cara a cara, davant un 11,7 % de joves que considera que no som més violents en els espais virtuals.

A partir d'aquí, de les 15 conductes que es donen a espais virtuals presentades al qüestionari, s'observa com la mitjana i la seva desviació típica (vegeu Taula 3) de 5 conductes han puntuat amb un grau de percepció de la violència entre al·lots i al·lotes elevat, per la qual cosa han estat identificades com a més violentes (vegeu Imatge 2). La conducta identificada com a més violenta que es dona als espais virtuals és la de «fer xantatge a una al·lota a través de les xarxes socials per tenir relacions sexuals amb ella», seguida per la de «ridiculitzar algú per la seva orientació sexual».

A la vegada, també s'observa que del total de conductes analitzades, 4 han puntuat amb un grau de percepció menys violent, per la qual cosa serien conductes que es donen als espais virtuals identificades com a menys violentes entre l'adolescència (vegeu Imatge 3). D'aquestes conductes la que s'identifica com a menys violenta seria la de «criticar a través d'Internet una al·lota perquè ha tingut diverses parelles», seguida de la de «telefonar o enviar correus o missatges de forma insistent a una al·lota provocativa».

Imatge 2. Conductes percebudes com a més violentes als espais virtuals.

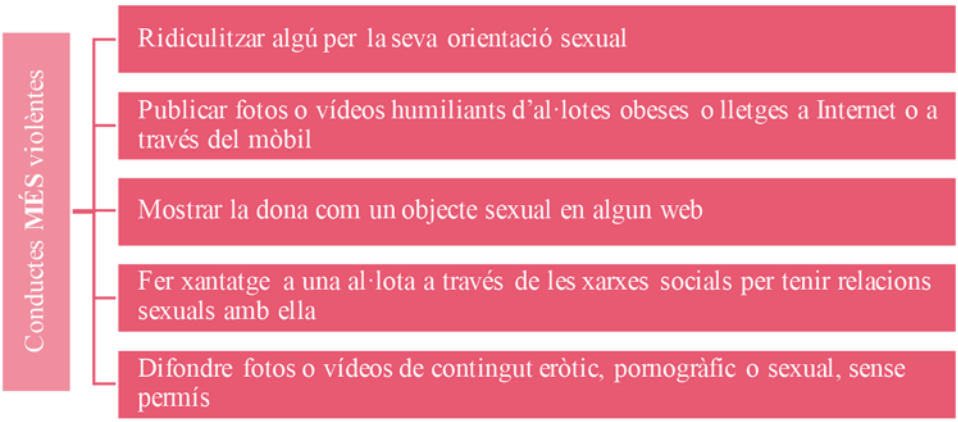

Font: elaboració pròpia

Imatge 3. Conductes percebudes com a menys violentes als espais virtuals.

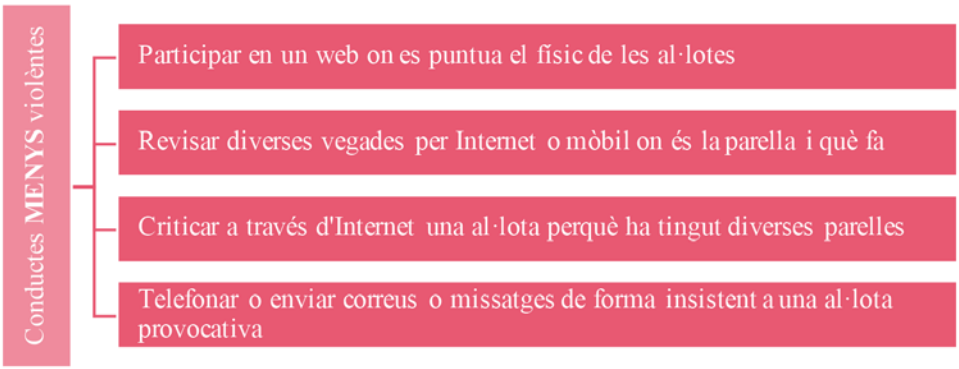

Font: elaboració pròpia

Segons el sexe, trobam que les al·lotes consideren que les 4 conductes més violentes que es donen als espais virtuals serien, per ordre: « fer xantatge a una al·lota a través de les xarxes socials per tenir relacions sexuals amb ella», «ridiculitzar algú per la seva orientació sexual», «publicar i/o compartir fotos o vídeos humiliants d'al·lotes obeses o lletges a Internet o a través del mòbil» i «difondre fotos o vídeos de contingut eròtic, pornogràfic o sexual sense permís».

Mentrestant, les 4 conductes que les al·lotes han percebut com a menys violentes, i per ordre de menor violència, han estat: «participar en un web on es puntuï el físic de les al·lotes», «telefonar o enviar correus o missatges de forma insistent a una al·lota provocativa», «revisar diverses vegades per Internet o mòbil on és la parella i què fa» i «criticar a través d'Internet una al·lota perquè ha tingut diverses parelles».

En el cas dels al·lots, les 4 conductes identificades com a més violentes, i per ordre de més violència, han estat: «fer xantatge a una al·lota a través de les xarxes socials per tenir relacions sexuals amb ella», «mostrar la dona com un objecte sexual en algun web», «publicar i/o compartir fotos o vídeos humiliants d'al·lotes obeses o lletges a Internet o a través del mòbil» i, finalment, apareixen dues conductes empatades com les quartes més violentes que identifiquen els al·lots: «ridiculitzar algú per la seva orientació sexual» i «difondre fotos o vídeos de contingut eròtic, pornogràfic o sexual sense permís».

Pel que fa a les 4 conductes que els al·lots perceben amb menys violència, i per ordre de menys violència, trobam: «revisar diverses vegades per Internet o mòbil on és la parella i què fa», «participar en un web on es puntua el físic de les al·lotes», «obligar la parella a esborrar amistats de Facebook o d'altres xarxes socials» i «cridar per telèfon o

Taula 3. ***Mitjanes per sexe del grau de percepció de conductes violentes a espais virtuals (1: gens violenta i 5: molt violenta).***

	MITJANA			DESVIACIÓ TÍPICA		
	AL·LOTS	**AL·LOTES**	**TOTAL**	**AL·LOTS**	**AL·LOTES**	**TOTAL**
1. Ficar-se amb persones homosexuals o transsexuals per Internet	4.35	4.06	4.21	896	1.046	980
2. Insultar per Internet una al·lota per no haver tingut relacions amb al·lots	4.27	4.06	4.17	964	1.040	1.006
3. Difondre eor Internet l'orientació sexual d'algú sense permís	4.37	4.10	4.24	932	1.087	1.017
4. Participar enun web on es puntuï el físic de les al·lotes	3.99	3.30	3.66	1.088	1.322	1.253
5. Revisar diverses vegades per Internet o mòbil on és la parella i què fa	3.66	3.79	3.72	1.171	1.222	1.197
6. Obligar la parella a esborrar amistats de Facebook o d'altres xarxes socials	4.08	4.14	4.11	1.090	1.139	1.113
7. Demanar a la parella les claus d'accés del seu correu electrònic o altres comptes d'Internet	4.16	4.12	4.14	1.101	1.173	1.135
8. Ridiculitzar algú per la seva orientació sexual	4.73	4.50	4.62	707	881	802
9. Criticar a través d'internet una al·lota perquè ha tingut diverses parelles	4.16	3.92	4.05	928	1.085	1.012
10. Telefonar o enviar correus o missatges de forma insistent a una al·lota provocativa	4.15	3.72	3.94	980	1.136	1.078
11. Publicar i/o compartir fotos o vídeos humiliants d'al·lotes obeses o lletges a Internet o a través del mòbil	4.74	4.47	4.61	711	964	851
12. Enviar per correu electrònic contingut sexual no desitjat	4.50	4.13	4.33	868	1.120	1.012
13. Mostrar la dona com un objecte sexual a algun web	4.77	4.37	4.58	669	1.007	870
14. Fer xantatge a una al·lota a través de les xarxes socials per tenir relacions sexuals amb ella	4.85	4.59	4.73	602	848	741
15. Difondre fotos o vídeos de contingut eròtic, pornogràfic o sexual sense permís	4.73	4.45	4.60	734	1.035	901

Font: elaboració pròpia

enviar correus o missatges de forma insistent a una al·lota provocativa».

En definitiva tant al·lots com al·lotes coincideixen a destacar les mateixes conductes percebudes com a molt i poc violentes, dins els espais virtuals. Així i tot, elles no identifiquen tant com els al·lots que «mostrar la dona com un objecte sexual en algun web» i «criticar a través d'Internet una al·lota perquè ha tingut diverses parelles» siguin conductes molt violentes. En canvi, ells identifiquen, més que elles, com a conducta poc violenta «obligar la parella a esborrar amistats de Facebook o d'altres xarxes socials».

Finalment, s'observa com les conductes percebudes com a més violentes per l'adolescència en els entorns virtuals són aquelles vinculades amb les violències sexuals, i la imposició dels cànons de bellesa, principalment entre els al·lots, qui han identificat que «mostrar la dona simplement com un objecte sexual en algun web» com a conductes molt violentes. A la vegada, la violència associada amb mites d'amor romàntic presenta un grau baix de percepció de control, identificat com una forma de violència de gènere, principalment entre joves adolescents que consideren que obligar a esborrar missatges i informació de les xarxes socials a la seva parella no és violència. Una altra categoria amb baixa percepció de violència seria la vinculada amb el fet que et puguin allunyar de la normativitat sexual femenina. Aquest cas es dona principalment entre les al·lotes, que jutgen les posicions de relacions de parelles en què elles poden tenir més d'una relació.

4. Discussió

En línies generals podem determinar que al·lots i al·lotes presenten una elevada consciència respecta a quines de les conductes que esdevenen en els entorns virtuals són considerades com a violències de gènere. Per la qual cosa, ambdós gèneres saben interpretar com a violència les manifestacions de les mateixes. Així i tot, existeixen una sèrie de conductes que no són apreciades com a tant violentes, principalment, per part de les al·lotes.

La consciència més elevada d'identificar manifestacions violentes s'observa quan es presenten conductes de violència sexual directes o indirectes. Tant ells com elles consideren que obtenir beneficis sexuals per xantatge amb material amb alta càrrega sexual on participa la persona enganada, són conductes percebudes com a molt violentes. De la mateixa manera, la difusió per la xarxa o mòbil d'aquest material fotogràfic o audiovisual sense consentiment tampoc seria admissible. Per tant, el grau de percepció sobre les conductes de violència sexual presentades a l'estudi han estat determinades com a molt violentes.

En contraposició, a la gent adolescent li costa més percebre com a violentes conductes comeses per estar allunyades de la normativitat sexual femenina. El fet de ficar-se amb alguna al·lota perquè te diferents parelles, o pensar que bombardejar amb telefonades i missatges a una al·lota de forma continuada es pot justificar pel fet que és provocativa, es consideren situacions poc percebudes com a violentes. Per tant, i segons Ferreiro, Vila i Prado (2016), s'observa una tendència

per part de les al·lotes molt més conservadora respecte a la normativitat sexual femenina i el fet de poder tenir més d'una parella. Seguint les autores, aquesta circumstància es podria associar a una gran predilecció de les allotes per l'amor romàntic, mentre que ells es decantarien més per un amor passional. Aquests fets, es poden vincular amb el mite de l'emparellament, el mite de l'exclusivitat i el mite de la fidelitat, a partir dels qual pensam que tots els desitjos passionals, romàntics i eròtics s'han de satisfer exclusivament amb una única persona, la pròpia parella. Tot això són creences que tenen per objecte instaurar un model relacional en el qual només es pot estimar una persona (Bosch, Ferrer, Ferreiro i Navarro, 2013).

A més, el grau de percepció de les conductes violentes cap a les imposicions dels cànons de bellesa heteronormatius són percebudes com a violentes en funció de les manifestacions sexistes com es presentin. Tant elles com ells denuncien com a molt violent humiliar per Internet o el mòbil les allotes pel simple fet de ser obeses o lletges. En canvi, aquesta perspectiva es distorsiona en funció del sexe quan es presenten conductes en què es cossifica la dona o es contribueix a hipersexualitzar-la. En aquest cas, les al·lotes no consideren que poder puntuar una dona pel seu físic sigui un fet molt violent. Tampoc no perceben l'ús de la imatge de la dona que es fa a Internet com a simple objecte sexual. Per tant, i des d'una violència simbòlica es continuen perpetuant els cànons de bellesa socials i donant més valor a les característiques físiques de les al·lotes que no als aspectes intel·lectuals, formatius, capacitats o habilitats apreses i desenvolupades. Aquest fet és acceptat i naturalitzat per elles mateixes ja que no el perceben com a circumstància violenta.

Respecte a la percepció que té la població adolescent de la violència associada als mites de l'amor romàntic, de les tres conductes de control que es proposaven per identificar com a violentes, o no, s'observa que encara hi ha una baixa percepció del concepte control com una forma de violència de gènere. El fet de controlar la parella, voler saber què fa, on és o amb qui està, és una pràctica que s'ha tornat molt habitual entre la joventut a partir de la incorporació de les tecnologies de la informació i la comunicació a la nostra quotidianitat. Es materialitzen així noves formes de control a través dels espais virtuals (Díaz-Aguado, et al., 2013; Ruiz-Repullo, 2016; Ferreiro, 2016), i que, a més, no són percebudes com a conductes violentes ni per a ells ni per a elles. El mateix passa, per part dels al·lots, a l'hora de considerar que poden decidir quin grups d'amistats han de tenir les seves parelles als espais virtuals. De fet, Ferreiro, Ferrer i Bosch (2018) identifiquen conductes de control comeses majoritàriament per al·lots a les Balears, els quals afirmen que han obligat les seves parelles, alguna o moltes vegades, a llevar fotos d'amistats que tenen a les seves xarxes socials, o bé, demanar que deixin de *xatejar* amb alguna persona en concret. Altres conductes de control de la parella identificades per les autores serien que els joves afirmen agafar el mòbil de la seva parella per inspeccionar el contingut i contactes

realitzats, o directament utilitzar les claus d'accés de les xarxes de les seves parelles. Circumstàncies que no són d'estranyar, si entenem que al·lots i al·lotes consideren que intercanviar les seves contrasenyes amb la parella no és més que un senyal d'amor i confiança (Ruiz-Repullo, 2016), o bé, pensar que rebre més de 10 telefonades o missatges al dia és propi de comportaments afectuosos i d'interès (Cantera, Estébanez i Vázquez, 2009).

Per tant, el concepte control encara no s'identifica com a conducta nociva a les relacions de parella entre l'adolescència. Això fa pensar que moltes al·lotes poden estar patint cibercontrol per part de les seves parelles i no són conscients de la situació ni de la repercussió que té sobre el seu autoconcepte, independència i llibertat en la presa de decisions. En definitiva, treballar per oferir una alternativa de models saludables de relacions de parella i rompre amb els mites de l'amor romàntic suposa un punt de partida necessari a dur a terme des dels diferents agents socialitzadors i institucions involucrades.

Finalment, respecte a les conductes analitzades sobre la transgressió de la heteronormativitat sexual obligatòria no s'accepta la idea de poder increpar o insultar una persona per la seva orientació sexual, ja que són percebudes amb un grau de violència elevat.

4. Referències bibliogràfiques

- Bosch, E., Ferrer, V.A., Ferreiro, V. i Navarro, C. (2013): *La violencia contra las mujeres. El amor como coartada*. Barcelona, España: Anthropos editorial
- Cantera, I., Estébanez, I., i Vázquez, N. (2009): *Violencia contra las mujeres jóvenes: la violencia psicológica en las relaciones de noviazgo*. Bilbao: Servicio de Mujer del Módulo Psicosocial de Deusto-San Ignacio, Emakunde. Recuperat de http://minoviomecontrola.com/ianire-estebanez/Resumen-violencia-contra-mujeres-jovenes-noviazgo.pdf
- Díaz-Aguado, M.J., Martínez, R., i Martín, J. (2013): *Evolución de la adolescencia española sobre igualdad y la prevención de la violencia de género*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad-Centro de Publicaciones. Recuperat de http://xuventude.xunta.es/uploads/docs/Observatorio/La_evolucin_de_la_adolescencia_espaola_sobre_la_igualdad_y_la_prevencin_de_la_violencia_de_gnero.pdf
- Delegación de Gobierno para la Violencia de género (2015): *La percepción de la violencia de género en la adolescencia y la juventud*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad-Centro de Publicaciones. Recuperat de http://www.violenciagenero.msssi.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/investigaciones/2015/pdf/Libro20_Percepcion_Social_VG_.pdf
- Donoso-Vázquez, T., Rubio, M.J., i Vilà, R. (2014): Investigando sobre violencia de género 2.0. En: Donoso-Vázquez, Trinidad (Ed.), *Violencias de genero 2.0* (págs. 29-38). Barcelona: Kit-book. Recu-

perat de http://iknowpolitics.org/sites/default/files/completo_violencias_de_genero_2.0.pdf

- Ferreiro, V. (2016): *Datos territoriales sobre violencias de género 2.0. El caso de las Islas Baleares*.. Recuperat de https://drive.google.com/file/d/0B9rRNrs6HNW6ZS-1haTNDbGdkbWs/view

- Ferreiro, V., Ferrer, V., i Bosch, E. (2018): «La violencia de control en las redes sociales. Como identificarla y actuar». En Donoso-Vázquez, T. i Rebollo, Á. (Coords.) *Violencias de género en entornos virtuales*

- Ferreiro, V., Vilà R., i Prado N. (2016): «Experiencias sexistas en las redes sociales Perpetuando la violencia de género». A Catejón, J.L., *Psicología y educación: Presente y futuro* (582-590). Recuperat de https://acipe.es/wp-content/uploads/2017/12/cipe_final_capitulos.pdf

- Gayà, C. (dir.) (2018): *La percepció de la igualtat i les violències masclistes entre l'alumnat de 14 a 18 anys de les Illes Balears*. Balears: Institut Balear de la Dona. Recuperat de: http://www.caib.es/govern/rest/arxiu/3711423

- Rebollo, M.A, Garcia, R., Vega, L., Buzón, O. i Barragán, R. (2009): «Género

- y TIC en educación superior: recuros virtuales no sexistas para el aprendizaje». *Cultura y Educación*, 21 (3), 257-274.

- Reguero, P. (2012): *Trol machista: moretones virtuales*. Recuperat de http://www.feminicidio.net/noticias-de-asesinatos-de-mujeres-en-espana-y-america-latina

- Ruiz-Repullo, C. (2016): *Voces tras los datos. Una mirada cualitativa a la violencia de género en adolescentes*. Sevilla: Instituto Andaluz de la Mujer. Recuperat de http://www.observatoriodelainfancia.es/oia/esp/descargar.aspx?id=4879&tipo=documento

- Vilà, R; Donoso, T., Rubio, M.J., Prado, N., Velasco, A., Arrazola, J; Aneas, A., Escofet, A., i Martínez, S. (2015): *Cuestionario de Violencias de Género 2.0*. Recuperat dehttp://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/68860/1/CUESTIONARIO%20DE%20VIOLENCIAS%20DE%20G%C3%89NERO%202_0.pdf

MONOGRÀFIC:
Ser jove en un món globalitzat

El lloc dels nostres joves dins un món global

ANTONI RAMIS LALOUX
AINA SOLER CRESPÍ
JOVES ARQUITECTES DE MALLORCA
(JAM)

Antoni Ramis Laloux

Palma, 1979. Arquitecte per la Universitat Politècnica de Catalunya (2008). Després de 15 anys d'experiència professional a diferents despatxos d'arquitectura a Barcelona i Palma, des de l'any 2014 treballa a l'estudi TEd'A arquitectes.

Forma part de l'equip de coordinació dels Joves Arquitectes de Mallorca (JAM) des de finals de l'any 2016.

Aina Soler Crespí

Palma, 1989. Arquitecta per la Universitat Politècnica de Catalunya (2014) i Màster en Planificació Urbana i Territorial per la Universitat Politècnica de Madrid (2016), i especialització en Polítiques Públiques i Dret a la Ciutat per la Universitat Oberta de Catalunya (2019). Ha col•laborat amb diferents estudis d'arquitectura i urbanisme i ha participat en diversos tallers sobre habitatge, espai públic i ciutat, entre d'altres. Actualment treballa d'arquitecta a l'administració pública.

Forma part de l'equip de coordinació dels Joves Arquitectes de Mallorca (JAM) des de principis de l'any 2017.

Joves Arquitectes de Mallorca (JAM)

Joves Arquitectes de Mallorca (JAM) és una agrupació per a compartir experiències, inquietuds, parlar de la nostra professió i fer xarxa. Està constituïda legalment com a associació, inscrita al Registre d'Associacions de les Illes Balears i des de maig de 2019 forma part del Consell d'Àrea de Model de Ciutat. La 1a Trobada de l'agrupació Joves Arquitectes de Mallorca va ser el 28 de setembre de 2016.

Resum

L'article que es presenta a continuació pretén mostrar quin és el lloc del jovent de les Illes Balears dins el món global que ha esdevingut el nostre planeta aquest començament del segle XXI.

L'accés a l'habitatge és un dels problemes principals que ha d'afrontar la joventut avui dia. L'alta precarietat del mercat laboral, fruit de la darrera crisi econòmica, juntament amb una forta pressió immobiliària a la qual es troba sotmès el nostre territori no fan més que agreujar aquesta dificultat d'accés a una necessitat bàsica com és la llar.

Pel que fa al territori on viu el nostre jovent, aquest es troba, des de fa anys, sota la càrrega extraordinària que suposa el turisme. Quines són les actuacions a dur a terme en matèria de sostenibilitat i d'autosuficiència a les nostres Illes és essencial per preservar la nostra terra. Quins són els nostres recursos energètics, d'on provenen i a què en destinam el consum o com som capaços de reduir-lo són temes vitals a tenir molt presents en els pròxims anys.

Paraules clau

Habitatge / Emancipació / Territori / Sostenibilitat.

Resumen

El artículo que se presenta a continuación pretende mostrar cuál es el lugar de la juventud de Illes Balears dentro del mundo global en el que se ha convertido nuestro planeta en este principio del siglo XXI.

El acceso a la vivienda es uno de los principales problemas que ha de afrontar la juventud a día de hoy. La alta precariedad del mercado laboral, fruto de la última crisis económica, junto con la fuerte presión inmobiliaria a la que se encuentra sometido nuestro territorio no hacen más que agravar esta dificultad de acceso a una necesidad básica como es el hogar.

Por lo que respecta al territorio donde viven nuestras y nuestros jóvenes, este se encuentra, desde hace años, bajo la carga extraordinaria que supone el turismo. Cuáles son las actuaciones a llevar a cabo en materia de sostenibilidad y autosuficiencia en nuestras islas se aventuran esenciales para la preservación de nuestra tierra. Cuáles son nuestros recursos energéticos, de dónde provienen y a qué destinamos su consumo o cómo somos capaces de reducirlo son temas vitales a tener muy presentes en los próximos años.

Palabras clave

Vivienda / Emancipación / Territorio / Sostenibilidad.

Introducció

El jovent de les Illes Balears viu permanentment en la dicotomia entre global i local: el moment actual que li ha tocat viure gira al voltant de la globalització, la instantaneïtat i, moltes vegades, la superficialitat, però el territori que habita està clarament delimitat i disposa d'uns recursos finits i delicats, fet que fa que l'entorn que els envolta sigui molt fràgil.

La situació geogràfica de les Illes, distanciades físicament del continent i altament condicionades, per tant, pel transport aeri i marítim, juntament amb el fet que són un gran pol d'atracció turística, no fa més que agreujar la situació pel que fa a l'escassetat de mitjans tant naturals com materials, la qual cosa dificulta poder desenvolupar una vida amb una certa normalitat.

La indústria turística encara creixent, juntament amb el desplegament dels mitjans de comunicació i la proliferació de les xarxes socials, han afavorit encara més, a les illes, el procés de mundialització de la cultura. Tot i que aquest intercanvi cultural va propiciar en l'inici un gran desenvolupament social perquè va afavorir l'intercanvi cultural i va trencar la barrera de la insularitat, en els darrers anys aquest intercanvi ha tendit més a l'homogeneïtzació social i cultural amb la resta del món *occidental,* fet que dificulta cada cop més el reconeixement de la identitat local. Aquest efecte és ben notable sobretot a la ciutat i a les zones més poblades de la costa, però s'estén per tot el territori de l'illa: el canvi del paisatge urbà és palès en l'arquitectura, els comerços, la retolació i la tipografia, els habitatges nous, fins i tot, en el disseny de l'espai públic o en l'arbrat del carrers i les places. També en els espectacles culturals, l'educació, la roba o els aliments.

Per contrapartida, aquest procés d'homogeneïtzació cultural genera una resposta i un estímul en si mateix. L'estandardització creixent de productes, serveis, ciutats o estils de vida han propiciat l'exaltació de trets i la revaloració d'elements que conformen col·lectius d'identitats semblants.

D'aquesta manera, el conflicte a la ciutat es desplega en dos vessants diferenciats: per una banda, la reivindicació del patrimoni local i de la cultura i la identitat pròpies i, per altra banda, l'accessibilitat i la funcionalitat de la ciutat, entenent que aquesta globalitat no ha produït només un canvi en la fisonomia de la ciutat, sinó que també n'ha modificat el funcionament, el tipus de comerç, la tipologia i el preu de l'habitatge i dels productes i serveis, i ha dificultat, cada vegada més, la vida quotidiana de la ciutadania.

L'accés a l'habitatge és un factor determinant perquè el jovent pugui créixer com a persones, perquè pugui madurar, perquè aprenguin a viure de manera autònoma. No obstant això, els darrers temps veim com moltes de les cases i dels pisos distribuïts arreu del territori han deixat de servir perquè hi visquin els habitants de les Illes i s'han destinat al negoci vinculat al turisme, de manera que s'ha reduït considerablement el parc d'habitatges disponible per llogar o comprar per part dels nostres joves al mateix temps que se n'han incrementat els preus.

És tot un repte per a les administracions locals i comunitàries garantir a la nostra joventut la possibilitat d'accedir a un habitatge digne en

unes condicions compatibles amb els recursos limitats de què disposen. És un objectiu que s'ha d'afrontar amb immediatesa, donades les circumstàncies actuals, però que també s'ha d'estudiar a mitjà i llarg termini. I és una tasca que s'ha de desenvolupar tot tenint present la fragilitat del nostre medi ambient, és a dir, posant la sostenibilitat com a eix transversal que ho regeixi tot.

Objectius i metodologia

Els objectius d'aquest article són plasmar per escrit i amb l'ajuda de diferents gràfics quines són les tendències, per una banda, en l'àmbit de l'habitatge, pel que fa a l'accés per part del jovent, els ajuts que ofereixen les diferents administracions o les formes noves de convivència, entre altres temes. Per altra banda, en l'àmbit de la sostenibilitat, pel que fa a recursos i autosuficiència.

El mètode per assolir aquests objectius consistirà en la selecció i presentació de la documentació que consideram més significativa de cada un dels temes tractats.

Si bé totes les dades incorporades són bàsicament estadístiques procedents d'organismes oficials i, per tant, objectives, la tria, així com la manera de presentar-les, sí que respon a les preocupacions que més presents han estat a les diferents trobades organitzades per la nostra associació des del moment de la seva fundació.

En darrer lloc, la manca de dades o la dificultat per accedir-hi en segons quins àmbits també són un indicador que la nostra societat canvia de manera important els darrers temps i calen mètodes nous d'anàlisi i/o una major difusió de determinades informacions.

Anàlisi de dades

1. Habitatge

Habitar és segons el *Diccionari català-valencià-balear* 'viure, residir; estar amb certa continuïtat (en un lloc, casa, poble, etc.)'. I *habitatge* és el 'lloc on s'habita'.

El problema principal per garantir aquesta continuïtat en el lloc de residència és, fonamentalment, l'evolució diferent entre el poder adquisitiu de la nostra joventut (amb un creixement molt moderat) i els preus d'accés a l'habitatge, ja sigui de compra o de lloguer (amb un creixement molt més pronunciat especialment durant els darrers anys).

1.1 Accés a l'habitatge

L'accés a l'habitatge ha esdevingut en els darrers temps una de les preocupacions principals del jovent balear. Des de la darrera crisi econòmica, el sou dels treballadors i treballadores de les Illes només ha crescut un 4 %, mentre que el cost mitjà del lloguer d'un habitatge ho ha fet un 24 %.

L'índex del preu de l'habitatge (IPH) és un índex confeccionat a Espanya per l'Institut Nacional d'Estadística (INE) que es va publicar per primera vegada l'1 d'octubre de 2008 amb el propòsit de reflectir l'evolució dels preus de l'habitatge. Es refereix tant a habitatge nou com a usat i incorpora taxes de variació tant trimestrals, com anuals i acumulades. El desglossament és per comunitats autònomes.

Gràfic 1: evolució de l'IPH a les Illes Balears.

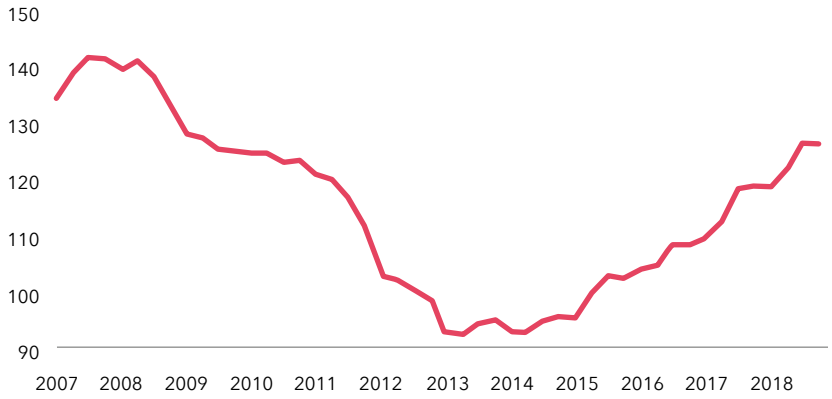

Font: IBESTAT. Elaboració pròpia

Mapa 1: preu mitjà d'habitatge lliure per províncies al tercer trimestre de 2018 (€/m²).

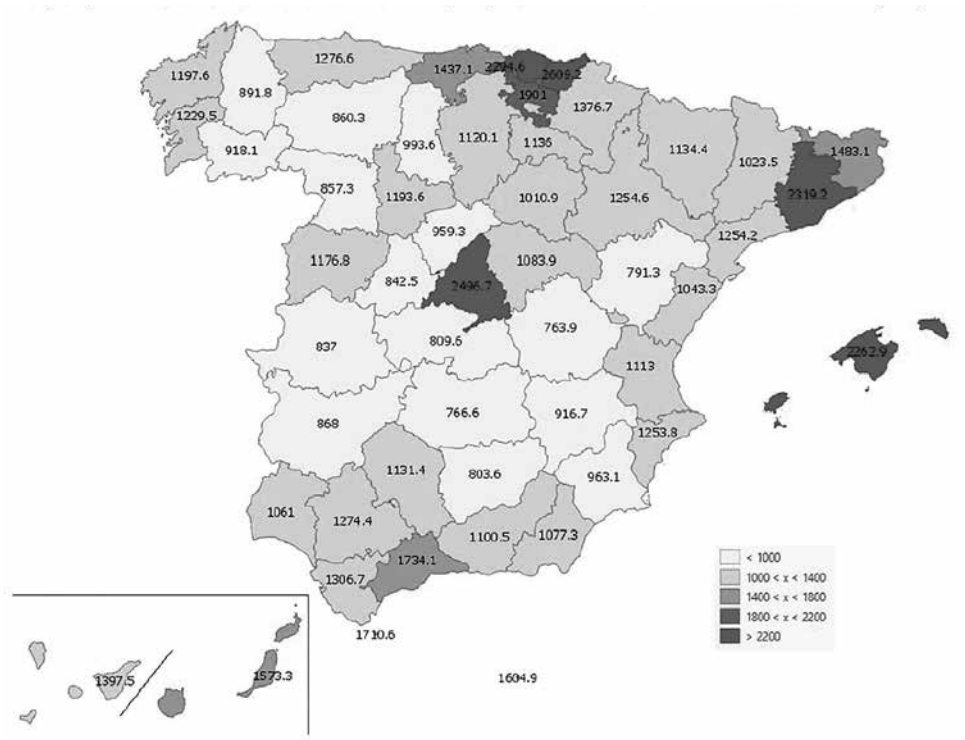

Font: Ministeri de Foment. Elaboració: Observatori d'Habitatge i Sòl

Gràfic 2: evolució de la taxa d'emancipació residencial de la població de 16 a 29 anys.

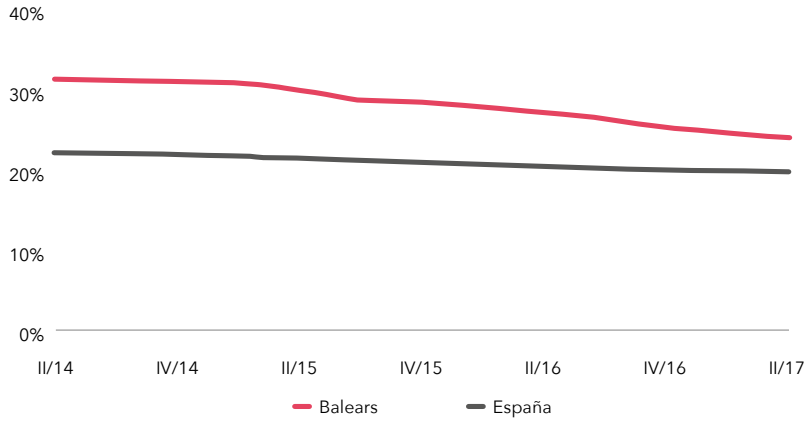

Font: Observatori de l'Emancipació. Illes Balears. 1r semestre 2017. Consell de la Joventut d'Espanya

En el gràfic 1, es pot apreciar com a les Illes Balears aquest índex va baixar durant els anys de la crisi econòmica i va assolir el mínim entre els anys 2013 i 2014. A partir de llavors, ha presentat un creixement sostingut i actualment presenta un nivell semblant al de començament de 2009.

El preu mitjà de l'habitatge lliure a les Illes Balears el tercer trimestre de l'any 2018 era de 2.262,9 €/m^2, el cinquè més car de l'Estat espanyol, només per darrere de Madrid, Barcelona, Biscaia i Guipúscoa.

La taxa d'emancipació juvenil de les Illes Balears va caure un 6 % entre el segon quadrimestre de 2014 i el segon quadrimestre de 2017, mentre que a la resta de l'Estat espanyol aquest descens va ser únicament del 2 %. Aquesta dada és molt significativa si tenim en compte que es tracta d'un període de recuperació econòmica. S'intueix, per tant, que el poder adquisitiu de la societat de les Illes no ha seguit el mateix patró de recuperació que el mercat immobiliari, la qual cosa ha dificultat i reduït la capacitat d'emancipació dels joves, entre altres coses.

Pel que fa al cost d'accés al mercat de l'habitatge en règim de propietat, el percentatge de salari net necessari s'ha mantingut estable els darrers anys al voltant del 90 %. Pel que fa al règim de lloguer, el tercer quadrimestre de 2013 era necessari aproximadament un 80 % del salari net per accedir a un habitatge, mentre que el segon quadrimestre de 2017 el cost s'havia incrementat fins a suposar un 135 %, fet que significa un augment del 55 % en menys de quatre anys.

Segons experts en aquest camp, una xifra raonable seria destinar fins a un 30 % del sou a l'habitatge, la qual cosa demostra que les dificultats del nostre jovent en aquest àmbit són extraordinàries.

Gràfic 3: evolució del cost d'accés al mercat de l'habitatge en propietat i lloguer per a una persona jove assalariada (16-29 anys).

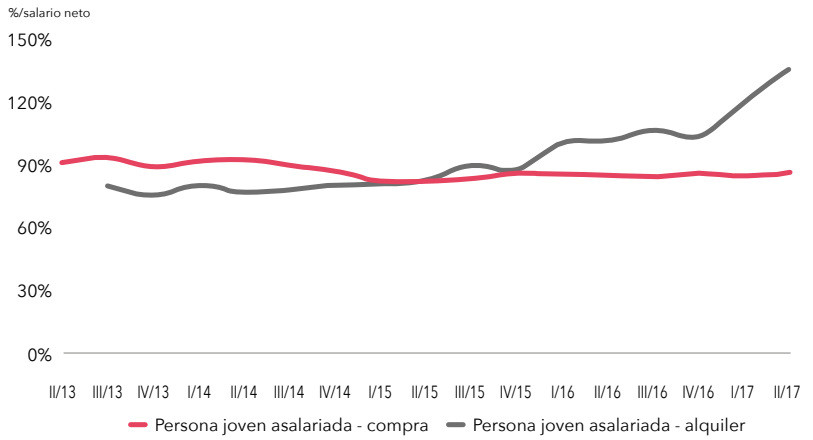

Font: Observatori de l'Emancipació. Illes Balears. 1r semestre 2017. Consell de la Joventut d'Espanya

En la taula següent, es poden observar les dades relatives al sou mitjà i la renda per capita a les Illes Balears, i una comparació amb les dades estatals. Per una banda, trobam que la renda per capita se situa per sobre de la mitjana de l'Estat, mentre que el sou mitjà és gairebé un 5 % més baix a les Illes que a la resta del territori espanyol. La incoherència d'aquestes dades podria apuntar a una polarització o major segregació econòmica de la població de les Illes, que posaria de manifest la diferència entre les classes més afavorides, que incrementen el valor mitjà de la renda anual, i la precarització dels contractes laborals, més accentuada que a la resta del territori.

1.2 Ajuts

Entre els debats actuals hi trobam habitualment l'ajut de les administracions perquè les persones residents, especialment el jovent, pugui accedir a l'habitatge, bé sigui mitjançant el finançament subsidiari d'una part del cost de l'habitatge,o mitjançant deduccions fiscals per incentivar el mercat, la disposició d'habitatge públic o de protecció, entre molts altres.

Segons el Pla d'habitatge impulsat pel Govern de les Illes Balears, el nom-

Taula 1. Salaris i renda mitjana a Espanya i les Illes Balears.

	Salari mitjà anual	Renda per capita
Espanya	19.172 € (AEAT 2017)	25.064 €/hab.
Illes Balears	18.286 € (AEAT 2017)	26.287 €/hab.

Font: AEAT i INE. Elaboració pròpia

bre d'habitatges públics de lloguer és de només 1.800, per tant, representa un 0,46 % del total dels habitatges a les Illes. Aquesta xifra posa de manifest la dificultat d'intervenir de forma real en l'accessibilitat a l'habitatge de l'Administració de les Illes, mitjançant la disposició d'habitatge públic –o de gestió pública. En aquest sentit, recentment han aparegut a les Illes, iniciatives de l'Administració per captar habitatges desocupats de propietat privada que, mitjançant la gestió pública, puguin donar una resposta social a les necessitats residencials de la ciutadania.

Així mateix, és important recalcar que garantir l'accés a l'habitatge no és suficient. Perquè aquest accés sigui realment possible i faciliti l'estabilitat en el temps i la creació d'una llar pròpia, també és necessari intervenir en el manteniment dels habitatges i el cost que suposa. Segons dades de l'INE, la població de les Illes va gastar, l'any 2017, al voltant d'un 37 % del pressupost familiar en manteniment i reforma de la llar. L'increment del preu de l'energia en els darrers anys, juntament amb un parc edificat vell i poc eficient, comporta que molts habitants de les Illes, i més especialment la gent jove i la gent gran, hagin de fer un esforç molt gran, ja no només per accedir a un habitatge, sinó sobretot per poder mantenir-lo, pagar les factures i els rebuts.

Per pal·liar aquestes deficiències en el parc construït de les Illes, les administracions concedeixen, en períodes determinats, ajudes econòmiques per millorar l'eficiència energètica dels edificis. Tot i que aquestes ajudes contribueixen a incentivar les actuacions de millora en els habitatges, no sempre resulten eficients per a la gent que més ho necessita, atès que requereixen una inversió inicial del promotor i la subvenció s'abona amb posterioritat a l'execució de les obres. Per altra banda, en molts casos, la manca d'implicació de gent especialitzada en el diagnòstic de l'edifici per a aquestes subvencions, pot acabar en actuacions que aprofitin els recursos de forma poc eficient i actuïn sobre elements amb poca incidència en el consum energètic.

1.3 Noves formes de convivència

Els canvis en la situació socioeconòmica global en l'àmbit mundial han provocat que l'habitatge tradicional, almanco com el coneixem al nostre entorn més immediat, pugui ser qüestionat com la millor solució per donar resposta al fet de viure protegit. Per això mateix, els darrers temps hem vist com apareixien models nous, tant en la manera d'organitzar les cases com en la gestió de la convivència de les persones que les ocupen. Habitatges més flexibles, habitatges intergeneracionals o cooperatives d'habitatge s'han convertit en models habituals dins el món de l'arquitectura i l'urbanisme.

El juliol de 2018 l'Institut Balear de l'Habitatge (IBAVI) va posar en marxa el programa «Cohabita», que consisteix en la cessió de sòls públics que disposen de projecte arquitectònic a cooperatives per a l'autopromoció d'habitatge protegit en cessió d'ús.

Una cooperativa d'habitatge és una agrupació de persones que comparteixen valors i recursos per satisfer la necessitat d'accedir a l'habitatge.

Figura 1. comparativa amb altres règims de tinença.

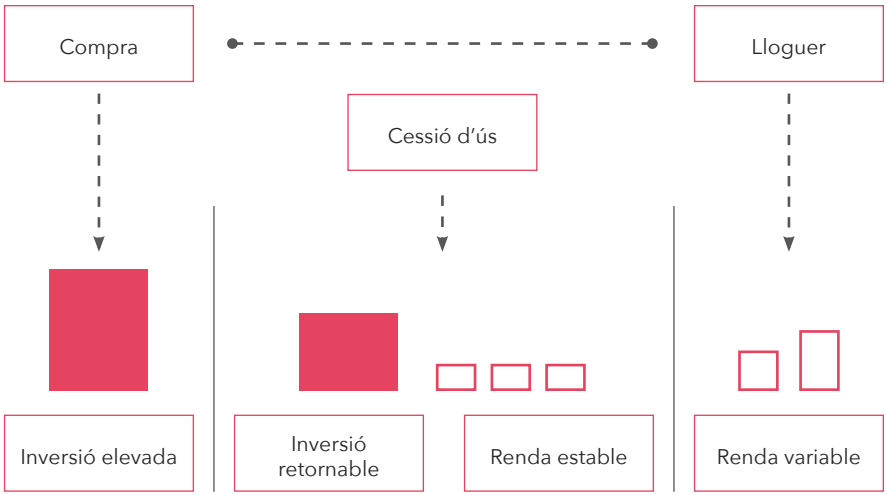

Font: «Cohabita». Habitatges protegits en cessió d'ús. IBAVI

Figura 2. comparativa de titularitats.

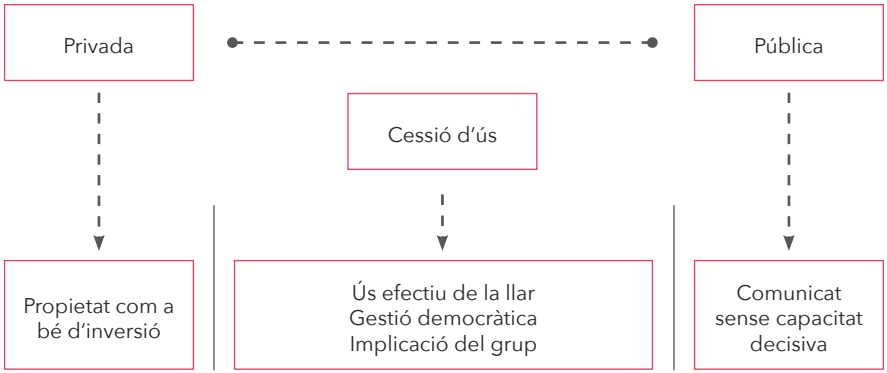

Font: «Cohabita». Habitatges protegits en cessió d'ús. IBAVI

És un sistema d'accés no especulatiu i, per tant, no sotmès a les fluctuacions del mercat immobiliari, que permet eliminar la concepció de l'habitatge com un bé d'inversió.

La cessió d'ús és una fórmula d'accés a l'habitatge en la qual la cooperativa constituïda sense ànim de lucre assumeix el dret de superfície sobre el sòl i la propietat dels

immobles, mentre que les persones sòcies en disposen l'ús.

La titularitat col·lectiva és un règim pensat per eliminar tota possibilitat de lucre immobiliari, que concedeix a la persona sòcia el dret a residir de forma habitual i permanent. Es posa el focus en l'ús efectiu de l'habitatge i no en la mercantilització.

Els projectes arquitectònics guanyadors dels concursos d'idees de l'IBAVI i referents en confort ambiental i utilització eficient dels recursos naturals, són els següents:

- Son Servera: 42 habitatges al carrer des Cos, 53.
- Santa Maria del Camí: 20 habitatges al carrer de Balanguera, 17.
- Manacor: 11 habitatges al carrer de Lleó XIII, 15.
- Vilafranca de Bonany: 21 habitatges al carrer des Molí Nou, 1.
- Llucmajor: 23 habitatges al carrer del Grup Escolar, 73.

Això suposa un total de 117 habitatges en cessió d'ús a Mallorca.

Durant la fase de concurs d'adjudicació del dret de superfície les cooperatives podien presentar propostes fins al 13 de maig de 2019. El 26 de setembre de 2019 estava prevista la reunió de la mesa de contractació.

Per altra banda, els ajuntaments de Palma i d'Eivissa també han anunciat la voluntat de cedir solars per a aquest model d'habitatge nou.

2. Sostenibilitat

2.1 Indicador de pressió humana

L'indicador de pressió humana (IPH) pretén complementar la informació que es desprèn de les xifres oficials de població. En aquest sentit, a diferència dels resultats derivats tant dels censos demogràfics com del padró municipal o les estimacions de població actual publicades per l'Institut Nacional d'Estadística (INE) –operacions que se centren tan sols en la població resident–, l'IPH estima la càrrega demogràfica real que suporta un territori en un període determinat. A més, ateses les fonts estadístiques en les quals es basa el càlcul de l'IPH, la desagregació temporal d'aquest indicador és la diària.

En una comunitat essencialment turística, on el nombre de persones presents es diferencia significativament respecte de la població resident, saber la càrrega demogràfica real pot ajudar a planificar i a gestionar correctament els recursos dedicats a satisfer les necessitats socials de la població.

En el gràfic següent, podem veure la gran estacionalitat d'aquest indicador així com el creixement continuat que ha experimentat des de l'any 2007. També és destacable la gran diferència entre mínims i màxims. Així, per exemple, l'agost de 2018 la càrrega demogràfica a les Illes era d'1.975.209 persones mentre que al desembre del mateix any era d'1.152.608 persones, fet que suposa una diferència de 822.601 persones entre els pics de temporada alta i baixa.

Gràfic 4: evolució de l'IPH a les Illes Balears (en milions de persones).

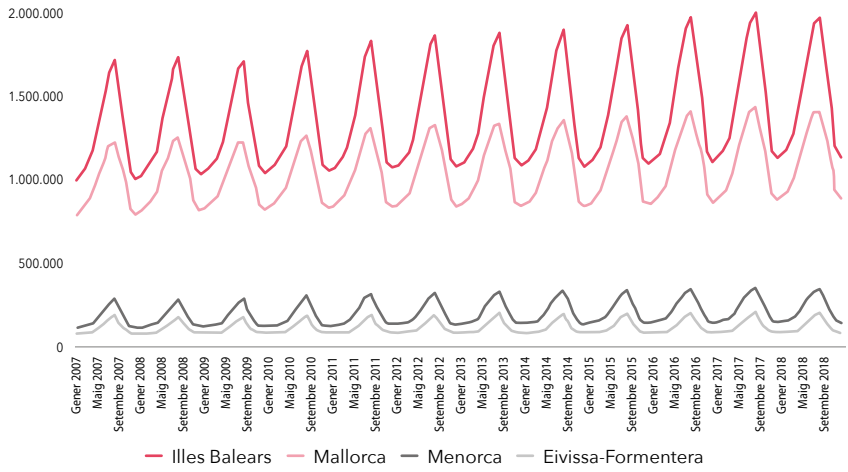

Font: IBESTAT. Elaboració pròpia

Taula 2: eficiència energètica del parc construït existent.

	Edificis existents				
Qualificació	**Habitatge unifamiliar**	**Edifici complet**	**Terciari**	**Total**	**%**
A	101	8	130	239	0,27
B	348	12	531	891	0,99
C	1.420	41	1.595	3.056	3,39
D	6.148	131	1.667	7.946	8,82
E	33.586	977	1.275	35.838	39,76
F	10.527	321	857	11.705	12,99
G	28.630	837	995	30.462	33,80

Font: Conselleria de Territori, Energia i Mobilitat. GOIB

2.2 Recursos energètics

2.2.1 Eficiència energètica

- Situació energètica del parc construït

La qualificació d'eficiència energètica és el resultat del càlcul del consum d'energia necessari per satisfer la demanda energètica de l'edifici en condicions normals de funcionament i d'ocupació. Classifica els edificis en una escala de set lletres, en què la lletra G correspon a l'edifici menys eficient i la lletra A, a l'edifici més efi-

Gràfic 5: eficiència energètica del parc existent d'habitatges.

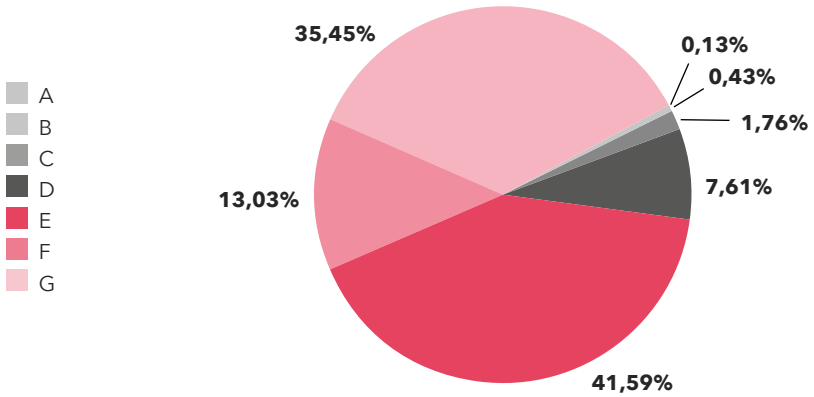

Font: Conselleria de Territori, Energia i Mobilitat. GOIB. Elaboració pròpia

Gràfic 6: consum energètic final a les Illes Balears.

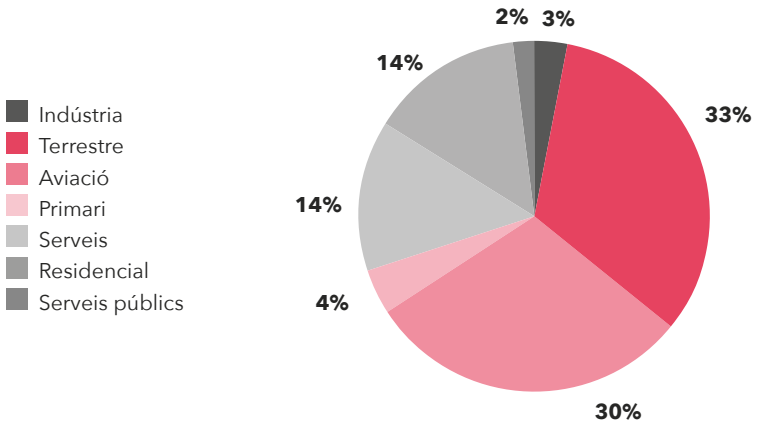

Font: Conselleria de Territori, Energia i Mobilitat. GOIB

cient segons el consum d'energia i les emissions de CO_2 comparades amb un edifici base de tipologia i localització similars.

Actualment el parc construït existent a les Illes Balears presenta unes qualificacions energètiques molt baixes, amb un 86,55 % del total amb un valor E o pitjor.

Si ens centram en el cas concret dels habitatges, el percentatge de construccions amb una qualificació E o pitjor augmenta fins a un 90,07 %.

- Distribució del consum energètic a les Illes Balears

El consum energètic a les nostres illes es destina en un 66 % al transport (33 % terrestre i 30 % d'aviació). El sector serveis i l'ús residencial són els següents camps amb més consum, amb un 14 % cada un.

Destaca també que àmbits com la indústria o el sector primari representin únicament un 3 i un 4 % del consum final, respectivament.

2.2.2 Mobilitat

- Modalitat del transport

Entre els anys 2001 i 2017 el mode de transport dels habitants les Illes Balears s'ha mantingut estable, amb un 57 % dels desplaçaments en vehi-

Gràfic 7: distribució modal a les Illes Balears.

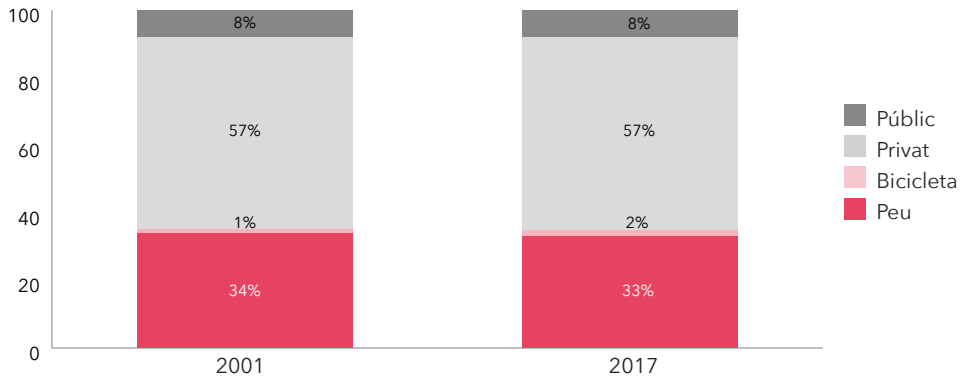

Font: Pla director sectorial de mobilitat de les Illes Balears. GOIB

Gràfic 8. Evolució del trànsit per carretera.

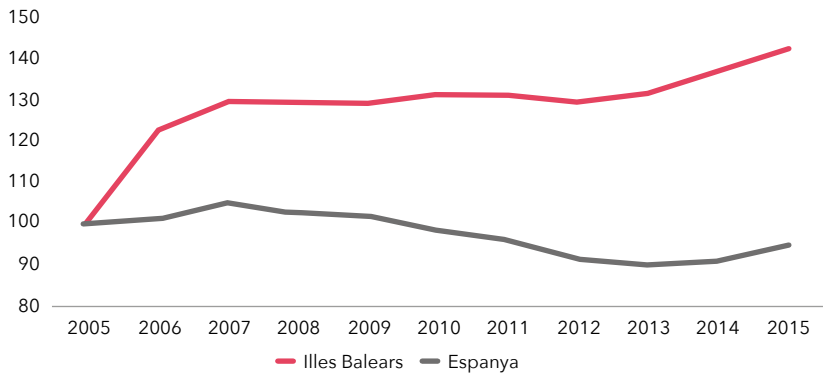

Font: PDS de mobilitat de les Illes Balears. Diagnosi

Gràfic 9: evolució del nombre de vehicles per cada 1.000 habitants a les Illes Balears

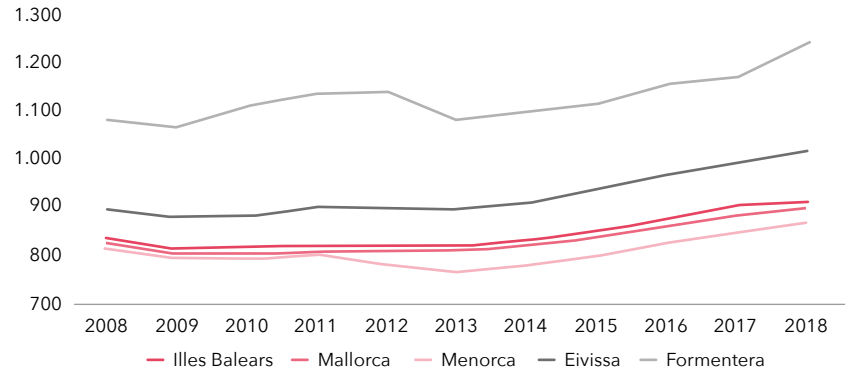

Font: IBESTAT. Elaboració pròpia

Gràfic 10: nombre de vehicles per cada 1.000 habitants a l'Estat espanyol

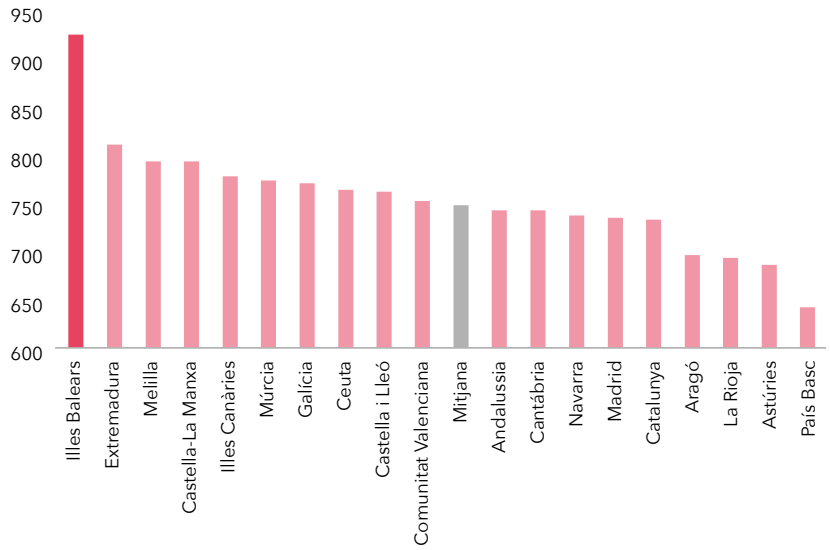

Font: Direcció General de Trànsit i INE. Elaboració pròpia

cle privat i només un 8 % en transport públic.

- Vehicle privat

El trànsit per carretera s'ha incrementat un 42 % entre els anys 2005 i 2015, tendència molt diferent de l'experimentada a la resta de l'Estat espanyol. Aquest creixement és molt més pronunciat que el de la població o el del PIB durant el mateix període.

El nombre de vehicles per cada 1.000 habitants també mostra un creixement continuat des de l'any 2013 fins a l'actualitat. A començament de l'any 2018, la ràtio a les Illes era de 933 vehicles per cada mil habitants.

Dins el conjunt de l'Estat espanyol, les Illes Balears encapçalen aquesta estadística amb molta diferència, ja que la mitjana estatal es troba al voltant dels 750 vehicles per cada mil habitants.

Si bé la insularitat podria suposar un motiu important per justificar aquesta ràtio elevada a les Balears, les Canàries presenten un valor d'aproximadament 150 vehicles menys.

A aquest fenomen s'ha d'afegir el creixement puntual que suposen els cotxes de lloguer durant la temporada alta. Tot i que no hi ha dades concretes al respecte, les notícies dels darrers anys parlen d'uns 25.000 cotxes censats a empreses de les Illes més una quantitat d'entre 40.000 i 70.000 cotxes que no estarien registrats a les Balears, fet que suposa un increment puntual durant els mesos d'estiu de fins a 100.000 vehicles més.

El cotxe és un element molt condicionant tant d'ocupació de l'espai, ja sigui en l'àmbit urbà o territorial, com de consum d'energia per viatger.

Si bé el diagrama que presentam a continuació està fet considerant un àmbit diferent del que són les Illes Balears, algunes de les dades introduïdes són fàcilment aplicables al nostre entorn.

Algunes de les informacions més destacades són:

- Només el 5 % del parc de cotxes circula mentre el 92 % roman aparcat.

Figura 3: malbaratament estructural del sistema de mobilitat.

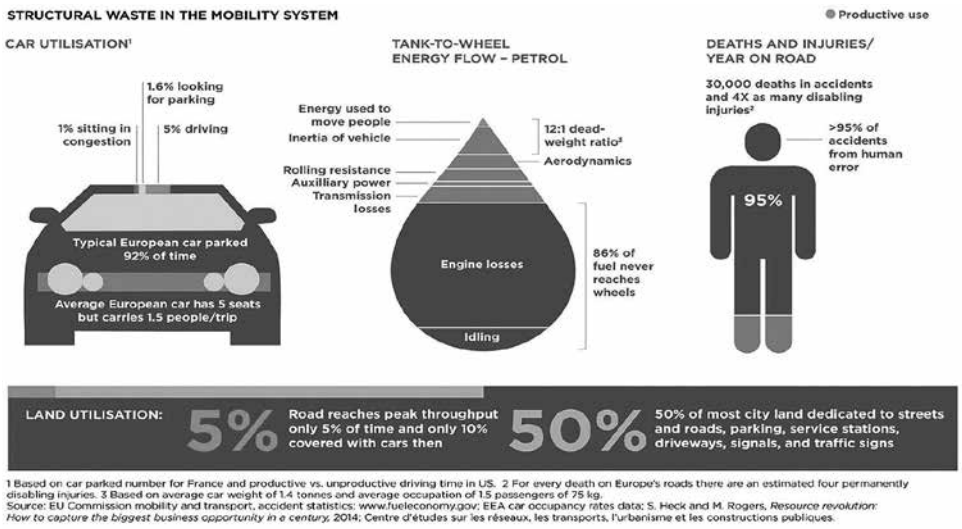

Font: Ellen MacArthur Foundation

Gràfic 11: evolució de les persones usuàries de BiciPalma.

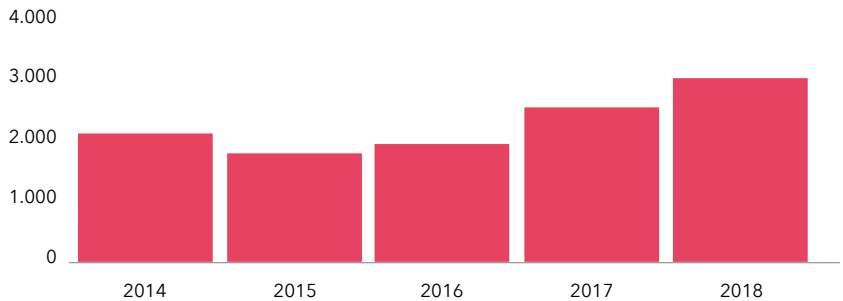

Font: BiciPalma

- De l'energia consumida pel vehicle, el 86 % mai no arriba al sistema de tracció, ja sigui per pèrdues del motor o perquè aquest està al ralentí.

- El 50 % del sòl urbà es dedica a carrers, zones d'aparcament, estacions de servei, etc.

- Desplaçaments no motoritzats

Segons la memòria del Pla director sectorial de mobilitat de les Illes Balears, el 63 % dels desplaçaments en cotxe tenen origen i destinació al mateix municipi. Això vol dir que, en la majoria dels casos, aquests es podrien fer a peu o en bicicleta. Per estudiar l'evolució de l'ús de la bicicleta, hem triat Palma, ja que és la capital de província, el major nucli de població de les Illes i disposa d'un servei de préstec municipal com és BiciPalma.

L'ús del servei és clarament creixent entre les persones residents de la ciutat: s'ha incrementat de 1.750 usuaris l'any 2015 a 3.100 l'any 2018.

La tendència en el nombre de viatges mensuals també es mostra positiva. Així, el mínim el trobam el mes de gener de 2014, amb 12.500 desplaçaments, i el màxim el mes d'octubre de 2017, amb 36.500 (dades disponibles fins a desembre de 2017).

2.2.3 Aigua

L'aigua és un recurs natural imprescindible per al desenvolupament normal de la vida dels éssers humans, així com un element fonamental per poder dur a terme moltes de les tasques del nostre dia a dia.

A les Illes Balears, tant per la situació geogràfica com per l'alta variabilitat de l'indicador de pressió humana provocada pels fluxos turístics, aquest recurs esdevé fràgil i molt limitat.

L'any 2007, prèviament al començament de la crisi econòmica, el volum d'aigua subministrat a les xarxes de les Illes Balears era de 112 milions de metres cúbics. L'any 2010 aquest volum va assolir el mínim, amb un total de 99 milions de metres cúbics. El màxim es correspon amb la darrera dada disponible, això és l'any 2016, amb 125,5 milions de metres cúbics d'aigua subministrada a les xarxes.

Gràfic 12: evolució de viatges mensuals BiciPalma.

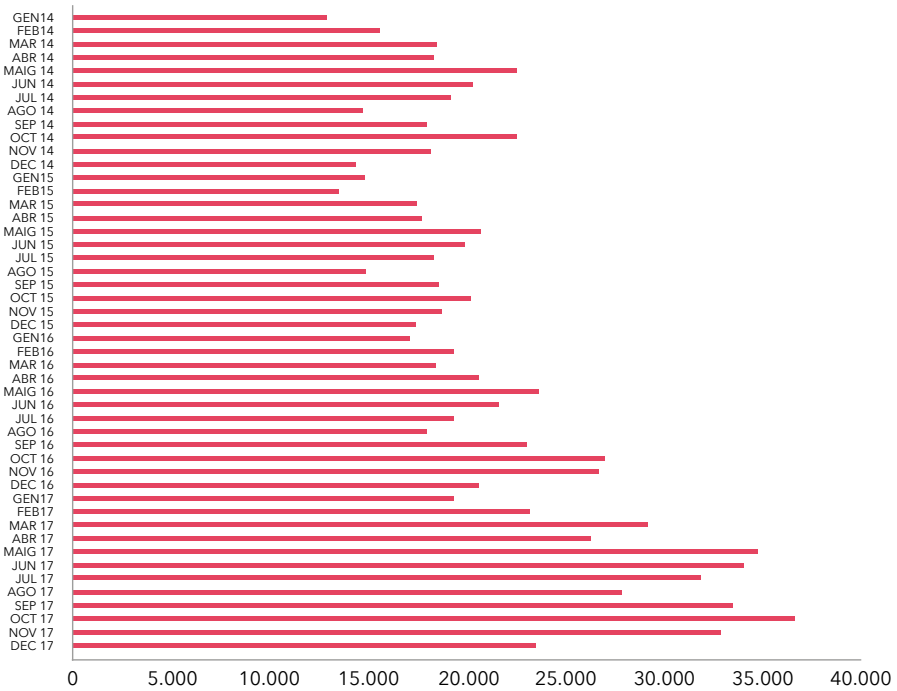

Font: BiciPalma

Gràfic 13: volum d'aigua subministrada a la xarxa a les Illes Balears.

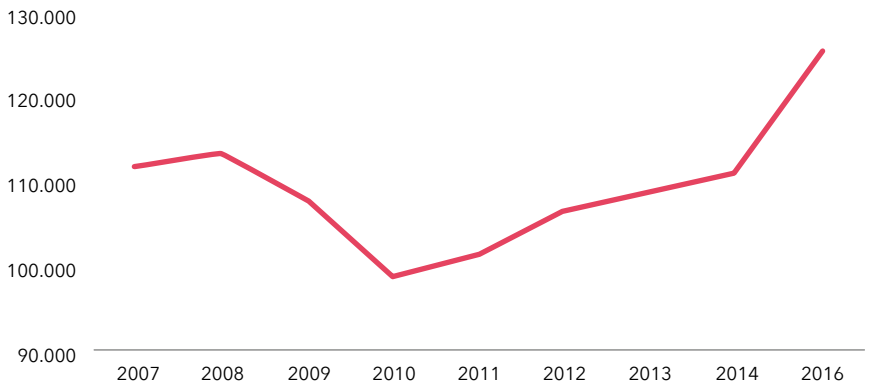

Font: INE

Gràfic 14: origen energètic final a les Illes Balears.

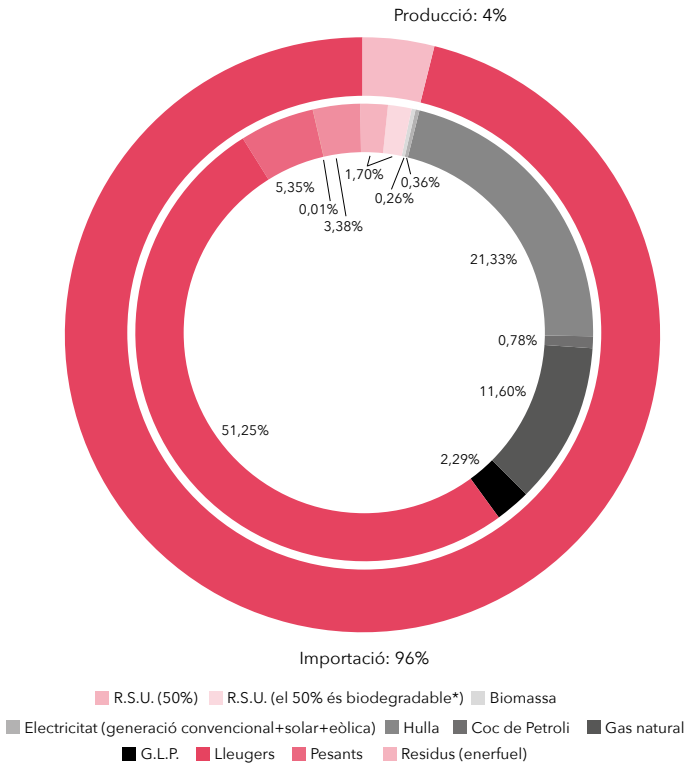

Font: Conselleria de Territori, Energia i Mobilitat. GOIB. Elaboració pròpia

Si bé l'augment del subministrament ha augmentat de manera continuada des de l'any 2010 (un 1,72 %), també ho ha fet el parc d'habitatges de les Illes Balears (un 1,70 %). A això s'ha d'afegir que, segons dades del Pla hidrològic de les Illes Balears de 2015, el consum en el sector agrícola i ramader no ha deixat de minvar. Aquestes dades, i considerant que les construccions noves presenten diferents mesures per estalviar aigua, indiquen que l'augment del consum pot ser per factors externs als domèstics, com pugui ser el turisme i el sector serveis o la poca conscienciació de les persones nouvingudes respecte de l'escassetat que patim al nostre territori.

2.3 Autosuficiència

2.3.1 Energia

A les Illes Balears el 96 % de l'energia consumida és importada. D'aquesta, un 22,11 % prové de combustibles sòlids (hulla principalment) i un 58,89

% de productes petrolífers; d'aquests darrers, els lleugers suposen més de la meitat del total consumit.

De l'energia generada aquí, els residus sòlids urbans representen el 84,72 %, la biomassa el 6,41 % i l'electricitat el 8,87 %.

2.3.2 Aliments

- Sobirania alimentària

La definició de *sobirania alimentària* és, segons la Llei 3/2019, de 31 de gener, agrària de les Illes Balears, la «política agrària i alimentària que respecta el dret de la població a definir estratègies pròpies i sostenibles de producció, distribució i consum d'aliments, garanteix l'accés a l'alimentació a tota la població, a partir de la petita i mitjana producció, respecta la cultura pròpia, les formes de comercialització i de gestió dels espais que són propis de la pagesia i els pescadors locals, i en què la dona té un paper fonamental».

A final de l'any 2018, la quota d'autosuficiència alimentària balear es trobava al voltant del 15 % en l'àmbit general i entorn del 20 % en producte fresc.

A més, les xifres indiquen que consumim un 12 % menys d'hortalisses fresques i un 11 % menys de fruita fresca que la mitjana de l'Estat. La carn fresca ha estat expulsada per carns congelades i preparats carnis, i aliments que abans eren populars, com el pa de forn i els llegums, perden posicions davant la panificació industrial i els menjars preparats.

Un contrapunt a aquestes dades és l'evolució positiva i continuada de la producció agrària ecològica a les Illes, que troba el màxim l'any 2018, amb 35.848 hectàrees i 907 operadors.

Conclusions

L'emancipació del jovent és un procés vital tant per al propi desenvolupament com a persones com per

Gràfic 15: evolució de la producció agrària ecològica a les Illes Balears.

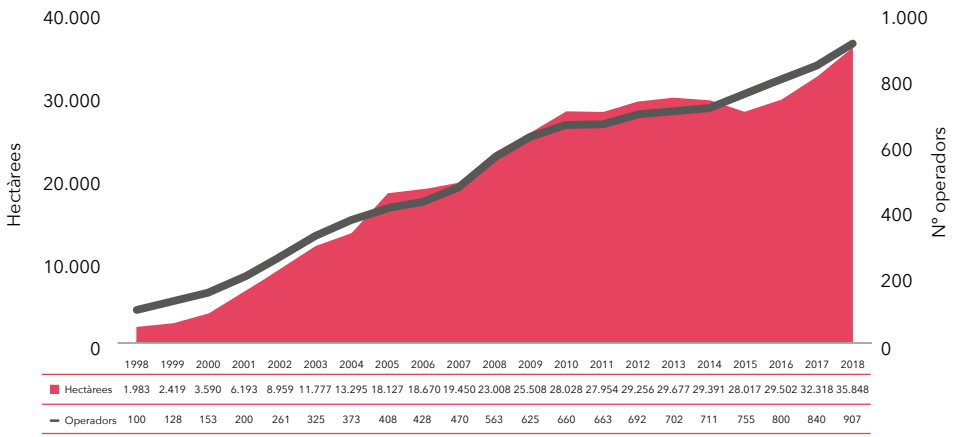

Font: Consell Balear de la Producció Agrària Ecològica. GOIB

al de la societat a la qual pertanyen. Autonomia, relacions socials, aprenentatge, identitat o llibertat són conceptes que creixen de manera molt considerable quan qualcú deixa de viure amb els pares per fer-ho amb companys i companyes, amb la parella o de manera totalment independent. I la societat també hi guanya, quan aquesta joventut és més madura i està més preparada per afrontar els reptes del dia a dia.

Avui dia, emperò, aquest desplaçament entre la residència familiar i la pròpia és molt difícil de fer. Els darrers anys, el preu de venda i lloguer d'habitatges ha crescut d'una manera molt més pronunciada del que ho han fet els salaris. I tot indica que aquesta tendència continuaran divergint: el mercat laboral presenta encara una precarietat molt elevada mentre que el negoci immobiliari no atura de créixer.

És per aquest motiu que les diferents administracions, ja siguin municipals com autonòmiques o estatals, han de prendre consciència d'aquesta situació i actuar de manera efectiva. Tot i que és cert que existeixen alguns ajuts destinats als grups socials més vulnerables, com pugui ser el jovent, estaria bé disposar d'algun organisme específic a mode d'observatori de l'habitatge que pogués analitzar l'eficàcia d'aquests ajuts o estudiar alternatives noves per facilitar l'emancipació.

I més enllà d'aquests incentius directes per a les persones necessitades, també caldria aplicar polítiques que garanteixin l'accés a l'habitatge enfront dels processos de gentrificació i d'alienació dels nostres barris, i que prioritzin el benestar de totes les persones residents a les pressions externes que pateix el nostre territori. Augmentar el nombre d'habitatges de protecció pública o incentivar el lloguer del parc d'habitatges desocupats serien solucions vàlides.

Pel que fa a les formes noves de convivència, sembla evident que ens trobam en un moment de canvi, en què l'habitatge tradicional, si bé pot seguir servint a gran part de la societat, ha de deixar espai a maneres noves d'habitar. Flexibilitat dels habitatges nous, espais comunitaris compartits combinats amb espais privatius, convivència entre gent gran i jove, cohabitatge per a la gent gran, cooperatives d'habitatge en cessió d'ús, etc. són conceptes amb els quals ens haurem d'anar familiaritzant cada vegada més i dels quals haurem d'analitzar el funcionament.

El programa «Cohabita» que l'IBAVI ha posat en marxa és una iniciativa interessant pel que fa a la promoció de cooperatives d'habitatge en cessió d'ús, tot i que encara és prest per valorar-ne el resultat i la repercussió que pugui tenir en el futur.

Encara dins l'àmbit de l'habitatge, l'eficiència energètica també presenta un gran marge de millora. Que un 90 % del parc existent presenti un certificació de E o pitjor és un bon indicador de la molta feina que queda per fer en aquest sector, tant pel que fa a la millora que s'ha de produir en les construccions noves i reformes, per una banda; com pel que fa a la conscienciació de la societat del malbaratament energètic que es produeix a la majoria de les nostres cases, per l'altra.

Precisament és la sostenibilitat, el segon gran tema a tractar. És més que evident que el nostre territori, per la

condició d'insularitat, presenta uns límits clarament definits. Per aquest mateix motiu, també són clarament finits molts dels recursos que hem de fer servir per viure dia a dia. I a tot això, s'ha d'afegir la gran variabilitat i estacionalitat que presenta el nostre indicador de pressió humana, fet que suposa també uns canvis molt dràstics i constants pel que fa a consum de recursos i d'ocupació del territori. Sembla convenient que les administracions autonòmiques puguin tenir més control sobre els ports i aeroports de les Illes per fixar un sostre màxim de persones a cada un. I, d'altra banda, s'hauria de procurar augmentar la desestacionalització, per reduir els pics màxims i evitar d'aquesta manera que la població habitual al nostre territori arribi quasi a duplicar-se.

Pel que fa al consum d'energia, queda molt clar que l'àmbit més important a analitzar i millorar és el del transport i la mobilitat. Si bé el transport aeri és més difícil de controlar, pel que fa al transport terrestre sí que hi ha un gran marge de millora. Que el balanç entre transport públic i transport privat no hagi millorat en els darrers devuit anys o que la ràtio de vehicles per habitant estigui a prop de l'1 i sigui la més alta (amb diferència) de tot l'Estat espanyol, fa palesa la necessitat d'actuar de manera contundent sobre el sistema de desplaçaments.

El treball sobre el sistema de transport públic hauria de ser l'eix vertebrador principal sobre el qual treballar. S'hauria d'ampliar tant el servei com la xarxa existent, amb un augment del nombre de vehicles i amb una millora de les línies de transport, i s'hauria de considerar la possibilitat de facilitar la connexió entre els diferents municipis i reduir la radialitat (en el cas de Mallorca, cap a Palma) de l'estructura existent.

En l'àmbit urbà, més enllà de la millora i del foment del transport públic, estaria bé procurar reduir la presència del vehicle privat motoritzat a favor dels desplaçaments a peu o en bicicleta. Iniciatives com la implantació d'aparcaments públics a punts estratègics de les perifèries dels nuclis poblats i no als centres també ajudarien a descongestionar el trànsit. Amb aquestes mesures, es reduirien considerablement tant el consum energètic com l'ocupació del territori.

En resum, pel que fa al transport, semblaria interessant deixar de parlar de departaments de carreteres per fer-ho de departaments de gestió del trànsit.

Totes aquestes mesures en el sistema de mobilitat millorarien sensiblement el dèficit d'autosuficiència pel que fa al consum energètic. S'ha de considerar que el transport terrestre suposa un 33 % del consum energètic final a les Illes i que prop del 59 % de l'origen de tota l'energia consumida al territori prové de productes petrolífers, tots importats.

Una altra actuació a considerar en el camp de l'autonomia energètica seria l'explotació de sistemes nous de generació elèctrica, com poden ser les plantes fotovoltaiques o els parcs eòlics, sempre amb una integració respectuosa amb el territori.

Pel que fa a l'origen dels aliments consumits a les Illes, sembla utòpic pensar en la possibilitat que els productes autòctons produïts al nostre territori no siguin desplaçats per altres provinents de la Península o de con-

trades encara més llunyanes. Emperò convindria fomentar el consum d'aliments ecològics de producció pròpia.

En definitiva, sembla vital conscienciar la nostra societat en general i la nostra joventut en particular de la gran pressió humana a la qual està sotmesa la nostra terra i l'alta dependència que tenim de recursos importats. Les nostres administracions públiques també han de prendre una posició activa amb relació a aquests temes, amb una gestió transversal i multidireccional entre totes i amb la sostenibilitat del nostre territori com a eix vertebrador.

Agraïments

A Antoni Ferrari Gual i Carles Oliver Barceló pel seu suport, la supervisió de l'article i els suggeriments proposats.

Nota: si bé aquest article és un encàrrec fet a la JAM, i, per tant, no hauria estat possible sense la seva existència, les dades i opinions que conté són de caire personal i no representen al conjunt de l'associació.

Nota

Si bé aquest article és un encàrrec fet a la JAM, i, per tant, no hauria estat possible sense la seva existència, les dades i opinions que conté són de caire personal i no representen al conjunt de l'associació.

Referències bibliogràfiques

- Alcover, A. M.; Moll, F. de B.; Sanchis Guarner, M.; Moll Marquès, A. (1993). *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals.* Palma: Editorial Moll.

- Tudurí, C. (2019). «El preu del lloguer de pisos puja sis vegades més que els sous des de la crisi». *Ara Balears.* 3 de maig de 2019 <https://www.arabalears.cat/economia/preu-lloguer-pisos-vegades-crisi_0_2227577345.html>

- Consell de la Joventut d'Espanya (2017). *Observatorio de emancipación. Illes Balears.* 1r semestre 2017. 21 de desembre de 2017 <http://www.cje.org/descargas/cje7518.pdf>

- Garcías Roig, M. A.; Martín Procopio, A.; Oliver Barceló, C.; Fuster Prieto, L.; Pol Bonnín, Ll.; Robsy Petrus, E. (2019). *CO habita. Habitatges protegits en cessió d'ús.* Palma: Institut Balear de l'Habitatge (IBAVI).

- IBESTAT (2011). *Metodología del indicador de presión humana.* 12 de maig de 2011 <https://www.caib.es/ibfiles/content/files/IPH_VWF_esp.pdf>

- DOYMO (2018). *Pla director sectorial de mobilitat de les Illes Balears. Diagnosi.* Conselleria de Territori, Energia i Mobilitat. Govern de les Illes Balears. 2 de juliol de 2018 <http://mobilitatbalears.cat/wp-content/uploads/2018/07/01_Diagnosi-PDSMIB_APROVACI%C3%93-INICIAL.pdf>

- DOYMO (2018). *Pla director sectorial de mobilitat de les Illes Balears. Memòria*. Conselleria de Territori, Energia i Mobilitat. Govern de les Illes Balears. 28 de juny de 2018 <http://mobilitatbalears.cat/wp-content/uploads/2018/07/02_Memoria-PDSMIB_APROVACI-%C3%93-INICIAL.pdf>

- Morro, M. (2018). *Dependència o sobirania alimentària? Ara Balears*. 5 d'octubre de 2018 <https://www.arabalears.cat/societat/Dependencia-sobirania-alimentaria_0_2101589906.html>

- Consell Balear de la Producció Agrària Ecològica. (2019). *Dades estadístiques de la producció agrària ecològica. Illes Balears 2018*. 12 d'abril de 2019 <http://www.cbpae.org/files/EAE_2018.pdf>

Una revisió de les oportunitats de mobilitat europea a les Illes Balears: el programa Erasmus+

Mª ÁFRICA ALMIRÓN PÉREZ
EVA Mª SALOM COLOMAR

Mª África Almirón Pérez

Ceuta, 1959, llicenciada en psicopedagogia (UOC). Funcionària del Servei de Joventut de la Direcció General d'Infància, Joventut i Famílies de la Conselleria d'Afers Socials i Esports, des del 2017 fins a l'actualitat. Treballa en la gestió dels programes europeus Erasmus+ i Cos Europeu de Solidaritat.

Eva Mª Salom Colomar

Palma, 1971, diplomada en ciències empresarials (UIB). Funcionària del Servei de Joventut de la Direcció General d'Esports i Joventut de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports des del 2009 fins al 2014 i des del 2017 fins a l'actualitat. Treballa en la gestió dels programes europeus Erasmus+ i Cos Europeu de Solidaritat.

Resum

La voluntat de la Unió Europea d'implicar el jovent en la construcció i consolidació d'un espai comú i de donar-los eines per desenvolupar-se en un món competitiu ha tengut un paper creixent en la política comunitària de les darreres dècades. Prova d'aquest interès és la posada en marxa d'iniciatives diverses amb incidència en el col•lectiu, que varen tenir el punt culminant en la creació d'un programa específic per a la joventut, per promoure'n l'educació formal i no formal i el desenvolupament personal i professional.

En aquest context, aquest article pretén oferir una visió general d'allò que és el programa Erasmus+ pel que fa al capítol de joventut; analitzar-ne l'evolució des dels orígens fins a l'actualitat, per observar com s'ha anat adaptant a les necessitats del jovent i a la nova realitat social; i donar a conèixer la implementació de la iniciativa a les Illes Balears, amb dades de gestió i participació.

Paraules clau
Joventut / Educació no Formal / Solidaritat.

Resumen

La voluntad de la Unión Europea de implicar a los jóvenes en la construcción y consolidación de un espacio común y de darles herramientas para desenvolverse en un mundo competitivo ha tenido un papel creciente en la política comunitaria de las últimas décadas. Prueba de este interés es la puesta en marcha de varias iniciativas con incidencia en el colectivo que tuvieron su punto culminante en la creación de un programa específico para la juventud para promover su educación formal e informal y su desarrollo personal y professional.

En este contexto, este artículo pretende ofrecer una visión general de lo que es el programa Erasmus+ en lo que respecta al capítulo de juventud; analizar su evolución, desde los orígenes hasta la actualidad para observar cómo se ha ido adaptado a las necesidades de los jóvenes y a la nueva realidad social; y dar a conocer la implementación de la iniciativa en las Illes Balears, con datos de gestión y participación.

Paraules clau
Juventud / Educación no Formal / Solidaridad.

Desenvolupament de la política de joventut a la Unió Europea: els programes europeus de mobilitat: de «La joventut per Europa» a Erasmus+ «La joventut en acció»

L'interès de la Unió Europea pel jovent s'observa des d'abans de l'entrada d'Espanya a la Unió. La necessitat de millorar-ne la preparació, amb vista al seu desenvolupament personal i professional, es fa palesa amb l'aprovació d'una resolució en aquest sentit del Parlament europeu, el 14 de març de 1981. L'any 1983 la mateixa cambra aprova una resolució que insta a crear un programa d'intercanvis europeus i el 1984, una altra sobre el Servei de Voluntariat Europeu.

Aquestes primeres propostes varen ser el germen dels programes específics per a la joventut que es crearen a partir de 1988. El primer, anomenat «La joventut per Europa» (1988-1991), va abordar la iniciativa dels intercanvis juvenils, com a resposta a la necessitat de preparar el jovent per a la mobilitat a l'hora de treballar, sorgida de la nova normativa de lliure mobilitat de treballadors i treballadores.

En aquella primera etapa, els intercanvis juvenils i el servei voluntari europeu s'abordaven de manera simultània, circumstància que es va anar reproduint en el programa fins a la tercera edició de «La joventut per Europa», que abastaria el període 1995-1999. Precisament, aquesta edició va incloure, addicionalment, certes accions d'altres programes per promoure l'ensenyament de llengües estrangeres i accions específiques per a animadors i animadores juvenils, en una voluntat clara d'adaptar-se a les noves necessitats.

L'any 2000 es crea el Programa d'Acció Comunitària Joventut (2000-2006) i s'introdueix per primera vegada el terme d'educació no formal, que esdevindrà eix vertebrador d'aquest tipus d'iniciativa fins a l'actualitat. Aquest programa nou va aglutinar els intercanvis juvenils, el servei voluntari europeu i tres accions noves, entre les quals destacava la relativa a potenciar l'esperit emprenedor del jovent.

El darrer programa de la Unió Europea dissenyat específicament per a la joventut va ser «La joventut en acció» (2007-2013), molt més desenvolupat, que incloïa els intercanvis juvenils, el servei voluntari europeu, la joventut en el món (per a intercanvis amb països de fora de la Unió Europea), sistemes de suport a la joventut (per a organitzacions i treballadors i treballadores

Taula 1.

1988-1991	Programa «La joventut per Europa»
1992-1994	Programa «La joventut per Europa II»
1995-1999	Programa «La joventut per Europa III»
2000-2006	Programa d'Acció Comunitària Joventut
2007-2013	Programa «La joventut en acció»
2014-2020	Programa Erasmus+

juvenils) i suport a la cooperació europea (per fomentar el diàleg entre jovent i responsables polítics, seminaris i xarxes, entre altres aspectes).

Quan es va crear el programa Erasmus+ (2014-2020) s'hi varen aglutinar tota una sèrie de programes independents fins en aquell moment, dedicats a diferents beneficiaris. Es va aprofitar el bon nom que tenia la marca Erasmus (que fins en aquell moment només es destinava a educació superior) per donar més renom a tots els altres, que només eren coneguts dins l'àmbit propi: Comenius, Erasmus, Erasmus Mundus, Grundtvic, Leonardo da Vinci i «La joventut en acció». Així mateix, el programa va incloure l'esport de base com un altre dels blocs temàtics.

D'altra banda, durant la vigència d'Erasmus+ es va aprovar un programa nou anomenat Cos Europeu de Solidaritat, que ha absorbit el Servei de Voluntariat Europeu i que es fonamenta en projectes de voluntariat. Dins aquest programa nou, que conviu amb el d'Erasmus+, també s'inclouen projectes solidaris, pràctiques laborals i treball, com s'explicarà a continuació.

Una proposta engrescadora nova: Programa Cos Europeu de Solidaritat

L'any 2018 la Comissió Europea va decidir impulsar les activitats de voluntariat europeu, les va retirar del programa Erasmus+, en va incrementar considerablement el crèdit per fer-les, mitjançant el Reglament (UE) 2018/1475 del Parlament Europeu i del Consell de 2 d'octubre que n'establia el règim jurídic, i va crear el Cos Europeu de Solidaritat (CES).

La nova iniciativa té com a objectiu principal fomentar la solidaritat de les societats europees i implicar el jovent en activitats en organitzacions solidàries, tant en el seu país com a l'estranger. S'adreça a joves d'entre 17 i 30 anys, residents als països membres de la UE, països EFTA i candidats a formar-ne part i permet desenvolupar quatre tipus d'accions:

1. Projectes de voluntariat, individual (de 2 a 12 mesos) o d'equip (de 2 setmanes a 2 mesos)

2. Projectes de solidaritat, per a grups al manco de cinc joves

3. Pràctiques professionals en l'àmbit de la solidaritat

4. Treballs dins l'àmbit de la solidaritat

En un projecte de CES intervenen tres actors:

1. La persona voluntària

2. Una entitat de suport, que anima la persona voluntària a recercar projectes en funció de les seves necessitats, li facilita informació sobre el CES i el país on vol fer el voluntariat i la posa en contacte amb joves que ja han fet un voluntariat europeu.

3. Una entitat d'acollida, responsable del projecte en el qual ha de participar la persona voluntària, que fa funcions de formació, tutoria i suport durant el temps que dura l'activitat i que s'encarrega de qüestions pràctiques, com ara

l'allotjament, la manutenció o les assegurances.

Com a reconeixement dels aprenentatges i de les habilitats adquirides durant el desenvolupament dels projectes de voluntariat, el jovent rep un Youthpass que certifica els processos d'aprenentatge fets i que té validesa europea.

Els projectes de voluntariat ofereixen al jovent la possibilitat de descobrir les pròpies capacitats, experiències de vida i aprenentatges que poden millorar les expectatives professionals, a la vegada que li canvien la vida...

La gestió a les Illes Balears

L'Ordre del Ministeri d'Afers Socials d'11 de desembre de 1995, publicada en el BOE núm. 306, de 23/12/1995, crea l'Agència Nacional Espanyola per aplicar el programa comunitari «La joventut amb Europa» (a partir d'ara, ANE), en compliment del que s'estableix en l'article 5.1 de la Decisió núm. 818/95/CE del Parlament Europeu i del Consell de la Unió Europea de 14 de març, pel qual s'adopta el programa «La joventut amb Europa», i amb la finalitat de coordinar l'aplicació del programa amb les administracions de les comunitats autònomes i amb el Consell de la Joventut d'Espanya.

Entre d'altres, les funcions de l'ANE són:

1. Gestionar fons procedents de la Unió Europea per fer projectes.

2. Gestionar i controlar la situació dels projectes finançats.

3. Organitzar formacions, seminaris i tallers, a nivell nacional i internacional, adreçats a persones interessades o que han participat en projectes Erasmus+.

4. Assessorar, informar i donar suport a participants, persones coordinadores de projectes i sòcies o beneficiàries actuals o potencials al llarg del procés de planificació i d'execució dels projectes.

5. Organitzar conferències, reunions, seminaris i altres esdeveniments per informar i difondre el programa, millorar-ne la gestió i presentació de projectes i difondre els resultats i les bones pràctiques.

6. Promoure sinergies entre les diferents accions del programa, així com amb els altres programes i iniciatives europees o nacionals.

L'ANE està composta pels òrgans següents:

1. Presidència, que ostenta la persona que dirigeix l'Institut de la Joventut.

2. Consell Rector, format pels directors de joventut de les comunitats autònomes i per la persona que dirigeix el Consell de la Joventut d'Espanya.

3. Comissió Tècnica, formada per tres representants de l'Institut de la Joventut, una persona representant per cada comunitat autònoma i per cada ciutat autònoma, i una persona en

representació del Consell de la Joventut d'Espanya.

4. Secretaria administrativa, adscrita a l'Institut de la Joventut.

En el cas de les Illes Balears, La Directora General d'Infància, Joventut i Famílies forma part del Consell Rector de l'ANE, i dues persones del Servei de Joventut representen aquesta comunitat en la Comissió Tècnica.

Dins el pla de treball de la Comissió Tècnica, es programen tres reunions anuals per coordinar els esforços, informar de l'estat de l'execució pressupostària, dels resultats de les comissions d'avaluació de projectes i de les novetats del programa.

Una altra de les funcions de la Comissió Tècnica és avaluar les sol·licituds de subvenció de projectes. Durant l'any hi ha tres comissions avaluadores que coincideixen amb els terminis de presentació de sol·licituds. Cada una d'elles reuneix representants de sis comunitats autònomes per torns acordats pel Consell Rector, per revisar, avaluar i proposar a la Comissió Tècnica l'aprovació o la denegació dels projectes presentats. Una vegada la Comissió Tècnica valida els resultats, el director general de l'Institut de la Joventut emet les resolucions de concessió o denegació de les subvencions.

I quina és la feina del Servei de Joventut quan actua com a ANE?

La feina és molt variada, ja que informa, assessora i orienta les persones que volen participar en el Programa. El públic objectiu són joves de 13 a 30 anys i treballadors i treballadores dins l'àmbit de la joventut (monitors i monitores, treballadors i treballadores juvenils). Es fa un gran esforç per arribar al professorat i al personal d'orientació dels centres d'ensenyament secundari, al personal tècnic de joventut de l'Administració local i a les persones amb responsabilitat en la implementació de les polítiques de joventut.

Des del Servei de Joventut s'impulsen activitats per difondre i donar a conèixer les possibilitats que el programa ofereix al jovent de les Illes Balears i, per animar-lo a participar-hi, s'organitzen sessions formatives a través de les quals, a més d'informar i amb una metodologia d'educació no formal, s'ajuda les persones participants a elaborar projectes dins el marc del programa Erasmus+; sempre actua com a representant de l'ANE i amb el suport tècnic i logístic d'aquesta.

Com a membres de la Comissió Tècnica de l'ANE, el Servei està en contacte amb les persones responsables del Programa en les diferents comunitats i ciutats autònomes i amb la Secretaria administrativa de l'ANE; s'assisteix a les reunions ordinàries d'aquesta i les d'avaluació que, per torn, corresponen a les Illes Balears. També pot rebre formació sobre aspectes concrets de les diferents accions del programa i pot assistir a reunions i formacions internacionals organitzades per les agències nacionals de la resta de països que participen en el Programa.

Activitats desenvolupades a les Illes Balears

El nombre d'activitats formatives i informatives, autonòmiques, nacionals i internacionals desenvolupades

Taula 2.

Tipus d'activitat	2014	2015	2016	2017	2018
Cursos nacionals	2			2	1
Accions formatives	4	3	6		9
Accions formatives temàtiques			4		6
Assessoraments tècnics		2	3		9
Sessions a IES					49
Formació a l'arribada de voluntariat			1	1	1

Font: elaboració pròpia

per personal tècnic extern des del 2014 és el següent:

Anàlisi de dades

1. Percentatges de projectes presentats: aprovats vs. denegats (veure taula 3)

El nombre de projectes presentats a l'inici del programa Erasmus+ va ser molt baix i va començar a augmentar el tercer any, a la meitat de vigència del programa. Es pot dir que les persones que hi participaven ja se sentien còmodes i el coneixien a bastament. Fins i tot, l'any 2018 s'han arribat a presentar projectes per un import bastant elevat, però que no han superat els mínims de qualitat establerts, motiu pel qual el nombre de denegats sembla tan elevat. Cal destacar que el 2017 es varen concedir el 90 % dels fons sol·licitats.

Es pot comparar aquest gràfic amb el nombre de projectes presentats i aprovats a nivell de tot l'Estat espanyol. La tendència és la mateixa.

2. Nombre de projectes fets (veure taula 4)

Els projectes es poden presentar a l'Agència Nacional Espanyola o a altres agències nacionals, si la persona sol·licitant pertany a un altre país. Aquests són el nombre de projectes que s'han fet a les Illes Balears presentats per entitats balears (a Espanya) i els que s'han presentat a altres agències per socis estrangers de les entitats de les Illes. D'aquestes dades es dedueix que les entitats de les Illes participen en el programa com a líders de projectes i/o

Taula 3.

	2014	2015	2016	2017	2018
APROVATS	48.175,00	107.703,82	236.608,45	224.410,40	189.164,96
DENEGATS	0	131.598,00	226.133,66	23.878,00	608.260,00

Font: elaboració pròpia

Taula 4. Projectes presentats i aprovats fets a les Illes Balears.

	2014	2015	2016	2017	2018	TOTAL
Agència Nacional Espanyola	6	10	18	13	11	58
Altres agències nacionals	4	9	18	35	8	74
Total						132

Font: Plataforma de Resultats Erasmus+

Taula 5. Import dels projectes fets.

	Nombre	Import
Aprovats presentats a l'Agència Nacional Espanyola	61	806.062,63
Fets presentats a l'Agència Nacional Espanyola	58	685.270,48
Fets presentats a altres agències nacionals	74	2.416.891,49
Total	132	3.102.161,97

Font: Plataforma de Resultats Erasmus+

Taula 6. Persones beneficiàries d'intercanvis juvenils.

	2014	2015	2016	2017	2018
Joves de les Illes Balears	0	30	35	24	23
Joves d'altres països	0	64	99	57	16

Font: elaboració pròpia

com a socis, la qual cosa demostra que han sabut crear una xarxa internacional d'entitats. A més, el 2017 les entitats de les Illes s'han recolzat molt en els seus socis per fer projectes, atès que majoritàriament s'han aprovat en altres països.

3. Import dels projectes fets (veure taula 5)

S'han fet un total de 132 projectes per un import de més de 3 milions d'euros. Dels quals, 58 van ser projectes sol·licitats per entitats de les Illes Balears, per un import de 685.270 €. Aquesta xifra és inferior a l'import de projectes aprovats, atès que hi ha hagut projectes que no s'han duit a terme o als quals s'ha renunciat un cop s'havien aprovat. Aquesta circumstància no és habitual, però hi ha casos en què es produeix una impossibilitat certa de dur a terme el projecte.

4. Nombre de jovent beneficiari directe dels projectes (intercanvis i mobilitat de treballadors i treballadores) -veure taules 6 i 7-

Aquesta gràfica recull, d'una banda, el nombre de persones beneficiàries de les Illes Balears directes dels projectes fets a les Illes Balears i, de l'altra, el nombre de jovent beneficiari d'altres

Taula 7. Persones beneficiàries de mobilitat de treballadors i treballadores juvenils.

	2014	2015	2016	2017	2018
Treballadors i treballadores juvenils de les Illes Balears	0	11	14	7	6
Treballadors i treballadores juvenils d'altres països	0	30	30	32	48

Font: elaboració pròpia

Taula 8. Persones voluntàries.

	2014	2015	2016	2017	2018
Enviaments	1	5	14	38	4
Acollides	0	0	8	17	13

Font: elaboració pròpia

Taula 9. Tipologia de projectes nacionals.

	2014	2015	2016	2017	2018
SVE	6	6	13	9	7
Intercanvis juvenils		3	2	2	2
Mobilitat de treballadors juvenils		1	2	2	2
K2					
K3			1		

Font: Plataforma Resultats Erasmus+

països que ha participat en els projectes de les Illes. Cal recordar que és imprescindible en cada projecte que hi hagi almenys una entitat d'un altre país.

5. Nombre de persones voluntàries a països europeus i a les Illes Balears (veure taula 8)

Els projectes de voluntariat, abans Servei de Voluntariat Europeu (SVE), preveuen les possibilitats d'enviament i d'acollida. Això vol dir que les entitats de les Illes Balears poden enviar joves a fer un voluntariat a un altre país (enviament) i també poden acollir persones voluntàries europees als projectes propis (acollida). D'aquestes dades es desprèn que un bon grapat de joves de les Illes Balears s'han beneficiat durant el 2017 del programa Erasmus+ i han fet un servei de voluntariat europeu a fora de les Illes Balears.

6. Nombre de participants a cursos internacionals

El programa Erasmus+ també ofereix la possibilitat de participar en cursos internacionals que estan totalment

finançats pel mateix programa. Durant el període que estam analitzant el jovent de les Illes Balears ha participat en un total de 39 formacions.

7. Tipologies d'accions (veure taula 9)

Durant el període 2014-2018 el programa Erasmus+ oferia cinc tipus de projectes: Servei de Voluntariat Europeu, Intercanvis juvenils, Mobilitat de treballadors juvenils, K2 (associacions estratègiques) i K3 (diàleg estructurat).

8. Comparativa d'imports amb altres comunitats autònomes similars a la nostra (similitud segons el pressupost assignat)

El pressupost que estableix la Comissió Europea per a Espanya del programa Erasmus+ es reparteix anualment entre les comunitats autònomes, d'acord amb uns indicadors determinats (població, població jove...) que faciliten la distribució dels doblers de la manera més equitativa possible.

Si es comparen comunitats autònomes amb pressuposts semblants, el nombre de projectes presentats a les Illes Balears és inferior, com també ho és el pressupost final atorgat.

La conclusió és que a les Illes Balears es gaudeix de molt menys pressupost del que hi ha disponible, cosa que es pot atribuir a la manca de coneixement que té el jovent (i les entitats juvenils) de les oportunitats que ofereix aquest programa.

Conclusions

Revisades aquestes dades, es pot concloure que a les Illes Balears es registra una dicotomia en relació amb el programa Erasmus+, pel que fa a l'àmbit de l'educació no formal:

1. D'una banda, s'ha consolidat la participació d'entitats i associacions de determinats àmbits. No obstant això, es detecten grans dificultats per apropar-ne de noves.

2. De l'altra, la majoria de la població jove, sobretot la que no pertany a cap organització, desconeix el programa.

Molts poden ser els motius d'aquesta falta de participació i d'aquest desconeixement. Alguns són fruit de les característiques de la mateixa societat (poc reconeixement a l'educació no formal, oferta excessiva d'activitats de mobilitat promogudes per entitats privades, major facilitat per viatjar, individualismes, desinterès generalitzat per l'associacionisme...) i altres són conseqüència del funcionament de les administracions que gestionen els programes (burocràcia excessiva, modificació dels programes, manca d'informació ràpida i efectiva, activitats de difusió poc atractives...).

Però, al mateix temps, les dades demostren també que hi ha interès i que es reconeix la capacitat educativa, integradora, d'inclusió, intercultural, de cooperació i de generar sinergies entre els diferents àmbits de l'educació, la formació i la joventut que tenen aquests programes. Sens dubte, aquesta és la millor recompensa per la feina que desenvolupen les administracions que gestionen el programa.

El gran repte és aconseguir un augment de la participació. En el cas

de les Balears, aconseguir esgotar el pressupost assignat, ja que això significarà que s'han complert els objectius del programa.

Referències bibliogràfiques

Publicacions de resolucions de creació dels diferents programes:

- Comunitat Europea, Parlament Europeu. (1981) *Resolution on youth activities* (OJ núm. C77, de 6 d'abril de 1981). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Parlament Europeu. (1983) *Resolution on a Eurpean Community programme to promote youth exchanges (European Youth Exchange Programme)* (OJ núm. C184, d'11 de juliol de 1983). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Consell. (1988) *Decisión del Consejo de 16 de junio de 1988 por la que se establece un programa de acción «La Juventud con Europa», para el fomento de intercambios de jóvenes de la Comunidad* (DO núm. L158, de 25 de juny de 1988). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Parlament Europeu. (1991) *Decisión del Consejo de 29 de julio de 1991 por la que se adopta el programa «La Juventud con Europa» (segunda fase)* (DO núm. L217, de 6 d'agost de 1991). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Parlament Europeu i Consell. (1995) *Decisión nº 818/95/CE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 14 de marzo de 1995, por la que se adopta el programa «La juventud con Europa» (tercera fase)* (DO núm. L87, de 20 d'abril de 1995). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Parlament Europeu i Consell. (2000) *Decisión nº 1031/2000/CE del Parlamento Europeo y del Consejo de 13 de abril de 2000 por la que se establece el programa de acción comunitario «Juventud»* (DO núm. L117, de 18 de maig de 2000). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Parlament Europeu i Consell. (2006) *Decisión nº 1719/2006/CE del Parlamento Europeo y del Consejo de 15 de noviembre de 2006 por la que se establece el programa «La juventud en acción» para el período 2007-2013* (DO núm. L327, de 24 de novembre de 2006). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Parlament Europeu i Consell. (2013) *Reglamento (UE) nº 1288/2013 del Parlamento Europeo y del Consejo de 11 de diciembre de 2013 por el que se crea el programa «Erasmus+», de educación, formación, juventud y deporte de la Unión y por el que se derogan las Decisiones nº 1719/2006/CE, 1720/2006/CE y 1298/2008/CE* (DO núm. L347, de 20 de desembre de 2013). Brussel·les: DOCE.

- Comunitat Europea, Parlament Europeu i Consell. (2018) *Regla-*

mento (UE) 2018/1475 del Parlamento Europeo y del Consejo, de 2 de octubre de 2018, por el que se establece el marco jurídico del Cuerpo Europeo de Solidaridad y se modifican el Reglamento (UE) nº 1288/2013, el Reglamento (UE) nº 1293/2013 y la Decisión nº 1313/2013/UE (DO núm. L250, de 4 d'octubre de 2018) Brussel·les: DOCE.

Ordres de creació de l'ANE, 1995 i 2007:

- Espanya, Parlament. (1995) Ordre d'11 de desembre de 1995, per la qual es crea l'Agència Nacional Espanyola per aplicar el programa comunitari «La juventud con Europa». Madrid: BOE.

- Espanya, Parlament. (2007) Ordre TAS/809/2007, de 23 de març, per la qual es modifica l'Ordre d'11 de desembre de 1995, per la qual es crea l'Agència Nacional Espanyola per aplicar el programa comunitari «La juventud con Europa». Madrid: BOE.

Plataforma de Resultats Erasmus+:

- European Comission. (2019) Erasmus+ project result. Recuperat el 20 de maig de 2019 https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/

Resolucions de les comissions avaluadores:

- Institut de la Joventut. (2019). Convocatòries. Recuperat el 20 de maig de 2019, de http://erasmusplus.injuve.es/materiales/normativa.html?categoryfolder=/modules/downloads/documentacion/D.3.Convocatorias/

Memòries internes del Servei de Joventut

Dos programes de mobilitat internacional d'impacte per al jovent universitari

AINA GAYÀ COLL

Aina Gayà Coll

Aina Gayà Coll. Porreres, 1986. Llicenciada en Filosofia (2010), Màster de Formació del Professorat (2012) i Experta Universitària en Actualització en Estudis de Gènere i la seva Aplicació als Àmbits Socials (2018) per la UIB. Formar-me a l'exterior (Argentina, 2008) va augmentar el meu interès i compromís per la cooperació al desenvolupament. Després de participar en el programa de voluntariat internacional «Estades solidàries» (Nicaragua, 2010) vaig començar a formar part de l'equip de l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament (OCDS) de la Universitat de les Illes Balears (2012) des d'on durant aquests anys m'he centrat especialment en educació per al desenvolupament i actualment també en la gestió tècnica dels dos programes de mobilitat internacional.

Resum

S'ha demostrat que els aprenentatges no teòrics, en contextos fora de l'aula, aporten un potencial i un grau elevat d'implicació a través d'aprenentatges vivencials. Per això, l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) de la Universitat de les Illes Balears (UIB), amb el suport del Govern de les Illes Balears, impulsa dos programes de mobilitat internacional propis en el marc de la cooperació universitària al desenvolupament (CUD): «Beques de pràctiques per als estudis oficials de grau o màster» i «Estades solidàries» que permeten obtenir un reconeixement acadèmic. Amb el convenciment que és possible educar en valors des de les universitats i contribuir a la formació integral del jovent, mitjançant aquest article aproparem els programes així com algunes de les aportacions que aquestes vivències generen en el marc de l'educació per al desenvolupament (EpD) per a una ciutadania global a partir d'alguns dels testimonis de l'alumnat participant.

Paraules clau

Cooperació Universitària al Desenvolupament (Cud) / Educació per al Desenvolupament (Epd) / Agenda 2030, Mobilitat Internacional / Ciutadania Global

Resumen

Se ha demostrado que los aprendizajes no teóricos, en contextos fuera del aula, aportan un potencial y un elevado grado de implicación a través de aprendizajes vivenciales. Por ello, la Oficina de Cooperación al Desarrollo y Solidaridad (OCDS) de la Universidad de las Illes Balears (UIB) con el apoyo del Govern de las Illes Balears impulsa dos programas de movilidad internacional propios en el marco de la Cooperación Universitaria al Desarrollo (CUD): «Becas de prácticas para los estudios oficiales de grado o máster» y «Estancias solidarias», ambos permiten obtener un reconocimiento académico. Con la convicción, de que es posible educar en valores desde las universidades y contribuir a la formación integral de la juventud, mediante este artículo acercaremos los programas así como algunas de las aportaciones que estas vivencias generan en el marco de la Educación para el Desarrollo (EpD) para una ciudadanía global a partir de algunos de los testimonios del alumnado participante.

Palabras clave

Cooperación Universitaria al Desarrollo (Cud) / Educación para el Desarrollo (Epd) / Agenda 2030 / Movilidad Internacional / Ciudadanía Global

1. Dos programes de mobilitat internacional en l'àmbit de la cooperació universitària al desenvolupament (CUD) de la UIB

Quin és el paper de la universitat pel que fa a l'educació en valors? Què pot aportar al jovent universitari una experiència internacional de convivència amb una societat i una cultura diferents a la pròpia? Són necessaris programes d'aquestes característiques? Quina valoració en fan les persones participants? Contribueixen aquestes experiències a aconseguir les competències transversals? Quin impacte generen i què passa després de participar-hi? Quins són els èxits i els reptes que plantegen aquestes programes avui?

L'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) és l'estructura solidària de la Universitat de les Illes Balears (UIB) encarregada d'impulsar i de gestionar els programes de cooperació universitària al desenvolupament (CUD) i de voluntariat. El compromís adquirit per la UIB en l'educació per al desenvolupament (EpD) en aquest marc global nou de l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible, es tradueix en l'impuls i la realització de tot un conjunt d'accions i de programes adreçats a tota la comunitat universitària. El nou full de ruta global que encamina aquesta agenda internacional, aprovada el 25 de setembre de 2015 per l'Assemblea General de les Nacions Unides, suposa un punt de partida en la construcció d'un model nou de desenvolupament, per al qual planteja 17 objectius de desenvolupament sostenible (ODS) i 169 metes de caràcter integrat i indivisible que abasten les esferes econòmica, social i ambiental. En aquesta línia, les universitats tenim la responsabilitat de generar les condicions que permetin que la comunitat universitària s'hi impliqui des de tots els seus àmbits.

És aquí on, en el marc de la mobilitat internacional que pot dur a terme l'alumnat de la UIB, des de l'OCDS s'impulsen dos programes emmarcats clarament en l'EpD per a una ciutadania global; «Beques de pràctiques per als estudis oficials de grau o màster», un programa de formació reglada en l'àmbit formal i «Estades solidàries», un programa de voluntariat internacional que té un reconeixement acadèmic de 3 ECTS. Aquests dos programes són una aposta per la formació integral de l'alumnat, no només en la capacitació i en l'exercici d'una activitat professional, sinó també en la formació com a ciutadans i ciutadanes compromeses, ja que posen al seu abast aprenentatges nous així com la possibilitat de desenvolupar competències i habilitats noves tant humanes com professionals.

Aquests programes de mobilitat que tenen el suport del Govern de les Illes Balears en el marc d'un conveni de col·laboració en matèria de cooperació al desenvolupament que se signa cada any amb l'OCDS, suposen una aposta pel foment d'adquisició de competències transversals professionals i personals a partir d'experiències vivencials en l'àmbit de la CUD. Ambdós comparteixen els objectius principals pel que fa al coneixement de realitats noves, de convivència directa amb la població local, així com pel que fa a la voluntat de promoure una formació basada en l'educació en els valors

de solidaritat, tolerància, equitat, llibertat, coresponsabilitat i justícia, que afavoreix actituds crítiques i hàbits de consum responsable i de comerç just mitjançant estratègies diferents, en un cas, la pràctica acadèmica i en l'altre, la pràctica del voluntariat.

2. Objectius i metodologia

Al llarg de l'article s'utilitza en primer lloc una metodologia descriptiva de cada un dels programes i posteriorment d'anàlisi, en primer lloc quantitativa, aportant algunes de les dades més representatives per apropar-ne la trajectòria i l'evolució i, posteriorment, qualitativa, a partir de l'aportació d'una sèrie de testimonis de persones que hi han participat. Finalment, s'analitzen les aportacions més importants d'aquestes experiències d'educació en valors en el marc de l'EpD, i se n'aborden també els punts forts i els febles així com els reptes de futur.

Molta de la informació recollida per elaborar aquest article ha estat extreta de les memòries anuals i dels informes propis de l'OCDS, comunicacions i altres publicacions presentades a diferents congressos i jornades d'àmbit estatal, així com dels diferents recursos d'EpD generats i de les memòries lliurades per part de l'alumnat participant.

Objectius:

- Acostar els dos programes de mobilitat internacional en l'àmbit de la cooperació universitària al desenvolupament (CUD) propis de la UIB, emmarcats en l'EpD per a una ciutadania global.

- Valorar-ne la trajectòria i l'impacte quantitatiu i qualitatiu, així com l'aportació professional i personal al jovent universitari.

- Reflexionar sobre la importància d'aquestes experiències vivencials pel que fa a l'aportació en l'educació en valors i, en conseqüència, en les competències educatives transversals per promoure una ciutadania global participativa, crítica, apoderada i corresponsable.

- Conèixer algunes experiències en el marc de la CUD i els recursos generats per membres de la UIB després de participar-hi.

- Fer-ne un balanç global i proposar estratègies per afrontar els nous reptes actuals.

3. «Beques de pràctiques» i «Estades solidàries»: què són i com es desenvolupen?

El programa «Beques de pràctiques per als estudis oficials de grau o màster en el marc de la cooperació al desenvolupament» ofereix a l'alumnat des del curs 2004-2005 la possibilitat de fer una part dels estudis acadèmics en el marc de la CUD a diferents països del sud global i obtenir, a més de l'experiència personal, el reconeixement acadèmic corresponent. És, per tant, un programa de mobilitat internacional en l'àmbit de l'educació formal vinculat directament a l'expedient de la persona participant.

Els objectius específics del programa són:

- Promoure una formació basada en valors com la solidaritat, la to-

lerància, la convivència, la llibertat i la justícia, i afavorir actituds solidàries i hàbits de consum, comerç i producció justs i sostenibles.

- Formar futurs i futures professionals i personal tècnic conscienciat de les necessitats i dels problemes del sud global, amb la participació en experiències que els proporcionin aprenentatges nous i habilitats noves, tant humanes com professionals.

- Potenciar l'anàlisi crítica sobre les necessitats i desigualtats existents en el món actual i valorar la importància d'elaborar projectes i intervencions interdisciplinaris.

- Fomentar el diàleg intercultural i apropar els diferents valors i formes de vida de cada cultura.

L'alumnat que fa aquestes pràctiques pot obtenir el reconeixement acadèmic corresponent, que depèn del perfil de la plaça que ha ocupat i que respon a alguna de les modalitats següents:

- Pràcticum (P)

- Pràctiques externes (PE)

- Treball de fi de grau (TFG)

- Treball de fi de màster (TFM)

Com que és un programa de formació reglada, la implicació del professorat és clau, per la qual cosa, en primer lloc, es publica una convocatòria adreçada a tot el personal docent investigador (PDI) dels estudis de la UIB perquè presentin els perfils acadèmics que volen oferir a l'alumnat dels seus estudis. Es descriuen les tasques que s'han de fer durant les estades a les contraparts sòcies dels diferents països (altres universitats públiques, institucions o entitats sense ànim de lucre) amb les quals s'han signat convenis específics en l'àmbit de la CUD. Una vegada s'han definit els perfils de cada un dels estudis que el PDI ha presentat, es publica la convocatòria que s'adreça a l'alumnat dels diferents estudis. Les places disponibles d'aquest programa són molt diverses i inclouen una gran varietat de països i d'estudis, que poden variar cada curs acadèmic. En la taula 1, a mode d'exemple, s'aporten concretament els perfils oferits durant el curs acadèmic 2018-19. Tal com es pot observar, permeten des de fer pràctiques de mestre a escoles del Perú o del Marroc fins a participar a projectes de salut comunitària a l'Equador, entre d'altres. Per a més informació, podeu consultar el web de l'OCDS (https://cooperacio.uib.cat/EpD/Mobilitat/beques/).

Una vegada seleccionat l'alumnat, el professorat responsable s'encarrega de tutoritzar-lo a distància. Li facilita informació, l'assessorament i el suport necessaris i en fa el seguiment del procediment acadèmic i l'avaluació segons els objectius i aprenentatges plantejats en la guia docent. Per a això, també compten amb els tutors i tutores acadèmics ubicats a les contraparts d'acollida als països de destinació.

La durada mínima de l'estada al país és de 60 dies i la màxima de 120 dies. Actualment les dotacions econòmiques de les beques concedides per l'OCDS

Taula 1. Estudis i programes oferits durant el curs acadèmic actual

Facultat / Escola	Estudis	Professorat responsable	Entitat / País	País
Facultat d'Educació	Mestre	Carme Pinya	Xarxa Escoles Alternatives	Perú
	Mestre Primària · Menció suport educatiu · Menció audició i llenguatge	Lucía Buil i Raúl González	Centro educativo para niños sordos "Effetah"	Marroc
	Màster Educació Inclusiva			
	Educació Social	Sebastià Verger	WAYRA Aprendo contigo	Perú
	Pedagogia			
	Màster Primera infancia			
	Pedagogia	Bárbara de Benito	Unidades Académicas Campesinas: Pucarani, Batalles, Tiahuanacu i Escoma	Bolivia
	Màster en Tecnologia Educativa: e-learning i gestió del coneixement	Jesús Salinas		
	Educació Social	Maria Antònia Gomila	Centro de Apoyo a Niños y Adolescentes Trabajadores (CANAT)	Perú
	Màster Intervenció socio-educativa amb menors i families	Rosario Pozo		
Facultat de Psicologia	Psicologia	Carmen Ramis	Aprendo Contigo	
			Hermanas Franciscanas Hijas de la Misericordia	
Facultat d'Infermeria i Fisioteràpia	Infermeria	Berta Artigas	Universitat Estatal de Bolivar, Guaranda	Equador
	Fisioteràpia	Elisa Bosch i Iosune Salinas	Dangme East District Hospital	Ghana
Facultat de Ciències	Biologia	Javier Gulias	Universidad de Nariño (UDENAR)	Colòmbia
	Màster en Biotecnologia Aplicada	Jaume Flexas		

Font: elaboració pròpia

oscil·len entre els 1.200 i els 2.000 euros, en funció del país on es fan les pràctiques i de la durada de l'estada. És important destacar que, per poder participar-hi, s'han de complir els requisits esmentats a cada perfil, s'ha de superar una entrevista amb una psicòloga i s'ha d'acreditar una formació bàsica en cooperació al desenvolupament (mínim de vint hores de durada).

A diferència del programa de beques de pràctiques esmentat, «Estades solidàries» és un programa de voluntariat internacional universitari, encara que també compta amb un reconeixement acadèmic de 3 ECTS (Acord normatiu 10714/2013, de 24 de juliol. FOU núm. 104). Aquest el gestiona directament l'OCDS de manera continuada des de l'any 2005 com una estratègia per promoure l'educació en valors de les persones participants. Va començar adreçat només a l'alumnat i, amb els anys, s'ha anat obrint a la participació de la resta de col·lectius de la UIB. Es va ampliar, en primer lloc, al col·lectiu del personal d'administració i serveis (PAS) i, des d'aquest curs acadèmic, també hi pot participar el col·lectiu del personal docent investigador (PDI). Aquest programa de voluntariat és possible gràcies a la col·laboració i coordinació amb entitats i ONGD de les Illes Balears que tenen la capacitat i l'interès d'acollir persones voluntàries de la UIB. Cada una de les estades es du a terme a les contraparts sòcies dels països amb els quals treballen les entitats participants en el marc dels seus projectes de cooperació propis.

Els objectius específics del programa són:

- Conèixer altres realitats, diferents de les pròpies, a través de la realització d'activitats de voluntariat en l'àmbit de la CUD.
- Conviure amb la població local del país de destinació i aprendre dels seus coneixements, tradició i cultura.
- Compartir experiències de la vida quotidiana i crear vincles personals i solidaris.
- Donar suport a les activitats pròpies de les diferents entitats locals i a les d'acolliment o contraparts dels països de destinació que participen en el procés.
- Fomentar la participació i implicació posteriors en accions d'EpD per a una ciutadania global, així com en altres programes de CUD de l'OCDS.

Cada curs acadèmic es publica la convocatòria que recull l'oferta dels diferents programes de voluntariat, que poden ser molt diversos i diferents, als quals poden optar les persones interessades. Cada una de les propostes ha estat prèviament consensuada amb les entitats o ONGD col·laboradores per poder donar resposta a les demandes concretes de les contraparts sòcies. En els perfils que es publiquen, preferentment es requereixen algunes habilitats o l'acreditació d'experiència adquirida en algun àmbit com l'educatiu, la salut o la perspectiva de gènere, entre d'altres. Igual que per al programa de beques de pràctiques cal superar una entrevista amb una psicòloga i acreditar una formació bàsica en cooperació al desenvolupament. En aquest cas, en

Taula 2. Relació dels programes de voluntariat oferits, entitats col·laboradores i països on es du a terme el voluntariat

Programa de voluntariat	Entitat col·laboradora de les Illes Balears	País
Suport a les llars d'acollida d'infants de la Fundació: a la llar de nines Miski Wasi i a la llar de nins Hogar Lusavi.	Fundació Amazònia	Sucre, Bolívia
Acompanyament i suport a la tasca de l'associació, que es desenvolupa majoritàriament als centres hospitalaris Instituto de Enfermedades Neoplásicas (INEN) i Instituto Nacional de Salud del Niño. És un projecte educatiu i recreatiu i de pedagogia hospitalària, adreçat a infants que, per motius de salut, han vist interrompuda l'escolarització.	INHEDITOS Aprendo Contigo	Lima, Perú
Intercanvi de coneixements amb el jovent sahrauí als campaments, per enfortir mútuament les capacitats i actituds mitjançant la participació activa a les activitats programades.	Associació d'Amics del Poble Sahrauí de les Illes Balears (AAPSIB)	Campaments de persones refugiades sahrauís Tindouf, Algèria
Adreçat a dones joves en contextos de violència de gènere, particularment prostitució i tracta amb fins d'explotació sexual, per dur a terme un gran nombre d'activitats educatives en l'àmbit no formal, de la salut i d'oci.	Fundació de Solidaritat Amaranta	Cochabamba, Bolívia Santa Cruz, Bolívia

la taula 2 es detallen els diferents programes de voluntariat oferts durant el curs acadèmic 2018-19. Per a més informació, podeu consultar el web de l'OCDS (https://cooperacio.uib.cat/EpD/Mobilitat/Estades-solidaries/).

Les estades tenen una durada mínima de set setmanes (exceptuant casos puntuals de menys durada) i es poden dur a terme durant diferents períodes no lectius del curs acadèmic. A les persones seleccionades, se'ls concedeix un ajut econòmic per al desplaçament i per a les despeses de l'estada, en funció del col·lectiu al qual pertany i de la destinació on durà a terme la tasca voluntària, fins a un màxim de 1.600 euros.

4. Trajectòria dels programes: anàlisi quantitativa

Pel que fa al programa de beques de pràctiques, s'aporta un tast de les dades més representatives. Tal com es pot observar desglossat en el gràfic 1, al llarg dels quinze cursos acadèmics de trajectòria, hi han participat prop de 370 alumnes (el 70 % són dones).

Respecte de la distribució de les pràctiques per facultats, tal com es pot observar en el gràfic 2, en aquest moment hi participen quatre facultats, d'entre les quals la d'Educació destaca de forma significativa sobre la resta: la Facultat d'Infermeria i de Fisioteràpia, la de Psicologia i, darrerament, també s'hi

Gràfic 1. Beques de pràctiques. Dades de participació per curs acadèmic

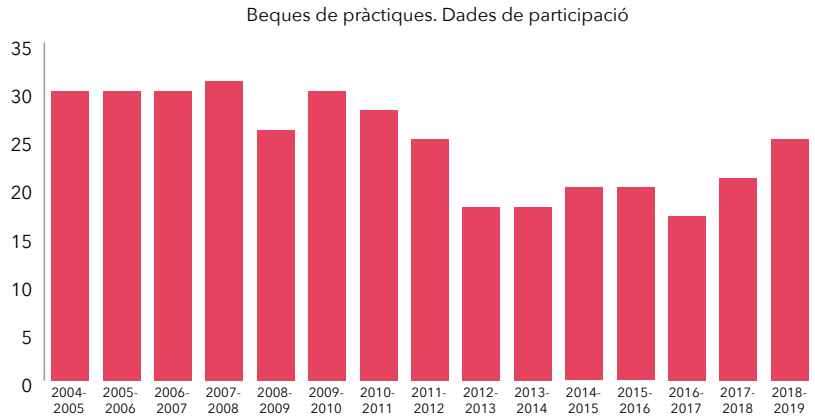

Font: elaboració pròpia

han incorporat alguns estudis de la Facultat de Ciències.

Pel que fa al programa «Estades solidàries», tal com es pot observar en el gràfic 3, en les quinze edicions del programa hi han participat més de 140 alumnes, amb un percentatge de participació femenina superior al 80 %. Al llarg d'aquests anys, hem comptat amb la implicació i col·laboració de més de 20 contraparts sòcies (ubicades a 12 països diferents) de les ONGD i entitats de les Illes Balears amb les quals la UIB manté convenis de col·laboració.

Gràfic 2. Beques de pràctiques. Dades de participació de les facultats durant el curs acadèmic actual.

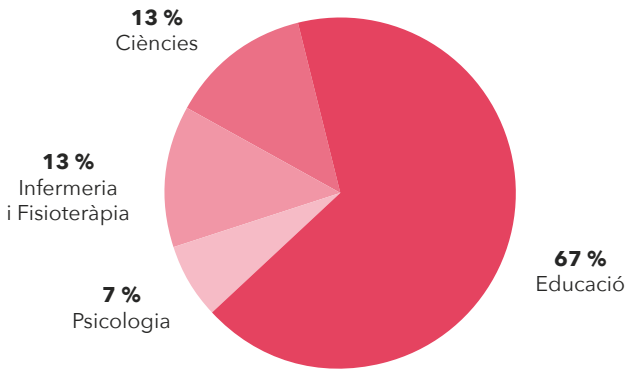

Font: elaboració pròpia

Gràfic 3. «Estades solidàries». Dades de participació per curs acadèmic

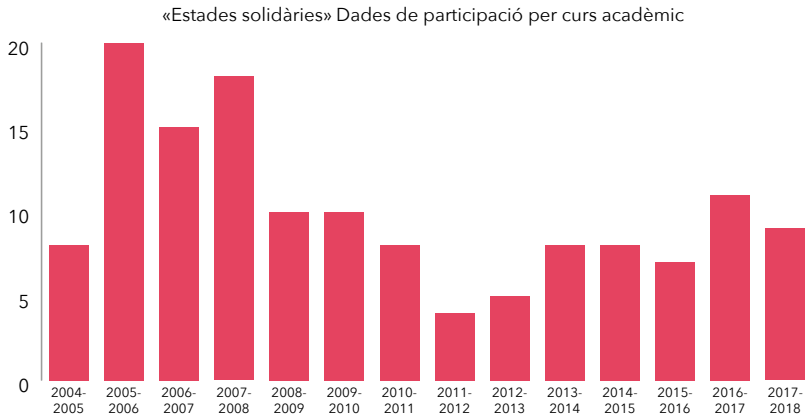

Font: elaboració pròpia

Els dos programes varen patir les conseqüències de la situació de crisi econòmica amb una disminució de l'oferta de places. Al llarg dels darrers anys, s'ha fet un esforç per recuperar els nivells d'oferta inicialment disponible i ja es tradueix en un creixement notable pel que fa a la participació.

5. Les experiències i els recursos d'EpD generats: anàlisi qualitativa

Moltes vegades participar en aquests programes es converteix en la primera experiència que l'alumnat té per adquirir coneixements i aprenentatges en situacions i realitats diferents de les que tenen com a pròpies i properes. És per això que, amb l'objectiu de donar a conèixer les iniciatives de caràcter solidari que es duen a terme des de la UIB i també de reivindicar el paper actiu de la comunitat universitària en la transformació de la realitat a través de l'EpD per a una ciutadania global, hem recollit moltes d'aquestes experiències en els diferents recursos generats i posats a l'abast de la comunitat universitària i de tota la societat interessada.

D'entre els diferents recursos d'EpD generats (https://cooperacio.uib.cat/EpD/recursos-EpD/) destacam:

- La *Col·lecció UIB càmera i cooperació:* una sèrie d'audiovisuals educatius i de divulgació enregistrats per les mateixes persones participants i editats en col·laboració amb el Servei de Recursos Audiovisuals (SRAV) de la UIB.

- L'exposició «Estades solidàries. Conèixer, conviure i compartir», que recull l'experiència i la trajectòria del programa «Estades solidàries».

Tots aquests recursos ens acosten les històries que es desenvolupen a milers de quilòmetres de les Illes Bale-

ars contades en primera persona pels membres de la comunitat universitària participant. Aquest, a més de sensibilitzar i donar a conèixer les experiències viscudes, pretén també convidar altres persones interessades a participar-hi, per continuar impulsant i alimentant des de la UIB el compromís actiu en la transformació de la realitat. A més a més, una vegada que les persones participants ja n'han tornat es fa una reunió d'avaluació amb l'equip de l'OCDS i, en tots els casos, han de lliurar una memòria final, per poder fer un seguiment i una avaluació més personalitzada i específica de cada una de les experiències així com del conjunt de cada un dels programes.

Per poder avaluar-ne l'impacte qualitatiu, recollim a continuació alguns dels testimonis en primera persona de les persones participants. Hem seleccionat els que més es repeteixen i, per tant, els més representatius. Aquests han estat extrets de la memòria i del blog: «Tu hi pintes molt!» (tuhipintesmolt.wordpress.com), un espai digital propi, on poden anar publicant les vivències i els aprenentatges adquirits amb el guiatge de les contraparts sòcies que les acullen als diferents països.

Testimoni 1. Maria Rado, alumna dels estudis d'Infermeria

Ha participat en el programa «Estades solidàries» com a voluntària als campaments de persones refugiades sahrauís a Tindouf (Algèria), en col·laboració amb l'Associació d'Amics del Poble Sahrauí de les Illes Balears. Curs acadèmic 2018-19.

«Tenia moltes expectatives per complir, però aquest mes tan diferent les ha superat. He pogut aprendre i conèixer una nova cultura i religió. He pogut viure una experiència molt enriquidora que m'ha fet créixer tant mentalment com personalment. M'ha fet valorar les petites coses de la vida, allò que realment importa. M'ha ajudat a veure que vull treballar fent cooperació». [Extret del blog «Tu hi pintes molt!»]

Maria Rado, a Tinduf (Algèria).

Ernest Navarro i els seus companys i companyes a Ada Foah, Ghana.

Testimoni 2. Ernest Navarro, alumne dels estudis de Fisioteràpia

Ha participat en el programa «Beques de pràctiques» i ha fet una part

Tania A. Pozo i Silvia Alcover a Cusco, Perú.

dels estudis al Dangme East District Hospital de Ada Foah, Ghana. Professora responsable: Elisa Bosch. Curs acadèmic 2017-18

«És indubtable que una experiència així, la recordes tota la teva vida i ho dic pel fet de viure durant dos mesos en un àmbit totalment diferent del que has estat acostumat fins al moment. Coneixes una nova cultura, gent, formes de viure, coneixements, etc. que et fa créixer com a persona. Valor moltíssim la sort que he tengut per poder intercanviar idees entre la població del país, he pogut debatre sobre diferents temes, m'han ensenyat una altra realitat que els europeus o els d'Occident no veim o que tenim totalment tergiversada. He après com viuen la vida d'una altra forma, relaxats, fora presses i el que és més important, sent humans, fent comunitat. Allà tothom és benvingut, els habitants es preocupen per tu, t'ajuden abans que ho demanis. És realment admirable aquest comportament que aquí no sabem ni com s'escriu. Tot això et dona per reflexionar sobre moltes coses, t'obri els ulls». [Extret de la memòria final]

Testimoni 3. Tania A. Pozo i Silvia Alcover, alumnes dels estudis d'Educació Social

Han participat en el programa «Beques de pràctiques» i han fet una part dels estudis amb l'entitat WAYRA, a Cusco, al Perú. Professor responsable: Sebastià Verger. Curs acadèmic 2017-18

«Ara, des de la distància, podem veure que aquesta experiència ha estat més important i ens ha ensenyat més coses de les que pensàvem abans d'anar-hi o inclús mentre érem allà: a posar-nos realment en el rol d'educadores socials, a viure dins una altra cultura, a obrir la nostra ment i a relativitzar els problemes. Consideram que tot això ha tingut una gran influència en nosaltres i creim que ens ha ajudat a ser millors persones». [Extret del blog: «Tu hi pintes molt!»]

Testimoni 4. Miquel Puigserver, alumne dels estudis de Psicologia

Ha participat en el programa «Estades solidàries» com a voluntari a la llar d'infants Hogar Lusavi a Sucre, Bolívia. Aquest programa s'ha duit a terme en col·laboració amb l'ONGD Fundació Amazònia de les Illes Balears. Curs acadèmic 2017-18

«Aquest voluntariat ha estat una experiència que ha superat les meves expectatives, que m'ha permès aprendre o reforçar una sèrie de competències que consider que són essencials quan es tracta de fer feina amb persones. Algunes d'elles són la resolució de problemes, l'assertivitat, l'empatia, la tolerància a la frustració, el sentit de l'humor i la paciència. Inclús les dificultats amb què et pots trobar, com la falta de recursos materials i personals,

adaptar-se al nou entorn o esperar veure millores substancials associades al treball que fas, són aspectes que s'han de veure com a oportunitats per aprendre. Per la meva part, no sé si ho he aconseguit, però m'agradaria pensar que puc haver aportat una petita part del que jo he rebut al llarg d'aquest voluntariat. […] Així mateix, vaig procurar transmetre valors com el respecte pels altres, l'ecologisme, la tolerància a la frustració i la importància de la constància en el treball». [Extret de la memòria final]

Com veiem, la majoria dels testimonis coincideixen a dir que aquesta convivència amb una societat i cultura diferents de la pròpia els ha permès: «créixer personalment», «ajudat a ser millors persones», «obrir els ulls», «relativitzar els problemes» o «valorar les petites coses de la vida», entre d'altres. En el conjunt, i recollint les paraules de Miquel Puigserver, «desenvolupar o reforçar competències essencials per fer feina amb persones», tenint també en compte la sostenibilitat ecològica.

Per tot plegat, després d'aquests anys de trajectòria dels dos programes, s'observa que el balanç, fins ara, és altament positiu. De fet, ho confirma una dada rellevant i és que totes les persones que hi han participat coincideixen a dir que repetirien l'experiència.

6. Conclusions

En aquesta societat marcada pels estàndards capitalistes de la competitivitat, el consum, l'individualisme i l'ús, sovint abusiu, de les eines de comunicació digitals, ser jove suposa sobreviure a l'equilibri entre les rigideses socials, acadèmiques i laborals que dificulten l'emancipació i l'autonomia plenes. En aquest sentit, en la majoria de casos, per al jovent participant, una experiència internacional de convivència amb una societat i una cultura diferents de la pròpia en un país del sud global, genera una empenta important cap a la plena presa de consciència del seu paper actiu i imprescindible com a ciutadania crítica amb les problemàtiques globals a les quals cal fer front.

L'impuls d'aquests programes contribueix també a aconseguir els objectius de desenvolupament sostenible (ODS), tant en l'àmbit local i comunitari com en el global i internacional, ja que aquesta no s'entén com una experiència puntual, sinó que és precisament a partir d'aquesta quan es genera un canvi: d'actitud, de motivació i de responsabilitat social i política envers el desenvolupament humà sostenible (DHS). Llavors, una vegada han tornat, posen en pràctica aquests aprenentatges en l'entorn més proper; ja sigui participant activament en el teixit associatiu i en les mobilitzacions socials, com col·laborant amb els diferents col·lectius, ONGD i entitats locals, com impulsant accions de sensibilització i d'incidència política. Canvis que es tradueixen en un efecte multiplicador del programa i que sovint també generen un major interès per formar-se en aquest àmbit, per dedicar-s'hi professionalment. De fet, una gran part de les persones beneficiàries han continuat formant-se com a alumnat de postgrau; altres han escollit aquesta àrea com a temàtica per desenvolupar el treball fi de de grau (TFG) o de màster

(TFM) o per a les tesis doctorals. Fins i tot, algunes persones s'han acabat integrant en el món laboral en el tercer sector o en l'àrea de la cooperació al desenvolupament.

No és precisament aquesta la clau de l'EpD, en la qual s'emmarquen els programes? Un procés de maduresa formativa i personal d'adquisició de capacitat crítica i de compromís amb el DHS, que desemboqui en la pràctica de la incidència política? Un procés empoderador que, després de passar per les fases de sensibilització, formació i recerca, ens condueix a convertir-nos a la pràctica en agents multiplicadors del canvi?

Tot plegat suposa l'adquisició d'un ventall de competències transversals ample des d'un punt de vista multidimensional i esdevé la confirmació qualitativa de l'impacte que té per a l'alumnat universitari, el qual com a futurs i futures professionals prendran les decisions des del nord global i amb total seguretat tindran la clau del futur.

Tornant al que ens plantejàvem a l'inici d'aquest article, les universitats tenim el deure i la responsabilitat d'impulsar l'educació en valors. És per això que es considera de gran rellevància que la UIB compti amb aquests programes, que possibiliten el finançament d'experiències de mobilitat en l'àmbit de la CUD emmarcada en l'EpD i que, a més d'assegurar el criteri de transparència, n'afavoreix la sistematització, el seguiment i l'avaluació. En aquest sentit, també cal destacar que, en el marc d'aquests programes, d'impacte per a l'alumnat, es genera una bona sinergia de treball en xarxa i de coordinació entre la UIB i el teixit social local i internacional que es dedica a la cooperació al desenvolupament.

Per tot això, cal cuidar i nodrir la vida universitària i donar-li la importància que es mereix. És fonamental oferir al jovent l'oportunitat de gaudir d'experiències vitals que li permetin créixer personalment i professionalment, i impulsar així una educació emancipadora.

Malgrat això, és cert també que actualment hi ha uns reptes importants:

- La transversalització de l'EpD i dels ODS en la formació reglada universitària segueix essent una assignatura pendent, així com estendre i millorar a tots els nivells la pràctica del compromís social universitari, adquirit per la UIB amb l'Agenda 2030.

- Tot i els esforços que es duen a terme, cal continuar cercant estratègies que permetin donar més visibilitat al conjunt de programes i convocatòries disponibles des de l'OCDS per implicar i fer partícips un major nombre de persones de la comunitat universitària i de la resta de la societat. Cal ampliar la diversitat de perfils i d'estudis i incorporar-los a altres facultats.

En conjunt, cal continuar fent esforços per implicar tota la comunitat universitària en qüestions que són transversals. Per a això, és important continuar oferint espais de trobada, de reflexió i de diàleg entre la comunitat universitària, el jovent, les entitats i els moviments socials.

Des de l'OCDS volem aprofitar per agrair públicament i vivament la

bona disposició del Govern dels Illes Balears, que ha fet possible la posada en marxa i la continuïtat d'aquestes programes, així com a les entitats col·laboradores, a tot el professorat implicat i, sobretot, la càlida participació de l'alumnat, protagonista de tota aquesta trajectòria.

7. Bibliografia

- Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) de la Universitat de les Illes Balears (UIB). *Memòries d'activitats (2004-2005 al 2017-2018)*. <https://cooperacio.uib.cat/Transparencia/Memories-dactivitats/> [Consulta: març-abril 2019].

- Escribano, R.; Bennàssar, C.; Gayà, A.; Nadal, J. (2014). Pòster: Formació vivencial en l'àmbit de la Cooperació Universitària al Desenvolupament mitjançant la mobilitat internacional d'alumnat. Jornades de Recerca i Innovació Educativa. Institut de Recerca i Innovació Educativa (IRIE) Illes Balears [Consulta: març 2019].

- Artigas, B.; Escribano, R.; Nadal, J. (2013). Pòster: «Estades solidàries»: Una iniciativa de voluntariado universitario internacional al desarrollo. VI Congreso Universidad y Cooperación al Desarrollo. Universitat Politècnica de València. <https://cooperacio.uib.cat/digitalAssets/253/253613_poster140_es-uib_vicongreso_cud.pdf> [Consulta: març 2019].

- Escribano, R. (2012). Comunicació: «El programa Estades solidàries: conocer, convivir y compartir: Cómo valora el alumnado de la Universidad de las Illes Balears (UIB) este programa propio de voluntariado universitario al desarrollo». I Jornadas sobre Universidad y Educación para el Desarrollo (EpD). Universitat Pública de Navarra (UPN) [Consulta: març 2019].

- Escribano, R; Bennàssar, C. (2012). Comunicació: «Una serie de audiovisuales de Educación para el Desarrollo nos acerca al programa de becas de prácticas en países empobrecidos de la Universidad de las Illes Balears (UIB)». I Jornadas sobre Universidad y Educación para el Desarrollo (EpD). Universitat Pública de Navarra (UPN) [Consulta: març 2019].

- Artigas, B; Escribano, R.; Bennàssar, C.; (2012). Comunicació: «Repaso histórico de diez años de trayectoria y análisis del programa de becas de prácticas en países empobrecidos de la Universidad de les Illes Balears (UIB)». I Jornadas sobre Universidad y Educación para el Desarrollo (EpD). Universitat Pública de Navarra (UPN). [Consulta: març 2019].

- Rado, M. (març 2019). «Campaments de refugiats sahrauís». Blog «Tu hi pintes molt!» Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) <https://tuhipintesmolt.wor-

dpress.com/2019/03/01/sahara/> [Consulta: abril 2019].

- Navarro, E. (2017). *Memòria de beques de pràctiques 2017-2018*. Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) [Consulta: abril 2019].

- Pozo, T. A.; Alcover, S. (octubre 2018). «GRÀCIES, PERÚ!» Blog «Tu hi pintes molt!» Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) <https://tuhipintesmolt.wordpress.com/2018/10/09/gracies-peru/> [Consulta: abril 2019].

- Puigserver, M. (2018). *Memòria «Estades solidàries» 2017-2018*. Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) [Consulta: abril 2019].

22

Joventut pel clima: el darrer crit en el desert o la llavor d'una nova esperança?

MIQUEL ÀNGEL BALLESTER SALAS

Miquel Àngel Ballester Salas

És llicenciat en Filosofia, màster en Filosofia Contemporània i màster en Formació del Professorat per la UIB. Està habilitat com educador social pel Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de Madrid. Actualment és professor associat del departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació de la UIB i treballa com a professor de Filosofia per a la Conselleria d'Educació. Membre de la Comissió Espanyola d'Educació i Comunicació de la UICN. Ha coordinat el departament d'educació ambiental del GOB-Mallorca. Conferenciant i activista ecosocial. Ha comissariat exposicions sobre mobilitat sostenible i espais naturals. Autor d'articles sobre temes d'educació, joventut, ecologisme i medi ambient i del llibre L'alteritat en el diàleg (Lleonard Muntaner, 2018). És autor també de les guies Residus Urbans per ajuntaments (GOB, 2007) i Consum sostenible a les escoles' (GOB, 2003).

Resum

A l'article analitzaré el fenomen del moviment global d'estudiants contra el canvi climàtic, especialment els seus orígens i evolució, el seu caràcter innovador relacionat amb la dimensió global i els lideratges femenins de les impulsores, així com també les accions que promou, les aliances que ha establert i el seu impacte global. Exposaré també el seu programa reivindicatiu a través de textos i discursos públics. Finalment, faré una valoració crítica del moviment a partir d'alguns interrogants i sospites que genera la bona acollida que ha tingut en cercles polítics conservadors i el consens mediàtic favorable a aquest moviment juvenil, i també les acusacions d'oportunisme i populisme llançades contra algunes de les seves líders més conegudes com Greta Thunberg.

Paraules clau
Joventut pel Clima / Greta Thunberg / Canvi climàtic / Emergència climàtica

Resumen

En el presente articulo analizaré el fenómeno del movimiento global de estudiantes contra el cambio climático, especialmente sus orígenes y evolución, su carácter innovador relacionado con la dimensión global y los liderazgos femeninos de sus impulsoras, así como también las acciones que promueve, las alianzas que ha sido capaz de establecer y su impacto global. Expondré también su programa reivindicativo a través de textos y discursos públicos. Finalmente, valoraré críticamente el movimiento a partir de algunos interrogantes y de las sospechas que genera la buena acogida que ha tenido en los círculos políticos más conservadores y el consenso mediático favorable a este movimiento juvenil, así como las acusaciones de oportunismo y populismo lanzadas contra algunas de sus líderes más conocidas como Greta Thunberg.

Palabras clave
Juventud por el Clima / Greta Thunberg / Cambio climático / Emergencia climática

1. Els orígens autistes de l'activisme juvenil pel clima

El 2019 ha vist néixer una revolta juvenil sense precedents. Per primera vegada adolescents de tot el món han unit forces per configurar un moviment, un 15M Climàtic, amb l'objectiu de pressionar els governs perquè compleixin els acords internacionals sobre el clima. Es tracta d'una revolta global promoguda principalment per estudiants menors d'edat, que en pocs mesos ha mobilitzat a milers d'adolescents dels cinc continents a través de la convocatòria d'accions de protesta simultànies i coordinades, consistents en vagues escolars i marxes pel clima. La rapidesa en què s'ha popularitzat el moviment entre la gent jove ha agafat de sorpresa l'opinió pública, els governs, i també els grups ecologistes i els mateixos organitzadors de les protestes. Es pot dir que la revolta pel clima inaugura un nou cicle de protestes contra la gestió política de la crisi climàtica, que pren el relleu de la lluita del moviment social de les Marees en defensa de l'Educació i de la Sanitat i de la lluita dels moviments del 15 M i *Occupy Wall Street* contra la gestió política de la crisi econòmica i les seves conseqüències.

L'emergència del moviment pel clima coincideix amb el mandat del president nord-americà Donald Trump, un dels màxims representants de l'oposició a aquesta lluita. L'escepticisme climàtic de l'administració nord-americana ha contribuït a mobilitzar la joventut amb decisions tan polèmiques com la retirada dels Estats Units de l'Acord de París sobre el clima o el nomenament d'Scott Pruitt, declarat negacionista climàtic, al capdavant de l'Agència Estatal de Medi Ambient, juntament amb altres col·laboracionistes de la indústria energètica contaminant. El mateix president Trump ha contribuït a activar la resposta global contra el negacionisme amb acusacions contra el govern xinès d'inventar-se el canvi climàtic per perjudicar econòmicament les empreses nord-americanes.

Seria interessant aprofundir en la relació causal entre la política anticlimàtica del govern nord-americà i la mobilització de la joventut pel clima, però aquesta línia d'investigació desborda els plantejaments d'aquest article. En qualsevol cas, el que és evident és la coincidència en el temps de l'administració negacionista nord-americana i l'emergència d'un moviment estudiantil global que reclama als polítics mundials, també als nord-americans, l'adopció de mesures urgents i eficaces per combatre el canvi climàtic.

En l'origen del moviment global d'estudiants pel clima hi ha un nom propi, el de l'activista sueca Greta Thunberg, l'autèntica inspiradora de *Fridays for Future* (Divendres pel Clima), una associació formada per estudiants en defensa del clima que es coneix als Estats Units amb el nom de *Youth Climate Strike* (Joves en Vaga pel Clima) i a Espanya com a Joventut pel Clima.

La història del nou cicle de protestes contra el clima va començar el 20 d'agost del 2018 quan Thunberg, amb només 15 anys, va protagonitzar una protesta individual contra el canvi climàtic, espantada per l'onada de calor i els incendis que afectaven Suècia aquell estiu. La seva protesta

va consistir a romandre davant del parlament d'Estocolm per reclamar als polítics del seu país el compliment de l'Acord Climàtic de París. Posteriorment, Thunberg va decidir repetir la protesta cada divendres, amb una vaga escolar. La seva acció solitària de desobediència civil va acabar cridant l'atenció dels mitjans de comunicació i de milers d'internautes que han contribuït a convertir el gest de Thunberg en una acció col·lectiva de protesta amb milers d'activistes implicats.

Thunberg conta en un post de Facebook reproduït al seu llibre *Canviem el món,* com va sorgir la idea de promoure una vaga estudiantil pel clima. La jove activista explica que la idea en realitat va ser de Bo Thorén, líder d'una associació ecologista juvenil, que es va inspirar en uns estudiants d'un institut de Parkland, Florida, que decidiren no anar a classe en senyal de protesta després del tiroteig d'un exalumne contra els seus companys. Thunberg (2019a, 69-70) descriu que va decidir fer vaga, malgrat no comptar amb el suport de ningú, ni tan sols el dels seus pares.

Les paraules i les accions de Thunberg han despert l'interès dels mitjans de comunicació i han estat la font d'inspiració per a milers d'activistes que han seguit el seu exemple i han expandit la vaga pel clima a molts de països del món. Des que Thunberg va començar la protesta climàtica, la seva popularitat no ha deixat de créixer, fins al punt de convertir-se en un fenomen global, candidata a Premi Nobel de la Pau i una de les joves més influents del món segons la prestigiosa revista *Time*. Thunberg ha sabut aprofitar la popularitat per fer arribar les seves reivindicacions davant de les principals autoritats polítiques i econòmiques mundials.

La facilitat amb què Thunberg ha aconseguit reunir-se amb mandataris europeus ha projectat algunes sospites sobre la seva figura, concretament, ha fet posar en dubte la seva independència i, fins i tot, l'autoria dels seus discursos i escrits. L'adolescent ha hagut de sortir al pas de les crítiques i reafirmar-ne públicament l'autoria. Thunberg (2019a, 72-73) deixa clar que escriu els seus propis discursos, i que quan tracta de qüestions climàtiques sol demanar assessorament a científics experts en el clima.

Thunberg (2019a, 71) ha respost també l'acusació d'estar manipulada per partits polítics d'esquerres, proclamant la seva independència política i econòmica:

> «[...] no formo part de cap organització. Alguna vegada he donat suport i he cooperat amb ONG que treballen pel clima i el medi ambient. Però soc absolutament independent i només em represento a mi mateixa. I faig el que faig completament per amor a l'art: no he rebut mai diners ni cap promesa de futurs ingressos de cap mena. Ni tampoc n'ha rebut ningú vinculat amb mi o amb la meva família.»

Thunberg ha reconegut públicament que no s'hauria convertit en una activista climàtica si no patís la síndrome d'Asperger, un trastorn de l'espectre autista que dificulta les interaccions i relacions socials. El seu trastorn autista és una de les raons que la

dugueren a iniciar la lluita pel clima, i de fer-ho en solitari, prescindint d'associacions i col·lectius ecologistes. Thunberg (2019a, 73) respon als qui se'n riuen del seu trastorn:

> «Hi ha persones que es burlen de mi per la meva malaltia. Però el trastorn d'Asperger no és una malaltia, és un do. La gent també diu que, com que tinc Asperger, és impossible que jo sola hagi fet tot el que he fet. Però és precisament per això que ho he fet. Perquè si fos "normal" i sociable, m'hauria implicat en una organització, o hauria creat una organització jo mateixa.»

El cas que Thunberg tengui aquest trastorn explica també, en bona part, la dedicació obsessiva a la defensa del clima, així com el seu atreviment i coratge i la seva capacitat per articular un discurs serè i contundent, sense manifestar ni nervis ni temor a l'hora d'enfrontar-se als líders polítics i econòmics mundials. També explica la seva incapacitat per mentir i la seva actitud intolerant davant de les mentides polítiques que escolta. Es pot dir que l'autisme de Thunberg s'ha convertit en el seu aliat principal a l'hora d'actuar i estimular l'acció climàtica col·lectiva.

L'experiència de Thunberg ha motivat que altres joves fessin una passa endavant i es convertissin en activistes climàtics. Un dels casos més coneguts és el de les estudiants Anuna de Weber i Kyra Gantois (2019, 10):

> «[...] hi ha una persona que ens va precedir i va començar fins i tot de més a baix que nosaltres: absolutament tota sola. Ens vàrem fixar en Greta Thunberg, la valenta estudiant sueca que va iniciar una sèrie de vagues en divendres.»

En una publicació molt recent, De Weber i Gantois (2019, 10) confirmen l'origen espontani i horitzontal del moviment juvenil pel clima: «Hem començat des de baix, gairebé ja no seria possible començar de més avall. Érem dues. La nostra protesta va començar discutint assegudes a la taula de la cuina. "I ara, ens convé fer alguna cosa", ens diguérem».

En molt poc temps, l'exemple de Thunberg l'han seguit milers d'estudiants que han constituït un moviment climàtic global, organitzat a través d'Internet i les xarxes socials i que representa el sentiment de moltes persones joves que han passat a l'acció protagonitzant vagues escolars i marees globals contra la inacció política davant de l'increment de la temperatura global del planeta.

Al mateix temps que s'articulava aquest moviment, Thunberg ha anat traslladant el seu missatge sobre l'emergència climàtica i la importància d'actuar davant de les principals institucions polítiques, econòmiques i financeres globals. Ha intervingut en la Conferència de l'Organització de Nacions Unides pel Canvi climàtic (3 de desembre del 2018), posteriorment, al Fòrum Econòmic Mundial de Davos (25 de gener del 2019), i també davant de membres del Consell Econòmic i Social de la Unió Europea a Brussel·les, (febrer del 2019), i al Parlament britànic (24 d'abril del 2019).

Per primera vegada ha sorgit un moviment reivindicatiu juvenil de caràcter global que destaca per la seva transversalitat i independència reafirmada per part de les principals líders belgues de la revolta, De Weber i Gantois (2019, 28-29), de la pròpia Thunberg (2019, p.10) i també de portaveus locals de la secció madrilenya de *Fridays for Future*, com José Luis Gómez-Bravo, (Rull, E., 2019, març 29).

2. El 15M Climàtic: de la indignació a les aliances

L'onada d'indignació pel clima ha donat lloc a un nou 15M, un 15M Climàtic que presenta algunes semblances amb el moviment dels indignats que l'ha precedit. D'entrada, es pot dir que el 15M Climàtic neix d'un mateix sentiment d'indignació i ràbia per la situació de crisi. La joventut mobilitzada pel clima té en comú amb el moviment del 15M el seu caràcter espontani, així com la independència política. També comparteixen un model d'organització horitzontal i l'ús d'Internet, les xarxes socials i les aplicacions mòbils com a mitjans de comunicació propis. Són dos moviments igualment crítics amb la passivitat de la classe política, i especialment amb la seva manera d'abordar les crisis econòmica i climàtica. El 15M Climàtic té també en comú amb el 15M l'ocupació de places i carrers, així com l'interès, la simpatia i la complicitat dels mitjans de comunicació. Però el 15M Climàtic no podrà seguir el mateix camí que el 15M social, entre d'altres raons perquè els protagonistes del 15M Climàtic són massa joves per constituir-se en partit polític o per entrar en disputes pel poder municipalista.

El 15M Climàtic és essencialment feminista, conflueix ideològicament amb el moviment del 8M, famós per organitzar les darreres vagues feministes. El moviment pel clima i el feminisme en realitat són dues cares d'un mateix moviment global d'indignació que lluita contra les injustícies i desigualtats socials i de gènere que tenen el seu origen en el propi sistema capitalista.

La lluita contra el canvi climàtic és feminista en un doble sentit, és feminista amb relació als objectius, perquè el moviment climàtic, com el feminisme, lluita per la conservació de la vida i és feminista també perquè les adolescents que lideren la lluita contra el canvi climàtic són conscients que les dones són les més afectades pel clima. Hi ha encara un tercer motiu que vincula el moviment climàtic amb el feminisme i és el fet que les representants principals del moviment pel clima són dones que es declaren obertament feministes.

Tal com s'ha dit, l'onada pel clima està formada principalment per al·lotes joves que s'han empoderat, seguint el lideratge femení d'altres adolescents com Thunberg, la figura més visible i mediàtica i el seu màxim referent. Però encara que Greta és la cara més visible, el lideratge és col·lectiu i compartit amb altres joves adolescents que han seguit el seu exemple, posant-se al capdavant de la lluita climàtica als seus països respectius. Un repàs breu a la premsa espanyola confirma que la lluita climàtica s'escriu en femení. A Madrid, la figura més destacada i portaveu del moviment és l'es-

tudiant de dret Irene Rubiera. En el cas de Barcelona, les estudiants que han coordinat les mobilitzacions són Maria Serra, estudiant de batxillerat i l'estudiant de Psicologia Estrella Claramunt. A València, una de les joves més actives és Alba Calonge, estudiant de Bioquímica i Ciències Biomèdiques. A la Universitat de les Illes Balears, han exercit de portaveus, de manera alternativa, les estudiants de Bioquímica Martina Rey, Marina Pérez i Eva Mangado i també l'estudiant de Filologia anglesa Sara Crespí, membres de l'associació d'estudiants universitaris EcoUIB. A Bèlgica, hi ha tres activistes liderant el moviment: Anuna de Weber, Kyra Gantois i Adelaide Charlier. Anuna i Kyra a més d'activistes han publicat un assaig per explicar la seva lluita, titulat *El clima somos nosotras.* A Alemanya, el lideratge climàtic correspon a Luisa Neubauer, la 'Greta alemanya', que va coincidir amb Thunberg a la Cimera del Clima celebrada a Polònia el desembre de 2018. Al Regne Unit, destaquen les activistes Anna Taylor i Holly Gillibrand. Als Estats Units, hi ha diversos noms propis, entre els quals destaca el de l'activista climàtica Alexandria Villaseñor, cofundadora de *Young Climate Strake*.

Malgrat la joventut del moviment, es poden observar diferències entre països en el perfil de les activistes. Mentre la protesta a Espanya està més arrelada en entorns universitaris, en el cas de Bèlgica o Regne Unit, les activistes climàtiques provenen d'instituts i són molt més joves encara.

La suma d'aquestes individualitats conforma un moviment transversal caracteritzat per dirigir-se no només als polítics, sinó també als mitjans de comunicació i a la ciutadania agrupada segons criteris generacionals (fent esment a la generació dels pares i padrins). El jovent activista projecta aquest enfocament generacional també internament, reforçant el sentiment de pertinença a una generació diferenciada de les anteriors, a l'anomenada Generació Clima. La consciència de formar part d'una generació permet simplificar el discurs i facilita dirigir-se a les generacions de pares i padrins amb què conviu. Segons aquesta interpretació, la lluita jove contra el canvi climàtic seria una lluita intergeneracional dels fills contra els seus pares i padrins.

El 15M Climàtic és un moviment estructurat, liderat per dues entitats de nova creació: Joventut pel Clima i *Extinction Rebellion* (Rebel·lió contra l'Extinció o Rebel·lió XR). Aquestes associacions estan organitzades en forma de xarxa i tenen grups actius a diverses localitats, com seria el cas de les Illes Balears, i reben el suport i la col·laboració d'associacions ecologistes, feministes, i moviments socials i de drets humans.

És important destacar que les organitzacions ecologistes consolidades com Greenpeace no volen interferir ni disputar el protagonisme del jovent en aquesta lluita, sinó que la seva intenció és col·laborar aportant assessorament legal, contactes, consells, i en general, la seva experiència, com explica Pablo Chamorro, coordinador de mobilització de Greenpeace Espanya, en un reportatge periodístic:

> «No volem copar ni protagonitzar-lo (el moviment Youth-4Climate)», «Ens contacten per Instagram: Com puc organitzar una vaga pel clima a la meva

> ciutat?», «Crec que sinó, nosaltres ho espatllaríem. Aquest és i ha de ser un moviment de gent jove desenfadada dient veritats com punys, sense tecnicisme i amb un discurs molt emocional». (Bendicto, I. 2019, febrer 23)

Hi ha també una sèrie de grups i associacions d'adults sensibilitzats amb el medi ambient que donen suport a la lluita climàtica del jovent, i que desenvolupen la seva activitat dins àmbits tan diversos com la docència, la ciència i la investigació o la criança, entre els quals es troba el grup de científics i investigadors *Scientists for Future*, *Teachers for Future* (Docents pel Medi Ambient) i el col·lectiu de criança *Mothers out from* (Mares pel Futur).

Finalment, és important assenyalar que hi ha una confluència ideològica i estratègica entre els grups que formen el 15M Climàtic, *Fridays for Future*, *Extinction Rebellion*, el 8M feminista, i *Sunrise Movement*, un nou moviment climàtic nord americà, entorn a la proposta llançada per la congresista demòcrata Alexandria Ocasio-Cortez d'impulsar un *Green New Deal* (Nou Acord Verd).

3. Sentiments, pancartes i discursos que mouen a l'acció

El moviment pel clima no disposa d'un programa d'acció contra el canvi climàtic, sinó que defensa els acords assolits a París i les recomanacions dels científics experts en el tema. Aquesta evidència no invalida l'objectiu que m'he proposat a aquest apartat, i que no és cap altre que exposar les idees i els sentiments que justifiquen les accions del jovent de la Generació Clima, partint de les propostes més senzilles i poc elaborades a les més complexes i argumentades. Primer, començaré reproduint i interpretant el sentit dels lemes i els eslògans expressats a les diferents mobilitzacions pel clima; després, continuaré l'exposició, analitzant els discursos i textos escrits de les activistes climàtiques, i per acabar avançaré algunes conclusions.

Les notícies de premsa sobre les dues vagues escolars pel clima destaquen una sèrie de lemes i eslògans defensats pel jovent, que reproduesc a continuació: "Ni un grau més, ni una espècie menys", "Fa calor i som a l'hivern", "No hi ha un Planeta B", "El planeta no es mor, l'estan matant", "Que canviï la humanitat, no el clima", "Si el planeta fos un banc, ja l'haurien rescatat", "Ens estau robant el futur", "Sense planeta no hi ha futur", "Canviau la política, no el clima", "Canviem el sistema, no el clima", "No has de ser ecologista per voler un futur", "El capitalisme mata el planeta", No hi ha economia sense ecologia", "El clima ara, els deures, més tard", "Volem la vida", entre d'altres.

La lectura d'aquests eslògans permet afirmar que la gent jove està preocupada pel seu futur, i que per aquest motiu dona molta importància a actuar en el present per garantir el futur. S'observa també clarament que els activistes climàtics reivindiquen salvar el planeta i que reclamen accions urgents per mantenir les condicions de vida que permeten que la Terra sigui un planeta habitable. La importància que dona el jovent al futur és el que fa exigir als governs que actuïn de manera immediata i amb urgència. En alguns

casos, juguen amb les paraules per reivindicar la introducció de canvis profunds en la política i l'economia, que siguin realment útils per aturar el canvi climàtic. Les reivindicacions estableixen una relació de causa i efecte entre crisi climàtica i extinció massiva d'espècies; afirmen la necessitat de transformar l'imaginari col·lectiu per fer front a la crisi climàtica; critiquen la inacció dels governs; situen la protesta més enllà d'ideologies concretes; afirmen la importància de la cura de la vida; demanen el canvi de sistema econòmic; i donen prioritat a deixar les classes per lluitar contra el canvi climàtic.

És important observar que la majoria de les frases reivindicatives van adreçades als polítics i que tenen molt a veure amb els discursos pronunciats per les líders del moviment, com es veurà a continuació.

Abans d'entrar en els continguts dels discursos en si, m'agradaria fer un breu incís sobre el seu estil. L'estil dels discursos de les líders del moviment és de combat, estan escrits en un llenguatge que convida a la rebel·lió i a la transformació social. Les seves paraules rebels es construeixen des de la racionalitat, però també contenen moltes referències als sentiments. Precisament, la feina que exposaré a continuació és el resultat d'identificar els elements racionals i irracionals o emotius presents en els textos i discursos que influeixen en major o menor mesura en les seves accions, separant aquells sentiments que beneficien la seva causa d'aquells altres que en són un obstacle.

Les joves estudiants diuen en els seus discursos que es mobilitzen per vèncer la impotència, la ràbia, la por i la preocupació que els causa l'expectativa d'un futur incert. Tenen clar que hi ha una sèrie de sentiments que són perjudicials per a la seva causa, com el sentiment de culpa, d'indiferència o impotència: la lluita contra les conseqüències de l'escalfament global és una lluita contra la indiferència, l'interès personal i un conjunt d'emocions que no ens ajuden gens (De Weber i Gantois, 54). Se senten decebudes amb els seus pares i padrins, perquè s'han cansat d'esperar solucions que no arriben, per això han decidit passar a l'acció i no esperar més. Així, la seva acció està impulsada també per un sentiment de desconfiança contra els polítics i aquells que no actuen per resoldre l'addicció social als combustibles fòssils.

Les estudiants també expressen que les seves accions neixen de la confiança i l'esperança d'aconseguir un futur millor. Es tracta d'una aposta ingènua que en comptes de ser una debilitat, reforça les seves convicccions. Es declaren idealistes a la vegada que realistes. Són conscients que el seu missatge desperta simpatia i, sobretot, esperança.

Des del punt de vista de De Weber i Gantois (2019, 41) la por és un sentiment que motiva les seves accions, una por que sorgeix de la incertesa pel seu futur, i que quan afecta els polítics produeix, en canvi, inacció, a causa de la por a la indignació dels votants si decideixen adoptar mesures massa radicals: «[...] en realitat teniu por dels nostres pares i padrins, i de totes les persones que puguin votar, i per tant, no teniu por de nosaltres, encara que tard o d'hora també podrem votar». Thunberg (2019a, 65) també s'atura a pensar la por i els seus beneficis, i

arriba a proposar la conveniència que els adults arribin a reaccionar fent-los experimentar la mateixa por que sent la joventut pel seu futur, perquè de la por neix la voluntat d'acció. I ho diu de manera molt clara i directa i metafòrica alhora: «vull que tingueu la por que jo tinc cada dia. I després vull que actueu. Vull que actueu tal com ho faríeu en una crisi. Vull que actueu com si casa vostra es cremés. Perquè és el que passa». Es tracta d'una por molt propera al pànic. Però, hi ha un altre tipus de por encara, la por als altres, una por negativa que cal superar perquè condueix a refugiar-se en la impotència i no ajuda precisament a l'acció col·lectiva, en tant que romp la possibilitat d'establir vincles de col·laboració.

El component ètic de la lluita climàtica està compost per un conjunt de valors. Per a De Weber i Gantois (2019, 27), els valors propis de l'activisme climàtic són la democràcia, la tolerància i el diàleg, apresos a l'escola, i més concretament a l'assignatura d'educació per la ciutadania. Thunberg (2019a, 81) contraposa els valors de la política als de l'activisme climàtic i proposa combatre la competitivitat i el desig polític de guanyar aprenent a compartir els recursos i a cooperar de manera justa.

De Weber i Gantois (2019, 31) acusen els polítics de generar impotència: «Molts de nosaltres encara no podem anar a votar, i per això, hem hagut de patir impotents la decepció que ens heu produït, sense poder-vos avaluar».

Les estudiants reclamen als polítics coratge per posar-se en acció i aplicar mesures radicals que permetin resoldre la situació de crisi climàtica. Segons De Weber i Gantois (2019, 39), el coratge és necessari per deixar en herència a les generacions futures un planeta millor.

Juntament amb les motivacions sentimentals que expressen De Weber, Gantois i Thunberg, hi ha també una sèrie d'idees i arguments que matisen i acompanyen aquests sentiments i que també es poden extreure dels discursos i opinions de les activistes pel clima, especialment de Thunberg.

En primer lloc, les activistes climàtiques parteixen de l'existència d'una crisi climàtica global que no és tractada com una crisi. Segons diuen, es tracta d'una crisi que posa en risc la supervivència individual i de la humanitat en el seu conjunt. El perill està relacionat amb les dimensions globals de la crisi i amb el fet que afecta a tothom, amb independència del territori o país de naixement o residència.

En segon lloc, les activistes climàtiques perceben l'escalfament global com una amenaça existencial directa, una amenaça real al seu futur, i destaquen la incertesa que els provoca el futur i la por que no s'actuï a temps per evitar un canvi climàtic catastròfic i irreversible. Però són conscients que no lluiten únicament pel seu futur, sinó que ho fan pel futur de totes les generacions que conviuen en el present. La defensa del dret a tenir futur també és un argument per prendre consciència que s'està expropiant el futur de les generacions actuals. També, prenen en consideració la defensa dels drets de les generacions futures a gaudir d'un planeta millor. En aquest sentit, recorren de manera insistent a la solidaritat diacrònica que es concreta en l'aspiració a garantir les condicions

de vida de les generacions futures. Thunberg té present en les seves intervencions públiques la lluita pel futur, presentant-se a si mateixa davant dels parlamentaris britànics com a representant de les generacions futures. De Wever i Gantois (2019, 39) també situen en el centre del seu discurs la lluita pel futur de les generacions venidores: «Per a nosaltres el coratge significa deixar un planeta millor per a les generacions futures [...]». Aquest punt està molt relacionat amb el reconeixement de l'emergència climàtica.

En tercer lloc, les activistes reclamen en els seus discursos i manifests la declaració política d'emergència climàtica, i l'adopció de mesures eficaces i immediates. Quan un govern o institució aprova una declaració d'emergència climàtica reconeix l'existència d'una crisi climàtica i a la vegada es compromet a actuar seguint les recomanacions dels científics i experts climàtics.

En quart lloc, cal esmentar la preocupació pel temps. Les estudiants insisteixen en l'adopció de mesures urgents, perquè perceben que ja no hi ha més temps per revertir la situació. La manca de temps actua contra l'esperança que la gent té en el jovent. «La gent té l'esperança que els joves salvem el món. Però no ho farem. Senzillament no hi ha temps per esperar que ens fem grans i siguem nosaltres els que manem.» (Thunberg, 2019a, 79).

Reclamen actuar amb urgència per fer front a la crisi climàtica i evitar que les seves conseqüències siguin irreversibles.

En cinquè lloc, les activistes climàtiques rebutgen l'economia basada en el creixement i els combustibles fòssils, accepten els límits naturals al creixement, i la necessitat d'adoptar un estil de vida que no posi en perill els recursos naturals del planeta. És interessant observar també com els discursos de Thunberg desborden el dic de contenció conceptual del desenvolupament sostenible i posen l'accent en la incompatibilitat entre creixement econòmic i conservació del planeta. Thunberg (2019, abril 24) ho diu amb aquestes paraules en el discurs pronunciat davant del parlament britànic:

> «Cada vegada que prenem una decisió, hem de demanar-nos: Com afectarà aquesta decisió a la corba? No hauríem de seguir mesurant la nostra riquesa i el nostre èxit segons el gràfic que mostra el creixement econòmic, sinó segons la corba que mostra les emissions de gasos d'efecte hivernacle.»

Amb les paraules de Thunberg queda clar la necessitat de descarbonitzar l'economia i de crear un sistema que abandoni la lògica del creixement i adopti altres regles que siguin respectuoses amb la conservació de la vida i els límits naturals del planeta.

En sisè lloc, les estudiants es refereixen a la inacció i la passivitat dels polítics i els governs. Denuncien que després de més de 30 anys de lluita climàtica, des de l'aprovació del protocol de Kyoto ençà, no s'han produït avanços significatius en el combat contra el canvi climàtic, que els acords internacionals no s'han respectat i que per tant, no s'ha aconseguit aturar les emissions. D'acord amb aquesta visió, les joves posen l'accent en les accions urgents.

En setè lloc, les estudiants fonamenten les seves reivindicacions en la ciència i en les dades científiques. La posició de Thunberg (2019, abril 25) sobre el paper de la ciència en la lluita contra el canvi climàtic, expressada davant del Parlament Britànic, és molt clarificadora i no dona peu a dubtar de la confiança que manté en la ciència: «Nosaltres únicament repetim el missatge de la ciència sobre el clima. La joventut no vol convertir-se en expert climàtic, sinó que senzillament fa de portaveu i es limita a traslladar el missatge alarmant de la comunitat científica». Thunberg (2019a, 80) està convençuda que el paper de la gent jove en aquesta crisi no és resoldre-la, sinó únicament fer d'intermediària entre els científics i els polítics, i pressionar aquests darrers perquè escoltin els experts: «El que volem és que parlin amb els científics, que els escoltin. Perquè nosaltres només repetim el que diuen els científics i el que han estat dient durant dècades».

En vuitè lloc, les activistes insisteixen que les solucions són fer complir l'Acord Climàtic de París i, especialment, aplicar els compromisos relacionats amb la corba d'emissions de gasos d'efecte hivernacle, i mantenir l'escalfament global per sota de 2 graus respecte dels nivells preindustrials. L'assoliment d'aquest objectiu implica que els països enriquits han de fer un esforç significatiu per reduir les emissions a zero en un termini de temps que oscil·la entre els 6 i 12 anys.

En novè lloc, les activistes climàtiques condicionen la superació de la crisi climàtica al desenvolupament de la justícia i l'equitat climàtica. L'acompliment del principi de justícia i d'equitat global és un punt important de l'Acord de París. Però, en què consisteix el principi de justícia o equitat climàtica? Segons Thunberg, la justícia climàtica comporta que els països enriquits redueixin a zero les emissions per permetre que els països empobrits puguin arribar a majors nivells de desenvolupament. El sacrifici dels països enriquits permetrà a la resta de països disposar d'infraestructures bàsiques, com escoles i hospitals, pel desenvolupament cultural i humà. Thunberg (2019a, 42) no deslliga la lluita per la justícia de l'aspiració a l'equitat. De fet, insisteix en la necessitat d'orientar l'acció política cap a l'assoliment de la justícia i l'equitat climàtiques per aconseguir que l'Acord de París sigui efectiu a escala global. Per la joventut climàtica, l'assoliment d'una vida dins els límits del planeta està condicionada a construir un món més just i equitatiu.

En desè lloc, les estudiants estan convençudes que les solucions no poden ser individuals, sinó col·lectives.

I finalment, en onzè lloc, les activistes reconeixen que les solucions han de ser dialogades, que la seva generació encara no pot votar i no té la possibilitat de decidir per si mateixa. Per això, és conscient que ha de convèncer i arribar a acords amb la generació dels seus pares i padrins, i que un bon acord requereix establir aliances estables i fortes que els permetin actuar políticament com a un grup de pressió. De Weber i Gantois (2019, 43) reclamen als pares i padrins que s'uneixin a la lluita: «romandre callats no farà desaparèixer el problema, i precisament confiam que la nostra protesta contribueixi al manteniment

de converses sinceres entre vosaltres i nosaltres».

En definitiva, les demandes climàtiques del jovent es poden resumir en dos punts: compliment de l'Acord de París i aplicació de les prescripcions dels Informes del Panell Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Clima (IPCC).

4. El reconeixement de l'emergència climàtica, una passa cap al bon camí?

La declaració d'estat d'emergència climàtica és l'objectiu més immediat que s'han proposat assolir el col·lectiu d'estudiants i els grups ecologistes. Es tracta d'una idea desenvolupada per professionals científics del clima.

La introducció del concepte *emergència climàtica* també és important en la lluita ideològica perquè pot ajudar a l'obsolescència del terme *canvi climàtic*. És una passa ben encaminada amb l'objectiu de construir un nou marc conceptual més favorable des del qual poder repensar el canvi climàtic i elaborar discursos més radicals i transformadors. També és important destacar que aquest nou concepte reflecteix de manera més precisa la gravetat de la situació climàtica actual.

Les reivindicacions estudiantils han aconseguit que aquesta idea assoleixi gran difusió mediàtica i que hagi arribat a persones i col·lectius que no estan gaire familiaritzats amb la crisi energètica ni amb els problemes que afecten el medi ambient. També han aconseguit que hi hagi països i regions que reconeguin la situació d'emergència climàtica a través de declaracions institucionals. De moment, ja són dos els països europeus que han aprovat declaracions en aquest sentit, el Regne Unit i Irlanda. A més, hi ha 17 ciutats als Estats Units i Austràlia que han aprovat aquesta declaració. També han aprovat declaracions d'emergència climàtica diversos governs locals a Itàlia, Alemanya, França, Suïssa i Espanya. En el cas d'Espanya, han declarat l'emergència climàtica institucions públiques com la Generalitat de Catalunya, la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de les Illes Balears, seguint el camí iniciat per les universitats de Bristol i Newcastle del Regne Unit; i s'espera que s'hi vagin sumant molts d'altres països i governs regionals i locals en els pròxims mesos.

Però, què és una declaració d'emergència climàtica i què suposa per qui la subscriu? No hi ha una resposta general a aquesta qüestió. Tampoc hi ha gaires declaracions per extreure conclusions. Per això, en comptes d'exposar els punts d'una declaració d'emergència climàtica, dedicaré aquest apartat a descriure i valorar la Declaració d'emergència climàtica que ha aprovat el govern català.

La Declaració catalana inclou una sèrie d'objectius tan ambiciosos com transitar cap a un model energètic 100% renovable, desnuclearitzat i descarbonitzat, i que es concreta exactament en el text en el compromís següent: «incrementar incentius i prioritzar les polítiques i els recursos públics destinats a la necessària transició cap a un model energètic cent per cent renovable, desnuclearitzat i descarbonitzat, neutre en emissions de gasos amb efecte d'hivernacle

[...]». La Generalitat també es compromet a apostar per l'economia circular i la creació de llocs de treball verds, assumir un model de mobilitat urbana sostenible, revisar la legislació vigent per detectar normes que dificultin combatre els efectes del canvi climàtic, o celebrar anualment un ple parlamentari monogràfic per tractar els avenços en matèria de canvi climàtic.

Com es pot observar, la Declaració catalana conté un llistat d'objectius propis d'una política energètica coherent amb la lluita contra el canvi climàtic. Però el problema principal que planteja aquesta declaració, com també les d'Anglaterra i Irlanda, és que són documents simbòlics, que tenen un risc molt elevat de quedar-se en simples documents amb uns compromisos que no s'arribin a aplicar mai. Aquesta sospita està fonamentada en el fet que les declaracions catalana, anglesa i irlandesa, no inclouen cap partida econòmica vinculada que permeti desenvolupar les mesures acordades, tampoc van acompanyades d'un calendari d'aplicació, i sobretot són compromisos que no especifiquen accions.

La manca d'un pressupost assignat a emergència climàtica no impedeix que els governs de manera voluntarista aprovin partides concretes, com la partida de 58 milions d'euros aprovada el maig del 2019 pel Govern de la Generalitat, destinada a desenvolupar un paquet de mesures per fer front a l'emergència climàtica, centrades en els sectors de la mobilitat i la indústria. La partida destinada a la mobilitat preveu, per exemple, incentivar econòmicament l'adquisició de vehicles elèctrics. En aquest cas, el problema és que aquest tipus d'inversions no tenen en compte si la procedència de l'electricitat és d'energies brutes o renovables.

En el cas concret de la Declaració catalana, a més, s'observen algunes contradiccions entre aquestes mesures i altres mesures aprovades pel mateix govern català que afavoreixen el canvi climàtic; a més l'aposta per fer una transició cap a un model energètic basat totalment en energies renovables xoca contra la política del govern de l'Estat de concedir sistemàticament noves pròrrogues a les centrals nuclears per allargar la seva vida útil i permetre que continuïn amb les seves activitats.

5. Perdre hores de classe per guanyar el dret a tenir futur

S'ha criticat molt al moviment juvenil pel clima la convocatòria de vagues escolars com a mitjà de lluita a causa que promou l'absentisme escolar. Aquesta crítica planteja l'existència d'un conflicte entre drets i obligacions. Les persones que pensen que l'alumnat està obligat a assistir a classe defensen que el dret a protestar i expressar lliurement l'opinió està subordinat al deure d'assistir a classe. A més, diuen que els menors d'edat que no van a classe estan desobeint un deure legal. Qui defensa el dret a la vaga aposta per la desobediència fet que suposa no anar a classe per assolir un fi superior: defensar el seu futur i el de tothom, davant l'amenaça de la crisi climàtica. Però, de què serveix anar a classe si no hi ha futur? Precisament, una de les motivacions que els mou a fer vaga en defensa del clima és lluitar per guanyar-se el dret a tenir futur. L'alumnat considera que fer vaga és la lliçó més gran que poden donar a les persones

adultes. Thunberg (2019a, 16) comparteix aquesta mateixa opinió i considera que la ciència que aprenen a l'escola els diu com han d'actuar per combatre el canvi climàtic i que han de ser coherents amb el que aprenen i seguir les recomanacions de la ciència.

El debat entorn a l'obligació d'assistir a classe o la llibertat de manifestar-se pel seu futur afecta als límits mateixos de la democràcia. Segons el jovent activista, el compromís social que s'ha adquirit en la defensa del clima els ensenya el valor de la participació política i els ajuda a formar-se en la ciutadania crítica. Segons De Wever i Gantois (2019, 52): «[...] aquest és un moviment planetari que vol solucions, que creu en el canvi i que veu la política com una palanca». De Weber i Gantois (2019, 27) insisteixen que les vagues escolars que promouen són el resultat d'aplicar els valors propis d'una ciutadania crítica, que han après a l'escola:

> «Senzillament fem el que ens diuen les revàlides: ens atrevim a mostrar el nostre civisme amb valor. Què és el que hem de considerar èticament correcte? Obeir? Anar a l'escola com Déu mana? No fer res mentrestant som conscients que avançam cap a una catàstrofe? O alçar-nos i lluitar?»

Thunberg (2019, abril 24) ha deixat clar davant els eurodiputats i eurodiputades que la seva intenció és tornar a classe, però que únicament ho farà quan la classe política faci cas de la ciència climàtica, i especialment dels informes del Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic o IPCC i adopti definitivament mesures urgents i efectives per revertir la corba d'emissions de gasos hivernacle. En el Discurs a Brussel·les, Thunberg (2019a, 83) respon d'aquesta manera a les persones que demanen a l'alumnat que torni a les aules:

> «I si creieu que en comptes de fer vaga hauríem de ser a l'escola, us suggerim que ocupeu el nostre lloc als carrers, que feu vaga de la feina. O millor encara, uniu-vos a nosaltres i així accelerarem el procés.»

El qüestionament de la validesa i la legalitat de l'estratègia de desobediència civil adoptada pel jovent i les crítiques rebudes per fomentar l'absentisme escolar és un tema de debat interessant, però continuar amb la seva anàlisi desvia de la finalitat última de la vaga i de la seva justificació científica.

La joventut que dona suport a les mobilitzacions ha estat també acusada d'estar manipulada per partits d'esquerres i instrumentalitzada per associacions ecofeixistes. Les líders del moviment han sortit al pas d'aquestes acusacions, defensant la independència de les reivindicacions activistes. De Weber i Gantois (2019, 28) acusen els representants polítics de no confiar en l'educació i la capacitat del jovent per expressar amb autonomia i llibertat les seves pròpies idees: «vàrem haver de sentir que s'havien infiltrat organitzacions i partits polítics en el nostre moviment. Es tracta d'una acusació que posa en dubte la nostra educació i capacitat de judici».

És interessant observar que De Weber i Gantois (2019, 29) situen la

lluita més enllà de la distinció ideològica clàssica de dretes o esquerres i reivindiquen el seu compromís amb la concepció d'una ciutadania activa:

> «El clima no és de dretes ni d'esquerres. És absurd i molt pesat intentar col·locar-nos una determinada etiqueta política. Ens movilitzam a la vegada que demanam consell a diverses persones perquè conversar ens sembla important. També se'ns ha ensenyat als col·legis que informar-nos formava part de la ciutadania crítica, hem après a no menysprear els consells, a posar a prova les pròpies idees amb les dels altres.»

També s'ha intentat desprestigiar el moviment, acusant-los de ser massa immadurs per comprendre el clima i les seves pròpies reivindicacions. La minoria d'edat del gran gruix de manifestants, lligada al fet que no tenen dret a vot encara o que són massa joves, fins i tot, per conduir un vehicle, convida a obrir una reflexió sobre els límits de la democràcia i la participació. En aquest sentit, són molt conscients que la mobilització és l'única via democràtica que tenen per expressar les seves inquietuds i idees polítiques, ja que no poden votar a causa de la seva edat. La protesta en si implica una reivindicació de més democràcia, d'una democràcia més participativa que permeti fer política de manera més activa: «Encara hi ha persones que creiem en la política, per què vos penseu que estam protestant?» (De Weber i Gantois, 33 i 34).

Potser seria el moment oportú per replantejar el límit d'edat legal del jovent i permetre que s'incorporin abans al joc democràtic i a l'estat de ciutadania activa i als drets que se'n deriven.

Finalment, cal denunciar les males pràctiques de qualque representant polític que ha volgut combatre aquest moviment juvenil de manera il·lícita, amb mentides, acusant-los d'estar manipulats. Aquesta guerra de desinformació ha costat el càrrec a la ministra flamenca de Medi Ambient, per acusar falsament el col·lectiu d'estar manipulat per partits polítics d'esquerres, citant com a font els serveis secrets del seu país.

6. El futur de l'ecologisme climàtic: tocant amb els peus a terra

La Generació Clima que lidera les mobilitzacions manté una gran batalla ideològica contra el negacionisme climàtic: li disputa el marc conceptual que li és més favorable i qüestiona la validesa de determinats conceptes per referir-se a la situació climàtica actual. D'aquesta manera, el jovent defensor del clima ha aconseguit que alguns mitjans de comunicació comencin a substituir el concepte neutral de *canvi climàtic* dels seus llibres d'estil per altres termes, com el d'*emergència energètica*, que reflecteixen molt millor l'escenari de crisi i excepcionalitat que s'està vivint. Però no hi ha cap certesa que la lluita ideològica es decanti cap a qui defensen el clima, especialment tenint en compte la poderosa configuració política i econòmica del bloc negacionista, liderat en aquests moments pel president Trump.

Una altre aspecte de futur que cal pensar és la influència de l'aparició del moviment pel clima sobre l'ecolo-

gisme tradicional. Encara que no se'n parla gaire, l'emergència del col·lectiu juvenil pel clima ha posat en evidència la feina del moviment ecologista tradicional, en la mesura que els activistes climàtics d'avui no s'han sentit representats per aquests grups i han decidit defensar directament les seves reivindicacions sense utilitzar els canals ecologistes ja existents. Es pot dir que l'ecologisme tradicional s'ha vist sobrepassat i sorprès per l'emergència d'un moviment global sense estructura, però amb gran empenta i il·lusió. La situació és una oportunitat per reflexionar sobre la forma en què l'ecologisme històric s'ha de relacionar amb la joventut més reivindicativa.

La globalització i localització del moviment climàtic són dos aspectes que cal considerar conjuntament per valorar el futur del moviment. El moviment climàtic té un abast global, però limitat, amb un impacte més evident sobre els països enriquits. Aquesta desigual influència geogràfica permet avançar algunes consideracions sobre el mapa de la participació en la protesta. En primer lloc, crida l'atenció el fet que la participació a les mobilitzacions és desigual. La protesta es concentra a les ciutats i té major incidència a les grans capitals europees, com Brussel·les on el 15 de març es varen manifestar més de 30.000 joves, segons informacions publicades als mitjans de comunicació. Aquestes dades contrasten amb el que passa a ciutats com Palma en què la participació a les dues manifestacions del 15 de març i del 21 de maig del 2019, no va arribar a les 1000 persones. Aquestes dades conviden a ser prudents i a evitar caure en un fals optimisme. És evident que la comunitat d'estudiants no es mou com una massa compacta, i que no té els mateixos objectius ni interessos, i que la finalitat de les líders de la protesta no coincideix absolutament amb la dels joves participants.

D'altra banda, també s'observa la influència que té la distància amb relació a l'epicentre de la protesta i els seus lideratges. Com més lluny es troben els activistes climàtics del focus central de les convocatòries, més dèbil és la veu que incita a mobilitzar-se i més dèbil és el compromís i la seva resposta. També s'ha de dir que hi ha un grup nombrós d'estudiants que fa vaga escolar, però que no assisteix a les manifestacions, que s'agafen la protesta com un dia lliure sense classes, per descansar i desconnectar i que no s'hi senten compromesos. El futur de la protesta dependrà de la capacitat de lideratge i de generar suficient il·lusió per superar la tendència a perdre compromís que es va acumulant amb el pas del temps i afectant als activistes.

La joventut mobilitzada pel clima ha aconseguit alguns èxits parcials, com recuperar la iniciativa ecologista en l'àmbit del clima, situar la inacció climàtica dels governs a la vista de l'opinió pública o introduir en el centre de l'agenda política i ambiental el problema del canvi climàtic. Però està encara enfora del seu objectiu principal que no és cap altre que aconseguir que els països enriquits avancin ràpidament cap a la descarbonització de les seves economies i processos industrials.

La bona acollida i rebuda per part de les institucions polítiques i econòmiques criticades desperta alguns recels i sospites, en la mesura que projecta una complicitat difícil d'explicar,

si no és perquè intenten neutralitzar l'efecte que tendria sobre l'opinió pública donar l'esquena a un moviment tan potent. També es pot interpretar que les institucions estan protagonitzant una estratègia de *greenwashing*, rentada de cara, per tal de fer veure que els importa el problema, encara que després les polítiques i els fets no acompanyin ni tampoc les declaracions ni les paraules. Les relacions entre activistes i representants polítics és una qüestió molt oberta que planteja sempre perills, d'entre els quals destaca la temptació de fer la passa, canviar de bàndol, i fer política des dels partits.

La qüestió del programa climàtic també està molt oberta. Com hem mostrat a un altre apartat del present treball, el jovent no disposa d'un programa elaborat, sinó que manifesten la voluntat que s'apliquin les mesures aprovades a l'Acord Climàtic de París i les recomanacions dels científics del clima. No obstant això, s'hauria de valorar la possibilitat que el moviment climàtic acabi desenvolupant un programa polític propi entorn a la idea d'un *New Green Deal*. La proposta de transició energètica que defensa aquest pla pot ser un pol d'atracció per activistes climàtics i científics del clima, i pot fer el paper de pont que afavoreixi la difícil convergència entre activistes, professionals científics i representants polítics disposats a descarbonitzar l'economia.

Per acabar, cal reconèixer que no hi ha respostes encara per algunes preguntes. Ha nascut realment la primera generació disposada a combatre pel clima? Serà un moviment efímer o tendrà la capacitat suficient, força i persistència per aconseguir un gir radical en la gestió política de la crisi climàtica? Triomfarà allà on altres moviments fracassaren? No és senzill respondre a aquestes preguntes perquè implica avançar-se als fets. Caldrà esperar, amb interès i voluntat d'anàlisi. Aquestes incògnites de futur i d'altres que apareixeran s'aniran resolent, a mesura que el propi moviment climàtic faci el seu recorregut. Caldrà fixar-se molt especialment, en la seva capacitat transformadora. En qualsevol cas, és un moviment que ja produeix efectes, almanco pel que fa a la sensibilització ambiental col·lectiva, i que demostra amb la pràctica en què consisteix l'exercici d'una ciutadania ecològica global.

Referències bibliogràfiques

- Benedicto, I. (2019, febrer 23). Els joves catalans se sumen a la Vaga Internacional pel Clima. Público. Recuperat 3 juny 2019, de https://www.publico.es/public/els-joves-catalans-sumen-vaga-internacional-pel-clima.html

- Buades, J. (2019, març 4). Cap a un 15M climàtic: un crit insòlit que funda l'esperança. *Albasud*. Recuperat, 4 març 2019, de http://www.albasud.org/blog/ca/1095/hacia-un-15m-clim-tico-un-grito-ins-lito-que-funda-la-esperanza

- De Wever, A. i Gantois, K. (2019): El clima somos nosotras. Una carta al mundo. Madrid: Alianza

- Extinction Rebellion (s.d.). Declaración de Rebelión no violenta. *Extinction Rebellion*. Recuperat 1 juny 2019, de https://www.

extinctionrebellion.es/portal/declaracion-de-rebeldia/

- Faus, J. (2017, març 9). La agencia medioambiental de EE UU se convierte en un fortín de negacionistas climáticos. *El País*. Recuperat 22 maig 2019, de https://elpais.com/internacional/2017/03/09/estados_unidos/1489020740_161946.html

- France Press (2017, maig 27). De Greta a Luisa, las jóvenes "pasionarias" de la emergència climàtica. *France Press*. Recuperat, 1 juny 2019, de https://www.afp.com/es/noticias/838/de-greta-luisa-las-jovenes-pasionarias-de-la-emergencia-climatica-doc-1gz1iy1

- Fundación Fider. Vamos a hacer algo por la tierra (2019, abril 2). Greta Thunberg te lo dice alto y claro. Vamos a hacer algo por la Tierra. *Fundación Fider*. Recuperat, 28 maig 2019, de http://vamosahaceralgoporlatierra.com/greta-thunberg/

- Generalitat de Catalunya (2019, maig 17). Recuperat de http://territori.gencat.cat/web/.content/00_HOME/4_diapositives/2019_web_canvi_climatic/Acord_govern_emergencia_climatica_CAT.pdf

- Generalitat de Catalunya (2019, maig 20): El Govern destina 58 millones de euros a un primer paquetes de medidas para hacer frente a la emergencia climática. http://canviclimatic.gencat.cat/ca/actualitat/noticies/Noticia/58_milions_euros_emergencia_climatica_20/05/2019

- Juventud por el Clima (s.d.). Manifiesto "¡Únete a Juventud por el Clima". Recuperat de http://juventudxclima.es/manifiesto/

- Marcellesi, F. (2019, març 15). Vuelve el 15M: la indignación climàtica toma las plazas, *Rebelión*. Recuperat 1 juny 2019, de http://www.rebelion.org/noticia.php?id=253595

- Organització Nacions Unides: L'Acord de París contra el canvi climàtic. *ONU*. Recuperat de http://canviclimatic.gencat.cat/web/.content/02_OFICINA/actuacio_internacional/Acord_de_Paris/acord_paris_maquetacio-v2_final.pdf

- Paone, M. (2019, març 11). No deberíamos tener que faltar a clase por luchar contra el cambio climático *El País*. Recuperat 21 maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/03/09/actualidad/1552146532_090042.html

- Pellicer, Ll. (2019, març 15). Más de 30.000 personas toman el centro de Bruselas. *El País*. Recuperat 4 juny 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/03/15/actualidad/1552668404_700070.html

- Planelles, M. (2019, març 16). El grito de los jóvenes contra el cambio climático se convierte en global, *El País*. Recuperat 26

maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/03/15/actualidad/1552653279_352247.html

- Portillo, J. (2019, març 25). Lo que más temo es la subida de las temperatures. *El País*. Recuperat 25 maig 2019, de https://elpais.com/ccaa/2019/03/21/madrid/1553177222_731016.html

- Raffio, V. (2019, març 15). El perfil de los Nuevos ecologistes. *El Periódico*. Recuperat 20 maig 2019, de https://www.elperiodico.com/es/medio-ambiente/20190315/perfil-nuevos-ecologistas-7356618

- Rull, E. (2019, març 29). Miles de jóvenes lideran 'los viernes por el Clima'. *La razón*. Recuperat 23 maig 2019, de https://www.larazon.es/atusalud/medioambiente/miles-de-jovenes-lideran-los-viernes-por-el-clima-HF22632401

- Samaniego, J.F. (2019, juny 5). Green New Deal: ¿se està fraguando la primera respuesta política seria ante el cambio climático?. *Nobbot*. Recuperat 6 juny 2019, de https://www.nobbot.com/futuro/green-new-deal/

- Sánchez, Á. (2019, febrer 14). El despertar climático en el instituto. *El País*. Recuperat 22 maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/02/08/actualidad/1549622574_238143.html

- Sánchez, Á. (2019, febrer 15). La adolescente que levanta a los institutos belgas contra el cambio climático. *El País*. Recuperat 21 maig 2019, de https://elpais.com/sociedad/2019/02/14/actualidad/1550157146_796456.html

- Sánchez, M. (2019, març 12). El 15M climático: la nueva revolución juvenil de Europa se extiende a España". *Cuarto Poder*. Recuperat 20 maig 2019, de https://www.cuartopoder.es/derechos-sociales/2019/03/12/el-15-m-climatico-la-nueva-revolucion-juvenil-europa-greta-thunberg-espana/

- Scientists for Future (s.d.). Declaración de científicos e investigadores sobre las protestas para una mayor protección del clima. *Scients for Future*. Recuperat 3 de juny 2019, de https://www.scientists4future.org/declaracion-cientificos/

- Teachers for Future Spain (s.d). Manifiesto Teachers for Future Spain. *Teachers for Future*. Recuperat 3 juny 2019, de http://educandoenmedioambiente.blogspot.com/p/mani.html

- Tena, A. (2019, maig 24). Hacia la declaración de emergencia climàtica: qué és y para qué sirve. *Público*. Recuperat 3 juny 2019, de https://www.publico.es/sociedad/justicia-climatica-declaracion-emergencia-climatica-sirve.html

- Thunberg, G. (2019a): *Canviem el món*. #Vagapelclima. Barcelona: Destino

- Thunberg, G. (2019b): *Cambiemos el mundo*. Madrid: Lumen

- Thunberg, G. (2019, març 3). El discurso de Greta Thunberg en la COP24 de Katowice. *Ola Verde*. Recuperat 27 maig 2019, de https://olaverde.home.blog/2019/03/03/greta-thunberg-en-la-cop24-el-discurso-de-tres-minutos-frente-al-cambio-climatico/

- Thunberg (2019, abril 24). El discurso completo de Greta Thunberg ante el parlamento británico: 'Volveremos a classe cuando escuchéis a la ciencia'. *El diario.es*. Recuperat, 28 maig 2019, de https://www.eldiario.es/internacional/Greta-Thunberg-Parlamento-Britanico-Volveremos_0_892061466.html

- Tomàs, S. (2019, març 15). Más de 500 personas se manifiestan en Palma contra el cambio climático: "O nos movemos, o no hay futuro". *Diario de Mallorca*. Recuperat, 4 juny 2019, de https://www.diariodemallorca.es/mallorca/2019/03/15/medio-millar-estudiantes-protestan-palma/1400572.html

- Trump, D. J. [realDonaldTrump]. (2012, novembre 6). #The concept of global warming was created by and for the Chineses in orden to make U.S. manufacturing non-competitive. [tweet] Recuperat de https://twitter.com/realDonaldTrumpEl/status/265895292191248385

- Serra, J. (2019, maig 24). Jornada de protesta estudiantil contra el cambio climático. *Última Hora*. Recuperat, 4 juny 2019, de https://www.ultimahora.es/noticias/local/2019/05/25/1082955/jornada-protesta-estudiantil-contra-cambio-climatico.html

- Universitat de les Illes Balears (2019, maig 31). La UIB se suma a la declaració de l'estat d'emergència climàtica. *UIB*. Recuperat, 1 juny 2019, de https://diari.uib.es/arxiu/La-UIB-se-suma-a-la-declaracio-de-lestat.cid590757

- Weber, A. i Gantois, K. (2019). *El clima somos nosotras. Una carta al mundo*. Madrid: Alianza.

L'ecofeminisme i el jovent, un binomi d'actualitat a la UIB

RUTH ESCRIBANO DENGRA

Ruth Escribano Dengra

Biòloga de professió, ecofeminista de convicció i dedicada de forma professional al món de la cooperació internacional al desenvolupament des de 1998. Màster de Filosofia contemporània per la Universitat de les Illes Balears (UIB). Especialitzada en gènere i sostenibilitat ecològica després d'haver realitzat el Magíster de Gènere i Desenvolupament de la Universitat Complutense de Madrid (2003) i d'haver estat cooperant a Nicaragua, Paraguai i Hondures durant cinc anys treballant en educació ambiental i gestió d'àrees protegides amb perspectiva de gènere. Actualment, coordinadora de l'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) de la UIB i membre del grup de treball de gènere i desenvolupament del Consell de Cooperació al Desenvolupament del Ministeri d'Afers Exteriors i Cooperació (MAEC).

Resum

Encara que l'ecofeminisme és un terme concebut ara fa 45 anys, actualment i aquí podem dir que està més viu que mai i que ha arribat als nostres carrers sobretot amb les dues darreres convocatòries de vaga feminista del #8M, que a més de laboral i estudiantil, ha estat vaga de consum i de cures, aspectes centrals per als ecofeminismes.

El pensament i quefer ecofeminista ha arribat a les nostres vides en un context global de crisi multidimensional per instal•lar-se i donar resposta a la crisi ecològica, socioeconòmica i de valors. Ens proposa posar en el centre la vida humana i no humana present i futura, un canvi profund en la societat, un model de convivència nou basat en la corresponsabilitat entre homes i dones, entre pobles del Nord i Sud global, que asseguri la redistribució equitativa dels recursos i del temps, l'equitat de gènere i la qualitat de vida en equilibri amb la sostenibilitat ecològica planetària.

A més a més, l'ecofeminisme ha arribat també a les universitats per quedar-hi, veient el jovent mobilitzar-se tant en les crides del moviment feminista com també en les del moviment ecologista estudiantil internacional *Fridays for future*. I això es fa palès a la mateixa Universitat de les Illes Balears (UIB) on en aquest moment tenim diversos col•lectius incipients conformats per joves interessades per l'ecofeminisme, com a corrent on troben moltes respostes a les seves inquietuds.

Paraules clau

Ecofeminisme / Sostenibilitat ecològica / Equitat de gènere / Ciutadania global / Agenda 2030

Resumen

Aunque el ecofeminismo es un término concebido ahora ya hace 45 años, actualmente y aquí podemos decir que está más vivo que nunca y que ha llegado a nuestras calles sobre todo con las últimas dos convocatorias de huelga feminista del #8M que además de laboral y estudiantil, ha sido huelga de consumo y de cuidados, aspectos centrales para los ecofeminismos.

El pensamiento y quehacer ecofeminista ha llegado a nuestras vidas en un contexto global de crisis multidimensional para instalarse y dar respuesta a la crisis ecológica, socioeconómica y de valores. Nos propone poner en el centro la vida humana y no humana presente y futura, un cambio profundo en la sociedad, un nuevo modelo de convivencia basado en la corresponsabilidad entre hombres y mujeres, entre pueblos del Norte y Sur global, que asegure la redistribución equitativa de recursos y del tiempo, la equidad de género y la calidad de vida en equilibrio con la sostenibilidad ecológica planetaria,

Además, el ecofeminismo ha llegado también a las universidades para quedarse, viendo a la juventud movilizarse tanto a las llamadas del movimiento feminista como también a las del movimiento ecologista estudiantil internacional *Fridays for future*. Y así se puede evidenciar cuando en la propia Universidad de las Illes Balears (UIB) tenemos ahora mismo incipientes y diversos colectivos conformados por jóvenes interesadas por el ecofeminismo, como corriente donde encuentran muchas respuestas a sus inquietudes.

Palabras clave

Ecofeminismo / Sostenibilidad ecològica / Equidad de genero / Ciudadanía global / Agenda 2030

1. Introducció

És possible imaginar un món sostenible on les dones continuïn essent discriminades, explotades o sense drets? I una societat igualitària amb els dies comptats perquè ha superat els límits de creixement i va cap al col·lapse del planeta? Des del meu punt de vista és inimaginable un futur sense tenir en compte les anàlisis i les propostes tant del moviment feminista com del moviment ecologista.

Per una banda, l'ecologisme pot aportar al feminisme consciència dels límits del planeta i responsabilitat en les nostres accions a escala local i global i, per altra banda, el feminisme pot oferir a l'ecologisme claus importants per comprendre els components de gènere en la insostenibilitat i la importància de la igualtat en una societat sostenible i justa. Per exemple, les ecofeministes varen ser les primeres a donar la veu d'alarma sobre el major impacte negatiu de les males pràctiques ambientals sobre la salut de les dones pel fet de tenir més teixit adipós i un sistema hormonal més sensible. És a dir, que les malalties relacionades amb la contaminació ambiental tenen més incidència en les dones a causa de les seves característiques biològiques, com ja avançava la biòloga Rachel Carson, l'autora de *La primavera silenciosa* (1962). En aquesta obra denuncia amb rigor els efectes dels pesticides agrícoles i és considerada com la precursora de la literatura ecologista, que va influir l'ecofeminisme posterior.

2. Objectius i metodologia

Mitjançant la participació en aquest anuari de la joventut sobre globalització, és la meva intenció presentar alguns referents i propostes ecofeministes actuals i la seva relació amb el protagonisme del jovent en la lluita per un canvi de model que permeti posar la vida en el centre, així com donar visibilitat concretament als col·lectius de joves que han nascut recentment dins de la comunitat universitària de la UIB.

La metodologia recull una selecció i un resum de les aportacions d'algunes autores a escala estatal i d'algunes activistes referents a escala internacional; i a més presenta unes entrevistes grupals segons una bateria de preguntes dissenyades per conèixer millor si aquestes propostes i aportacions ecofeministes, que he intentat resumir, poden inspirar els nous col·lectius d'estudiants a escala local com són EcoUIB, Comissió feminista i EcoCridaUIB.

3. Sense l'ecofeminisme no hi hauria futur ni per les dones ni pel planeta

Encara que el terme ecofeminisme va aparèixer per primera vegada l'any 1974 a l'obra *Le féminisme ou la morte* de Françoise d'Eaubonne (militant feminista radical), es podria dir que ha estat un autèntic desconegut per a la població en general fins fa poc temps, malgrat la seva llarga trajectòria. Si ens demanam pels motius, des del meu punt de vista destacaria dues qüestions. Una és que si encara avui el feminisme, per alguns sectors, es continua confonent amb la idea errònia de ser allò oposat al masclisme, cal imaginar les resistències que s'oposen a l'ecofeminisme que, fins i tot, provoca desconfiança i rebuig entre alguns dels posicionaments feministes perquè se l'associa a la teoria essencia-

lista que identifica les dones amb la maternitat i la natura. I l'altra qüestió important fa referència al concepte de les aliances ruïnoses de la reconeguda filòsofa feminista Celia Amorós. Es refereix al perill i als riscos que ha sofert sempre el moviment feminista quan s'ha aliat amb altres lluites, quedant sempre relegada la defensa dels drets de les dones a l'altra causa, com ja va passar amb la lluita obrera, els moviments pacifistes, els moviments llibertadors contra l'esclavisme, entre d'altres revolucions socials.

També, ja fa més de 45 anys que es va publicar l'informe *Los límites al crecimiento* (1972) encarregat a l'Institut Tecnològic de Massachusetts (MIT) pel Club de Roma, amb Donella Meadows, biofísica i científica ambiental, com a autora principal. Aleshores s'advertí del perill de continuar creixent il·limitadament i encara avui no hi ha hagut consens ni compromís internacional que posi fil a l'agulla per anar a l'arrel del problema de la injustícia ecosocial global.

A part dels efectes negatius especialment greus sobre la salut de les dones, és una realitat alarmant que més del 70% de les persones pobres són dones i nines: la pobresa té rostre de dona. D'aquí prové el concepte de feminització de la pobresa. L'origen d'aquest terme es remunta també als anys 70 i explica que les dones i nines pobres del Sud global són les primeres víctimes de la destrucció de la natura. Això es deu a la divisió sexual i als rols de gènere atribuïts pel patriarcat que fan que elles s'hagin d'encarregar del treball domèstic i de cures (anar a cercar aigua, recol·lectar llenya i altres recursos naturals, gestionar residus i treballar amb productes de neteja, per exemple).

Partint d'aquesta realitat complexa i com a característica comuna entre tots els corrents ecofeministes trobam la visió que la subordinació de les dones als homes. La invisibilització i menyspreu del treball reproductiu o de cura de la vida i la sobreexplotació de la natura en el sistema capitalista són dues cares d'una mateixa moneda i responen a dues lògiques: la lògica de la dominació patriarcal i la lògica del capital que supediten la vida (humana i no humana) a la prioritat de l'obtenció de beneficis costi el que costi. A l'actualitat, aquest fet té la màxima expressió en una crisi multidimensional a escala global: una crisi ecològica, socioeconòmica i de valors que demana respostes i solucions que estiguin a l'altura.

4. Aportacions de l'ecofeminisme crític i l'economia feminista

Un dels referents més propers és la filòsofa Alicia H. Puleo[1], autora, acadèmica i activista ecofeminista, que compta amb una àmplia bibliografia centrada en la teoria de gènere. Després d'aquests darrers quinze anys de recerca, Puleo ha encunyat el terme d'ecofeminisme crític, al qual dedica les seves publicacions més rellevants *Ecofeminismo para otro mundo possible* (2011) i el darrer assaig que ha acabat de publicar *Claves ecofeministas. Para rebeldes que aman a la Tierra y a los animales* (2019). L'ecofeminisme crític defensa la llibertat, la igualtat i la sostenibilitat ecològica per contribuir a construir una cultura ecològica de la igualtat que ha obert

un camí de reflexió, recerca i activisme que va més enllà de l'acadèmia.

Un altre referent en el nostre territori és l'antropòloga i reconeguda activista Yayo Herrero[2], que amb una àmplia capacitat oratòria i pedagògica ens facilita les explicacions per entendre las causes de la insostenibilitat del model actual i les desigualats de les dones arreu del món. Herrero denuncia que el sistema capitalista i patriarcal, com a sistema socioeconòmic predominant, nega la interdependència i l'ecodependència de l'espècie humana.

Les propostes i aportacions que les dues autores ens ofereixen i faciliten són els arguments emmarcats en el corrent de l'ecofeminisme crític. Ens permeten enfrontar-nos al model patriarcal i capitalista per aconseguir la transformació de les relacions entre homes i dones i també amb la natura, substituint les estratègies actuals d'opressió, explotació, submissió, imposició i apropiació, totes elles causants de la crisi multidimensional global.

També cal esmentar que les aportacions de l'economia feminista han estat crucials en l'avanç de les propostes ecofeministes. En aquest sentit una de les autores més subversives és Amaia Pérez Orozco[3]. Ella proposa que el treball de les dones ha de ser el centre d'atenció de l'economia perquè no només es fan càrrec de les denominades tasques domèstiques (cuinar, netejar, comprar, etc.), o de les específiques i diferencials de les dones (gestació, alimentació i criança), o de les cures (als infants, persones grans i dependents), sinó que han proporcionat l'equilibri afectiu i emocional imprescindible per a la bona salut de totes les persones i per la capacitat de realitzar altres tasques, siguin o no productives.

Històricament totes les tasques associades a la reproducció i a la cura dels éssers humans realitzades per les dones dins de l'àmbit privat ha estat una qüestió que el sistema capitalista i patriarcal no ha valorat ni econòmicament ni socialment. Pérez Orozco assenyala com es generen així serveis, per a qui pot pagar-los, i mercats d'ocupacions precàries per a dones més desfavorides. D'aquesta manera es crea una cadena global de cures en la qual dones immigrants assumeixen com a ocupació les tasques de cura i deixen al descobert aquestes mateixes funcions en el seu lloc d'origen, on altres dones de la pròpia família les han d'assumir com poden.

Un dels aspectes a destacar en el canvi de model impulsat per l'ecofeminisme crític en referència a l'ètica de la cura és la importància d'aconseguir, per una banda, la corresponsabilitat entre dones i homes, ja que les dones s'han incorporat a l'àmbit públicoproductiu –fet que no ha passat a la inversa– i, per l'altra, el reconeixement i la valoració del treball de cures i l'assegurança de la salut i dels drets sexuals i reproductius de les dones. Tot això ha d'anar acompanyat de l'eradicació definitiva de la violència masclista. Es tracta d'un canvi cultural arreu del món que també inclou la necessitat d'aconseguir l'equitat de gènere en tots els àmbits, la redistribució de la riquesa i la sostenibilitat ecològica a escala global, la qual cosa suposaria un canvi radical en les polítiques públiques i en la forma de funcionar del model socioeconòmic actual.

Per tot això, els moviments ecofeministes entenen que aquesta crisi ecològica global no pot solucionar-se si no s'introdueix la perspectiva de gènere en la mobilització social i la incidència política per exigir simultàniament les reivindicacions ecologistes i feministes. És necessari posar en valor el treball reproductiu i de cura de la vida, les experiències, sabers i coneixements femenins. Les lluites col·lectives dels moviments de dones en defensa de la natura i dels seus drets per a la transformació social i el canvi de model han estat cabdals, i destaquen les contribucions de les dones de diferents parts del món a la sostenibilitat social i ecològica.

Vandana Shiva abraçada a un arbre. Font: http://hazalgo.blogspot.com/2012/06/movimiento-chipko.html [Data consulta: 10/05/2019]

5. Alguns referents ecofeministes internacionals que inspiren la lluita

Crec important destacar algunes de les experiències i èxits dels moviments ecofeministes o de dones en defensa de la salut, de la supervivència i del territori, que en la dècada dels 70 ja van fer néixer la consciència de vincles sòlids entre el feminisme i l'ecologisme. Hi ha dos referents històrics reconeguts internacionalment i ben documentats com a moviments de resistència i d'incidència política:

- A l'Índia, el 1973, el moviment Chipko (que significa abraçar) va tenir com a protagonistes grups de camperoles de l'Himàlaia que varen fer pinya per evitar la privatització dels boscos. En un exercici de resistència pacífica, s'abraçaren als arbres que havien de ser talats. La seva màxima abanderada ha estat l'ecofeminista Vandana Shiva[4], internacionalment reconeguda.
- Wangari Maathai, el 1977 va fundar a Kenya el Moviment Cinturó Verd, una espècie de lobby ecologista responsable de plantar més de 30 milions d'arbres a tot el país, per evitar l'erosió del sòl i millorar la qualitat de vida de les dones que duien a terme l'acció. Això li va fer merèixer l'apel·latiu afectuós *Tree Woman* (Dona Arbre) i ser una de les poques dones Premi Nobel (2004).

Si ens centram en l'actualitat, cal destacar la desesperada resistència de la població indígena i camperola per la defensa de la vida, la cultura, la natura, el territori i els drets humans. Aquesta resistència és liderada moltes vegades per dones que, arriscant la vida pròpia,

Wangari Maathai, màxima representant i fundadora del Moviment Cinturó Verd a Kenya. Font: https://www.africa.com/following-footsteps-prof-wangari-maathai/ [Data consulta: 10/05/2019]

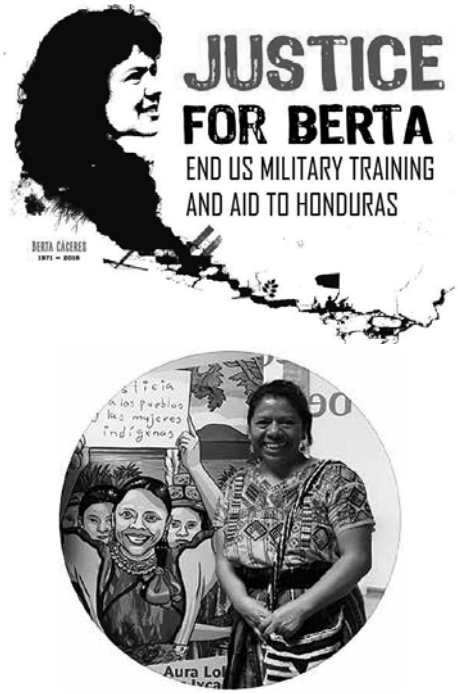

La defensora Berta Cáceres va obtenir el premi mediambiental, Goldman, l'any 2015, màxim guardó mundial per a activistes denominat el Nobel Verd. Font: https://copinh.org/2019/03/senador-johnson-reintroduce-ley-berta-caceres-por-los-ddhh/ [Data consulta: 10/05/2019] i Lolita Chávez en la seva visita al campus universitari en el marc de la campanya "Juntes ens protegim" (Font: A. Costa, UIB)

s'enfronten a macroprojectes extractius, monocultius transgènics i els interessos de les grans empreses multinacionals. Esdevenen d'aquesta manera referents de gran calada per als moviments feministes i grups ecologistes (la base dels quals és majoritàriament femenina). Personalment, voldria aprofitar per fer un reconeixement públic a la valentia i força de dues defensores centreamericanes com la líder indígena lencaBerta Cáceres (cofundadora del COPINH, Hondures), que va ser assassinada, i Lolita Chávez Ixcaqui (membre del *Consejo de Pueblos K'iche'*, Guatemala), que viu amenaçada, entre moltes d'altres dones defensores de drets humans d'arreu del món[5] i que són font d'inspiració d'àmbit global també per al jovent.

Per acabar, vull fer referència al moviment *Fridays for Future*, que s'ha iniciat recentment a Suècia i que ja ha mobilitzat a milers de joves de més de 100 països com a símbol de la lluita internacional contra l'escalfament global. El lidera l'adolescent ecologista Greta Thunberg i és per exigir el compliment de l'Acord de París. També, cal destacar el moviment *Extinction Rebellion,* rebel·lió internacional no violenta contra l'extinció d'espècies i la crisi ecològica global sense precedents. Els dos moviments socials ja han tingut ressò entre el jovent de Mallorca amb la creació de grups locals.

6. Nous col·lectius de joves compromeses i activistes a la UIB

Ara és el moment de visibilitzar tres col·lectius incipients, com a exemple, en l'àmbit universitari: EcoCridaUIB, Comissió feminista i EcoUIB. Aquests

dos dos darrers s'inspiren en els recents i motivadors moviments estudiantils arreu del món protagonitzats majoritàriament per dones joves, com ara la vaga feminista internacional *#8M, #FridaysForFuture* i *#ExtinctionRebellion,* accions que beuen del llegat ecofeminista de tots aquests anys de pedagogia i de lluita global.

La bateria de preguntes per a les entrevistes grupals han estat les següents:

1. Són el feminisme i/o l'ecologisme claus per al vostre col·lectiu? Creieu que hi ha vincles entre l'ecofeminisme i el vostre col·lectiu?
2. El tema de la formació i les cures, el trobau necessari o estratègic per al vostre col·lectiu? Què heu fet o voleu fer en aquest sentit?
3. Quines són les vostres prioritats a curt i mitjan termini?
4. Com a col·lectiu d'activisme juvenil, quins pensau que són els vostres punts forts i febles?

Segons les respostes extretes de les entrevistes grupals realitzades expressament durant el mes de maig de 2019 per a aquesta participació a l'anuari, en resum podem dir que:

- En les formacions EcoUIB i Comissió feminista, grups conformats majoritàriament per dones que clarament han nascut arran del *#8M* i *#FridaysForFuture*, hi ha vincles entre l'ecofeminisme i els seus col·lectius. Tant el moviment feminista com l'ecologista són clau i els temes com la formació i les cures són estratègics a curt i llarg termini. Un poc diferent és el cas del col·lectiu EcoCridaUIB respecte a la seva relació amb l'ecofeminisme, ja que és un col·lectiu més reduït, la majoria homes, i és anterior a l'explosió dels moviments socials esmentats més amunt. És per això que no s'han plantejat aquesta qüestió.

- El col·lectiu EcoUIB (aproximadament 21 membres, 15 dones i 6 homes) va néixer poc abans del Dia Internacional de la Dona, 8 de març de 2019, arran de la vaga pel clima promoguda pel moviment estudiantil ecologista i internacional *Fridays for future*. Vista la situació global es defineixen com un col·lectiu ecofeminista per donar visibilitat al moviment feminista i a les dones en el propi col·lectiu mixt. Volen sumar les demandes ecologistes i les feministes, i també assegurar la igualtat de gènere dins del seu propi funcionament. Tenen com a prioritat fer visible les seves iniciatives reivindicatives entre la comunicat universitària i la societat en general, i intentar que les institucions les acceptin i reconeguin també com a primordials. Com a punts forts es defineixen com un grup divers, respectuós, amb idees clares i que s'enfoca en un mateix punt. A més se senten molt engrescades, encara que els suposi un gran sacrifici de temps propi, estan ben organitzades i es donen suport mutu. En canvi, els punts febles consisteixen en la dificultat com a estudiants de compaginar estudis i activisme i, també, la manca d'experiència.

El col·lectiu Comissió feminista UIB (aproximadament 20 membres,

Accions reivindicatives d'EcoUIB al campus universitari i a Palma en el marc de la iniciativa *Fridays for future* durant els mesos de març i abril de 2019 (Font: col·lectiu EcoUIB).

18 dones i 2 homes) s'ha activat amb els preparatius del Dia Internacional de la Dona i des de llavors estan en la fase de creació i consolidació del grup que té una voluntat clara de formar-se i debatre sobre el tema ecofeminista, encara que de moment és tracta més d'una inquietud. Després de l'èxit de la jornada de vaga del *#8M* al campus universitari, han pogut fer una bona valoració amb molts d'aprenentatges amb vista al futur i volen fomentar l'in-

Accions reivindicatives de la Comissió feminista UIB a l'edifici Ramon Llull del campus amb motiu del #8M, el Dia de les Dones, 8 de març de 2019 (Font: col·lectiu Comissió feminista UIB).

tercanvi i interconnexió entre EcoUIB i Comissió feminista UIB, aprofitant que hi ha membres que pertanyen als dos col·lectius a la vegada. Els seus punts forts a destacar són les ganes de fer i aprofitar el punt de trobada que suposa el col·lectiu per als membres amb inquietuds similars. També volen apostar per la continuïtat i ser una veu crítica dins de la UIB. Un dels punts febles, és que com a associació universitària tenen el risc d'una vida curta, per la qual cosa és fa necessari assegurar la perdurabilitat del grup més enllà dels membres actuals, apostant pel relleu generacional.

I per finalitzar, EcoCridaUIB (4 homes i 1 dona), com a grup d'economia crítica va néixer el setembre de 2018 amb la intenció d'incloure al pla docent altres punts de vista diferents, ja que senten que ara mateix se centra molt en la teoria neoclàssica. Ja han duit a terme diferents accions en el si de la comunitat universitària de sensibilització i de formació en economia crítica, economia feminista, sobirania alimentària, entre d'altres, però no s'han plantejat per ara cap vincle amb l'ecofeminisme. Tenen més present l'ecologisme que el feminisme, encara que ja han fet algunes activitats clarament relacionades amb els dos temes i troben que la perspectiva de gènere tampoc és present en els estudis d'economia, ja que no han tingut cap assignatura, ni específica ni optativa, que tracti el tema ni de manera transversal. Des del seu punt de vista consideren que estaria bé almanco una assignatura optativa i fer-hi feina per aconseguir que es tractàs a les classes ni que fos transversalment. Com a grup d'estudiants, conformat per una majoria d'homes, reconeixen que no han estat conscients de la importància de les cures dins del seu col·lectiu, encara que pensen que és ben important. Uns dels seus punts forts consideren que és el temps que tenen disponible i la flexibilitat pel fet de ser estudiants i joves per comparació amb les persones adultes amb càrregues i responsabilitats personals. I respecte als punts febles, fan referència a la UIB com si fos una bombolla que es manté al marge de la realitat, i a la idiosincràsia dels seus estudis. Consideren que els estudis d'economia estan molt poc polititzats

Accions formatives organitzades pels membres d'EcoCridaUIB durant el primer semestre del curs 2018-19 (Font: Facebook del col·lectiu EcoCridaUIB).

si es compara amb altres graus com els de sociologia, ciències polítiques o antropologia, i donat que la UIB no oferta aquests estudis es podria entendre que aquí no es donin tan de debats polítics com a altres universitats que sí compten amb aquesta oferta formativa. Mirant al futur, com a estudiants dels darrers cursos els preocupa el relleu generacional.

7. L'Agenda 2030 per un desenvolupament sostenible com una oportunitat pel canvi global

Si l'Agenda 2030 de les Nacions Unides pretén transformar la realitat proposant models més ecojusts, amb equitat de gènere i sostenibles, no només aquí i ara, sinó també pensant en les futures generacions i a escala global, consider que s'ha de fonamentar en l'ecofeminisme crític i l'economia feminista. Ambdós posicionament són estratègics per superar la crisi global a la qual ens ha conduït el model econòmic ecocida, patriarcal, colonial, desigual i injust.

Seria d'esperar que els 17 objectius de desenvolupament sostenible (ODS) que conformen l'agenda global estiguessin en coherència amb la teoria i praxi ecofeminista que, com ja hem vist, aposta per la sostenibilitat de la vida, el decreixement material, la valorització del treball de cura i de reproducció quotidiana de la vida humana i ecològica, la corersponsabilitat, la redistribució de la riquesa i de la propietat, la sobirania alimentària, la vida sana, els drets sexuals i reproductius, l'apoderament, la resiliència, la inclusió, el consum responsable, entre d'altres propostes que carac-

teritzen i sustenten la cultura ecològica de la igualtat.

Malauradament, seguint el parer de l'activista Yayo Herrero, en l'Agenda 2030 no es resolen els problemes estructurals del desenvolupament, ja que no només s'invisibilitza l'opressió de les dones i la importància del treball reproductiu i de la cura de la vida, realitzats majoritàriament per elles, sinó que a més no es tenen en compte els límits materials del planeta. Almanco així queda recollit a l'ODS 8 «Feina decent i creixement econòmic» on es promou un creixement econòmic il·limitat, la qual cosa és una incoherència fonamental amb els límits del planeta i la sostenibilitat de la vida. Tot i això, consider que és una eina molt potent i que podem fer nostra, millorant-la, i que pot tenir una incidència política a escala local i global, molt útil també per a les universitats.

L'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) de la Universitat de les Illes Balears (UIB) impulsa la perspectiva de gènere i la sostenibilitat ecològica com a eixos transversals de totes les línies estratègiques, emmarcades en l'Agenda 2030: la cooperació universitària al desenvolupament, el voluntariat i l'educació per al desenvolupament (EpD) per una ciutadania global. És en aquesta darrera línia on m'agradaria destacar alguns exemples més recents d'accions realitzades, que es poden consultar al web de l'OCDS (https://cooperacio.uib.cat/), com són el cicle de sessions monogràfiques amb accions formatives com «Dones del planeta. Rutes per a una Agenda 2030 ecofeminista» per crear espais per les noves aliances estratègiques entre els moviments ecologistes i feministes; la campanya «Juntes ens protegim. Defensam les dones defensores de drets» que consisteix en un diàleg compartit[6] amb dones defensores de drets humans, lluitadores per una justícia ecosocial global, sobre protecció integral feminista i incidència internacional en l'àmbit del desenvolupament; i moltes altres accions que s'emmarquen en la línia feminista i ecologista finançades per l'OCDS mitjançant la convocatòria pública anual d'EpD.

En aquest sentit, voldria centra l'enfocament en l'EpD, ara també anomenada educació per la transformació social i que m'atrevesc a proposar que passi a ser educació ecofeminista per una ciutadania global. Es tracta d'una eina metodològica que ens permet extendre la consciència ecofeminista i que es basa en quatre dimensions estratègiques: sensibilització, formació, investigació i mobilització social i incidència política. És a dir, una educació en els valors promoguts per l'ecofeminisme crític i fonamentada en un procés constant de formació-reflexió-acció que afavoreix una ciutadania èticament solidària, conscient de la seva responsabilitat a escala global i també respecte a les generacions futures.

Una ciutadania global com a aliada, així com es planteja en un dels cinc eixos que travessa l'Agenda 2030, el de les aliances (*Partenariat*) i, concretament, en l'ODS 17. «Enfortir els mitjans d'implementació i revitalitzar l'Aliança Mundial per al Desenvolupament Sostenible», que exigeix les aliances estratègiques entre diferents moviments socials locals i globals

com els feministes i ecologistes per superar obstacles i resistències.

Amb la situació actual, crec que al moviment feminista no li queda més remei que superar la por a les aliances ruïnoses per poder lluitar pels preceptes de l'ecofeminisme crític al costat del moviment ecologista, a qui tampoc li queda cap altra sortida que posar-se les ulleres violetes sí o sí. Són aliances que ens urgeix construir i enfortir a escala internacional i local, inspirant-nos en la solidaritat i internacionalitat del moviment ecofeminista, així com ja ens ha demostrat el jovent amb els moviments estudiantils organitzats dins la UIB per la lluita de la sostenibilitat de la vida i l'equitat de gènere.

Agraïments

Agraïments a Marina Pérez Pascual i Martina Rey Dono pel seu entusiasme contagiós i dedicació per fer una UIB millor. A Sara Crespí Sanz i Pere Joan Femenía Sastre, també mem-

bres d'EcoUIB; a Maria del Mar Martos Mas, membre de la Comissió feminista UIB; i a Llorenç García Molina i Pep Soler Rotger, membres d'EcoCridaUIB, pel seu temps dedicat a les entrevistes i les fotografies de les seves accions.

8. Referències bibliogràfiques

- Carson, R. (1962): *Silent Spring*. Houghton Mifflin, Boston.
- Escribano Dengra, R. (2017): "Tejiendo lazos entre el ecofeminismso crítico y la educación para el desarrollo". *Revista Géneros*, número 21.
- Escribano Dengra, R. (2018): "Gènere i desenvolupament en el marc de l'agenda 2030 des d'una mirada ecofeminista". *Revista d'Afers socials*, núm.10, Conselleria Serveis socials i cooperació de les Illes Balears.
- Meadows D. et al. (1972): *The limits to Growth*. Universe Books, New York.
- Pérez Orozco, A. (2014): *Subversión feminista de la economia*. Traficantes de sueños, Madrid. https://bit.ly/2HDaMbx
- Prats, F., Herrero, Y. i Torrego A. (2016*); La gran encrucijada: sobre la crisis ecosocial y el cambio de ciclo histórico*. Colección Cartografías del vivir nº 6, Libros en acción, Madrid. Disponible a: http://bit.ly/2hUly2O
- Puleo, A. (2010): *Mujeres por un mundo sostenible*, Dossiers feministes, Núm. 14.
- Puleo, A. (2011): *Ecofeminismo para otro mundo posible*. Cátedra, Madrid.
- Puleo, A. (2019): *Claves ecofeministas. Para rebeldes que aman a la Tierra y a los animales*. Plaza y Valdés, Madrid.

Notes

1. Doctora i professora titular de l'Àrea de Filosofia Moral i Política de la Universitat de Valladolid,

membre del Consell de la Càtedra d'Estudis de Gènere de la mateixa universitat i del Consell de l'Institut de Recerques Feministes de la Universitat Complutense de Madrid.

2. Llicenciada en antropologia social i cultural, enginyera tècnica agrícola, diplomada en educació social i DEA en Ciències de l'Educació. Actualment és professora de la Universitat Nacional d'Educació a Distància i ha estat coordinadora estatal d'Ecologistes en Acció i directora general de FUHEM, participant en nombroses iniciatives socials sobre promoció dels drets humans, ecofeminisme i educació ecosocial.

3. Doctora en economia internacional i desenvolupament. Ha estat responsable a UN-INSTRAW de l'estudi de propostes per a reorganitzar la cura. Treballa principalment sobre la sostenibilitat de la vida com el conjunt de necessitats materials i afectives de les persones.

4. Autora d'un concepte també prou important a tenir en compte, el mal desarrollo que critica el sistema capitalista patriarcal imposat per occident a la resta del món com a model a seguir.

5. En aquest sentit, també voldria posar en valor la gran tasca d'organitzacions internacionals com la Iniciativa Mesoamericana de mujeres defensoras de derechos humanos (IM-Defensosras), Front Line Defenders, Global Witnes, Global Fund for Women, Protection International, Fondo de Acción Urgente, Global Exchange, Plataforma Internacional contra la Impunidad, Womens Link, Caminando Fronteras i JASS (Asociadas por lo Justo).

6. Podeu consultar l'entrevista a Aura Lolita Chávez Ixcaqui: La defensa feminista del cuerpo y del territorio en todo el mundo a https://diari.uib.es/arxiu/Entrevista-a-Aura-Lolita-Chavez-Ixcaqui-La-defensa.cid565156

La irrupció del jovent en els moviments feministes: de la Revolució Francesa al ciberfeminisme

CONCHA RIPOLL POL

Concha Ripoll Pol

Palma, 1990. Graduada en Educació Social i màster en Polítiques d'Igualtat i Prevenció de la Violència de Gènere per la Universitat de les Illes Balears i postgraduada en Gènere i Igualtat per la Universitat Autonòma de Barcelona. Actualment és estudiant del Doctorat en Estudis Interdisciplinaris de Gènere. Des del 2016 treballa com educadora social a l'Ajuntament de Palma

Resum

La joventut, especialment en les societats occidentals, es relaciona cada vegada més amb les noves tecnologies de manera freqüent; és, per tant, protagonista activa a Internet. Per als moviments feministes, les xarxes socials han transformat la manera de fer política feminista i han contribuït a convertir aquests espais virtuals en un punt en comú per a moltes dones de diferents parts del món. Tot això es produeix a través del que entenem com *ciberfeminisme social,* un espai on moltes dones, i sobretot dones molt joves, s'apoderen de la tecnologia per crear xarxes i accedir a la informació, i fan del món virtual un lloc de sororitat, equitat i igualtat entre gèneres.

Paraules clau
Joventut / Gènere / Noves tecnologies / Feminismes / Ciberfeminisme

Resumen

La juventud, especialmente en las sociedades occidentales, cada vez más, relacionadas con las nuevas tecnologías de manera frecuente, son protagonistas activos en Internet. Para los movimientos feministas las redes sociales han transformado la manera de hacer política feminista contribuyendo a que estos espacios virtuales sean un punto en común para muchas mujeres de diferentes partes del mundo. Todo esto se produce a través de lo que entendemos como ciberfeminismo social, un espacio donde muchas mujeres, y sobre todo mujeres muy jóvenes se apoderan de la tecnología para crear redes y acceder a la información, haciendo del mundo virtual un lugar de sororidad, equidad e igualdad entre géneros.

Palabras clave
Juventud / Género / Nuevas tecnologías / Feminismos / Ciberfeminismo

Introducció

La vaga feminista del 8 de març de 2018 a Espanya va ser considerada per molts mitjans de comunicació una mobilització històrica. Espanya va ser l'únic país que, a banda de cridar a la mobilització de la societat durant tot el dia, també havia convocat una aturada laboral, fet que va provocar que, fins i tot, els principals mitjans internacionals estiguessin pendents d'aquesta jornada. Les dones ens hem començat a donar visibilitat com a subjectes amb reivindicacions específiques i hem guanyat que els *problemes de les dones*, en alguna ocasió, siguin presents en l'agenda política, per intentar redefinir aquests problemes com a qüestions que interpel·len tota la societat.

Aquestes mobilitzacions massives, que ja varen tenir una gran importància arran del 15-M, cada vegada més, són liderades i protagonitzades per dones joves que han experimentat com la situació de les dones i la percepció social envers elles s'ha anat transformant durant els darrers anys en aquest país.

Aquestes dones joves, que participen activament en el moviment feminista, exigeixen incloure dins aquest moviment les veus de les dones que tradicionalment n'han estat excloses. Aquestes qüestions estan vinculades amb la necessitat de garantir una relació entre la transformació política i social i el feminisme, per fomentar la solidaritat, la integració i el diàleg entre totes les dones, per superar les desigualtats que històricament han existit entre les dones dins i fora del moviment feminista (Flecha, 2010).

1. Tres segles de lluita feminista

Al llarg de la història la lluita feminista ha desenvolupat diferents reivindicacions. Demandes generades de la visibilització de les desigualtats que sofreixen les dones pel fet de ser dones per intentar aportar solucions per avançar cap a una societat basada en la igualtat entre dones i homes.

Amèlia Valcarcel, filòsofa espanyola, assenyala tres grans onades del feminisme. La primera comença al segle XVIII amb la Revolució Francesa, quan Olympe de Gouges escriu la Declaració dels drets de la dona i de la ciutadania (1791), on posa en evidència com la revolució no incloïa les dones dins el seu projecte d'igualtat i de llibertat. Una altra obra representativa és *Vindicacions dels drets de la dona*, de Mary Wollstonecraft. Aquesta primera onada aconsegueix que les dones puguin accedir a l'educació primària i a la secundària, i els drets de les dones comencen a ser presents a espais polítics i intel·lectuals.

La segona onada del feminisme comença amb la *Declaració de Seneca Falls* de 1848, on una multitud d'homes i dones de diferents moviments socials es reuneixen i, agafant com a model la declaració de la independència nord-americana, exigeixen la independència de la dona dels pares i marits, així com el dret a treballar per poder aconseguir la plena ciutadania de les dones. Apareixen les sufragistes, a Anglaterra, que reclamaven i aconseguien el dret al sufragi universal; es guanya el dret a votar i a ser votades. Aquesta onada també es relaciona amb altres causes dels drets civils, com l'abolició de l'esclavitud als Estats Units (1863).

La tercera onada del feminisme comença els anys seixanta del segle XX, amb obres de referència de Simone de Beauvoir, *El segon sexe*, i Betty Friedan, *La mística de la feminitat*. En aquesta onada es comença a prendre consciència que, més enllà de l'educació, del vot i de les altres fites aconseguides per les primeres feministes, hi ha una estructura social que continua provocant i reproduint aquesta desigualtat entre homes i dones, i estableix un sistema de jerarquies que beneficien i atorguen uns privilegis al gènere masculí. Aquest feminisme de la tercera onada també es caracteritza per l'alliberació i pel control de les dones del seu propi cos.

A Espanya, el moviment de les dones es remunta a la darrera dècada de la dictadura i està lligat amb el procés de modernització, d'industrialització i d'urbanització viscut a partir dels anys seixanta, període marcat per determinades conquestes socials, econòmiques i polítiques. Aquest moviment de les dones no es pot entendre fora dels espais polítics en els quals es va plantejar la lluita per la democràcia i varen començar a sorgir els moviments veïnals, així com les associacions de mestresses de casa, l'associació de dones separades, l'associació de dones juristes i altres grups d'autoconsciència del mateix cos organitzats per les universitàries.

A les Illes Baleares, en general, les coses eren bastant semblants a la resta de l'Estat espanyol. El 1976 neix a Palma l'Associació de Dones de Mallorca. El mateix any, impulsat per Leonor Taboada, es crea el Col·lectiu Pelvis que, més endavant, passa a ser el Col·lectiu de Dones i, el 1984, es transforma en l'Associació de Dones per a la Salut. El 1981 es forma l'Assemblea de Dones, durant els anys vuitanta es converteix en el principal col·lectiu feminista a Mallorca, que impulsa la creació d'*Aixa* el 1987, una publicació periòdica mitjançant la qual materialitzaran bona part de les reivindicacions, com per exemple, la creació d'una casa d'acollida per a dones maltractades o campanyes de sensibilització i rebuig contra les agressions masclistes.

Els objectius principals, en aquell moment, del moviment feminista a tot l'Estat espanyol eren reivindicar el dret a l'avortament, al divorci i legitimar l'ús dels anticonceptius. A Palma, la primera gran mobilització feminista es va produir el 1985 contra la decisió de l'ajuntament de la ciutat de tancar el centre de planificació familiar, que havia funcionat durant els quatre anys anteriors. És important recalcar la diversitat política, social i ideològica dins el mateix moviment de dones a l'Estat espanyol. Aquesta pluralitat ha afectat el plantejament de les reivindicacions i accions col·lectives impulsades per les dones durant molts d'anys.

Per entendre millor l'evolució de la lluita feminista és necessari explicar els dos grans corrents feministes que sorgeixen després de l'aparició del feminisme radical els anys 70. Aquests varen crear una controvèrsia sobre el camí que havia d'adoptar el moviment després d'un període de reafirmació pròpia de les dones.

1.1 Feminisme de la diferència

Aquest feminisme de la diferència reclama que les desigualtats reals en-

tre dones i homes ve causada pels esforços dels moviments feministes per igualar homes i dones. Aquest feminisme defensa que existeix una naturalesa femenina que justifica les diferències i desigualtats entre els dos sexes. Dins aquest feminisme, es poden diferenciar entre el feminisme radical, el feminisme postmodern i el feminisme cultural, encara que hi ha diferents autores que no inclouen el feminisme radical en la seva classificació, com fa Silvana Álvarez, o que exclouen el feminisme postmodern, com Frances Olsen (De las Heras Aguilar, 2008).

A les feministes radicals els correspon «el mèrit d'haver revolucionat la teoria política en analitzar les relacions de poder que estructuren la família i la sexualitat» (De Miguel, 2013). Aquestes feministes radicals fan seva la frase que diu que «el personal és polític» i identifiquen com a principals mitjans per a la dominació patriarcal i les desigualtats de les dones els àmbits de la vida privada, i sostenen que tots els homes tenen certs privilegis i beneficis dins el sistema patriarcal i que les dones sofreixen opressions econòmiques, sexuals, culturals i socials pel simple fet de ser dones.

El feminisme radical ja aplica la diferència com a desigualtat i exigeix drets per a les dones, independència econòmica i llibertat sexual per garantir una igualtat real. Una de les característiques principals és la defensa que fan de l'igualitarisme i el rebuig del sistema de jerarquies en els mateixos espais de dones i entre elles mateixes. Aquests moviments feministes radicals varen contribuir a organitzar grups de dones per prendre l'autoconsciència des de les seves experiències vitals i personals i també varen afavorir l'activisme d'aquests grups.

D'altra banda, el feminisme cultural centra els estudis en les dones com a grup i es basa en la construcció d'identitat cultural, valora els rols i les actituds representatives de la feminitat. Les seves teories sostenen que els homes i les dones desenvolupam els nostres valors morals de manera diferent, així com els estereotips dels homes es basen en l'agressivitat, l'egoisme i la competitivitat, les dones es veuen representades en tasques d'afecte, de sensibilitat i d'altruisme.

Dins el feminisme cultural, es diu que el sistema de cura de les dones no ve donat per una predisposició natural o condicionada per la biologia d'aquestes, sinó que aquest aprenentatge moral de les dones té relació amb la posició que ocupen dins el context social, cultural, econòmic i familiar, és a dir, l'ètica de la cura prové de l'aprenentatge social al qual tant els homes com les dones estan sotmesos.

1.2 El feminisme de la igualtat

Dins el feminisme de la igualtat hi ha inclosos el feminisme socialista, el marxista i el liberal. Aquests tres feminismes s'identifiquen per un esforç d'incloure dins el marc públic el dret de les dones. Defensen que tots els éssers humans són iguals i únics, i que les diferències són conseqüència de les relacions de poder que hi ha en la societat.

El feminisme liberal lluita per la igualtat, la llibertat i l'autonomia moral de les dones. Amb el feminisme liberal neix l'Organització Nacional per a Dones (NOW), constituïda, entre d'altres,

per Betty Friedan el 1966. Autora de diferents llibres, analitza com les dones agafen un rol de *superwomen,* ja que fan jornada doble, feina remunerada i les tasques de la llar. Amb tot això, sosté que és necessària una revolució en l'àmbit domèstic i que es produeixi un canvi en totes les institucions i administracions públiques. Amb el temps, els estudis de Betty Friedan es desenvolupen en unes idees més properes a les teories socialdemòcrates.

Per tant, totes les idees plantejades per Betty Friedan, com la discriminació injusta que pateixen les dones al llarg de les seves etapes vitals que no afavoreix que se sentin autorealitzades i que les fa deixar a un costat els interessos propis, es converteixen en les reivindicacions principals del feminisme liberal durant les dècades següents.

D'altra banda, els feminismes socialistes i marxistes defensen que l'opressió i la desigualtat de les dones són a causa de la unió del sistema capitalista i el sistema patriarcal. Algunes teories marxistes varen ser criticades al seu moment perquè no donaven una explicació de quina era realment la causa de la sobreexplotació femenina dins el sistema capitalista i refusaven el treball en l'àmbit domèstic com una tasca de veres. És necessari tenir en compte com el sistema patriarcal sotmet les dones a una explotació patriarcal i sexual que fa que la relació entre el patriarcat i el capitalisme sigui un èxit, a costa de la subordinació de les dones.

La veritat és que el feminisme liberal va contribuir a establir la base de diferents avenços polítics que s'han aconseguit més endavant i que encara són vigents, com per exemple l'acció positiva i els desenvolupaments legislatius en temes d'igualtat. El feminisme socialista també va contribuir a construir un marc teòric, desenvolupar diferents conceptes que encara utilitzam avui dia com la doble explotació o el debat de la remuneració de les *mestresses de casa*.

2. La quarta onada del feminisme

Arran de les mobilitzacions massives de tot l'Estat espanyol el 8-M, així com les produïdes a l'Argentina a favor de la llei de l'avortament, les denúncies a través del moviment #MeToo, la Marxa de les Dones contra Donald Trump a Washington el gener de 2017 i de la globalització del moviment feminista en l'era d'Internet, algunes autores com Rosa Cobo i Pilar Aguilar valoren que podríem ser davant la quarta onada del feminisme.

Una de les claus d'aquesta suposada quarta onada del feminisme és Internet, com a eina universal de comunicació. Aquest fenomen digital ha ocasionat que durant els darrers anys, cada vegada més joves s'interessin pel feminisme i participin activament en el moviment feminista. Aquesta irrupció de la joventut dins el moviment feminista ha fet que el discurs amb una perspectiva de gènere sigui cada vegada més present dins les noves formes de comunicació a les xarxes socials, i provoca el replantejament d'alguns conceptes, com el qüestionament de l'amor romàntic, l'evidència d'una crisi de cures o la importància de l'educació per avançar cap a una societat igualitària.

Des de sempre, la teoria i la història del feminisme han estat (i hi continu-

en) absents dins els plans d'estudis de primària, secundària i batxillerat, així com a les universitats. Les noves tecnologies permeten que les dones més joves cerquin, s'informin i s'interessin pel feminisme i comparteixin les seves experiències vitals per descobrir que, com diu el lema de la segona onada del feminisme, «el personal és polític». S'ha instaurat una consciència col·lectiva, amb casos com el de La Manada o l'assassinat de Laura Luelmo, on s'ha posat de manifest que és necessari incloure el feminisme dins totes les agendes polítiques d'aquest país.

2.1 Globalització i lluita feminista

La globalització és un dels successos socials més significatiu de les tres últimes dècades del segle XX i de començament del segle XXI. S'entén principalment com un procés econòmic, però sense oblidar que també es tracta d'un procés polític, social i cultural, expandit a escala mundial, que consisteix en una reconcentració del poder polític. Si bé la globalització facilita l'intercanvi veloç de pensaments, idees, informació, persones, etc., cosa que s'interpreta com a beneficiosa per a la societat, hi ha una altra part de la globalització que és negativa per a gran part de la població mundial.

Aquest procés posa en evidència com, cada vegada més, es produeix una polarització social, que afecta de gran manera les dones en general i concretament aquelles que ajunten la condició de gènere a la raça i classe.

Aquest desenvolupament de la globalització té com a finalitat agrupar i situar el mercat com a centre de la vida. També s'ha caracteritzat per les disputes i les oposicions a la globalització, des de les diversitats, les prohibicions i les religions. Cal destacar que els moviments feministes han tingut un paper molt important en tots els moviments antiglobalització.

La reestructuració dels models de vida i reproductius que persegueix la globalització comporta grans diferències de gènere, entre homes i dones i també entre elles mateixes, encara que arribin a constituir un grup amb interessos semblants, malgrat les desigualtats de classe, ètnia i religió que poden presentar-se.

Les polítiques globalitzadores afavoreixen que la situació de les dones, en el sistema capitalista, no avanci, que el treball de cura de les famílies recaigui gairebé exclusivament en elles, condiciona l'aproximació de les dones a la capacitació i a la informació necessàries per incorporar-se al mercat laboral, i afavoreix els salaris baixos i la desocupació (Todaro, 2000).

Cal destacar que els moviments feministes han sabut aprofitar els avenços tecnològics que ofereix la globalització, ja que han utilitzat el recurs de les xarxes socials com una manera segura de dur a terme les seves accions i que aquestes arribin a gran part de la població en un temps mínim. L'ús d'aquests *mitjans globalitzats* ha beneficiat el sorgiment de diferents organitzacions de resistència i ha propiciat la participació dels joves en els moviments feministes.

3. El feminisme com a moviment social i pensament crític

Podríem definir *moviment social* com l'estructura que uneix aspectes

de la història, la sociologia i la política, on determinats subjectes socials proposen reptes a una estructura social determinada. Aquesta mobilització social es produeix per moments d'esplendor i moments de baixada de les demandes públiques, així com mostren els resultats en els avenços i les reculades en l'assoliment dels objectius plantejats. Per això es considera que el feminisme és un moviment social que al·ludeix als diferents moments històrics en què les dones s'han organitzat i manifestat per aconseguir l'èxit de les seves reivindicacions. Cal destacar que les estratègies del feminisme com a moviment social són comunes a altres moviments, però en canvi el moviment feminista ha utilitzat en molt poques ocasions actuacions violentes i ha intentat no caure en estratègies de confrontació.

El feminisme és una teoria crítica adreçada a la societat. Vol aconseguir la transformació en tots els codis culturals, normes i valors, de la mateixa manera que lluita per modificar el sistema simbòlic que afavoreix que els homes tenguin privilegis i es beneficiïn de les relacions de poder patriarcal. L'objectiu del feminisme en aquest context és canviar aquests discursos i pràctiques en tots els àmbits de la nostra societat.

Les dones organitzades com a subjectes actius cerquen un qüestionament constant de la societat i també s'interroguen a elles mateixes, sobre el que són, el que s'espera d'elles, el que fan, etc.; desenvolupen una tasca col·lectiva de reinterpretació de la realitat, amb l'elaboració de codis i significats nous i amb la construcció d'una terminologia nova per poder anomenar els fenòmens nous que sorgeixen dins el feminisme.

Com a resultat d'aquesta pràctica social i política del feminisme sorgeix el moviment feminista. Aquest moviment es caracteritza, com tants d'altres, per una gran diversitat. Que el feminisme sigui un moviment social que no formi part de cap partit polític exclusivament ha aconseguit que les dones puguin participar en aquest moviment des de perspectives diferents. Aquest concepte de les dones com a subjecte polític s'origina de la realitat, del fet que la condició de ser dona interactua amb altres factors com l'ètnia, la religió, la classe social i l'orientació sexual, entre d'altres. Totes aquestes variables fa que compartim una cronologia d'opressions. Per tot això, el feminisme no és un acte polític que només es pugui practicar en l'àmbit públic, sinó que també implica una reflexió i un procés individual de canvi personal.

En aquest sentit, Internet ha estat un instrument clau per als moviments socials actuals. Les noves tecnologies funcionen com una eina més per potenciar i prolongar la democràcia. Moltes vegades són utilitzades per incrementar la possibilitat de participació entre la societat. Internet també s'utilitza com a mesura de pressió per part de grups i col·lectius que cerquen un canvi social i s'ha comprovat que és un instrument eficaç per afavorir les actuacions socials.

4. La joventut dins el feminisme

Avui dia la joventut participa més activament en els espais públics i té més interessos canviants amb el

temps. Aquesta participació sol donar-se dins espais menys convencionals, com partits polítics alternatius, moviments socials, associacions juvenils i, per descomptat, dins el feminisme. És una realitat que cada vegada hi ha més organitzacions que es defineixen com a feministes amb un perfil bastant jove de les persones que participen. Per a aquestes noves generacions de feministes, és necessari crear un pensament crític, amb dones joves compromeses que identifiquin els reptes que existeixen per a elles dins la societat patriarcal, des de diferents perspectives i accions.

És necessari que la joventut pugui donar el seu enfocament dins el feminisme, que com a dones joves puguin explicar la seva experiència vital i transformar els seus espais de relacions. La realitat és que les manifestacions que donen suport a les reivindicacions del moviment feminista cada vegada compten amb més participació de dones i homes joves que introdueixen aquesta perspectiva de gènere a les seves vides.

És innegable que s'està produint un canvi generacional dins el moviment feminista amb la incorporació de les noves generacions de dones que afronten reptes nous sense oblidar els assoliments aconseguits per les generacions anteriors. Aquestes generacions noves aporten debats que les generacions anteriors no varen tenir. Les dones joves viuen en una societat controlada per les noves tecnologies, on les xarxes socials formen part de la socialització. Davant aquesta generació digital sorgeixen noves desigualtats, com la bretxa salarial.

D'aquestes noves generacions de dones joves, també sorgeixen les formes noves d'entendre les construccions de sexe-gènere. Es posa sobre la taula la realitat trans. L'acceptació de la diversitat dels gèneres implica assumir que la dicotomia sexe biològic - gènere ja no es pot mantenir, ja que hi ha altres realitats que confronten amb l'hegemonia del patriarcat.

Les noves generacions dels moviments feministes han tingut la necessitat de dur a terme una reflexió teòrica i política en aspectes que no sempre s'han considerat específics de les lluites de gènere, encara que hi estiguessin inclosos. S'han hagut de plantejar quines tàctiques utilitzar per enfrontar-se a qüestions com el patriarcat i el capitalisme, han discutit sobre els models de vida que imposa la societat, com consumim o no consumim, com produïm, com ens organitzam.

Les reflexions, les discussions i els qüestionaments de les polítiques públiques i el sistema patriarcal i capitalista són necessaris per crear un espai de trobada amb les agendes d'altres grups.

4.1 Ciberfeminisme

L'activisme de les dones a Internet i a través de les noves tecnologies ha suposat una multiplicitat de pensaments, manifestacions, accions i reaccions. Tot aquest conjunt d'idees s'ha definit com a *ciberfeminisme*. Podríem definir el *ciberfeminisme* com aquelles actuacions desenvolupades des dels moviments socials feministes dins Internet i les xarxes socials, que fan que es produeixi un activisme, cada vegada més visible, dins l'espai virtual.

Aquest ciberfeminisme que es du a terme a les xarxes socials permet que les dones expressin l'opinió lliurement i exerceixin un activisme polític a través dels mitjans que ofereixen les noves tecnologies (García i Silva, 2017). Aquestes xarxes electròniques han oferit i continuen oferint una dimensió nova a la lluita feminista. «La xarxa proveeix el ciberfeminisme d'un vehicle crucialment diferent que no és de cap manera comparable amb les anteriors onades feministes», assenyala Faith Wilding (1998). I, en aquesta onada nova, hi ha inclosa sens dubte, encara que no hagi estat mesurada, la presència de moltes dones joves. Un estudi fet pel col·lectiu DonesTech (2009) inclou entre les hipòtesis sobre les especificitats que han ajudat a l'eclosió d'activitats sobre dones i tecnologies «la nombrosa participació de joves feministes en els moviments socials i de lluita».

La utilització d'aquests espais funciona com una eina molt potent per donar a conèixer les reivindicacions dels moviments feministes. L'ús d'Internet com a potencial polític, cada vegada és més comú i afavoreix la coordinació per a l'acció col·lectiva. Aquesta eina afavoreix un canvi dins les convocatòries naturals de les mobilitzacions, sense oblidar el debat sobre realment quin és l'abast d'aquest espai digital. Per tant, s'estan formes noves de mobilització, més descentralitzades i basades en moviments socials o associacions i no tan demandades per partits polítics o sindicats. Aquestes formes noves de convocatòria afavoreixen la participació de perfils activistes nous, amb una identificació política flexible, que s'han aliat amb la reivindicació a través de les xarxes socials.

Per al feminisme, les xarxes socials s'han convertit en un gran altaveu i punt de trobada per a moltes dones de diferents parts del món i han afavorit noves xarxes d'informació, de coneixements, d'opinions i experiències, en què cada una d'aquestes dones es pot sentir identificada. L'activisme del feminisme a Internet s'ha convertit en una plataforma perquè totes aquelles dones silenciades pels mitjans o pel context social puguin denunciar, expressar els pensaments i idees, puguin expressar-se lliurement. Dones que s'informen i es comuniquen amb perspectiva de gènere mitjançant xarxes socials i/o pàgines o blocs feministes, que es donen suport mutu i formen part d'una gran xarxa de sororitat feminista. La utilització d'aquest espai per a les dones afavoreix l'avanç cap a la construcció d'un model de societat més equitativa, amb la incorporació de les opinions de les dones, la redefinició de les relacions de poder i l'exercici de pràctiques polítiques que defensen les reivindicacions de les dones en tots els àmbits de la societat, perquè les dones s'apoderin i participin en els moviments feministes.

L'ús d'aquestes xarxes d'activisme a través d'Internet afavoreix l'abast i la rapidesa de la mobilització, encara que algunes vegades els resultats i efectes finals podrien ser limitats, ja que, com s'ha dit abans, les noves tecnologies també suposen noves desigualtats i reptes per als moviments feministes, ja que moltes dones no tenen accés a aquestes plataformes digitals i, per tant, no tenen accés a la informació.

La xarxa ha transformat la manera en la qual ens relacionam i ens comunicam entre nosaltres, «Internet és un

recurs excel·lent per a la col·lectivització i democratització del saber, per a la generació de premsa alternativa, la gestió del coneixement i l'activisme social» (Martínez i Escapa, 2007).

Aquest ciberfeminisme està directament relacionat amb els subjectes més joves que participen en els moviments feministes. Com a experts de les noves tecnologies de la informació, els joves incorporen noves demandes al feminisme i al sistema polític espanyol. La creació de plataformes digitals com Twitter o Facebook han ocasionat una forma nova de socialització i d'interacció social que afecta les generacions més joves.

El recent Estudi anual de xarxes socials (IAB Spain i Elogia, 2018), que dona a conèixer els comportaments dels internautes en les xarxes socials, va revelar que el 82 % de la població de 18 a 55 anys utilitza les xarxes socials, la qual cosa suposa més de 14 milions de persones usuàries al nostre país. L'estudi també posa de manifest que passam 1 hora 33 minuts al dia usant WhatsApp, 1 hora 27 minuts escoltant Spotify i 1 hora 10 minuts veient YouTube. Això vol dir que la població espanyola passa més de cinc hores diàries connectada a Internet.

Podríem dir que plataformes com Facebook o Twitter exerceixen de comunitats de polititzacció, tenint en compte que, com diu Castells (2009), «la utilització d'Internet per desenvolupar tasques polítiques o personals és el que realment genera els nivells d'interacció més forts». Cada vegada més, s'utilitzen aquestes xarxes socials per compartir aspectes de l'àmbit públic, encara que inicialment serveixen per comentar i distribuir situacions de la vida íntima. Però aquesta utilització política de les xarxes socials, així com el ciberfeminisme, ha fet que l'efectivitat de cada vegada sigui menor, ja que no es pot controlar que aquest espai també sigui utilitzat per les principals organitzacions polítiques, que ja fan gran part de les campanyes a través de les plataformes digitals, amb l'objectiu d'influir en els comportaments polítics de les generacions més joves. Això sense oblidar que l'ús de les xarxes digitals es caracteritza per ser una pràctica transversal, és a dir, la utilització és comuna a qualsevol ideologia tant d'esquerres com de dretes. Això també ha provocat que moltes estratègies introduïdes pels moviments socials a través de les xarxes digitals hagin estat utilitzades després per partits polítics i altres grups.

Podríem dir que encara que el ciberfeminisme és cada vegada més freqüent a les xarxes socials i és una pràctica comuna entre les dones joves, participin o no en els moviments feministes, el seu èxit encara està condicionat per la capacitat 1) de constituir xarxes i 2) de connectar unes amb altres, a través de la cooperació en els objectius i la combinació de recursos (Castells, 2009).

En els diversos espais que es poden trobar dins el món digital, l'observació d'una xarxa social com un lloc d'anàlisi i de recollida de dades adquireix un sentit central a l'hora de conèixer els processos comunicatius i polítics en l'àmbit ciberfeminista. Això és possible perquè, en aquests espais web, s'estableixen relacions d'intercanvi, de cooperació, de conflicte i de deliberació en les quals es generen i negocien identitats i significats.

L'activitat de certs líders polítics i *influencers* condiciona les actituds socials d'aprovació o de compromís amb algunes posicions i valors, per la qual cosa els designats *líders tous* (Sánchez, 2012) difonen els missatges sobre cercles d'amistats i de contactes que reinterpreten la comunicació rebuda, generen respostes com a comentaris, *likes* o comparticions i acaben constituint grups compartits amb els mateixos interessos. Dins aquest context, la pràctica feminista no és cap excepció i és dins aquests grups tecnològics on la representació sobre la violència de gènere es reinterpreta, es comercia, es difon i s'integra per una gran part de la societat, així com per certs partits polítics.

Durant aquests darrers anys, diferents associacions i entitats d'àmbit feminista han guanyat terreny en les diverses xarxes socials existents. Això ha permès crear i intercanviar informació i, fins i tot, trobar indagacions alternatives que, abans d'haver-hi Internet i les noves tecnologies, resultaven d'accés molt difícil.

Aquestes noves presències femenines en les xarxes socials reforcen el caràcter mútuament integrant de les tecnologies i els gèneres i, al seu torn, la seva relació estable i preformativa. Aquesta participació, cada vegada major, dels diferents gèneres en el creixement tecnològic i de la societat de la informació afavorirà que la masculinització de la tecnologia sigui cada vegada menor i permetrà un desenvolupament de la societat d'acord amb la diversitat de gèneres, on les dones passen a ser subjectes actius d'aquesta societat de la informació.

5. Reptes dels moviments feministes

Entre els principals reptes que tenen davant els moviments feministes, podem trobar la necessitat de reconeixement de les diversitats culturals que hi ha en els diferents col·lectius que participen activament en la lluita feminista, així com la cerca d'estratègies conjuntes que parteixin d'aquest reconeixement. És important reconèixer la diversitat de pràctiques que caracteritzen les identitats femenines de la humanitat i com les desigualtats d'ètnia i de raça, així com de classe i d'orientació sexual, limiten els procediments específics amb els quals construïm les nostres identitats de gènere. És indispensable adonar-se del context de globalització neoliberal en el qual vivim, que oprimeix i marca la vida de totes les dones del món.

Un altre dels reptes del feminisme és el crear ponts entre les diferents realitats que presencien les dones als cinc continents i reforçar la idea que són necessaris els drets de les dones perquè cap visqui en la pobresa, amb por de la violència, sense drets sexuals i reproductius, sense poder accedir als espais de poder en els quals es prenen les decisions i es repeteixen aquestes situacions de desigualtat. És primordial que els moviments feministes reconfigurin les agendes, perquè aquest es converteixi en un moviment més global, divers i plural, ateses les noves problemàtiques i solidaritats.

D'altra banda, és obligatori que el feminisme modifiqui les agendes polítiques i que posicioni com a habituals temes que erròniament s'han considerat temes *de dones*, com per l'exemple la violència de gènere. És

importantíssim aprofundir sobre les desigualtats de poder que es produeixen entre els sexes i que perjudiquen tota la societat.

Per poder parlar de l'agenda feminista i els reptes que té és indispensable aclarir qui ha de pronunciar i protagonitzar les accions dels moviments feministes, és a dir, quin és el subjecte del feminisme? Aquesta quarta onada del feminisme permet qüestionar-se aquest fet i aprofundir en aquest canvi respecte de les onades anteriors. Els moviments feministes, cada vegada més, parlen d'un subjecte obert i plural. Es dialoga des de la diversitat de les dones, de les diferents formes en què estam situades en les jerarquies socials, en funció de la nostra raça, classe, identitat de gènere, orientació sexual, edat, i com totes aquestes variables interactuen entre elles.

Aquesta diversitat evident de les dones és una realitat de la societat i el reflex en l'agenda política també. És necessari entendre aquesta transversalitat des d'una perspectiva feminista i imprescindible per a una agenda feminista inclusiva.

Per tant, no hi ha un únic subjecte, sinó que es tracta d'un subjecte universal abstracte del feminisme, que està format per dones lesbianes, cis, totes aquestes dones que el sistema exclou i criminalitza, les que són sotmeses a les noves formes d'explotació, les dones racialitzades, migrants, les transsexuals, les precàries, les dones més joves i les pensionistes, amb totes i cadascuna de les dones que protagonitzen els conflictes socials. Una agenda feminista inclusiva té el repte de partir de la diversitat per agrupar i reflexionar sobre com actuen i com integrar aquestes jerarquies socials afecta en cada moment les nostres condicions materials de vida.

Com a conclusió, un dels grans reptes dels moviments feministes és continuar incorporant totes aquestes dones joves que s'identifiquen amb la lluita feminista. En aquesta pràctica feminista renovada, la propaganda clàssica del moviment feminista (que en si és un corrent que en general allunya algunes joves que no es veuen identificades amb el discurs o per la mala reputació que sempre ha tingut el moviment feminista, com que són un conjunt de dones que es victimitzen i odien els homes) no ha funcionat i es planteja en el marc d'unions noves, que inclouen moviments estudiantils o activistes contra el consumisme i la precarització.

Aquestes aliances noves no comprometen necessàriament la cerca d'altres col·lectius feministes (ni tan sols la possibilitat de trobar altres grups de dones) per promoure i projectar un moviment feminista mundial, sinó que aquestes aliances són necessàries per garantir aquesta intenció de posar-se en contacte el conjunt general de moviments nacionals. Aquestes aliances són indispensables encara que és necessari que es duguin a terme sense que les reivindicacions feministes es dispersin o es descentrin en favor d'altres lluites.

Una de les coses que és necessària és que si els moviments feministes volen atreure (i necessiten) les noves generacions, no han de quedar protegits en les pràctiques anteriors, sinó sumar-se a les praxis d'aquesta quarta onada feminista.

Referències bibliogràfiques

- Castells, M. (2009). *Comunicación y poder*. Madrid: Alianza Editorial.
- De las Heras Aguilar, S. (2008). *Una aproximación a las teorías feministas*. Madrid: Doctorat de la Universitat Carlos III.
- De Miguel, A. (2013). Los géneros de la red: los ciberfeminismos. Buenos Aires: La Crujía Ediciones, p. 37-73.
- Flecha, A. (2010). Las hijas de las feministas. El feminismo del s. XXI. Barcelona: RASE vol. 3, núm. 3, p. 325-335.
- García, A.; Silva, A. (2017). «Ciberfeminismo o feminismo en la red: haciendo arqueología en Internet». *Antropología experimental*, vol. 17, p. 277-286.
- Hache, A.; Cruells, E.; Vergés, N. (2009). *Código Lela: mujeres y tecnologías en el estado español*. Barcelona: Col·lectiu DonesTech.
- IAB Spain; Elogia (2018). *Estudi anual de xarxes socials 2018*.
- Martínez, L.; Escapa, R. (2007). *Guía de formación para la participación social y política de las mujeres*. Mérida, vol. 2, p. 124.
- Sánchez, J. (2012). *¿Qué caracteriza a los nuevos espacios en los que se deberán mover las ONG para seguir incidiendo en sus mensajes?*. Madrid: Coordinadora ONG para el Desarrollo España, p. 54-61.
- Todaro, R. (2000). *Aspectos de género de la globalización y la pobreza* [en línia] <http://www.un.org/womewatch/daw/csw/todaro.htm>.
- Valcárcel, A. (2005). *La memoria colectiva y los retos del feminismo*. Sevilla: Instituto Andaluz de la Mujer, p. 19-54.
- Wilding, F.; Critical Art Ensemble (1998). *Notas sobre la condición política del ciberfeminismo*
- [en línia] <http://www.mujeresenred.net/spip.php?article1547>.

Socioaddiccions: atenció educativa i terapèutica a joves amb ús problemàtic i abús de noves tecnologies. Estudi de factors d'èxit/fracàs del programa «Ciber»

JESÚS MULLOR ROMÁN
SERGI CANAL MONTIEL

Jesús Mullor Román

Llicenciat en Psicopedagogia, màster en Psicopedagogia Clínica, màster en Recursos Humans, diplomat en Educació Social. President executiu de Projecte Home Balears.

Sergi Canal Montiel

Llicenciat en Pedagogia, especialitat Terapèutica. Director terapèutic i de RH de Projecte Home Balears.

Resum

Els anys 80 varen significar a l'Estat espanyol el boom del consum d'heroïna, fet que va agafar les institucions públiques i entitats en diferents graus de preparació per afrontar els reptes nous que es presentaven: tractament, reinserció social, prevenció, investigació.

El nou mil•lenni ens torna a sorprendre amb conductes velles amb vestits nous: les socioaddiccions (o addiccions socials): abús i mal ús de tecnologies de la informació, apostes en línia, aïllament social de jovent i persones adultes, etc.

El present article contextualitza breument el fenomen de les addiccions per passar a fer un recorregut històric de les respostes que ofereix Projecte Home Balears (PHB) en relació amb la prevenció, el tractament i la reinserció social de les persones amb addicció.

El disseny i la posada en marxa de Projecte Jove (PJ), ara fa 23 anys, ens centra en els programes i itineraris centrats en els més joves i els seus contexts sociofamiliars. Producte d'una avaluació metodològica interna constant i de les demandes que ens fan la societat civil i els entorns educatiu, social i sanitari, el 2017 i després de dos anys d'estudi i de dissenys, PHB posa en marxa el programa «Ciber», centrat en l'atenció al jovent amb ús problemàtic de noves tecnologies, així com a les seves famílies.

L'article acaba amb un primer estudi de factors d'èxit/fracàs centrat en les persones que han finalitzat el procés reeducatiu en el programa «Ciber».

Paraules clau

Socioaddiccions / Abús TIC / Joventut / Programa «Ciber» / Projecte Home Balears.

Resumen

Los años 80 significaron en España el boom del consumo de heroína, que nos sorprendió a instituciones públicas y entidades en diferentes grados de preparación para afrontar los nuevos retos que se nos presentaban: tratamiento, reinserción social, prevención, investigación.

El nuevo milenio nos vuelve sorprender con viejas conductas con nuevos trajes: las socioadicciones (o adicciones sociales): abuso y mal uso de tecnologías de la información, apuestas online, aislamiento social de jóvenes y adultos, etc.

El presente artículo contextualiza brevemente el fenómeno de las adiciones, dando paso al recorrido histórico de las respuestas que ofrece Proyecto Hombre Baleares (PHB) en relación a la prevención, tratamiento y reinserción social de las personas con adicción.

El diseño y puesta en marcha de Projecte Jove (PJ), hace 23 años, nos centra en los programas e itinerarios centrados en los más jóvenes y sus contextos sociofamiliares. Producto de una constante evaluación metodológica interna y de las demandas que nos hacen la sociedad civil y los entornos educativo, social y sanitario, en 2017 y después de 2 años de estudio y diseños, PHB pone en marcha el programa Ciber, centrado en la atención a los jóvenes con uso problemático de nuevas tecnologías, así como a sus familias.

El artículo finaliza con un primer estudio de factores de éxito / fracaso centrado en las personas que han finalizado su proceso reeducativo en el programa Ciber.

Palabras clave

Socioadicciones / Abuso TIC / Juventud / Programa «Ciber» / Proyecto Hombre Baleares.

1. Contextualització

Projecte Home Balears (PHB) treballa des de l'any 1987 en la rehabilitació, el tractament i la reinserció de persones amb problemes d'addiccions (principalment drogodependències).

En trenta anys, el fenomen de les drogodependències ha evolucionat molt. Han aparegut tipus de consumidors i patrons nous de consum. S'han investigat i estudiat les millors pautes d'intervenció i la nostra entitat no s'ha mantingut aliena a tot això, la qual cosa ha permès que actualment disposem de diferents models d'intervenció ajustats a les necessitats de qui ens planteja el problema i que estiguem atents per poder oferir alternatives vàlides a demandes futures. Així doncs, la nostra entitat, al llarg d'una llarga trajectòria, ha creat programes nous i ha treballat en col·laboració amb les administracions públiques per oferir sempre la resposta més adient a les demandes de les persones usuàries.

El 1996, després de notar un augment significatiu de demandes de tractament d'un perfil d'edat sensiblement inferior al que tractàvem habitualment, es va crear la Fundació Projecte Jove (FPJ), per donar resposta a les necessitats noves, sempre seguint la metodologia educativa i terapèutica de PHB. L'FPJ, amb independència econòmica i jurídica, vetla pel tractament dels més joves, que cada cop més demanen ajuda per superar l'addicció.

El punt de partida de la filosofia d'intervenció no és la droga, sinó la persona com a protagonista de la rehabilitació. L'objectiu és que la persona passi de la dependència de les drogues a l'autonomia personal. El procés implica tres elements: persona usuària, entorn sociofamiliar i teràpia.

L'objectiu de l'FPJ és, per una part, aconseguir que aquestes persones puguin passar d'una situació de dependència a una d'autonomia personal, i per l'altra, prevenir addiccions futures donant una resposta efectiva a tot l'entorn social i facilitant les adients eines per resoldre els conflictes que es puguin presentar. Aquest dispositiu de tractament per a joves/adolescents ofereix programes adaptats al seu perfil, amb itineraris dissenyats específicament per a usuaris més joves i per a les famílies.

Així doncs, es varen configurar tres línies estratègiques d'actuació noves als diferents programes de la Fundació Projecte Jove:

- Itineraris educatius personalitzats
- Atenció intensa a la família
- Treball en la prevenció de drogodependències

2. Fonamentació teòrica

Si ens basam en teories de l'antropologia social, les persones poden respondre a un estímul de manera positiva o negativa i es converteixen en **eustrès** (quan és positiu) o en **estrès** (quan és negatiu). Aquestes respostes estan relacionades amb aspectes o factors que poden ser de protecció o de risc (capacitat cognitiva, genètica), aspectes familiars, aspectes de formació, en relació amb el grup d'iguals, amb l'escala de valors i amb un projecte de vida. Quan els joves tenen reforçats aquests aspectes solen

créixer de manera adaptativa, emperò quan les estratègies d'afrontament són inadequades, poden desenvolupar actituds negatives envers tres àrees: les coses (vandalisme, robatoris), els altres (violència de gènere) i un mateix (autolesions, ludopaties, drogues, etc.).

2.1. L'adolescència

L'adolescència és un període caracteritzat pel canvi en les diferents facetes de la vida. És en aquesta etapa del desenvolupament quan la persona té com a tasca principal l'elaboració del concepte de si mateix, de la seva identitat enfront de la confusió que té en el moment (Erikson, 1977). Aquesta tasca pot durar fins a l'edat psicològica adulta i implica successius estats d'identitat en els quals l'individu s'ha de comprometre activament per solucionar les diferents crisis: difusió d'identitat (absència de compromís i de crisis), acceptació sense raciocini (absència de crisis, compromís amb els valors d'una altra figura significativa), moratòria (situació de crisis, valoració de les diferents alternatives) i, en darrer lloc, l'acompliment de la identitat (Marcia, 1966).

El procés de recerca de la identitat, que habitualment s'associa a una progressiva independència del grup familiar i una influència creixent del grup d'iguals (Andrews, Tildesley, Hops i Fuzhong, 2002; Has i Ashman, 2003), converteix l'adolescència en un període crític en relació amb les conductes de risc en general i, concretament, amb l'ús de substàncies i és el moment en què s'hi comença a experimentar i es produeix la major prevalença de consums.

L'aparició dels primers consums de drogues sol tenir lloc durant l'adolescència, etapa evolutiva d'especial importància amb vista a la consolidació de l'autonomia de l'individu. Quan parlam d'adolescència, consideram que abasta una franja d'edat que va des dels 12-13 anys (preadolescència) fins als 22-23 anys (joventut). Durant aquesta etapa es produeixen canvis enormes (físics i psicològics) que influiran en la manera de posicionar-se en l'entorn social.

La necessitat d'establir la pròpia identitat, la recerca d'autonomia i la independència respecte del món adult, estimulen en l'adolescent l'aparició de conductes de risc. Aquesta etapa genera una gran incertesa, que du lligada la necessitat de reduir l'estrès a través de l'experimentació de noves «sensacions» i conductes que li permetin autoafirmar-se. A més, els canvis cognitius fan que tengui una percepció diferent del món que l'envolta, marcada per l'egocentrisme i el sentiment de vulnerabilitat, que poden ser l'origen de conductes de risc.

El grup d'amics, com un dels principals entorns de socialització, d'una banda, i els contextos de lleure, de l'altra (sobretot el cap de setmana), són els àmbits en què apareix el consum. El grup d'amics adquireix més influència com a font de determinació d'hàbits, d'actituds, de valors i de formes de vida.

La introducció del jovent a les drogues o a les conductes addictives, l'entenem com un procés cap a la inadaptació i no com un procés d'addicció. Les característiques personals del jovent, que es troba en procés de construcció de la personalitat i del projecte de vida, són ben diferenciades de les característiques de les persones adultes amb problemes de drogoaddicció, per la qual cosa el tractament tam-

bé és diferent. La prevenció i l'entorn n'han de ser els dos pilars fonamentals. També el model sistèmic, com una eina per treballar els conceptes basats en la pragmàtica de la comunicació, en la teoria general de sistemes i en conceptes cibernètics. Per tant, no considera la patologia com un conflicte de l'individu, sinó com una *patologia de la relació*. El punt de partida és el principi que «tota conducta és comunicació».

2.2. Els sistemes

La persona es troba inserida en un *sistema* els membres del qual són interdependents. Per tant, un canvi en un membre afecta tots els membres del sistema. El símptoma té valor de conducta comunicativa, és un fragment de conducta que exerceix efectes profunds sobre els que l'envolten i compleix la funció de mantenir el sistema en equilibri. La teràpia s'adreça a intervenir activament en el sistema per modificar-ne les seqüències comunicatives defectuoses.

El 1951 marca un moment històric en el desenvolupament de la teràpia familiar. A Londres, el Dr. Sutherland i el Dr. Bell discuteixen la feina del Dr. Bowlby i les possibilitats de mantenir sessions amb famílies senceres juntes. Alguns terapeutes varen notar que quan els pacients canviaven en la teràpia individual, hi havia conseqüències en la família (Fundació Projecte Jove, 2017).

Així doncs, la teràpia familiar tracta de modificar l'equilibri de la relació patogènica entre els membres de la família, a fi de facilitar formes noves de relació.

Per tot això, l'FPJ treballa en els programes amb les famílies dins les línies d'intervenció. Dona un espai a l'autoajuda de famílies i ofereix l'escola de pares, com a eines i metodologia de treball cabdal en el tractament de joves amb problemes d'addiccions.

2.3. Els estils educatius familiars

En aquests espais per a les famílies i entorn del jovent, que poden tenir diversos formats (escola de famílies, grups d'autoajuda, espais de comunicacions, grups familiars, entrevistes individuals, programa d'atenció a famílies...), es procura que aquestes prenguin consciència de quin n'és el rol en la dinàmica familiar i com poden millorar aspectes que tenen a veure amb l'educació dels fills o filles. És en aquests espais on desenvolupam i profunditzam en les teories dels estils educatius, amb l'objectiu que els agents implicats en l'educació s'hi puguin reconèixer i millorar les competències parentals.

L'estil educatiu es pot definir com la combinació de factors com: la comunicació entre família i fills o filles, el grau de maduresa de les persones implicades, el grau de control conductual i l'afecte en la relació (Torío-López S., Peña-Calvo J., Rodríguez-Menéndez M., 2009). Aquests estils no són en absolut categories tancades ni estàtiques; poden canviar entre els progenitors o depenent d'èpoques vitals diferents. En la literatura científica, trobam classificacions variades, més o menys extenses. En aquest article ens centrarem en les tres fonamentals:

- Estil autoritari: caracteritzat per l'actitud que fomenta l'obediència dels fills o filles envers algun dels progenitors. Es dona molta importància a mantenir l'ordre, les tradicions

familiars i a fer tasques de manera obligatòria. El paper que té l'infant en aquest estil, és bàsicament de subordinació, amb l'autonomia i la presa de decisions compromeses, ja que el sentiment de por sovint és present. Els pares tendeixen a utilitzar mesures de control i descarten el diàleg com a eina educativa. Les expressions d'afecte no solen tenir cabuda dins aquest estil.

- Estil permissiu: els progenitors que assumeixen aquest estil educatiu solen donar molta autonomia als infants, la qual cosa en reforça les conductes impulsives i de menyspreu de les mesures de control, que són vistes de manera negativa així com els càstigs i l'autoritat. L'absència de límits conductuals i/o morals pot tenir efectes negatius en el desenvolupament ulterior i en la independència dels joves.

- Estil democràtic: aquest model es caracteritza per la capacitat dels pares de negociar i per l'intent de racionalitzar i negociar les decisions. Suposa un reconeixement dels drets de l'altra persona i per la responsabilitat que es dona a les accions de cada jove.

2.4. La prevenció

No podem deixar de banda la prevenció, que també esdevé fonamental en les drogoaddiccions. A final del anys 70 i com a conseqüència de l'alarma creada pel consum d'heroïna entre el jovent, es varen començar a generar les primeres respostes al consum de substàncies que, atesa la demanda social del moment, eren de caràcter assistencial. L'objectiu de qualsevol estratègia, pública o privada, es relacionava amb el tractament de l'addicció i, especialment, de les conseqüències físiques i socials que tenia.

Al llarg dels anys 80, la prevenció es va caracteritzar per l'abundància d'iniciatives puntuals i sense continuïtat, la majoria de caràcter informatiu, que, en general, incidien sobre aquest tipus de substàncies.

La creació a l'Estat espanyol del Pla Nacional sobre Drogues, així com la consolidació i diversificació del panorama assistencial, i l'evolució mateixa de la problemàtica de consum de drogues varen fer possible l'interès per la prevenció i la millora qualitativa de les estratègies preventives.

«Als anys 90, la idea que la prevenció del consum de drogues havia d'incloure també les drogues legals (alcohol i tabac) està clarament reflectida en el fet que la majoria de programes preventius al nostre país [...] incideixen fonamentalment en aquest tipus de substàncies. Això està més que justificat avui dia si tenim en compte que, en l'adolescència, les drogues il·legals afecten un nombre molt reduït d'individus, i també per evitar, en alguns casos, el fenomen de la contraprevenció» (E. Becoña, 1995).

Es pot parlar de prevenció en drogodependències com un «procés actiu d'implementació d'iniciatives tendents a modificar i millorar la formació integral i la qualitat de vida dels individus, fomentant l'autocontrol individual i la resistència col·lectiva davant l'oferta de drogues» (E. Martín 1995).

Tot i l'augment del nombre de programes de prevenció i la millora sig-

nificativa de la qualitat, persisteix la dificultat per coordinar estratègies i la discontinuïtat temporal de les actuacions.

El treball de PHB en l'àmbit de la prevenció ha tingut sempre com a objectiu donar resposta a les demandes de la societat pel que fa a les addiccions, des del punt de vista de la necessitat de formar, d'educar i de dotar de competències tots els sectors de la població. Per això, ha treballat per estar al dia no només de la realitat canviant de les addiccions, sinó també per analitzar aquests canvis des d'una perspectiva no estanca a l'hora d'oferir recursos a aquestes necessitats.

2.5. Addiccions a les tecnologies de la informació i la comunicació

Des de fa diversos anys, PHB rep demandes d'ajuda per possibles casos de socioaddiccions. Aquestes demandes, durant els darrers anys han canviat tant de forma com de volum, motiu pel qual l'abril de 2017, PHB decideix posar en marxa el programa «Ciber» [programa per tractar l'addicció a les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC)], amb l'objectiu de donar una resposta institucional a aquesta demanda social creixent.

L'ús de les TIC és considerat un factor positiu, atès que ens ajuda a gestionar moltes de les tasques diàries que duim a terme. Per a la majoria de nosaltres, aquest tipus d'usos, de costums o d'activitats no són nocius en si mateixos i, fins i tot, molts són necessaris o socialment acceptats. És per aquest motiu que les socioaddiccions poden ser difícils de detectar, ja que ni l'entorn ni la persona implicada identifiquen el seu comportament com un problema. Això fa que tant des de la perspectiva de la prevenció com de la teràpia, necessàriament hagi de preveure's la intervenció educativa i terapèutica en l'àmbit sociofamiliar.

Entenem les socioaddiccions com trastorns de dependència vinculats a usos, costums o activitats no relacionats amb la ingesta de substàncies, sinó pels efectes de l'activitat emocional que acompanyen aquestes activitats, efectes que impliquen canvis en la neuroquímica del cervell. L'efecte addictiu d'aquestes conductes no té a veure únicament amb les alteracions neuroquímiques esmentades, sinó en el complex emotiu i motivacional subjacent a aquestes.

Dins la família de les socioaddiccions (o addiccions socials), les addiccions tecnològiques o ciberaddiccions destaquen per la resposta ràpida, les recompenses immediates o la interactivitat que ofereix Internet. Són uns components que resulten molt atractius perquè les persones incrementin progressivament i intensivament l'ús de la tecnologia i acosten així el risc de generar una conducta addictiva. A més, en el cas de la població adolescent, hi ha característiques específiques que la fan especialment vulnerables: faciliten crear una identitat falsa, permeten una connexió social amb el grup d'iguals, ofereixen un món irreal on es poden evadir de determinats problemes, etc.

Prop del 90 % d'adolescents espanyols de 14 a 16 anys disposen d'entre dos i cinc dispositius digitals personals. Entre ells, destaca l'*smartphone* (o telèfon intel·ligent) en primer lloc (89,9 %), seguit per l'ordinador portàtil (76 %) i tauleta (69 %). La majoria

indica, a més, que tenen aquests dispositius des de fa almanco dos anys, fet que mostra l'edat primerenca a la qual el col·lectiu adolescent té accés a les TIC (FAD, 2019).

Gairebé tot el col·lectiu (el 92 %) d'entre 14 i 16 anys afirma que té un perfil propi a les xarxes socials i que fonamentalment el fan servir per sentir-se integrats en el grup. Prefereixen Instagram (per publicar i ser vistos) i Youtube (per consumir continguts, sentir-se fan), però també utilitzen Twitter (per seguir els seus ídols) i Facebook (com a plataforma per a jocs i per mantenir amistats llunyanes). Per al contacte dia a dia amb amics i familiars, prefereixen Whatsapp (FAD, 2019).

2.6. La naturalesa dels videojocs

Cal contextualitzar en aquest punt que no tots els videojocs són negatius *per se*. No hi ha una única manera de jugar i les variables psicosocials de les persones són les que en suposaran un ús absolutament normalitzat o duran a una conducta problemàtica.

Com que parlam de població jove, els estils educatius de les mateixes famílies són un element a tenir en compte a l'hora d'enfocar aquesta qüestió des d'un punt de vista educatiu. Els videojocs es poden utilitzar com una eina educativa fonamental avui en dia, tant en el si de les famílies com a les aules o a altres espais educatius.

Adoptar una postura excessivament negativa davant aquesta realitat ens pot dur a no entendre que les tecnologies de la informació i la comunicació ja quedaran per sempre entre nosaltres i que el jovent hi recorr com un element natural del seu entorn, allunyat del perill que poden suposar altres conductes socialment rebutjades, com la violència, la delinqüència o altres.

Que qualcun dels nostres joves desenvolupin una problemàtica no vol dir en absolut que qualsevol tipus de joc tecnològic sigui contraproduent.

2.7. Jocs i addicció

Aquesta realitat fa que els factors de risc per desenvolupar conductes problemàtiques augmenti exponencialment en l'àmbit que ens ocupa, concretament en relació amb el *gaming* (joc sense aposta, generalment en línia) i el *gambling* (jocs que inclouen apostes monetàries com, per exemple, el pòquer en línia, les apostes esportives i els jocs de casino).

Els mecanismes o les característiques de l'addicció en aquests tipus de conductes són molt potents, com ja s'ha demostrat en diverses investigacions, fet que va fer que l'OMS (ICD-11) i l'APA incloguessin aquests tipus de trastorns en els seus manuals.

Actualment els trastorns addictius sense substància relacionats amb el *gambling* estan classificats dins el *Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals*, DSM-5, així com el trastorn per joc a Internet, documentat com a trastorn mental (encara que aquesta classificació necessita confirmació a través d'estudis posteriors) (Fernández, 2018).

2.7.1. Variables ambientals de l'addicció a les TIC

- Intimitat: la possibilitat de jugar de forma anònima, sense haver de donar explicacions a tercers i

sense l'exposició pública, fa que augmentin les possibilitats de desenvolupar una conducta problemàtica i facilita una possible recaiguda.

- Comoditat: el fet de poder-se connectar des de dispositius mòbils des de qualsevol lloc augmenta les sensacions de seguretat.

- Facilitat: avui en dia i tal com hem destacat abans, la majoria de joves tenen accés a aquests tipus de conductes.

- Disponibilitat: l'oferta de jocs en línia és molt extensa en aquest moment, per tant, la demanda ha anat en augment i de manera més evident des de la legalització de les màquines escurabutxaques en línia el 2015.

- Accessibilitat: Internet ofereix mecanismes de pagament amb poques limitacions o sense cap limitació, la qual cosa n'afavoreix el consum abusiu.

- Publicitat i màrqueting: no cal estendre's gaire en aquesta qüestió: anuncis, personatges del món de l'esport, de la publicitat o gent famosa han estat protagonistes de campanyes que conviden al joc en línia.

2.7.2. Variables estructurals de l'addicció

- Immediatesa de la recompensa: una de les variables implicades en qualsevol tipus d'addicció. La rapidesa de les plataformes de joc actuals fan que aquesta característica, unida a les variables ambientals abans esmentades, siguin la base de les conductes problemàtiques.

- Velocitat: les apostes es poden fer d'una manera molt ràpida i efectiva. Tot a un clic de la possibilitat de guanyar.

- Emocions i impulsivitat: les característiques emocionals de les persones, la labilitat o l'escala de valors poden ser factors molt importants a l'hora de desenvolupar un comportament addictiu. La impulsivitat és la variable que provoca la dificultat de frenar la cadena d'assaig-error pròpia del joc.

- Probabilitat alta de guanyar: el reforç positiu com a base de l'aparició de l'ús problemàtic. En aquests tipus de jocs, hi ha una probabilitat alta de guanyar.

- Cognicions pròpies de la persona que juga: l'autoexplicació que es dona cada persona de per què ha guanyat o ha perdut és la base del manteniment de la conducta problemàtica.

3. Estudi sobre factors d'èxit/fracàs del programa «Ciber»

El programa «Ciber» s'emmarca dins el PJ de PHB. Això permet fer una anàlisi global de la problemàtica de les addiccions cibernàutiques o tecnològiques a un equip de professionals que sempre actua des d'una perspectiva pedagògica i de preven-

ció davant l'ús problemàtic de les tecnologies digitals.

L'objectiu del «Ciber» és el reaprenentatge del control de la conducta, que es du a terme a través de dues modalitats d'atenció:

- Modalitat F: es treballa exclusivament amb la família, ja que no és recomanable (per exemple, joves massa joves) o possible (no volen col·laborar) que hi participi el jove que presenta l'ús problemàtic. El programa consta d'una única fase d'atenció familiar per a familiars de menors en risc per ús problemàtic de les tecnologies digitals (9-16 anys). És a dir, és un programa de prevenció familiar selectiva per a ús problemàtic de les tecnologies digitals. LL'objectiu és donar pautes als familiars per reeducar el control de la conducta del jove.

- Modalitat J: es treballa simultàniament i en paral·lel amb el jove i la família. L'objectiu és reeducar el control de la conducta. El programa consta de tres fases.

D'altra banda, aquestes modalitats es combinen amb quatre tipus de perfils (segons el problema principal detectat):

1. Problemes d'abús o de mal ús de xarxes socials.
2. Ús problemàtic de videojocs. Intervencions adreçades a menors i joves amb ús problemàtic o de dependència de les tecnologies digitals. Es tracta d'un programa de prevenció indicada per tractar un ús problemàtic de les tecnologies digitals. S'adreça a adolescents o joves, a partir dels 12 anys i fins als 25, amb processos d'abús i de dependència d'aquestes tecnologies. Es fa de forma grupal o individual.
3. Hikikomori (trastorn d'aïllament extrem, vinculat a la realitat digital i virtual). Itinerari terapèutic adreçat a adolescents i joves, a partir dels 12 anys i fins als 25, amb criteris de dependència de les tecnologies digitals com a trastorn primari. Solen ser joves que presenten un forma de vida on predomina l'aïllament extrem, l'anomenada síndrome de l'hikikomori.
4. *Gambling* (addicció al joc d'apostes en línia). Itinerari que té com a objectiu que s'abandoni el joc en línia i que remetin els problemes associats. S'adreça a joves de 12 a 25 anys que presenten un problema de ludopatia com a trastorn primari.

Taula 1. Subgrups del programa «Ciber» de Projecte Jove

	1 Xarxes socials	2 Videojocs	3 Hikikomori	4 Apostes en línia
Programa amb família (F)	F1	F2	F3	F4
Programa simultani família + jove (J)	J1	J2	J3	J4

Font: elaboració pròpia

3.1. Objectius i metodologia

Objectius

- Avaluar els resultats del programa en ambdues modalitats.

- Identificar factors que incideixen positivament en el procés del jove/família.

Metodologia

- Anàlisi dels recorreguts al llarg de les diferents fases del programa de totes les persones participants: ingressos, baixes, retrocessos, temps d'estada, baixes definitives, processos finalitzats positivament, etc.

- Anàlisi de perfil del jove i/o la família: edat en ingressar, sexe, estil educatiu familiar, etc.

- Anàlisi estadística de variables amb paquet SPSS v23.

- Entrevistes amb informant clau (Joana M. Solano, psicòloga clínica i terapeuta responsable del programa) per fer la valoració qualitativa dels processos.

3.2. Anàlisi de dades i resultats

- Període avaluat: 2 anys (abril 2017 – març 2019)

- Total de participants en el programa al llarg del període: 45 unitats familiars

- Criteris d'inclusió per a l'estudi:

  - Haver acabat el programa (amb èxit o no).

  - Menors de 25 anys.

3.2.1. Dades de perfil de la mostra participant de l'estudi

- 17 unitats familiars en què participen els joves directament (15-24 anys, 15 homes i 2 dones).

Taula 2: Tots els participants de l'estudi

				PROGRAMA FAMÍLIA + JOVE																			
Total estudi			**GRUP**	J1					J2			J3						J4			n =	17	
n =	28		**EDAT**	20	17	19	15	16	24	21	15	17	23	18	18	21	19	19	20	18	$\bar{X}$ =	18,8	
$\bar{X}$ =	17,5		**SEXE**	H	H	H	D	D	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	15	88%
H	25	89%																			D	2	12%
D	3	11%		**PROGRAMA FAMILIAR**																			
			GRUP	F1		F2						F3			n =	11							
			EDAT	18	16	17	14	12	15	15	15	15	15	17	$\bar{X}$ =	15,4							
			SEXE	H	D	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	10	91%						
															D	1	9%						

Font: Elaboració pròpia

- 11 famílies amb fills que no acudeixen al programa (12-18 anys, 10 homes i 1 dona).

3.2.2. Característiques familiars

L'estil educatiu predominant de les mares és el permissiu (68 %).

Els estils educatius dels pares es distribueixen quasi per igual entre els 3 principals: autoritari, permissiu i democràtic.

Taula 3: Estil educatiu predominant amb el fill

	PARE		MARE	
Autoritari	7	25%	4	14%
Permisiu	8	29%	19	68%
Democràtic	6	21%	4	14%
Absent	4	14%	0	0%
Inexistent	3	11%	1	4%
	28		28	

Font: Elaboració pròpia

La modalitat més freqüent de convivència dels pares que han acudit al programa és la convivència junts.

Taula 4: Conviència dels pares

Pares conviuen junts	17	61%
Pares separats	8	29%
Mare vídua	2	7%
Pare i mare difunts	1	4%
	28	

Font: Elaboració pròpia

Les mares s'impliquen en el procés amb major freqüència, seguit d'ambdós progenitors.

Taula 5: Implicació al procés

Només la mare	14	50%
Pare i mare	8	29%
Només el pare	5	18%
Institució	1	4%
	28	

Font: Elaboració pròpia

3.2.3. Resultats del procés educatiu

Major taxa de finalitzacions amb èxit als itineraris combinats jove + família, que als itineraris només amb les famílies (11 punts més).

Taula 6: Situació a 30/04/19

Itinerari F (famílies)						
	n		**Homes**	**Dones**	**X̄ edat**	**X̄ dies procés**
Alta educativa	4	36%	3	1	16	128
Interrupció de procés	7	64%	7	0	15	91
Total	11		10	1		104
Itinerari J (joves + famílies)						
	n		**Homes**	**Dones**	**X̄ edat**	**X̄ dies procés**
Alta educativa	8	47%	6	2	18	358
Interrupció de procés	9	53%	9	0	20	152
Total	17		15	2		249

Font: Elaboració pròpia

3.2.4. Relació entre el resultat del procés amb la resta de variables

Notes: valor de significació p<0,05. Prova de normalitat de Shapiro-Wilk (n<50). Estadístics aplicats: Chi2 bondat d'ajust, Rho de Spearman, Chi2 exacta de Fisher

La variable «Resultat del procés» preveu 2 valors:

1. Interrupció del procés (en aquest estudi no se'n valoren els motius).
2. Alta educativa (assoliment dels objectius/èxit).

L'encreuament amb les variables d'estudi i la relació estadística significativa es mostra en la taula resum següent:

Taula 7. Relació de les variables estudiades amb la variable «Resultat del procés»

Variable	Valors	Valor p	Relació amb «Resultat»
Subgrup de tractament	Xarxes socials / Videojocs / Hikikomori / Apostes en línia	0,123	NO
Sexe	Home / Dona	0,067	NO
Edat	Edat en ingressar	0,684	NO
Estil educatiu del pare	Inexistent / Absent / Autoritari / Permissiu / Democràtic	0,263	NO
Estil educatiu de la mare	Inexistent / Absent / Autoritari / Permissiu / Democràtic	0,000	SÍ
Implicació dels pares	Ambdós / Mare / Pare / Cap	0,000	SÍ
Convivència dels pares	Pares conviuen / Separats / Víuda / Pares morts	0,000	SÍ
Fill únic	No / D'ambdós progenitors / Només de mare / Només de pare	0,000	SÍ
Dies de tractament	Dies transcorreguts de l'inici al final del tractament	0,002	SÍ

3.3. Descripció del detall de la relació entre els factors influents en l'èxit o en el fracàs en el tractament

L'estil educatiu dels pares respecte al seu fill en el tractament es distribueix molt proporcionalment tant a les altes, com a les interrupcions, i influeix poc en el pronòstic d'èxit del tractament.

En canvi, l'estil educatiu de les mares sí que influeix en la possibilitat d'interrompre el tractament, en el cas de l'estil permissiu.

Taula 8: Estils educatius / resultat procés

ESTILS EDUCATIUS				
Mare	**altes**	**interrup**	**Total**	**% altes**
Autoritari	3	1	**4**	75%
Permissiu	5	14	**19**	26%
Democràtic	4	0	**4**	100%
Absent	0	0	**0**	0%
Inexistent	0	1	**1**	0%
Pare	**altes**	**interrup**	**Total**	**% altes**
Autoritari	3	4	**7**	43%
Permissiu	2	6	**8**	25%
Democràtic	5	1	**6**	83%
Absent	1	3	**4**	25%
Inexistent	1	2	**3**	33%

Font: Elaboració pròpia

La implicació d'ambdós progenitors en el seguiment del procés del jove influencia positivament en la consecució amb èxit de l'alta educativa, així com la convivència en conjunt al domicili familiar (encara que en menor grau que el factor anterior).

Taula 9: Implicació / resultat procés

RELACIONS FAMILIARS				
Implicació	**altes**	**interrup**	**Total**	**% altes**
Ambdós	5	3	**8**	63%
Mare	5	9	**14**	36%
Pare	2	3	**5**	40%
Institució	0	1	**1**	0%
Convivència	**altes**	**interrup**	**Total**	**% altes**
Junts	8	9	**17**	47%
Separats	3	5	**8**	38%
Vídua	1	1	**2**	50%
Morts	0	1	**1**	0%

Font: Elaboració pròpia

La possibilitat d'acabar amb èxit el programa és d'exactament la meitat (25 %) en el cas dels fills únics, respecte dels joves que tenen germans.

Taula 10: Implicació / resultat procés

FILLS ÚNICS	altes	interrup	Total	% altes
No	10	10	**20**	50%
Sí d'ambdós	1	4	**5**	20%
Sí, del pare	0	0	**0**	0%
Sí, de la mare	1	2	**3**	33%
Total fills únics	2	6	**8**	25%

Font: Elaboració pròpia

Al marge de la significació estadística, l'estudi no pot obviar els indicadors següents:

- Com és lògic, els dies de tractament es relacionen amb l'èxit o no del procés educatiu, i signifiquen una mitjana per a les altes de 358 dies en el cas del programa simultani família + jove i de 128 dies per a les altes del programa per a famílies.

- Si bé per la mida de la mostra la significació queda emmascarada, cal destacar la diferència en el pronòstic d'èxit segons el sexe, molt a favor de les dones (100 %), respecte dels homes (36 %).

- Finalment, cal assenyalar l'índex d'èxit més elevat en la modalitat del programa simultani família + jove (47 %), respecte del programa per a famílies (36 %).

4. Reflexions finals

L'atenció educativa al jovent que pateix un trastorn per abús i/o mal ús de les noves tecnologies no tan sols és una necessitat actual, sinó que és possible i efectiva atenent, entre d'altres, als factors analitzats en el present article.

Ni l'edat ni el gènere representen cap obstacle per iniciar el procés reeducatiu i aconseguir bons resultats que tornin centrar els interessos del jovent en activitats constructives i plaents, més enllà dels entorns virtuals i dels estímuls dels videojocs o de les apostes en línia.

Les relacions socials poden arribar a ser complementades, però mai substituïdes per les que depenen d'una connexió wifi o 4G: la proximitat d'un amic, el contacte passejant o fent esport, l'olor del camp banyat, una posta de sol o la complicitat d'una mirada propera no poden ser sostretes del present ni del futur del nostre jovent.

I si això és important en la relació entre iguals, reclama un paper molt més cabdal quan ens endinsam en les relacions del nucli familiar. En aquest estudi no analitzam les causes i la part de responsabilitats de cada jove o de l'entorn que es troba a ca seva o a l'escola, però sí queda patent que l'entorn familiar forma part de la solució reeducativa i participa en gran part de l'èxit i de la complicitat positiva entre l'equip de professionals educadors i els familiars propers, implicació necessàriament orientada amb estils educatius democràtics, equilibrats, responsables i coherents.

5. Recomanacions

A banda del que ja es pot desprendre dels apartats anteriors d'aquest article, no volem deixar passar l'oportunitat de donar veu als autèntics protagonistes d'aquesta història possibilitadora de canvi: els joves (J), les famílies (F) i el personal educador (E) del programa.

A continuació, formularem les recomanacions per orientar i millorar la nostra atenció reeducativa a partir de testimonis reals (òbviament ometem tot el que faci perillar l'anonimat):

Pregunta: per què creus que ha anat malament el procés?

«Hem esperat massa per demanar ajuda, pensant que el resoldríem entre

nosaltres. Quan vàrem venir la situació amb el nostre fill ja ens havia fuit de les mans i havíem arribat a la violència física. Ara pensam que ja l'hem perdut.» (F)

«Ens hem trobat amb uns pares amb molta por de posicionar-se i fer complir les pautes. La mare és molt permissiva i el pare s'inhibeix dels assumptes relacionats amb l'educació dels fills. No volen afrontar.» (E)

«I què m'ha de dir mon pare, si s'engata cada cap de setmana que pot? Ell a *lo* seu i jo a *lo* meu.» (J)

«No tenim temps suficient per acudir al programa, tots dos feim molta feina. La padrina li farà l'acompanyament.» (F)

«Els pares no es posen d'acord entre ells, discussions constants a casa, situacions de violència. Pare amb problemes de consum d'alcohol i altres substàncies. Fill no conscient del problema.» (E)

«La meva mare mai no m'ha fet la contra i les vegades que ho ha intentat al cap d'un parell de dies li he pogut girar. Aquí vosaltres ho intentau i no sou els meus pares... ni els mestres de ma mare.» (J)

«Han establert una aliança el pare i el fill en contra de la mare (estan separats) i del procés.» (E)

Pregunta: per què creus que hem arribat aquí, al dia de l'alta educativa?

«Hi va haver un canvi qualitatiu quan el pare (autoritari i sabotejador) es va retirar del procés. Quan el procés canvia a treballar sobre la gestió emocional, el pare abandona el seguiment i la cosa funciona bé, gràcies a la bona predisposició de la mare.» (E)

«Em va costar uns mesos prendre consciència del problema, jo no ho veia per tant... però em vaig començar a adonar de tot el que m'estava perdent. No els ho vaig dir fins al final, però he de reconèixer que m'agradava molt que els meus pares venguessin amb jo al programa.» (J)

«Vaig arribar destrossat, entre la malaltia de la meva dona i l'agressivitat del meu fill. Tot es feia costa amunt, em sentia impotent. Les pautes que es donen aquí són de molt de sentit comú... però quan ets a un forat no veus res. Hem arribat al final perquè tots dos, a la nostra manera, hem confiat i hem estat constants.» (F)

«S'ha fet un gran treball en xarxa amb altres entitats, ens hem coordinat molt bé. La conducta d'aïllament del jove era una manifestació d'altres coses que no funcionaven a la família. Tots hem treballat de valent.» (E)

«Em vaig trobar a gust aquí a partir de la segona setmana. No se'n reien de mi com a l'escola, ni me deien *friqui*. He après a parlar amb el meu pare i amb el meu germà gran. També he notat que mon pare està més tranquil.» (J)

«La teoria la sabíem, però ens sentíem insegurs del fet que si estrenyíem pogués passar a fer coses pitjors. Quan va robar a casa per apostar ja ens vàrem espantar més. La veritat és que els terapeutes i les altres famílies t'ajuden molt a perdre la por.» (F)

«Aquest procés ha estat sorprenentment positiu: els pares demanen ajuda inicialment però quan aconsegueixen que el fill vengui es desmarquen. Pensaven que això era un esplai. Malgrat això el jove no ha faltat cap dia i ha seguit totes les pautes. S'ha incorporat molt bé al grup de joves.» (E)

Agraïments

A tot el jovent que ha confiat en Projecte Jove; a les famílies, gràcies per creure en la nostra tasca i per ensenyarnos tant. Al personal professional extern per la col·laboració. I a tot l'equip de professionals de Projecte Home, per la professionalitat, disponibilitat, proximitat... i per, després de tants d'anys, continuar creient que un món millor és possible

6. Referències bibliogràfiques

- Becoña, E. (1995). «Drogodependencias». A: A. Belloch, B. Sandin i F. Ramon (eds.). *Manual de psicopatología*. Madrid: McGraw-Hill, pp. 493-530.

- FAD (2019). <https://proyectoconectados.es/investigaciones/>

- Fernández L. O (2018). *Las tecnologías de la información y la comunicación (TIC): una nueva problemática*. Madrid: Universitat Pontíficia Comillas.

- Fundació Projecte Jove (2017). *Projecte tècnic. Convocatòria de planificació i serveis socials*.

- López A. G (2018). «Prevención e intervención socioeducativa en uso problemático de tecnologías de la información y la comunicación en jóvenes y adolescentes». *Congreso Internacional SIPS: "Pedagogía social, investigación y familias". XXXI Seminario Interuniversitario de Pedagogía Social. Libro de resúmenes*.

- Martín, E. (1995). «De los objetivos de la prevención a la prevención por objetivos». A: E. Becoña, A. Rodríguez i I. Salazar (coord.). *Drogodependencias. 4. Prevención*. Santiago de Compostel·la: Servicio de Publicaciones e Intercambio Científico de la Universidad de Santiago de Compostela, pp. 51-74.

- Torío-López S., Peña-Calvo J., Rodríguez-Menéndez M. «Estilos educativos parentales: revisión bibliográfica y reformulación teórica». *Teoría de la educación. Revista Interuniversitaria* [Internet]. 23 gener 2009; 20(0). <http://revistas.usal.es/index.php/1130-3743/article/view/988> [Consulta: 14 de maig 2019].

- <www.projectehome.com>

ANUARI DE LA JOVENTUT DE LES ILLES BALEARS 2019

Universitat de les Illes Balears
GOIB CONSELLERIA AFERS SOCIALS I ESPORTS
IB jove Institut Balear de la Joventut
Direcció Insular de Participació i Joventut
Departament de Promoció Econòmica i Desenvolupament Local
Consell de Mallorca
Colonya Fundació Guillem Cifre